ЗАХІДНЬОКАНАДСЬКИЙ БІРНИК

6

Пам'ятник українським піонерам у центрі м. Едмонтон
(Фото Сергія Костюка)

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА В КАНАДІ

Том XLV

ЗАХІДНЬОКАНАДСЬКИЙ ЗБІРНИК

ЧАСТИНА ШОСТА

Едмонтон — Острог
2012

УДК 94(477).152
ББК 63
З – 38

Збірник про українське життя в Західній Канаді

Частина шоста

Редактори: Валерій Полковський і Микола Ів. Сорока

Редакційна колегія: Ярс Балан
Богдан Клід
Сергій Ціпко
Петро Саварин (координатор)
Світлана Мельник (асистент)

Публікація даної книги стала можливою завдяки дотації від
Альбертського товариства збереження української культури
Альбертської фундації збереження історичних пам'яток
та Товариства українських піонерів Альберти

Надруковано в Україні заходами
Наукового товариства ім. Шевченка в Канаді

Collected Papers on Ukrainian Life in Western Canada

Part Six

Editors: Valerii Polkovsky and Mykola Iv. Soroka

Editorial board: Jars Balan
Serge Cipko
Bohdan Klid
Peter Savaryn (coordinator)
Svitlana Melnyk (assistant)

The publication of this book was made possible through the grants provided by
Alberta Ukrainian Commemorative Society
Alberta Historical Resources Foundation
Ukrainian Pioneers Association of Alberta

Published in Ukraine by the Shevchenko Scientific Society of Canada

ISBN 978-0-9688187-9-4

ВСТУПНЕ СЛОВО

Шостий том "Західньоканадського збірника" присвячений 120-річчю перебування українців у Канаді, а також 85-річчю координатора видання Петра Саварина. За період від виходу попереднього тому (2008) не обійшлося без непоправних втрат. Відійшли в інший світ професори-емерити: редактор перших чотирьох збірників, відомий поет, мовознавець і педагог Яр Славутич, невтомний колекціонер Олександер Малицький та знавець українського театру Валеріян Ревуцький. Вічна їм пам'ять.

Ми залишили незмінним концептуальний підхід до збірника – висвітлення різноманітних аспектів життя української діаспори в Канаді, насамперед у Західній Канаді. Тут представлені матеріали авторів різних поколінь із Канади й України. Тому редактори видання ставили за завдання мінімально втручатися в їхній стиль і мову, зберігаючи особливості харківського і сучасного правописів та індивідуальних особливостей письма.

Збірник починається з розповіді про незвичайну долю найбільших українських меценатів Канади – подружжя Петра і Дорис Кулів, які уможливили реалізацію численних науково-освітніх проектів (Кононенко).

Громадсько-політичне життя висвітлено у розвідках про моделі соціальної політики (Макух-Федоркова), участь українців у суспільному житті Канади (Гладун), причини недавньої відставки першого прем'єра Альберти українського походження Еда Стельмаха (Гарасимів) та спроби ранніх українських поселенців заснувати селище ім. Шептицького (Кейван).

У ділянці науки й освіти представлено діяльність провідного наукового закладу в Північній Америці – Канадського інституту українських студій (Когут, Ціпко, Шиян), дослідження українського фольклору та історичної науки в Канаді (Нагачевський, Атаманенко) та діяльність низки установ і організацій, таких як Рідна школа (Миц), Альбертське товариство сприяння українським студіям (Сорока) та Пластова станиця в Альберті (Цинцар). З-поміж відомих людей науки й освіти розповідається про почесних докторів Альбертського університету Юрія Шевельова й Олеся Гончара та номінованого на це звання Івана Дзюбу (Абліцов).

З інших сторін західноканадського досвіду висвітлено релігійне життя (Химка, Коровник, Бродовий), українські танці (Цар і Подільський), театр (Гриців), музика (Пшик, Філенко), малярство (Герегова та ін.). У розділі про літературу представлено статті про Уласа Самчука (Нагорна, Кралюк), Яра Славутича (Вокальчук і Матчук), українські переклади канадської поетки Маргот Осборн (Івасюк і Огуй), літературний процес у кібер-просторі (Ковальова), погляд на сучасну українську літературу з Канади (Полковський) та окремі поезії (Криловець, Коровник).

У розділі “Зв’язок із Україною” піднято низку питань, що стосуються окремих аспектів української історії, як-от Голодомор 1932-33 рр. (Клід), боротьба за незалежність в 1990 р. (інтерв’ю Саварина), освіта мовних меншин (Мельник і Черничко); а також розповідається про канадсько-українські проекти у сфері освіти й медицини (Петришин та ін.).

Говорячи про зростаючий зв’язок із Україною, варто зазначити, що в збірнику представлені вибрані доповіді учасників симпозіуму з канадознавства, який відбувся в Національному університеті “Острозька академія” 25-26 лютого 2011 р. Окрім того, більша частина накладу призначена для поширення по українських вишах, школах та інших установах, а також центрах, які займаються українською діаспорою, українсько-канадською та канадською проблематикою.

Користуючись нагодою, дякуємо фотографу Роману Петрову, багато знімків якого були вміщені в попередньому, п’ятому, томі і ім’я якого було пропущене через недогляд.

Редактори

Редакційна колегія збірника:
Богдан Клід, Петро Саварин, Ярс Балан (нижній ряд),
Валерій Полковський, Сергій Ціпко, Микола Ів. Сорока (верхній ряд).

Embassy of Ukraine in Canada **Ambassade d'Ukraine au Canada**

Посольство України в Канаді
310 Somerset Street West, Ottawa, Ontario, K2P 0J9
Tel. (613) 230-2961 • Fax (613) 230-2400
www.ukremb.ca • emb_ca@mfa.gov.ua

==========

6 липня 2011 року

Високошановна редколегіє "Західноканадського збірника"!
Шановний пане Петро Саварин!

Хочу привітати Вас з виходом чергового, вже шостого, тому "Західноканадського збірника"!

З часу виходу першого збірника він став важливим джерелом вивчення і популяризації історії українців Канади.

Дописувачами до Вашого збірника є визначні канадські науковці, а коло досліджуваних тем – надзвичайно широке і різноманітне – історія, лінгвістика, література, громадські організації, релігія, мистецтво.

"Західноканадський збірник" добре знаний як на Україні, так і в українській діаспорі. За Вашим науковим виданням студенти вивчають історію українців Канади.

Хочу вклонитися титанічній праці всіх, хто працював над цим виданням з самого початку його заснування. Ви робите надзвичайно важливу працю для науки, української громади в Канаді, а також для іміджу України і української діаспори в світі і зміцнення українсько-канадських відносин.

З повагою,
Посол **Др. Ігор Осташ**

Premier of Alberta

Office of the Premier
Legislature Building
Edmonton, Alberta
Canada T5K 2B6
Telephone 780 427 2251
Fax 780 427 1349

Message from Honourable Ed Stelmach
Premier of Alberta

On behalf of the Government of Alberta, it is my pleasure to offer my best wishes to the Shevchenko Scientific Society, Edmonton Branch, on publishing the sixth volume of the Collected Papers on Ukrainian Life in Western Canada.

Our province has a rich Ukrainian history, and it is through publications like this that we can all reflect on the stories of Ukrainian-Albertans. From the first pioneers travelling west 120 years ago to the contributions Albertans of Ukrainian descent make to the province today, I encourage everyone to learn about their role in the history, development and culture of our province.

Special thanks to the Shevchenko Scientific Society, Edmonton Branch, and to everyone else involved in contributing to and publishing this most recent edition. As Premier and a Ukrainian-Albertan, I am proud of your efforts to promote and preserve our province's history.

Best wishes!

Ed Stelmach

August 17, 2011

Alberta

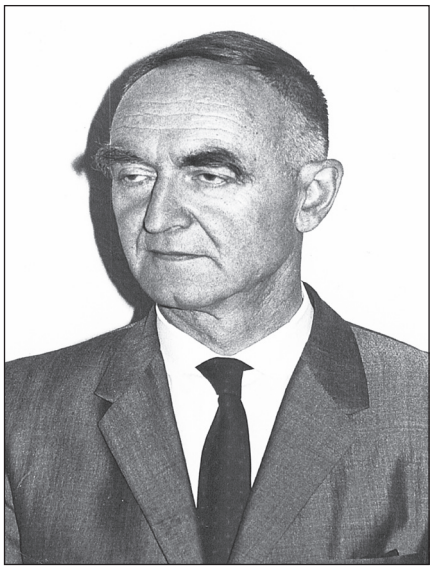
Freedom To Create. Spirit To Achieve.

Едвард Стельмах – Прем'єр провінції Альберта, 2006-2011

НЕКРОЛОГИ

ВАЛЕРІЯН ДМИТРОВИЧ РЕВУЦЬКИЙ
(14.06.1910-22.12.2010)

У глибокій скорботі ділимося сумною вісткою з друзями, знайомими, учнями і співвітчизниками, що 22 грудня 2010 року в лікарні міста Ванкувер (Канада) відійшов у вічність Валеріян Дмитрович Ревуцький – видатний український театрознавець і публіцист, почесний член НТШ, дійсний член УВАН, член Асоціації славістів Канади, заслужений діяч мистецтв України, інозений член і лауреат премії "Золота медаль" Академії мистецтв України, Лауреат премій Фонду ім. Тараса Шевченка, м.Канів, Чернеча Гора та Конгресу українців Канади.

Протягом багатьох років Валеріян Ревуцький проводив активну педагогічну діяльність в університетах Торонто і Вікторії, а також в Університеті Британської Колумбії; виховав плеяду талановитих молодих науковців. Поряд з цим мала місце надзвичайно плідна наукова діяльність. Валеріян Ревуцький є автором монографій:

• "П'ять великих акторів української сцени", 1955;
• "Нескорені березільці: Йосип Гірняк і Олімпія Добровольська", 1985;
• "В орбіті світового театру", 1995;
• "Віра Левицька: життя і сцена", 1998;
• "По обрію життя: спогади", 1998;
• "Заграва: кілька слів про театр", 2000.

Він був співавтором і редактором театральної частини "Енциклопедії Українознавства" (українською і англійською мовами).

Валеріян Ревуцький науково редагував:

• Збірник "Лесь Курбас у театральній діяльності і оцінках сучасників – документи":

• Юрій Шерегій: "Нарис історії українських театрів Закарпатської Україні до

1945 року". Вступні статті та редакція Василя Маркуся і Валеріяна Ревуцького:

• "Ріміні, 1945–1947 рр. Перша українська дивізія Української національної армії у британському полоні в Італії"– збірник 2, упорядник.

Він був автором численних статей на театральні теми, друкованих у наукових збірниках і пресі, переданих по радіомережах Канади і США. Валеріян Дмитрович виступав з доповідями на багатьох наукових конференціях в Канаді та поза її межами.

Пам'ять про цю величну людину залишиться назавжди з тими, кого щаслива доля звела на життєвому шляху з Валеріяном Ревуцьким.

Невтомному трудівникові на культурній ниві України, залюбленому в її театр, вічная пам'ять.

Скорботні: Дружина Валентина
Доня Ірина
Зять Олекса Тисяк
Родина в Україні
Друзі і знайомі

(Надруковано в газеті "Українські вісті",
Едмонтон, 17–30 березня 2011, с. 4)

ОЛЕКСАНДЕР МАЛИЦЬКИЙ
(1925-2011)

16 березня 2011 р.в Калґарі, Альберта, у віці 85 літ відійшов у вічність бл.п. д-р Олександер Малицький. Д-р Олександер Малицький народився 15 листопада 1925 р. в Чорткові, Україна, в родині Миколи й Ірини Малицьких. Гімназію закінчив в Чорткові. Воєнна хуртовина занесла його через цілу Європу аж до Канади. В Едмонтоні він з'єднався зріднею, тіткою Оленою і Михайлом Росляком, які заопікувалися ним як рідним сином. Зі своїм двоюрідним братом Ярославом Росляком вступив до Альбертського університету, який закінчив зі ступенем бакалавра і маґістра.

Переїхав до Цинцинаті (США), де викладав в університеті. Там же в 1956 р. одружився з Ненсі Марією Малоні. В 1961 р. захистив свою дисертацію і дістав ступінь доктора. В 1964 р. зріднею, дружиною, донею Наталкою, сином Андрієм переїжджає до Канади, діставши професорську позицію на факультеті германістики й славістики Калґарського університету. Володіє вільно шістьма мовами і наполегливо вивчає мови – китайську, арабську і гебрейську. На цій позиції видав понад 100 наукових праць. Стає співзасновником Дослідницького центру канадської етнології при Калґарському університету та Канадської асоціації етнічних студій. Після 27 років праці пішов на пенсію але це аж ніяк не сповільнило його надзвичайно продуктивного життя. Як дослідник і колекціонер на різні теми українсько-канадського життя пише і видає безліч статей і довідників. Ще з молодих літ зацікавився філятелістикою і подібним коле кціонерством. Зібрав велику колекцію поштових марок, серед яких марки з українською тематикою займають центральне місце. Стає членом Калґарського філятелістичного клубу, від якого в 2004 р. одержує нагороду "Author of the Year Award to A. Malycky". Пише на тему філятелії статті і дослідження і тримає контакт з українськими філятелістами Канади, Америки, Европи, Австралії. В Київському журналі "Філятелія України" появилася рецензія на його "Бібліографічний каталоґ". Олесь Швайко з Донецька пише: "Тож можемо бути вдячними за цю величезну і унікальну працю, яка є одночасно взірцем патріотизму і служінню Батьківщини незалежно від того, де перебиває людина".

Весь час пише багато статтей на тему української філятелії. Був співорганізатором і учасником першої філятелістичної виставки поза межами України

1951 р. “Виставка українських поштових марок в Едмонтоні”. Брав участь у багатьох виставках Канади й Америки. Його зацікавлення не зупиняється тільки на філятелії, а обіймає великий спектр українського життя. Для ілюстрації згадаємо лише деякі теми: “Український осередок етнічних студій при Калґарському університеті”, “Вшанування Тараса Шевченка в Альберті”, “Українська Католицька Церква в Альберті” (2000), “Преса (періодичні й серійні видання) Альберти” (2001), “Періодичні і серійні видання Українського Пласту (перша спроба списка)” (2002), “Бібліографія літератури про збирацькі пластові видання” (2010), співавторство трьох випусків “Чортків і Чортківщина” (1988, 1992, 2002).

За своє життя зібрав велику бібліотеку (понад 10,000) книжок різними мовами, яка служила йому джерелом для його досліджень. Д-р Олександер Малицький – ерудит, науковець, дослідник, залишив по собі велику видавничу спадщину для майбутніх поколінь. Вічна Йому Пам’ять! Залишив у смутку дружину Ненсі, доньку Наталку (Крег) Стюарт з дітьми Уляною, Мітчелом, Шарлотою, Шеноном, сина Андрія (Синтія) з дітьми Христиною, Брендоном, ближчу родину в Канаді й Україні.

Марія Дитиняк

(Надруковано в газеті “Українські вісті”,
Едмонтон, 14–27 квітня 2011, с. 20)

ЯР СЛАВУТИЧ
(1918-2011)

Зі смертю Яра Славутича (справжнє ім'я Григорій Жученко) на 93 році життя українська громада в Канаді втратила яскравого і продуктивного поета, літературного критика, філолога, редактора, видавця й освітянина. Професор Славутич народився в с. Благодатне на півдні України (Херсонська область). Він пережив голод і після Другої світової війни іммігрував до Північної Америки. Отримавши докторський ступінь Пенсильванського університету, викладав українську мову у мовній школі в Монтереї, Каліфорнія. У 1960 р. переїхав до Едмонтону, де отримав посаду у славістичному відділі Альбертського університету. Він автор численних збірок поезії, бібліографії, багатьох статтей про українсько-канадську літературу, видавець журналу "Північне сяйво" та автор підручника з української мови, який тривалий час широко використовувався поза Україною. Д-р Славутич особливо пишався своєю книгою "Розстріляна муза", в якій задокументував трагічні долі українських письменників і критиків, репресованих радянською владою в кампанії проти української мови й культури, що закінчилася Голодомором 1932–33 рр. Д-р Славутич активно співпрацював з Канадським інститутом українських студій і був мовним дорадником до серії "Нова" Методичного центру української мови при КІУСі.

Петро Саварин
(Едмонтон)

СЛАВУТИЧ – СЛАВА ЕДМОНТОНУ І УКРАЇНСЬКОЇ ДІЯСПОРИ

Дуже дякую за запрошення взяти участь у сьогоднішньому вечорі творчості Яра Славутича. Я досить добре знав його і яких 50 років співпрацював на полі української мови в школах Альберти і в Альбертському університеті, про що я хочу тепер дещо розказати. Крім того, ми теж довго співпрацювали у західньоканадському відділі Наукового товариства ім. Шевченка, який він колись очолював, а я очолюю тепер. До речі, ми видали разом чотири перші збірники НТШ, а кажу "ми" тому, що я на їх видання організував фонди, а він їх редаґував. Ми також вчили разом на Курсах українознавства і брали активну участь у громадському житті української спільноти.

Як Славутич згадує у своїх спогадах з 1988 р. "У вирі багатокультурности", я був першим українцем, що зустрів його в Едмонтоні, коли він приїхав зі своїм готовим до друку підручником для навчання української мови, "Conversational Ukrainian". Мало того, хоча з ним у справі підручника листувався інспектор Сидір Горецький, це був Комітет українців Канади (КУК, тепер – Конґрес), який властиво заанґажував його написати той підручник і на викладача. В КУКу головою був тоді адв. Дмитро Янда, я секретарем, а Сидір Горецький очолював шкільний комітет. Адресу Яра Славутича в Монтереї, США, де він учив американських вояків української мови, ми дістали від Юрія Стефаника. Видавництво "Gateway Publishers Ltd.", щоби друкувати його підручники, я заінкорпорував 12-го січня 1959 р., папери підписали Д. Янда, І. Ісаїв, Д. Фербей, Г. Барабаш і я, переписку в справі друку від 12-го січня 1959 р. до 23 жовтня 1961 р. вів сам Д. Янда, а після нього, до 23 листопада 1969 р., я. Я теж зібрав серед української громади потрібні на видавництво фонди, $ 4,300.00, по $ 100.00 за уділ від особи чи організації.

Останнє, п'яте, видання підручника (3,000 книжок) з'явилося 1987 р. Всього було надруковано і розпродано студентам майже 18,000 примірників "Conversational Ukrainian", а "Ukrainian for Beginners" 35,000. На мою думку, написання цих підручників (а написав він ще й кілька інших підручників) – це найбільший внесок Славутича у скарбницю збереження української мови в Канаді. Зацікавленим більше і точніше дізнатися про українську мову в школах Альберти перед прибуттям Славутича до Едмонтону рекомендую прочитати статтю М. Хом'яка "Український внесок у шкільництво Альберти" і статтю П. Саварина "Українська мова в провінційних школах Альберти" у першому збірнику НТШ за 1973 р. Хоча проф. Яр Славутич не мав властиво нічого до

діла із заведенням української мови, він написав той солідний підручник, був першим дійсно професійним викладачем української мови та літератури на Альбертському університеті і заклав міцні підвалини під її навчання, яке продовжується досі.

Право на навчання української мови в провінційних школах і Альбертському університеті українці здобули своєю жертвенною чесною працею і політичними зв'язками з урядом: українських послів і зорганізованої української громади, т. зв. "синів землі" і т. зв. "діпістів", українців, що прибули до Канади після ІІ світової війни. Так, зрештою, як і історію України, енциклопедію України англійською мовою, Село спадщини української культури, катедру фолкльору і етнографії і т.д. Взагалі, всі важливі людські здобутки, зокрема на полі культури і людських прав, приходять, звичайно, завдяки школам і науці, а чи не найбільше – завдяки добрій державній політиці і активній участі населення в політиці.

Прийшовши, так би мовити, на все "готове" (добре оплачувану сталу працю), Славутич, хай так скажу, буйно розцвів. З великим таланом від уродження і надзвичайно працьовитий, він не лише викладає в Альбертському університеті українську мову і літературу, але й далі пише поезії (деякі його поезії кладуть під музику, зокрема Сергій Яременко), перекладає, редагує, пише солідні рецензії на твори інших поетів та науковців, досліджує Голодомор і "розстріляне відродження", веде бібліографію української мови і літератури та бере повну участь у громадському та культурному житті української спільноти Канади.

Тут згадаю, що українська громада Альберти в 60-ті роки була вже зовсім добре зорганізована і розвинена. Було вже тоді багато гарних українських церков, на "повну пару" працювали Пласт, СУМ, Курси українознавства, різні хори, танцювальні групи, рідні школи, НТШ, КУПіП, ЛВУ, УНД, УНО, виходили газети, в державних школах вчило багато українців учителів і інспекторів, в Легіслятурі були свідомі українці-посли і т.д. Попавши в таке активне сприятливе середовище, Яр Славутич так почав ширити "правду про Україну", що мені часом здавалося, що ледви чи ще хто з української діяспори на американському континенті пише більше як він, і що про нікого більше, так як про нього, інші не пишуть. Що більше, він усе то й сам видає, у своєму видавництві "Славута", яке заснував 1960 р., запрягши собі до фінансової помочі чимало особистих патронів, фундацій та різних організацій, таких як НТШ, ЛУКЖК, КУК, Альбертське товариство збереження української культури, Шевченківська фундація і т.д. Завдяки моїм політичним зв'язкам його видавництву допомагало навіть провінційне Міністерство культури (Горст Шмід). А тому, що його підручники української мови себе більше як оплачували, то він не мав жодних матеріяльних клопотів.

Як відомо, коли зникає у народі рідна мова, то зникає і сам народ. Славутич був прямо залюбленим в українську мову, літературу і народ, ярим патріотом і націоналістом.

Коли в Україні московський царський режим заборонив українську мову і друк українських книжок, прадід Яра Славутича, адв. Михайло Жученко (дій-

сне прізвище Яра), був одним із чотирьох патріотів з підмосковської України, які разом із галичанами заснували 1873 р. НТШ у Львові, під керівництвом історика Михайла Грушевського. А коли під московською залізною куртиною Сталіна замовкла "правда про Україну" на рідних землях, НТШ стало діяти у вільному західньому світі, в Америці і Канаді, і на повний голос стала говорити українська діяспора, а в 100-ліття ганебного Емського указу постає в далекім Едмонтоні Канадський інститут українських студій, і оборонцям української мови на Україні, таким як О. Гончар, І. Дзюба, І. Драч, Д. Павличко, М. Коцюбинська, Л. Костенко, В. Симоненко, Є. Сверстюк, І. Світличний і другі, приходять на поміч у діяспорі В. Кубійович, Ю. Шевельов, В. Янів, Д. Струк, О. Пріцак, Я. Рудницький, К. Андрусишин, Ю. Луцький, Яр Славутич і другі, виходить Енциклопедія України українською і англійською мовами. І правду про Україну, геноцид, лінґвоцид, терор чує цілий світ, а у висліді з'являється найбільше "чудо 20-го століття", незалежна Українська держава.

Повертаючись до Славутича і його творчости, я думаю, що він заслужив на окрему біографію, таке цікаве й творче мав життя. Про нього писали такі науковці і літературознавці, як В. Жила, Я. Розумний, С. Гординський, Ю. Шевельов, В. Чапленко і багато других. Славутич – автор, поет, літературний критик, перекладач, дослідник, учений, журналіст, видавець. Я не знаю, властиво, щоб ще хто так з діяспори задокументував свою різноманітну діяльність і життя, як Славутич. До кількох місяців перед смертю він принаймні раз на тиждень мені телефонував, довідувався, що нового з України, жалівся на втрату зору й слуху, згадував вірш Бориса Олександрова "Старий", який починається так:

Я вже дуже старий. Мої очі вже чітко не бачать.
У померклих зіницях димить, догоряє мій вік.
Десь не дуже здаля наді мною вже ворони крячуть,
Але я ще живий. Але я ще цілий чоловік.

А мені тоді приходив на думку вірш Василя Симоненка "Дід умер":

От і все, поховали старезного діда,
Закопали навіки у землю святу.

Але "він весь не умре... його думи нехитрі додумають внуки...". Питання тільки коли? Мир душі його м'ятежній, канадська земля пухом і вічная пам'ять.

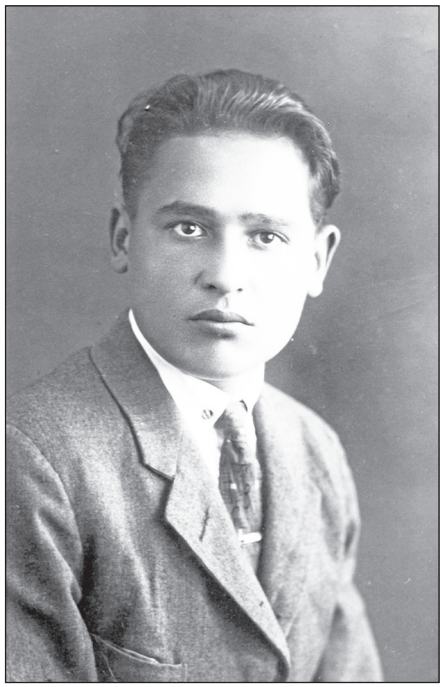
"Пам'ять"

Минуть роки, а може і століття.
Багато діл людських покриє прах.
Та наше слово, вковане в ґраніти,
Яскрітиме в відроджених літах.

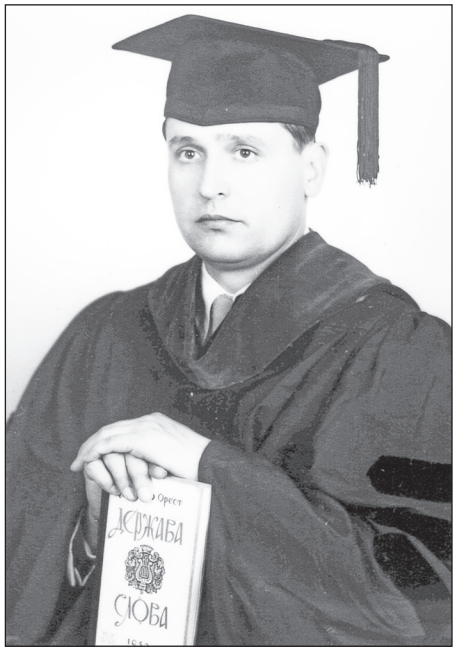
І будуть чуйним гомоном бреніти
Далекі відголоси наших днів,
І наших правнуків далекі діти
Черпатимуть натхнення з наших слів.

(д-р М. І. Мандрика)

В молоді роки (1935)

Після отримання докторського ступеня (1954)

З родиною на Великдень (1959)

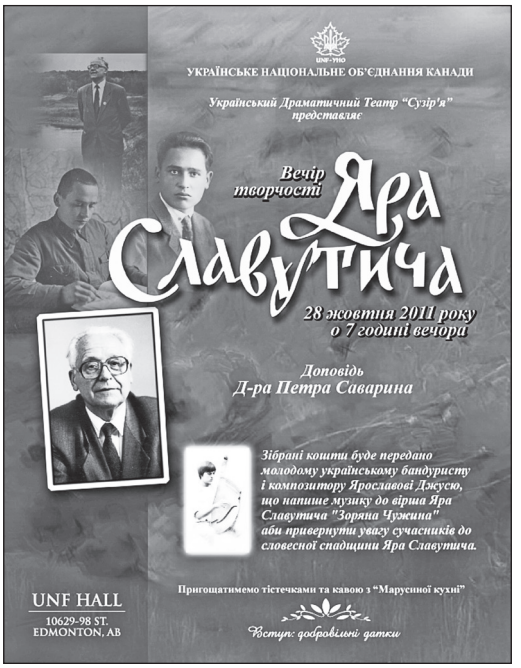
На уроці української мови (1964)

У колі друзів і колег (л-п):
Юхим Красноштан, Тетяна Назаренко, Яр Славутич, Петро Саварин

Повернення в Україну (1991)

Листівка з вечора пам'яті Яра Славутича (2011)

УКРАЇНСЬКІ МЕЦЕНАТИ

Наталія Кононенко
(Альбертський університет)

ПЕТРО І ДОРИС КУЛІ

Біографічне есе

28 грудня 1938 року троє юнаків та їхня мати прибули до канадського морського порту Галіфакс. Вони мали намір приєднатися до свого батька і чоловіка на заході прерій, в поселенні Ту Гілз в Альберті. Один з юнаків був Петро Кулеба, або Петро Куль, як його знають у Канаді.

Петро Куль народився 1921 року в Стратині, який колись належав Польщі, а зараз знаходиться у Рогатинському районі Івано-Франківської області в Україні. Як зазначає Петро, Стратин був цікавим місцем з кількома особливостями. Це була одна громада, але річка протікала посередині, і одна частина Стратина називалася село Стратин, тоді як інша частина поселення з іншого боку річки називалася місто Стратин. Це було дуже незвично не тільки тому, що було важко зрозуміти, чому одна громада має поділятися на дві частини і називатися місто і село, а й тому, що населення села складало чотири тисячі мешканців, тоді як міста – тільки дві. Зазвичай слово "місто" відноситься до більшого поселення, а "село" стосується малих громад, але не в Стратині.

Стратин мав значний вплив на Петрове життя. Стратин був історичним місцем. Причина поділу на дві частини полягала у давній стратегії. Та частина, яка називалася містом, була місцем фортеці. Тепер розібрана на будівельні матеріали, фортеця є свідченням могутності Стратина на арені конфліктів. Він

знаходився на перехресті шляхів, де зустрічалися люди різних національностей і різного походження. І навіть тоді, коли фортеця впала, спадщина перехрестя залишалася. Крім української і англійської, Петро знав польську, і в Стратині поляки, євреї, українці змішалися докупи у той час, коли Петро там жив. Стратин був місцем для багатьох віросповідань. У місті була українська католицька церква Покрови Пресв. Богородиці, а у селі знаходилася церква св. Димитрія. Була також синагога і польська католицька каплиця. Наприкінці XVII століття місто одержало право проводити торговицю, або ярмарок, і стало комерційним центром, знову ж таки приваблюючи значну кількість людей. Розмаїття Стратина добре підготувало Петра до викликів, пов'язаних із переїздом на нову землю з новою культурою.

Стратин був важливий ще й тому, що у ньому знаходився один з перших друкарських верстатів в Україні. Друкарський верстат із Стратина пізніше перевезли до Києва, де він слугував основою книгодрукування. Друкарство в Україні почалося у Львові незабаром після упровадження набірного шрифту, і за допомогою друкарських верстатів випускали переважно церковні матеріали. Коли виник конфлікт між духівництвом і світським братством щодо контролю над друкарством, Гедеон Балабан, сам уродженець Стратина, вирішив заснувати підконтрольну церкві друкарню у своєму рідному місті. Стратинський верстат функціонував приблизно з 1590 р. до початку XVII століття, коли його перевезли до Києва. Навіть за цей короткий час він добре прислужився, відомий своїми особливими літерами та винятковою якістю ілюстрацій. Той факт, що його рідне місто відігравало провідну роль у поширенні просвітництва в Україні, завжди був важливим для Петра і вплинув на його ставлення до освіти. Петро мав добрий освітній досвід у рідному місті. Він з теплотою пригадує свої уроки, особливо заняття з математики. Це був його улюблений предмет і він домігся значних успіхів, далеко випередивши своїх однокласників з допомогою вчителів.

Стратин міг відігравати важливу політичну і культурну роль в минулому, але у 1930-х регіон потерпав від економічних проблем. Землі було мало і у другій і третій декадах XX століття багато людей із Західної України шукали роботу в інших країнах, зокрема у Франції, Аргентині, Бразилії, Уругваї, і, звісно, в Канаді. Дехто працював певний час і повертався в Україну. Дехто залишався і привозив свої родини. Петрова сім'я була відносно заможною. Як він згадує, у них було велике обійстя і три корови, і в його обов'язки входило доїти їх. Однак справи йшли не дуже добре і щодо фінансів, і щодо життєвого простору. Петрів дідусь по батьківській лінії і один з дядьків жили з родиною, і тому можливості далекої Канади приваблювали.

Першим емігрантом у родині Кулеб стала жінка. Петрова тітка Катерина Франків (уроджена Кулеба), сестра його батька, приїхала до Альберти, одружилася з удівцем і оселилася у містечку Ту Гілз. Петрів батько Михайло поїхав слідом за нею через півроку у 1928 р. Потім він надіслав гроші в Україну, щоб найближча родина – Петро, його мама Юстина (уроджена Горбусь) і його брати Володимир і Микола – могли приєднатися до нього. Петро пам'ятає, як

вони приїхали і жили з сім'єю тітки першу зиму, а потім навесні переїхали до окремого, хоча й старенького будинку. Проте найбільше Петро пам'ятає школу. Хоча Петро приїхав юнаком до Канади, він був як малоліток з погляду канадської освіти. Він не володів англійською. Він нічого не знав про канадську культуру. Однак перед тим, як приїхати до Канади, Петро закінчив початкову школу, а потім закінчив середню школу у Стратині і Рогатині. Він вже вивчив багато предметів і швидко прогресував у школі Ту Гілз. У січні 1939 року він вступив до першого класу, через шість місяців у червні закінчив школу у восьмому класі. Петро пам'ятає свого вчителя Чарлі Тимчука, який допомагав призвичаїтися до Канади. Тимчук був чуйний і допомагав виявити найкраще у своєму новому учневі. Петро успішно навчався у школі і його академічні успіхи вплинули на перебіг його життя. Знову ж таки особливу привабливість для Петра мала математика. Він дуже швидко засвоював її, і, як згадує Зеня Тимчук, дружина Чарлі, Петро був настільки обдарованим, що займався математичним аналізом, коли інші діти у класі ще займалися алгеброю.

Петро і його родина одержали канадське громадянство. На той час це означало бути громадянином Британської Співдружності. І оскільки йшла Друга світова війна, Петра забрали в армію 19 березня 1940 року. Проблеми зі здоров'ям змусили його кинути військову службу і звільнитися через кілька тижнів. Проблеми зі здоров'ям продовжувалися усе життя, але, як і у 1940 р., він намагався використати їх собі на користь. Після армії Петро не повернувся до Ту Гілз. Він переїхав до Едмонтону і почав вчитися на бухгалтера. Навчання тривало 5 років і по суті вело до іспиту на сертифікат. Протягом навчання він мусив заробляти собі на життя і влаштувався на роботу помічником офіціанта, працюючи з шостої до одинадцятої у готелі Макдональд. За цю роботу платили 45 центів на годину, а ще Петро одержував вечерю і свою частку з чайових двох офіціантів, до яких він був прикріплений. Дехто може розглядати підробіток, не пов'язаний зі спеціальністю, як щось не варте уваги, але Петро звертав увагу. Він вивчав готельний бізнес. Петро прийшов до висновку, що цей бізнес є прибутковим, і він зрозумів, що саме приносить прибуток.

У 1943 році Петро зустрів Дорис Радеш. Їх познайомив друг, і це знайомство стало найщасливішою випадковістю. Дорис народилася у мальовничій місцевості біля Бояна, в Альберті, що знаходиться за милю на схід від Віллінґдону і населена переважно румунами з Буковини. Дочка українських іммігрантів Устина і Марії (уроджена Лупул), вона була однією з десятьох дітей; одна дитина померла ще немовлям.

Радеші прибули до Канади з Шубранця, що на Буковині. Дорис пам'ятає, що ферма за розміром займала четверту частину ділянки і була самоокупною. З їжі родині доводилося купувати тільки рис, цукор і сіль. Дорис казала, що вони також купували одяг. Дорис пам'ятає, як вона збирала чорниці, гриби, суниці та саскатунки, щоб доповнити аґрус та ласощі, які росли в садку. Окрім іншої фермерської роботи, сім'я вирощувала овець. Частину вовни залишали, і мама Дорис пряла пряжу. Дорис була дуже доброю в'язальницею, виготовляла светри, шарфи, шкарпетки, рукавиці, жіночі шапки – те, що було потрібно.

Хоча сім'я не купувала багато, їжу та інший крам треба було брати в кредит у магазині в місті. Восени, коли урожай достигав і був зібраний, зерно продавали і сплачували борг, який накопичувався протягом року. Окрім того часу, діти ніколи не бачили грошей. Коли був ярмарок або коли святкували празник (церковне щорічне свято), батько Дорис міг дати їй дайм, щоб вона купила собі хот-дог або цукрову вату. Частіше вона могла виграти свій дайм на змаганнях з бігу, які супроводжували ці події.

Радеші були православними, як і більшість тих, хто жив у Бояні. І вони були з Буковини, як і їхні сусіди. В той же час більшість мешканців були румунами, і Дорис пам'ятає, що вона була єдиною українкою у школі. У Бояні була православна церква – велика церква, що залишилася до цього часу. Це румунська церква, де служба проводиться румунською мовою. Щоб відвідати українську церкву, Радеші вставали вранці-рано і їхали до церкви в містечку Прут, яке назвали так, як і річку Прут на Буковині. Українську православну церкву у Пруті відкрили у 1932 році, а першу службу у новому приміщенні провели у 1933. Коли українську православну церкву побудували у Віллінґдоні, їздити на недільну службу стало трохи легше.

Дорис опановувала англійську дуже швидко, оскільки була єдиною україномовною дитиною у школі. Її здібності до вивчення англійської прислужилися їй згодом, коли вона стала вчителькою початкових класів і викладала читання та письмо навіть для наймолодших учнів. У школі атлетизм Дорис переріс у зацікавлення спортом, і вона стала членом дівчачої фастбольної команди, яка завоювала кубок Ітона у 1933 році.

Дорис закінчила 9-ий клас у школі Бояна. Її мама вважала, що дівчата повинні вийти заміж і завести сім'ю, а тому освіта для них не така вже і важлива. Але Дорис бачила, що її друзі ходили у старші класи у Гері Гіл, і вона переконала матір, щоб та дозволила їй також учитися. Навесні і восени, коли коні були потрібні для роботи на фермі, Дорис часто ходила до школи п'ять миль, скорочуючи собі шлях уздовж залізниці. Оскільки Дорис дуже шанувала освіту, вона вирішила стати вчителькою і після закінчення школи вступила на факультет підготовки вчителів до Альбертського університету.

Після одержання сертифікату Дорис викладала у сільських школах Дервенту і Шалки. Остання знаходилася досить близько від її будинку, так що Дорис могла залишатися з родиною на вихідні. Це було приблизно в той час, коли родина продала свою землю у Бояні і за виручені гроші придбала вдвічі більшу ділянку біля Вермільону. Додаткові акри були потрібні для випасу худоби і для вирощування корму для худоби на зиму. Тільки незначна частка землі залишалася для вирощування городини для самої сім'ї, тому додаткові акри були дуже бажані. Сім'я переїжджала, брати та сестри виростали і залишали ферму, Дорис переходила з однієї вчительської посади на іншу, але вона намагалася підтримувати взаємини з якомога більшою кількістю членів родини. Якось на свята вона поїхала відвідати свою старшу сестру Елізабет у Едмонтоні і вирішила переїхати до міста. Це була, звісно, щаслива випадковість, яка звела їх з Петром.

Дорис і Петро одружилися через рік після знайомства. То були нелегкі часи. Коли Петро закінчив своє навчання, він одержав сертифікат бухгалтера. На той час Петрове прізвище змінилося з Кулеби на Куля (цікаво, що вже пізніше він дізнався, що деякі мешканці з його села мали подвійне прізвище Кулеба-Куль). У 2003 році справжньою гордістю для Петра стало одержання нагороди за особливі заслуги від Спілки сертифікованих бухгалтерів. У 2006 р. він став членом Спілки сертифікованих бухгалтерів Альберти, що було найвищим професійним визнанням. Після акредитації його прийняли на роботу на міську молочну фабрику, де він працював у фінансовому відділі майже протягом року. Його початкова зарплата становила 130 доларів на місяць, і сім'я здебільшого розраховувала на заробітки Дорис. Петро почав вибудовувати власну практику. Як завжди гнучкий і впевнений у собі, він вирішив кинути виклик усталеному визначенню бухгалтерської практики. Замість того, щоб працювати в офісі, він навчився водити, купив велике вживане авто і почав їздити по громадах навколо Едмонтону. Він мав клієнтів у Торнгілді, Ендрю, Редвеї, та інших містечках. Він робив свій об'їзд разом зі своїм другом Петром Грещуком, юристом (пізніше суддею), який також мав клієнтів у тих самих місцевостях.

Тим часом Дорис шукала вчительську посаду в Едмонтоні. Тоді подружжя жило в Беверлі на 112-ій авеню, де вони мали двохакрову ділянку між 42-ою і 44-ою вулицями. Дорис мала город і сад – це розвага, якою вона насолоджується і досі. Кулі хотіли, щоб Дорис працювала недалеко від дому, але було нелегко знайти роботу в Едмонтоні. На щастя, Петро на той час мав добрі знайомства, які допомогли йому знайти посаду для дружини. Дорис почала викладати у другому і третьому класах у школі Беверлі. У неї було 56 студентів і вона викладала різні предмети: математику, читання, письмо, всі необхідні предмети. Коли вчителька першого класу залишила посаду, Дорис попросила про цю роботу. Її прохання задовольнили, і на цій посаді вона працювала аж до виходу на пенсію у 1974 році. Вона любила свою роботу. Їй особливо подобалося допомагати учням засвоювати основи грамотності. Деякі з них мали проблеми з англійською, але у її дбайливих руках ці проблеми швидко вирішувалися. Школу Беверлі, де Дорис працювала, закрили у 2002 році, але спадок її живе. Незважаючи на те, що її учні були ще малими дітьми, коли вона у них викладала, багато з них пам'ятали її, а один учень навіть упізнав Дорис на вулиці через багато років.

Петрові зусилля увінчалися успіхом. Він відкрив власний офіс у Едмонтоні у 1945 році. Він знаходився у Юніон Білдінг на 100-ій вулиці та 102-ій авеню і складався з самого Петра та секретаря. У 1950 році до Петра приєднався його український друг Джон Піч, і фірма стала називатися Куль і Піч. Піч працював з Петром до свого виходу на пенсію у 1977 році. Однак після того Петро ще продовжував працювати майже двадцять років. Коли Піч пішов, до Петра приєднався Джон Паснак, син його двоюрідного брата. Кен Паснак є внуком Петрової тітки Катерини і її чоловіка Корнеліуса Франківа. Мати Паснака Кесі (Ксеня Франків) – їхня дочка. Його батько Волтер (Володимир) також народився у Стратині і пам'ятає Петра ще з тих днів. Виявляється, що це Петро по-

знайомив батька Кена Паснака з його матір'ю. Кулеби і Франківи відвідували Паснаків через стратинські зв'язки і таким чином пара зустрілася. Волтер і Кесі одружилися у 1949 році і живуть на родинній фермі недалеко від Ґіббонса.

Після Кена Паснака були інші партнери. Фірма пишалася тим, що, відповідно до пріоритетів Петра та Дорис, надавала особливу допомогу сім'ям. У 1990 році фірма мала чотирьох партнерів і об'єдналася з Кінґстон Росс, ставши однією з найбільших місцевих бухгалтерських фірм зі 100 працівниками, десять з яких були партнерами. Це дивовижна історія успіху, особливо якщо пригадати, що фірма постала з нічого, а першим "офісом" був вживаний автомобіль.

Як згадує Петро, йому надзвичайно подобалася бухгалтерська справа. Він одержував задоволення від світу цифр. Йому подобалося зустрічатися з людьми та працювати з ними. Він насолоджувався тим, що може працювати фінансовим радником. Є багато анекдотів, в яких інші розповідають про Петрову обдарованість до цифр, про його дивовижну пам'ять, про його практичний підхід до життя і його іскрометний гумор. Але Петрові інтереси не обмежувалися успіхами у бухгалтерії. Працюючи в готелі Макдональд, Петро зрозумів, що готельний бізнес є дуже прибутковим. У 1950 році він почав інвестувати в нерухомість. Разом з іншими інвесторами Петро вклав 10 тисяч доларів у спільний фонд, і вони купили готель "Ліланд" у Едмонтоні у власників готелю "Роял Йорк" за 250 тисяч доларів. Через три роки вони змогли продати цю власність за три мільйони доларів. Наступним капіталовкладенням був готель у Ванкувері, знову куплений групою. У цьому випадку інвестиція на 600 тисяч доларів принесла два мільйони після продажу майна. Петро продовжував вкладати у нерухомість – готелі і мотелі у Джаспері, Банфі, Форт МакМуреї, Едсоні, Ґранд Прері тощо. Інвестування виявилося надзвичайно прибутковими. Фінансовий успіх дозволив Петрові та Дорис побудувати новий дім, у якому вони живуть і досі.

Будинок Петра та Дорис був не тільки їхньою домівкою, він був домівкою для родини та друзів. Сім'я була надзвичайно важливою для Петра та Дорис, і обидва будинки, і старий, і новий, були центром сімейних подій. Як згадує Крістін Енс, їхня племінниця і дочка Ольги, сестри Дорис, Свят-вечір завжди був у будинку Петра і Дорис. І тітка Дорис готувала традиційні страви для вечері: начинку, гриби, мариновану рибу, борщ і кутю. Відвідини будинку Кулів були обов'язковими, бо інакше це не було б Різдво. Крістін особливо пам'ятає один рік, коли було -35, але вона і її родина все одно поїхали до Кулів, бо Святий вечір з дядьком Петром і тіткою Дорис був сімейною традицією.

Багато інших родинних подій також проходили у Кулів. Хоча вони не мали власних дітей, дні народження племінниць і племінників часто святкувалися у будинку Кулів. Дітей завжди радо вітали у домі. Крістін залишалася з Петром та Дорис постійно. Це було справжнє задоволення, бо тітка Дорис водила її в кіно і вчила її різним речам, особливо кулінарії і шиттю. Вони разом робили м'які іграшки, і Дорис шила одяг для Крістін. Як каже Крістін, "тітка Дорис могла зшити майже все". Коли Крістін потребувала житла під час навчання в Альбертському університеті, Петро та Дорис надали їй помешкання. Подруж-

жя допомагало своїм племінникам і племінницям усіма можливими способами.

Приязне ставлення подружжя поширювалося за межі родини. Релігія і громада важливі у житті Кулів, вони є відданими парафіянами і беруть активну участь у різних світських організаціях. Кулі відвідували Український католицький собор святого Йосафата, який вони все ще відвідують і досі. Вони брали активну участь у різних церковних організаціях і подіях. Петро був відомим членом Українського католицького братства Канади, а Дорис брала участь в Лізі українських католицьких жінок Канади. Петро волонтерив і як бухгалтер, і як фінансовий радник. Він допомагав і братству, і єпископу, який служив у Едмонтоні. Дорис використала своє вміння вишивати і працювала як тільки могла. Вона і члени Ліги українських католицьких жінок Канади вишили хрестиком повний комплект покривал на вівтар. Дорис зшила двадцять чоловічих далматик різного розміру. Від сестри Джозефи Синишин вона навчилася доглядати за церковним начинням, прати і прасувати його, щоб його можна було постійно вживати. Така ж старанна, як і її чоловік, вона виконувала свої обов'язки аж до 2002 року, поки не відчула, що мусить передати свою роботу "комусь молодшому і більш енергійному". Важливу роль у рішенні Дорис залишити цю волонтерську роботу відіграло те, що Петрові зробили серйозну операцію того року. Чудово, що Петро все ще бере активну участь у раді Товариства центру післялікарняної допомоги Св. Михайла і у Норвудській асоціації помешкань для літніх людей. За їхню непохитну службу церкві папа Іоанн Павло II проголосив Петра лицарем Ордену святого Григорія Великого у 1993 році. Він також нагородив Дорис хрестом *Pro Ecclesia et Pontifice* (За церкву і понтифіка). Оскільки Петрова репутація у громаді зростала, його просили стати членом рад різних релігійних і громадських організацій. Багато разів люди пропонували, щоб Петро обійняв якусь важливу посаду. Вони переконували його балотуватися на виборні посади, наприклад, на посаду президента якоїсь організації. Його навіть просили балотуватися на "політичну посаду" в Беверлі. Популярність у різних громадських і релігійних організаціях була основою успіху для багатьох людей. Було очевидно, що цього очікували від людини з Петровою фінансовою проникливістю. Але Петро, як завжди, був незалежним мислителем. Він працював без гучного розголосу. Як фінансовий консультант багатьох організацій, Петро віддавав перевагу ефективному керівництву перед публічною славою. Його енергія була безмежною, і він допомагав багатьом організаціям. Однією відомою організацією, яку він не тільки консультував, а і допомагав створювати, був Український клуб професіоналістів і підприємців Едмонтону. Діяльність цієї організації включала успішну кампанію за впровадження української мови як мови навчання в школах Альберти та сприяння українським студіям на університетському рівні. На місцевому рівні клуб відіграв значну роль у заснуванні Канадського інституту українських студій в Альбертському університеті. Петро був аудитором клубу і залишався його членом аж до 1994 року.

Завдяки наполегливій громадській роботі Петра та Дорис, їхня спадщина складається не тільки з грошових пожертв, а й з самовідданої праці і вагомих фінансових порад, які вони надавали безкоштовно. Організації визнали важли-

вість внеску Петра та Дорис для їхньої місії і нагородили їх у власний спосіб. У 2004 році Меннонітський центр для новоприбулих Едмонтону вручив Петрові спеціальну нагороду за життєві досягнення на своїй першій щорічній церемонії визнання іммігрантського успіху і зусиль.

Тісний зв'язок подружжя з церквою проклав шлях до фінансової підтримки Інституту східнохристиянських студій ім. митрополита Андрея Шептицького та його місії з підготовки католицького духівництва східного обряду. Петро і Дорис відчували, що ця форма релігійного культу була занедбана, і їхній успіх полягав у відродженні інтересу до східного обряду через підтримку Інституту ім. Шептицького і у фінансовій підтримці постійної викладацької посади з католицької релігійної освіти у Коледжі Святого Йосипа Альбертського університету. Їхні зусилля знайшли визнання через спільний почесний докторський ступінь з Університету св. Павла в Оттаві, де знаходиться Інститут ім. Шептицького. Ці ступені були присуджені Петрові та Дорис у 1998 році.

Петро та Дорис завжди цінували свою українську спадщину і підтримували організації, які поліпшують якість життя в Україні. Вони надавали фінансову допомогу для вивчення української спадщини і підтримували програми обміну, за якими до Канади на навчання могли приїжджати медичні працівники, фермери і вчителі спеціальної освіти. У 2008 році за підтримку програм обміну в Університеті ім. Ґранта МакЮена їх нагородили почесним дипломом за громадську роботу. У грудні того ж року лекційну залу в цьому університеті було названо на їхню честь.

Надзвичайно важливою подією для них обох, а особливо для Петра, стала можливість відвідати Україну у 1996 році. Петро на той час вже вийшов на пенсію і мав більше вільного часу. Подружжя відвідало Стратин, який Петро ледь упізнав. Майже шістдесят років, які проминули з часу Петрового від'їзду, не пошкодували села і, згідно з офіційною статистикою, населення зменшилося до тисячі осіб. Було кілька сумних особистих моментів. Дядько, брат Петрового батька, помер, і Кулі пропустили його похорони. Проте ще жили більш далекі родичі і однокласники з початкової та середньої шкіл, які відвідував Петро. З цього візиту він пам'ятає зустріч із сином свого однокласника, який за віком виглядав так само, як Петро, хоч був на покоління молодший. Люди зі Стратина пам'ятають щедрість Кулів. Вони були відомі не тільки як освітні філантропи, вони робили значні пожертви поза освітньою цариною як вдома, так і за кордоном. У Стратині вони допомогли вшанувати друкарський верстат, який колись прикрашав місто. Часто вони давали гроші окремим людям. Коли Яніна Виговська, студентка Альбертського університету, відвідала Стратин у 2008 році, всі говорили про їхню щедрість. Сам Петро також розповідає про свої й Дорис враження з цієї подорожі. Цей досвід був дуже зворушливий, хоч не завжди позитивний. "Заповіт" Тараса Шевченка, який він почув у Каневі, достоту відображав його тугу за батьківщиною, але погана поведінка підлітків, яку він спостерігав, справляла гнітюче враження.

Любов Кулів до України не зникла навіть попри те, що українська реальність не збігалася з романтичним образом, витвореним ностальгією. Їхнім покли-

канням стало просування богослужіння східного обряду в католицькій церкві, так само їхнім покликанням була підтримка визнання української культури. У 2004 році вони почали підтримувати програму з фольклору в Альбертському університеті, заснувавши кафедру з української етнографії. Їхня підтримка збільшувалася і включала фонди, стипендії для аспірантів і постдокторантські стипендії. Вагома роль, яку Кулі відіграли в розвитку українських студій в Альбертському університеті, була визнана через найменування Центру українсько-канадського фольклору на їхню честь на церемонії у вересні 2006 року. Визнанням їхньої важливості для Альбертського університету стало присудження почесних ступенів докторів права у червні 2005 року. Це був перший випадок, коли такої честі були удостоєні і чоловік, і дружина.

Національне визнання велетенського впливу Кулів на освіту прийшло у жовтні 2007 року, коли Конгрес українців Канади нагородив Петра і Дорис медаллю Шевченка. Як зазначалося на церемонії нагородження, ця медаль була "визнанням незрівнянної філантропії у підтримці освіти". "Др. Петро і Дорис Кулі – ішлося в заяві,– створили вічні фонди та стипендії і робили внески до них, вибудовуючи українську гуманітарну освіту в університетах та релігійних коледжах і підтримуючи громадський розвиток, фольклор та українсько-канадську історію".

Щедрість Кулів принесла користь значній кількості організацій. Як завжди, Петро та Дорис робили все по-своєму. Вони змінили узвичаєне уявлення про філантропію, і Петро застосовував свою фінансову проникливість для пожертв різним освітнім закладам у Канаді. У багатьох випадках він зміг одержати гроші, які він та Дорис подвоїли і навіть потроїли в установах, таким чином зберігши додаткові кошти на іншу діяльність, яку Петро сам вибирав. Можливо такою ж вагомою як і фінансова підтримка, є моральна підтримка Кулів. Петро був фінансовим радником для різних організацій, а Дорис шила і робила все, що могла. Тому всупереч віку і проблемам зі здоров'ям, Кулі і зараз завжди готові розважити у їхньому домі вчених, священиків та всіх, хто скористався їхньою щедрістю. Вони завжди готові уважно вислухати і поспівчувати. Це радість представити результати чийогось дослідження для Петра та Дорис.

Позитивне ставлення Петра та Дорис стало доброю підтримкою тоді, коли вони зіткнулися з серйозними медичними проблемами. Петра деякий час турбувала його нога, а особливо стегно. Його направили на магнітно-резонансну томографію, підозрюючи проблему зі спиною. За збігом обставин сканування, яке виявило рак, було розглянуте Річардом Тернером, чоловіком племінниці Кулів Крістін. Прогнози не були втішними. Необхідне було радикальне оперативне втручання, і хірург, який лікував Петра, повідомив, що йому залишилося жити три місяці. Лікар не знав, як він помилявся. Кулі не тільки пережили Петрову операцію і медичні проблеми, які мали у їхньому віці, вони залишилися людяними, доброзичливими і життєрадісними.

Безмірна громадська робота Кулів була визнана не тільки присудженням канадських нагород, академічних та національних. У 2008 році Президент України Віктор Ющенко нагородив Петра Орденом за заслуги "за визнання його

внеску у популяризацію України і української культури і за створення позитивного іміджу України на світовій арені". Петро покинув місце свого народження у 1938 році. На той час у Польщі сформувався великий греко-католицький анклав. Через рік після його еміграції до Канади його рідна Галичина опинилася під радянською владою і стала частиною Української РСР. Петро жив, щоб побачити, як Україна проголосила незалежність у 1991 році. Він також побачив відродження української католицької церкви, забороненої радянською владою у 1945 році на його батьківщині. Тому це був момент гордості, коли рідна земля вшанувала його за те, що він зробив для збереження і підтримки її культури і релігії. Справді, жодне інше подружжя поза Україною не змогло привнести стільки в українські студії через особисті пожертви та фонди, як Кулі. З самісінького початку Петро і Дорис здобули визнання в Канаді, а зараз і на світовому рівні.

Відстоювання справи вищої освіти загалом і релігійної освіти зокрема зробило Кулів чемпіонами філантропії. Вони одержали це звання у листопаді 2008 року під час вручення спільної нагороди видатних філантропів від Едмонтонського і регіонального відділення Асоціації професіоналів з фандрайзингу у Конференц-центрі Шо в Едмонтоні. Кулі були номіновані Альбертським університетом за видатні заслуги перед університетом у своєму рідному місті та у Канаді. Як зазначено у прес-релізі цієї події "це скромне і спокійне подружжя... мало величезний вплив", вони здобули визнання за "свою надзвичайну щедрість, видатну громадську і доброчинну свідомість, лідерство у спільноті... за їхнє непохитне зобов'язання будувати кращий світ".

Для тих з нас, кому допомогла щедрість Кулів, настав час продовжити роботу, яку вони розпочали. Натхненні їхнім життєрадісним і позитивним ставленням, їхньою самовідданістю і гуманністю, їхньою відданістю і енергією, ми можемо пообіцяти, що продовжимо їхню справу. Філантропія Кулів вже допомогла багатьом представникам молодшого покоління, аспірантам і студентам. Нехай спадщина Кулів продовжує жити у прийдешніх поколіннях!

У ВИРІ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ

Іванна Макух-Федоркова
(Чернівці)

КАНАДСЬКА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Загальний рівень розвитку соціальної сфери, принципи фінансування та організації охорони здоров'я, вищої освіти, глибина впливу на перерозподіл доходів – все це суттєво відрізняє Канаду від США. Система соціальної організації, що склалася в Канаді в XX ст. ближча до західноєвропейської моделі, аніж до американської. Розвиток освіти, охорони здоров'я, різноманітних форм взаємодопомоги громадянам, що потребують соціальної допомоги, здійснюється в Канаді переважно за державний рахунок і головним чином силами державних служб на базі державних, а не приватних учбових закладів і медичних установ.

На сучасному етапі переорієнтація соціального забезпечення на нові моделі, що відповідають сучасним умовам господарювання, зумовлює необхідність вивчення і систематизації досвіду, накопиченого у цій сфері іншими державами. Зокрема, слушно звернути увагу на канадську модель соціального забезпечення. У цій країні соціальний захист спрямований передусім на державний захист населення від стихії ринку і гарантує мінімальний прибуток, зростання добробуту всіх членів суспільства. Слід додати, що витрати на соціальну інфраструктуру сягають половини усіх державних витрат. Так, федеральний уряд Канади відіграє провідну роль в організації і фінансуванні пенсій за віком, житлової сфери, допомоги по безробіттю, бере на себе понад 75% витрат на потреби охорони здоров'я [4, с. 35]. За показниками здоров'я Канада випереджає США. Важливу роль у цьому відіграє діюча з кінця 70-х років система організації охорони здоров'я, завдяки якій широкий спектр високоякісних медичних послуг надається безкоштовно [2, с. 26].

Варто наголосити, що протягом другої половині XX ст. в Канаді сформувалась в багатьох аспектах інша (аніж в США і в західноєвропейських країнах) модель соціально-економічного розвитку на основі спільної ринкової ідеології. Ця модель за своїми головними характеристиками знаходилась посередині між європейською, що ґрунтується на сильних соціальних гарантіях, і американ-

ською, в якій держава забезпечувала суттєво менше соціальних благ і в меншій мірі пом'якшувала соціальну диференціацію в суспільстві.

Конкретні відмінності канадської системи соціально-економічного регулювання від американської системи полягають в наступному. Держава в Канаді більш активно втручається в процеси господарського і соціального розвитку. Канада відрізняється відносно більшим масштабом державної власності і державного підприємництва. Відповідно помітно вагомою була і окрема вага суцільних державних витрат у ВВП. В середині 1980-х років він складав в США приблизно 35%, а в Канаді – майже 50%. Податкова система в Канаді значно сильніше згладжувала нерівність в розподілі прибутків між бідними і багатими прошарками населення. Канадська система охорони здоров'я уже з початку 1970-х років ґрунтувалась на принципах всезагального медичного страхування і гарантувала усім жителям країни широкий спектр безплатних послуг. Система вищої освіти діяла на базі суспільних і фінансованих за рахунок держави університетів та коледжів.

Найбільш суттєві відмінності канадської моделі соціально-економічного розвитку від американської моделі проявились в 1990-х роках, коли широко розгорнулись процеси приватизації і дерегулювання. Держава тут значно активніше, аніж держава в США, брала участь в економічних і соціальних процесах. Порівнюючи політико-економічні системи обох країн, північноамериканські дослідники підкреслювали постійно головну відмінність: в Канаді держава приймає активну і безпосередню участь у виробництві товарів і особливо послуг, а США – це країна, де держава забезпечує найвищу ступінь свободи для приватного підприємництва. "Канадці, на відміну від наших американських партнерів, очікують від своїх урядів активної участі в економічному житті нації, вони добре почувають себе в умовах, коли держава володіє системами теле– і радіомовлення, авіалініями, великою кількістю фірм, кампаній та підприємств" – зазначав Міністр іноземних справ Канади М. Макгіган [13, p. 3].

На перший погляд видається парадоксальним той факт, що при досить помітному відставанні у розмірах середніх прибутків населення від США і деяких інших країн світу, Канада з 1994 р. отримувала найвищі оцінки ООН за індексом життя людей. Однак, у даному випадку грошові прибутки – це лише один із багатьох критеріїв. Враховуючи умови отримання освіти і медичного обслуговування, стан навколишнього середовища, комфортність життя у містах та особиста безпека громадян, то, безумовно, Канада має суттєві переваги перед США.

Разом з тим, сучасний рівень соціального захисту в Канаді, особливо той, що стосується гарантій захисту від звільнень, матеріальної підтримки малозабезпеченим громадянам та розміри державних трудових пенсій, помітно поступаються стандартам, що діють в країнах Західної та Північної Європи. В силу цих особливостей розвитку соціальної сфери Канада займає посередні позиції за показниками долі у ВВП суцільних державних витрат на соціальні потреби – охорона здоров'я, освіта, соціальне забезпечення. В 2000 р. ця частка складала в Канаді близько 23,5 % ВВП і була, за даними ОЄСР, вища, ніж в США, Япо-

нії, Австралії. Однак у таких країнах, як Німеччина, Франція, Великобританія, Італія, Швеція, Данія, рівень витрат на соціальну сферу – від 26 до 35 % ВВП, що значно вищий, аніж в Канаді [3, с. 273].

У той же час варто наголосити, що усі сфери соціального забезпечення Канади займають високий рівень розвитку, що стало предметом національної гордості жителів цієї країни. Суттєвою особливістю канадської системи соціального забезпечення є те, що вона опирається на фундамент так званого фіскального федералізму, який передбачає величезні федеральні трансферти регіонам. Мета таких трансфертів – забезпечити якщо і не одинаковий, то відносний рівень соціальних витрат на душу населення по всій федерації. Зокрема, передача коштів провінціям на потреби охорони здоров'я, освіти і соціального забезпечення здійснюється на основі спеціальних угод між двома рівнями влади і при умові дотримання провінціями деяких обов'язкових принципів та загальних стандартів.

Завдяки існуванню такої системи в канадському суспільстві активно впроваджувались соціальні перетворення, адже провінційні уряди постійно підштовхували Оттаву до радикальних змін. Ще в 50-60-х рр. декілька провінцій розвинулись до таких масштабів, що вони були цілком спроможні самостійно планувати свою економіку протягом тривалого часу. Зокрема найактивнішою щодо впровадження медичної допомоги стала провінція Саскачеван, яка ще у 1947 р. прийняла Закон про безплатну медичну допомогу. Також в цей період чітко відстоювали свої інтереси Квебек і Онтаріо. Усе це змусило уряд радикально діяти у сфері соціальних перетворень, оскільки на часі були нові підходи у вирішенні болючих проблем канадського суспільства.

Низка реформ була проведена в сфері охорони здоров'я. У 1958 р. почала діяти програма безплатного обслуговування в лікарнях усіх громадян незалежно від віку. До 1963 р. цією програмою було охоплено 98,8% населення. Даний законопроект спочатку поширювався не на всі провінції. Крім того, обмеженість коштів, що виділялися, а також нестача лікарень і медичного персоналу викликали необхідність подальшого реформування. В 1966 р. було прийнято Закон про безплатну медичну допомогу, що поширився на всі провінції до 1 квітня 1972 р. Соціальне законодавство у 50-х рр. поповнилось двома проектами: Актом допомоги сліпим людям (1951 р.) та інвалідам (1954 р.). На початку 1956 р. федеральний уряд разом із провінціями запровадив Акт допомоги з безробіття. Починаючи з 1952 р., кожен канадець віком 70 років (з 1970 р. у віці 65 р.) отримав право на пенсію. Даний проект фінансував федеральний уряд, виділяючи при цьому на кожну особу 40 дол. на місяць [7, с. 54]. А модернізована у 1971 р. реформа федеральної системи страхування по безробіттю зробила цю систему одну із "нащедріших" в капіталістичному світі за величиною допомоги і по умовах їх виплати безробітним.

Досконалішою стала пенсійна реформа в 60-х рр., оскільки 1966 р. ознаменував одночасне впровадження двох програм – Канадський і Квебекський пенсійні плани. Вони охопили 92% робочої сили. У відповідності до цих програм усі працюючі віком від 18 до 70 років відраховували у пенсійний фонд 3,6% свого заробітку, якщо останній відповідав певним розмірам (в 1966 р 600

дол. на рік для державних працівників і 800 для приватних осіб). Половину цієї суми вносили підприємці. Максимальний розмір пенсії за цими планами складав на середину 70-х років 218 дол. на місяць [7, с. 27]. Заключним акордом кампанії виплат було прийняття у 1966 р. "Канадського плану допомоги", який мав за мету покращити і розширити систему соціальної політики в Канаді в цілому. Даний законопроект мав консолідувати усі соціальні програми, що стосувались допомоги для різних категорій населення в єдину універсальну програму фінансової допомоги.

Таким чином, період 50-60-х рр. став визначальним в галузі соціальної політики, оскільки, з одного боку, були створені постійні державні інститути, відповідальні за сферу життя суспільства, а з іншого, прийняття серйозних законопроектів суттєво покращило систему соціального забезпечення Канади.

Наразі ми детально зупинимося на канадській системі медичного обслуговування.

Сприяння впровадженню здорового способу життя – ключовий термін у політиці канадської системи охорони здоров'я як національного, так і регіонального рівнів. Ще на початку 70-х років система охорони здоров'я у Канаді набула таких характерних ознак: по-перше, перевага державного фінансування, організація охорони здоров'я на некомерційній основі; по-друге, забезпечення системою страхування практично всього населення; по-третє, широке надання безплатних медичних послуг; по-четверте, за пацієнтом зберігається право на медичне обслуговування при зміні місця проживання. Зокрема, після переїзду в іншу провінцію канадець протягом трьох місяців продовжує користуватися тими гарантіями, які мав раніше, і лише згодом отримує право на повний набір медичних послуг за новим місцем проживання. [8, с.89].

Разом з тим Конституція Канади надає право і можливість функціонування такої єдиної системи, коли у її межах фактично діє дванадцять, у відповідності до адміністративного поділу країни (десять провінцій і дві території), підсистем з великою самостійністю, правами, обов'язками і можливостями. Тобто у провінціях ведеться діяльність щодо впровадження конкретних заходів по збереженню та поліпшенню здоров'я, виконання усіх практичних цілей стосовно надання послуг населенню, забезпечення діяльності лікарів і медичних установ, оплати праці та бюджетів лікарень тощо [5, с. 94].

На федеральному рівні урядові органи і служби не займаються наданням послуг в системі охорони здоров'я. Важлива ж роль федерального уряду полягає у наданні фінансової допомоги провінціям у тих системах охорони здоров'я, які там впроваджуються, і у збереженні канадської системи охорони здоров'я в цілому, передовсім через впровадження національного законодавства. Зокрема в Акті охорони здоров'я Канади 1984 р. визначається головна мета канадського уряду: захист, підтримка та відновлення фізичного і психічного стану здоров'я постійних мешканців Канади, сприяння доступу до служб охорони здоров'я без фінансових та інших перешкод. Лише за умови поваги до загальнонаціональних правових актів і дотримання їх провінції отримують необхідне фінансування з федерального бюджету.

У галузі здоров'я провінції мають дотримуватися таких принципів:

– провінції завжди мають діяти у відповідності до федеральних законів;

– плани провінції повинні здійснюватися на безприбутковій основі і бути відповідальними перед національним урядом за ті послуги, що в обов'язковому порядку мають надаватися на місцях згідно з національним законодавством. Рішення щодо цього приймаються урядами провінцій та медичними асоціаціями і підкріплюються фінансовими планами;

– принципу універсальності – кожний житель провінції, незалежно від віку, стану здоров'я, наявності роботи і доходу, має бути застрахованим провінційним планом охорони здоров'я і отримувати всі необхідні послуги;

– принципу доступності. Тобто можливість отримання всіх необхідних послуг щодо охорони і збереження здоров'я залишається за людиною при її переїздах, а також не може бути обмежена фінансовими бар'єрами. Лікарі, як і лікарні, не мають права отримувати з пацієнтів кошти за надану необхідну допомогу [6].

Слід зазначити, що є окремі проблеми щодо приватного страхування. У зв'язку з цим канадський уряд вивчає можливість впровадження додаткових програм, зокрема: національної програми ліків, програми догляду на дому і деякі інші.

Втілення загальноканадських положень у життя доцільно розглянути на прикладі окремої провінції. Наприклад, основним документом, що забезпечує санітарно-епідеміологічне благополуччя провінції Онтаріо, гарантує проведення оздоровчих програм та визначає права і обов'язки медичних працівників громадського здоров'я, є "Акт сприяння та захисту здоров'я" [6]. Цей документ складається з десяти частин. У першій частині інтерпретуються основні поняття документа. Друга частина чітко окреслює коло завдань для кожного департаменту здоров'я. Це перш за все проведення оздоровчих програм та надання медичних послуг на підзвітній території. Оздоровчі програми проводяться у сферах:

– Санітарія. Покращення санітарних умов. Гарантування належного санітарного стану, попередження та усунення чинників, що шкодять здоров'ю.

– Епідеміологія. Контролювання інфекційних хвороб, забезпечення імунізації дітей та дорослих.

– Профілактична стоматологія. Проведення масових заходів та освітніх програм щодо профілактики хвороб зубів.

– Здоров'я сім'ї. Надання консультативних послуг; заснування центрів з планування сім'ї; проведення програм для визначення вагітних жінок з високим ризиком здоров'я; проведення оздоровчих програм для дітей, вагітних жінок та людей похилого віку.

– Медична допомога на дому.

– Гігієна харчування. Проблеми раціонального харчування та проведення освітніх програм, присвячених здоровому харчуванню.

– Здоровий спосіб життя. Просвітня робота в галузі громадського здоров'я, навчальні програми з профілактики хвороб, які безпосередньо пов'язані із способом життя.

– Додаткові оздоровчі програми та послуги.

Третя частина окреслює проведення заходів щодо зменшення шкідливого впливу чинників навколишнього середовища на здоров'я людей. Діяльність працівників департаменту здоров'я у цьому напрямі поширюється на медичні заклади, заклади харчової промисловості та громадського харчування, житлові приміщення та ін. Кожен працівник департаменту здоров'я повинен володіти інформацією про гігієнічний стан навколишнього середовища та санітарно-епідеміологічну ситуацію на виробництві. Для цього він має право одержувати таку інформацію від місцевих відомств, а також від Міністерства навколишнього середовища, Міністерства охорони здоров'я, Міністерства праці та будь-яких інших міністерств [6].

Частина четверта розглядає дії уповноважених осіб у разі виникнення інфекційного захворювання на адміністративній території. Якщо працівник департаменту здоров'я вважає, що на підпорядкованій йому території виникло або є ризик виникнення інфекційного захворювання, він видає протокол, де зазначає можливість інфікування та комплекс заходів, спрямованих на ліквідацію ризику поширення хвороби, а саме такі вимоги: ізолювання хворого, закриття та дезинфекція приміщень, поширення інформації про можливий ризик зараження інфекційною хворобою.

Зауважимо, що перевагою канадської системи охорони здоров'я є серйозна та масштабна профілактична робота. Її основна мета полягає в прищепленні населенню навиків здорового способу життя і забезпеченні для цього необхідних умов. Головну роль у контролі за дотриманням строгих природоохоронних законів і стандартів промислового виробництва виконує Міністерство охорони здоров'я і соціального забезпечення Канади [Див. докладно: 1, с. 283-296].

Дотримуючись вказівок згаданих органів, щорічно в Канаді випускається понад 6 млн. (на 18 млн. населення старше 15 років) примірників доступно викладених і яскраво оформлених інформаційних матеріалів з різних питань медичної профілактики. Поряд з цим по телебаченню регулярно демонструються короткі відеофрагменти про зв'язок шкідливих звичок і неправильного харчування із захворюваннями, про заходи попередження хвороб та ін. [4, с. 43].

Отже, перелічені вище факти зайвий раз доводять, що дійсно канадський уряд підтримує систему охорони здоров'я та піклується про добробут своїх громадян. Тому і не дивно, чому канадська система охорони здоров'я має високий за міжнародними стандартами рівень медичного обслуговування. Крім того, соціальні виплати дозволяють забезпечувати належний рівень життя бідних прошарків населення, сприяють стабільності економічного і політичного розвитку Канади.

На сьогодні канадський уряд прагне зберегти основи соціальної держави, закладені у післявоєнний період, незважаючи на те, що останніми роками суспільство зіткнулось з певними проблемами в царині соціальної політики. Соціальна захищеність населення Канади стала предметом гордості жителів цієї країни. Перш за все тому, що ця країна входить в групу семи найбільших за економічним потенціалом держав світу і знаходиться серед лідерів за показни-

ками рівня та якості життя. Сьомий раз поспіль ООН називає Канаду лідером за таким важливим показником як індекс людського розвитку. Дохід на душу населення в цій північноамериканській країні складає 29.400 дол. (показник 2002 р.). Тривалість життя є однією із найвищих у світі для жінок – 83 роки, для чоловіків – 76 років.

Таким чином, канадська модель соціальної організації суспільства демонструє високу ступінь своєї стійкості, і відбувається це завдяки тривалій, активній участі держави у процесах економічного, соціального та політичного розвитку.

Джерела та література:

1. Алехин Б.И. Государство и экономика Канады. / Б.И. Алехин – М.: Наука, 1986. – 317 с.

2. Немова Л. А. Глобализация: некоторые аспекты воздействия на экономику Канады. / Л.А. Немова // США: экономика, политика, идеология. – 2000. – № 5. – С. 16-32.

3. Немова Л.А. Социально-экономическая политика государства в Канаде. / Л.А. Немова – М.: Институт США и Канады РАН, 2004. – 356 с.

4. Немова Л. А. Старостенкова Е. Е. Здравоохранение в Канаде / Л.А. Немова, Е.Е. Старостенкова // США: экономика, политика, идеология. – 1998. – № 6. – С. 35-44.

5. Социальное обеспечение в странах Запада: США, Канада, Великобритания. – М.: ИНИОН, 1994. – 180 с.

6. Стратегії та законодавство Канади щодо сприяння здорового способу життя [Електронний ресурс] – Режим доступу // http://www.culip.com.ua

7. Banting K. The Welfare State and Canadian Federalism. / K. Banting – Montreal: McGill-Queen's University Press, 1987. – 256 p.

8. Grey G. Federalism and health policy: the development of health systems in Canada and Australia. / G. Grey – Montreal, 1981. – 136 p.

9. Kramer C., Youtong L. Reform of Canada Pension plan: Analytical considerations. / C. Kramer, L. Youtong – Toronto: University of Toronto Press, 1997. – 30 p.

10. Kunitz S.J. Socialism and social Insurance in the United States and Canada. / S.J. Kunitz // Canadian Health and the State / Ed. by Naylor C.D. – Montreal: McGill-Queen's University Press, 1992. – 120 p.

11. Rise J.J., Prince M.J. Changing politics of Canadian social policy. / J.J. Rise., M.J. Prince – Toronto: University of Toronto Press, 2000. – 309 p.

12. Myles J When markets fail: Social welfare in Canada and the United States. / J. Myles – Toronto, 1995. – 154 p.

13. Patterson J. T. American struggle against Poverty 1900 – 1980. / J. T. Patterson– Cambridge, 1981. – 130 p.

Юлія Гладун
(Київ)

УЧАСТЬ УКРАЇНЦІВ У СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ КАНАДИ

Канада та Україна мають тісні стосунки, які грунтуються на історичному фундаменті більш ніж сторічного переселення українців в Канаду. Канада стала першою західною державою, яка визнала незалежність України 2 грудня 1991 року одразу після українського референдуму. Дипломатичні стосунки між Канадою та Україною офіційно були встановлені 27 січня 1992 року. З того часу Канада та Україна підписали безліч угод та меморандумів про взаєморозуміння, які охоплюють такі сфери, як торгівля, технічне та військове співробітництво, взаємну юридичну допомогу.

Дослідницький діапазон даної теми зарубіжних вчених є дещо ширший, ніж вітчизняних. Стосовно українців в Канаді гідні уваги роботи С. Бритченко, В. Євтуха, С. Єфімова, О. Ковальчука, М. Марунчака, Я. Балана, М. Боровик тощо, в яких проаналізовані напрямки міграцій в Канаді, здійснені спроби класифікації мігрантів, окреслено основні сфери діяльності наших співвітчизників за межами України, їх громадське та культурне життя.

Українці Канади – складова української діаспори, а сама Канада – третя країна за числом етнічних українців (після України та Російської Федерації) [14].

Українська діаспора Канади найбільш згуртована в сенсі культури, духовності, деяких соціальних та політичних аспектів [6, с.20]. Культура українокандадців є невід'ємною частиною загальноканадської культури. Комедійна актириса Люба Гой, художник Вільям Курилик, письменниця Мирна Косташ широко відомі за межами української громади.

Можливо найважливіший внесок на сьогодні української громади в суспільне життя Канади – це концепція канадського мультикультуралізму, яка широко популяризована лінгвістом-українцем Ярославом Рудницьким. Українцям вдалося переконати Королівську комісію з двомовності і двокультурності (Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism) відійти від концепції англо-французької двомовності як такої, що применшує вплив інших громад на культурний розвиток Канади. Це вплинуло на проголошення Прем'єр-міністром Трюдо офіційної концепції багатокультурності. Також у західній Канаді з'явилися перші після англійських і французьких українські двомовні програми у школах. Багато інших громад скористалися згодом цими соціальними досягненнями [15].

Канада була серед початківців у справі реального впровадження засад даної політики у державне життя як багатоетнічна країна, де поруч з європейськими, африканськими, азіатськими іммігрантами (та їхніми нащадками) живуть

численні корінні народи – індіяни, ескімоси, алеути. 1988 року канадським федеральним парламентом було прийнято "Закон про канадську багатокультурність" (The Canadian Multiculturalism Act), де завдання держави формулюється таким чином [11]:

– визнавати й поширювати розуміння, що багатокультурність відображає культуне й расове різноманіття канадського суспільства; визнавати для всіх членів суспільства свободу зберігати, збагачувати та поділяти з іншими свою культурну спадщину;

– забезпечувати, аби суспільні, культурні, господарчі й політичні інституції Канади визнавали й враховували у своїй діяльності багатокультурний характер Канади;

– оберігати й підтримувати використання в суспільстві інших мов, крім [офіційних] англійської та французької, водночас зміцнюючи статус та використання офіційних мов Канади;

– поширювати багатокультурність у Канаді у злагоді з відданістю канадської нації своїм офіційним мовам [18].

Тож, починаючи з 70-х років, рівень участі громадськості в формуванні канадської зовнішньої політики значно зріс. Це визначило зростаючу зацікавленість українських груп у впливі на хід прийняття зовнішньополітичних рішень.

Яскравим представником впровадження даної політики був і залишається Ванкувер. Позаминулого року місто знову очолило рейтинг журналу "Economist" як найкомфортніше для життя місце на Землі [9].

Приїжджі люблять Ванкувер саме за мультикультурність, зізнаючись, мовляв, якщо хочеш об'їхати весь світ, але при цьому не виїжджати з одного міста, то Ванкувер відповідне місце. Тут живе маса діаспор, широко відзначаються свята чи не всіх народів світу: від китайського Нового року до ірландського Дня Святого Патріка.

До речі, саме Ванкувер був одним із перших у світі, хто підтримав ідею братання міст. Особливо примітно, що першим його побратимом стала українська Одеса ще в 1944 році. Відразу після звільнення українського міста від фашистів влада Ванкувера, захоплюючись мужністю одеситів в роки війни, надіслала на адресу Одеської міськради лист, повідомивши, що вона вважає за честь бути дружнім з цим українським містом [3].

Це лише мала частина того, щоріднить це місто і Канаду в цілому з Україною. Слід сказати, що 82 тис. осіб з двох мільйонів жителів Великого Ванкувера відповідають на питання статистичного агентства Statistics Canada, що вони українці [2, с. 118].

Після схвалення першого в Альберті шкільного законодавства про двомовні програми в 1971 р. школи західної Канади пропонують навчання в українсько-англійських двомовних програмах [7, с.7]. Подібні закони були впроваджені пізніше в Саскачевані та Манітобі. Українська мова в Канаді, зі своєю сторічною історією автономного від України розвитку, вивчається такими українознавчими інститутами, як Канадський інститут українських студій (Canadian Institute of Ukrainian Studies) в Едмонтоні.

Націоналістичний рух був і є найсильнішим. Під час Помаранчевої революції 2004-го року уряд Канади разом з організаціями українців надіслав безпрецедентну кількість кваліфікованих наглядачів за виборами (біля тисячі) [8].

До етнічних українців, які досягли успіху на політичній сцені Канади, можна віднести Вільяма Гавриляка, який тричі був обраний мером міста Едмонтон, чинного прем'єр-міністра Альберти Едварда Стельмаха, депутата Національної Асамблеї (парламенту) Канади Бориса Вжесневського і одного з лідерів Ліберальної партії Канади Жерара Кеннеді (українець по матері, який близький до української громади). Але найбільших успіхів серед українців Канади на політичній арені досяг Роман Гнатишин, який у 1990-1995 роках займав посаду генерал-губернатора Канади. Його ж батько, Іван Гнатишин, був сенатором від Партії прогресивних консерваторів [17, с.20].

Ефективність дій українців у Канаді як одного з учасників системи міжнародних відносин залежить від певних чинників: перший пов'язаний з рівнем організованості самих українців у діаспорі як автономного об'єкту, а другий зв'язаний зі структурою внутрішньополітичної системи країни проживання, рівнем розвитку економічних, політичних і громадських свобод в суспільстві цієї країни.

Важливим є також і рівень політичної відкритості та толерантності в новій країні проживання, яка так чи інакше визначає ступінь втручання діаспори у механізми прийняття державних та політичних рішень. Тому хоч Канада вважається традиційно емігрантською країною, можливість впливу етнічних груп на прийняття рішень достатньо обмежена [4, с. 12].

Українці у новій країні поселення створили широку мережу різних громадських та культурних організацій, для котрих у різний період існування були визначені певні цілі та завдання. Був створений і головний керманич таких організацій – Конгрес українців Канади – громадська представницька рада, яка об'єднує 33 українські всеканадські організації та їх філії. Спочатку КУК приділяв багато уваги сприянню Україні у побудові незалежної держави, популяризації її інтересів на міжнародній арені тощо. Після цього він обрав для себе роль посередника-консультанта у двосторонніх відносинах.

Важливу роль у цьому процесі відігравала освітньо-виховна діяльність, яка забезпечувала підготовку національно-свідомого молодого покоління зарубіжних українців, здатного заповнити кадрові "прогалини" внаслідок відходу від активної громадсько-політичної діяльності старшого покоління еміграції та продовжувати їх справу [1, с. 190].

Так наприкінці минулого століття українські емігранти, через залучення молоді, серйозно підійшли до вирішення проблеми незалежності України. Подібна діяльність сприяла зростанню національної свідомості молодого покоління еміграції, вихованню патріотичної любові до України, усвідомленню себе членами української громади в країнах поселення, формуванню кадрової бази нових молодих борців за державну незалежність України.

Українська діаспора вважала, що уряду Радянського Союзу вигідна така співпраця з країнами Заходу, в тому числі і з Канадою, яка б гарантувала не-

порушність кордонів СРСР, а також сприяла б реалізації його економічних інтересів. Саме на це і була орієнтована його політика мирного співіснування. Відповідно органи влади Канади, підтримуючи її, шкодили інтересам як українського, так і інших пригноблених в СРСР народів, які боролися за власну незалежність [12, с.7].

Крім того в Канаді другої половини ХХ століття існувала широка мережа українських громадських організацій, яка працювала над вирішенням проблеми відновлення незалежності України. Безумовним лідером серед них була Ліга визволення України (ЛВУ), яка була створена в 1949 році [13, с.82].

Саме ці організації вперше почали відкрито говорити про штучний голод 1932-1933 років на території України. Вони "висловлюють обурення і гостро засуджують народовбивчу політику комуністичного уряду Совєцького Союзу, як спричинника цієї всенародної трагедії українського народу" [16, арк.1].

Доречно сказати, що саме з ініціативи українського адвоката з Торонто Володимира-Юрія Данилів 1988 р. було розпочато розгляд справи щодо визнання голодомору 1932-1933 років геноцидом українського народу. Так як уряд СРСР відмовився надати будь-які документи з даного питання, комісія звернулась до даних переписів, що відбувалися в Союзі в 1926 і 1939 роках. Картина виявилася приголомшливою: за вказаний період населення СРСР збільшилося на 16%, РРФСР – на 28, БРСР – на 11,2, а в УРСР зменшилось на 9,9%. І ці дані були оприлюднені на Заході [10, с.3]. На сьогодні 15 країн визнали голодомор 1932-1933 років в Україні геноцидом українського народу, серед них США, Польща, країни Балтії, Угорщина, Мексика, Канада тощо. Остання стала першою країною світу, яка ухвалила закон про встановлення Дня пам'яті жертв Голодомору в Україні. Це велика заслуга тих організацій, які працювали над метою визнання України в цілому.

Сьогодні доробком співпраці України та Канади можна вважати визнання урядом Канади голодомору 1932-1933 років геноцидом проти українського народу, підписання у березні 1994 року урядами Канади та України декларації "Про особливе партнерство" між Канадою та Україною, в якій визначалася канадська підтримка розвитку незалежної та процвітаючої України. [12, с.7]. Декларація "Про особливе партнерство" була поновлена у грудні 2001 року під час візиту Високоповажного Джона Менлі, на той час міністра закордонних справ та міжнародної торгівлі, вагома підтримка канадською владою прагнення України вступити до стратегічно важливих міжнародних організацій [5, с.116].

У 1994 році угодою про економічне співробітництво було засновано Канадсько-українську міжурядову економічну комісію (МЕК). Перше засідання Комісії було проведене в Києві у 1996 році. Одне з останніх засідань було проведене в Оттаві у жовтні 2001 року. Основні завдання МЕК полягають у розвитку ділових стосунків між Канадою та Україною та у подоланні перешкод для двосторонньої торгівлі та інвестицій. МЕК намагається залучити до співпраці канадську ділову громаду через робочі групи, які працюють в сільському господарстві, будівництві та енергетичному секторі.

Двосторонні дипломатичні стосунки підтримуються через Посольство Канади в Києві. Канада має Консульство у Львові. Україна має Посольство в Оттаві, Генеральне консульство в Торонто та декілька почесних консулів.

Генерал-губернатор Канади Адрієн Кларксон відвідала Україну у січні 2005 року для участі в церемонії інавгурації Президента Віктора Ющенка.

У лютому 2005 року Прем'єр-міністр Канади Пол Мартін мав довгу зустріч з Президентом Віктором Ющенком наприкінці саміту НАТО в Брюсселі. Це була перша грунтовна зустріч між Прем'єр-міністром Канади та Президентом Україні за останні роки.

15 лютого 2010 року, вітаючи В. Януковича з перемогою на президентських виборах, Прем'єр-міністр Канади Стівен Гарпер зазначив, що Україна для Канади є ключовим європейським партнером і відіграє важливу роль у розвитку демократії та безпеки у регіоні.

В торговельно-економічних відносинах між Україною і Канадою вдалося досягнути справжнього прориву. Головним його проявом став початок переговорного процесу стосовно підписання двосторонньої угоди про вільну торгівлю.

Глава держави висловив упевненість, що Україна та Канада повинні створити такі дієві механізми співпраці, які дали б можливість отримати позитивний результат за всіма напрямами двосторонніх відносин. Насамперед – це торговельно-економічні відносини, гуманітарне співробітництво, обмін досвідом у питаннях реформування країн.

У свою чергу Прем'єр-міністр Канади Стівен Гарпер подякував Вікторові Януковичу за запрошення відвідати Україну та за теплий прийом. Він наголосив, що завдяки українській громаді в Канаді Україна з Канадою "мають історичні відносини". "Канада з особливим ентузіазмом співпрацює з Україною з часів її незалежності", – додав С. Гарпер.

Доречним буде сказати, що напередодні цього візиту на канадського урядовця тиснула більш ніж мільйонна українська діаспора, аби той під час зустрічі з Януковичем підняв питання про порушення прав людини та згортання демократії в Україні.

Конгрес українців Канади закликав Прем'єр-міністра Канади Стівена Гарпера, під час дводенного візиту в Україну 25 та 26 жовтня, звернути увагу керівництва держави на порушення прав людини в Україні й загрозу для української мови.

"Оскільки в Україні сьогодні з'явилися ознаки, що українська мова, історія та національна ідентичність знаходяться під загрозою, і оскільки засоби масової інформації повідомляють, що верховенство права і демократичні свободи преси, зібрання та слова придушуються, важливо, щоб ці питання були порушені на найвищому рівні", – зазначив Павло Грод, президент Конгресу українців Канади [19].

Головна мета візиту прем'єр-міністра Канади була задекларована як підтримка демократичних цінностей та євроатлантичної інтеграції України. Представники КУК вважають, що в цьому контексті важливо відкрито говорити з

керівництвом держави з приводу порушень принципів демократії та прав людини в Україні.

З проханням піднести під час офіційної подорожі до України ряд важливих питань, що хвилюють світове українство, звернувся до Прем'єр-міністра Канади Стівена Гарпера і президент СКУ Євген Чолій. Він зокрема просив наголосити, що Канада і далі сприятиме зміцненню демократії в Україні і її утвердженню як незалежної держави та цим самим прагнутиме зацікавити Україну в розширенні зв'язків із Заходом, на противагу цілковито проросійському курсу нинішніх владних структур. Президент СКУ також просив звернути увагу на порушення в Україні людських прав і основних свобод та впровадження в засобах інформації цензури, а також на питання Голодомору 1932-33 рр. як геноциду українського народу.

Свою подорож до України Прем'єр-міністр Канади розпочав 25 жовтня 2010 р. у Києві з відвідин пам'ятних для українського народу місць. Він зокрема завітав до Меморіального комплексу "Свічка пам'яті", де вшанував пам'ять жертв геноциду українського народу, поставивши біля скульптури "Дівчинка з колосками" горщик з символічною композицією із квітів та колосків та відвідавши Національний музей "Меморіал пам'яті жертв голодоморів в Україні".

Канадські українці сподівалися, що візит премє'р-міністра Канади до України зміцнить зв'язки, які сприятимуть дальшій співпраці між країнами, зокрема було підписано "Меморандум про молодіжні обміни" й продовжено переговори щодо угоди про вільну торгівлю між Україною та Канадою.

У ході переговорів було піднято питання про дотримання в Україні фундаментальних цінностей свободи і демократії та про розбудову комерційних відносин між Канадою та Україною. Відтак було підписано міжурядовий Меморандум про взаєморозуміння стосовно молодіжних обмінів, головною метою якого є поліпшення можливостей для молоді щодо праці та подорожей. На завершення під час прес-конференції Прем'єр-міністр Канади заявив, що Канада продовжуватиме підтримувати Україну, якщо вона буде дотримуватися принципів миру, демократії та свободи.

Підсумовуючи результати поїздки до України, президент СКУ Євген Чолій заявив: "Візит Прем'єр-міністра Канади Стівена Гарпера до України був дуже успішним. Він засвідчив, що Канада є давнім і надійним партнером України в утвердженні її незалежності та розвитку демократичних інституцій. Сподіваюсь, що цей візит дав зрозуміти українському народу необхідність розширення зв'язків з країнами західного світу, а зокрема з Канадою, на противагу різкому проросійському курсу нинішніх владних структур України. Важливо, що глава канадської держави наголосив, що Голодомор 1932-33 рр. був геноцидом українського народу, а також заявив про стурбованість порушеннями людських прав і основних свобод та цензурою слова в Україні" [20].

Перед Україною і Канадою постають спільні завдання – розбудова й нарощування економічного співробітництва, обмін досвідом і культурною спадщиною, подальше утвердження демократичних принципів і норм, забезпечення глобальної безпеки та попередження й боротьба з тероризмом. Обговорено пи-

тання двосторонніх відносин, торговельно-економічні, гуманітарні відносини, наше співробітництво в міжнародних організаціях, питання інтеграції України в європейський простір.

Отже, досвід діаспори у побудові справжнього громадянського суспільства велетенський. Суть цього суспільства полягає в існуванні широкої мережі незалежних громадських організацій – на основі поваги до індивідума як особистості.

Джерела та література:

1. Балицька Ю. О. Молодіжна політика Конгресу українців Канади як перспектива розвитку в майбутньому. / Ю. О. Балицька // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2008. – Вип. 76, ч. 2. – С. 188-190.
2. Боровик М. Століття українського поселення в Канаді (1891-1991). – Монтреаль, 1991. – 628 с.
3. Ванкувер: лучший город в мире. За что именно Ванкувер объявляют второй раз подряд самым комфортным местом для жизни на планете. – режим доступу до статті – http://www.segodnya.ua/news/14065024.html
4. Горбатюк Н.П. Роль української діаспори Канади в формуванні українсько-канадських відносин (1991-1997 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02 "Всесвітня історія"/ Н.П. Горбатюк. – Одеса, 1999. – 18 с.
5. Енциклопедія українознавства / [голов. ред. проф. д-р Кубійович.] – Львів: Молоде життя, 1993. – Т.2. – 1993. – 800 с.
6. Євтух В.Б., Ковальчук О.О. Українці в Канаді. – Київ, 1993. – 138
7. Марунчак М. Сорок років праці Комітету українців Канади 1940-1980. – Вінніпег, 1981. – 24 с.
8. Канада та Україна. – режим доступу – http://www.canadainternational.gc.ca/ukraine/bilateral_relations_bilaterales/index.aspx?lang=ukr&menu_id=47
9. Канада. Преимущества жизни. – режим доступу до статті – http://chemodan.com.ua/canada/
10. Сергійчук В. Голодомор – геноцид українського народу в 1932-1933 роках.// Київський університет, 2009. – с. 3.
11. Слоньовська О.Б. Теоретичні засади багатокультурності та світовий досвід. – режим доступу – http://eprints.zu.edu.ua/1514/1/79.pdf
12. Солонинка В. Яка роля Канади? / В. Солонинка // Гомін України. – 1966. – 20 листопада. – 9 с.
13. Трощинський В. П., Шевченко А. А. Українці в світі. – К.: Альтернативи, 1999. – 352 с.
14. Українська громада в країнах світу. – режим доступу – http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/32687.htm
15. Українці Канади. – режим доступу – http://uk.wikipedia.org/wiki
16. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГО України). – Ф.273. – Оп.1. – Сп.2.
17. Шаповал Ю. Українська Канада. // Главред. – 2008 р. – №38. – с.20
18. The Canadian Multiculturism ACT. – режим доступу – www.pch.gc.ca/multi/policy/act_e.chtml.
19. Canadian prime minister will speak about freedom in Ukraine. – режим доступу – http://www.kyivpost.ua/politics/article/kanadskij-premer-govoritime-pro-svobodi-v-ukrayini.html
20. Visit of Prime Minister Stephen Harper to Ukraine. – режим доступу – http://www.ukrainianworldcongress.org/news.php/news/418/lang/ua

Богдан Гарасимів
(професор-емерит політології, Едмонтон)

НЕВДАЧА ЧИ НЕЩАСТЯ, АБО ЧОМУ ПРЕМ'ЄР АЛЬБЕРТИ ЕД СТЕЛЬМАХ ПОДАВ У ВІДСТАВКУ?

Чи можна одночасно бути і успішним, і нещасливим у політиці? Саме так характеризується кар'єра першого прем'єра українського походження провінції Альберти Еда Стельмаха. Ставши депутатом провінційної леґіслятури у 1993 р., Стельмах здобув керівництво Прогресивно-консервативної партії Альберта у 2006 р. після відставки Ральфа Кляйна. На виборах 2008 р. на чолі своєї партії він отримав 72 із 83 виборчих дільниць, продовжуючи консервативну династію, яка тривала вже з 1971 р. Однак у 2011 р., незважаючи на цей видний успіх, Стельмах оголосив про свою відставку як лідер партії і прем'єр провінції. З огляду на такий безпрецедентний електоральний успіх – у 2011 р. його партія відзначила вже 40 років при владі – як можна пояснити цю нещасливу подію, таке передчасне закінчення кар'єри?

Звичайно, у канадських партіях існують ніде не записані, але все-таки закономірні правила щодо строку (або закінчення строку) лідерства[1]. Вибраний лідер партії, яка вже є при владі як правляча партія чи то на федеральному рівні, чи то на провінційному, керує своєю партією, поки партія встигає відновлювати мандат на виборах. Лідер партії тримається на своєму посту до того часу, поки його партія залишається при владі. Це означає, що у Канаді можна бути лідером партії так довго, як хочеш, поки партія має електоральний успіх, залишаючись на першому місці у загальних виборах. За таких обставин лідер сам вирішує питання про свою відставку. Урядова партія ніколи не міняє свого лідера, поки лідер сам не попросить себе замінити і поки його керівництво є успішним. Таким чином, у провінції Альберта, де одна і та сама партія сьогодні панує 40 років, а її попередниця (Партія соціального кредиту) – 36, існувала можливість бути прем'єром усе своє життя – Premier for Life. До 2011 р. таке правило існувало і в Альберті. Дивно, чому воно раптом змінилося? Інша справа, коли партія не є при владі, а в опозиції, але має шанс стати урядовою. Тоді вибраний лідер обов'язково мусить привести свою партію до влади, інакше партія усуне його і вибере нового лідера. Ці два правила завдяки мажоритарній виборчій системі стосуються найбільших партій у канадській парламентській системі. Дрібні партії – ті, котрі ніколи не отримували владу або не мають надії колись бути при владі, – міняють (або не міняють) лідерів залежно від обставин. У декотрих лідер сам подає у відставку; в інших лідера усувають приму-

[1] Див. John C. Courtney, *The Selection of National Party Leaders in Canada* (Toronto: Macmillan of Canada, 1973), і його ж *Do Conventions Matter? Choosing National Party Leaders in Canada* (Montreal and Kingston: McGill-Queen's University Press, 1995).

сово і передчасно та вибирають нового. Інколи міра успіху малої партії є такою самою, як і більших, – кількість депутатських крісел, здобутих на попередніх виборах: чим більше, тим краща доля лідера партії. Успіх на виборах залежить у кожної партії до великої міри від лідера та його здібностей, відставка лідера – це серйозна справа як для самої особи, так і для політичної партії.

Коротко про попередників Стельмаха. У 1965 р. Прогресивно-консервативна партія Альберти не мала ані лідера, ані представництва у провінційній легіслятурі. Того ж року на з'їзді партії Пітер Лоґґід, молодий адвокат з міста Калґарі, був обраний лідером. Через два роки шестеро представників Консервативної партії на чолі з Лоґґідом уперше увійшли у легіслятуру. У 1971 р. несподівано вибраний був консервативний уряд. Так закінчилась 36-літня династія Партії соціального кредиту, яка була заснована Вільямом Ейбергартом, продовжена у владі з 1943 р. його учнем Ернестом Меннінґом та закінчена невдалою політикою Гарі Строма. Консерватори перемогли у 1975, 1979 і 1982 роках. Лоґґід відзначився як ефективний керівник провінційного уряду, менеджер його модернізації та поважний державний діяч на всеканадському рівні[2]. Наступний лідер (з 1985 р.) Дон Ґетті, не маючи потрібних здібностей, значно зменшив консервативне представництво у легіслятурі (1986) та навіть втратив свій власний мандат на загальних виборах 1989 року.[3] Отже, у 1992 р. консерватори вибирають лідером Ральфа Кляйна, колишнього мера міста Калґарі, а перед тим репортера на ТБ. Клайн оживив партію, переробивши її на власну подобу, і привів її до перемоги на виборах (1993-2004)[4]. У тому ж 2004 р., однак, перемога консерваторів не була такою блискучою, як раніше, так що незабаром сам пан Кляйн подав у відставку через те, що, очевидно, втратив усе зацікавлення до керівництва провінційним урядом. Так, у 2006 р. консерватори, маючи позаду спадщину знаменитого керівництва Лоґґіда і Кляйна, а попереду – обов'язок продовжувати другу політичну династію Альберти, вибирають нового лідера в особі Еда Стельмаха.

Із цієї історії випливає декілька цікавих гіпотез, не зовсім ексклюзивних і не суперечливих, які б могли пояснити, чому не встиг пан Стельмах утриматися при кермі своєї партії навіть на п'ять років. Різні фактори можуть тут відігравати роль. По-перше, Стельмах може дійсно бути другим Гарі Стромом, який привів до кінця гегемонію Партії соціального кредиту, тому що такий цикл партійного

---

[2] Leslie A. Pal, "The Political Executive and Political Leadership in Alberta," in *Government and Politics in Alberta*, ed. Allan Tupper and Roger Gibbins (Edmonton: University of Alberta Press, 1992), pp. 1-29; Keith Archer and Margaret Hunziker, "Leadership Selection in Alberta: The 1985 Progressive Conservative Ledership Convention," in *Leaders and Parties in Canadian Politics: Experiences of the Provinces*, ed. R. Kenneth Carty, Lynda Erickson, and Donald E. Blake (Toronto: Harcourt Brace Jovanovich Canada Inc., 1992), pp. 84-5.

[3] Pal, 21-2.

[4] David K. Stewart and Keith Archer, *Quasi-Democracy? Parties and Leadership Selection in Alberta* (Vancouver and Toronto: UBC Press, 2000); Trevor W. Harrison, ed., *The Return of the Trojan Horse: Alberta and the New World (Dis) Order* (Montreal: Black Rose Books, 2005); Mark Lisac, *Alberta Politics Uncovered: Taking Back Our Province* (Edmonton: NeWest Press, 2004).

життя в Альберті[5]. Можливо, сама партія розпадається, і це природний процес, який неможливо зупинити. Відбір партійних лідерів у Канаді проводиться двома способами: або з'їздом делегатів, або безпосередньо голосами самих індивидуальних членів партії[6]. На думку експертів, другий спосіб – один член партії, один голос – послаблює лідера[7]. Однак саме так були вибрані і Кляйн, і Стельмах. Різниці не повинно бути. Можливо, що стиль лідерства Стельмаха – його проникливість?, його дії, його непевна рука, його незнання та невживання принципів Макіявеллі – скоротили його термін при владі. Чи, можливо, його особистість не пристосувалася до телебачення? Кляйн, маючи відповідний досвід у ЗМІ, добре знав, як уживати мас-медія на свою політичну користь. Можна також зосереджуватися на урядовій політиці Стельмаха – у різних сферах це була непослідовна, хоч у деяких випадках і відповідна політика. Але про його помилки не забували. Брак підтримки з боку консервативної фракції у легіслятурі є ще одним фактором неуспішності Стельмаха. Хто у фракції підтримував його, а хто ні? Крім усіх цих факторів, існують ще два: один – інтереси, котрі впливають на партію через певний тиск, наприклад фінансовий, і котрі діють за ширмою, за кулісами; другий – упередження проти етнічного походження п. Стельмаха, ненависть до українців у переважно англосаксонского населення Альберти. Але тут ми переходимо до конспіративних теорій.

Легко відкинути гіпотезу про схожість п. Стельмаха з його попередником у Партії соціального кредиту Гарі Стромом, котрий закінчив еру своєї партії. Стром, який очолив партію після відставки Меннінґа, був зовсім не схожим на останнього, він взагалі не виглядав як керівник і не представляв себе сильним на телебаченні. До тієї міри можна порівняти його із Стельмахом. Однак Стельмах не програв свої перші загальні вибори, як це зробив Стром у 1971 р.

У 20-му столітті підбір керівників (лідерів) канадських політичних партій провадився переважно на з'їзді делегатів, які представляли загальну кількість членів партії. Суперечливим тоді було питання, чи кожна виборча дільниця матиме однакову кількість делегатів, чи пропорційно до кількості членів партії. Також були труднощі, коли на цих з'їздах у першому турі голосування ніхто з кандидатів не одержав більшості голосів. Партії вирішували ці проблеми порізному, але все-таки на федеральному рівні партійні лідери, котрі пережили цей процес, переважно мали вищу освіту і певний парламентський досвід, та ще й були адвокатами за професією. Звичайно, відносно молодий "свіжий" кандидат мав найкращі шанси стати лідером, бути вибраним керівником партії[8]. Наприкінці століття на федеральному і провінційному рівнях політичні партії

[5] Archer and Hunziger, 82.

[6] Юрій Шведа, *Політичні партії: Енциклопедичний словник* (Львів: Видавництво "Астролябія," 2005), с. 60.

[7] Courtney, *Do Conventions Matter?*, chaps. 12-13; Carty *et al., Leaders and Parties in Canadian Politics*; Hans J. Michelmann, Donald C. Story, and Jeffrey S. Steeves, eds., *Political Leadership and Representation in Canada: Essays in Honour of John C. Courtney* (Toronto: University of Toronto Press, 2007), esp. George Perlin, "The Malaise of Canadian Democracy: What Is It? How Is It to Be Explained? What Can We Do about It?", 154-75.

[8] Courtney, *Do Conventions Matter?*, chap. 8.

почали експериментувати з інакшим способом добору лідерів. Сенс цієї спроби у тому, що це більш демократичний спосіб, ніж з'їзд партійних делегатів. Деякі партії почали вибирати лідерів не через з'їзд, а на основі загальної кількості членів партії та при їхній безпосередній участі. Піонером у цьому була Партія Квебекуа, яка вибрала П'єра-Марка Джонсона у 1985 р. на місце свого основоположника, легендарного керівника Реней Лейвека.[9] Як зауважує Даніел Латуш, це, однак, не допомогло новому лідерові перемогти своїх суперників ані всередині партії, ані на наступних загальних виборах.[10] У провінції Онтаріо Прогресивно-консервативна партія спробувала подібний метод у 1990 р.[11] Відкриття виборчого процесу, охоплюючи всіх членів партії, здається, представляє кандинатові, який є аутсайдером, кращу нагоду стати лідером; тут є більший потенціал для несподіванок і процес, можливо, є менш, а не більш демократичним, ніж вибір лідера з'їздом делегатів[12].

Перше випробування нової системи "один партієць, один голос" у провінції Альберта була влаштована Прогресивно-консервативною партією у 1992 р.[13] Як і очікувалося, багато кандидатів висунули свої кандидатури на місце лідера і прем'єра Дона Ґетті. Так, у першому турі брали участь аж 9 кандидатів. Лідерами були Ненсі Бетковскі, котра отримала 16 393 голосів, і Ральф Кляйн, який отримав 16 392 голоси. Рик Орман, маючи 7 649 голосів, був на третьому місці. Сподівалися, що Бетковскі виграє. У другому турі голосуваня, через тиждень, Кляйн переміг пані Бетковскі: 46 245 голосів до 31 722. Орман залишився далеко позаду, отримавши лише 284 голоси. Отже, 52 725 членів партії голосували у першому турі, а 78 251 – у другому. Вимоги щодо членства у партії були дуже незначні – хто-небудь міг стати членом партії. Кому-небудь було дозволено купити за 5 доларів членство у партії; це можна було зробити і перед голосуванням і під час голосування. Очевидно, кількість голосуючих зросла на 50 відсотків між турами. Кляйн забезпечив собі перемогу через активний продаж партійних квитків перед другим туром. Його підтримувала значна кількість прихильників Партії реформ[14]. Таке "розширення" партійної бази ставить під сумнів значення цієї процедури, зв'язок між лідером і партією та навіть існування самої партії.

Приблизно такі самі правила існували у 2006 р., коли Консервативна партія знову обирала лідера. Ціна партійного квитка залишилася такою самою – 5 дол. Із восьми кандидатів у першому турі до трійки лідерів увійшли: Джим Диннінґ – 29 470 голосів; Тед Мортон – 25 614; Ед Стельмах – 14 967. У другому турі

---

[9] Daniel Latouche, "Universal Democracy and Effective Ledership: Lessons from the Parti Québécois Experience," in *Leaders and Parties in Canadian Politics*, ed. Carty et al., chap. 9

[10] Ibid., 198-200.

[11] Peter Woolstencroft, "'Tories Kick Machine to Bits': Leadership Selectioin and the Ontario Progressive Conservative Party," in *Leaders and Parties in Canadian Politics*, ed. Carty et al., chap. 10.

[12] Див. прим. 7.

[13] Stewart and Archer, *Quasi-Democracy?*, chap. 2; Courtney, *Do Conventions Matter?*, 288-9.

[14] Stewart and Archer, *Quasi-Democracy?*, chap. 2; Lisac, *Alberta Politics Uncovered*, 103.

ці три кандидати отримали відповідно 51 282, 41 243 і 51 764 голоси. Оскільки ніхто з них не отримав 50 відсотків, голоси третього кандидата Мортона були розподілені залежно від того, кого його прихильники підтримували у другому турі. Таким чином, більшість голосів Мортона перейшла до Стельмаха, який остаточно отримав 77 577 голосів, тоді як Диннінґ мав 55 509 голосів[15]. Отже, кандидат, котрий спершу стояв на третьому місці, вийшов на перше, наймолодший кандидат (Мортон) програв, а кандидатуру "аутсайдера" (Диннінґ) було відхилено. Так само, як і у 1992 р., кількість голосів збільшилася між турами на 50 відсотків – ходили чутки, що безпартійні громадяни українського походження зголошувалися масово підтримувати Стельмаха, купуючи членські партійні картки за 5 доларів.

Однаковий процес, інакша доля: Кляйн пробув прем'єром 14 років, Стельмах – неповних п'ять. У чому різниця? Або цей процес обирання лідера – "один партієць, один голос" – зовсім не має впливу на додержання позиції, або має позитивний вплив (для Кляйн, не для Стельмаха), або він є шкідливим (для Стельмаха, не для Кляйна). Досвід федерального рівня, де на чолі Ліберальної партії вперше провалився Стефан Діон, а незабаром і Майкл Ігнатьєф, наштовхує на думку, що спосіб обрання лідера через голосування усіх членів партії є шкідливим для утримання лідера на посту. Якщо так, то відставку Стельмаха можна вважати наслідком цього процесу, а щодо Кляйна треба шукати іншу причину, чому він встиг протриматися довше. Можливо, що причина перемоги Кляйн, невигідність цього способу вибирання лідера і поразка Стельмаха полягає у тому, хто кого підтримував на виборах. Кляйна підтримували реформатори, після чого Кляйн як прем'єр провадив політику, пристосовану до їхньої ідеології – приватизація, зниження податків тощо. Стельмах не мав такої сильної підтримки для своєї політики, яка не була ні подібною до політики Кляйна, ні послідовною.

На світовому рівні сучасне політичне керівництво характеризується пристосовуванням і нововведенням. Таке керівництво потребує декількох важливих здібностей, до яких відносяться розум, проникливість та здібність до переконування й організації[16]. Напевно, і на місцевому рівні потрібні такі самі риси. У прибічників Кляйна існує переконання, що йому не бракувало цих рис, що він був харизматичним лідером і знав, як найефективніше спілкуватися з публікою через ЗМІ та як плекати імідж того звичайного Релфа, котрий, як наголошували біґборди, завжди "слухає, піклується (про Вас)"[17]. Таких здібностей – най-

[15] "Ed Stelmach," From Wikipedia, the free encyclopedia, on the Internet at http://en.wikipedia.org/wiki/Ed_Stelmach, consulted on May 26, 2011; *Canadian Press NewsWire*, November 26, and December 3, 2006; *Edmonton Journal*, November 28 and 29, 2006. Див. також Шведа, *Політичні партії*, "М'яке (преференційне) голосування," с. 217.

[16] Joseph Masciulli and W. Andy Knight, "Conceptions of Global Leadership for Contextually Intelligent, Innovatively Adaptive Political Leaders," in *The Ashgate Research Companion to Political Leadership*, ed. Joseph Masciulli, Mikhail A. Molchanov, and W. Andy Knight (Farnham, England: Ashgate, 2009), 91-3 and 108-12.

[17] Barry Cooper, *The Klein Achievement* (Toronto: University of Toronto, Faculty of Management, Cenre for Public Management, 1996); Don Martin, *King Ralph: The Political Life*

головніше у спілкуванні – Стельмах, на жаль, не мав і не встиг набути за той час, коли став прем'єром. Під час виборчої кампанії "у телевізійних дебатах Стельмах виглядав дерев'яний і нервовий, розмахуючи руками та жестикулюючи, як соромливий робот"[18]. Навіть критики Прем'єра Кляйна визнавали, що його еру було б дуже важко повторити комусь іншому[19]. Оголосивши про свою відставку, сам Стельмах зізнався, що у нього не було ніякого плану відносно економічного буму у провінції під час його прем'єрства[20].

Оглядачі провінційної політики часто вказують на індивідуальність Стельмаха як на причину його невдачі у ролі лідера і прем'єра[21]. Виголошуючи, що він не буде кандидатом на наступних виборах, п. Стельмах сказав:

Подумавши і порадившись із родиною і друзями, я вирішив, що після 25 років моєї праці в публічній сфері я не готовий служити ще один термін як прем'єр. Тому сьогодні я вирішив оголосити, що я не збираюсь виставляти свою кандидатуру на наступних виборах... Існує значна загроза того, що під час наступної виборчої кампанії вся увага буде зосереджена на особі й негативних, агресивних нападках в американському стилі особисто проти мене. Загроза ця може дозволити крайній правій партії замаскувати себе під помірну партію, зосереджуючись на особі, тобто на мені особисто. Цей тип крайньої політики, що практикується у США, приходить і в Канаду, несучи загрозу[22].

Апетиту до такої суперечки у нього не вистачало.

Що ж до його політики, тут спостерігачі підкреслюють, що найбільшим гріхом п. Стельмаха був його відступ від декількох важливих рішень. Одне таке рішення було стосовно плати до провінційної скарбниці від нафтогазової індустрії. Одразу після свого обрання лідером Прогресивно-консервативної партії п. Стельмах проголосив ревізію існуючої шкали сплати цього роялті[23]. Ревізія мала на меті підвищення тарифів від нафтопромисловців на користь населення[24]. Відбулася гаряча дискусія, дехто підтримував нового прем'єра, дехто – індустрію[25]. Через три роки Прем'єр Стельмах відмовляється від свого попере-

---

and Success of Ralph Klein (Toronto: Key Porter Books, 2002). Див. також Shannon Sampert, "King Ralph, the Ministry of Truth, and the Media in Alberta," in *Return of the Trojan Horse*, ed. Harrison, chap. 3; Lisac, *Alberta Politics Uncovered*, 22-6.

[18] Dean Bennett, "Alberta's next premier built reputation of helping out and self-reliance," *Canadian Press NewsWire*, December 3, 2006. Див. також Judy Monchuk, "Tory leadership hopeful doesn't view nice-guy persona as a drawback," Canadian Press *NewsWire*, October 1, 2006.

[19] Harrison, "Introduction," in *Return of the Trojan Horse*, ed. Harrison, chap. 1.

[20] *Edmonton Journal*, May 13, 2011.

[21] *Edmonton Journal*, December 17, 2009; and 14 and 31 May, 2011.

[22] *Smoky Lake Signal*, February 2, 2011.

[23] Judy Monchuk, "New Alberta premier wants oilsands processed at home, pland royalty review," *Canadian Press NewsWire*, December 4, 2006; James Stevenson, "Alberta premier says upcoming royalty review to focus on oilsands sector," *Canadian Press NewsWire*, January 18, 2007.

[24] Judy Monchuk, "Alberta premier says royalty review needed to restore public trust," *Canadian Press NewsWire*, June 19, 2007; *The New Royalty Framework*, October 25, 2007.

[25] *Calgary Herald*, September 26, 2007, and October 25, and November 2, 2008; *Trail Times*, October 12, 2007; *Edmonton Journal*, October 26 and 27, and November 6, 2007.

днього плану і зменшує роялті від нафтопромисловців[26]. Тим часом внески до Прогресивно-консервативної партії від нафтогазових підприємств під час виборів у 2008 р. знизилися до 384 000 доларів, тоді коли у 2006 р. вони становили 652 000. Деякі підприємства нічого не "подарували" Стельмахові у 2008 р.[27]

На початку виборчої гонки п. Стельмаха підтримувала меншість фракції Прогресивно-консервативної партії – тільки 19 із 83,[28] тоді як його суперника Джима Диннінґа підтримувала в два рази більша кількість членів тієї ж фракції. Ставши прем'єром, Стельмах спостерігав "втечу" членів партійної фракції, що також негативно впливало на його авторитет і популярність. Напередодні виборів 2008 р. шестеро консерваторів оголосили, що не будуть балотуватися[29]. У грудні 2007 р. Міністр фінансів Лайл Оберґ оголосив про таке рішення[30]. Успіх партії на виборах 2008 р. тимчасово припинив перехід членів партії, але після додаткових виборів на виборчій дільниці Калґарі-Ґленмор у вересні 2009 р., де вибрано депутатом лідера партії Вайлдроуз Альянс, почали поширюватися чутки про незгоду в середині консервативної фракції[31]. Хоч у листопаді того самого року з'їзд Консервативної партії склав вотум довіри на 77 відсотків у його керівництві, все-таки незабаром Альянс Вайлдроуз уже стояла на першому місці у соцопитуваннях. Вайлдроуз – партія, спонсорована і підтримана нафтогазовими підприємцями у Калґарі та їхнім пропагандистом Престоном Меннінґом (син колишнього прем'єра Ернеста Меннінґа), раптом з'явилася на політичній арені як найсильніший супротивник правлячої Консервативної партії та загроза продовження її династії[32]. Важко прогнозувати, чи така загроза здійсниться, бо вже дехто із консерваторів, перейшовши до Вайлдроуз, заявляє, що зробив це тільки через непопулярність Стельмаха, і тепер, коли він оголосив про відставку, вони повертаються до консерваторів[33]. Тим часом у 2010 р. ще два депутати перейшли до Вайлдроуз, а один був виключений із фракції за критику партійної політики[34]. Зрештою колишній Міністр фінансів Оберґ, розчарований керівництвом Стельмаха, перейшов до Вайлдроуз у березні 2011 р.[35]

Найбільша загроза цілісності консервативної фракції виникла відносно провінційного бюджету на 2012-13 рр. Головне питання: чи можна (або чи потрібно) збалансувати бюджет у 2013 р., чи раніше. Прем'єр Стельмах обстоював першу точку зору, його міністр фінансів і колишній суперник на виборах Тед Мортон – другу. Проблема розв'язалася таким чином: Стельмах погоджується подати у відставку, а його версія бюджету йде на розгляд до легіслятури, Мор-

[26] *Edmonton Journal*, March 12, 2010; *Calgary Herald*, May 28, 2010.

[27] *Calgary Herald*, January 31, 2009.

[28] "Ed Stelmach," From Wikipedia, consulted on May 26, 2011.

[29] *Edmonton Journal*, August 30, 2007.

[30] *Calgary Herald*, December 11, 2007.

[31] *Calgary Herald*, September 15, 2009.

[32] *Calgary Herald*, December 11, 2009; Nicholas Köhler, "Alberta's Wild Card," *Maclean's*, August 31, 2009, p. 21

[33] *Edmonton Journal*, July 2, 2011.

[34] *Telegraph-Journal* (Saint John, New Brunswick), January 2010; *Calgary Herald*, January 30, 2011.

[35] *Calgary Herald*, March 2, 2011.

тон залишає міністерство, щоб змагатися за місце Стельмаха. Лідер відходить, єдність партії залишається[36].

У суспільстві популярність Стельмаха та партії страждала впродовж його перебування при владі. У вересні 2007 р. Консервативна партія мала найнижчу оцінку публічного схвалення за 15 років[37]. На виборах у 2008 р. Консервативна партія отримала 53 відсотки голосів, але 58 відсотків громадян не голосувало. Отже, тільки 22 відсотки населення голосувало за Прогресивно-консервативну партію[38]. У грудні 2009 р. популярність консерваторів була найнижчою за 17 років[39]. Підтримка самого Стельмаха впала до 14 відсотків у листопаді 2009 р., у березні 2010 р. його діяльність схвалило 16 відсотків опитаних, друга найменша кількість серед прем'єрів провінцій Канади[40]. Чи мав п. Стельмах змогу змінити таке ставлення на краще або взагалі покращити свій рейтинг у суспільстві? Можливо, що ні. З огляду на те, що його партія вже так довго була при владі, вона потребувала відновлення, починаючи з керівництва. Замість цього, як заявляв тоді політолог Нельсон Вайзман, партія вибрала у 2006 р. п. Стельмаха, котрий був не в змозі відновити партію, яка перебувала у важкому становищі. Нельсон Вайзман, політолог Торонтського університету, назвав Стельмаха ризикованим вибором. Людина на прізвисько "упертий Едді", спроможний на консенсусне будівництво, може не підійти партії, яка "починає страждати на остеопорозис і потребує оновлення після 35 років при владі", сказав він[41].

На довершення до низької популярности у соцопитуванні, Прем'єр Стельмах зазнав поразки на двох додаткових виборах. Перші були у червні 2007 р., коли громадяни виборчої дільниці Калґарі-Елбоу вибрали кандидата Ліберальної партії на місце Ральфа Кляйна. До того часу ця дільниця була у консервативних руках впродовж 36 років[42]. Відповідаючи на цей знак незадоволення зі сторони виборців міста Калґарі, новоспечений прем'єр раптом додав до свого кабінету аж трьох калґарців. Один з них, Рон Стівенс, був призначений віце-прем'єром[43]. Однак за два роки Стівенс відмовився як від своєї посади віце-прем'єра, так і від свого мандату і місця в легіслятурі. Незабаром він був призначений суддею королівського суду (Court of Queen's Bench). На його виборчій дільниці Калґарі-Ґленмор на додаткових виборах у вересні 2009 р. ви-

---

[36] *Edmonton Journal*, January 25 and 26, 2011; *Vancouver Sun*, January 26, 2011; *National Post*, January 26, 2011; *Economist* (US), January 29, 2011; *Calgary Herald*, January 30, 2011; *Leader Post* (Regina), January 31, 2011; Colby Cosh, "The prairie putsch: best known as the voice of the 'Calgary School,' Ted Morton steps up to replace Ed Stelmach," *Maclean's*, February 14, 2011, p. 20.

[37] Jim Macdonald, "Alberta's Ed Stelmach tagged with 'Mr. Dithers' moniker, low support," *Canadian Press NewsWire*, September 3, 2007.

[38] *Edmonton Journal*, March 4, 2008.

[39] *Calgary Herald*, December 11, 2009.

[40] *Edmonton Journal*, December 20, 2009; March 16, 2010.

[41] Dean Bennett, "Next Alberta premier Ed Stelmach promises to heal rifts in Tory party," *Canadian Press NewsWire*, December 3, 2006.

[42] Jim Macdonald, "Ed Stelmach stumbles badly in first session as premier: critics," *Canadian Press NewsWire*, June 14, 2007.

[43] *Canadian Press NewsWire*, June 22, 2007.

борці вибрали Пола Гінмана, колишнього консерватора, а тепер кандидат партії Вайлдроуз Альянс. Кандидатка від Консервативної партії вийшла тільки на третє місце на цих виборах[44]. Невдоволення Стельмахом громадян міста Калґарі, де знаходяться головні установи нафтоіндустрії країни, очевидно, було досить значне. Намагаючись ще раз задовольнити калґарців, Прем'єр Стельмах у січні 2010 р. призначив знову трьох нових міністрів від Калґарі до кабінету: Рон Лайперт став міністром енергетики, Елісон Редфорд – міністром юстиції, а його колишній суперник на лідерство у партії Тед Мортон був призначений міністром фінансів[45].

Таким чином, можна прийти до висновку, що насправді Альбертою керує не прем'єр провінції і не консервативна партія, а нафтопромислові компанії, котрі вирішують хто буде прем'єром, яка партія буде при владі і яка буде економічна і фінансова політика провінції[46]. Відчувши, що їхні інтереси страждатимуть від урядової політики, вони утворили нову праву партію Вайлдроуз Альянс, яка б краще відстоювала ці інтереси. Під керівництвом спершу Пола Гінмана, а з вересня 2009 р.[47] харизматичної екс-журналістки Даніель Сміт, Вайлдроуз партія готова закінчити довголітню консервативну династію в Альберті. Політика провінції може тоді змінитися з консервативної на ультраконсервативну.

Тим часом п. Стельмах між іншим запевнив міжнародних підприємців та уряд у Вашинґтоні у тому, що Альберта підтримує подальший розвиток нафтоносних пісків у провінції. Він попрощався з колегами у легіслятурі та офіційно пішов у відставку з посади лідера Консервативної партії з 1 жовтня 2011 р.[48] З'їзд для обирання нового лідера призначений на 17 вересня; остаточно новий лідер перейме кермо 1 жовтня[49]. Шестеро кандидатів зголосилися боротися за приз: Даґ Горнер, колишній міністр агропромисловості, Рик Орман, колишній міністр у кабінеті Дона Ґетті, Даґ Ґриффітс, наймолодщий з кандидатів, Ґері Мар, міністр в уряді Кляйна, а недавно посол у Вашинґтоні, Елісон Редфорд, одинока жінка між кандидатами, яка була міністром юстиції, і Тед Мортон, колишній міністр фінансів, а також міністр ресурсів[50]. Дивно те, що звільнившись від тягаря наступних виборів, Стельмах зрештою виявився більш впевненим у собі у різних діях, він здається відважним, жвавим лідером, яким до цього часу не був, але це вже надто пізно[51].

---

[44] *Edmonton Journal*, May 16, 2009; *Calgary Herald*, September 15, 2009.

[45] *Calgary Herald*, January 18, 2010; *Toronto Star*, January 19, 2010.

[46] Harrison, ed., *The Return of the Trojan Horse*; Lisac, *Alberta Politics Uncovered*.

[47] *Edmonton Journal*, September 20, 2009.

[48] *Edmonton Journal*, March 15, April 9, and May 12, 2011; *Calgary Herald*, April 7 and May 12, 2011; and *Canadian Press*, May 27, 2011.

[49] *Canadian Press*, May 27, 2011.

[50] *Calgary Herald*, May 19, 2011; *Edmonton Journal*, May 26, 2011.

[51] *Edmonton Journal*, March 24; April 9, 12, 14; and May 5, 24, and 27, 2011.

Зоня Кейван
(Монреаль)

УКРАЇНСЬКЕ СЕЛИЩЕ ІМ. ШЕПТИЦЬКОГО

Українці Квебеку майже всі без винятку замешкали у місті Монреалі та його околицях, і мало хто знає сьогодні, що в окрузі Абітібі на північному заході провінції була колись українська сільськогосподарська колонія. Була вона справою рук і ума однієї людини, о. Йосафата (Франсуа-Жозефа-Віктор'єна) Жана, який був родом із Квебеку (народився у Сен-Фабєні біля Рімускі 1885 р.). Після висвячення на римо-католицького священика у 1910 р. він перейшов на східній обряд, щоб духовно служити серед новоприбулих іммігрантів з України. Якби історія цього маловідомого поселення завершилася так, як було задумано, то тисячі українських селян, отримавши земельні наділи в Абітібі, перетворили б їх у заможні господарства. Але ця повість не має щасливого кінця – всі пляни змішались, а добрі наміри не здійснилися.

***

Проживши 12 років поза межами батьківщини, у кінці 1925 р. о. Жан повернувся в Канаду з особливим дорученням: знайти місце для монастиря студитів, українського чернечого чину, до якого в той час належав сам о. Жан (раніше він був василіянином і пізніше назад вернувся до василіянського чину). Згідно із задумом митрополита Андрея Шептицького монастир мав стати осередком поселення українців-католиків, які, загосподаривши землю, підтримували б монастир матеріяльно та стали б джерелом нового поповнення, а разом з тим користали б з духовної опіки монахів. Переселенці мали приїхати з Югославії, де українські католики зазнавали переслідувань. Ще інші мали прибути з самої Галичини. Спочатку о. Жан шукав місця для майбутньої колонії в околицях Піс Рівер, що на півночі Альберти. Та з уваги на відстань і безлюддя тієї місцевости він відмовився від запропонованих там земельних наділів. Погляд його, натомість, звернувся до Абітібі, до місцевости, яку тодішній уряд Квебеку розхвалював за великі можливості для господарства. Переговоривши з Міністерством колонізації, о. Жан отримав запевнення, що його колонія дістане 250 кв. миль землі біля озера Кастаньє, яких 30 миль на північ від містечка Амос. Там відразу мало поселитися 50 вибраних католицьких родин. Рік за роком число колоністів мало зростати. Якби все пішло гладко, тоді уряд мав виділити більше землі, на якій могло б замешкати аж десять тисяч українських родин.

Отець Жан з особливим ентузіязмом вхопився за думку закласти колонію в своїй рідній провінції. Агрономи провінційного уряду ще більше заохотили його своїми запевненнями, що земля в Абітібі така ж родюча, як на Заході.

Уряд мав свої причини схвалювати такий плян, бо це означало приплив сумлінних поселенців-католиків. У липні 1925 р. о. Жан виїхав на поселення на нове місце. Він вибрав його на березі озера Кастаньє, мальовничого, по-північному кришталево чистого водного плеса завширшки в три милі, з безліччю дрібних острівців. Він назвав поселення іменем Шептицького (Шептицькі), свого духовного провідника. Місцеві лісоруби допомогли йому звести хатину і прорубали стежку через чагарник, щоб можна було проїхати волами. На початку 1926 р. з Галичини приїхали три ченці-студити, щоб замешкати разом зі своїм ігуменом, о. Жаном, який вже мав при собі новака з місцевих, Реймона Лямбера. І все ж тяжке життя на колонії, погане здоров'я декого з братів та брак фінансової підтримки від осідку в Галичині прискорили загибель усього монастирського починy. Перебувши кілька нещасливих місяців на колонії, ченці виїхали, і галицькі зверхники закинули надовше усякі пляни заснування студитського братства в Канаді. Аж 1951-го р. ще раз з'явилася така думка, і тоді ж група українських студитів з Бельгії поселилася на фермі біля Вудстоку в Онтаріо. Проте ще довго після від'їзду братів о. Жан плекав надію, що інші студити приїдуть до нього. Він навіть вибудував більше монастирське приміщення з видом на озеро і зберігав там свою приватну колекцію старих книжок та ікон, що їх зібрав під час перебування в Європі.

Тим часом сама хліборобська колонія почала поволі розбудовуватися. В Боснії так і не зуміли налагодити вербування поселенців, які годилися б до переїзду. Натомість з'явилися там колоністи з українських посілостей тодішньої Польщі та з-поміж тих, що вже мешкали в Канаді. Багатьох із них спрямував о. Жан, коли навідувався до української католицької парафії Св. Михаїла в Монреалі. Першими поселенцями на колонії були батько і син Борщевські, Матвій та Василь, які у вересні 1926 р. зареєстрували свою землю. Їм обом, так само як пізнішим колоністам, наділили по 100 акрів землі, отих звичних у Квебеку, подовгастих, рівними пасами прилеглих одна до одної ділянок. Три такі довгі ділянки, що простяглися відразу за озером, були зареєстровані на Монастир Святого Теодора Студита в Абітібі. До 1928 р. на колонії осіло ще кілька поселенців. Як звичайно, після приїзду вони відразу ж бралися корчувати землю і зводити наспіх зроблені хатини. Час від часу вдавалося їм знаходити працю на лісозаготівлях або на будівництві доріг, за що уряд Квебеку в той час платив два доляри на день. Пліч-о-пліч із колоністами працював і о. Жан. Він був для них і священиком, і вчителем української мови для дітей.

Тяжке було життя в селищі ім. Шептицького. Мешканцям доводилося завозити волами або переносити на власних плечах усе потрібне для життя, бо між ними та битими шляхами й залізницями простягалися на багато миль густі ліси. Суворі зими здавалися без кінця. А разом із довгожданим літом починалася напасть комарів і чорних мушок. Від середини червня до кінця серпня була пора на польові роботи, але цього було замало на пшеницю і всяку городину, на все те, з чим українці традиційно господарюють. Піскувата земля також не дуже оправдала оптимістичні сподівання урядових бюрократів. Школи так і не відкрили, а до найближчого лікаря треба було діставатися за багато миль. Жили поселенці в основному з землі, з городів, та з лісу і озера, де можна було щось

вполювати чи зловити. За таких умов мало хто з новоприбулих українців вирішив залишатися в селищі Шептицького. Декотрі пробували щастя рік чи два, а потім їхали на копальні, які в тій місцевості саме починали відкриватися. А декотрі приглядалися лише так довго, щоб тільки збагнути, як людям живеться, і відразу їхали, навіть не беручи своїх наділів. І тільки господарська скрута й тодішня депресія з безробіттям по містах були тими причинами, що тримали ще кілька родин на колонії, де вони ледве зводили кінці з кінцями.

На 1935 рік усім було ясно, що колонія вже не розростається. Призначену для українців землю почали розподіляти між французькими колоністами, яких уряд висилав з міст, щоб якось зарадити масовому безро– біттю. Отець Жан виїхав з колонії до Монреалю, а пошта Шептицького була перейменована на Сен-Жорж де Ляк Кастаньє. Архівні записи римо-католицької церкви виявляють, що на початку 1937 р. 9 українських родин і кілька неодружених людей усе ще мешкали в селищі. І хоч нові французькі колоністи отримали урядові субсидії, вони також не втрималися біля озера Кастаньє. Населення постійно зменшувалося, починаючи від 1930-го р., і поступово уряд почав зменшувати громадські послуги та закривати школи. Коли я 1983 р. відвідала те місце, де колись була колонія ім. Шептицького, то застала там останнього українця, який усе ще господарив на землі. Чоловік цей, Тоні Курило, від самого 1935 р. прожив на своїй фермі, а одружений був із канадською француженкою.

На колонії Шептицького народився Марсель (Василь) Лесик, який у 1980-их роках був мером містечка Амос. На його думку, "колонія зазнала невдачі, бо питання не було завчасу вивчене. Людей туди просто засилали і сподівалися, шо якось вони виживуть. Люди не мали потрібної помочі для того, щоб таку місцевість загосподарити. Не було де продавати зібраного врожаю. А їхні діти не хотіли там лишатися і працювати так тяжко, як батьки. Ті люди, що затрималися там на довше, потім збагнули, що закопали там своє життя, як-от мої батьки, які там прожили майже 20 років. Коли вони виїхали, то не могли продати землі: ніхто її не хотів. Після стількох років пильної праці вони не мали чого показати людям." Тепер, оглядаючись на ті часи, коли плянувалася колонія ім. Шептицького, бачимо, що то був нереальний задум. Прирекли колонію на загибель як суворий клімат, так і далека відстань і відірваність від інших українських поселень. А крім того ще й натиск економічної депресії, яка зупинила всяку еміграцію і позбавила колонію ймовірних поселенців. Та засновник селища Шептицького, сам о. Жан, ніколи не тратив віри в той проєкт. І як пройшло навіть кілька десятків років, він усе ще був переконаний, що монастир і колонія могли б гарно розвинутися, якби було трохи більше грошової допомоги та більш систематично велося вербування поселенців.

Ми ніколи не знатимемо, чи вірно о. Жан оцінював справу. Колонія ім. Шептицького – це вже перегорнута сторінка історії. Знову заростають чагарником земельні ділянки, розкорчовані тяжкою працею. Монастирська будівля давно згоріла. Тільки невеликий цвинтар залишився біля озера, а на ньому – кілька камінних надгробків з українськими прізвищами: Мокрій, Суп, Андрусишин... Та хоч і затираються сліди колонії, її історія не повинна забутися.

НАУКА Й ОСВІТА

Оля Миц
(Директор Рідної Школи, Едмонтон)

РІДНА ШКОЛА – ДОРОГОЦІННИЙ СКАРБ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ

Вітаєм вас у нашій Рідній Школі,
У цім краю немов на рушнику.
І знову через 50 довгих років,
Тут рідна мова квітне у вінку.

Рідна Школа, що при парафії Святого Юрія Переможця в Едмонтоні, наче дорогоцінний скарб української науки ось уже понад 50 років навчає своїх учнів української мови, історії, географії, релігії та культури, розкриваючи їм духовні цінності рідного народу, основою яких є віра, надія й любов.

Наша школа – це наша історія. Не можна не згадати про людей, які внесли відповідальність за долю школи та визначали напрямки її розвитку. Скільки дитячих сердець пройшло через їх турботливі руки, скільки широких шляхів відкрили ці люди для своїх вихованців. Ми щиро вдячні пароху о. митратові Володимиру Тарнавському, який побачив потребу заснування Рідної Школи й поставив собі за мету створити рідне релігійно-національне навчання, виховати українську дітвору згідно вчень української церкви та невичерпно багатих звичаїв і традицій рідного народу. Парох отець митрат підкреслив важливість україномовного навчання й зауважив, що навчання в Рідній Школі є справою нашого обов'язку в ім'я рідного народу та для майбутнього наших дітей.

Ось так у 1957 р. з ініціативи пароха о. митрата Володимира Тарнавського парафія Святого Юрія закупила маленький будинок, де тепер розміщена парафіяльна резиденція, і саме в цьому маленькому будиночку розпочалася праця щоденного дитячого садочку, першою вихователькою якого була п. Леонія Ґрох. А вже незабаром, у вересні 1959 р., розпочалося навчання в Рідній Школі, яка широко відчинила свої двері для своїх 62 маленьких учнів 1 та 2 класів, першою вчителькою яких була п. Софія Климкович.

Число учнів зростало, і тому маленький будиночок виявився затісним та не-

придатним. 12 серпня 1962 р. на місці старої парафіяльної резиденції посвячено площу під будову будинку Рідної Школи, де й незабаром проводиться навчання в будинку з одним поверхом та трьома класами для учнів 1-5 класів. Та й цей нещодавно споруджений будинок Рідної Школи виявився затісним для великої кількості маленьких школярів. Тому у 1963 р. розпочато будову другого поверху будинку, будівництво якого завершилось у 1965 році свяченням будинку та урочистим відкриттям. На той час будинок Рідної Школи був першим будинком такого типу від провінції Саскачевану аж по Тихий океан. З нагоди цієї радісної події в стінах будинку Рідної Школи вмуровано пам'ятну грамоту, в якій зазначено, що Рідна Школа збудована в 50-річчя заснування першого єпископства Української Католицької Церкви в Канаді на пошану першого українського єпископа, Преосвященного владики Никити Будки та на плекання цінностей українського духу, який зберіг наш народ у найважчих обставинах його життя, будучи вірним Богові, Його святій Церкві та рідній ідеї.

У 1964 р. в школі навчалося приблизно 200 дітей, а її вчителями стали п. Софія Климкович, яка вчила перший та третій класи, і п. Ольга Аронець, яка вчила другий, четвертий та п'ятий класи. Основними предметами навчання були рідна мова, граматика, історія й географія України, релігія та культура рідного народу. Щоб охопити всіх дітей молодшого шкільного віку, навчання в Рідній Школі проходило не тільки по суботах, але й по середах, четвергах та п'ятницях. Протягом десяти років Рідна Школа вела двомовне українсько-англійське навчання, яке перестало існувати з впровадженням двомовного навчання в державних школах Альберти.

Добра слава Рідної Школи зростала, і до неї почали з'їзджатися діти з інших парафій та близьких околиць. Так, у 1966-1967 році, в Рідній Школі навчалося 283 дітей, поруч з якою працював і дитячий садочок. Протягом багатьох років о. митрат Володимир Тарнавський та о. митрат др Євген Камінський співпрацювали разом, ділилися своїми знаннями, досвідом, натхненням, теплотою своїх сердець та зміцнювали духовні засади молодого покоління учнів Рідної Школи. Тому велика і сердечна подяка, першим учителям-засновникам нашої школи, які передали нам цей неймовірно цінний подарунок навчати наших дітей українською мовою та ділитися багатою спадщиною рідного народу.

Нині школу не впізнати, так змінилася вона за останні роки. Тут можна побачити багато змін в приміщенні будинку, а особливо – гарно проведений ремонт. Оновлено зовнішній вигляд школи, замінено вікна та підлогу в кімнатах та коридорах, покращено освітлення й обігрівання, розроблено логотип Рідної Школи, створено таблицю з написом та адресою Рідної Школи, облаштовано шкільні кімнати білими дошками та таблицями, організовано шкільну бібліотеку, додано екрани для висвітлювання проекторами, придбано сучасне обладнання: телевізор, копіювальну машину, проектор, магнітофон, DVD та відеопрогравачі. А це у свою чергу дає змогу працювати творчо, йти, як мовиться, у ногу з часом.

У тому, що школа змінилася і стала ще кращою, насамперед велика заслуга її пароха, о. Антона Тарасенка, церковної ради парафії та її директорів, – п.

Ірини Коломийчук, п. Олі Миц та всього вчительського колективу. Проходячи коридорами Рідної Школи та класними кімнатами, можна побачити тематично прикрашені класи, цікаво оформлені таблиці, портрети українських поетів та гетьманів, фотографії, які гармонійно поєднують минуле і сьогодення, різноманітні політичні карти, плакати та виставки учнівських робіт.

Хочеться сказати, що в даний час школа здобуває пошану завдяки її пароху та вчителям, які тепер у ній працюють. Адже вчителі Рідної Школи постійно працюють над вдосконаленням програми. Так, у 2001 р. з ініціативи п. Ірини Коломийчук розроблено нову навчальну програму для передшкілля та 1-5 класів, розроблено нові шкільні свідоцтва та грамоти. У 2001 р. розпочато програму передшкілля для дітей віком 5-7 років**,** де діти пізнають, вивчають та розвивають українську мову через ігри, пісні, культурно-пізнавальні розваги, казки, вірші та ручні роботи. У 2004 р. розпочато класи по вивченню української мови як другої мови для бажаючих дітей різного шкільного віку. У 2008 р. розпочато літні тижневі табори, де діти віком від 5 до 12 років мають можливість розмовляти по-українськи, а одночасно забавлятись, брати участь у різних спортивних змаганнях, вчитись співу, танців, драмі, мистецтву та куховарити.

Навчання в Рідній Школі поглиблюється і збагачується через участь у релігійних та народних святкуваннях. Школа також ознайомлює учнів з багатою культурою та різноманітними традиціями українського народу. Щоб зацікавити учнів, учителі доповнюють навчання додатковими заняттями, такими як День української футболки та День смішного українського волосся. Вчителі постійно вносять зміни до програми, керуючись віком і рівнем знань своїх учнів, намагаючись достукатись до дитячих сердець та донести їм зерна науки та цінності життя. Щирі слова подяки вчителям за їхню нелегку працю, за те, що плекають у дитячих серцях зерна вічного, доброго і мудрого.

Гордість школи – це її учні. Багатьма своїми учнями школа може пишатися. Нехай хтось не зривав зірок з неба, але запам'ятався дитячою безпосередністю, винахідливістю, добротою. Багато випускників Рідної Школи займають важливі провідні позиції в церковних, громадських та культурних організаціях.

На сьогоднішній день у школі навчається понад 80 дітей, і Рідна Школа з гордістю пишається своїми учнями. Адже ці учні є спадкоємцями славної історії, а їх серця щедро засіяні зернами християнської віри та любови до рідної мови, землі та культури. Неодноразово беруть учні активну участь у мистецьких виставках, записуються на Миколаївські та Різдвяні радіопередачі та виступають на різноманітних концертах української громади (День Голодомору, Миколаївський, Великодній та Шевченківський концерти), зворушуючи струни душі кожного присутнього у залі. І хочеться вірити, що ці виступи та концерти для учнів Рідної Школи стануть невичерпною глибокою криницею народної мудрості, напившись з якої, глибше відчуваєш красу рідної мови і слова, дізнаєшся про історію, звичаї та традиції рідного народу та стаєш духовно багатшим.

Так, багато чого змінилося у нашому житті за 50 років: змінювалися дати у календарі, змінювалися учні й змінювала своє обличчя Рідна Школа. Та не змі-

нилося головне призначення Рідної Школи – виховувати і любити дітей, вчити поважати батьків, землю, українську мову, пісню й продовжувати культуру та традиції рідного народу. І сьогодні на початку XXI століття існує Рідна Школа, красуючись своїм новим виглядом, та молиться за своїх дітей, яким жити, творити, зберігати перли набутих знань та бути гідними продовжувачами славного козацького роду. Тож нехай ще протягом багатьох років поспішають учні до Рідної Школи, такого дорогоцінного скарбу української науки!

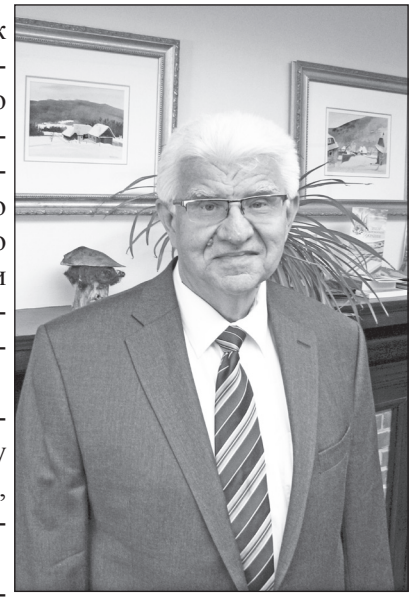

День української футболки, 2009

Зенон Когут

ВИКОНАННЯ НАШОГО МАНДАТУ: ЗВІТ ДИРЕКТОРА КАНАДСЬКОГО ІНСТИТУТУ УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ

Вступ

Після розгляду результатів моєї роботи як директора КІУСу з 2004 до 2010 рр. мені продовжили термін перебування на цій посаді до червня 2012 р. Через різні причини, в тому числі й через стан здоров'я, я не хотів залишатися на повний п'ятирічний термін. Все ж волію бути біля керма інституту, щоб провести його через складний перехідний період та передати моєму наступнику не лише в доброму робочому стані, а й щоб інститут продовжував виконувати свою первинну місію й мандат.

Цей звіт являє собою слушну нагоду ознайомити аудиторію як із досягненнями КІУСу за попереднє п'ятиріччя мого директорства, так і з цілями, над досягненням яких я, як директор, працюватиму до літа 2012 р.

Почну з того, що окреслю завдання КІУСу так, як я формулював їх протягом останніх п'ятнадцяти років: перетворити Канадський інститут українських студій на провідну канадську та одну з провідних світових установ, яка займається дослідженням, збереженням та розповсюдженням знань про Україну та українців. У цій якості КІУС надає важливу допомогу університетам, дослідникам, освітянам, студентам навчальних закладів, тим особам, що займаються освітою індивідуально, урядовим установам, підприємцям, українській громаді в Канаді, члени якої намагаються зберегти свою культуру та традиції, та державі Україна. Таким чином, завданнями інституту є досягнення високого рівня наукових досліджень і забезпечення різних осіб та установ знаннями про Україну та українців.

Вся моя діяльність на посаді директора КІУСу була спрямована на виконання цієї місії. У 2003 році під час розгляду результатів моєї роботи на посаді директора інституту я визначив перелік цілей і пріоритетів на період 2004-2009 років. Варто ще раз нагадати про них для того, щоб оцінити наскільки повно було втілене в життя моє бачення ролі інституту:

1. КІУС продовжуватиме досягати високих результатів у наукових дослідженнях і дотримуватись цих стандартів і надалі.

2. КІУС буде знайомити широку та професійну аудиторію з результатами своїх наукових досліджень через публікації, семінари, конференції та інтернет.

3. КІУС визначатиме дослідників з високим науковим потенціалом і залучатиме їх до праці у різних напрямках українознавчих студій.

4. КІУС покращуватиме співробітництво з Альбертським університетом, урядовими установами, закордонною українською громадою та державою Україна та максимально сприятиме їм у виконанні їхніх завдань.

а. КІУС продовжуватиме діяти як провідна установа університету у справі планування та здійснення різних ініціатив, що стосуються України.

б. КІУС продовжуватиме плідно працювати над забезпеченням української громади різними інтелектуальними розробками, необхідними для збереження та розбудови українсько-канадської культурної спадщини.

в. КІУС допомагатиме Україні, розвиваючи українознавчі студії та сприяючи модернізації і демократичним перетворенням у цій країні.

5. КІУС залучатиме неохідні ресурси задля реалізації своїх цілей та виконання своєї місії.

Наукова діяльність інституту переважно здійснюється через окремі дослідницькі програми, кожна з яких має свого директора, фінансування та програму заходів. На сьогодні під моїм керівництвом перебуває вісім програм: Видавництво КІУСу, Програма дослідження сучасної України ім. Стасюків, Методичний центр української мови (МЦУМ), Центр досліджень української історії ім. Петра Яцика, Програма дослідження релігії і культури, Енциклопедія України в інтернеті, англомовний "Журнал українознавчих студій" та Центр українсько-канадських студій ім. Кулів. Крім директорства інституту, я також очолюю Програму дослідження Східної України ім. Ковальських і, як директор програми, відповідаю за її поточну діяльність. Ці програми мають своїм осередком головний офіс інституту при Альбертському університеті, відділ при Торонтському університеті та відділи у Львові, Харкові та Запоріжжі.

Як директор КІУСу я, після обговорення з керівниками інститутських програм, зобов'язаний визначати науковий профіль інституту та українознавчих досліджень взагалі. Я представляю КІУС під час співробітництва інституту з науковими та урядовими установами, українською громадою та засобами масової інформації. За допомогою співробітників нашої установи я започатковую та керую проектами, які інститут здійснює в Україні, і сприяю укладенню угод про співробітництво між Альбертським університетом та українськими університетами.

За допомогою бухгалтера інституту я відповідаю за формування загального бюджету КІУСу і наглядаю за бюджетами всіх інститутських програм. Зокрема, я наглядаю за тим, щоб кошти понад п'ятдесяти вічних фондів, спрямовані на певні науково-дослідницькі цілі, використовувалися за прямим призначенням. Разом із бухгалтером я також визначаю умови використання коштів новоутворених фондів.

Як головна особа, відповідальна за розробку стратегії КІУСу зі збільшення кількості та обсягів внесків та пожертв, я разом з бухгалтером та директорами

програм здійснюю щорічну кампанію з залучення нових коштів. Я підтримую зв'язок з фондами, ґрантодавчими агентствами, жертводавцями і формулюю письмові подання щодо отримання коштів. Також я підтримую зв'язок з українською громадою: відвідую різні громадські заходи, роблю доповіді та даю інтерв'ю.

Разом з моїм заступником на посаді директора інституту та науковими співробітниками КІУСу я головую на щорічному конкурсі з присудження стипендій та ґрантів досвідченим, молодим та майбутнім науковцям. Окрім цього, я відповідаю за формування і виконання програми інституту з проведення семінарів, наукових доповідей та конференцій.

При виконанні моїх обов'язків я отримую висококваліфіковану допомогу з боку співробітників головного офісу, який складається з д-ра Богдана Кліда (заступник директора), пані Ірини Федорів (клерк головного офісу, секретар, відповідальна особа за підписку на "Журнал українознавчих студій" та продаж літератури), пані Алли Марчук (бухгалтер), д-ра Миколи Сороки (відділ розвитку фондів) та пана Пітера Матілайнена (відділ інформації та технологій). Посаду пані Елеонори Вітюк, яка працювала в головному офісі і вийшла на пенсію у жовтні 2008 року, не було відновлено через необхідність заощадити кошти.

Саме на плечі працівників головного офісу ліг основний тягар переїзду інституту з Атабаски-гол до Пембіни-гол у 2008 році. Цей переїзд вимагав чимало планування та організаційної роботи і додав складнощів до щоденного розпорядку нашої роботи. Однак внаслідок переїзду КІУС отримав приміщення, яке в цілому відповідає потребам, статусу та науковому характеру нашої установи. Також переїзд торонтського офісу КІУСу з Орде стріт до МакКоул у 2007 році сприяв покращенню умов праці цього відділу інституту.

Програми та види діяльності

За період 2004-2009 років діяльність КІУСу характеризувалася важливими ініціативами та надзвичайними досягненнями, про які лише стисло можна розповісти у цьому невеличкому звіті. Більш детально про наші досягнення можна дізнатися з випусків новин інституту.

Завершені проекти

Протягом 2004-2005 років КІУС успішно закінчив чотирирічний "Канада-Україна: законодавчий та міждержавний проект", який фінансувався Канадським агентством з міжнародного розвитку (CIDA). Відколи Україна здобула незалежність, постало питання щодо того, якою саме буде ця країна. Через реалізацію цього проекту КІУС зробив свій внесок у перетворення України на демократичну державу з ринковою економікою. У вересні 2000 року КІУС розпочав другий етап цього проекту вартістю 4,000,000.00 дол., з яких 2,7 мільйонів дол. надійшли від CIDA, а 1,3 мільйонів дол. – від канадських і українських партнерів та КІУСу. Проект ставив перед собою два завдання:

1. За сприяння високопосадових канадських та українських діячів допомогти у визначенні політичних заходів та/або підготовці законодавчих проектів. У

той час, як канадські учасники проекту дізналися про пріоритети українських колег, українські учасники набирали канадських знань та досвіду, щоб сприяти визначенню необхідних політичних заходів та законодавства в Україні.

2. Сприяти українським установам-партнерам у розробці більш ефективних та професійно реалізованих заходів, спрямованих на підтримку парламенту у справі розробки законодавства. Це також включало співробітництво з різними відділами та рівнями українського уряду у питаннях розвитку законодавства та формулювання стратегії діяльності.

Під час реалізації другого етапу програми (2004-2009 рр.) депутати українського парламенту, урядовці та інші українські представники відвідували Канаду, де детально вивчали канадські підходи та процеси у справі громадських відносин. Під час реалізації даного проекту було завершено 20 окремих програм, загальне число учасників яких досягло 804 осіб. Я, як головний спостерігач над виконанням проекту, брав участь у всіх комісіях: наглядовій, планувальній та комісії з технічного співробітництва.

Восени 2004 року увага КІУСу була прикута до президентських виборів в Україні. Ця увага головним чином виявилася у підготовці та поданні інститутом інформації про перебіг виборів і подій "Помаранчевої революції". Також у цей час КІУСом здійснювався "Український проект прозорого моніторингу виборів" (УППМВ). Розпочався проект 10 вересня 2004 року, коли член парламенту від Торонто Борис Вжесневський від імені родинної фундації Вжесневських "Допомога Україні" передав інституту чек на 250,000 доларів. Джеймс Якута очолив проект від КІУСу, а партнером в Україні виступила громадська неурядова організація "Суспільна енергія". Двадцять шість канадців відвідали Україну в рамках проекту УППМВ. Деякі з представників Канади взяли участь в організації та проведенні семінарів з питань виборчого законодавства, порядку та процедур голосування для працівників місцевих виборчих комісій та спостерігачів. Інші з представників-канадців працювали спостерігачами на виборах. Їхні спостереження були достатньо важливими, адже під час проведення другого туру виборів (21 листопада 2004 року) вони помітили чимало порушень.

Особливе місце в цьому проекті займали подорожі канадських парламентаріїв до України, які відбулися за сприяння УППМВ. Серед учасників цих візитів слід назвати Бернара Бігре (Монреаль-Розмонт – Блок Квебекуа), Пітера Ґолдрінґа (Едмонтон-Схід – Консервативна партія), Дейвіда Кілґора (Едмонтон-Міллвудз-Бомон – Ліберальна партія), Джуді Василицю-Лєіс (Вінніпег-Північ – Нова Демократична партія), Бориса Вжесневського (Етобікок-Центр – Ліберальна партія) та сенатора Дейвіда Сміта. Рішення канадського уряду офіційно не визнавати результати голосування 21 листопада 2004 року в Україні було, крім інших чинників, спричинене звітами членів парламентської комісії, адже деякі з них особисто бачили серйозні порушення під час проведення виборів. Спостерігачі від УППМВ повідомляли канадські засоби масової інформації щодо перебігу президентських виборів в Україні та самі дописували статті про ці події, які було надруковано у *National Post* та *Globe and Mail*. Місцеві газети по всій Канаді на своїх шпальтах зверталися до теми президентських виборів в

Україні, водночас цитуючи або напряму звертаючись до пана Якути та спостерігачів проекту. Парламентарії Борис Вжесневський та Пітер Ґолдрінґ декілька разів з'являлися на національному телебаченні Канади під час трансляцій кампаній CBC та CTV з Києва. Часопис *Maclean's* у своєму числі від 6 грудня 2004 року помістив інтерв'ю свого кореспондента з Джеймсом Якутою. Отже, своєю діяльністю КІУС сприяв успіху Помаранчевої революції.

Нові проекти та програми

У 2008 році КІУС започаткував два великі науково-дослідні проекти. Так, 23 вересня 2008 року Наді Яцик від імені Освітньої фундації ім. Петра Яцика подарувала 500,000 дол. на створення Програми вивчення модерної української історії і суспільства ім. Петра Яцика при КІУСі. Суму пожертви було подвоєно урядом провінції Альберта, і з жовтня 2009 року ця програма розпочала свою роботу. Діяльність програми має чотири напрямки: 1) видання наукового журналу "Україна модерна"; 2) наукову підтримку архівів усної історії в Україні та Канаді; 3) розвиток дослідницьких проектів та публікацію праць з сучасної української історії; 4) функціонування докторської програми з сучасної української історії в Україні. Співробітники програми, яку очолює д-р Ярослав Грицак, розпочали переведення у цифровий формат та каталогізацію матеріалів Українсько-канадського дослідчо-документаційного центру (Торонто). Також майбутню докторську програму було обговорено з ректорами та заступниками ректора трьох українських університетів, в яких планується її започаткувати: Львівського національного університету ім. І. Франка (Іван Вакарчук та Марія Зубрицька), Українського католицького університету (о. Борис Гудзяк) та Києво-Могилянської академії (Сергій Квіт та Михайло Винницький). Станом на сьогодні є узгодженим попереднє рішення щодо діяльності цієї програми.

У 2008 році Програма дослідження релігії і культури розпочала новий великий проект "Сакральні пам'ятки: проект задокументування духовної спадщини". Завдання проекту полягає у переведенні у цифровий формат відео– та аудіоматеріалів, які стосуються спадку української духовної культури в Альберті, Саскачевані та Манітобі. Систематичне фотографування церков зовні та всередині, фотографії церковного інвентарю, меблів, вбрання, дзвіниць, цвинтарів, надгробків та каплиць в українських поселеннях на преріях надасть безцінну інформацію науковцям та широкій аудиторії. Протягом літа 2009 року було сфотографовано 27 об'єктів на південь та захід від Едмонтону.

4 травня 2009 року директором КІУСу д-ром Зеноном Когутом та президентом Києво-Могилянської академії д-ром Сергієм Квітом в Едмонтоні було підписано угоду про наукове співробітництво між двома установами. Ця угода передбачає співробітництво у дослідженні історії, культури та української літератури 16-20 століть. Зокрема, угодою передбачається вивчення та публікація давніх друкованих текстів та рукописів, особливо полемічної, дидактичної та гомілетичної літератури 16-18 ст., дослідження літератури, історії та соціальних питань, що стосуються сучасної України, проведення семінарів і короткотривалих відряджень за обміном для студентів і аспірантів та обмін літературою.

Дослідження та публікації: друковані та електронні

Останніми роками КІУС ще більше зміцнив своє положення лідера у дослідженні української історії. Серед головних проектів слід назвати переклад англійською мовою та редагування монументальної праці Михайла Грушевського "Історія України-Руси". Реалізація цього довгострокового проекту Центром дослідження історії України ім. Петра Яцика значно просунулась саме в період між 2004 та 2009 роками. Так, учасниками проекту було перекладено англійською, редаговано та видано три частини дев'ятого тому десятитомної "Історії України-Руси". На сьогодні в рамках проекту вже видано шість з дванадцяти книжок цієї праці. Редакційна колегія наполегливо працювала над підготовкою ще двох книжок до видання і прискорила працю над третьою. У 2005 році після шести років праці вийшов з друку "Історичний словник України", підготовлений науковцями КІУСу. У 2005-2006 роках заступником директора Центру ім. Петра Яцика д-ром Сергієм Плохієм було видано декілька праць із української історії та історіографії, серед яких слід згадати англомовні *Unmaking Imperial Russia: Mykhailo Hrushevsky and the Writing of Ukrainian History* (Торонтський університет, 2005) та *The Origins of the Slavic Nations*: *Premodern Identities in Russia, Ukraine and Belarus* (Кембрідж, 2006). Серед інших важливих праць працівників КІУСу слід назвати доробок д-ра Зенона Когута "Коріння ідентичности: студії з ранньомодерної та модерної історії України" (2004), *Religion and Nation in Modern Ukraine* д-ра Франка Сисина та д-ра Сергія Плохія (2004) та *Heroes and Villains: Constructing National History in Contemporary Ukraine* д-ра Дейвіда Марплза (2007).

Крім публікації низки важливих праць з проблем української історії, наш інститут продовжив активну видавничу діяльність, видавши за цей час два десятки книжок та п'ять номерів "Журналу українознавчих студій". Із публікацією праць Ярослава Ісаєвича *Voluntary Brotherhood: Confraternities of Laymen in Early Modern Ukraine* (2006) та Василя Кучабського *Western Ukraine in Conflict with Poland and Bolshevism, 1918-1920* (2009, у співпраці з Інститутом ім. Вірта) КІУСом було завершено два довготривалих проекти з видання важливих історичних праць. Ще дві наукові монографії вийшли з друку в україномовній серії публікацій Центра ім. Петра Яцика.

Одним з інтернет-проектів нашого інституту є Енциклопедія України в інтернеті (ЕУІ), в якій постійно з'являються нові статті, що адаптуються для користувачів мережі. Проект очолює Роман Сенкусь – відповідальний редактор ЕУІ. У 2005 році енциклопедія містила близько 700 статей. Станом на сьогодні для користувачів інтернету у всьому світі доступними є вже більш ніж 4,200 статей, що супроводжуються десятками тисяч ілюстрацій, таблиць та музичних файлів. Д-р Марко Р. Стех – координатор праці над ЕУІ і особа, відповідальна за розміщення нових статей у мережі, також щомісяця розсилає електронний вісник на адреси більш ніж п'яти тисяч осіб та установ з тим, щоб ознайомити всіх зацікавлених осіб з підбором тем та статей, які стосуються окремих сторінок минулого та сучасного України.

Конференції, доповіді та семінари

КІУС завжди посідав провідну роль в організації українських студій в Канаді та за її межами. Так, д-р Франк Сисин (директор Центра ім. Петра Яцика) та д-р Сергій Плохій (заступник директора Центру ім. Петра Яцика) представляли наш інститут на 20-му міжнародному конгресі історичних дисциплін у Сіднеї, Австралія (3-9 липня 2005 року). Конгрес є подією, що відбувається один раз на п'ять років і являє собою найбільш престижний міжнародний форум істориків. Програма дослідження Східної України ім. Ковальських виступила одним з організаторів конференції "Переяславська Рада 1654 року", яка проходила в Києві. Цю міжнародну конференцію, в роботі якої взяло участь більше 30 науковців з України, Російської Федерації, Польщі, США та Канади, було присвячено 350-річчю підпорядкування України Московській державі. Д-р Зенон Когут брав участь в організації цієї конференції і виступив із науковою доповіддю "Переяславська угода у політичній та історичній думці Гетьманщини".

У травні 2004 року у приміщенні Санкт-Петербурзького державного університету (РФ) було проведено міжнародну наукову конференцію "Україна та сусідні держави у 17 столітті", організацію якої було фінансовано КІУСом. Серед доповідачів на цій конференції були й представники інституту: д-ри Зенон Когут, Франк Сисин і Сергій Плохій. У вересні 2008 року за підтримки КІУСу в Україні було проведено міжнародну наукову конференцію "Гадяцька угода 1658 року", на якій виступили д-ри Зенон Когут та Сергій Плохій. Матеріали конференції вийшли з друку у вигляді збірки статей.

КІУС також виступив одним зі спонсорів двох наукових конференцій, присвячених Другій світовій війні. Практикум "Друга світова війна в Україні: колективна пам'ять у світлі історії", в організації якого взяли участь КІУС і відділ історії і класичних студій Альбертського університету, відбувся 29 листопада 2006 року. Практикум складався з чотирьох секційних засідань та підсумкового "круглого столу" для всіх учасників цього заходу. У вересні 2009 року в Україні було проведено конференцію "Друга світова війна та відтворення історичної пам'яті в сучасній Україні". КІУС брав участь не тільки в організації конференції, але й був представлений на ній двома доповідачами – д-ми Богданом Клідом та Миколою Сорокою.

І нещодавно КІУС разом з Українським науковим інститутом при Гарвардському університеті взяв участь в організації міжнародної конференції "Полтавська битва 1709 року: новий погляд на точку відліку в європейській історії" (10-11 листопада 2009 року). Серед виступаючих на цій конференції було чимало провідних фахівців з України, Росії, Австрії, Швеції, Канади, Німеччини, Шотландії, Італії та США, які поставили собі за мету застосувати нові історіографічні підходи задля випрацювання нової оцінки Полтавської битви як ключової військової події у геополітичному становленні Європи. Нарешті, науковці КІУСу взяли участь в організації секцій та доповідях на щорічних засіданнях Американської асоціації славістичних студій та Канадської асоціації славістів.

За період 2004-2009 рр. КІУС щорічно зорганізовував більше двадцяти лекцій та семінарів. На запрошення інституту прочитати лекції з різних україноз-

навчих дисциплін та питань відгукнулося чимало визначних науковців, які відвідали Едмонтон та Торонто. Серед лекторів слід згадати професора Марка фон Гаґена (Колумбійський університет), який у рамках щорічної лекції з українського Голодомору виступив з доповіддю "Голодомор та стан українських студій" (листопад 2004 р.); д-ра Романа Сербина (відділ історії, Університет Квебеку в Монреалі), який на 39-й щорічній шевченківській лекції зробив доповідь на тему "Міт та пам'ять: "Велика Вітчизняна війна" та формування української радянської ідентичности" (березень 2005 р.); д-ра Ярослава Грицака (Інститут історичних досліджень при Львівському національному університеті ім. Івана Франка, голова кафедри сучасної світової історії при Українському католицькому університеті, Львів), який на першій інавгураційній лекції нової Програми вивчення модерної української історії і суспільства ім. Петра Яцика виступив з лекцією "Переосмислення сучасної української історії" (вересень 2008); проф. Тімоті Снайдера (відділ історії, Єйльський університет), який виступив з доповіддю "Червоний принц: українська мрія Вільгельма фон Габсбурга" (березень 2009 р.); та проф. Андреа Ґраціозі – визначного фахівця світового рівня з питань історії радянської держави, радянської державної політики по відношенню до селянства і одного з найкращих світових фахівців з проблематики Голодомору, який виступив із лекцією "Голодомор" і радянські голодомори 1931-1933 рр." в Торонто і Едмонтоні (листопад 2009 р.).

Питаннями сучасної української історії займається Програма вивчення сучасної України ім. Стасюків. Співробітниками програми в Кембріджському університеті читається щорічна лекція з питань сучасної історії України, а починаючи з 2007 року ведеться інтернет-блог з цієї проблематики.

Стипендії для студентів та аспірантів і дослідні дотації

Одним з напрямків діяльності КІУСу з розвитку українознавчих студій є присудження стипендій та дослідних дотацій студентам і молодим науковцям. За період 2004-2009 років КІУС щорічно присуджував чотори іменні та три інші стипендії для студентів молодших курсів, чотири аспірантські та дві постдокторські стипендії, численні дослідні дотації, кошти на які надходять з більш ніж двадцяти фондів. Протягом цього періоду інститутом було запроваджено нові програми фінансування: одну дотацію на покриття відряджень, три окремі стипендії та шість вічних фондів, з яких виділяються кошти на певні стипендії. Ці заходи дозволили КІУСу фінансово сприяти навчанню 124 студентів, 26 аспірантів, підтримати дослідницькі проекти 23 молодих науковців, які нещодавно отримали докторат, та сприяти дослідженням більш ніж ста дослідників в Канаді, Україні та інших країнах. КІУСом було укладено дві угоди про співробітництво з науково-дослідними та освітніми установами в Україні. Меморандум про взаємопорозуміння між Альбертським університетом та Львівським національним університетом ім. І. Франка (2006 р.) започаткував програму студентського обміну, перевагами якої вже скористалося одинадцять українських та канадських студентів, які протягом семестру або двох навчалися за кордоном. Утворений КІУСом вічний фонд сприяє продовженню програми з

обміну студентами. Інша угода, укладена у 2009 році, передбачає наукове співробітництво між КІУСом та Києво-Могилянською академією у таких галузях як історія, культура та українська література 16-20 ст.

Виховання нового покоління науковців

Майбутнє КІУСу безпосередньо пов'язане із залученням представників нового покоління науковців. Для КІУСу це є надзвичайно важливим з огляду на те, що внаслідок скорочення фінансування було ліквідовано декілька наукових посад, і на те, що вік науковців інституту невпинно зростає. Якщо ми націлені на збереження провідних позицій КІУСу в українознавстві у майбутньому, то вже сьогодні повинні знаходити і підготовляти наших наступників.

Незважаючи на те, що станом на сьогодні ще не було реалізовано мою пропозицію щодо створення довгострокових постдокторських посад, моя пропозиція щодо виділення коштів на цю програму зараз розглядається Фондом ім. Петра Яцика. Серед інших шляхів є залучення молодих дослідників до роботи над окремими науковими проектами інституту, що може розглядатися як створення посад для молодших наукових співробітників. Деякі з цих молодих дослідників у перспективі можуть посісти наукові посади, або новоутворені, або ті, що звільнилися внаслідок виходу наших співпрацівників на пенсію. Найкращим взірцем такого кар'єрного зрозстання є приклад професора Сергія Плохія. Свого часу він прибув до КІУСу з України і посів посаду заступника керівника проекту перекладу "Історія України-Руси" М. Грушевського. Невдовзі по тому він обійняв посаду заступника директора Центру історичних досліджень ім. Петра Яцика. Під час перебування на цій посаді професор Плохій мав нагоду активно займатися дослідженнями, написанням та публікацією своїх праць, невдовзі здобувши визнання як один з провідних дослідників історії. Його було призначено на посаду професора історичного відділу (Альбертський університет) і, на моє переконання, він був би найкращим кандидатом на те, щоб заступити мене та посісти посаду директора КІУСу. Однак професор Плохій отримав запрошення від Гарвардського університету обійняти посаду голови кафедри історії ім. Михайла Грушевського, яку він зараз посідає.

На даний момент в КІУСі працює декілька молодих науковців: д-р Роман Шиян (Програма ім. Ковальських), д-р Віталій Шиян (МЦУМ), д-р Тарас Курило (Програма дослідження релігії і культури) та д-р Микола Сорока (відділ розвитку фондів). Таким чином, інститут вже сьогодні має у своєму складі перспективних науковців, що гарантує майбутнє установи.

Ще одним з напрямків діяльности КІУСу в цьому напрямку є підтримка молодих науковців, які працюють над проектами інституту в Україні. Така підтримка протягом декількох років надасть змогу підняти науковий рівень цих дослідників, перетворивши їх на досвідчених науковців, та стримає відхід талановитої молоді від науки через фінансові труднощі. Допомога українським науковцям вже надходить від Програми вивчення модерної української історії і суспільства ім. Петра Яцика у Львові. Докторська програма студій сучасної України також має неабиякий потенціал щодо залучення нових науковців.

Східний інститут українознавства ім. Ковальських у Харкові продовжує надавати підтримку молодим дослідникам. Нарешті, щорічні постдокторські дотації, магістерські та докторські стипендії, які надає КІУС, сприяють підготовці фахівців-українознавців.

Програма дослідження Східної України ім. Ковальських

Як директор Програми дослідження Східної України ім. Ковальських я є відповідальним за планування та нагляд за виконанням її щоденної діяльности. Серед найбільш успішних проектів цієї програми слід назвати її сприяння археологічним розкопкам столиці українських козацьких гетьманів – Батурина. За період 2004-2009 років кількість учасників щорічних канадсько-українських експедицій сягнула 150 студентів та науковців з Чернігівського, Ніжинського університетів та Києво-Могилянської академії. Протягом цього часу археологами було повністю розкопано залишки головного палацу українських гетьманів в батуринській цитаделі, реконструйовано план та архітектурний тип палацу. Будівлю було спалено у 1708 році під час захоплення Батурина російськими військами. За результатами археологічних робіт групою дослідників було нещодавно надруковано збірку статей "Батуринська старовина: збірник наукових праць, присвячених 300-літтю Батуринської трагедії" (ред. Зенон Когут, Київ: Вид.-во Олени Теліги, 2008). Знахідки археологів суттєво допомогли виконанню проекту українського уряду з реконструкції гетьманської столиці. Саме тому в указі Президента Віктора Ющенка було відзначено групу істориків, археологів, архітекторів, реставраторів, державних службовців, працівників музеїв та жертводавців, які зробили вагомий внесок у дослідження та реконструкцію Батурина. Серед відзначених державними нагородами України були д-р Зенон Когут (директор КІУСу та головний представник Канади в цьому проекті) та д-р Володимир Мезенцев (дослідник КІУСу, виконавчий директор і розпорядник Батуринського проекту).

Інші проекти Програми ім. Ковальських були переважно реалізовані через діяльність філії Програми – Східного інституту українознавства ім. Ковальських при Харківському національному університеті ім. В. Каразіна. Протягом зазначеного періоду діяльність Східного інституту було спрямовано на привнесення нових наукових підходів до місцевого наукового життя, заохочення обдарованих студентів до українознавчих студій, розвиток міжнародних наукових зв'язків та реалізацію власних наукових проектів.

У квітні 2006 року співробітниками Східного інституту було зорганізовано симпозіум "Регіональні столиці України та їхній пошук нової ідентичности", який зібрав соціологів, істориків та політологів з Харкова, Львова, Києва, Донецька, Сімферополя та Бірмінгема. У більшості виступів увага зверталася саме на регіональні центри Східної України. Серед домінуючих проблем, які обговорювалися учасниками симпозіуму, були проблеми сучасного політичного та культурного життя в цих центрах, ідентичність їхніх мешканців, ролі, які ці центри відігравали в українському політичному житті. Серед прикладів учасники симпозіуму посилалися на нещодавні вибори до Верховної Ради України.

Східний інститут узяв участь у двох значних міжнародних проектах, що стосувалися питань освітлення подій Другої світової війни в українській усній історії: 1) документи усної історії, базовані на спогадах примусово вивезених робітників; та 2) спогади колишніх ув'язнених у концентраційному таборі Дахау.

Поряд з цими проектами працівниками Східного інституту було записано десятки відео-інтерв'ю з українцями, яких під час Другої світової війни було примусово вивезено на роботи до Німеччини і які сьогодні мешкають на Харківщині. Наприкінці 2007 року Східний інститут відсвяткував 150 річницю народження відомого українського історика та громадського діяча Дмитра Багалія. У співробітництві з іншими установами працівниками інституту було підготовлено п'ятий та шостий том "Вибраних праць" Д.І. Багалія.

Східний інститут підтримав створення Всеукраїнської асоціації усної історії з центром у Харкові. Завдання асоціації полягає у зібранні усних і письмових джерел та аудіоматеріалів. Інститут також сприяв реалізації амбітного міжнародного проекту Американської ради наукових організацій, внаслідок якого у листопаді 2007 року було створено Міжнародну асоціацію гуманітарних студій, головний офіс якої знаходиться у Харкові при Центрі наукових українознавчих досліджень ім. Дмитра Багалія.

Запорізький відділ Східного інституту, на чолі якого стоїть професор Анатолій Бойко, – невтомний науковець та організатор науки, активно проводить надзвичайно плідну програму щорічних археографічних експедицій у південному степовому регіоні України, збираючи, публікуючи зібрані матеріали та організовуючи наукові конференції. Протягом 2004-2009 років працею співробітників запорізького відділу Східного інституту було надруковано декілька томів серії, присвяченій спадщині відомого історика та етнографа Якова Новицького, по кілька томів у серіях, присвячених усній історії та письмовим джерелам Південної України, історії запорізьких козаків та історії міста Мелітополь. Співробітниками відділу було здійснено десятки археографічних експедицій по Запорізькій, Херсонській та Дніпропетровській областях, де ними було знайдено унікальні джерела, що стосуються сільського життя та локальної історії регіону початку 20 століття. За період 2004-2009 років співробітниками запорізького відділу Східного інституту було проведено сотні інтерв'ю, записано тисячі годин спогадів, віднайдено декілька особистих та сімейних архівів. Серед публікацій відділу слід згадати більше десятка томів "Усної історії Південної України", п'ять томів "Джерел до історії Південної України", десятки номерів "Записок науково-дослідної лабораторії історії Південної України" та дванадцять томів "Старожитностей Південної України".

Центр канадсько-українських студій ім. Кулів

Серед важливих досягнень КІУСу у справі дослідження життя канадських українців слід назвати створення Центру канадсько-українських студій ім. Кулів. Восени 2006 року КІУС отримав від Пітера і Дорис Кулів пожертву на суму 100,000 дол. на створення проекту з дослідження діаспори при Програмі українсько-канадських студій (УКП). Всередині 2007 року ця родина зробила другу

пожертву на суму 900,000 дол., призначену саме УКП, що призвело до створення при інституті Центру українсько-канадських студій ім. Кулів. Ця щедра пожертва не лише принесла певну стабільність у фінансування українсько-канадських досліджень, але й дала поштовх до розвитку досліджень інших українських громад поза межами України. Зібрані під час цих досліджень матеріали використовуються у порівняльних студіях життя українців в Канаді та інших країнах.

З 2004 року Програмою українсько-канадських студій було зроблено чимало для дослідження життя українців у Канаді. Координаторами програми та дослідниками, які працювали в КІУСі за контрактом, були зроблені доповіді на наукових конференціях як у Канаді, так і Україні, видано багато статей з різних аспектів історії та культури канадських українців. Крім редагування спеціального випуску "Журналу українознавчих студій", присвяченого цим питанням, працівники програми сприяли публікації двох важливих книжок, які було видано видавництвом інституту: "The Politics of Multiculturalism: A Ukrainian-Canadian Memoir" Манолія Лупула та "Ключ журавлів" – іммігрантського роману Зиґмунта Бичинського (1880-1948), події якої відбувалися у Саскачевані.

Серед важливих досягнень програми слід назвати щоквартальний електронний бюлетень "Подорожні замітки з української Канади", який виходить з 2004 року. Бюлетень є важливим джерелом інформації про дослідження, публікації та розвиток українсько-канадських студій. Бюлетень, який отримує близько 500 осіб, слугує важливим засобом зв'язку з громадою.

В рамках ініціативи з дослідження української діаспори виходить ще один електронний бюлетень "Українці за кордоном: новини та погляди". Він містить розповіді, оголошення та іншу інформацію, що стосується життя українців поза межами України. На сьогодні вже вийшло більш ніж 20 випусків цього бюлетня, який надходить адресатам у всьому світі, і їхня кількість постійно збільшується.

З метою популяризації досліджень з українсько-канадської проблематики у листопаді 2005 року працівниками програми в Альбертському університеті було проведено конференцію "Козаки-ковбої: історія українців в Альберті".

Також працівниками програми здійснюється дослідження канадських засобів масової інформації про українців у міжвоєнний період та під час Другої світової війни. Триває робота над історією українців у Канаді (1924-1939 рр.), яку за контрактом пише науковець Орест Мартинович. Незважаючи на певні затримки, другий том тритомного видання мусить вийти у світ у 2011 році. На момент виходу цього тому також планується видати півдесятка статей з українсько-канадської проблематики, над якими зараз працюють співробітники центру.

Методичний центр української мови

Методичний центр української мови (МЦУМ) продовжує розробляти та втілювати надзвичайно ефективну програму з вивчення української як другої мови. Ця програма забезпечує шкільних учителів найновішими методами, необхідними для успішного викладання української мови в школі. У період між 2004 та 2009 роками МЦУМ досяг чималих успіхів:

1. Наш центр був провідним партнером під час планувальних сесій, на яких обговорювалось майбутнє вивчення української мови та культури на 25 років. Розробки, зроблені за результатами сесій, були представлені на розгляд Міністерству освіти провінції Альберта. Їхнім втіленням займається новостворена Асоціація вивчення української мови провінції Альберта.

2. МЦУМ був головним партнером проекту з розробки та перевірки результатів Міжнародного іспиту з української мови, за якими оцінюються успіхи випускників програми "подвійного занурення в українську мову".

3. Співробітниками МЦУМ було започатковано перший центр діалогічного спілкування та центр усного читання для студентів, які вивчають українську мову. Низку стратегій вивчення нової мови було розроблено під керівництвом фахівця світового рівня д-ра Ребекки Оксфорд. Результатами цієї розробки користуватимуться студенти, які вивчають будь-яку іноземну мову.

4. МЦУМ сприяв кращому розумінню міжкультурних навиків, що становить новий предмет програми. Для виконання цього проекту співробітниками програми було знайдено фінансування та залучено д-ра Мілтона Беннета, який провів практичне заняття на цю тему для вчителів, що викладають різні мови. Д-р Віталій Шиян провів практичне заняття на цю тему на представницькій міжнародній конференції "Важливість вивчення другої мови", що відбулась цього року.

5. Працівниками МЦУМ майже завершена розробка серії вивчення української мови "Нова" для учнів 1-6 класів початкової школи. Інтернет-портал вивчення української мови продовжує розробку інтернет-ресурсів для студентів, учителів та батьків, які зацікавлені в опануванні української мови (oomroom.ca).

Моя особиста програма наукових досліджень

Мої наукові інетреси обертаються навколо дослідження політичної культури, історичного наративу та ідентичности. У 2004 році вийшла з друку моя праця "Коріння ідентичности: студії з ранньомодерної історії України" (Київ: "Критика", 2004. 351 сторінок), що являє собою значний доробок з даної проблематики. Ця праця, що вийшла в рамках серії україномовних монографій, яку видає Центр дослідженm української історії ім. Петра Яцика, є збіркою п'ятнадцяти статей. Усі статті збірки присвячені фундаментальним проблемам політичної історії, історіографії, історичної пам'яті, досліджують процеси формування ранньомодерної та модерної української ідентичности, звідси і назва цієї збірки – "Коріння ідентичности". Мене дуже тішить, що ця праця широко використовується в Україні знаними дослідниками та аспірантами.

Пізніше я почав працювати над англомовним виданням цієї праці під назвою *Making Ukraine*. Готуючи це видання, я вилучив дві статті, що з'явилися в україномовному виданні, та додав три раніше неопубліковані статті. Також зазнали певних змін текст, посилання та список використаної літератури, було зроблено редакторську правку тексту, виправлено повторення, помилки, стандартизовано правопис термінів та транслітерацію. Зазнали змін також мої погляди на певні наукові проблеми. Враховуючи всі зміни, яких зазнало англо-

мовне видання моєї праці, статті у *Making Ukraine* значно відрізнятимуться від своїх попередніх редакцій. Книга вийшла у світ улітку 2011 року.

Протягом зазначеного часу я написав та видав чотири статті, що стосуються питань розвитку української політичної культури в 17-18 століттях, зокрема питання появи концепції "української вітчизни".

Після шести років праці вийшов у світ англомовний "Історичний словник України" (*Historical Dictionary of Ukraine,* Scarecrow Press, 2005, 854 сторінок) авторства Богдана Небеся, Мирослава Юркевича та Зенона Когута. Словник містить статті з демографії, географії, економіки, політики та культури України, подає інформацію щодо історії установ, культурних рухів, політичних партій, битв та війн, знайомить з біографіями політичних, церковних та військових діячів та діячів культури, науки і мистецтва. Серед додатків у цьому виданні знаходяться дев'ять карт та повна хронологія української історії. Нарешті, у словнику подається найбільш повна на сьогодні бібліографія англомовних праць з української тематики. Під час роботи над цим проектом я писав та редагував статті з ранньомодерної української історії.

Видання збірника "Батуринська старовина: збірник наукових праць, присвячений 300-літтю батуринської трагедії" (Київ: "Видавництво імені Олени Теліги", 2008, 512 сторінок) дозволило ознайомити широку професійну та загальну аудиторію з виконанням та результатами Батуринського археологічного проекту, який я очолюю. На підставі нових археологічних знахідок та маловідомих письмових джерел авторами статей збірки, серед яких є археологи та історики з України, Канади, Сполучених Штатів Америки, Росії, Швеції та Італії, було досліджено історію Батурина в контексті історії та культури Київської Руси та Гетьманщини. Моя роль у цьому проекті полягала насамперед у виконанні функції головного редактора збірника.

Наукові відзнаки

У вересні 2005 року Видавництво КІУСу оголосило про публікацію "Синопсису: збірника статей на пошану Зенона Когута" (*Synopsis: A Collection of Essays in Honour of Zenon E. Kohut*) за редакцією д-рів Сергія Плохія та Франка Е. Сисина. Цей збірник було подаровано з нагоди мого 60-річчя та на відзначення мого наукового внеску у дослідження української історії і керівництво інституту.

На засіданні наукової ради Харківського національного університету ім. В. Каразіна 26 травня 2006 року мене було нагороджено званням почесного доктора цього університету. Це звання було присуджено "доктору Зенону Е. Когуту за значний науковий внесок у галузі дослідження української історії", особливо за дослідження українсько-російських стосунків у ранньомодерний період, та за надзвичайні здобутки у справі організації українських студій та розвитку сучасних українознавчих студій на Заході та в Україні, зокрема Харківському національному університеті.

12 листопада 2009 року посол України в Канаді Ігор Осташ передав мені державну нагороду, якою указом президента України мене було нагороджено

за визнання мого внеску у наукове дослідження та реконструкцію козацької гетьманської столиці 17-18 ст. міста Батурин.

Пошук джерел фінансування

Усі досягнення нашого інституту, які згадувалися вище, не відбулися би без належного фінансування, яке було забезпечене внаслідок активної співпраці з жертводавцями та фундаціями. Відділ розвитку фондів Альбертського університету відзначив значущість цієї праці, виділивши щорічну допомогу на 30,000 дол., спрямовану на утримання посади неповноштатного працівника відділу розвитку фондів при КІУСі, яку у 2005-2007 роках обіймала Анна Біско і яку з 2008 року обіймає д-р Микола Сорока. За допомогою цих співробітників мною було сформульовано інтенсивну та збалансовану стратегію залучення нових коштів на проекти інституту, яка вже виконується:

1. Я підтримую тісні зв'язки зі всіма українськими освітніми фундаціями: Канадською фундацією українських студій, Українсько-канадською фундацією ім. Тараса Шевченка, Освітньою фундацією ім. Петра Яцика, Фондом катедр українознавства (США) та Фундацією збереження української спадщини Альберти. КІУС отримує чималі кошти від усіх вищезгаданих фундацій.

2. Я підтримую постійні особисті контакти з жертводавцями, з якими в мене протягом років склалися дуже добрі товариські стосунки. Серед таких жертводавців я хотів би назвати пані Надю Яцик, д-рів Петра та Дорис Кулів, пані Дарію Ковальську, д-ра Мирославу Мисько-Іванців, пана Михайла Самицю, о. Григорія Філя та пана Івана Бойка. Ці контакти також сприяли залученню значних коштів, спрямованих на нові та вже існуючі проекти.

3. Мною ведеться активне листування з індивідуальними жертводавцями та установами. За моїми наказами та моїм підписом усім донорам розсилаються листи подяки англійською або українською мовами, брошури та бюлетні КІУСу, особисті листи та щорічні різдвяні картки.

4. Я співпрацюю з українською пресою, і з метою популяризації нашого інституту та його діяльности друкую у газетах статті про діяльність та досягнення КІУСу, оголошення про різні заходи, що відбуваються як у Канаді, так і США.

Усі ці заходи виявилися надзвичайно успішними, адже між 2004 та 2009 роками КІУСом було зібрано 5,406,194 дол., які переважно надійшли до вічних фондів. Разом з тим залежність інституту від коштів вічних фондів виявила вразливість КІУСу, адже через наслідки економічної кризи протягом 2009-2010 років надходження від цих фондів до бюджету інституту впали на 275,000 дол. Це поставило питання про скорочення важливих програм та звільнення співробітників. Однією з причин, через які я залишаюся на посаді директора КІУСу на два наступні роки, є моє бажання допомогти інституту подалати наслідки кризи і надалі забезпечити високі показники діяльности програм та загальної діяльности інституту.

КІУС у 2010-2012 роках: плани на майбутнє

Протягом наступних двох років я як директор КІУСу працюватиму над тим, щоб зміцнити фінансове положення установи, забезпечити своєчасне виконання довготермінових проектів, започаткувати та почати здійснювати декілька

нових проектів та успішно перевести КІУС до складу гуманітарного факультету Альбертського університету.

КІУС є частиною Альбертського університету, який більше від інших відділів залежить від надходжень із вічних фондів. Як я вже зазначав раніше, скорочення надходжень з цих фондів внаслідок економічної кризи призвело до зменшення операційного бюджету інституту у 2009-2010 років на 275,000 дол. Раптовість та розміри цієї події могли мати дуже важкі наслідки, особливо для певних програм, проектів та підрозділів інституту, які в першу чергу залежать від коштів вічних фондів. Якби скорочення видатків відбулося у повній мірі, це мало призвести до скасування важливих програм та звільнення співробітників.

Цих надзвичайних заходів вдалося уникнути внаслідок вчасних дій адміністрації Альбертського університету. Так, віце-президент Лорн Бабюк, відповідальний за наукові дослідження університету, забезпечив надання КІУСу одноразового ґранту на суму 217,000 дол. Крім цього, університетською адміністрацією було повернено 13,000 дол. до операційного бюджету КІУСу, що дало у сумі покриття наших видатків на 230,000 дол. Ця своєчасна та важлива допомога дала інституту час знайти додаткові джерела фінансування і уникнути необхідності терміново скасувати деякі програми і звільнити працівників, які обіймають ключові посади.

З метою виправлення ситуації мною було запропоновано стратегію, що складається з трьох важливих підходів. По-перше, було започатковано суворий режим економії, внаслідок чого було ліквідовано декілька постійних та тимчасових посад, відбулося скорочення видатків на відвідування конференцій та службові відрядження та скорочення телефонних ліній до мінімуму. Однак ці заходи дали лише невелику економію у структурі загальних видатків інституту. По-друге, було зроблено спробу забезпечити найбільш уражені кризою програми коштами на час, поки їхнє фінансове становище покращиться (фінансування на "перехідний період"). По-третє, з метою забезпечити довгострокове успішне існування програм було зроблено кроки в напрямку розширення фінансової бази. Працюючи над забезпеченням програм коштами на "перехідний період", я переконував деяких з жертводавців дозволити вживати їхні пожертви для формування операційного бюджету замість переведення коштів до вічних фондів. Це дозволятиме КІУСу вживати ці кошти вже зараз, що краще ніж чекати поки частина грошей надійде від університету. Ще одним стратегічним рішенням було рішення покрити річний дефіцит коштів шляхом залучення донорів до фінансування певних програм протягом багатьох років. Ми надзвичайно задоволені з того, що Фундацією збереження української спадщини Альберти було взяте зобов'язання фінансувати українсько-канадські студії, а Канадською фундацією українських студій – зобов'язання і надалі підтримувати Енциклопедію України в інтернеті. Я продовжую шукати інших жертводавців, зокрема для підтримки "Журналу українознавчих студій". Також я звертаюсь до окремих жертводавців із закликом фінансово підтримувати видання окремих книжок та навіть окремих статей енциклопедії.

Водночас із забезпеченням фінансування програм та проектів на найближ-

чий, "перехідний", період ми займаємось залученням нових коштів з метою забезпечити успіх та існування цих програм у майбутньому. Я очікую збільшення надходжень від вічних фондів на фінансування програм після відходу економічної кризи. Однак занадто оптимістичним було очікування, що це збільшення надходжень відбудеться найближчим часом. Врешті решт, єдиним виходом для КІУСу залишатиметься залучення коштів від нових пожертв. З огляду на це, я разом з Миколою Сорокою, відповідальним за роботу з жертводавцями, розробив "План залучення коштів та розвитку КІУСу на 2009-2012 рр.". Основними елементами цього плану є: 1) активна співпраця з жертводавцями з метою збільшення пожертв на програми і проекти КІУСу; 2) підкреслення позитивного іміджу та досягнень КІУСу в очах чинних та потенційних жертводавців; 3) пошук нових джерел фінансування. Важливим елементом цього стратегічного плану є залучення новоутвореної для підтримки інституту організації – Альбертського товариства сприяння українським студіям. Ця організація, яку очолює колишній професор Альбертського університету д-р Богдан Медвідський, вже активно підтримує наукові та освітні програми і проекти КІУСу.

Бюджетний 2009-2010 рік для КІУСу було "врятовано" за рахунок університетського ґранту на "перехідний період". На жаль, надходження коштів на рахунки вічних фондів у 2010-2011 рр. є дуже низькими, що призведе до дефіциту нашого бюджету на суму приблизно 250,000 дол. Ситуація ще більш погіршується внаслідок скорочень операційного бюджету всіх підрозділів Альбертського університету. Однак я вважаю, що ми маємо достатньо коштів, щоб покрити видатки всіх програм, і сподіваюся, що дефіцит нашого бюджету буде набагато меншим у 2011-2012 та 2012-2013 роках (тобто до кінця мого директорства). Разом з тим значна частина коштів нашого щорічного бюджету мусить надходити напряму зі щорічних пожертв.

Протягом наступних двох років я наполегливо працюватиму над тим, щоб знайти та забезпечити програми фінансуванням на "перехідний період" та зміцнити фінансове положення КІУСу в цілому. В разі успіху моїм наступником буде успадковано інститут, який перебуває у значно кращому фінансовому положенні, ніж сьогодні. Найважливішим джерелом майбутніх інвестицій, що надходитимуть у вигляді вічних фондів та пожертв, залишаються старші представники української громади, які раніше так багато зробили для підтримки інституту. Більшість з них є україномовними особами дуже поважного віку. Роки нашого з ними спілкування та співробітництва переконують мене, що для цих представників української громади КІУС і надалі залишатиметься об'єктом фінансової підтримки. Водночас ми мусимо розвивати успіх, якого ми досягли протягом останніх років у справі залучення ґрантів та допомоги від різних фундацій. Знов таки мої давні та добрі відносини з Канадською фундацією українських студій, Українсько-канадською фундацією ім. Тараса Шевченка, Освітньою фундацією ім. Петра Яцика, Фондом катедр українознавства (США) та Фундацією збереження української спадщини Альберти мають допомогти збереженню та розвитку програм діяльности КІУСу.

Забезпечення належного фінансування дасть змогу закінчити два важливі довгострокові проекти ще під час мого перебування на посаді директора КІУ-Су. Мова йде про проект з перекладу багатотомної праці М. Грушевського та завершення проекту з дослідження історії українців в Канаді. Із виходом восени 2010 року з друку чергового тому праці Грушевського англійською мовою цей проект вже наполовину завершено. Зважаючи на вплив економічної кризи, внаслідок чого надходження коштів до цієї програми, яка сильно залежить від фінансових покажчиків вічних фондів, істотно скоротилися, до плану виконання цього проекту було внесено певні зміни. Наголос зараз робиться на редагуванні наступних двох томів, які мають бути підготовлені до публікації до кінця поточного року. Зі свого боку я очікую, що співробітниками проекту до кінця мого директорства у 2012 року буде відредаговано та підготовлено до друку останні чотири томи "Історії України-Руси" Грушевського. Щодо другого проекту, у 2011 році має вийти з друку другий том фундаментального дослідження історії українців у Канаді. У цьому томі, над яким працює за контрактом Орест Мартинович, ідеться про історію канадських українців у період між 1924 та 1939 роками. Із публікацією цього тому нашим інститутом буде зроблено черговий важливий крок у написанні історії українців у Канаді, справі, яку КІУС вважає одним зі своїх пріоритетів.

Ще один з довготермінових проектів вимагає свого відродження. Мова йде про відновлення повною мірою видання "Журналу українознавчих студій", який перебував у складному стані з моменту несподіваної смерті його редактора д-ра Тараса Закидальського у листопаді 2007 року. За той час, коли ми намагалися знайти нового постійного редактора для нашого журналу, вийшло декілька спеціальних номерів цього видання, над якими працювали різні тимчасові редактори. Кандидатуру нового постійного редактора вже було узгоджено, коли вдарила економічна криза. Через неї КІУС не мав достатньо коштів, щоб відшкодувати відповідній науковій установі за час, який новий редактор мусив витрачати, працюючи над виданням "Журналу українознавчих студій", та наукова установа і відділ не були зацікавлені у дозволі своєму науковцеві працювати для іншої установи. Це призвело до того, що під час кризи мова навіть ішла про закриття "Журналу українознавчих студій". Тодішній заступник віце-президента з наукових досліджень д-р Енді Ґріншо переконав мене пережити кризу без того, щоб ліквідовувати будь-які важливі програми КІУ-Су. Внаслідок цього було прийняте рішення продовжити видання "Журналу українознавчих студій". Роман Сенкусь, який раніше обіймав посаду редактора цього видання, погодився й надалі виконувати ці обов'язки. Я вважаю одним зі своїх головних обов'язків забезпечити належне фінансування журналу та повернути йому вплив серед українознавчих наукових видань.

Три нові проекти – Програма вивчення модерної української історії і суспільства, "Сакральні пам'ятки: проект задокументування духовної спадщини" та спільний проект КІУСу з Києво-Могилянською академією, який передбачає вивчення та публікацію давніх друкованих текстів та рукописів, – знаходяться на ранніх стадіях свого розвитку. Для того, щоб досягти успіху протягом

наступних двох років, реалізація цих проектів мусить відзначатися поступом і певними досягненнями. Програма вивчення модерної української історії і суспільства розпочала свою діяльність проектами у двох напрямках: виданням наукового журналу "Україна модерна" та науковою допомогою канадським архівам усної історії. У найближчому майбутньому планується розпочати інші проекти: дослідження українських архівів, дослідження історії сучасної України та започаткування докторської програми з історії сучасної України в Україні. На сьогодні Фундацією ім. Петра Яцика було фінансово підтримано лише першу частину проекту, яка складається з трьох частин. Сподіваюся, що перші успіхи програми вплинуть на рішення фундації підтримати й інші частини проекту, які передбачають фінансування постдокторської програми при Альбертському університеті та створення фонду для підтримки програми з обміну науковими дослідниками. Втілення такої програми у життя сприятиме оновленню наукового складу КІУСу.

Третім напрямком моєї діяльности на посаді директора КІУСу буде забезпечення переходу інституту до складу гуманітарного факультету Альбертського університету. З моменту свого заснування у 1976 році КІУС було організаційно підпорядковано декану з міждисциплінарних студій, а згодом – віце-президенту з наукових досліджень. Коли я посів посаду директора КІУСу у 1994 році, віце-президентові з наукових досліджень було підпорядковано п'ять міждисциплінарних програм. Згодом зі зміною структури університету науково-дослідницькі програми було переведено до факультетів. Більшість з видів діяльности КІУСу найкраще відповідає напрямкам діяльности гуманітарного факультету, хоча МЦУМ за характером своєї діяльности більше відповідає напрямкам діяльности факультету освіти. Раніше КІУС також мав спільні програми з факультетом юриспруденції та школою бізнесу.

Працюючи над переведенням інституту до складу гуманітарного факультету, варто пригадати унікальний мандат КІУСу. Канадський інститут українських студій було засновано внаслідок великого бажання з боку представників української громади зберегти свою історичну та культурну спадщину, загроза якої надходила з трьох боків: 1) тоталітарного "совєтського" режиму, який пригноблював українську культуру; 2) недбалого та часом ворожого ставлення з боку політичних та інтелектуальних установ Заходу; та 3) сильного асиміляційного тиску держави, спрямованого проти представників другого та третього поколінь канадських українців. Отже, завдання КІУСу засадничо полягало у збереженні української ідентичности шляхом доведення факту великого значення української мови, історії та культури.

Уряд Альберти пішов на зустріч вимогам української громади щодо задоволення цих потреб і ухвалив створення КІУСу. Навесні 1976 року Головна рада факультетів, а в липні 1976 року Наглядова рада Альбертського університету ухвалила рішення про створення Канадського інституту українських студій, фінансування якого мало складати щонайменше 350,000 дол. річного бюджету, які мали надходити із суспільних (державних) фондів. Засадничо мандат нашого інституту містив шість цілей:

1. Сприяти запровадженню та розвитку програм з українських студій для студентів та аспірантів в університетах Канади.

2. Сприяти дослідженням з українсько-канадської та української тематики студентами і аспірантам шляхом присудження їм стипендій, фінансування навчання аспірантів, надання ґрантів науковцям університетів та перспективним незалежним дослідникам.

3. Видавати праці на канадсько-українську та українську тематику та перевидавати ті важливі книжки, які не видавалися протягом довшого часу.

4. Координувати програми з українознавства в канадських університетах з метою подальшого розвитку цих програм та уникнення дублювання при дослідженні певних тем та виданні літератури.

5. Бути центром і сприяти двомовній англо-українській освіті в Альберті та за її межами.

6. Сприяти встановленню плідних професійних відносин між професорами, науковцями, письменниками, дослідниками та бібліотекарями, які займаються українознавчими студіями, шляхом проведення зустрічей, семінарів, лекцій, конференцій та подорожей.

Хоча КІУС перебуває у складі Альбертського університету, він засадничо створювався як загальноканадський інститут українознавства. Саме тому з моменту свого заснування КІУС має відділ при Торонтському університеті, який очолює заступник директора.

У 1979 році Наглядова рада рекомендувала перетворити КІУС на університетську структуру, яка була би подібною до інших відділів та установ. Інші рекомендації цієї ради стосувалися включення провінційного ґранту інституту до ґранту, який надходить Альбертському університету від відділу вищої освіти, для того щоб КІУС продовжував розвивати три напрямки своєї діяльности: українсько-канадські студії, українські студії та двомовну освіту. Інститут має більше уваги приділяти науковому дослідженню і лише потім займатися викладанням на університетському рівні. Втілення цих рекомендацій у життя сприяло включенню КІУСу у структуру Альбертського університету.

Чимало змін відбулось у світі з моменту заснування КІУСу. Розпався СРСР, а Україна отримала незалежність. Втім головне призначення інституту стало ще більш актуальним. Україна, шукаючи за порадами та допомогою у розбудові українознавчих студій, дивиться на наш інститут. Раніше недбала до "українського питання" наукова та політична еліта Заходу перетворилася на постійного читача наших публікацій та партнера КІУСу у реалізації різних спільних проектів. Четверте та п'яте покоління канадських українців намагається відновити зв'язок з культурною спадщиною своїх батьків, дідів та прадідів, які мають коріння як у Канаді, так і в Україні. Наш інститут може сприяти і сприятиме їм у їхньому поступі.

Як директор інституту я пильнуватиму, щоб при підпорядкуванні КІУСу гуманітарному факультету було дотримано його засадничі принципи та мандат. На мою думку, дотримання цих принципів забезпечить роль Канадського інституту українських студій як провідної дослідницької установи, яка займа-

ється дослідженням, збереженням та розповсюдженням знань про Україну і українців, використовувати ресурси інституту для потреб провінції Альберта, Канади, міжнародної спільноти та України.

У підсумку зазначу, що докладу всіх зусиль для забезпечення майбутнього розвитку КІУСу. Я переконаний, що майбутнє нашого інституту залежить від подальшого міжнародного наукового співробітництва, зокрема співробітництва з Україною. Це є особливо важливим сьогодні, коли свободи та демократія потерпають від дій чинної української влади. Після закінчення терміну мого перебування на посаді директора КІУСу я допомагатиму моєму наступникові у виконанні мандату інституту, збереженні та розвитку багатьох успішних програм інституту. Переконаний, що в цьому нам допомагатимуть численні друзі КІУСу у міжнародному науковому світі та представники української громади.

Сергій Ціпко
(Канадський інститут українських студій, Едмонтон)

ІНІЦІАТИВА З ДОСЛІДЖЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Восени 2006 року д-ри Петро і Дорис Кулі дали пожертву на 100,000 дол., щоб створити вічний фонд на підтримку Ініціативи з досліджень української діаспори при Канадському інституті українських студій (КІУС).

Обидва ці відомі благодійники українських студій є частиною українського досвіду імміграції. Дорис народилася в Канаді, але її батьки були поселенці, які приїхали в Альберту з Буковини. Петро народився в Україні й емігрував до Канади. Він зазначив, що деякі українці з його регіону поїхали в Канаду, інші емігрували до таких країн, як Аргентина. Насправді під час еміграції в Канаду тривала одночасно масова еміграція українців до багатьох інших країн. В кінці XIX і на початку XX ст., коли батьки Дорис оселилися в західній частині Канади, інші українці з Буковини уклали контракти для праці в Аргентині, а деякі з них оселилися як хлібороби в північній аргентинській провінції Місіонес.

Зв'язки між українцями в Канаді та в інших країнах були збережені. Так, Петро і Дорис Кулі знали про українські громади в інших країнах через їхню церковну роботу. Вони читали про українців за кордоном в газетах і зустрічали їх у своїх поїздках за кордон. Дорис належала до Ліги українських католицьких жінок Канади, організації, яка, окрім інших, надала допомогу українцям у Бразилії. Один з родичів Петра належав до нової хвилі еміграції з України (після 1991 р.), емігрував спершу до Аргентини, а потім до Великобританії.

Створення Ініціатива з досліджень української діаспори є невід'ємною складовою роботи КІУСу. Дослідження українців за межами України має міцні традиції в інституті. Крім триваючого дослідження про українців у Канаді, КІУС видав праці на теми, що стосуються українського поселення в інших країнах[1].

Особливо слід відзначити п'ятитомну *Encyclopedia of Ukraine*, яка значно збільшила знання про українців за межами України. Її статті містять інформацію про причини еміграції, кількість і географічний розподіл українців, а також еволюцію українського суспільства в окремих країнах.

У 1990 р. у КІУСі була створена Програма вивчення сучасної України ім.

[1] Наприклад: Pavlo Murashko, *Bibliography of Ukrainian and Slavic Studies Serials Located in the Slavonic Library*, Prague; Петро Зленко, *Бібліографічний покажчик наукових праць української еміграції, 1920-1931*; Yury Boshyk, *A Guide to the Archival and Manuscript Collection of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S., New York City: A Detailed Inventory*; та спеціальний випуск "Ukrainian Studies Association of Australia, Second Conference, Monash University, 12-13 May 1995," *Journal of Ukrainian Studies*, Volume 20, Numbers 1-2, Summer-Winter 1995.

Рдини Стасюків. Програма здійснила трирічний проект про українсько-російські стосунки у партнерстві зі Східноєвропейського інституту Кельнського університету в Німеччині і Гарріманського інституту у Колумбійському університеті в Нью-Йорку. В рамках цього проекту вживалися публікації про українську меншину в Росії. До їх числа відносяться дослідницький звіт *Ukrainians in Russia: A Bibliographic and Statistical Guide*, стаття "The Second Revival: Russia's Ukrainian Minority as an Emerging Factor in Eurasian Politics" (*The Harriman Review*, Spring 1996) і атлас *Ukrainians of the Eastern Diaspora: An Atlas* (Всеволод Наулко, Ігор Винниченко і Ростислав Сосса) в перекладі з української Сергія Ціпка і Мирослава Юркевича.

Таким чином, КІУС, прагнучи розвинути вже існуючу традицію, створив Ініціативу з досліджень української діаспори. Українська діаспора є потужною силою. Згідно з *Encyclopedia of Ukraine*, на рубежі 1990-х років у світі налічувалося 14,466,000 осіб українського походження, які проживають за межами України (див. додаток І). У 1991 році Україна проголосила свою незалежність від Радянського Союзу. В результаті Україна вже не піддається обмежувальній політиці еміграції радянських часів. Між 1945 і 1991 роками українська міграція була спрямована майже виключно в інші радянські республіки. Здобувши незалежність, картина стала набагато складніша. Деякі українці з Росії та інших колишніх радянських республік повернулися в Україну, а деякі продовжують емігрувати до Росії. Але тепер велика кількість іммігрантів також іммігрує до країн Заходу.

Починаючи з 1991 року, масова міграція на Захід значно збільшила чисельність осіб українського походження, які проживають за кордоном. Якщо приблизно чотирнадцять з половиною мільйонів українців проживали за межами України на рубежі 1990-х років, з того часу їх число значно зросло. За даними Світового конгресу українців (http://www.ukrainianworldcongress.org/ інформація / index.html), "українське населення в діаспорі становить близько двадцяти мільйонів чоловік, більшість з яких народилися за межами України". Якщо це число правильне, українська діаспора еквівалентна за розміром з населенням Австралії або комбіновано з населенням Швеції, Норвегії і Данії. Після 1991 року міграційний потік посилив громади в традиційних напрямах української еміграції, але емігранти також почали оселятися в країнах, де раніше була незначана кількість мігрантів. Такі країни, як Португалія, Іспанія, Італія і Греція, тепер мають українські громади, які разом обчислюються сотнями тисяч (див. додаток ІІ).

Ініціатива з досліджень української діаспори (ІДУД), яку очолює доктор Сергій Ціпко, спочатку діяла під егідою Українсько-канадської програми. У 2007 році Петро і Дорис Кулі зробили другу пожертву для КІУСу, що призвело до створення Центру українсько-канадських студій ім. Кулів (ЦУКСК). Інтеграція ІДУД в першу програму, а потім центр була легкою. Окрім досліджень українських громад у таких країнах, як Бразилія, Китай і Росія, Ціпко також опублікував праці з українсько-канадської тематики. Крім того, він викладав курси про українців у Канаді в Альбертському і Манітобському університетах.

Оголошуючи про створення ІДУД, Ярс Балан, адміністративний координатор Українсько-канадської програми, зазначив, що "Ініціятива з досліджень української діаспори надасть роботі Українсько-канадської програми міжнародного масштабу, що дозволить проводити порівняльний аналіз розвитку українських громад поза межами Канади". І продовжив: "Через вплив глобалізації та скорочення відстаней, завдяки сучасним засобам транспорту й комунікацій за минулі роки в університетах світу помітна зростаюча увага до діаспорних досліджень. Отже, розширення обріїв Українсько-канадської програми цілком вчасне й доречне". Після здобуття незалежності спостерігається значне зацікавлення діаспорою в Україні. В останні роки з'явилися в різних частинах цієї країни інститути та центри з вивчення української діаспори. Тому в цьому ряді створення ІДУД стало на часі.

Історія української діаспори ніколи не закрита книга, вона триває і розвивається. ІДУД проводить збалансоване дослідження про старі українські громади разом з дослідженнями про нові українські поселення. У 2006 році Ціпко підготував дослідження "Сучасна міграція з України" для Міжнародної організації з питань міграції (їхній центр співпраці в Європі та Центральній Азії).[2] Воно з'явилося також у збірці *Migration Perspectives in Eastern Europe and Central Asia* та в російському перекладі.[3] Обидва англійською та російською мовами доступні в інтернеті.[4] Статтю про більш усталену спільноту українців у Парагваї перекладено українською з англійської, яка є доступною в інтернеті.[5] Українська еміграція в Парагваї, що відбувалася в основному в кінці 1930-х, відрізнялася від інших українських громад на Заході. Більшість іммігрантів прибули з Волині і були православними. Греко-католики перевершували грецьких православних серед українців в інших країнах.

На рубежі двадцять першого сторіччя з'явилося ряд публікацій з проблем міграції і в Україні. У відповідь на ці дослідження ІДУД підготував огляд, який був опублікований у *Journal of Ukrainian Studies* (Журнал українознавчих студій).[6] У тому ж номері журналу також вийшли статті про українців у Бельгії, недавню українську імміграцію до Сполучених Штатів і українських новоприбулих до Торонто[7].

---

[2] "Contemporary Migration from Ukraine," в *Migration Perspectives in Eastern Europe and Central Asia*, за редакцією Roger Rodríguez Rios, 117–32 (Vienna: Technical Cooperation Centre for Europe and Central Asia, International Organization for Migration, 2006).

[3] "Sovremennoe sostoianie migratsii iz Ukrainy," в *Perspektivy migratsii v Vostochoia Evrope i Tsentralnoi Azii*. 133-48.

[4] Наступний веб-сайт: http://www.tcc.iom.int/iom/artikel. php?menu_id=5.

[5] Serge Cipko and John Lehr, "Volhynia in the New World: Ukrainian Settlement in Paraguay," *Ukrainskyi vymir* 4 (2006): 86-98. Переклад українською як "Volyn u novomu sviti: ukrainski poselennia v Parahvai," *Ukrainoznavstvo*, no. 2 (2006): 289–93, яка доступна в інтернеті за адресою: http://www.ualogos.kiev.ua/text.html?id=523.

[6] "Migration from and to Ukraine at the Turn of the Twenty-First Century," *Journal of Ukrainian Studies* 31, nos. 1-2 (Summer-Winter 2006): 173-90.

[7] V. Satzewich, W. Isajiw, and E. Duvalko, "Social Networks and the Occupational Settlement Experiences of Recent Immigrants from Ukraine in Toronto"; Oleh Wolowyna, "Recent Immigration from Ukraine to the United States: Levels and Characteristics"; і M. Venken and I. Goddeeris, "The Nationalization of Identities: Ukrainians in Belgium 1920-

У рамках свого мандату ІДУД стежить за розвитком подій в українській еміграції і поширює актуальну інформацію про українську діаспору, компілюючи електронний інформаційний бюлетень під назвою "Ukrainians Abroad: News and Views" ("Українці за кордоном: новини і погляди"). Бюлетень відправляється на шість континентів: Північну і Південну Америку, Європу, Азію, Африку та Австралію. В додаток до новин, які з'явилися в міжнародній пресі, розсилаються повідомлення про нові публікації у галузі дослідження української діаспори та посилання на цікаві сайти. Інформаційний бюлетень також містить переклади окремих статей[8]. У період з 1 червня 2007 до 28 грудня 2010 було підготвлено п'ятдесят сім випусків бюлетня. Зміст бюлетня, поряд з іншими ресурсами, можна знайти на домашній сторінці ІДУД: http://www.ualberta.ca/~cius/ukrcan/Diaspora/UDSI-News_Views.htm.

Крім випуску електронного бюлетня, ІДУД бере участь у ряді інших наукових проектів. Було підготовлено статті для Енциклопедії України в інтернеті, процес, який носитиме постійний характер. На сьогодні представлені такі статті: "Чилі", "Куба", "Мексика", "Парагвай", "Іспанія" і "Уругвай". ІДУД регулярно рецензує статті для наукових журналів, зокрема *International Migration Journal*, *Journal of Ukrainian Studies*, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *Folklorica*, *Canadian Studies in Population* і *Canadian Ethnic Studies*. ІДУД також виступає в якості інформаційного ресурсу, відповідачи на запитання аспірантів з Італії, США і Польщі, і від членів української громади в Канаді та за кордоном. Він також сприяв дослідженням науковців, рекомендуючи різні джерела, надаючи матеріали та іншу допомогу.

Дійсно, ресурси, наявні в Канаді для вивчення української діаспори, багаті, насамперед в Едмонтоні, провідному центру українських студій. Тому одним із напрямів діяльності ІДУД полягав у тому, щоб спровадити різні матеріали до бібліотеки Альбертського університету та збільшити колекцію, пов'язану з українською діаспорою. Це принесе користь місцевим студентам та викладачам і вченим, які відвідують Альбертський університет. Колекція також буде служити науковцям в інших місцях Канади і за кордоном, адже ці матеріали будуть досяжні через міжбібліотечний каталог.

ІДУД бере активну участь у наукових конференціях в Канаді та Україні. Він також подає новини про свою діяльність у "Field Notes from Ukrainian Canada" (Польові нотатки з української Канади), що видає ЦУКСК.

А як щодо майбутнього? ІДУД брав участь у кількох видавничих проектах. Один з них, *One-Way Ticket: The Soviet Return-to-the-Homeland Campaign, 1955–60* (Квиток в один кінець: радянська кампанія за повернення на батьківщину, 1955-60), за редакцією Гленна Робертса і Сергія Ціпка, був завершений на початку 2008 року. ІДУД брав участь у презентації цієї книги в Оттаві в лютому 2008 року і надав радіо-інтерв'ю у зв'язку з цією подією. Інша презентація

1950," в *Journal of Ukrainian Studies* 31, nos. 1-2 (Summer-Winter 2006): 1-26, 27-64, і 89-116.

[8] Переклади були з іспанської та португальської, а також української. Іноді читачі були поінформовані про сайти для україномовних статей.

книги відбулася у Вінніпезі в листопаді 2008 року і була організована Центром українських канадських студій при Манітобському університеті і книгарнею McNally Robinson. Хоча *One-Way Ticket* концентрується головним чином на кампанії, яка велася в Канаді, кампанія велася в різних частинах світу. Аналіз подібних подій у Канаді був недавно опублікований у збірнику статей за редакцією Джима Мочорука та Ронди Гінтер, *Re-Imagining Ukrainian-Canadians: History, Politics, and Identity* (2011).

Друга нещодавно опублікована книга є *St. Josaphat Ukrainian Catholic Cathedral, Edmonton: A History (1902–2002)* (2009) (Українська католицька катедра Св. Йосафата, Едмонтон: Історія [1902-2002]). Книга з'явилася у двомовному англійсько-українському форматі, висвітлюючи ряд аспектів з історії українців за кордоном. Це послужило нагадуванням про те, що після його придушення Української Католицької Церкви в СРСР у 1945 році, вона була змушена існувати як церква у діаспорі. Дослідження також допомогло простежити зв'язки, які існували між українцями в Канаді та інших країнах. Це, зокрема, включало сімейні зв'язки між парафіянами та їхніми родичами, які проживають за кордоном.

ІДУД також займається редакційною роботою. У 2009 році була видана книга за редакцією Наталії Кононенко та Сергія Ціпка, *Champions of Philanthropy: Peter and Doris Kule and Their Endowments* (Чемпіони філантропії: Петро й Дорис Кулі та їхні фонди). Серед іншого, книга включає розділ про ІДУД.

ІДУД також брав участь у спільному проекті про українців в Бразилії. Після наукової історико-географічно-етнологічної експедиції до Бразилії в 2009 році була видана книга в Києві під назвою "Українці Бразилії" (2011). Нижче наводяться витяги з вступного слова головного наукового редактора Марини Гримич (який також є на головній сторінці Посольства України в Оттаві: http://www.ukremb.ca/canada/ua/publication/content/53725.htm):

Ідея видання колективної наукової праці "Українці Бразилії" виникла в травні 2009 року під час канадської наукової історико-географічно-етнологічної експедиції до Федеративної Республіки Бразилії. Науково-дослідницький колектив складався з історика Сергія Ціпка, фольклориста Андрія Нагачевського, географа Джона Лера та етнолога Марини Гримич. Метою експедиції було вивчення історії, побуту, культурного ландшафту та традиційної культури українського населення, що проживає з кінця XIX ст. у двох штатах – Парана та Санта-Катаріна…Книга є, без перебільшення, унікальним виданням. Вона об'єднала дослідників трьох континентів задля вирішення надзвичайно актуального завдання: презентація широкій аудиторії багатої історико-культурної спадщини українців Бразилії…Видання є тримовним… ми хотіли зробити його доступним україномовній, англомовній і португаломовній публіці. До кожної статті додаються розширені резюме двома мовами, в яких міститься не лише ідея статті, а й головні висновки, зроблені автором (авторами) в ході дослідження.

ІДУД був глибоко залучений у дослідження української громади Аргентини. Книга під назвою *Ukrainians in Argentina, 1897-1950: The Making of a Community* (Українців в Аргентині, 1897-1950: творення спільноти) вийшла у

Видавництві КІУСу в 2011 р. Праця розглядає еволюцію української громади в Аргентині між 1897 і 1950 рр. В Аргентина, як і в Канаді, було три хвилі імміграції (1897-1914, 1920-39 і 1946-50). Українська громада Аргентини нещодавно поповнилася четвертою хвилею імміграції. Хоча основна увага в дослідженні зосереджена на українській громаді в Аргентині, восьмою за величиною країною у світі, в книзі також наводяться дані про українців у сусідніх країнах Уругваю, Парагваю і Бразилії.

ІДУД також представив доповіді на конференціях, інтерв'ю на радіо, та статті про канадську реакцію на Голодомор. Книга з цієї теми планується.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що ІДУД є єдиною академічною програмою за межами України, яка займається вивченням українців за кордоном. Було підтримано контакти з ученими, які працюють з питань діаспори в Канаді та за її межами. Нещодавно ІДУД брав участь у підписанні Меморандуму про взаєморозуміння між Альбертським університетом та Університетом Мурсії, Іспанія, для співпраці в галузі досліджень діаспори. Перші роки існування ІДУД були активні. ІДУД сподівається продовжити свою активну програму вивчення української діаспори протягом наступних років.

Додаток І
Українці за межами України

1993

Азія (включаючи Росію)

Росія:	8,000,000
Казахстан:	900,000
Киргизстан:	300,000
Узбекистан:	154,000
Грузія:	52,000
Туркменістан:	37,000
Таджикистан:	36,000
Азербайджан	26,000
Вірменія:	9000

Азія всього: 9,514,000

Європа (крім Росії)

Білорусь:	800,000
Молдова:	561,000
Польща:	400,000
Румунія:	160,000
Чехословаччина:	150,000
Латвія:	92,000
Естонія:	48,000
Литва:	45,000

Югославія:	45,000
Великобританія:	30,000
Франція:	30,000
Німеччина:	20,000
Австрія:	5,000
Бельгія:	5,000
Угорщина:	3,000
Болгарія:	2,000
Інші:	5,000
Європа всього:	2,401,000

Північна Америка

США:	1,350,000
Канада:	750,000
Північна Америка всього:	2,100,000

Південна Америка

Аргентина:	200,000
Бразилія:	200,000
Парагвай:	8,000
Уругвай:	6,000
Венесуела:	2,000
Південна Америка всього:	416,000

Австралія та інші країни

Усього:	35,000
Всього:	14,466,000

Джерело: *Encyclopedia of Ukraine*, vol. 5 (Toronto: University of Toronto Press, 1993), 460.

Додаток II

Згідно з останніми даними, від двох до до семи мільйонів українських громадян працюють за межами України, багато з них нелегально. Сусідня Польща і Росія разом отримали більше мільйона вихідців з України. Ці новоприбулі укріпили і без того великі українські громади в цих двох країнах. Українці також емігрували в країни, де до цих пір було мало українських іммігрантів, таких як Чеська Республіка, Греція, Італія, Португалія та Іспанія. Нижче наведені

дані про нові найбільш популярні напрямки української еміграції на початку двадцять першого століття[9].

Останні напрямки української міграції

Чехія:	115,000
Греція:	50,000
Італія:	195,000
Польща:	200,000
Португалія:	150,000
Росія:	1,000,000
Іспанія:	200,000
Всього:	1,910,000

[9] "Number of Foreigners in Czech Republic Rising," *Czech Happenings*, 20 September 2007; "Lytvyn, Greek Ambassador Discuss Possible Signing of Agreement on Rights of Ukrainians Working in Greece," *Interfax Ukrainian News*, 26 October 2005; "Italy: Immigrants '6.2% of Population' New Report Finds," AKI – *Adnkronos International*, 30 October 2007; "200,000 Ukrainian Workers in Poland: Polish Ministry of Labor," *Unian*, 21 April 2008; "Where Have All the Ukrainians Gone?" *Ukraine Report*, no. 9, 2003; "Five Million Ukrainians Worked Abroad in Year 2004," *Ukrainian News Agency*, May 24, 2005; "Three Million Ukrainians Employed Abroad, Says IOM," *Ukrainian General Newswire*, 24 March 2008; і *El Mundo*, 25 November 2004.

Віталій Шиян
(Канадський інститут українських студій, Едмонтон)

НОВІ ІНІЦІЯТИВИ МЕТОДИЧНОГО ЦЕНТРУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Методичний центр української мови (МЦУМ) при Канадському інституті українських студій (КІУС) Альбертського університету продовжує працювати у сфері українсько-англійської двомовної освіти дітей шкільного віку. Працю МЦУМ координує директор Маруся Петришин, а до проєктів центру, крім мене, залучені мої співробітниця Галина Клід та співробітник Марко Мальований. Наш центр займається науковими дослідженнями, присвяченими викладанню української мови, утримує бібліотеку україномовних педагогічних ресурсів та збільшує свою присутність у віртуальному просторі, наприклад, на веб-сайтах www.oomroom.com, www.shkola.ca та у мережі Facebook. Також більша частина нашої діяльности присвячена виданню освітніх ресурсів, проведенню заходів підвищення професійної кваліфікації освітян та співпраці з нашими партнерами в Альберті, інших провінціях Канади та в Україні.

Освітні ресурси

На додачу до таких базових ресурсів, як серії "Нова" для початкової школи, "Коляж" для середньої школи та "Будьмо" для вищої школи, МЦУМ долучається до розроблення методичних видань, одним з яких є анотована бібліографія українських культурологічних ресурсів для освітян, видана у травні 2010 року. Ця бібліографія під назвою "Culture Resources for Ukrainian Language Arts K-12: General Outcome 7" була зібрана з метою сприяння учителям при підготові навчальних занять (передшкілля-12 кляса), що розвивають знання про українську культуру та розуміння і навички міжкультурної компетенції.

У процесі укладання бібліографії було зібрано 188 друкованих, аудіо-візуальних та електронних ресурсів. До кожного джерела додаються анотація, бібліографічна інформація та клясифікація відповідно до формату, загального результату, теми, користувача та шкільного рівня. Бібліографія містить англомовні, україномовні та двомовні ресурси, а також два додатки (перелік джерел за шкільним рівнем та за форматом). До пошуку літератури був застосований міждисциплінарний підхід, який уможливив нагромадження ресурсів з інших різних сфер (наприклад, глобального громадянства, групового навчання, багатокультурности та ін.), які збагачують процес пізнання культури. Деякі ресурси можуть використовуватися на кількох шкільних рівнях, відповідати кільком компонентам "загального результату 7" і стосуватися низки навчальних тем. У процесі пошуку літератури були також виявлені прогалини – недостатня

кількість культурологічних матеріялів, що відповідають таким компонентам "загального результату 7", як усвідомлення значення двомовности/міжкультурности (для нижчого початкового та вищого початкового шкільних рівнів), дослідження та розуміння багатоетнічности (для нижчого початкового шкільного рівня) та дослідження і розуміння культурних змін (для нижчого початкового шкільного рівня). В освітній сфері також бракує навчальних плянів уроків, які ефективно базуються на цих ресурсах. Незабаром освітяни матимуть доступ до електронної версії бібліографії. Пошукові можливості електронної бази даних дадуть змогу вчителям працювати з ресурсами, користуючись ключовими словами та термінами бібліографії.

Підвищення професійної кваліфікації освітян

МЦУМ продовжує активну працю у сфері підтримки професійного розвитку освітян. У лютому 2010 року на конференції, присвяченій вивченню іноземних мов, було проведено сесію на тему "Культурознавство на уроках мови: анкета міжкультурного розвитку для освітян". Дана сесія була зосереджена на дослідженні культури як невід'ємної складової процесу опанування мови, а також на дискусії про міжкультурну компетенцію. Освітяни були ознайомлені з різними стадіями міжкультурного розвитку і їм були запропоновані стратегії для збільшення рівня міжкультурної компетенції учнів. Лейтмотивом сесії було ознайомлення з анкетою міжкультурного розвитку, розробленою Мілтоном Беннетом та Мітчем Гамером, яка вимірює емпіричний рівень міжкультурної компетенції окремих людей або групи осіб. Численні відвідувачі та позитивні відгуки освітян свідчать про потребу подібних заходів у майбутньому, особливо беручи до уваги зростання кількости представників інших культур на теренах багатонаціональної Канади.

Ще один захід, спрямований на підвищення професійної кваліфікації освітян, був проведений для спілки вчителів української мови у квітні 2010 року. Тема цього семінару – "Використання інтерактивної дошки на уроках української мови". На запрошення долучитися до групи виступаючих на семінарі відгукнулися такі спеціялістки зі сфери освіти: Леся Лісова, Яніна Виговська, Дарія Порохівник та Романа Бедрій. Усі учасниці семінару поділилися різними методами та стратегіями використання інтерактивної дошки на уроках української мови у передшкіллі-12 клясі та продемонстрували зразки вправ, розроблених для цієї нової технології. На даному заході були також розглянуті стратегії, що покращують слухові навики учнів на уроках української мови. У жовтні 2010 року Леся Лісова та Мелодія Костюк провели ще один семінар, присвячений використанню інтерактивної дошки, на конференції, спонсорованій Радою іноземних мов та міжкультурности. Оскільки вчителі української мови в Альберті зацікавлені у навчальних матеріялах та методичних підходах до використання інтерактивної дошки та інформаційної технології загалом, МЦУМ продовжуватиме роботу у цій педагогічній сфері.

До проєктів підвищення професіональної кваліфікації освітян загальнонаціонального рівня належить вебінар із бюджетних питань, проведений для

вчителів та адміністраторів Рідних шкіл Канади на початку жовтня 2010 року. Захід був зосереджений на питаннях бюджету та ґрантових ресурсах шкільного фінансування. До групи виступаючих на вебінарі ввійшли Ірина Коломийчук і д-р Микола Сорока з Альберти та Оксана Левицька з Онтаріо, які поділилися існуючими схемами формування бюджету і ресурсів. Вчителі та адміністратори Рідних шкіл на сході та заході Канади змогли ознайомитися з ідеями створення бюджетів та поповнення фінансових фондів. Учасникам було запропоновано опрацювати схему праці з бюджетом Рідної школи. Цей вебінар із виступами та обговоренням у прямому етері був першим такого роду. Всі зацікавлені у можливості отримування ґрантів, зразках бюджету та інших фінансових проблемах та способах їх вирішення незадовго матимуть можливість ознайомитися зі змістом вебінару в електронній мережі.

Також у травні 2011 року МЦУМ співпрацював з д-ром Оленкою Білаш, професором із викладання других мов в Альбертському університеті, та освітянами Рідних шкіл Українського національного об'єднання (УНО) над проведенням майстерні на тему "Ефективні навчальні матеріяли і методи для раннього і нового/початкового навчання української мови" у Торонті, Онтаріо. Тему майстерні визначила потреба методичної допомоги вчителям, що відродили Рідні школи, і теоретичний матеріял майстерні було вдало поєднано із практичними елементами. Проведення подібних семінарів, вебінарів та майстерень для освітян плянується вже у найближчому майбутньому.

Освіта про Голодомор

Деякі проєкти МЦУМу мають ширші маштаби і спрямовані як на видання навчальних ресурсів, так і на підготову кваліфікованих освітян. До таких проєктів належить наш зачин, що має на меті розвивати освіту про український Голодомор-геноцид 1932-1933 років. На базі цього проєкту створено Національний комітет освіти про Голодомор – альбертське представництво, який опікуватиметься основними стадіями проєкту, а саме виданням освітніх матеріялів про Голодомор, проведенням семінарів для освітян та створенням веб-сайту, який міститиме ресурси про Голодомор для представників освіти та громадськости. Комітет також долучатиметься до інших ініціятив, присвячених Голодомору, зокрема подальшого нагромадження ресурсів про геноцид, підтримки наукових досліджень та належного вшанування жертв Голодомору.

На першому етапі проєкту було проведено семінар-майстерню для освітян і громадськости, на якому обговорювалися зміст навчальних матеріялів про Голодомор і методичні підходи до викладання даної теми. Ще одним завданням цього заходу було започаткування розроблення навчальних ресурсів, які відповідали би вимогам навчальної програми Альберти, що розглядає Голодомор як геноцид, спричинений ультранаціоналізмом. Семінар був проведений у квітні 2011 року Валентиною Курилів, очільницею Національного комітету освіти про Голодомор, за участю д-ра Богдана Кліда, історика КІУСу Альбертського університету. З метою постійного підвищення професійної кваліфікації освітян-знавців проблематики Голодомору ми маємо намір продовжити прове-

дення подібних семінарів у майбутньому вже під проводом місцевих учителів (зокрема і з неукраїнських громад, щоб якомога більше поширити висвітлення даної теми).

На наступному етапі проєкту ми плянуємо видати навчальний збірник матеріялів про Голодомор, до якого ввійдуть як першоджерела, що висвітлюють цю трагедію українського народу у ХХ столітті, так і навчальний посібник для вчителів, розроблений Валентиною Курилів та іншими науковцями і методистами. Очікується, що ці матеріяли будуть затверджені Міністерством освіти Альберти і рекомендовані для вживання на провінційному рівні. До веб-сайту, створеного для нагромадження подібних освітніх матеріялів, увійдуть ресурси різноманітних призначень та форматів, наприклад у текстових чи авдіо-візуальних форматах, у форматі PowerPoint чи у форматі використання на інтерактивній дошці. У майбутньому також плянується перекласти ці матеріяли з англійської мови на французьку та українську і зробити їх доступними для всіх, хто цікавиться висвітленням цієї теми в Канаді та на міжнародній арені.

Співпраця на міжпровінційному та міжнародному рівнях

Важливою засадою продуктивности МЦУМ є співпраця на міжпровінційному та міжнародному рівнях на засадах відкритости до нових зовнішніх ініціятив і поширення результатів нашої праці за межами Альберти. Зокрема МЦУМ був представлений на кількох сесіях та зібраннях одного з визначних заходів міжпровінційного та міжнародного рівнів – XXIII Конґресу українців Канади в м. Едмонтон у листопаді 2010 року. Серед зібрань, присвячених міжнародним освітнім проєктам, була зустріч у рамках Консорціуму освітян Канадсько-української фундації, яку провів д-р Роман Петришин від Університету ім. Ґранта МакЮена, і в якій взяли участь освітяни з різних провінцій Канади та з України. Учасники зібрання мали змогу обмінятися новинами про нові освітні проєкти, які проводяться в Альберті, інших провінціях Канади та в Україні.

Одним із міжнародних проєктів, над яким співпрацює МЦУМ, є екзамен з української мови як іноземної. Цей екзамен був розроблений науковцями Львівського університету ім. Івана Франка і базується на "Загальноевропейських рекомендаціях з мовної освіти". Екзамен проводиться для випускників альбертських шкіл з метою оцінювання рівня знань української мови як іноземної у відповідності з міжнародними стандартами. Учні, які успішно склали екзамен, мають змогу навчатися у Львівському університеті ім. Івана Франка та інших вишах України. Серед інших причин популярности іспиту слід відзначити престиж, якого додає включення успішних екзаменаційних результатів до професійних портфоліо учнів, демонстрацію рівня знань української мови як засобу розуміння та опанування інших мов східно-центральних регіонів Европи, відчуття академічно-професійного здобутку для учнів та зростання привабливости й конкурентноспроможности української двомовної програми в Альберті.

Екзамен складається з двох частин – усної та письмової. Науковці Львівського університету ім. Івана Франка перевіряють екзаменаційні результати,

аналізують їх та створюють звіт про успішність учнів (анонімно), зосереджуючись на позитивних та неґативних компонентах результатів. Такі звіти є корисними для освітян Альберти, оскільки останні мають змогу пересвідчитися, де їхній навчальний процес є успішним, а де цьому процесові потрібно приділяти більше уваги. На даний час триває праця над аналізою результатів екзамену, проведеного у 2011 році, та підготовкою до проведення екзамену 2012 року. З нашими партнерами зі сходу Канади ми обговорюємо можливість запровадження даного іспиту в школах Онтаріо.

Наостанок варто згадати наших друзів та меценатів, без чиєї фінансової підтримки засобом контрактів та ґрантів наша праця не була би можливою. Це Міністерство освіти Альберти, Альбертська фундація сприяння українській освіті, Українсько-канадська фундація ім. Тараса Шевченка, Канадська фундація українських студій, Консорціум освіти українською мовою і Конґрес українців Канади. Слід відзначити, що МЦУМ брав участь і в інших наукових проєктах за підтримки інших орґанізацій, але ці ініціятиви потребують окремого висвітлення.

Алла Атаманенко
(Національний університет "Острозька академія")

УКРАЇНСЬКА ІСТОРИЧНА НАУКА В КАНАДІ: ІНСТИТУЦІЙНА СТРУКТУРА

Українська історіографія в Канаді активно розвивається протягом багатьох років. Саме в Канаді розвиток українознавчих, в тому числі й історичних, досліджень є активнішим порівняно з іншими країнами поселення українців, що пов'язане як із багаточисельністю української еміграції в Канаді, так і з політикою цієї держави по відношенню до етносів, що її населяють (в першу чергу політикою мультикультуралізму).

Активізація наукових досліджень з української історії та історії українців в Канаді (яких набагато більше, ніж з'явилося подібних досліджень про українців у США чи інших країнах) припадає на другу половину XX – початок XXI ст. Зрозуміло, що обсяг доповіді не дозволяє повністю розкрити тему, тому ми зупинимося на основних положеннях, які характеризуватимуть, по-перше, інституційну структуру українознавчих історичних досліджень як соціокультурне середовище розвитку науки та спробуємо охарактеризувати генерації науковців, що є представниками української канадської історіографії. Підкреслимо, що визначення найголовніших напрямів досліджень з історії України чи українців у Канаді залишається справою майбутнього. Важливість і актуальність такого дослідження визначається як сучасним станом української історичної науки, яка все ще потребує вивчення внеску українських учених Канади у процес формування соборної української історіографії, так і необхідністю дослідження національної інтелектуальної спадщини, яка, втім, належить не лише Україні.

Історіографія інституційної структури науково-дослідних установ та організацій Канади, де проводились українознавчі історичні дослідження сьогодні представлена відносно невеликою кількістю праць. Найбільший внесок зроблено львів'янкою Наталією Гриньох, яка захистила кандидатську дисертацію на тему "Українські науково-історичні центри в Канаді в 50-80-х роках XX століття: основні напрями діяльності" і написала в межах теми ряд статей.

Інституційна структура української історичної науки в Канаді

Традиційно установи, в яких працюють, крім представників інших фахів, історики, поділяють на такі основні категорії: 1) українські наукові установи і товариства; 2) українсько-канадські наукові установи. В 2005 р. відомий фахівець з етнічних студій та історії науки Любомир Винар уточнив поділ стосовно установ, що існували по Другій світовій війні:

1) Українські наукові установи, які мають свої власні статути, свої плани діяльності та свої наукові серійні або несерійні видання;

2) Українські високі школи – університети […];

3) Українознавчі наукові центри, які діють при американських і канадських університетах […];

4) Професійні українські організації, які займаються академічною і науковою діяльністю;

5) Координаційна надбудова українських наукових установ – Світова Наукова Рада Світового Конґресу Українців[1].

Ця типологізація Л. Винара дозволяє охарактеризувати діяльність інституцій з точки зору їх організації та функцій. Марта Богачевська-Хом'як в 1980 р. на сторінках "Сучасності" в рамках дискусії про існування та функції еміграційних наукових організацій, започаткованої статтею президента НТШ в Америці Ярослава Падоха, підняла питання про мету існування українських наукових товариств. Вона пропонувала поділити організації, пов'язані з наукою, на дві категорії:

– університети, які вважає найпомітнішою формою організованого наукового життя і наголошує на трьох способах зв'язку з ними українців поза Україною (а) через автономні українознавчі інститути чи навчальні програми; (б) через курси, що включають українознавчу тематику; (в) "працювати в університеті і вважати себе за українця";

– наукові товариства, які об'єднують науковців, що своїм походженням чи своїми зацікавленнями пов'язані з українством. Тут вона відзначає "передові" (Наукове товариство ім. Шевченка (НТШ) і Українську вільну академію наук (УВАН)), професійні (Українсько-Американську асоціацію університетських професорів (УААУП), Товариство українських бібліотекарів Америки (ТУБА), Українське історичне товариство (УІТ), Український соціологічний інститут (УСІ) та організації сприяння культури)[2]. При цьому до професійних товариств дослідниця віднесла як дійсно професійні ненаукові організації – Українську американську асоціацію університетських професорів, Товариство українських бібліотекарів Америки, так і наукові (точніше, професійно-наукові) – Українське історичне товариство та Український соціологічний інститут, що діяв у США спочатку під егідою Українського історичного товариства, а пізніше – НТШ.

Для розуміння побудови системи українських та українсько-канадських (канадських українознавчих) інституцій в Канаді спробуємо їх структурувати на основі загальнонаукової діяльності. Головна відмінність між ними полягає не стільки в її формах (бо вони, крім навчальної, притаманної університетським кафедрам, були подібними для більшості інституцій), як у засобах фінансування, легітимації діяльності та форм звітності.

---

[1] *Винар Л.* Дослідження української наукової діяспори: вибрані проблеми // Наукові записки Національного університету "Острозька академія": Історичні науки / Відп. ред. І. Пасічник, Л. Винар. Ред. А. Атаманенко. – Острог; Торонто; Нью-Йорк, 2006. – Вип. 5. – С.26-27.

[2] *Богачевська М.* Передумова наукових товариств – наука // Сучасність. – 1980. – №1. – С.93-94.

Отже, пропонуємо таку структуру *українських наукових інституцій* в Канаді:

1) *наукові товариства, як загальні, так і зі спеціалізацією в одній з наукових ділянок або побудовані за принципом дослідження регіону походження* (напр., Українське історичне товариство (що мало осередки в Монреалі, Едмонтоні, Вінніпезі), Українське генеалогічне та геральдичне товариство (ці товариства об'єднували не лише канадських вчених), Українська вільна академія наук в Канаді, Наукове товариство ім. Шевченка в Канаді, Товариство дослідників Волині та ін.);

2) *професійні (ненаукові) товариства*, які час до часу друкують наукові дослідження (Українська американська асоціація університетських професорів – об'єднання викладачів-українців університетів США та Канади);

3) *координаційні органи українських наукових установ* (створена в 1978 р. при Світовому конгресі українців Світова наукова рада).

Підкреслимо, що яку б назву не носили українські наукові установи, за принципом організації вони всі були товариствами – тобто, добровільними об'єднаннями дослідників, хоча тут можна сказати, що членство в товариствах було цілком добровільним та добродійним, а до, скажімо, Української вільної академії наук в Канаді нових членів обирали за поданням дійсних членів і шляхом голосування.

Крім того, важливою складовою структури українського наукового життя в Канаді є *канадські навчальні заклади, інститути або кафедри відповідного профілю та дослідницькі центри, що діяли при них*, що займались питаннями українознавства, одержували фінансування від держави або поєднане – від держави та української громади. Діяльність університетських українознавчих кафедр та інституцій, що функціонують при канадських університетах, унормовується статутами університетів чи адміністративними регулямінами, що зовсім відрізняє їх від українських наукових інституцій. До таких інституцій ми відносимо Канадський інститут українських студій, який було створено у 1976 р., і сьогодні він є однією з провідних дослідницьких установ в Канаді), кафедри українознавства університетів та ін.

Зрозуміло, що інституційна структура має також включати й славістичні об'єднання – Canadian Association of Slavists (CAS), Canada's Scholarly Association for Slavic and Central and East European Studies, International Association of Slavists, the International Association of Ukrainian Studies, and the International Council for Central and East European Studies, де проводились українознавчі історичні дослідження. Українознавчі історичні дослідження відбуваються і в межах діяльності Канадської історичної асоціації (Canadian Historical Association).

Практично кожна з українських та канадських українознавчих інституцій, а також славістичні асоціації та об'єднання істориків у Канаді мають власні періодичні видання, частина з них також видає монографії та збірники. CAS щорічно видає *Canadian Slavonic Papers/Revue Canadienne des Slavistes*, Канадська історична асоціація видає двомовний журнал *History, Memory, People and Place*. Українознавчі публікації здійснювалися як українською, так і англійською та

іншими мовами, що сприяло покращенню можливості ознайомлення з ними неукраїнського читача. Важливість англомовних публікацій пояснює в своєму короткому есе відомий канадський філолог Ю. Луцький, який хоч і не належав до наймолодшої генерації, з 17 років жив в англомовному світі[3].

Діяльність українських дослідників в неукраїнських наукових об'єднаннях та інституціях є досить плідною і значною мірою популяризує українську науку в світі. Додамо також, що під тиском Радянського Союзу українські вчені діаспори як представники українських еміграційних наукових установ офіційно не могли брати участь у міжнародних історичних конгресах. Тут розв'язати проблему допомагало те, що переважаюча більшість вчених українського походження в Канаді були професорами канадських університетів та індивідуальними членами Канадської історичної та Канадської славістичної асоціацій. Тому в історичних конгресах до постання незалежної України неодноразово активну участь брали відомі канадські історики І. Лисяк-Рудницький, Р. Сербин та ін.

Покоління /генерації дослідників українського походження в Канаді та належність до української історіографії

Члени наукових товариств в еміграції та діаспорі належали до різних наукових генерацій, різних релігійних конфесій, походили з різних регіонів України. Частина їх була народжена поза батьківщиною. Проблема поколінь (генерацій) дослідників цікавила істориків науки XX ст. До неї в кін. 1950-х – на поч. 1970-х рр. зверталися О. Оглоблин[4], Л. Винар[5], М. Чубатий[6], Н. Полонська-Василенко[7]. Розглядаючи різні генерації дослідників, кожен із них пропонував власний підхід до їх визначення та окреслював внесок у розвиток науки.

В цілому можна стверджувати, що й представники старшого покоління (народжені у 1880-х – 1900-х рр.), які розпочали наукову працю в перші десятиліття XX ст., були вихована переважно на українських наукових традиціях, хоча частина з них була народжена і вихована в Канаді. Дехто з них мав не лише ім'я в світовій науці, а й добрі наукові контакти, брав участь у міжнародних

[3] Див.: *Луцький Ю.* Замість автобіографії. Біль еміграції (Одвертий погляд) // *Луцький Ю.* З двох світів. Публіцистика. Естетика. Історіософія. – К.: Гелікон, 2002. – С.47-48.

[4] Дослідник розглядав проблему в праці: Ohloblyn O. Ukrainian Historiography 1917 – 1956 / Translated by R. Olesnytsky // The Annals of the Ukrainians Academy of Arts and Sciences in the U.S. – New York, 1957. – Vol.5/6. – No4. – P.402-403 ect. Див. останній переклад розділу про еміграційну історіографію: Оглоблин О. Українська історіографія 1917 – 1956. Українська історична наука поза межами (на еміграції) в 1920 – 1950-х роках. За ред. Л. Винара // Український історик. – 2004/2005. – Ч.3-4/1. – С.172-219.

[5] Винар Л. Сучасний стан української вільної історичної науки // Винар Л. "Український історик": 40 років служіння науці. 1963 – 2003. Статті і матеріяли / Ред. А. Атаманенко. – Нью-Йорк; Острог, 2003. – С.84-86; Його ж. Криза організації наукових дослідів // Там же. – С.101-102.

[6] Чубатий М. Українська історична наука: її розвиток і досягнення. – Філадельфія, 1971. – 52 с.

[7] Полонська-Василенко Н. Нарис історіографії України // Полонська-Василенко Н. Історія України: у 2-х т. [Вступна стаття В. Ульяновського]. – К., 1995. – Т.1. – С. 32-34.

історичних конгресах та діяльності фахових наукових об'єднань. Дослідники середнього (народжені у першому десятилітті XX ст.) та молодшого для 1960-х рр. (народжені в 1920-х – на поч. 1930-х рр.) поколінь були виховані на поєднанні українських наукових традицій з західною методологією наукового досліду. В 1970-х – 1980-х рр. в науці з'явилася нова генерація науковців (С. Величенко, З. Когут, Т. Приймак, Ф. Сисин, О. Субтельний, І.-П. Химка та ін.), формування якої відбувалося переважно під керівництвом вчених українського походження у західних університетах. При цьому підкреслимо, що частина дослідників, що увійшли в канадську історичну науку до кінця 1970-х рр., переважно одержали фахову підготовку в США, в першу чергу в українознавчому осередку Гарвардського університету.

Отже, практично всі дослідники мали фахову освіту, одержану в Україні або за кордоном, але переважна більшість вчених старшого покоління змогла її використати повною мірою в науковій праці, враховуючи методологічні надбання т.зв. "дореволюційної" радянської (1920-х – 1930-х рр.) та інших освітніх систем. Варто також наголосити, що вчені, що походили з Галичини, з радянською системою освіти майже не були знайомі (якщо не враховувати неповних двох років перебування Галичини під радянською владою до початку радянсько-німецької війни)[8]. За польських часів вони часом вчилися у Львівському університеті, поповнюючи знання з українознавства в історичному семінарі НТШ під керівництвом І. Крип'якевича. Дехто навчався (що було нормальним для Європи) і в європейських навчальних закладах (Відень, Прага, Лондон, Берлін та ін.). Відповідно, фахова підготовка відбувалася фактично в європейській системі освіти. Більшість з них добре володіла європейськими мовами, іноді – кількома. Молодше тогочасне покоління в еміграції, що формувалося як дослідники у 1920-х – на початку 1930-х рр., на думку О. Оглоблина, не лише користувалося повною ідейно-політичною, академічною та методологічною свободою, а й закордонними джерельними матеріалами та входила в контакт із західноєвропейською та світовою наукою[9]. Те саме можна було сказати й про пізніші покоління дослідників, формування яких відбувалося або цілком, або повністю в західному науковому середовищі. Показово, що О. Оглоблин, характеризуючи генерації еміграційних вчених, звертаючись до характеристики першої, що одержала фахову підготовку "ще на Україні", називає лише наддніпрянських дослідників, опрацьовуючи в окремому розділі праці розвиток науки в Галичині.

Старше покоління дослідників у Канаді (народжене наприкінці XIX – на

[8] Щодо цього періоду відомий львівський дослідник Я. Дашкевич зауважив, що в цей час, хоч і відбувалася боротьба з "українським буржуазним націоналізмом", "М. Грушевського та його школу не чіпали". В цей час в університеті викладав один із найвидатніших учнів Грушевського І. Крип'якевич і було видано "Записки історичного та філологічного факультетів", де М. Грушевського цілком вільно цитували. (Див.: Дашкевич Я. Боротьба з Грушевським та його школою у Львівському університеті за радянських часів // Дашкевич Я. Постаті. Нариси про діячів історії, політики, культури. Друге випр. й доповн. видання. – Львів, 2007. – С.418-419.

[9] Оглоблин О. Українська історіографія 1917 – 1956. Українська історична наука поза межами (на еміграції) в 1920 – 1950-х роках. За ред. Л. Винара // Український історик. – 2004/2005. – Ч.3-4/1. – С.172.

поч. ХХ століття, зокрема Я. Пастернак, В. Кайє-Кисілевський та ін.) могли мати або не мати можливості фахової праці, в залежності від того, чи приїхали вони після Другої світової війни, чи були народжені в Канаді, або потрапили туди з другою хвилею емігрантів. Тому частина їх була змушена працювати нефахово для заробляння "хліба насущного", а науковими дослідженнями займатися у вільний час. Покоління, народжене в 20-х – поч. 30-х років ХХ століття, мало більші можливості нострифікації європейських дипломів, одержання американської, канадської й іншої неукраїнської освіти та праці в неукраїнських університетах. Вони тяжіли до українства, були (і є) членами українських наукових установ. Народжені в другій пол. 30-х – 50-х роках перед еміграцією батьків або поза Україною, також переважно зберігали пієтет до батьківщини і досліджень, з нею пов'язаних і, хоч виховувалися в західній науковій традиції, працювали в неукраїнських університетах чи бібліотеках, так само переважно були членами українських наукових інституцій.

На членство в неукраїнських наукових установах вік дослідника не завжди впливав, хоча переважно до них належали представники другого-третього з вищезгаданих поколінь. Крім того, серед дослідників, зокрема канадських, були й представники другої еміграційної хвилі, які викладали в університетах, та їх діти (а часом діти і внуки представників першої еміграційної хвилі), народжені поза Україною. Підкреслимо, що щодо характерних ознак кожного з поколінь будь-які узагальнення є досить умовними, тому що процес адаптації до чужого суспільства був індивідуальним, і майже однолітки могли мати зовсім різні професійні долі.

Мотивація праці істориків українського походження в Канаді була пов'язана з усвідомленням свого історичного коріння, зацікавлення історією батьківщини, що спонукало обрати спеціалізацією саме українознавчу проблематику та потребою особистої самореалізації (особливо це відноситься до істориків старшого покоління, які не завжди мали можливості фахової праці в умовах життя поза Україною). До речі, проблема мотивацій не лише творчості, а й організаційної діяльності все ще вимагає дослідження (не лише історичного, а з точки зору психології, соціології тощо, бо є на перетині наук). При цьому часто розрізняють поняття "україніст" та "вчений українського походження/український вчений". На нашу думку, вони є семантично подібними, тому що в умовах проведення українознавчих досліджень не в Україні, дослідник українського походження автоматично стає україністом. Проте в Україні в контексті розуміння поняття "соборної української історіографії" прийнято виокремлювати дослідників українського походження серед інших україністів і закономірно відносити їх до категорії "український вчений".

Також наголосимо, що належність до української національної історіографії визначається певною мірою й концептуальними підходами дослідника до вивчення наукових проблем[10]. Належність до українства в цілому визначалася характером творчості. Погоджуємося з досить відомою сьогодні точкою зору

[10] Докладніше див. Атаманенко А. Образ української зарубіжної історіографії // Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки. – Вип. 2. – Ч.1. – К.: Національна академія наук України, Інститут історії України, 2006. – С.255-283.

О. Оглоблина, який, розглядаючи проблему культурного процесу в Україні XIX – XX століть, висловився щодо критеріїв визначення приналежності певній національній культурі творів мистецтва, літератури тощо. На його думку, все, що було створене на українській землі силами українських (територіально й національно) культурних діячів (та установ) незалежно від їх етнічного походження й характеру і незалежно від мовної форми культурних творів, належить до України. Єдиним селекційним критерієм може бути тільки дух, зміст і ідеологія самого твору[11]. Тезу щодо селекційного критерію можна значною мірою застосувати і до закордонної науки, маючи на увазі діячів, що походили з України або мали українське "коріння".

Тобто, важливою була самоідентифікація вченого як представника української історіографії. На це не мала впливу його етнічна належність та мова твору. Якщо вчений висвітлював історичний процес з точки зору неукраїнської історіографії й не ідентифікував себе як український дослідник, він переважно опинявся в інонаціональному інтелектуальному середовищі[12].

Форми наукової діяльності

Наукова діяльність всіх українознавчих інституцій в Канаді (крім університетів, які здійснюють і навчальну функцію) проявляється в таких основних формах: 1) дослідження; 2) видавнича діяльність; 3) організація та проведення наукових конференцій та інших заходів, що уможливлюють спілкування вчених та іноді сприяють координації українознавчих історичних досліджень. Часто наукові зустрічі передбачали активну участь дослідників неукраїнського походження, що було обумовлено як потребами наукової співпраці, введення української історіографії в світовий історіографічний контекст, так і нетрадиційною для інших історіографій функцією, пов'язаною з потребою популяризації історії України в неукраїнському науковому середовищі, що довгий час викликалося фактичною бездержавністю українського народу в умовах СРСР. Підкреслимо, що здобутки істориків у Канаді в галузі дослідження різних періодів та наукових проблем історії України важко переоцінити, як і значення реалізованих видавничих проектів, частина яких здійснювалась англійською мовою. Для здійснення видавничих проектів часом об'єднувались зусилля різних наукових інституцій. Наприклад, у підготовці англомовної "Енциклопедії України" співпрацювали КІУС, НТШ та Канадська фундація українських студій.

Наприкінці зауважимо, що висловлені погляди не є вичерпними та остаточними, а мають бути розвинуті в подальших дослідженнях.

---

[11] Оглоблин О. Проблема схеми історії України 19 – 20 століття (до 1917 року) // Український історик. – 1971. – Ч.1-2 (29-30). – С.11. Обмірковуючи принципи розвитку біографічних досліджень в Україні відомий дослідник біографістики В. Чишко запропонував використання територіального принципу для визначення кола постатей для створення біографічного словника. (Див.: Чишко В. Методологія біографічних досліджень: основні принципи // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство. Міжвідомчий збірник наукових праць. – Вип.1. Архів і особа. – К., 1999. – С.23).

[12] Див.: Атаманенко А. Українська зарубіжна історіографія: до проблеми образу… – С.266.

Андрій Нагачевський
(Альбертський університет, Едмонтон
Центр українського та канадського фольклору імені Кулів
Катедра української культури та етнографії імені Гуцуляків)

ФОЛЬКЛОР УКРАЇНЦІВ КАНАДИ У ДОСЛІДЖЕННЯХ АСПІРАНТІВ КАНАДСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

Григорій Нудьга справедливо зазначав, що український фольклор протягом останніх століть широко розійшовся по світу. В Канаді зокрема, де живе приблизно мільйон людей українського походження, його історія нараховує вже 115 років. Г. Нудьга описав свідчення про українську пісню в Канаді, зосереджуючись на питанні її місця у популярній культурі [6, кн. 2, с. 433-464]. Подібні дослідження провадяться також і канадськими дослідниками. Наприклад, Денис Глинка зібрав опубліковані варіанти мелодій "Ой, не ходи, Грицю", "Їхав козак за Дунай" та мотиви легенд про Івана Мазепу у поп-культурі Північної Америки [26]. Впливи українських традицій добре відчуваються у біографіях видатних канадців українського походження [напр., 20].

У праці про українську пісню в Канаді Г. Нудьга зосереджується в основному на питанні її популяризації, зокрема, на пропагуванні національних символів на фольклорній основі, на феномені нео-фольклору і фольклоризму. Водночас він натякає, що автентичний фольклор також існував, а може, й далі існує у традиції та побуті канадських українців [6, кн. 2, с. 433-435]. Ще у 1998 р. автор зазначав: "У Канаді є тепер сильна україністика, фольклористика і навіть історія фольклористики, яка нараховує десятки, сотні друкованих праць українською і частково англійською мовою" [6, кн. 2, с. 435][1].

І справді, канадському українському фольклору присвячена доволі велика кількість наукових праць, хоча вони ще й досі систематично не описані [див. 3, 35, 37, 45]. Мета цієї статті – подати аналіз специфічної категорії наукової літератури про український фольклор Канади, а саме праць аспірантів канадських університетів. Відповідно до канадської термінології, це магістерські *тези*, і докторські *дисертації*[2].

Важливо пам'ятати, що в Канаді немає ані загальної системи, ані плану відносно роботи аспірантів про канадсько-український фольклор. Здебільшого

---

[1] Він правдоподібно мав нагоду глибше ознайомитися з виданням української фольклористики у Канаді у 1990-і роки. Його книга 1989 року скромніше описує статус дисципліни в цій країні [7, с. 453].

[2] У канадській системі вищої освіти студенти отримують диплом бакалавра, звичайно, після чотирирічного навчання. Аспіранти слухають додаткові лекції та семінари і захищають магістерські тези приблизно за два роки. Після магістерки аспірант вчиться чотири, п'ять або й шість років до захисту докторської дисертації.

теми цих праць розроблені за ініціятивою самих аспірантів. Це серйозні та поважні праці перспективних молодих науковців, але вони переважно не опубліковані, тому малодоступні й малознані[3].

На вебсайті "Theses Canada Portal" [57] є збірна бібліографія всіх магістерських тез та дисертацій, захищених у Канаді. Серед них можна знайти не менше 125 праць на українські теми, зокрема з літературознавства, мовознавства, історії, політекономії, соціології, тощо. Із цього списка (з урахуванням ще кількох, що не потрапили на сайт) 47 пов'язані з українським фольклором. З них 13 описують фольклор в Україні або в інших країнах [2, 4, 5, 9, 14, 21, 27, 29, 31, 44, 49, 53, 54], а 34 за змістом потрапляють в категорію, що якраз цікавить нас, а саме український фольклор в Канаді [1, 8, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 19, 22, 23, 24, 25, 28, 30, 32, 33, 35, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 55, 56, 58]. Я пропоную описати цей корпус з 34-х робіт, водночас визначаючи основні риси української фольклористики Канади.

Більшість авторів цих праць є українського походження, що дає їм певні переваги [але див. 30, 52].

Фольклористика та етнологія в Канаді мають коротшу історію та інакший, аніж на Україні, характер [15]. Наукова праця в цих галузях розпочалася в 1960-х рр. при університетах. Загалом у Канаді існує 5 освітньо-наукових програм з фольклору: 1) при Меморіальному університеті Ньюфаундленду (10 професорів, бакалаврат, магістерська та докторська програми); 2) при Університеті Лаваль у провінції Квебеку (північноамериканський франкомовний фольклор: приблизно 10 професорів, бакалаврат, магістерська та докторська програми); 3) в Садбурі, провінція Онтаріо (франкомовний фольклор Онтаріо: бакалаврат, один професор); 4) в Університеті Кейп Бретон, провінція Нова Шкотія (один професор, бакалаврат) і 5) при Альбертському університеті (український фольклор: 2 професори, бакалаврат, магістерська та докторська програми). Усі перераховані вище університети випускають багато аспірантів, проте лише в Альбертському вони спеціалізуються на українському фольклорі.

Найперший науковець в нашому списку, Роберт Богдан Климаш, закінчив у 1960-му р. [34] Манітобський університет (Вінніпеґ), а пізніше захистив докторську при Індіанському університеті в Сполучених Штатах [37], і з того часу є найважливішою постаттю в канадсько-українській фольклористиці. Манітобський університет продовжує свою україністичну працю і має ще 6 позицій в нашому реєстрі [1, 11, 16, 33, 42, 46]. Альбертський університет в Едмонтоні підготував першого випускника з канадсько-української фольклористики у 1981-му р. [39]. Невдовзі після того було започатковано формальну програму з українського фольклору, в рамках якої було захищено 16 магістерських тез [8, 12, 13, 17, 18, 22, 23, 25, 28, 39, 40, 41, 43, 47, 50, 56] та 6 докторських дисертацій [19, 30, 32, 48, 52, 55]. На сьогодні ще 9 аспірантів пишуть праці відповідно до цієї програми.

Інші аспіранти з фольклористики працювали в програмах загальної славістики, антропології, етномузикології, мистецтвознавства тощо. Поодинокі ас-

[3] Багато анотацій або й повних текстів тез та дисертацій тепер доступні на інтернеті через сайт "Theses Canada Portal" [57] та інші.

піранти працювали при університетах Монреалю [10], Карлтону (що в Оттаві) [24], Калґарі [38], Оттави [51] та Ватерлу [58].

Г. Нудьга писав, що українські фольклористичні видання в Канаді надруковані здебільшого українською мовою [6, кн. 2, с. 435]. Що стосується праці нашого корпусу, то всі праці, крім одної, написані по-англійськи і по-французьки [10][4]. Це, мабуть, доказ того, що наш корпус досліджень носить інший характер, аніж матеріал, оглянутий Г. Нудьгою. В одній зі своїх доповідей я вже наголошував на тому, що праця українських фольклористів Альбертського університету має гібридний характер, носить риси як північноамериканської, так і української фольклористики, однак з ухилом до першої.

Розгляньмо це питання детальніше.

По-перше, в Північній Америці фольклор і етнографія трактуються як одна дисципліна. Фольклор у цьому контексті охоплює усну словесність, матеріальну культуру, звичаї, вірування і народне мистецтво. Вісім проектів (23%) нашого корпусу присвячені усній творчості [1, 13, 16, 32, 35, 38, 39, 46], 6 (18%) описують матеріальну культуру або народне мистецтво [11, 24, 28, 41, 42, 43], 9 (26%) відносяться до обрядів та духовної культури [12, 17, 22, 25, 30, 33, 40, 50, 56], а 10 (29%) присвячені виконавському мистецтву (музиці, драмі та танцю) [8, 10, 18, 19, 23, 47, 48, 51, 52, 58]. Виявляється, що кожна категорія активна, і становить приблизно однаковий інтерес для молодих дослідників. Більше того, можна легко помітити, що дослідження часто перетинають уявні кордони між категоріями. Так, Моніка Кіндрака Дженсен захистила дисертацію на тему спогадів про святкування обрядів у двох родинах [32], Олена Плохій та Ганна Маречко-Сохань документували зв'язок між свят-вечірніми стравами та національною свідомістю [50, 56], Леся Ґрейнджер описала і духовні й матеріальні аспекти народного іконописання в Канаді [24], Анна Куранічева та Віта Голобородько проаналізували певні духовні якості предметів, представлених в українських хатах та музеях [41, 28]. Наталія Шостак описала культурну ідентичність містечка Мондер в Альберті, активно посилаючись не лише на типові етнографічні дані (історія населення, походження родин, щоденний побут, фізичне оточення тощо), а й на усну творчість (перекази, спогади, сценарії святкових вистав тощо), що вимагало філологічного аналізу. Її праця одночасно як фольклористична, так і етнографічна [55].

Другий характерний аспект канадської української фольклористики полягає в тому, що аспіранти цікавляться традиціями різних хронологічних шарів. Назвемо три такі шари, відповідно до класифікації американського вченого Дона Йодера [59, с. 6-10].

Декотрі північноамериканські фольклористи працюють над історичними матеріалами далекого минулого, які виходять за рамки живої людської пам'яті. Назвемо такі роботи прикладами "історичного напряму". Інша підгрупа фольклористів також цікавиться традиціями минулого, але такими, що ще живуть у людській пам'яті. Йодер називає такі праці "етнографією пережитків"

[4] Канадські тези на тему фольклору в Україні дещо частіше пишуться по-українськи (3 із 13-ти) [2, 4, 5].

[ethnographies of survivals]. Третя підгрупа північноамериканських фольклористів займається так званою "етнографією сучасности", зосереджуючись на сучасних, живих традиціях певної культурної групи. Отже, декотрі досліджувані традиції є давні, а інші – сучасні.

Дослідники першої групи, тобто історичного напряму, як правило, користуються архівними, бібліотечними і навіть археологічними джерелами. Вони зазвичай не займаються польовою роботою. Шість магістерських тез (18%) нашого українсько-канадського корпусу відповідають такому напряму [11, 13, 35, 39, 42, 46][5]. Зокрема, Ярема Ковальчук аналізував іммігрантські пісні в Канаді, котрі вже вийшли з ужитку [39], Радомир Білаш прослідкував процеси заселення української колонії на початку 20-го століття [11], Лінда Лазарович описала домашнє ткацтво в Альберті до 1940-го року [42].

Другий напрям, "етнографія пережитків", також користується друкованими джерелами, але при цьому додає багато важливої інформації, зібраної внаслідок польової роботи. Такі фольклористи охоче записують інтерв'ю, особливо з літніми людьми, що ще пам'ятають "старі часи". Цей напрям дуже популярний як в Україні, так і в Канаді. Хоч неможливо абсолютно чітко класифікувати кожну працю, проект нашого корпусу (62%), відповідає цьому напряму [1, 8, 12, 16, 17, 18, 19, 22, 24, 25, 28, 32, 33, 38, 43, 47, 48, 50, 51, 56, 58][6]. Так, Катерина Біла зібрала і проаналізувала спогади парафіян однієї фармарської церкви, котра колись була дуже активною, але тепер майже занепала [12]. Марко Бандера і Браєн Черевик зібрали відомості про сторічну традицію гри на цимбалах у канадських преріях [8, 18]. Анна-Марія Кошарич зібрала майже 200 пісень від старших співаків Альберти [38]. Ріна Ганчук проводила дослідження звичаю зливання на віск у народній медицині Едмонтону 1980-их рр. і провела порівняння з описами в Україні 19-го століття [25]. Такі проекти дуже часто мають виразний діахронний аспект. Майже всі дослідники не лише звертають увагу на текст, але й на контекст певної традиції, котра в Канаді в певних аспектах змінюється.

Третій напрям, так звана "етнографія сучасности", як правило, пов'язаний, по-перше, з інтерв'ю, які бувають різних форматів і провадяться з представниками різних вікових груп, по-друге, зі спостереженнями і, по-третє, активною участю у родинних та громадських подіях. Сім проектів (21%) молодих дослідників відповідають цьому напрямку [10, 23, 30, 40, 41, 52, 55]. В них менше йдеться про походження і початки традиції, а більше фіксується теперішний її стан у природному контексті, вивчається проблема сприйняття відповідних культурних явищ слухачами (спостерігачами, учасниками), мотивація, трансмісія тощо. Якщо другий напрям зосереджується на діахронному аналізі, то тут переважають синхронні аспекти. Так, Сильвія Ша проводила детальні інтерв'ю із членами різних ансамблів українського сценічного танцю Едмонтону з метою з'ясування їхніх мотивацій та пріоритетів [52]. Джейсон Ґоліновський про-

[5] Цікаво відзначити, що аж 77% тез та дисертацій в Канаді на тему фольклору в Україні відповідають історичному напрямові. Це правдоподібно пов'язано як з ідеологічними, так і практичними причинами.

[6] Тільки 23% тез та дисертацій в Канаді про фольклор в Україні відповідають напряму етнографії пережитків.

студіював сучасний популярний конкурс українського танцю [23]. Соґу Гонґ здійснив опитування та зібрав відеозаписи від 35-ти молодих подружніх пар Едмонтону, описавши як традиційні, так і адаптовані, а також новостворені елементи їхніх весіль [30]. Він проаналізував тенденції впливу різних чинників, зокрема, чи є подружжя моноукраїнське чи змішане, чи бере участь в українських молодіжних організаціях тощо. Анна Куранічева зафіксувала предмети інтер'єру віталень сучасних українських домів Едмонтону [41]. Понад 400 предметів символізували українську ідентичність у різний спосіб: за походженням; у зв'язку з певними обставинами або людьми; у зв'язку з національною символікою; як нео-фольклор тощо.

Зрозуміло, що всі три напрями – історичний, етнографія пережитків, етнографія сучасности – допомагають зрозуміти культурні традиції.

Третій важливий аспект канадської української фольклористики полягає у вивченні зв'язків між автентичним фольклором та фольклоризмом і етнічною символікою загалом. У низці праць аспірантів наголошується на тому, що традиційний фольклор був частково перенесений на новий континент і досить продуктивно побутував в Канаді, часом протягом кількох поколінь [8, 13, 18, 25, 38, 39, 42, 47, 50, 56]. Так, Ріна Ганчук та Андрея Климаш довели тяглість традицій народної медицини в західній Канаді [25, 33]. Андрій Нагачевський описав 35 побутових танців з українських територій, що виконувалися на свята у новому краї [47]. Світлана Вачічин та Клаудет Бертіаум-Завада підкреслювали, що українська пісня грає важливу роль у житті українського населення як України, так і Канади [1, 10].

Проте декотрі дослідження констатують занепад або втрату окремих елементів старокраєвого традиційного сільського життя. Наприклад, Радомир Білаш довів, що земельний розподіл у преріях не дозволив людям поселятися у селах, лише на ізольованих фармах [11]. Моніка Кіндрака Дженсен прослідила, як члени однієї з двох родин вирішили відмовитися від "забобонного" способу життя, тому відреклися від традиційних свят [32]. Світлана Кухаренко співставляє весільні вірування та звичаї в Україні та в Канаді і доходить до висновку, що у Канаді віра в силу магії майже зовсім занепала [40].

Часто аспіранти, документуючи певний жанр фольклору в Канаді, не знаходять ні точного продовження попередньої традиції, ані цілковитого її занепаду. Тому велике число проектів у нашому корпусі описують зміни у фольклорних явищах. Часом ті зміни в тексті або в контексті незначні, в інших випадках – радикальні. Андрій Черневич помітив, що традиція водити Маланку на Новий Рік перервалася в найраніші піонерські часи на канадських преріях, але відновилася, коли фармери краще влаштувалися [17]. У 1920-их рр. і пізніше у зв'язку з суворим кліматом, великими відстанями поміж сусідами та розбудовою Народних домів люди стали маланкувати у Народних домах, а не в окремих хатах. Машкарі стали виступати тільки один раз для цілої громади, яка збиралася. У 1960-их рр. традиція маланкування стала відроджуватися, однак передусім у місті, набувши багатьох нових рис. Вона залишається дуже популярною сьогодні, але у майже зовсім новій формі. Міські варіанти "маланок" тепер домінують і в селах.

Надя Фотій дослідила традицію післявесільної "циганщини", що побутувала в провінції Саскачеван [22]. Англійською мовою вона називається "mock wedding" [дослівний переклад – "несправжнє весілля"]. Наступного дня після весілля котрийсь із чоловіків перевдягається в "молоду", а котрась жінка грає "молодого", інші учасники також беруть участь у шумних карикатурних весільних епізодах. Цікаво, що українська і навіть загальноканадська спільнота визнають цю традицію як суто українську, хоч етнографічна література засвідчує набагато більшу популярність подібних розваг саме в англійській, а не українській традиції прерій початку 20-ого століття. Наталія Шостак описала приклади непорозуміння між жителями містечка Мондер [55]. Там жили українці, що переселилися з села Грицеволі в Галичині двома хвилями – давнішою і новішою. І давні мешканці містечка, і нові іммігранти охоче підтримували українську культуру в Мондері, проте по-різному, що спричинило певний "культурний шок". Це чудовий матеріал для дослідження змін в локальній культурі на обох континентах протягом 20-го століття.

Є два важливі чинники змін в канадсько-українських традиціях – це вплив українських установ та підвищення української національної свідомості серед певної частини населення. Так, активні українські релігійні, світські та культурні організації сильно впливають на громадське життя, на ідентичність і на побутування суспільних та особистих родинних традицій. Тому фольклористи-україністи в Канаді активно досліджують фольклорні жанри в контексті організованої діяльності [11, 13, 17, 23, 28, 30, 35, 39, 43, 48, 51, 52, 58]. Наприклад, Григорій Боровець трактує зміни в змісті та характері приповідок, надрукованих на сторінках річних календарів, що випускалися в межах популярної україномовної газети протягом шести десятиліть [13]. Марія Лесів з'ясувала, що перенесені колись до Канади зі старого краю регіональні традиції писанкарства різко відступають під впливом нових загальноукраїнських зразків, що публікуються в українських газетах Канади та активно пропагуються жіночими організаціями [43]. Іроїда Винницька та Леся Пріць деталізують історію української драми та сценічного народного танцю в Канаді [58, 51].

Ці проекти, безсумнівно, є дослідженнями нео-фольклору, а не традиційного фольклору у вузькому розумінні слова, однак вони збагачуютъ українське життя і побут у Канаді.

Отже, якщо Г. Нудьга описував український фольклор у світі в основному через доступні йому публікації та програми організованих публічних виступів, то аспіранти з української фольклористики в Канаді значно розширюють джерельну базу своїх досліджень, тематику, особливу увагу приділяючи варіативності нео-фольклору та його зв'язкам з давнішими традиціями. Таким чином, зберігаєтсья тяглість у фольклористичній науці: від Г.Нудьги до молодого покоління дослідників українського фольклору в Канаді.

Список використаної літератури:

1. Вачічин, Світлана [Vachichin, Svitlana]. Роль українських народних пісень зимового циклу в українському досвіді (в Канаді і в Україні) [The Role of the Winter

Folk Song Cycle in the Ukrainian Experience (in Canada and Ukraine)]. Магістерська теза, Манітобський університет, 2002. 125 с.

2. Логвин, Вікторія [Lohvin, Victoria]. Українське звичаєве право: спроба аналізу деяких аспектів жіночого права [Ukrainian Customary Law: An Attempt at Analyzing Some Aspects of Women's Rights]. Докторська дисертація, Альбертський університет, 1997. 237 с.

3. Медвідський, Богдан [Medwidsky, Bohdan]. "Катедра української культури та етнографії ім. Гуцуляків при Альбертському університеті: контекстуальна аналіза." Західньоканадський збірник, частина 3, стор. 40-87. Упор. Яр Славутич. Канадське Наукове товариство Шевченка, том 37. Едмонтон: Канадське Наукове товариство Шевченка, 1998.

4. Мороз, Валентин [Moroz, Valentyn]. Українська ліра: питання характеру та походження явища [The Ukrainian Hurdy-Gurdy: Questions of its Traits and Origin]. Магістерська теза, Альбертський університет, 1989. 190 с.

5. Ніньовський, Василь [Niniowsky, Wasyl]. "Поетичні образи та міфологічні сліди в колядках і щедрівках Гуцульщини." [The poetic forms and mythological elements in the Ukrainian-Hutsulian Carols – 'koliadky' and 'shchedrivky'] Магістерська теза, Альбертський університет, 1967. 93 с.

6. Нудьга, Григорій. Українська дума і пісня в світі. Львів: Інститут народознавства НАН України, 1998. 505 с.

7. Нудьга, Григорій. Українська пісня в світі. Київ: Музична Україна, 1989. 534 с.

8. Bandera, Mark Jaroslaw [Бандера, Марко]. "The Tsymbaly Maker and His Craft: A Dynamic Musical Tradition in East Central Alberta" [Майстер цимбал та його ремесло: Динамічна традиція в східно-центральній Альберті]. Магістерська теза, Альбертський університет, 1985. 122 с.

9. Basaraba, Phyllis [Басараба, Фіялка]. "Koliadky and Shchedrivky of Bukovyna: Ukrainian Winter Cycle Songs" [Колядки та щедрівки Буковини: українські пісні зимового циклу]. Магістерська теза, Альбертський університет, 2002. 340 с.

10. Berthiaume-Zavada, Claudette. "Le chant ukrainien, une puissance qui défie les pouvoirs." [Українська пісня, сила, що нехтує властями]. Докторська дисертація, Монреальський університет 1994. 240 с.

11. Bilash, Radomir Borislaw [Білаш, Радомир Борислав] "The Colonial Development of East Central Alberta and Its Effect on Ukrainian Immigrant Settlement to 1930" [Колоніальний розвиток східно-центральної Альберти та його вплив на українське поселення до 1930-го року]. Магістерська теза, Манітобський університет, 1983. 197 с.

12. Bily, Katherine. [Біла, Катерина]. "Memories and Sentiments of the Plain Lake Church Community" [Спогади та настрій парафіяльної громади у Плейн Лейку]. Магістерський кінцевий проект, Альбертський університет, 2006.

13. Borowetz, Greg [Боровець, Григорій]. "Proverbs and Aphorisms in 'Kaliendar Kanadiis'koho Farmera'" [Приповідки та афоризми у "Календарі Канадійського фармера"]. Магістерська теза, Альбертський університет, 2007. 224 с.

14. Boychuk, Volodymyr [Бойчук, Володимир]. "Vivady – Wedding Songs of Ukrainians from Bosnia" [Вівади – весільні пісні українців з Боснії]. Магістерська теза, Альбертський університет, 1997. 235 с.

15. Carpenter, Carole. Many Voices: A Study of Folklore Activities in Canada and Their Role in Canadian Culture [Багато голосів: фольклористика в Канаді та її роль в канадській культурі]. Оттава: National Museums of Canada, 1979. 484 с.

16. Cherewick, Dorothy [Черевик, Дорота]. "Woman in Ukrainian Canadian Folklore and Reminiscences." [Жінка в українсько-канадському фольклорі та спогадах] Магістерська теза, Манітобський університет, 1980. 319 с.

17. Chernevych, Andriy [Черневич, Андрій]. "Malanka Through the Back Door: Ukrainian New Year's Eve Celebration in East Central Alberta" [Маланка "через задні

двері": Українські новорічні святкування в східно-центральній Альберті]. Магістерська теза, Альбертський університет, 2002. 91 с.

18. Cherwick, Brian [Черевик, Браєн]. "The Ukrainian Tsymbaly: Hammered Dulcimer Playing Among Ukrainians in Alberta" [Українські цимбали: гра на цимбалах серед українців Альберти]. Магістерська теза, Альбертський університет, 1992. 133 с.

19. Cherwick, Brian [Черевик, Браєн]. "Polkas on the Prairies: Ukrainian Music and the Construction of Identity" [Польки на преріях: Українська музика та вироблення ідентичності]. Докторська дисертація, Альбертський університет, 1999. 217 с.

20. Czuboka, Michael [Чубока, Михайло]. Ukrainian Canadian, eh?: The Ukrainians of Canada and Elsewhere as Perceived by Themselves and Others [Український канадець, так?: Українці Канади та деінде очима самих себе та інших]. Вінніпеґ: Communigraphics, 1983. 255 с.

21. Foty, George [Фотій, Юрій]. "A Survey of the Mythology of Kievan Rus' and its Survivals in the Folklore of the Eastern Slavs" [Огляд міфології Київської Руси та пережитки у фольклорі східних слов'ян]. Магістерська теза, Альбертський університет, 1963. 147 с.

22. Foty, Nadya [Фотій, Надя]. "A Celebration of Folk Burlesque: Ukrainian Mock Weddings in Saskatchewan" [Свякування народнього бурлеску: українська після-весільна "циганщина" в Саскачевані]. Магістерська теза, Альбертський університет, 2003. 136 с.

23. Golinowski, Jason [Ґоліновський, Джейсон]. "Gold, Silver, Bronze: Reflections on an Ukrainian Dance Competition" [Золото, срібло, бронза: Рефлексії про конкурс українського танцю]. Магістерська теза, Альбертський університет, 1999. 115 с.

24. Granger, Lesya [Ґрейнджер, Леся]. "The Icon Painting Tradition among Canadians of Ukrainian Descent" [Традиція іконопису серед канадців українського походження]. Магістерська теза, Карлтонський університет, 1996.

25. Hanchuk, Rena [Ганчук, Ріна]. "The Word and Wax: Folk Psychology and Ukrainians in Alberta" [Слово та віск: народна психологія та українці в Альберті]. Магістерська теза, Альбертський університет, 1990. 175 с.

26. Hlynka, Denis [Глинка, Денис]. A Day in Hollywood, a Night in Ukraine, with stopovers in Toronto, Vancouver, Saskatoon, and Winnipeg! [День у Голівуді, ніч в Україні, із зупинками в Торонті, Ванкувері, Саскатуні та Вінніпезі!]. Вебсайт, доступний через: http://www.umanitoba.ca/centres/ukrainian_canadian/ucco/dih_main.ht ml

27. Hohol', Demjan [Гоголь, Дем'ян]. "Folkloric Elements in Anatol' Svydnyc'kyj's 'Ljuborac'ki'" [Фольклорні елементи в книзі "Люборацькі" Анатолія Свидницького]. Магістерська теза, Альбертський університет, 1982. 162 с.

28. Holoborodko, Vita [Голобородько, Віта]. "Custodians of Ukrainian Heritage: Three Ukrainian Museums in Edmonton" [Сторожі української спадщини: три українські музеї в Едмонтоні]. Магістерська теза, Альбертський університет, 2004. 146 с.

29. Hong, Sogu [Гонґ, Сору]. "Mykola Kostomarov and Ukrainian Folklore" [Микола Костомаров та український фольклор]. Магістерська теза, Альбертський університет, 1998. 117 с.

30. Hong, Sogu [Гонґ, Сору]. "Ukrainian Canadian Weddings as Expressions of Ethnic Identity: Contemporary Edmonton Traditions" [Канадсько-українські весілля як вияви етнічної ідентичності: сучасні едмонтонські традиції]. Докторська дисертація, Альбертський університет, 2005. 312 с. та CD-ROM.

31. Iotova, Raina [Йотова, Раїна]. "A Study on Similarities and Differences Between Bulgarian and Ukrainian Everyday-life Folk-Song Motifs (Lyrics)" [Спільне та відмінне в болгарських та українських мотивах побутових народних пісень (тексти)]. Магістерська теза, Альбертський університет, 1996. 102 с.

32. Jensen, Monica [Дженсен, Моніка]. "Personal Narratives and Ritual Observance: How Personal Narratives Based on Ritual Observance Shaped the Family Identities of

Two Groups of Second Generation Ukrainian-Canadian Sisters" [Особисті перекази та обрядове життя: як особисті перекази про обрядовість впливали на родинну ідентичність двох груп сестер другого покоління українців у Канаді]. Докторська дисертація, Альбертський університет, 2005. 382 с.

33. Klymasz, Andrea Karen [Климаш, Андрея]. "Folk Medicine: A Ukrainian Canadian Experience" [Народна медицина: Українсько-канадський досвід] Магістерська теза, Манітобський університет, 1991. 120 с.

34. Klymasz, Robert B. [Климаш, Роберт Богдан]. A Bibliography of Ukrainian Folklore in Canada, 1902-1964 [Бібліографія українського фольклору в Канаді, 1902 – 1964 рр.]. Оттава: Queen's Printer, 1969. 53 с.

35. Klymasz, Robert B. "Canadianization of Slavic Surnames: A Study in Language Contact" [Канадизація слов'янських прізвищ: дослідження про мовні контакти]. Магістерська теза, Манітобський університет, 1960. 160 с.

36. Klymasz, Robert B. "Ukrainian Canadian Folklore: An Online Course" [Канадський український фольклор: інтернетний курс]. Вебсайт, доступний через http://www.umanitoba.ca/centres/ukrainian_canadian/courses/free/folkl ore/index.html.

37. Klymasz, Robert B. "Ukrainian Folklore in Canada: An Immigrant Complex in Transition" [Український фольклор в Канаді: іммігрантський комплекс на перехідному етапі]. Докторська дисертація, Індіанський університет, 1971. 324 с.

38. Koszarycz, Anna-Marie [Кошарич, Анна-Марія]. "Collection and Documentation of Ukrainian Folk Songs in Kalyna Country, Edmonton, Alberta, Canada (1997)" [Збірка та документація українських народних пісень у Калиновому краю, Едмонтон, Альберта, Канада (1997 р.)]. Магістерська теза, Калгарський університет, 1999. 176 с.

39. Kowalchuk, Yarema [Ковальчук, Ярема]. "The Emigrant Verses of Hryhorij Olijnyk: An Analysis" [Емігрантські вірші Григорія Олійника: аналіз]. Магістерська теза, Альбертський університет, 1981. 112 с.

40. Kukharenko, Svitlana [Кухаренко, Світлана]. "Magic in Contemporary Weddings: A Comparison of Ukrainian and Ukrainian-Canadian Beliefs and Practices" [Магія в сучасних весіллях: порівняння українських та українсько-канадських вірувань та звичаїв]. Магістерська теза, Альбертський університет, 2006. 149 с.

41. Kuranicheva, Anna [Куранічева, Анна]. "Art and Ethnicity: The Expression of Ukrainian Identity Through Art Objects Displayed in the Home" [Мистецтво та етнічність: вияв української ідентичності в предметах мистецва домашнього інтер'єру]. Магістерська теза, Альбертський університет, 2002. 163 с.

42. Lazarowich, Linda Marie [Лазарович, Лінда]. "A Social History of Ukrainian Cottage Weaving in Alberta, 1900 to 1940" [Соціальна історія українського домашнього ткацтва в Альберті, 1900 по 1940]. Магістерська теза, Манітобський університет, 1984. 199 с.

43. Lesiv, Mariya [Лесів, Марія]. "Pysanka: The Ukrainian Easter Egg in Canada" [Українська писанка в Канаді]. Магістерська теза, Альбертський університет, 2005. 158 с.

44. Maruschak, Lesia [Марущак, Леся]. "The Ukrainian Wedding: An Examination of Its Rites, Customs, and Traditions" [Українське весілля: перегляд обрядів, звичаїв та традицій]. Магістерська теза, Саскачеванський університет, 1985.

45. Medwidsky, Bohdan [Медвідський, Богдан]. "Approaches to Ukrainian Folklore Studies in Canada: The Past, Present and Future of the Discipline" [Підходи до науки про український фольклор в Канаді: минуле, сучасне і майбутнє дисципліни]. У кн. Migrations from Western Ukraine to Western Canada: Proceedings of the Joint Conferences [Міграційні рухи з Західної України до Західної Канади: Матеріали спільних конференцій], стор. 67-73. Ред. Олександр Макар та Радомир Білаш. Едмонтон: Канадський центр української культури та етнографії, Альбертський університет, відділ охорони історичних пам'яток, Міністерство громадського розвитку Альберти, 2002.

46. Melnyk, John [Мельник, Іван]. “A Typology of Ukrainian– Canadian Folklore” [Типологія українсько-канадського фольклору]. Магістерська теза, Манітобський університет, 1972. 428 с.

47. Nahachewsky, Andriy [Нагачевський, Андрій]. “First Existence Folk Dance Forms Among Ukrainians in Smoky Lake, Alberta, and Swan Plain, Saskatchewan” [Форми побутових танців серед українців Смокі Лейку, Альберта, та Сван Плейну, Саскачеван]. Магістерська теза, Альбертський університет, 1985. 223 с.

48. Nahachewsky, Andriy [Нагачевський, Андрій]. “The Kolomyika: Change and Diversity in Canadian Ukrainian Folk Dance” [Коломийка: зміни та різноманіття форм в українсько-канадському народному танці]. Докторська дисертація, Альбертський університет, 1991. 764 с.

49. Osborn, Laurel [Озборн, Лаурел]. “Lullabies of Ukraine in the Context of Ukrainian Folksong Tradition: A Textual and Musical Analysis of the Repertory from the Zinoviy Lys’ko Published Collection, Ukrainian Folk Melodies, 1967” [Колискові пісні України в контексті української пісенної традиції: текстуальний та музичний аналіз репертуару збірника “Українські народні мельодії”, 1967, Зиновія Лиська]. Докторська дисертація, Саскачеванський університет, 1995. 329 с.

50. Plokhii, Olena [Плохій, Олена]. “Ukrainian Christmas in Canada: Food, Tradition, Customs” [Українське Різдво в Канаді: традиції, харчування, звичаї]. Магістерська теза, Альбертський університет, 1996. 106 с.

51. Pritz, Alexandra [Пріць, Александра]. “Ukrainian Cultural Traditions in Canada: Theatre, Choral Music and Dance, 1891-1967” [Українські культурні традиції в Канаді: театр, хорова музика, танець, 1891-1967]. Магістерська теза, Оттавський університет, 1977. 238 с.

52. Shaw, Sylvia J. [Ша, Силвія]. “Attitudes of Canadians of Ukrainian Descent Toward Ukrainian Dance” [Ставлення канадців українського походження до українського танцю]. Докторська дисертація, Альбертський університет, 1989. 297 с.

53. Shiyan, Roman [Шиян, Роман]. “Cossack Motifs in Ukrainian Folk Legends” [Козацькі мотиви в українських народних легендах]. Докторська дисертація, Альбертський університет, 2006. 378 с.

54. Shostak, Natalia [Шостак, Наталія]. “Domestication of Space: Symbolic Aspects of the Traditional Peasant Home in Northern Boryspil’ Region (The Beginning of the 20th Century)” [Освоєння простору: символічні аспекти традиційного сільського житла в північній Бориспільщині (початок двадцятого століття)]. Магістерська теза, Альбертський університет, 1994. 133 с.

55. Shostak, Natalia [Шостак, Наталія]. “Local Ukrainianness in Transnational Context: An Ethnographic Study of a Canadian Prairie Community” [Локальне українство в транснаціональному контексті: етнографічне дослідження канадської спільноти на преріях]. Докторська дисертація, Альбертський університет, 2001. 206 с.

56. Sochan, Anne Marechko [Сохань, Ганна Маречко]. “Continuity and Change: An Intergenerational Examination of Ukrainian Christmas Observances in East Central Alberta” [Стійкість та зміни: Дослідження святкувань українського Різдва протягом кількох поколінь в східно-центральній Альберті]. Магістерська теза, Альбертський університет, 1992. 419 с.

57. Theses Canada Portal [Портал до канадських тез]. Веб-сайт доступний через http://www.collectionscanada.gc.ca/thesescanada/index-e.html

58. Wynnyckyj, Iroida Lebid [Винницька, Іроїда]. “Ukrainian Canadian Drama from the Beginnings of Immigration to 1942” [Канадська українська драма від початку імміграції до 1942]. Магістерська теза, Університет Ватерлю, 1976. 145 с.

59. Yoder, Don [Йодер, Дон]. “Folklife Studies in American Scholarship” [’Фольклайф’ дослідження в американській науці]. У кн. American Folklife [Американський фольклайф], стор. 3-18. Ред. Don Yoder. Austin: University of Texas Press, 1976.

Микола Ів. Сорока
(Канадський інститут українських студій, Едмонтон)

АЛЬБЕРТСЬКЕ ТОВАРИСТВО СПРИЯННЯ УКРАЇНСЬКИМ СТУДІЯМ

8 квітня 2009 р. в Едмонтоні відбулася важлива подія для розвитку українських студій у Канаді: цього дня на перших загальних зборах засновано Альбертське товариство сприяння українським студіям. Головною метою товариства, – сказав у вступному слові д-р Орест Талпаш, – є сприяння науковим і освітнім програмам і проектам Канадського інституту українських студій (КІУС) Альбертського університету, а також служити осередком, який би поєднував ці установи з українською громадою і канадським суспільством. Колишній канцлер Альбертського університету Петро Саварин пригадав на зборах, що подібне товариство, відоме сьогодні як Канадська фундація українських студій, постало ще в 1975 р., але через масштаби своєї діяльности набрало всеканадського характеру, а його управа була перенесена до Торонто. Серед найбільших його здобутків можна назвати підтримку таких фундаментальних видань, як п'ятитомна *Encyclopedia of Ukraine* та переклад *Історії України-Руси* Михайла Грушевського, а також електронної *Encyclopedia of Ukraine*, проектів Методичного центру української мови та низки інших публікацій.

На перших зборах обрано управу, раду директорів та авдиторський комітет. Головою товариства обрано професора-емерита д-ра Богдана Медвідського, відомого своєю науковою, громадською і філантропічною діяльністю. У своєму виступі д-р Медвідський назвав інститут "схованим скарбом нашої спільноти", без якого важко уявити українську громаду і без якого про Україну і українців знало б набагато менше людей.

Створення товариства, – наголосив у своєму виступі директор КІУСу д-р Зенон Когут, – актуальне ще й у зв'язку зі світовою економічною кризою. Оскільки діяльність інституту на 2/3 базується на відсотках від його вічних і меморіяльних фондів, заснованих добродіями інституту, то його річний бюджет був урізаний на 275,000 кан. дол., що вже привело до скорочення посад і зменшення видатків на дослідні проекти і стипендії. Д-р Когут розповів, яку роль сьогодні відіграє КІУС у Канаді й за кордоном у поширенні знань про Україну й українців, налагодженні зв'язків із історичною батьківщиною і збереженні культурної спадщини, що реалізується через різні його програми і проекти. Серед них він назвав електронну *Encyclopedia of Ukraine*, Українсько-канадську програму, англійські переклади *Історії України-Руси* Грушевського, Програму дослідження Східної України ім. Ковальських та ін. Як зразок вагомости зусиль КІУСу д-р Когут вказав на проект археологічних розкопок колишньої

столиці гетьманської України міста Батурина, який згодом набув державного значення і дозволив великій групі студентів, науковців, архітекторів, реставраторів, державних і музейних працівників набути неоціненного професійного досвіду й до певної міри відродити цю історичну перлину.

Присутні на зборах керівники окремих програм КІУСу розповіли про їх діяльність. Д-р Іван Химка поділився своїми думками про Програму дослідження релігії і культури, яка ставить одним із головних завдань збереження сакральних пам'яток і культурної спадщини. Д-р Сергій Ціпко розповів про "Ініціативу з діяспорних студій", що займається вивченням досвіду українських діаспор світу. В кінці було висловлено сподівання, що створення товариства започаткує новий етап у розвитку українських студій в Канаді, зміцнить зв'язки інституту з громадою і сприятиме його діяльності на національному і міжнародному рівнях.

З часу свого заснування товариство провело низку заходів, які привернули увагу української громади провінції і не лише. Першим стала організація семінару, на якому в Домі української молоді 31 травня 2009 р. виступив д-р Володимир Мезенцев (КІУС, Торонтський університет) з доповіддю "Археологічні відкриття у Батурині 2008 р. та відзначення 300-ліття Батуринської трагедії". На семінарі, організованому спільно з КІУСом та Лігою українських канадців, доповідач підкреслив вагому роль, які відіграють археологічні розкопки для збереження історичної пам'яті, для плекання української науки й освіти і для ефективної співпраці між Канадою, Україною й міжнародною спільнотою. Проект історико-археологічного вивчення колишньої гетьманської столиці Батурина став можливим завдяки фінансовій підтримці з 2001 р. Програми дослідження Східньої України ім. Ковальських при КІУСі. У 1669–1708 рр. Батурин був столицею козацької держави та одним з найзначніших центрів України. За підтримку його мешканцями повстання гетьмана Івана Мазепи проти влади Москви місто було вщент знищене й вигублено до 14 тисяч населення. Директором Батуринського проекту є відомий історик Гетьманщини д-р Зенон Когут, який визначає його науковий напрям, завдання та фінансування. Окрім того, проекту сприяли такі спонсори, як НТШ у США, Понтифікальний інститут середньовічних студій Торонтського університету, заснований при КІУСі Петром Малофієм Меморіяльний фонд ім. Петра Малофія (раніше: ім. Марусі Онищук та Іванка Харука), Фонд катедр українознавства при Гарвардському університеті, кредитова спілка "Будучність", фундація "Прометей" (Торонто), фонд "Поміч Україні" (Монреаль) та подружжя Романа й бл. п. Володимири Василишиних. Колишній президент України Віктор Ющенко сприяв археологічним дослідам та державній програмі відродження міста й відтворення його знаменитих архітектурних пам'яток. Завдяки державній підтримці значно розширився обсяг розкопок, а кількість учасників експедиції досягла 160 студентів та науковців з університетів Чернігова, Києва, Ніжина, Сум, Харкова, Мелітополя, Едмонтону, Торонто, Монреаля, серед яких завідувач катедри історії та археології України Чернігівського державного університету д-р Володимир Коваленко, науковий працівник КІУСу та виконавчий директор проек-

ту з канадської сторони д-р Володимир Мезенцев, знаний історик Київської Руси проф. Мартін Дімнік (Понтифікальний інститут середньовічних студій, Торонто). Як повідомив доповідач, завдяки розкопкам отримано археологічні матеріали для масштабних реконструкцій фортифікацій та архітектурних споруд міста. Ці студії разом із оприлюдненням їх результатів стали важливими заходами у підготовці до відзначення на державному рівні 300-ліття Батуринської трагедії в Україні 14 листопада 2008 р.

Новою ініціативою товариства стала організація щорічних студентських семінарів, на яких студенти з Канади й України – учасники започаткованої 2006 р. програми обміну між Альбертським університетом та Львівським національним університетом ім. Івана Франка – мають змогу виступити перед широкою публікою і поділитися своїми враженнями про навчання за кордоном. Дана програма пропонує молодим людям навчатися в закордонному університеті, вивчати спеціялізовані курси, покращувати знання мов, знайомитися з культурною спадщиною, набувати життєвого досвіду і нових друзів. Мета семінару – популяризація українських студій в Альберті та ознайомлення громадськости із можливостями програми. Перший такий семінар відбувся 29 листопада 2009 р. у пластовій домівці за участи двох студентів зі Львівського національного університету ім. Івана Франка Юрія Кирилича й Дмитра Гураля. У своїй спільній презентації "Правова й економічна ситуація в Україні: виклики й перспективи" Юрій Кирилич ознайомив авдиторію з перешкодами, які стоять на шляху до зростання економіки України, а Дмитро Гураль розповів про потребу змін у законодавстві, які б робили його більш передбачуваним і справедливим. Уже понад десяток студентів змогли скористатися можливостями програми. Студенти з України позитивно відзначають стосунки з канадськими професорами та можливість узяти курси, відсутні вдома. Студенти Альбертського університету у свою чергу вказують на багатство культурного життя Львова, архітектурні скарби міста та поліпшення їхньої української за час перебування в Україні. Програма ще стикається із фінансовими труднощами на оплату за навчання, авіаквитки та проживання, проте підтримка громадою створення спеціального вічного фонду вселяє надію на більш стале забезпечення такої вкрай важливої ініціативи.

У сферу діяльности товариства входить підтримка українських студій не лише в Канаді й Україні, а й в інших країнах, зокрема там, де присутня українська діаспора. 27 лютого 2010 р. у співпраці з Українським національним об'єднанням був організований перегляд документального фільму Ґуто Паска про життя української громади в Бразилії. У фільмі розповідається про різні аспекти життя найчисельнішої української громади в Бразилії у штаті Парана (сьогодні нараховує 500,000), про три хвилі імміґрації і її сучасний стан. Після фільму у круглому столі взяли участь троє науковців: Марина Гримич (Київський національний університет ім. Тараса Шевченка), Сергій Ціпко (координатор, Ініціатива з діяспорних студій, Альбертський університет) та Джон Лер (професор географії, Вінніпезький університет), які у травні 2009 р. відвідали Бразилію, досліджуючи звичаї, мову, танці, народне ремесло, сільське госпо-

дарство, ідентичність та історію. Зустрічі з істориками, лінгвістами й іншими викладачами й науковцями відбулися в Курітібі, Паранаґуа, Іраті й Бразилії, на яких обговорювалися питання спільних публікацій і подальшої співпраці. Частина внесків, зібраних під час фільму, була зібрана на створення нового фільму Ґуто Паска про українців Прудентополісу, який планується завершити в 2011 р. до відзначення 120-річчя українського поселення в Бразилії.

Протягом 4 вересня –7 листопада 2010 р. товариство разом із КІУСом, Центром дослідження української спадщини при Коледжі св. Томаса Мора Саскачеванського університету та Королівським музеєм Альберти організувало в музеї виставку листівок з дореволюційної України "Далеко, предалеко". На цих листівках представлені унікальні фотографії історичних пам'яток України з різних її регіонів: Києва, Львова, Харкова, Одеси, Івано-Франківська, Криму. 24 вересня в рамках виставки відбулося прийняття, на якому з короткою доповіддю виступив куратор виставки д-р Богдан Кордан. У ній він детальніше зупинився на тому історичному часі "влади імперій", цікавості мандрівників, практичній потребі листування, захопленні зоровими образами карток та "зникліій історії", адже зовнішній вигляд окремих пам'яток зберігся саме на цих знімках. Оскільки українські землі на той час були розділені між Австро-Угорською і Російською імперіями, зображення українських міст набували рис екзотичности для мешканців Західної Європи. Дана виставка, яку відвілади близько 16,000 осіб, мала неабиякий успіх. Перед цим вона виставлялася в Реджайні, Торонто, Калґарі, Саскатуні, Йорктоні і Нью-Йорку.

13 лютого 2011 р. у Домі української молоді в Едмонтоні відбувся другий студентський семінар на тему "Україна і Канада очима студентів". Якщо минулого разу виступили лише студенти з України, то тепер до них приєдналися студенти з Канади. Така зміна значно оживила захід, дозволивши представити різні погляди на існування програми. Львівський університет представляли студенти п'ятого курсу юридичного факультету Михайло Лаврись і Мар'яна Гнатишин. У спільній доповіді студенти розповіли про свій університет і факультет, а потім про свій досвід, набутий за час навчання в Едмонтоні з вересня 2010 р. Вони, зокрема, відзначили, що у Львівському університеті програма навчання стандартизована і майже не дозволяє вибору предметів. В Альбертському університеті вони могли вибирати і вивчати нові курси, відсутні в українській програмі. Це, зокрема, дало їм змогу ознайомитися із іншим підходом у юриспруденції, базованим на звичаєвому праві, тоді як в Україні практикується нормативне право. Набуте в Канаді знання, безумовно, стане корисним після повернення студентів додому і відкриє їм нові погляди на розуміння правової системи.

В українському виші студенти навчаються в одній групі з 25–30 осіб протягом п'яти років, формуючи своєрідне братство, що на довгий час живитиме їхні стосунки. У Канаді ж Михайло і Мар'яна зауважили більш індивідуальний і конкурентний підхід до навчання. Якщо, наприклад, в Україні оцінки студентів вивішуються публічно, то в Канаді це неприпустимо. Львів'яни також відзначили більшу привітність і доступність канадських викладачів, на відміну

від усе ще присутніх в українських вишах проявів авторитарности. В Україні існують також проблеми з доступом до інтернету, що значно полегшило б навчання львівських студентів.

Від Альбертського університету виступили Сюзанна Лин (відділ сучасних мов і культурологічних студій) та Джордан Вінсент (відділ історії і клясичних студій). Сюзанна перебувала у Львові під час літнього курсу, а Джордан мав можливість навчатися увесь семестр. Канадські студенти більш зосередилися на особистих враженнях від перебування в Україні. Їхній навчальний курс, окрім звичайних уроків, включав прогулянки містом, відвідини театрів, концертів, кафе і ресторанів. Саме оце щоденне спілкування з львів'янами – переконані вони – і допомогло їм значно покращити свою українську та почуватися впевненіше. Особливо відзначили вони розмаїття культурного життя міста та можливості для спілкування як з місцевими, так і іноземними студентами. Якщо Сюзанна відзначила напрочуд гарні театральні вистави, то Джордану вдалося побувати на українському весіллі і навіть узяти участь у ритуальному обряді.

Однією з інституцій, причетних до створення програми студентського обміну між Львівським і Альбертським університетами, був відділ міжнародніх відносин Альбертського університету, який підготував необхідні договірні документи та фінансував перших учасників. Працівник цього відділу Брен Фішер відвідала семінар і відзначила зразковість програми студентського обміну. Вона ознайомила слухачів із програмою "Мости", спрямованої на донесення до альбертців інформації про інші культури та пошуки взаєморозуміння.

Небувале зацікавлення в Едмонтоні викликали лекції з української генеалогії Джона Пігача з Йорктону (Саскачеван), відомого дослідника генеалогії та автора книги-бестселера *Ukrainian Genealogy: A Beginner's Guide* (Видавництво КІУСу, 2007). Досліджуючи українську генеалогію, він здійснив численні поїздки до архівів в Україні, Польщі, Чеській Республіці та Австрії. 1 квітня 2011 р. Пігач виголосив доповідь перед переповненою авдиторією в Провінційному архіві Альберти, організовану спільно з Генеалогічним проектом Альберта-Україна. У своєму виступі "Від свого дому до дому предків: у пошуку українського коріння" доповідач зосередився на практичних аспектах генеалогічних досліджень. Необмежений доступ до матеріалів в українських архівах, наявність мікрофільмів парафіяльних записів та численні електронні бази даних до невпізнання змінили цю ділянку. Пігач порадив присутнім в авдиторії розпочати свої пошуки вдома, збираючи інформацію у членів родини, родичів та друзів. Таку інформацію можна знайти у свідоцтвах про народження, шлюб і смерть, у паспортах, листах, на конвертах, фотографіях та інших паперах. У родинних історіях, написаних родичами, можуть міститися не лише назви предківських сіл, але й їхні імена. Місцеві й церковні історії часто включають місце походження предків іммігранта. Іншими можливими джерелами є некрологи та записи з провінційних демографічних установ і похоронних будинків. Записи про натуралізацію, реєстраційні та військові записи 1940 р. також надійне джерело інформації про місце народження предків-іммігрантів. У

списку пасажирів, які відправлялися за океан (напр., з Гамбургу), наявні назви сіл, звідки вони виїхали. Якщо предок приїхав до Альберти перед 1900 р., то досить імовірно, що назва його батьківського села міститься у словнику Володимира Кея *Dictionary of Ukrainian Canadian Biography of Pioneer Settlers of Alberta 1891–1900*. Кілька веб-сайтів сприятимуть швидкому пошуку численних записів та баз даних, як-от www.ancestry.com, www.familysearch.org, www.collectionscanada.gc.ca та ін. Знайшовши назву родинного села, за допомогою географічних довідників можна знайти його місцезнаходження на мапі, а також його правильне написання й додаткову інформацію. З цією метою можна скористатися пошуковою службою "Google Earth", яка також надасть аеровізуальний вигляд місцевости. Ті, в кого родинне коріння походить з південно-східньої Польщі і чиї родичі були вислані звідти після Другої світової війни, можуть скористатися державними архівами в Перемишлі.

Однією з переваг товариства є можливість залучати до своїх проєктів науковців, які приїжджають до КІУСу. Одним із надійних партнерів у таких проектах є Українське товариство сеньйорів ім. Марка Боєслава. Засідання товариства відбуваються у Домі української молоді по четвергах. У 2011 р. були проведені дві презентації. 14 квітня перед сеньйорами та їхніми гостями виступив доцент Педагогічного університету ім. Михайла Драгоманова (Київ) Кирило Галушко, стипендіат постдокторської стипендії ім. Коляски КІУСу. У своїй доповіді "Історична політика України і Росії 2005–2011: втілення, конфлікти, перспективи" він говорив про динаміку стосунків між двома слов'янськими країнами та викликами, спричиненими постімперською практикою та спробами будівництва демократичного суспільства. А 26 травня Олександр Панкеєв, докторант Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України та стипендіат Програми ім. Ковальських КІУСу, розповів про діяльність запорізької філії Східнього інституту українознавства ім. Ковальських. Він відзначив, що у рамках діяльности філії під керівництвом бл. п. Анатолія Бойка були реалізовані вагомі наукові проекти та дослідження, насамперед у ділянці джерелознавчих студій з історії Степової України XVII–XIX ст. Зокрема, у рамках серії "Джерела з історії Південної України XVIII–XIX ст." надруковано 10 томів. 25 томів побачили світ у серії "Старожитності Південної України". Серія "Запорізька спадщина" дозволяє оприлюднювати результати наукових розвідок у вигляді невеликих монографій. Окрім того, запорізькою філією проведено 86 експедицій, які вже вийшли за межі Запорізького краю й охопили Дніпропетровську, Донецьку, Херсонську, Миколаївську, Одеську, Кіровоградську області та Автономну республіку Крим. За час експедицій опитано понад 3900 осіб, знайдено десятки селянських щоденників та мемуарів, сотні листів, тисячі старих фотографій, зібрано сотні предметів старовини – сорочки, рушники, прядки, вулики, старинні скрині та багато іншого. Цінність зібраного усно-історичного матеріалу для дослідження історії України та південного регіону безперечна. Історична наука отримала альтернативу джерелам радянської доби. З'явилася змога поглянути на події 1932–33 рр., Другої світової війни та інші вузлові події історії XX ст. під іншим кутом зору, зануритися

у внутрішній світ учасників тих подій. Результати цих експедицій представлені у багатотомному виданні “Усна історія Степової України”.

Сьогодні після майже трьохрічної діяльности можна ствердити про потрібність і корисність товариства у налагодженні зв’язків між КІУСом та українською громадою Едмонтону й Альберти. Це дозволяє тримати на пульсі сучасних подій різні шари української спільноти, залучати їх до участи в різних подіях та плекати почуття приналежності до української спадщини й до її усталених цінностей. Товариство планує розширити свою діяльність і планує низку заходів, як-от збирання коштів через доброчинство, залучення молоді (зокрема Української студентської спілки), підтримка різних досліджень (напр., Голодомор, соціальні зміни української громади в Канаді за останні 25 років), організація виступів відомих політичних і культурних діячів, релігійна ситуація у громаді, проведення літературних і музичних вечорів, залучення до діяльности громади в Калґарі та ін.

Сьогодні до управи Альбертського товариства сприяння українським студіям належать (л-п): Василь Коблюк, Орест Талпаш, Богдан Гарасимів (віце-президент), Микола Сорока, Світлана Мельник (секретар), Богдан Медвідський (президент), Іван Шалева й Дейвід Біско (скарбник).

Надя Цинцар
(Едмонтон)

АРХІВ ПЛАСТОВОЇ СТАНИЦІ В ЕДМОНТОНІ

(З нагоди столітнього ювілею, 1911–2011)

В роках повоєнного переселення до Едмонтону прибували пластуни з різних переселенчих таборів Німеччини і Австрії, де Пласт існував під назвою "Союз Українських Пластунів Емігрантів", СУПЕ. Тоді Пласт був визнаний як скавтська організація.

З основанням Пласту в Едмнотоні в 1948 р започатковується архів. Першою клітиною Пласту в Едмонтоні був гурток "Дніпрова Чайка", зорганізований 8 серпня 1948 р. новоприбулими юначками, які були зголошені в уповноваженого Головної Пластової Булави на Канаду, пл. сен. о. Володимира Івашка. З прибуттям все більше і більше пластунів до Едмнонтону 24 вересня1948 р. твориться Ініціятивний Пластовий Гурток, а відтак стає ІІІ-ю Пластовою Станицею в Канаді з чотирма пластовими уладами – УПН, УПЮ, УСП, УПС і Пласт-приятом. Пласт приміщувався під катедрою Св. Йосафата, де в 1951 було започатковано пластову бібліотеку, а все пластове книговедення діловоди держали в себе. З набуттям пластового Дому в 1960 р. окреме місце було призначене для бібліотеки/архіву. Через обмежене примішення в 1972 р. набуто Новий Пластовий Дім, в якому вузеньку кімнатку займала бібліотека/архів. В січні 1987 р. пожежа домівки знищила багато архівного матеріялу і книжок. При відновленні домівки уряджено кімнату для біліотеки/архіву, а згодом Станичний господар виладив ще одну кімнату з відповіднішими полицями/шафами. На звернення "здавати до архіву пластові речі", архів збагатився і доповнюється цінними пластовими матеріялами.

"Що є в Архіві Пластової Станиці в Едмнонтоні ?" Архів, від вересня 1948 року включає:

А. Пластові документи

– Видання Команди Союзу Пластунів Емігрантів СУПЕ (обіжники, інструкції, повідомлення, правильники), 1945-1947.

– Проєкт статуту "Т-ва Укранський Пласт", уложений командою СУПЕ.

– Проєкт Статуту Українського Товариства "ПЛАСТ".

– Правильник Устрою Проводу З'єднань частин Українського Пласту, Мюнхен, 1946.

– Звіт Команди СУПЕ 7.10.1945-28.2.1947.

– Вісті Булави – Орґан Булави Головного Команданта Пластунів (постанови, об'яви, інструкції для вжитку пластових виховників і проводів з'єднань чоловічих пластових частин) Союзу Українських Пластунів.

– Вісті Булави Головної Командантки Пластунок, ч.1, 1950, Нью Міл, Англія.

– Пластові Вісті, неперіодичний Вісник Головної Пластової Старшини, ч. 1, 15.V. 1947 до ч.1(9) 1. X. 1952, Мюнхен; від ч.10, 1.I. 1953, Детройт; від ч.1(12) 1.XII. 1954, Головної Пластової Булави.

– "Інформатор Кошового", видано заходами КПС на Канаду і З.Д.П.А. Торонто, 1952.

– Документи Першого Пластового Конґресу, 1948, в Ашаффенбурзі/Головна Кватира "Союз Українських Пластунів" (запрошення, програма Конґресу карта вступу і голосування та порядок нарад Засідання Головної Пластової Ради).

– "До Великої Мети", д-р В. Янів. Матеріяли Пластового Конґресу, 1948.

– Пластовий Конґрес Другий – Звіти і Рекомендації, до 5-их Зборів КУПО (1970).

– "Пластовий Індивідуалізм", Яро Гладкий. Матеріяли Пластового Конґресу 1948.

– Листок Другого Конґресу/вісник Комісій Конґресу, 1966.

– Документи і матеріяли КУПО – Пластовий Конґрес Другий, 1970.

– Конференція Українських Пластових Організацій, КУПО, (Статут КУПО зі змінами, Правильники Нарад, Звіти Головної Пластової Булави, Рекомендації), 1954.

– Звіти ГПБ 1958-62, Дітройт 1962.

– 10-ті Збори КУПО, "За віру Христову", Звіт ГПБ,Торонто, 1988.

– 13-ті Збори КУПО, Звіти і Матеріяли, E. Hanover, N.J. USA, 1997.

– 14-ті Збори КУПО, 2000, 15-ті Збори КУПО, 2003 і 16-ті Збори КУПО, 2006 в Києві.

– 17-ті Збори КУПО, Торонто, 2009.

– Пластовий Вісник Офіційний бюлетень Крайової Пластової Старшини в Канаді.

– Правильник Крайового Пластового Фонду, Торонто, 1975.

– "Пластовий Листок", Уповноважненого Головної Пластової Старшини/ Краєвий Пластовий Провід на З.Д.П.А. Детройт, 1950.

– "Вісник" Крайової Пластової Старшини в Австралії, Сідней, ч.1, 1955.

– "Вісник" – Пласт Українська Скаутська Організація/КПС, 1994 і 1995.

– "Пластовий Вісник", Інформативний бюлетень Національної Скаутської Організації України, 2000.

– Краєві пластові з'їзди.

– Правильники Пластових Уладів.

– Начальний Пластун (Грамота про Начального Пластуна, Інформації про пост Начального Пластуна/ки, фотографії і дані про Начального Пластуна пл.сен. кер. Любомира Романкова).

А1. Станичні документи

– Інкорпорація Пласту в Едмонтоні, Сертифікат Інкорпорації 1957 з листою підписів (перебито із напівзнищеного оригіналу).

– Статут

– Установчий Декрет про встановлення установи під назвою "Пластова Організація Української Молоді Канади", 1978,

– Правильник діяльности пластових Станиць і Груп.

– Статут Пласту.

Б. Книги пластових діловодів у Станиці

Від 1948/49 – Станичне листування, книги Наказів і Станичні Річні Звіти (спершу річні звіти були вписувані у протокольні книги. Від 1986–1995 звіти були ручнописані і машинописні. Від 1996 р. Пластові Станичні Річні Звіти почали виходити книжковим форматом). Книги діловодів Станичної Старшини: Протокольні книги писара, фінансові книги скарбника, байндери станичних і Станичної Ради, Осередок Пластових Сеньйорів в Едмонтоні – осягнені ступені; записники провідника і протокольні книги Кадри Виховників та інших діловодів; картотеки, книги протоколів і наказів та листування чол. і жін. кошів. Пости кошів у Станиці тривали від 1951-1974. Референтура реєстрації (Х.Тет.) -"Станичний Довідник", Реєстраційні форми, летючки/плакати/брошури про Пласт. Гостьові книги Станиці 1981 і 1982, "Пам'ятна Книга Пластової Станиці в Едмонтоні" 1954-74 включає святочне відкриття новонабутої Оселі в Сіба-Біч, 1954. В книзі є автографи визначних гостей і пластових провідників на Пластовій Стрічі у Вінніпезі з оригінльним рисунком "А ми тую Стрілецькую славу збережемо" ст. пл. П.Лукомського. Рисунок Станиця в Едмонтоні видала поштівкою з нагоди саме цеї Стрічі у Вінніпезі. Рівно ж ця Гостьова книга збагачена багатьма цікавими висловами достойних гостей). Є ще інші книги гостей із пл. чайків, пластових вистав і виставок самодіяльности, одна з перших, березень,1952.

Відбудова погорілої домівки. Течка з матеріялами (13 січня, 1987), Комітету відбудови – голова пл.сен. Богдан Олійник і Лесик Качмар.

Папка **Відновлення** Домівки (матеріяли про відновлення пл. домівки 2008/09 від пл.сен. Х.Тетеренко).

Окрему групу становлять книги пластових уладів: книги/записники/пляни праці зв'язкових і виховників юнацьких куренів та книги діловодів Юнацьких куренів і гуртків юначок і юнаків, їхні хроніки. Книги/записники Гніздових і Виховників-братчиків/сестричок новацьких Гнізд і Роїв та їхні хроніки. Книги Старшого Пластунства, протокольні книги Осередку Праці Пластунів Сеньорів ОП УПС; Протокольні і касові книги Пласт-прияту.

Одні з найраніших: Книга Протоколів і Хроніка гуртка УПЮ-ок "Дніпрова Чайка" 08/05/48; Станичні Книги Протоколів і Наказів з 1948, Кореспонденційна книга 01/02/49; Хроніки 6-го Куреня УПЮ-ок 1948-85 і хроніка 13-го Куреня ім. П.К.Сагайдачного 1970-81; книги юнаків 1948-51; Хроніка гуртка УПЮ-в "Карпатські Орли" 1948-51; книга протоколів новацького роя "Лас-

тівка” 08/06/49; Хроніка гнізда “Працьовиті” 1949-52/1960-64/1972-74. Книга Протоколів Старших пластунок 03/05/49; Книга Протоколів Старших Пластунів 08/01/49; Книги Касова, сходин і протоколів 1949-1952 гуртка “Вовкулаки”. Протоколи Загальних Зборів Станиці, 1952; книги Станичного Скарбника, Господаря і книга “Суд Чести”, 1951; Касова книга Драматичного Амаротського Гуртка 1951 та багато інших.

Б1. “Таборові Книги”

Книги з новацьких, юнацьких, старшо-пластунських таборів: книги окремих діловодів – Санітара, таборова картотека, накази, програми дня, хроніки, пісенники окремих таборів, “Таборова книжечка’87”, Таборовий Довідник “Скелястий Гомін”/1999, “Варяги на Воді”-книга рецептів ’97); таборові привіти та звіти.

“Едмонтонські Гірські Табори 1961-1972”, Хроніка. Альбом “рисунки таборових відзначок 1949-80”.

Листування, машинописні формулярі – зголошення на табір, виряд на табір, посвідки відбутих таборів, форми звітів. Альбом “Шляхами Юности-Сеньйорськими ногами”, Сеньйорський табір, 1985.

В. Видання Станиці

“В День Св. Миколая”. А. Хом’як, п’єса для УПН, Станиця Едмонтон, 1959.

“Станичні Вісті”, ред. Іван Стадник, місячник, вид. Станичної Старшини для внутрішнього вжитку. чч. 1,2,3,4,5,6,7, 1-8 “Пластова Ватра”, 9-10,11,12. Едмонтон, 1956. Окрема папка з авторськими манускриптами “Станичних Вістей”.

“У Мандри”, 1960, газетка циклостилем, 7 ст.

“Юні Дні Пласту”, зібрав пл.сен. М. Хом’як, 1961, 4 ст.

“Пусти мене, мамо, до табору”, однодніка з нагоди посвячення пластової оселі в Сіба-Біч, Альберта, накл. Т-ва Пласт-Прияту в Едмонтоні, 1954.

“Шляхом 10-річчя” 1948-1958, Ред. Колегія: пл.сен.: П. Саварин, І. Стадник і М. Хом’як, обкладинка за проєктом пл.сен. О.Манастирської. Накладом Пластової Станиці, Alberta Printing, Едмонтон,1959. 81ст. і фотографії.

“Бог і Україна”, 10-річчя Пластової Станиці в Едмонтоні 1948-1958”, запрошення з програмою на ювілейне святкування 31 серпня до 7 вересня 1958.

“15-ліття Пласту в Едмонтоні”, діяльність 1958-1963: Ред. Колегія, пл.сен.: О. Роїк, П. Саварин і М. Хом’як, Вид-во “Українські Вісті”, Едмонтон, 1963, 62 ст.

“Пластовий Дім в Едмонтоні”, історія набуття. Ред. Петро Саварини. Накладом Пластової Станиці, Вид-во “Українські Вісті” 1972. 20 ст.

“ХХХ-річчя Станиці в Едмонтоні” (1948-1978), однодніка, ред. ст.пл. Юрій Дитиняк, обгортка інж. Л.Дитиняк, ОП УСП, Edmonton, 1963, 39 ст.

“25 ліття Пласту в Едмонтоні”, однодніка.

“Свято Весни 1985”, “Свято Весни 1988”, “Свято Весни 95 Пласт СУМ” (однодніки).

“Сорокаліття Пласту в Едмонтоні”. Редактор пл.сен. М. Саварин, обкладинка О. Лісова-Боцюрків, Едмонтон, 1988.

“50-ліття Пласту в Едмонтоні”. З вірою в майбутнє. Пласт в Едмонтоні 1948-1998 Координатор пл.сен. Віра Кунда, обкладинка пл.сен. О. Лісова – Боцюрків. Едмонтон, 1998. 74 ст + 2 ст.

“Мистецька Виставка Пластунів”. Каталог з нагоди 50-ліття Пласту в Едмонтоні, 5 квітня 1998, упорядкували пл. сен-ки: С. Скрипник, Н. Цинцар, комп’ют. набір Маркіян Ковалюк. Едмонтон, 1998, 16 ст.

“Ювілейний Баль”, програмка, квитки, запрошення, з нагоди 50-ліття Едмонтонської Пластової Станиці, 24-го жовтня, 1998.

“Пластові Вісті Едмонтону”, ред. станичної пл. сен. Софії Скрипник. 1980 чч. I (IX), 2 (XI), 3(XII), 1981 чч. 4 (III), 5 (X).

“Однодніка” Пластової Станиці в Едмонтоні, жовтень 1989. ред. Станична пл.сен. Ксеня Скрипник Бубель.

“Яструбині Крила”, однодніка гуртка юнаків “Яструби”, Редактор юнак Богдан Мартинків ч. 1, 1968 і ч. 2 1969 і Рафаель Вацке ч. 3, 1969.

“Пластові Новинки”, 2001, ч.1 (3 XI), 6 ст. Станична, пл.сен. ред. пл. сен. Славка Шулякевич.

“Вісник Пласт-Прияту” Станиці Едмонтону, чч. 1 (X), 2 (XII), 1996, чч. 3 (V), 4 (IX), 1997, редакція: Кен і Анна Ілюк, пл. сен. Радомир Білаш

Пластовий “Адресар 1997-98”, “Адресар 2007-2008” для внутрішнього вжитку – “Плян праці 1996-97” – 2001-02, “Плян праці на виховний рік 2002-03” до 2005-06; – “Пласт Едмонтон Річний Календар 2007-08”, “Календар Пластової Станиці 2009”.

В1. Видання інших Станиць, Австралія, Австрія, Німеччина, Україна

“Вісник” Крайової Пластової Старшини в Австралії, Сідней, ч. 1, 1955.

“СКОБ”, Двотижневий Інформаційний листок Українського Пласту, Зальцбурґ, ч.3, 4, 8, 9, 1948.

“ВІСТІ” Крайового Пластового Проводу в Німеччині. ч. 2, Мінхен, 1954. 24 ст. Присвячено літнім пластовим таборам в Німеччині “Дніпрові Пороги”, “Хортиця”, “Орлине гніздо на Веховині”.

“Вісник” Ужгородської Станиці, ч. 2, жовтень, 2000.

“Вістник Орликіяди“, Однодніка 8-го Крайового мистецького змагу– зустріч Орликіяда’2000, Ужгород.

“Полум’я”, No.3 (8)’97, No.2 (10)’98. Часопис Тернопільських Пластунів.

“Пластовий Вісник”, ч.7(29), 2000. Інформаційний Бюлетень Пласту-Національної Скаутської Організації України.

“Чота крилатих”, Крайовий летунський табір, 2000, Івано-Франківськ (брошура).

США

“Пластовий Листок”, чч. 31 і 32. Для внутрішнього вжитку Укранських Пластунів і Пластунок в ЗДА, вид. КПС в ЗДА, 1952.

“Новий Сокіл Х-ліття”, Однодніка, з нагоди десятиліття Окружної Пластової Оселі, видала Окружна Пластова Управа Оселі, Бофало, 1960.

“Вісті із Станиці”, неперіодичний бюлетень Пластової Станиці в Детройті. Видання Станичної Пластової Старшини, редактор Дарія Бойчук. ч.1 /59/, ч.2 /60/, 1971

“Під Північним Сяйвом” Хроніка Пласту в Міннеаполісі 1950-2000 .

“Альбом 50-ліття Пласту 1911-1961”. Видання Пласту при співучасті Пластових Куренів “Червона Калина” та “Чота Крилатих”. Нью-Йорк, 1964.

“Хроніка Пласту 50-ліття”, ред. О. Кузьмович, Нью-Йорк, 2001, 528 ст.

Торонто

“У мандрівці”, однодніка, за дозволом Уповноваженого ГПС (Канада), сктм. О. Володимира І. Івашка. Вид. Пресового Гуртка Станиці в Торонті, 1949. 21 ст., циклостиль.

Перша Пластова Однодніка в Канаді.

“Цеголкова Акція”. Матеріяли до збірки на фонд Українського Пластового Дому в Торонто. Видає Діловий Комітет, листок 4-ий, вересень, 1950. 16 ст. (зі світлиною цеголки).

Квитки – “Великі Пластові Базарі” відбудуться в місцевостях, де є Пластові Частини, дня 20-го серпня, 1949; Крайовий Пластовий Базар відбудеться в Торонті 3-5 вересня 1949).

“Цвіт України і Краса”, однодніка з нагоди збірки на Український Пластовий Дім в Торонті. Вид Ділового Комітету, Торонто, липень,1950. 16 ст.

“Програма Святкувань” з нагоди Відкриття Українського Пластового Дому в Торонті.

“З Перспективи П’ятнадцяти Років”, з нагоди 15-річчя Пл. Ст. в Торонті. Пластова Станиця в Торонті, друк. “Гомін України”, Торонто, 1963, 100 ст.

“Чверть Сторіччя”– “До Вершин”. Пластова однодніка з нагоди 25-річної діяльности Пластової Станиці. Торонто, 1973. (у формі газети) .

“Наша Мета”, 10-11 березня, 1951, ред. Ю. Бескид.

“Новацтво – 2003-2004”, Пласт Станиця Торонто.

“Запрошення” на Тиждень Пласту 24-31 жовтня 1976. Пл. Станиця в Торонто.

“Річні Звіти” Пластової Станиці в Торонті за 1987, 2004 і 2006 (книжковий формат).

Саскатун

“10-річчя Пластової Групи в Саскатуні 1955-1965”. Присвята Укрїнським Піонерам Саскачевану. Накладом Пластової Групи і Гуртка Приятелів Українського Пласту Саскатун, Саскачеван. 1965

Гамільтон

“Золота Ватра”, 50-ліття Пласту в Гамільтоні 1949-1999.

Монреаль

"Пластова Одноднівка" з нагоди збірки на Український Пластовий Дім в Монтреалі. Видання Комітету Придбання Пластового Дому в Монтреалі. 1953.

"Пластова Одноднівка Станиці в Монтреалі" з нагоди Пластового Тижня ч. 3, 1957.

"Пласт у Монтреалі". Пропам'ятна книжка з нагоди урочистого відкриття пластової оселі Батурин у Савт Болтон, Квебек, видав "Пласт Прият", 1962.

"Пластова оселя "Батурин" і околиці", видання Пластової Станиці в Монтреалі. Монтреаль, 1982.

"Фотоальбом" Пласту в Монтреалі 1948-1998.

Сейнт Кетеринс

"20-ліття Пласту в Ст. Кетеринс", видання Пластової Станиці в Ст. Кетеринс, 1980.

"40-ліття Пласту", Станиця Сейнт Кетеринс, Онтаріо, 2000.

Оттава

"Спогади соняшних днів". Півстоліття пластування в Оттаві, 2001.

Вінніпеґ

"60-ліття Пластової Станиці, Вінніпеґ", 2008.

Г. Фотографії

Альбом – перші юначки і перша ватра г. Дніпрова Чайка, 1948/49, альбом "Гомін з України" – дводенне Свято Весни, 1950. Фотографії з Пластового вишкільного табору Морського Пластування гуртка УПЮ-ів "Чорноморські Орли", 1952.

Табльо Станичних Пластової Станиці в Едмонтоні від 1948-1998. Шість таблиць "50-ліття Пласту в Едмонтоні 1949-1998", фотоґалерія активностей Пласту та осяги пластунів в суспільстві.

Багато фото-альбомів і таблиць зі знимками відбутих прогульок, листопадових маршів, таборів новацтва, юнацтва, старших пластунів і сеньорів, таблиці з новацьких Маскарад, Свята Весни, альбом з пластових вистав, виставок та різних святкувань – посвячення пластової оселі, відкриття пл. Домівок, відзначення Ювілеїв Станиці, Ювілеїв Пласту, пластових концертів, різних пл. забав. Альбом "Успіхи наших друзів". Альбом з МПЗ'78, Пластовій Станиці в Едмонтоні подарував Орг. Комітет МПЗ'78, світлини пл.сен. М. Ст.

Альбоми з високогірських мандрівок і таборів окремих гуртків, фотографії Пластових Краєвих/Міжкраєвих/Ювілейних Зустрічей.

Альбом 'Пластова оселя на Сіба-Біч і капличка, текст зі світлиною і прозірка з каплички/пл.сен. кер. М.Стефанів.

Знимки більшого розміру зі Старшин Пластової Станиці в Едмонтоні, Фотографії участи делегатів від Станиці у пластових краєвих З'їздах та Пластових Конґресах. Від пл.сен. С. Ск. дві фотографії, з позначеними іменами учасни-

ків першої Конференції Українських Пластових Організацій КУПО у Ніяґара Фолс, Онт. 1954

Таблиця Фотографій презентації і вручення міністру Культури України книжки "Раймське Євангеліє Анни Ярославни" в Києві, Софійському Соборі 20. X. 2010р., за старанням бувшого члена Едмонтонської Станиці, пл.сен. О. Іванусева.

Ґ. Фільми, тасьми, платівки, CD's, DVD's

Тасьма Різдвяна передача пластунів Станиці з приводу роковин Чупринки, 4 березня 1956

Тасьма Листопадова Програма, 25.XI.1954, співає 8 старших пластунів під орудою Романа Солтикевича. Заповідає ст.пл. Л. Романків. В залучені друкований текст.

Фільм Станичного Свята Весни і Станичного табору "Трипілля", 1951. (перенесено зі старої стрічки).

DVD: Зустріч Західних Станиць в Едмонтоні, 30.VI, 1963 (з обгорілої тасьми).

Три тасьми з 25-го з'їзду Кр Пластової Старшини в Торонті.

Прозірки ЮМПЗ 1982.

DVD: Ювілейна Міжкраєва Пластова Зустріч 95-ліття Пласту. Хроніка 1912-2007.

Video – The New Ukrainian Current Hryvnia.

Пластова Радіо-програма з нагоди 45-ліття Пласту і 70 ліття д-р. Олександра Тисовського, виконує дівоча 8-ка і чоловіча 15-ка.

Радіо CKER Різдвяна передача, 1999.

Платівка 1950/51, співає стежа УСП "Вовкулаки", Любомир Романків, Ігор Стецура, Богдан Олійник.

Текст радіопередачі з нагоди 25-річчя відновлення Пласту. Дещо про Пласт (1970).

CD: Пластова Різдвяна радіопередача 2003, 2006, 2007 і CD зі Свічечки 2007.

CD: Таборові звіти, знимки, програми, накази і всі матеріяли з двох УПН таборів 2004 і 2005/Аня С.

Д. КОЛЯДА, Адресарі, зіставлення за 1965/66 до 1982/83.

Е. Курси Українознавства ім. Івана Франка в Едмонтоні.

(КурсиУкраїнознавства при Пласті від 1956-58, від 1959 під патронатом КУК).

"Книга Реєстр Учнів" 1957/1958; Адресар учнів 1957/1958; "Касові записки"– шкільний рік 56/57 до 1958/59; "Касова Книжка"– посвідки/довідки/квітанції, Касовий Звіт за 1958 до 1959; Анкетний листок; "Значення Курсів Українознавства" Манускрипт учителя, 4 ст.; Матуральні програмки; Видання 25-ліття і 50-ліття Курсів Українознавства ім. Івана Франка, 1981, 2006; Машинка до писання проф. Березовського, першого директора Курсів; Печатка Курсів Українознавства.

Є. Зв'язок з Україною

За ініціятивою ГПБ в 1991 р. створено листу братніх Станиць і Едмонтонській Станиці було намічено побратимство зі Станицею у Луцьку. На зв'язкову з Україною зголосилася пл.сен. кер. Софія Скрипник і була на тому пості до 2007 року. З бігом часу зв'язок розпочато з більш потребуючими станицями в Острозі і Рівному. Завелося листування, виміна пластовими інформаціями про пластову активність. Запроваджено Альбоми "Зв'язок з Україною", в яких поміщувалося листування, привіти, фотографії з різних імпрез, пластових таборів/зустрічей та докладні звіти праці і пляни праці станиць Острога і Рівного. Оркрім звітів і привітів переслали багато Пластових видань з України. В збірці Архіву маємо матеріяли, запрошення і знімки зі з'їзду відзначення 10-ліття відзначення Відновлення Пласту в Україні, яке відбулося в Києві на площі біля Могилянської Академії під час святкування Незалежности України. Найбільшою групою на з'їзді була з Рівного і їхня станична відповідала за зустріч. В подяку за фінансову піддержку Едмонтонська Станиця одержала кілька десяток Пластової Пекторалі, поштівку у формі скитського мистецтва авторства ст.пл.вір. Н. Пігович.

Ж. Пластова Преса

1. **Однодівки, Пам'ятні видання –** Краєві, Міжкраєві, Ювілейні Зустрічі.

"Ювілейне СВЯТО ВЕСНИ",ч. 1, 1947, щоденний бюлетень Пластової Стрічі в Міттенвальді, Пластовий Ювілейний Рік 1946/47.

"Гей, пластуни, гей, юнаки!..."однодівка з Ювілейної Пластової Зустрічії з приводу 45-ліття Пласту, на Пластовій Січі, Ґрефтон, Торонто, 1957. Це була перша зустріч в Північній Америці.

"На Зустріч", інформативний листок ГПБ, про Ювілейну Зустріч з нагоди 45-ліття Українського Пласту, в Ґрефтон, Онт., 1957. Відбитка офсетом в Детройті.

"Іскра" чч. 2, 3. Однодівка Ювілейної Пластової Зустрічі 50-ліття Пласту, на Вовчій Тропі, Видали "Сіроманці" на доручення Команди ЮПЗ, 1962.

"Вогонь Дружби", однодівка Ювілейної Пластової Зустрічі 50-ліття Пласту – видали "Сіроманці" Вовча Тропа 1962.

"Інформаційний Бюлетень Пластової Станиці Торонто, присвячено КПЗ і таборам в Скелястих горах. ч. 4 , 1966.

"Однодівка МПЗ 1967", 55-ліття Пласту, вид. провід МПЗ, "Батурин", Монтреаль, "Сонце крізь дощ", однодівка МПЗ, липень 1967, "Батурин", Монтреаль.

"Шляхами Піонерів". Краєва Пластова Зустріч 1970**,** з нагоди 100-річчя Манітоби в поклоні піонерам, Вінніпеґ і Давфин, 1970.

"Іскри дружби", однодівка ЮМПЗ 1911-1971, в рамцях святкування 60-ліття Пласту. Іст Четгем – Вовча Тропа, серпень, 1972

"Зустріч (2) – Однодівка ЮМПЗ 1972", Вовча Тропа, Ред. пл.сен. А.Горняткевич.

"Однодівка" Міжкрайова Пластова Зустріч 1978, Українське село, Альберта.

“Міжкраєва Пластова Зустріч 1978”, Альберта Канада, 4-8 серпня 1978 (перебитий машинописний звіт).

Пісенник на зустріч МПЗ ’78, 60-ліття відновлення Української Державности, 65-ліття Українського Пласту.

“Д-р Олександер Тисовський-ДРОТ”, МПЗ ’78 Міжкраєва Пластова Зустріч в Альберті від 3–8 серпня, 1978. “Українське Село” біля Едмонтону – Скелясті Гори. Святкування віднови Української Державности: 1918-1978. Для вжитку пластової молоді під час зустрічі, виготовила Пластова Група в Саскатуні, Саскачеван.

“Мандрівка з Євшаном” МПЗ 1978 ред. Л. Залеська Онишкевич. Видала Головна Пластова Булава, з приводу 60-ліття відновлення Укрїнської Державности, 65-ліття основання Пласту, 30-ліття УПА та І-ої Дивізії 1919-1978. Нью-Йорк-Рочестер, 1978.

“ЮМПЗ-1983”, 70-річчя Пласту, “Наша Зустріч”, Пам’ятне видання з приводу ЮМПЗ на Гохлянді, Німеччиа, КПС, 1983.

“ЮМПЗ-1983” Німеччина, “Прогулянка по Европі”, Нотатки з Мистецтва для учасників.

“ЮМПЗ-1983’ в Німеччині на закінчення святкувань 70-річчя Пласту. Обіжний листок ч. 3. Союз Українських Пластунів, Краєва Пластова Старшина в Німеччині.

“Мандрівка Тисячоліттям” ЮМПЗ 1987, книжечка-однодівка, ред. пл.сен. Л. Онишкевич, видана плем’ям “Сіроманці”, Рочестер, Нью-Йорк, 1987.

“Ювілейна Міжкрайова Пластова Зустріч”, 75-річчя Пласту 1911-1986, однодівка, ред. Д. Даревич, Онтаріо, 1987

“ЮМПЗ’87”, з нагоди 75-річчя Пласту і 40-річчя Пласту в Канаді, упор. Юлія Войчишин, “Пластова Січ”, Торонто, 1987.

“Ювілейна Міжкраєва Пластова Зустріч 1987”, ред. пл.сен. Таня Джулинська, КПС, Торонто, 1987, 120 ст.

“ЮМПЗ 1992”, 80-ліття Українського Пласту, Вовча Тропа, 1992.

“Однодівка ЮМПЗ-92”, ч.1 – ч.4, ред. ст.пл. Адріян Геврик, Вовча Тропа, 1992.

“ЮМПЗ 1998”, 50-ліття Пласту в Канаді. Ювілейна Програма, ред. пл.сен. Софія Качор, Манітоба, Канада, 1998, 52 ст.

“ЮМПЗ’98”, з бібліотеки ЮНАК-а 2/98, ред. пл.сен. Ок. Закидальська, Торонто, 1998.

“Зу!!!”, однодівка з першого етапу ЮМПЗ, 1998.

“Відкриваємо Планету Україна”, Ювілейна Пластова Зустріч 2002 в 90-ту річницю Пласту у Львові.

З бібліотеки ЮНАК-а 1/2002, ред. пл.сен. Окстана Закидальська, Торонто, 2002.

Ювілейна Міжкрайова Пластова Зустріч 2007, з нагоди 95-ліття Пласту, 50-річчя першої ЮМПЗ на північно-американському континенті і 100-річчя світового скавтського Руху. Торонто, 2007, 56 ст.

Звіт ЮМПЗ-2007, 95-ліття Пласту 1912– 2007, Торонто, Канада, 2008.

2. Однодівки УПЮнацтва

“Калина” ч.1 і ч.2, часопис пластунок гуртка “Калина”, Міттеневалд, 1946/С.Ск.

“Мрія”, ч.IV, газетка гуртка “Маки”, 44. Курінь ім. Оксани Джеджори, Ньюарк, США, 1968, 81 ст.

Сліди “Розбань” І. 2., газетка гуртка юнаків “Змії” 19-ий курінь ім . Митрополита Андрея Шептицького, ред. пл.роз А. Цегельський, Рочестер, Зима 1969-70.

“Жмуток “Перед нами сміється земля .“Виховно-Вишкільний табір УПЮ-ок, Вовча Тропа, Іст Четгем, Ню Йорк, 1971.

“У Підніжжі святині”, ред. пл.розв. Н. Кругляк, однодівка з гірсько-мандрівного табору юначок, куренів станиць Вінніпеґу та Едмонтону, серпень 1971.

“Вовкулаки”, ч.3, 4, 5, гурток УСП, Пресова кватира Вовкулаків, Торонто, 1953.

“Вперед Слідами Петлюри” пластова однодівка 3-го куреня УПЮ-ів ім. Головного Отамана Симона Петлюри в Торонто, з нагоди 10-річчя існування і посвячення курінного прапору, Торонто, 18 травня 1959.

“Морський Вовк”, ч.1, гуртка УПЮ-ів, Філядельфія, 1951.

“Під знам’ям чорного Кота”, вид. Гуртка УПЮ-ів “Чорний Кіт”, Ню Йорк, 1951.

“Полум’я Ватри” гуртка юначок “Ватра”, Вінніпеґ, 1951.

“Цвіт Калини”, газетка гуртка “Калина”, Вінніпеґ, Липень, 1951.

“Вовчий Клич”, гуртка юнаків “Вовк” Вінніпеґ, чч. 1, 2, 5, 1952 .

“Веде нас дух Мазепи”, 4. 5, газетка 3-го Куріня УПЮ-ів ім. Гетьмана Мазепи в Ню Йорку, 1954.

“На Зустріч Волі”, ч.5, гурток УПЮ-ок, “Вивірки”, Монтреал, 1955.

“Під Пластовими Прапорами”, однодівка, гуртка “Пугач”, Берхтесґаден, 1948. 12 ст. (циклостиль).

“Трембіта“, ч.1, 2, 3, орг. Куреня УПЮ-ів Володимира Великого, Авґсбурґ, 1948.

“Впорядник”, мандрівно-вишкільного курсу, Траунштайн, 1946.

“Дишель”, Орган Юнаків 1-го Куріня Карсьфельдського Коша, рік вид. II, ч.1, 13.I.46, **“Однодівка”,** видання Ляндецького Пластового Коша СУПЕ, Ляндек, Австрія, 1946, 43 ст., включає 19 оригінальних знимок. (циклостиль).

“СКОБ”, журнал пластового Коша в Карльсфельді, Рік II,ч.2-3/1945, ч.4/1946, ч.5/1946. Табір УНРА в Карльсфельді.

“Однодівка” 5-го Куреня УПЮ-ів ім. Сот. Федя Черника, Міттенвальд, 1950.

“Зелене Весло”, ч.2-3, 1951. 2-ий Курінь УПЮ ім Святослава Завойовника, Буенос Айрес, Аргентина.

3. Видання Старшого Пластунства УСП

“Іскра Сокільської ватри”ч. 2, 1950, чч. 4, 5, 1951, Бюлетень УСП-ок, Джерзі Сіті.

Іскра Сокільської ватри “НА ЗМІНУ”, ч. 6-7, УСП-ок і УСП-ів, Ню Йорк, 1952.

“Краса і Сила”, чч. 2, 3, журнал старшого пластунства, додаток до “Молодого Життя”; “ЛУНА”, чч. 8, 10, 12, Клівеланд/Філядельфія/Ню Йорк, 1958.

“До висот”, 1959-62, Міжкрайовий журнал Старшого Пластунства.

“Зелена Хустка”, офіційний листок зв’язку старшого пластунства в Канаді. Оттава, 1984, 1988, 1989.

4. Видання Матірних Куренів УПС/УСП

“Листок Зв’язку УПС”, ч. 1, 3, 1950, вид. Балави УПС за ред. Сірого Лева в ЗДА. – “Вісті з Кватири Начального Пластуна”, ч. 1(4), 1957

“ВАТРА ”, ч.1 вид. 4-ий Курінь УПС “Характерники” Реґенсбурґ, Нім. 1946-48.

“Інформаційні Листки”, ч.2, 1949 – ч.27,1964. 4-го Куріня УПС Харектерники, Реґенсбурґ/Філядельфія.

“Пласт у Косові на Гуцульщині”, Михайло Горбовий. Хроніка діяльноси Пластових Куренів 1922-26 рр.. В-во ГПБ і 1-го Куреня УПС ім. С. і О.Тисовських, Торонто-Дітройт-Клівленд, 1972, 57 ст.

“Листки Дружнього Зв’язку”, 1-го МК УПС ім. Сктм. Степана Тисовського, чч.: 15/51, 16/52/, 17/52/, I/II/53, 86/90.

“Листи до Братів Фаміліянтів”, бюлетень III-го Куреня “Лісові Чорти”.

“Кодекс Лісових Чортів”– /Звичаї, по котрим живе Лісово-Чортівське Плем’я.

“На Байдаках”, III-ий Курінь Лісові Чорти, Дітройт, 1957, 69 ст.

“Листи до Крилатих” ч. 13/60, ч. 15/61 – Журнал Внутрішнього Зв’язку Куренів УПС і УСП “Чоти Крилатих” ч. 13, 1960.

“Журавлі”,ч.2, Орган “Чоти Крилатих”, 1955.

“Летом Скоба у Світ”, ст.пл. Тарас Р. Лончина, Побратим. Пластова Прогулька до Европи, 31 липня-30 серпня 1979. Хроніка. Вид. 35-го куреня УСП-ів “Побратими”, Дітройт, 1970.

“Вовкулаки”, чч.3-5. Однодніvки ватаги Вовкулаків, Торонто, 1953.

“Під знаком Золотого Стремени”. Видання 7-го Куреня УПС ім. Андрія Войнаровського, перший випуск 1964, другий 1971.

“Вузли Дружби”, ч.9/66, ч.10/71. Бюлетень 7-го Куреня УПС ім. Андрія Войнаровського.

“Андрієві Войнаровському”, Ювілейне видання, “Вузли Дружби”, Бюлетень 7-го Куреня УПС ім. Андрея Войнаровського. Клівленд.

“Комета”, Листи Бурлак до Бурлак, Інформатор Бурлацької Ватаги.

“Вісті Курінної Канцелярії”, Офіційний листок 5-го Куреня УПС Загону “Червона Калина”.

“Дружнє Послання” шосте, “Загону Червона Калина”, 5-ий Курінь УПС.

“Калинові Листки”, ч.1, 1952, вид. Куреня УПС “Червона Калина”.

“За Чаром Срібної Землі”. Другий листок зв’язку 6-го Куреня УПС “Закарпатці” ім. О. Ольжича, ч. 11 і 12, 1950 (циклостилем).

“Інформативна Брошура” ГПБ, УСП, 1981

“Слідами Орлика”, ч.6(10), бюлетень 8-го Куреня УПС ім. Гр. Орлика, Ашафенбурґ, 1950.

“Там-Там”, ч. 1, 2, 3, Листок Дружнього Зв’язку сам. Гуртка УСП-ів “Сіроманці”, Ню Йорк, 1954.

“ОРІОН”, ч. 2, 1952 до ч.54, 1959. Листок дружнього зв’язку / Журнал морського Пластування 25-го Куреня УСП “Чорноморці”.

“Вітрила” Збірник Морського Пластування з нагоди 10-ліття 25-го Куреня УСП “Чорноморці”, ред. Ат.пл.поуч. О. Гаврилюк, ЧМ, Ню Йорк, 1957.

“Бібліотечка Чорноморця”, ч.1, 1948, непер. вид. 1-го сам. Гуртка УУСП.

“Чорноморці” ред. скватм. о. Бо-Ган. Міттенвальд. Неперіодичий журнал для виховання та вишколу морських пластунів, ч.4, 1951, ч.6. 1952, вид. 10-ий Курінь УПС і 1-ий Сам. Гурток УСП “Чорноморці”, Торонто-Едмонтон, ред. пл.сен.о.Б. Ганушевський.

“Порадник та Інформатор” для Морських Пластунів, ч. 2. 1953. Детройт.

“Міжкурінне Багаття”, журналик-триднівка Пластового Свята Весни, пластова оселя “Вовча Тропа”, видали Стежа 16.к.УСП-ок “Чорноморські хвилі” і Стежа 27.к.УСП-в “Хмельниченки”, Іст Четгем, Н.Й., 1970.

“Курені Уладу Старшого Пластунства”, Інформативна брошура

“Курені УПС”, КУПО, Головна Пластова Булава, Булава Головної Булавної УПС, Вид-во “Вогні”, Львів, 2005, 44 ст.

“Геральд”, неперіодичний бюлетень 5-го Куреня УСП “Орден Хрестоносців”.

Пластуни у Визвольних Змаганнях”. Дані зібрав 28-ий Курінь УПС-ок .

“Верховинки”, Нью Йорк, 2002. 71 ст.

“Кодекс” законів і обов’язків уклав Сірий Лев пл.сен. Сечерин Левицький Першого Куреня ім. Олександра і Степана Тисовських. Оттава – Торонто, 1995.

“Матеріяли до Пластового Мартиролога” (Пам’яті Івана Гавдиди). Підготован і видано куренем УСПОУПС “Орден Залізної Остроги”, Львів, 2003, 120 ст.

5. Пластові журнали/часописи

а) журнали УПН

-Методичний: “Вогонь Орлиної Ради”, вид. “Орлиний Круґ”.

-“НОВАК”, 1946-1950, Мюнхен (додаток до жур. Молоде Життя).

-“Малі Друзі” , ч. 1, В-во “Молоде Життя, Авґсбурґ, Нім.1947.

-“Юні Друзі”, чч.1,2,3, 1947, Авґсбурґ.

-“ГОТУЙСЬ”, ч. 1, 1953.

-“Пташенята”, журнал для дітей 2002, Україна.

б) журнали УПЮ

Методичний: -“В Дорогу з Юнацтвом, ч.1, 1960.

“В Дорогу”, журнал Виховників Юнацтва, НСОУ, Україна 2000, 83 ст.

“СКОБ”, чч. 4-8, 1948, Зальцбурґ.

“ПЛАСТУН/SCOUT”чч.2-5,7, 1946-48, Інструктивно-розваговий часопис. Авґсбурґ.

“На Сліді”, чч.1-7, 1945-1948, Авсбурґ.

“ЮНАК”, ч.1, січень, 1963.

в) Загальнопластові журнали

“Дорога”, ілюстр. Журнал, кілька чисел з 1941, 1943 і 1944, “Укр. Вид-во”, Краків – Львів (від ІСТ).

“Молоде Життя” ч. 2 (78), січень, 1932 Прага (від ІСТ)

“Молоде Життя”**,** часопис Укр. Пласту, ч. 1, 1946–1957

“Сеніорська Ватра”, Булава УПС. Реґенсбурґ/Мюнхен/Бофало, 1947-1952.

“Пластовий Шлях”, рік І, ч.1, лютий 1930, Ко-оп “Пласт”, Львів. 26 ст (М.Н.).

“Пластовий Шлях”**,** ч.1, 1950 – Мюнхен/Торонто.

“Листки Зв’язку” Уладу Пластунів Сеньйорів, ч. 1, Дітройт, 1950.

“Слово”, вид. Улад УПС і УСП у США; Улад Пластового Сеніорату на Терені США.

“Періодичні і Серійні Видання Українського Пласту”

(Перша пробна версія списка), склав Олександер Малицький, Калґарі, Альберта, 2002, 100 ст.

г) Непластові журнали

“Веселка”, 1970 – 1992, Ню Джерзі Сіті, США.

“Мій пиятель”, 1949-1960, Вінніпеґ.

“Ми і Світ”, 1951 – 1969, Торонто.

“Світло”, ч. 3, 1951 до 1970, Торонто.

6. Пластова Література

(дещо з давніших та новіших видань)

“Життя в Пласті”, Др. Олександер Тисовський. Накладом Верх. Пл.Ради у Львові. Львів, 1921.

“Пластовий Гурток”, Е.Ю.Пеленський. “Вогні”, Львів, 1930.

“Порадник Впорядчика” (Як виховувати новиків), сквтм. Л. Прижмуренко (Л.Бачин.), Вид. “Філії Товариства Охорони Дітей”. Перемишль, 1930, 45 ст.

“Як Таборувати”, сквтм. Д. Козицький. Вид. “Український Пласт”, Прага, 1934.

“Пластуни Побратими”, Панько Таборенко.

“Основи Скавтової Методи”. Переклад з офіційного видання Міжнародньо-го Скавтового Бюра в Лондоні. Видано в Ювілейному Пластовому Році 1946/47 Накладом Кооперативи “Пласт”, Реґенсбурґ, 1947.

“Прогулька до великої Столиці”. Гутірка при ватрі про світогляд і характер, Др. М. Шлемкевич. Видано в Ювілейному Пластовому Році. Вид. “Пласт”, 1947, 32 ст.

“Перші Кроки”, Леонід Бачинський, Пластове Вид-во. “Молоде Життя”, Блюмберґ, 1949, 83 ст.

“Велика Гра”, Ю. Старосольський, ЛЧ. Гутірка про ідею й методу пластування. Пл. Вид. Молоде Життя, Мюнхен, 1949.

“Ідеологічні Основи Сеніорського Руху”, А. Фіголь. Мюнхен, 1951.

“Лицар з Імени і Чинів”, Ярослав Падох, жалобна промова на смерть Олекси Гасина-Лицаря, Вид. “Молоде Життя”, Мюнхен, 1951, 12 ст.

“Шляхи”, Володимир Янів. Пл. Вид. Молоде Життя, Мюнхен, 1951

“45 Років праці для Пласту”, в 70-ліття д-ра Олександра Тисовського, Основника Українського Пласту 1886 – 9 серпня 1956, пл.сен. О. Кусьмович. Вид. Діловий Ювілейний Комітет, Ню Йорк, 1956.

“Основноположник Пласту”. До 80-річчя з дня народження проф. д-ра Олександра Тисовського, Данилів Теодор. Мюнхен, 1966, 46 ст.

“Український Пластовий Улад 1911-1945”, Северин Левицький. Вид. Молоде Життя, Мюнхен, 1967.

“Пласт на порозі свойого 60-ліття” 1911-1970, Юрій Старосольський. Вид. “Молоде Життя”, Мюнхен, 1970.

“Моє служіння Україні”, о. Йосафат Жан, ЧСВВ. Реферат. Едмонтон, 1953.

“Новацьким шляхом” Теодосія Самотулки, в якій є подана історія едмонтонського новацтва.

“Пласт на Рідних Землях України**”,** пл.сен. Марія Павлишин. Торонто, 1984.

“Пласт: нарис витоків, історії, сьогодення”, О.М. Сич. “Лілея”, Івано- Франківськ, 1999, 76 ст.

“Шух – УПА, упор. Сірий Орел Орест Гаврилюк, Бібліотека В.О.Р. ч.32, Рівне – Філядельфія, 2000.

Громадські:

“Канадіянізція”, Т. Ястремський. Вінніпеґ, 1946.

“Будучність українського населення в Канаді”, Др. М. Мандрика, Вінніпеґ, 1929, 35 ст.

“Чужинці про Україну”, Мюнхен, 1949.

“Початки організованого життя Канадських Українців. Едмонтон, 1952.

“Західноканадський Збірник”, 1, 2, 3, 4, НТШ, Едмонтон.

“Святкування 60-ліття 1949-2009 НТШ в Канаді, 2009.

“З собою взяли Україну”, пл.сен. д-р П. Саварин.

7. Пластові календарці

“Усе Готовсь” Українського Юнацтва, Львів,1937; “Пластунський календарець”, СУПЕ, Реґенсбурґ, 1946; “Пластунський календарець” на рік 1948/49, “Молоде Життя”; “Календарець на 1949; “1954 Ювілейний Календарець в 40-ліття У.С.С.”, зред. о. С.Хаб. (з альбому УСС); “Календарці” на 1955 і 1959 (не пластовий)**;** “В Дорогу”, пластовий співаник, вид. “Молоде Життя”, Авсбурґ, 1949, 190 Ст.; “На Сліді” Пл**.** Станиця, Мельборн, Австралія, 1961**:** “Підручна книжечка пластуна і пластунки”, ГПБ, Ню Йорк, 1990; Відбитка “Першого Історично-пластового календара, 1996.

8. Для Нових Батьків”

Пластові брошури, летючки, буклети

“Батькам про Пласт,” КПС, в Канаді, 1977, 2 ст. і друге змінене вид. ГПБ, 1986, 47 ст.

“Довідайся про Пласт”, КПС.

“Пласт Організація Української Молоді в Канаді”, КПС, Канада, 1978

“Чи вписати моїх дітей до Пласту?”, Станиця Едмонтон, 1988, і перевиданий пл. станицею в Едмонтоні, 1997.

“Станичний Довідник” – Пласт організація української молоді для патріотичного, всебічного самовиховання, зібрала пл.сен. С. Шулякевич, Едмонтон, 2008 (8 карток).

“Пласт тебе чекає”; Національна Скаутська Організація України, Тернопіль.

“Пласт Національна скаутська організація України”, Львів. (летючка).

“Навіщо моїй дитині Пласт?”, Марічка Артиш, Пласт НСОУ, друге вид., Львів, 2006, 20 ст. і третє видання, 2008.

“Яснозбройний Юрій”, видання “Тиверці”, Одеська обласна організація українських пластунів., 6 травня 1997, Одеса. (відбитка брошурки, від пл. колектора І. Дитюка).

“Віртуальний Пластовий Музей, за сприяння “Києво-Могилянська академія”, Київ 2000.

“Молодішна організація ПЛАСТ” Національна Скаутська Організація України, Київ -“Святкування 100-ліття Пласту 2011-2012”, Гасло: “Будь іскрою, як мрієш бачити багаття”.

3. **Хроніка – Витинки з преси про Пласт в Едмонтоні**

Тут включені відбитки згадок про Пласт в Канаді “Організуймо Пласт при Січах в Канаді” /Канад. Українець/1926; “Український Пласт на чужині”/Укр. Голос, Він-пег/10 липня 1935; “Пласт(Скавт) при Нар. Домі”/Укр.Вісті/20 вересня 1933.

Альбоми із вирізками/відбитками різних статей від 1948 з преси, що пов’язані з активностями станиці і її членів. Дописи станичних прес-референтів та інших осіб: Українські Вісті, Свобода, Новий Шлях, Гомін України, Український Голос, Юнак, Готуйсь, Пластовий Шлях та інші видання. Включено листи дописів окремих прес-референтів (найбільше дописів стоїть за П.С). Окрема папка копій ручнописаних і машинописаних дописів.

Байндер “Початки Пласту в Канаді” вирізки з Пластового кутка в “Новому Шляху” від 5 червня 1948. Звідси статейка “Атлантик”, Федь Фуярка/Пластовий Куток XV/Нов.Ш. 1948, була поміщена у Пластовому Шляху ч.2(166) 2011, ст. 44-5

Окремі течки/байндери вирізок газетних статей загально про Пласт: Свобода, “Пластова Ватра”/The Ukrainian weekly; Українська Думка, “Пластова сторінка”; America/”СКОБ”, Українські Вісті; Новий Шлях; Гомін України; Українське Слово; Літературна Україна 9/V/91; Наше Слово, Варшава,1990 і січень, 1993’ Forum a Ukrainian Review, no. 45, 1980; “Молода Галичанка”, Львів

Три течки відбиток дописів про Пласт зі Свободи і "The Ukrainian Weekly", від колектора пл.сен. І. Дитюка.

Папка – копії ручнописаних і машинописаних дописів.

И. "Пластові Забави, Вечорниці, Балі"

До колекції входять: друковані запрошення, квитки, програмки, афіші, світлини, дописи про відбуті забави, гостьові книжки, список всіх забав від 1949 та деяка меморабілія.

Два окремі альбоми запрошень на забави та інших друків/І.Стадник, М. Стефанів.

І. "Відзнаки пластових таборів Едмонтонських пластунів

Від 1949 р. та інші пластові відзнаки – давня відзнака Ювілейноно Свята Весни 1947 р. в Міттенвальді: три дармовиси і металевий щитик з Патроном Св. Юрія.

Відзнаки Станичних Ювілеїв, Свято Весни, Зимові прогульки, відзнаки зустрічей, вимінні відзначки зі скавтами, відзначки КУПО, відзнаки приналежности до Пласту, відзнаки пластових ступенів, вишколів відзначення в УПЮ, відзнаки відзначень УСП і УПС, відзнаки матірних куренів, Шевченківська Медаля та інші. Колекція відзнак пластових таборів у Вінніпеґу/Я.Шулякевич.

Ї. "Пластова філятелія

Альбоми "Філятелістичні Об'єкти" – пропам'ятні поштівки, конверти та карточки з пропам'ятними марками та штемплями, поштові і непоштові марки, наліпки, і пластові поштівки, оригінали рисунків і видання поштових марок і поштівок П. Лукомського. Включено теж і кореспонденцію гуртка юнаків Карпатські Орли з філятелістами в справі висилок Едмонтонських марок. Наконечний, збірка марок Українські Державні поштові марки 1918-20.

Для архівної колекції пл. поштівок набуто рідкісну пластову поштівку від друга Валеріяна Забіяки з США. Він один з провідних членів Союзу українських філятелістів і нумізматиків, веде ліцитації укр. збирацьких видань раз або два рази на рік. Для нього вислано дещо з пластових видань Станиці.

Проваджу переписку і обміну пл. речей з колекторами/філятелістами, які зацікавлені виданнями едмонтонської пл. станиці. Від друга Омеляна Слободяна, керівника пл. музею-архіву в Австралії одержано пл. поштівки і конверти виданих з ріжних пластових оказій в Австралії. Друг Омелян теж філятеліст і збирає Україніку. До нього вислано пластові речі Едмонтонського Пласту.

З колектором із США, пл.сен. Іваном Дитюком, довший час провадимо переписку і виміну пл. матеріялами. Він продовжує посилки відбитих з преси статей про Пласт в конвертах з різними непоштовими марками і наліпками. Від нього одержано: Бронзовий Хрест за геройський чин. Ця нововведена пл. відзнака була затверджена 9 жовтня, 1994 р. 12-ми Зборами КУПО; фотогра-

фію і копію рукописного привіту гетьманича Данила Скоропадського, на з'їзді Союзу Українських Пластунів Емігрантів, 9 квітня, 1946; Відбитку знищеного документу – "An die Ganze Kultur-Welt", Fur das Kommando des Ukrainischen-Emigranten-Pfadfinder –Bundes, Ing. E. Kulcyckyj m.p., Vorsitzender, D. Kosiskyj m.p. Sekretar. З печаткою – Українська Пластова Команда, В.Ч.С.Р. з пластовою лілейкою. Prag. Oktober 1930.

Др. Ярослав Фурсенко філятеліст з Австралії готовить на спілку з І. Дитюком і Миколою Тихоновим колектор зі Саскатуну, обширний каталог усіх пластових збирацьких видань. З нашого архіву переслано др. Фурсенкові кільканадцять речей з видань нашої станиці та марки і дуплікати пл. поштівок. Д-р. Олександер Малицький, визначний філятеліст, виготовив до цего каталогу пробний список "Бібліографія літератури про збирацькі пластові видання" та переслав до нашої збірки. Також одержано від нього "пластову" (з лілейкою) марку Канади, вжиту на коверті, що пройшов поштовий обіг. Для нього набуто і переслано поштову марку з писанкою (видана Canada Post -Roadside Attractions) та дві треті аркуші марок з 1956 за рис.ст.пл. П. Лукомського. Д-р Малицький один із організаторів першої виставки Українських поштових марок в 1951. Від друга Івана Стадника, бувшого Станичного, одержано копію його доповіді з приводу відмічення Українським Філятелістичним Клюбом 50-ої річниці відбуття Першої філателістичної Виставки поза межами Укріни, улаштованої 7 жов. 1951 пластовою Станицею в Едмонтоні. Також він подарував до Архіву Катальог "Виставка Українського мистецтва і міжнаціональної філятелії", Україна'93 Мюнхен, 1993, 160 ст. Треба відмітити, друг Стадник подарував велику кількість пластових матеріялів – оправлені давні пл. журнали, однодівки, пл.календарці, книжки, фільцовий прапорець "Батурин", переслані конверти з пл. значками та речі одержані з України, від друга Стебницького – поштівки, брошурки, летючка "Заприсяження Начального Пластуна др. Любомира Т. Романкова" та відкритку "Пластуни-герої України" (рекляма пластових марок, для друку), пл. співаник "В Дорогу". Рівно ж одержано від нього відбитки збирацьких каталогів – "Сфрагістика", наука про печатки, вип. ч.1 1996, Калґари, 50 ст. (неоправлене); Збірник "Пластові фірмові конверти", Р. Соболь – І. Дитюк; відбитка збірки " Українська Альберта на листівках" (86 листівок); сфотографована колекція пл. листівок Івана Дитюка; "Дрогобицький колекціонер", ч.1(12) 1996, Вид. Дрогобицьких нумізматів, боністів і філателістів. 16 ст.; каталог "Українські Поштові Марки", Ю. Максимчук, 1949.

Й. Експонати/Об'єкти

Перший образ Патрона Пласту Св. Юрія, авторства ст.пл. І. Яціва, 1949/1950 р. Образ Св. Юрія, Запрестольна Ікона з парафії Св. Юрія проф І. Кейвана. Образи: копія оригіналу "Аркан"/Ю. Кр.; "Гуцул і гуцулка"/Л.Дит.; "Плян Києва" з передмістями року 1894 роботи Б. Шулякевича, з приводу КПЗ-55, Київ-Столиця України; "Пластова Домівка"/О. Манастирської; два рисунки Ювілейних емблем 50 і 60-ліття Станиці; дошка-емблема стежі УСП "ВОВКУЛАКИ", 1949; прапор "Пластовий Курінь Сокола-ІІІ у Львові", ліва сторона "ВПЕРЕД"(дещо

пригорілий у вогні); вишивані обгортки книг гуртка юначок і Течки Кошової з 1951; бронзове знам'я з вишитою лелітками пл. лілейкою; Станичні печатки і кліші; зразки одностроїв новачки і юнакаю; сорочинки з нов. таборів і Станичні Ювілейні та інші пам'яткові речі.

К. Пластові друки Станиці

Альбом/ІСТ з поширенням

Заголовні листки, конверти, форми картотеки членства Станиці, запрошення і програмки на окремі святкування, концерти, вистави; цеголки для розпродажі, базарові книжечки, різні повідомлення, індекси вимог до пластових проб, форми відзначень, грамоти вітальні програмки з нагоди всяких окремих святкувань, стяжки, різні пластові форми – відзначень, таборові посвідки, реклямні матеріяли з інформацією про пл. табори та впису до пласту.

Різне

Пластова свічечка – збірка програмок і колядок

Тексти із виступів пластунів на Конференції КУК, Провінційної Ради "Будуємо Майбутнє" 2004, Лада Шулякевич.

Папка – програмки громадських імпрез – участь пластунів.

Інформаційний Бюлетень про проблеми з пропозиції КПС Канади відносно входження Пласту Канади в систему скаутів Канади/2001.

Видання Я Шулякевича відносно приступлення Пласту до Скавтінґу.

Папка – машинописні статті до газет, різні манускрипти. Оригінальна друга копія "Пласт в Едмонтоні в роках 1958-1963" О. Роїк до 15-ліття Пласту в Едмонтоні/ІСТ .

Архівні колекції пл.сен. членів станиці: пл.сен.кер. Я. Іванусів ЛЧ.

Пл.сен. кер. Роман Голод, пл.сен. В Горбай, пл.сен.кер С. Климкович, пл.сен. кер. В. і В. Кунди, пл.сен.кер. М. Наконечний, пл.сен.кер. С. і Я. Скрипник, пл.сен. І. Стадник, пл.сен.кер. о. Митрат В. Тарнавський, пл.сен.кер. д-р Пл. Саварин і пл.сен. М. Стефанів. Всі вони внесли до Архіву цінні багатющі матеріяли. З їх колекцій більшість увійшла до загальних Архівних збірок, а частина залишається під їхньою збіркою.

Слід згадати, що загальний опис збірки пл. архіву едмонтонської станиці поданий в довіднику "Архівна Україніка в Канаді". В Провінційному Архіві Альберти, 8 червня, 2010, відбулася презентація довідника д-ра Ірини Матяш, дослідниці архівної Україніки в Канаді. Вручили почесну грамоту теж і мені, Н. Цинцар, за що я вдячна.

ПОЧЕСНІ ДОКТОРАТИ АЛЬБЕРТСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Віталій Абліцов
(Київ)

БЕНТЕЖНІ ВАЛЬДШНЕПИ

До біографій Почесних докторів Альбертського університету Юрія Шевельова та Олеся Гончара

Їхні життєві шляхи перетнулися у довоєнному Харкові. Там вони й розійшлися: першого доля вивела на дорогу складних і людських, й історичних випробувань в умовах тоталітарного радянського режиму, а другого – у демократичний світ з його гуманістичними духовними загальнолюдськими цінностями: спочатку до звільненої від нацизму Європи, а потім – за океан, до Америки. 1990 р. Вчитель та Учень (науковець-лінгвіст зі світовим ім'ям Юрій Шевельов та письменник і громадський діяч України Олесь Гончар) зустрілися знову. Але ця зустріч не принесла їм радості…Чому?

Автор пропонує свій варіант відповіді на це запитання і насамперед закликає себе й читачів вкотре замислитися над фатальним для вітчизняної історії переважанням в суспільній свідомості духу одвічних міжусобиць, безпричинного егоїстичного розбрату. На думку автора сьогодні це одна з актуальних проблем, адже живемо у час радикальних змін (політики вже встигли назвати його періодом перезавантаження), у переходову добу, яка на переконання китайського філософа Конфуція, нічого комфортного нікому не обіцяє. Разом з тим час змін – це період оновлення, поглиблення знань та розуміння життя і діяльності провідників нації, зокрема, наших визнаних письменників й взагалі діячів культури.

Олесь Гончар…Юрій Шевельов…

Що ми знали ще не так давно про першого з його офіційної біографії?

Популярний письменник, чиї твори перекладені на десятки мов світу й видані мільйонними тиражами, фронтовик, лауреат найпрестижніших премій СРСР (у тому числі й Ленінської), Герой Соціалістичної Праці (посмертно – Герой України). А потім відкрилося, що Олесь Гончар досить тривалий час перебував у німецькому полоні – був в'язнем харківської Холодногірської тюрми

та концентраційного табору. 1943 року під нещадним контролем радянських спецслужб проходив так звану "фільтрацію" – сувору перевірку органами СМЕРШу (контррозвідувальна радянська каральна організація часів ІІ-ї світової війни). Також читацька аудиторія дізналася, що автор трилогії "Прапороносці", романів "Людина і зброя" та "Собор" прожив життя не під своїм прізвищем: батьківським – Біличенко (до речі, те ж сталося й з його вчителем Юрієм Шевельовим-Шнейдером, щоправда там інша історія).

І Ю.Шевельову, й О.Гончареві випало жити у складні історичні часи, тому, вважаємо, є помилковим (й само собою зрозуміло – упередженим) сприйняття того минулого й оцінка життя та творчості, зокрема, автора трилогії "Прапороносці" його нинішніми опонентами з позицій демократичного сьогодення, коли Україна виходить на європейський шлях цивілізованого розвитку. Тим більше, що літературні класики завжди вимагали судити про них, опираючись на закони, котрі вони самі собі визначили (О.Пушкін: "Драматического писателя должно судить по законам, им самим над собою признанным". (О.Пушкін Твори у 10-ти томах. Лист до О.Бестужева, від січня 1825).

1. Харків слобожанський, малоросійський, радянський, український…

Це, звичайно, ситуативні назви слобожанської столиці, бо Харків завжди був, є і буде українським. Але були в його історії періоди, коли еліта міста піддавалась певним кон'юнктурним політичним та тимчасовим освітньо-культурним настроям. Юрій Шевельов мав свій погляд на періодизацію історії слобожанської столиці: перший Харків – губернсько-слобожанський, другий – російсько-купецький, третій – українсько-урбаністичний і четвертий – радянсько-провінційний.

Щоб побачити й відчути життя Харкова часів Ю.Шевельова та О.Гончара, відкриємо перші сторінки історії слобожанського міста, датовані початком ХУІІІ-го століття.

В Російській імперії, до якої у ті часи входила Україна, це був період царствування молодого Олександра І-го, котрого в Європі наївно сприймали як монарха-просвітителя.

Реформи, які намагався здійснити Олександр І-ий і які традиційно для Московії ігнорувалися значною частиною консервативного російського суспільства, часто породжували інтригуючі колізії. Так, наприклад, царю був поданий документ "Про недоцільність заснування університету у Санкт-Петербурзі". До речі, одним з аргументів "проти", було твердження, що великі міста не здатні бути загальноосвітніми центрами, оскільки в них занадто багато спокус, котрі відволікають молодь від навчання тощо. Також говорилося про те, що у столиці й так багато навчальних закладів, у той час, як в провінції їх занадто мало. Тим більше, що "возз'єднані" околиці належало упокорити й знищити в них все, що вирізнювало Україну чи, скажімо, Грузію, від Росії: насамперед, зрозуміло, русифікувати. В аргументації щодо відкриття Київського університету (1834) прямо й писалося – "для обрусения края". В російській традиції було й залиша-

ється до сьогодні вслід за армією посилати чиновництво й освітніх діячів.

Одним з противників відкриття Санкт-Петербурзького університету був сенатор, польський граф Северин Потоцький – опікун Харківського навчального округу. Серед його дорадників рахувався відомий слобожанський діяч Василь Каразін. Між іншим, він потрапив до оточення С.Потоцького випадково – як перекладач: польський граф погано володів російською і В.Каразін (за походженням чи серб, чи болгарин?) готував для нього російськомовні документи. Графу С.Потоцькому забажалося зробити Харків університетським містом. Ідея не суперечила планам іншого польського діяча – впливового в імператорському оточенні князя А.Чарторийського.

Таким чином історія заснування університетів спочатку у Харкові, а потім в Києві стала наслідком протистояння кількох партій (чи по-сучасному – груп впливу), котрі інтригували при монаршому російському дворі заради своїх особистих впливів в Україні. Колись сильна проукраїнська партія (К.Розумовський, П.Завадовський, О.Безбородько, Д.Трощинський) після знищення гетьманщини (Гетьманська держава Б.Хмельницького "Військо Запорозьке", 1648-1782) – останніх залишків української автономії – здавала позиції впливовим польським дворянам, котрі повинні були сприяти утвердженню західного вектору зовнішньої політики Росії. В останньому був особливо зацікавлений імператор-псевдореформатор Олександр І-й. Харківський проект імпонував А.Чарторийському (в 1804-6 роках міністр закордонних справ Росії), бо він був опікуном Віленського університету (нині Вільнюський в Литві). Історик І.Лисяк-Рудницький аргументовано довів, що "Князь Чарторийський мав рацію, коли, як польський патріот, намагався не допустити до заснування університету у Києві; йому залежало на тому, щоб три правобережні губернії – Волинську, Подільську й Київську – включити до Віленської учбової округи й таким чином закріпити польську культурну гегемонію на цій території".

Коли постала проблема викладацького складу нового Харківського університету, вже згадуваний граф С.Потоцький, котрий навіть після своєї відставки з поста опікуна Харківського навчального округу віддано займався проектом, використав свої широкі європейські знайомства й звернувся до німецьких інтелектуалів (французькі університети у той час були закриті Наполеоном, а британські занадто відрізнялися від європейських). Зокрема, він запросив до столиці Слобожанщини поета й мислителя Йоганна Вольфганга фон Гете, котрий відмовився переїхати до Харкова, але активно посприяв формуванню професорського складу новозасновуваного навчального закладу. Таким чином з 47 викладачів університету 29 були іноземцями (14 – німців, 4 – французи, 7 – вихідців зі слов'янських європейських країн). Професори-європейці їхали до Харкова не лише самі, але й везли з собою, сказати по-сучасному, "групи підтримки": слуг, садівників, лікарів, шевців, кравців… Для їхнього поселення була виділена міська територія, на якій утворилася вулиця, що, закономірно, одержала назву Німецька.

Жили на ній Вебери, Грумбахи, Бренки, Лосси, Вольфи… (Д.И.Багалей, Д.П.Миллер "История города Харкова за 250 лет его существования (1655-1905)." В двух томах. Репринтное издание. Х., 1993). Зауважимо принагідно,

що в Харкові завжди переважало українське населення. Особливо у перші десятиліття його існування. Наприклад, згідно даних за 1666 рік у місті проживало 2179 українців і 151 росіянин. Жили тут й іноземці. Ті ж німці (і не лише котрі прибули у Слобожанщину у зв'язку з відкриттям університету). Так з'явилися серед харків'ян і родини Медерів та Шнейдерів, один з шлюбів між якими й створив сім'ю, в якій народився Юрій Шнейдер-Шевельов (оскільки майбутній професор твердить, що його батько полковник, а пізніше генерал В.Шнейдер за походженням був польським німцем, залишимо на майбутнє уточнення місця його народження. Принагідно зауважимо, що досі невідомі і дата й місце смерті генерала, котрий після громадянської війни в Росії опинився в еміграції в Югославії).

2. Георгій (Юрій) ШНЕЙДЕР-ШЕВЕЛЬОВ (літературні псевдоніми й прибрані прізвища: Юрій Шерех, Гр. Шевчук, Ткачук). 17 грудня 1908, Харків (за іншими даними – Ломжа, Польща) – 12 квітня 2002, Нью-Йорк, США.

Славіст-мовознавець, історик української літератури. Закінчив Харківський університет (тоді Педагогічний Інститут Професійної Освіти, 1931). Викладав у Всеукраїнському комуністичному технікумі журналістики (1933-39), Харківському університеті (1939-43). Професор Українського Вільного (Німеччина, з 1946), Люндського (Швеція, 1950-51), Гарвардського (1952-54), Колумбійського (США, 1954-77) університетів. У 1946-49 – заступник голови об'єднання українських письменників МУР (Мистецький Український Рух) в Німеччині. Обирався Президен том Української Вільної Академії Наук в США (1959-62, 1978-87), Головний редактор журналу "Сучасність". Член Американського лінгвістичного товариства, Інституту мистецтв і науки. Член Гуггенгеймського меморіального товариства (1958-9).

Ю.Шевельов – автор 17 книг, зокрема фундаментальних наукових праць: "Передісторія слов'янської мови: історична фонологія загальнослов'янської мови" (1965), "Історична фонологія української мови" (1979), "Нарис сучасної української мови" (значна частина праць перекладена англійською). Завдяки Ю.Шевельову українську мову введено в контекст світової славістики.

Основні книги вченого: "Не для дітей" (1964); "Друга черга" (1978), "Третя сторожа" (1991), "Пороги і запоріжжя" (тритомник, Х., 1998), "Я – мене – мені…(і довкруги)". Спогади (два томи, 2001), "Вибрані праці. Мовознавство. Літературознавство" (два томи, 2008).

Бібліографія писань у ювілейних збірниках на пошанування Шевельова: Symbolae in honorem Georgii Y. Shevelov. Мюнхен 1971; Studies in Ukrainian Lingvistics in honor of George Y. Shevelov. (Нью-Йорк, 1985). Серед нагород та відзнак Ю.Шевельова, зокрема, Національна премія України імені Т.Шевченка (2002), премія міжнародної Фундації О. і Т. Антоновичів (1988). Вчений був Почесним доктором Альбертського, Люндського, Харківського університетів.

Отже родина Шнейдерів-Шевельових. Якщо у випадку Олександра Біли-

ченка – Олеся Гончара можна говорити про певні стосунки полтавських Монтеккі та Капулетті (В.Шекспір "Ромео і Джульєтта"), то офіцерська, а потім генеральська (коли В.Шнейдер-Шевельов став генерал-майором, батьки нашого героя вже жили окремо) родина ділилась на дві частини: мати з дітьми і батько – чоловік, котрий і одружившись, не змінив свого способу життя (вів себе незалежно й вільно…). Батько Ю.Шевельова – Володимир Карлович Шнейдер, за свідченням сина, одержав військову освіту, служив у російській царській армії, потім у Добровольчій, опісля в Криму (в період командування нею генералом-німцем П.Врангелем) – був нібито комендантом Феодосії... Далі, мабуть, немає сенсу продовжувати, оскільки тепер відкриті документи, що відкривають у значній мірі офіційну біографію генерала В.Шнейдера-Шевельова і факти якої часто не співпадають з розповідями та здогадками сина.

У двотомнику своїх спогадів *"Я – мене – мені...(і довкруги)" (Харків – Нью-Йорк, 2001)* Юрій Шевельов своєму батькові присвятив дуже мало місця. Перший синівський спогад: 1913 чи 1914 рік, польське місто Ломжа, де дислокувався 14-й Олонецький полк, котрим командував батько. З початком І-ї світової війни родина евакуювалась на батьківщину матері Варвари Володимирівни Медер до Харкова (згідно документів майбутній вчений народився 17 грудня 1908 року в Польщі. Його мати свідчить (і це відповідає дійсності), що це сталось у Харкові. Далі Ю.Шевельов розповідає, що його батько, як військовий, за своїм світоглядом був відданий Російській імперії. Він – учасник російсько-японської війни 1904-5 років. 1916-го вже під прізвищем Шевельов (про історію зміни прізвища – далі) батько стає генералом. Потім були слухи, що його вбили більшовики-матроси у Києві 1918 року. І все.

Епізоди спогадів сина, присвячені батькові, перемежовані ремарками: "Про батьків просто нічого мені невідомо" (згадане видання, т.1, стор. 26), "… тут лише те з його біографії, що мені відоме" (стор. 30) тощо. Гадаємо, тут належить додати, що свій мемуарний двотомник учений писав у літньому віці. Тепер, коли є можливість порівняти припущення Ю.Шевельова з опублікованими документами (автор – історик І.Мухін, Москва), доречно згадати й такий епізод. Дружина Олеся Гончара Валентина Гончар розшукала в домашньому архіві письменника лист Ю.Шевельова до свого колишнього харківського студента О.Гончара (вперше опублікований у спогадах В.Гончар "Я повен любові" (К., 2008, стор. 69):

*"*Дорогий Олесю *Трохимовичу! (курсив В.А.)* (сподіваюся, що не перекрутив Вашого по-батькові). Дуже хотів би з Вами зустрітися під час Вашого перебування в Нью-Йорку й згадати минуле. Добре пригадую Вас від першої Вашої появи в Газетному технікумі до червня 1941 р. в університеті. Читав багато ваших книжок після того, пару разів писав про вас. На жаль, Ваші листи з часу Вашої практики й вірші, що Ви тоді писали, загубилися в воєнній хуртовині, що порозкидала людей. Я радо бачив би Вас у себе, або прийшов до Вас, або ми могли б зустрітися десь у ресторані. На жаль, я не зможу бути на обіді, що буде даний завтра на честь Вашої групи в Колумбії. Подзвоніть мені – телефон М06-9411 або – якщо маєте охоту – бодай черкніть на адресу, що подано

нижче. З сердечним привітом Ваш Ю.Шевельов". Цей лист датовано 1960-м роком. Тобто, Вчитель та учень не бачилися 19 років, але Ю.Шевельов таки перекрутив (як сам наголо шує) по-батькові О.Гончар (треба – Олесь Терентійович). Подібних "перекручень" та "забувань" немало й в спогадах Вченого, що закономірно – це наслідок похилого віку автора написаного.

Тож уважно перегорнемо сторінки життєпису Юрія Шнейдера-Шевельова та його батька, адже біографія – не лише історія людини, роду, країни, але й знак зрілості суспільства, його цивілізаційної здатності вшановувати своїх видатних діячів.

Відразу ж зауважимо, що до сьогодні у книзі життя вченого та його родини ще досить "білих сторінок", особливо, що стосуються його походження, формування світоглядних засад, врешті ідеологічного вибору. Як відомо, майбутній лінгвіст-літературознавець народився у німецькій родині (батько – Шнейдер, мати – Медер), тому цікаво читати, наприклад, такі от його одкровення: "Найбільшим відкриттям років мого шкільного навчання, яке заважило на всьому моєму дальшому житті, було відкриття України… Коли запроваджувано пашпорти, треба було визначити для пашпорта свою національність, я усвідомлював, що було б куди безпечніше написати *росіянин*, і це цілком залежало від мого вільного вибору, але після недовгих вагань, я вибрав – *українець*… мені здається, що українськість завжди була в моїй родині" (т.1, стор. 73 і 76-7). Оскільки теоретики біографістики закликають відмовлятися від аксіоматики, а більше зосереджуватись на пріоритетній важливості фактичних даних, сьогодні нарешті з'явилася можливість розвіяти певні міфи щодо біографії Ю.Шевельова, творені деякими його дослідниками, й заповнити набридлі лакуни у текстах його життєпису, ретельно простежуючи земний шлях, зокрема батька вченого, про якого, як зазначено вище, Ю.Шевельов знав дуже мало.

Щодо матері, Варвари Володимирівни Медер (1867-1953), нарис життя якої відносно відомий (насамперед з 2-томника), то пропонована публікація, гадаємо, не тільки додає нову інформацію, але й відтінює чи подає у новому світлі вже читане. Батько й мати Ю.Шевельова були сильними постатями, і драматичний розвиток їхніх стосунків відчутно вплинув на формування психологічного типу особистості майбутнього науковця, тим більше, що тлом пережитих юнаком подій стали глобальні історичні, національні й соціальні перетворення, що захопили не лише колишню Російську імперію, не лише Європу, але й весь світ. Невипадково після розповіді про своїх батьків та їхні родини Ю.Шевельов робить трагічний висновок: "Війна й революція розшматували не тільки батька, а й весь наш рід" (т.1, стор. 26), "Усіх їх знищено, у війні або в терорі, а кого не знищено, мусів покинути батьківщину" (стор. 31). Отже, Володимир Карлович Шнейдер (пізніше – Шевельов) – польський німець, народився 14 березня 1857 року (повторимося, що місце його народження покищо невідоме. Можливо, це був Харків). Навчався у Московській військовій прогімназії (заклад, як і кадетські корпуси, готував бажаючих здобути військову кар'єру). Далі було Чугуївське військове училище.

1876 року В.Шнейдер випущений прапорщиком зі згаданого піхотного юн-

керського училища. Військову службу розпочав у 122 піхотному Тамбовському полку. Однокурсником В.Шнейдера у Чугуївському військовому училищі був Петро Медер, котрий закінчив Харківську класичну гімназію. А оскільки Тамбовський полк дислокувався у Харкові, то гостинний П. Медер увів свого товариша у рідний дім й познайомив зі своєї меншою сестрою Варварою Медер. "Крім дяді Васі і дяді Володі, крім тіток Нюсі й Наді, мати мала ще брата Петра. Але з ним його брати й сестра не підтримували жодних зв'язків. Уважалося, що він зробив занадто добру кар'єру й пішов на такі послуги царському режимові, за які його не можна було шанувати. Він був комендантом міста Києва і відзначався активним переслідуванням революціонерів і опозиціонерів. Петро Медер, дядя Петя, був у роду постаттю одіозною. Скільки він мав дітей і яка доля їх спіткала, мені невідомо. Казали, що його розстріляно скоро після жовтневої революції" (т.1, стор. 30).

Пам'ятаємо зі спогадів Ю.Шевельова, що він висловлював припущення, що його батька нібито вбили у Києві матроси-більшовики. Очевидно, тут відбулося нашарування однієї інформації на іншу – подібну. Архівні документи відкривають трагічну загибель рідного дядька (по матері) Ю.Шевельова: у серпні 1919 року у Києві більшовицькі чекісти розстріляли генерал-лейтенанта П.Медера, котрий був військовим комендантом міста. Як свідчить відомий дослідник С.Білокінь, вбивця П.Медера чекіст І.Парапутц (до речі, племінник глави київської "чека" М.Лаціса) хизувався, гуляючи по Києву у вкраденій генеральській шинелі з форменною червоною підкладкою. Генерал П.Медер залишив у горі дружину Марію Карлівну й двох синів Володимира та Петра. У своїх спогадах Ю.Шевельов пише: "У Петербурзі ж мати познайомилася з батьком, що, виглядає, там вчився у військовому корпусі, а потім починав кар'єру армійського офіцера". Заради справедливості зауважимо, що відразу після цих рядків син зауважує: "Але це мій здогад. Могло це статися і вже в Харкові". Можливо, ці сумніви Ю.Шевельова від відчуття, що припущення про Петербург не відповідає дійсності.

Щодо "одіозності" П.Медера, то сьогодні можна дещо уточнити. Генерал П.Медер був військовим комендантом Києва у 1907-17 роках. Це справді був, як кажуть, служака. Мав суворий характер, був по-німецьки педантичний й вимогливий щодо військової служби. У багатьох публікаціях йому дорікають щодо нібито упередженого ставлення, зокрема, до київських акторів. Згадують різні історії з стосунків П.Медера та відомого театрального діяча М.Садовського. Проте не забуваймо, що йшла війна, й генерал повинен був боротися з спробами ухиляння від військового обов'язку. Щодо зауваження Ю.Шевельова, то тут теж були свої нюанси. Справа у тім, що родинні стосунки батька й матері Ю.Шевельова були дуже складними. Після 1914 року вони більше не бачилися й Варвара Володимирівна вважала, що сім'я розпалась. Очевидно, вся "вина" за це впала на Петра Медера, котрий колись привів В.Шнейдера у рідний дім й познайомив з сестрою й виходить повинен бути осуджений за нещастя сестри. Що ж до "гріхів" київського генерала, котрий заради успішної кар'єри відступив від правил дворянської честі, котрі по-своєму сповідували Медери

(занадто віддано служив монархії – переслідував інакодумців та противників імперії), то в цілому харківські Медери вітали й Лютневу революцію в Росії, й зречення царя.

Але повернемося до військової кар'єри В.Шнейдера та П.Медера. Обоє друзів взяли участь у російсько-турецькій війні 1877-8 років. Щоправда В.Шнейдер був підвищений у званні – став підпоручиком. П.Медер одержав поранення на війні. За мужність і відвагу, виявлені на фронті, двадцятилітніх друзів було нагороджено орденами Святої Анни 4-го ступеня. У нас немає точної дати одруження В.Шнейдера та В.Медер, але можна припустити, що вони побралися у середині 80-х років XIX століття. Ю.Шевельов був п'ятою (останньою) дитиною в сім'ї. З чотирьох попередніх вижила лише сестра Віра (померла у 29-річному віці у Харкові 1925 року). "1904:1905

років батько відбув японську війну", – згадує Ю.Шевельов. Це відповідає документам. Війну на Далекому Сході В.Шнейдер закінчив підвищенням до омріяного звання полковника. Його призначили спочатку командиром 189-го піхотного резервного Бєлгорайського полку, а в 1910 році – 14-го Олонецького. Оскільки полк дислокувався у Ломжі (Польщі), то Шнейдери там і жили, про що Ю.Шевельов заніс свої враження до своїх спогадів.

1914 року розпочалась І-ша світова війна. Події на Північно-Західному фронті, де воював В.Шнейдер, розвивалися не на користь Росії. У військах росло незадоволення командуванням. Причини поразок побачили й у тому, що російськими полками, дивізіями та арміями командували дуже часто офіцери та генерали за походженням німці. Підстави так вважати були: досить сказати, що на 15 квітня 1914 року зі 169 "повних генералів" 48 були етнічними німцями (28%), із 371 генерал-лейтенантів – 73 німці (20%). Навіть у корпусі Генерального штабу з 985 офіцерів 169 були німцями (17%). А в Імператорській свиті, тобто у безпосередньому оточенні монарха, з 53 генералів-адьютантів 13 були німцями (24.5%). І довелося Йогану Клейсту спішно ставати Іваном Клейстовим, Теодору Муту – Федором Мутовим, Вольдемару фон Візе – Володимиром Фонвізіним… Володимир Карлович Шнейдер перетворився у Володимира Георгієвича Шевельова (Ю.Шевельов пише на український кшталт – Юрійовича). 11 листопада 1914 року батьку присвоїли звання генерал-майора й призначили командиром бригади І-ї Фінляндської стрілецької дивізії

В.Шевельов брав участь у відомій Східно-Пруській операції, де німецький генерал П.Гінденбург на голову розбив 2-гу російську армію генерала О.Самсонова. Сталося це поблизу Танненберга – історичного Грюнвальда, де півтисячоліття тому об'єднані війська Польщі та Литви розгромили тевтонських рицарів. Тепер нащадки тевтонів – німці, взяли реванш. У ході Східно-Пруської операції був повністю знищений і Олонецький полк, котрим колись командував В.Шнейдер. Напередодні більшовицького заколоту 1917 року генерал В.Шевельов командував бригадою в 4-й піхотній дивізії (а не 40-й, як у Ю.Шевельова). За свою віддану службу цареві він був удостоєний 7-ми урядовими нагородами: крім вже згаданого ордена Святої Анни 4-го ступеню, той же орден 3-го й 2-го ступенів та мечі до цього ордену, Святого Станіслава з меча-

ми та бантом 3-го та 2-го ступеню, Святого Володимира 4-го та 3-го ступеню.

І от, маючи такого достойного батька, Ю.Шевельов в умовах радянської України вимушений був приховувати своє походження. Він, зокрема, не мав права навчатися у вищому навчальному закладі тощо. Щоб здійснилася мрія сина стати науковцем, на допомогу йому прийшла мати, котра знищила синові документи про народження й одержала нові, де говорилося, що Ю.В.Шевельов є сином простого радянського службовця й що народився він у Польщі в місті Ломжа…Зрозуміло, що цілісний образ особистості В.Шевельова, відображений у його біографії, буде й надалі уточнюватися, але ніколи не буде відтворений до кінця. Першим це спробував зробити сам Юрій Володимирович. З його спогадів постає вималюваний ним власний словесний портрет, котрий по-різному сприймається його послідовниками, прихильниками та опонентами.

Від батьків майбутній вчений перейняв неординарну силу характеру, вміння долати будь-які життєві негаразди й заради великої мети не зупинятися ні перед якими перепонами.

Обравши шлях науковця й відчувши, що в умовах тоталітарного СРСР визначених цілей не досягти, Ю.Шевельов вимушений був покинути батьківщину. Врешті, в Америці він одержав світове визнання своїх інтелектуальних досягнень. Він ніколи не забував, що до успіху його привела виплекана матір'ю в синові українськість (вчений завжди додавав, що українськість промовляла до нього через європейськість, іншими словами, його українськість ґрунтувалась на загальнолюдських ідеалах та моралі). Варвара Володимирівна врятувала сина від багатьох життєвих бід та насамперед від полону ідей російської ексклюзивності. Саме це допомогло йому зберегти самобутність у протистоянні з метром славістики Р. Якобсоном, котрий мріяв затягти Ю.Шевельова у фарватер свого впливу. Вплинув на світогляд вченого й батько (точніше, іронічне сприйняття батька матір'ю, що передалося й синові). Генеральський син Ю.Шевельов був палким прихильником пацифізму, у ньому ще в юності сформувалась відраза до тоталітаризму, мілітаризму, будь-якого насильства проти людини, цілого народу, що у свою чергу допомогло Вченому ще глибше пройнятися ідеями гуманізму, сховатися в умовну "вежу із слонової кістки" й звідти спостерігати реальне життя очима відданого науці відлюдника-інтелектуала. Долю Ю.Шевельова та його батьків повторили у значній мірі і їхні родичі.

Два племінники вченого стали військовими, воювали в арміях А.Денікіна та О.Колчака, а опісля опинились в еміграції. З племінницею – киянкою Люсею Старицькою – Юрій Володимирович спілкувався в Нью-Йорку. Рідні вченого жили також у Франції, Бельгії, Німеччині… Але найбільше родичів Ю.Шевельова закінчили своє життя в сталінських ГУЛАГах. Кузен А.Носов – етнограф-антрополог Академії наук УРСР, учень Ф.Вовка, був засуджений у справі Спілки визволення України (СВУ), на початку ІІ-ї світової знищений у Криму. Загинули у період комуністичних репресій двоюрідні брати Сергій та Микола – сини дядька В.Медера…Відкриваємо на закінчення ще раз спогади вченого. Юрій Володимирович зазначає, що його батько воював у Криму в армії П.Врангеля: "З Криму до Харкова він, звичайно, не міг подати голосу. Але

у військах Врангеля він міг опинитися тільки з війська Денікіна, а тоді було б дуже просто розшукати родину. Найправдоподібніше, що він загинув десь 1918 року, але чи від революційного терору чи на фронті і якому – ще німецькому чи громадянської війни, – родина не знала, а в радянських умовах і шукати не могла, бо це не обіцяло б добра…Так і знаю я його тільки з фотографій, всі в уніформі, від молодого віку з матір'ю чи окремо, потім кілька з війни, високого, стрункого, в пізні роки лисого спереду, завжди з високим чолом і якимсь дуже спокійним поглядом".

Документи підтверджують, що генерал В.Шевельов не загинув у вирі громадянської війни, а опинився в еміграції в Югославії (тодішня назва – Королівство сербів, хорватів і словенців). На жаль, ми не маємо точних даних про його емігрантську долю. Як відомо, напередодні 2-ї світової війни колишні білогвардійці створили в Югославії Російський охоронний корпус, котрим командував колишній випускник Чугуївського військового училища генерал Борис Штейфон. Є підстави вважати, що В.Шнейдер-Шевельов, якому вже виповнилося 80 років, не був серед генералів корпусу. Пошук триває…А от чому батько Ю.Шевельова потрапив саме до Югославії, пояснення є. Справа у тім, що шефом Олонецького полку від 1911 року був сербський король Петро І-й. У списках полку числився також його син – королевич Олександр. Традиційно колишніх учасників "білого" руху приймали на проживання ті країни Європи, де вони мали своїх покровителів. З Криму армія генерала П.Врангеля спочатку потрапила до Туреччини, де розташувалась табором поблизу міста Галліполі. Пізніше через Болгарію врангелівці переселилися до Югославії. Інформація про батьків важлива, оскільки відкриває джерела українства Ю.Шевельова.

Так проблему визначає сам професор – "моє українство". І це почуття, що стало основою для формування його світоглядних позицій розбудила й утвердила в синові мати Варвара Володимирівна Медер: "моє українство від предків вона, саме вона, перенесла його до мене, хоч і намагалася вберегти мене. Вона, попри всі німецькі нашарування і Медерів і Шнейдера" ("Я – мене – мені…", т.1, стор. 80). "Її українство не виходило поза межі емоцій і симпатій, – згадує Ю.Шевельов. – Але воно було, і це стало однією з кардинальних відмінностей між нею й батьком. Мене вона хоронила від українства, але коли воно стало в мені пробуджуватися, вона не чинила перешкод і, думаю, підсвідомо приймала це… (Зауважу, що й моя сестра Віра розвивалася в тому ж напрямі, що і я)… Я переконаний, що вона шалено боялася за мене в ті часи, коли бути українцем стало державним злочином. Але я не пригадую ні одного випадку, коли б вона пробувала навернути мене до куди безпечнішої російськости" ("Я – мене – мені…", т.1, стор. 79).

На еміграції Варвара Володимирівна спілкувалася виключно українською мовою й, за словами сина, її останні слова вже на американській землі були теж українськими. Мати була мудрою жінкою й, слухаючи дискусії сина з колегами-українськими емігрантами, легко прийшла до висновку: "Нічого з того не буде, України ви не збудуєте".

Патріотизм професора – не етнографічний в своїй основі, а моральний й інтелектуальний. Власне, це цивілізаційний вибір, бо культурна й освічена людина не може не поважати землі, де народилася, не може бути байдужою, а то й зневажати народ, серед якого виросла. Наголосимо також, що закорінення українства в Ю.Шевельові було ще й наслідком протистояння матері з батьком. Оскільки генерал В.Шнейдер за світоглядом був швидше всього великодержавником, то мати – у противагу йому! – схилялася до українофільства й виховувала відповідно свого сина.

Правильність цього висновку підтверджується і юнацьким відкриттям перманентного духовного конфлікту, що Ю.Шевельову довелося пережити. Приймаючи подарунок – "Ілюстровану історію України" М.Грушевського від родича-науковця А.Носова, школяр упевнено зауважив, що українська мова – то існує, але вона некрасива. Отже й вживати її не престижно. Родич спокійно відпарирував: "Мова, якою говорять мільйони людей, не може бути некрасива".

3. Олександр БІЛИЧЕНКО – Олесь ГОНЧАР. 11-го квітня (згідно офіційних документів 3-го) 1918, Ломівка – околиця Катеринослава (нині Дніпропетровськ) (за офіційними даними – Суха Козельщанського району Полтавської області) – 14 липня 1995, Київ.

Письменник, громадський і державний діяч. Академік НАНУ (від 1978). У 1938 році О.Гончар став студентом Харківського університету. З початком ІІ-ї світової війни третьокур сник Олесь Гончар добровольцем пішов на фронт (був двічі поранений). Нагороджений орденом Слави 3-го ступеня та трьома медалями "За відвагу". З 1945 – студент Дніпропетровського університету. В 1946 – аспірант Інституту літератури Академії Наук УРСР (Київ). Визнання до Олеся Гончара-письменника прийшло після публікації його першого масштабного прозового твору "Прапороносці" (1946-48). За життя автора трилогія була перекладена на основні мови світу (витримала понад 110 закордонних видань). В 1959 Олесь Гончар очолив правління спілки письменників УРСР (до 1971 р.). У 1959-1986 – секретар правління спілки письменників СРСР.

Депутат Верховної Ради СРСР (1962-79)

1962 – О.Гончар одержав новозасновану Державну премію УРСР ім. Т.Г.Шевченка за роман "Людина і зброя". Наступного року побачила світ "Тронка" (1963, відзначена Ленінською премією 1964 року). В 1973 – О.Гончар очолив Український республіканський комітет Захисту Миру (член Всесвітньої Ради Миру). У жовтні 1990 року Олесь Гончар на знак солідарності зі студентськими протестами вийшов з КПРС, в якій перебував від 1946 року. Від 1992 – почесний доктор Альбертського університету (Канада). Після відродження незалежності України О. Гончар брав активну участь у громадському та політичному житті держави. Зокрема, вітав створення РУХу, був серед ініціаторів заснування Товариства української мови, обирався депутатом Верховної Ради України І-го – демократичного – скликання (1990-94). 14 липня 1995 Олесь Гончар помер (похований на Байковому кладовищі у Києві).

Письменник – Герой Соціалістичної Праці (1978), Герой України (посмертно, 2005), удостоєний міжнародних відзнак (зокрема, болгарського ордена "Кирило і Мефодій" І-го ступеня, російської Золотої медалі імені О.Фадєєва, чеської премії імені С.Неймана). Основні книги Олеся Гончара: "Прапороносці" ("Альпи", "Голубий Дунай", "Злата Прага", 1946-1948), "Таврія" (1952), "Перекоп" (1957), "Людина і зброя" (1960), "Тронка" (1963), "Собор" (1968), "Циклон" (1970), "Бригантина" (1973), "Берег любові" (1976), "Твоя зоря" (1980), "Письменницькі роздуми" (1980), "Фронтові поезії" (1985), "Далекі вогнища" (1986),"Чим живемо. На шляхах до україн ського Відродження" (1991) (у щоденниках Олесь Гончар визначив як найдорожчі для нього: "Тронку", "Собор" і "Твою зорю", коли йшлося про майбутні перевидання його книг, говорив ще про новели та повість "Спогад про океан").

Коли Олесь Гончар вже був на вершині літературної й суспільної слави та популярності й у черговий раз подавав "на гору" автобіографію (1962 рік), Микола Підгорний (тоді – перший секретар ЦК КПУ (центрального комітету комуністичної партії України), ознайомившись з написаним, сказав йому: "Про полон викресли!" (від липня 1942 до вересня 1943 червоноармієць О.Гончар перебував у німецькому полоні). *До речі, звернімо увагу на ситуацію: очільник УРСР власноручно контролює процес "творення біографії" провідного прозаїка України – голови правління спілки письменників, майбутнього депутата Верховної Ради СРСР. Згідно тодішніх компартійних традицій і канонів – все правильно, адже глава українського ЦК ніс пряму й безпосередню відповідальність за другу (після Російської Федерації) республіку СРСР, зокрема, й про стан справ у галузі культури. Але з іншого боку це відвертий тиск на митця, котрий прагне мати об'єктивний виклад свого життєпису, ґрунтований на документах.*

У результаті подібних коректив склалася офіційна біографія О.Гончара, котра найчастіше починається так: "… народився 3 квітня 1918 р. у слободі Суха (тепер Кобеляцького р-ну) Полтавської області у сім'ї робітників Терентія Сидоровича і Тетяни Гаврилівни Гончарів…". І по інерції мало хто звертав увагу, наприклад на те, що у віддаленій слободі не могло бути ніяких у прийнятому розумінні робітників (хоча батьки письменника й справді були ними, але не у полтав ському селі, а в передмісті Катеринослава (нині Дніпропетровськ). І батько Терентій Сидорович мав власне прізвище – Біличенко, а не Гончар, як йдеться в офіційному зразку вивіреного й відредагованого всевладними чиновниками життєпису автора "Прапороносців".

Не так давно дніпропетровські архівісти виявили документ – запис у метричній книзі Покровської церкви села Кам'янка Новомосковського повіту Катеринославської губернії (нині це територія Амур-Нижньодніпровського району міста Дніпропетровська) про народження у "селян Терентія Сидоровича Біличенка та його законної дружини Тетяни" 29 березня (11 квітня за новим стилем) 1918 року дитини чоловічої статі, хрещеної у квітні 1918 року, на ім'я Олександр.

Віднайдений документ – перший, що *правдиво фіксує* початок життя О.Гончара (тоді Олександра Біличенка. Між іншим – нині нараховується кіль-

ка біографій, написаних рукою О.Гончара і які досить суттєво відрізняються одна від одної). Загадка місця та часу народження примушувала Олеся Гончара неодноразово повертатися до весни 1918 року. Зауважимо, *що кінець березня – початок квітня 1918 року – пам'ятний період у вітчизняній історії: у ті дні війська УНР (Української Народної Республіки) оволоділи Катеринославом (більшовики відкотилися на Донбас і далі до Таганрогу і врешті – на територію Російської Радянської Федерації). Отже, автор "Прапороносців" та "Собору" народився у незалежній Україні, а прожив життя, зрозуміло, в УРСР.*

Коли виникала проблема з прізвищем, часом й місцем народження, письменник вважав, що треба триматися офіційного варіанту – слобода Суха Полтавської області й 3 квітня. Відповідаючи С. Завгородньому у Дніпропетровськ, письменник уточнював: "Суха чи Ломівка? Де народилось дитя?" Вже й раніше виникали ці запитання, надто ж серед "родинних дослідників". Найкраще було б запитати маму, але вона, на жаль, уже не скаже. З дитинства запам'яталася розповідь, що приїхала мама в Суху до батьків "на побивку" і тут народила. Одночасно існувала й версія Ломівки. Чи має це якесь істотне значення? Навряд. Важливо, що письменник взяв мамине прізвище, яке є також і прізвищем дорогих йому дідуся та бабусі. Зрештою, матері наші тут мають бути урівнені в правах із батьками, – хіба ні? Так чи інакше, але оскільки Суха значиться в метриках і це давно вже ввійшло до шкільних підручників та енциклопедій, то чи варто зараз до цього повертатись. Сенсаційний присмак нічого не додає до суті справи. Інша річ, що рід Біличенків цим ніскільки не применшується, з тих же дитячих літ, пригадую, жило в душі почуття гордості, що "дід Білий" (чи, може, й прадід) лоцманував на Дніпрі, ходив через пороги, як і личить натурі козацькій... А батько Терентій Сидорович повернувся з війни з Георгієм, про що свідчить єдине фото, що збереглось від тих часів *(точніше, батько письменника мав два Георгієвські хрести. Це означає, що він міг мати звання молодшого унтер-офіцера. Давній знімок не дозволяє визначити кількість личок на погонах. В.А.)*.

Коротше кажучи, я за те, щоб "не кривдити" Суху, дотримуватись метрики й не збивати школярів з пантелику, хоча й родинні перекази, звичайно, мають право на існування". Отже, ніби О.Гончар поставив остаточну крапку – Суха! Все ж в останні дні життя письменник вкотре повернувся до проблеми "Суха чи Ломівка?" й не віддав перевагу нікому – зробив філософський висновок "І звідтам, і звідтам". Ця невизначеність й сумніви дали підстави одній з дослідниць твердити, що Олесь Гончар був ображений на Біличенків, мовляв, за живого батька син – сирота, живе у бабусі... Але коли уважно читати тексти, то для подібних висновків, гадаємо, підстав немає. "Коли я вже студентом приїхав до батька в гості, він мною явно гордився, я подарував йому свою курсову роботу (відбиток) з "Наукових записок ХДУ", і він у ту роботу уважно вчитувався, розмовляв зі мною, як з дорослим, про серйозні речі, казав щось іронічно-застережливе.., і то була наша остання зустріч…" (О.Гончар "Щоденники", т.3, стор.577).

Є суттєве уточнення цього тексту: "…пригадую, як у Сухівській сільраді метрика з прізвищем Біличенка змушена була поступитися іншій, тут же скомпо-

нованій, довідці з прізвищем маминим та дідусево-бабусиним (це коли я збирав уже документи для технікуму і треба було все між собою узгодити), так воно й пішло… Знаю, що тато аж заплакав, коли побачив першу мою друковану працю, але не з його прізвищем…" (О.Гончар "Щоденники", т.2, стор.422). Комусь з читачів (й це природно) можуть здатися несуттєвими ці скрупульозності щодо документальної основи життєпису Олеся Гончара. Проте справа у тім, що саме у біографіях часто ховаються найважливіші мотивації чи пояснення не тільки вчинків митців, але й змісту чи художніх особливостей їхніх творів. Зрозуміло, що біографії не беруться відірвано від суспільного життя, врешті історії чи сьогодення країни.

Якщо світоглядні концепції Ю.Шевельова будувалися в рамках системи координат: особистість – Україна – світ, то О.Гончара: особистість – Україна і знову Україна. *Українськість Ю.Шевельова* – поняття виключно раціональне (розсудкове ставлення до реальності. І тому непохитне!). *Патріотизм же О.Гончара* ґрунтований на почутті відданості рідній землі, своєму народові, одвічній ідеї української державності. *О.Гончар не міг жити поза Батьківщиною. Він свідомо пов'язав своє життя з батьківським краєм* й у повній мірі розділив драматичну долю свого народу, котрий останні два століття історії існував як колонія (після падіння Гетьманату – від 1782 року) Російської імперії, а потім як складова частина (юридично-формально – автономна) тоталітарного СРСР – держави з мілітарними пріоритетами, на реалізацію котрих був спрямований весь народно-господарський комплекс, що, зрозуміло, не сприяло підняттю рівня життя народу, цивілізованому розвитку гуманітарної сфери суспільства.

Ю.Шевельов, залишивши СРСР, зміг нарешті творчо працювати у зовсім інших суспільних умовах. Переживши жахи перших років своєї еміграції, він одержав можливість повністю віддатися улюбленій справі свого життя – науці, й піднятися на її світові вершини. Єдине, у чому були рівними Вчитель і Учень, так це у тому, що вони свідомо зробили свій вибір: один виїхав на історичну батьківщину в Німеччину, другий залишився у батьківському краї…Автор "Прапороносців" та "Собору" всім серцем любив своїх батьків, не віддаючи нікому переваги, а тим більше не несучи у своїй душі проти них зла.

Зовсім юною дівчиною Тетяна Гончар (мати письменника) потрапила до Катеринослава (це найближче до її полтавського села індустріальне місто). Служила нянькою, потім тяжко працювала на заводі, де підірвала своє здоров'я. Невдовзі захворіла й взимку 1920 року померла. Терентій Біличенко зійшовся з її двоюрідною сестрою Єфросинією Каленик. У новій сім'ї народилися два сини, котрі загинули у роки війни. Дідусь та бабуся – Гаврило та Єфросинія Гончарі – не могли спокійно дивитися, як страждає їхній онук й, взявши його до себе погостити весною 1921 року, у Катеринослав не повернули. Значну роль у житті юного Олександра зіграв його дядько по матері – Яків Гончар (комуніст, працював головою сільради), котрий по батьківськи турбувався про племінника. Був таким уважним, що дехто з односельців вважав його прийомним батьком О.Гончара.

Потяг до літературної творчості помітив один з його шкільних вчителів (був знайомий з відомим російським письменником О.Сєрафімовичем), котрий і дав майбутньому письменнику нове ім'я Олесь. 1933 року О. Гончар вирушив до тодішньої столиці УРСР – Харкова, де за комсомольською рекомендацією став учнем Всеукраїнського комуністичного технікуму журналістики ім. М.Островського. За свідченням однокурсників О.Гончара по навчанню у технікумі, їхній викладач Ю.Шевельов був архіцікавим лектором. Але у спілкуванні з учнями вів себе дуже стримано й обережно. Це зрозуміло: 30-ті роки минулого століття – вершинний період сталінського терору, репресій, ГУЛАГу (система радянських концентраційних таборів та в'язниць, керівництво якої розташовувалось у приамурському місті Свободний, існувала від 1934 по 1960 роки) – формували відповідну поведінку громадян СРСР.

Що стосується Ю.Шевельова, то під маскою аполітичної чеховської "людини у футлярі" ховався упевнений у собі чоловік. Це добре знав Олесь Гончар, з яким у педагога склалися особливо приязні стосунки. Такі теплі, що Юрій Шевельов міцно зафіксував їх у своїй пам'яті й майже через 7 десятків літ відтворив у спогадах з найменшими деталями: "У тій самій групі був Олесь Гончар, мій найкращий учень у технікумі і один з кращих взагалі. Добре пам'ятаю, як його вперше побачив – скромного, сором'язливого, з власними очима на світ і з справжнім даром слова й закоханістю в слово. Він сидів у рожевій сорочці зі скромною вишивкою на ній, певне, вигаптуваною його мамою. Здавалося, що від нього пахне найкращими сільськими запахами, м'ятою, канупером. І обличчя він мав, цей козельщанський хлопець, таке, як на графіці Нарбута, типове лісостепове українське з доторком чогось ніби половецького. За рік чи пів мамина сорочка зникла, Гончар придбав собі ультра-міську, як на ті часи, шкірянку. Він не був дуже активний в усних виступах, але і не боявся забрати голос, та найкращий він був на письмі, своєрідний у доборі слів і речень, з умінням знайти для кожного явища неповторний епітет.

Як письменник він вийшов з Коцюбинського, і, може, в цьому була частка мого впливу, бо на творах Коцюбинського я не раз учив студентів писати власною мовою. Я боявся тоді, що, власне, така увага до слова не дасть йому вийти в великомасштабну прозу, в роман… Але до літератури його впроваджував не я. Він надсилав свої перші оповідання Петрові Панчу, листувався з ним, і ще перед війною деякі з них були друковані в журналах" (Ю.Шевельов "Я – мене – мені…", т.1, стор.170-1). Олесь Гончар відповідав Вчителеві у тому ж піднесеному тоні: "…не раз бував вдома на Сумській, де його старенька мати завжди зустрічала мене ласкою і гостинно напувала чаєм. А він, молодий професор, не набагато років старший за мене, осипав компліментами мої далекі від досконалості новели, а влітку ми листувалися. Він писав мені на село, називаючи мої листи до нього "зразком епістолярної творчості". (Я ще не знав тоді, що означає слово "епістолярний"). Одне слово, він виділяв мене серед студентів. Я слухав його блискучі лекції шість років: спершу у технікумі журналістики, а потім у ХДУ. Якось в напливі іронічної відвертості він сказав, що "і в універси-

тет викладати прийшов, може, "заради вас, Олесю", бо ж такі, мовляв, покладав на вас надії" (О.Гончар. "Катарсис", К., 2000, стор.134).

Шевельови мешкали на Сумській: колись мали 5 кімнат, а після радянського "уплотнения" колишня генеральша з сином опинилися в кімнатці прислуги (8 квадратних метрів!). Помешкання професора було заповнене книжками, якими він дозволяв користуватися улюбленому Учневі. Про це О.Гончар згадував і після війни: "Живу по-шевельовськи. Тільки не маю ні бібліотеки, ні матері" (О.Гончар. Листи, стор. 39). Інтелектуальний вплив, відкриття культури (насамперед світової) – те важливе, що виніс Учень з Шевельовського дому. Не зайвим для гостя-сироти було, зрозуміло, й чаювання у гостинних господарів, під час яких Варвара Володимирівна тактовно знайомила юного гостя з правилами етикету ("Виделку належить тримати у лівій руці, а ніж у правій…").

Але визначальним у стосунках Вчителя й Учня було намагання Ю.Шевельова застерегти (врятувати) недосвідченого талановитого юнака від згубного впливу тоталітарної політичної системи, котра жорстко впроваджувала у життя свої методи "виховання", метою яких були уніфікація суспільної свідомості, унеможливлення інакомислення, повне підчинення (і не лише ідеологічне) пануючому режиму. Наші харківські герої – Вчитель та Учень сприймали передвоєнні події по-різному. Якщо Ю.Шевельов жив у ті дні, весь час оглядаючись, чекаючи, що його позбавлять роботи (зважаючи на його "непролетарське" соціальне походження), можуть прийти вночі співробітники радянських каральних органів й арешувати, то перед комсомольським активістом О.Гончарем відкривалися інші перспективи. Як початкуючий автор й незамінний учасник громадського життя О.Гончар їде до Москви, де його удостоїли високої честі – стояти біля труни померлого 1936 року М.Островського. В радянській столиці майбутній прозаїк побував у Третьяковській картинній галереї, де його вразили полотна Рембрандта, Левицького, Сурикова, Рєпіна, Айвазовського та інших художників (вплив спілкування з Ю.Шевельовим).

Зрозуміло, що (теж, очевидно, умовно) життєвий шлях автора "Прапороносців" чітко розпадається на два основні періоди: "до війни" й "після війни". Олесь Гончар наївно вірив (це притаманно більшості фронтовиків, котрі, повертаючись додому, були твердо переконані, що вони пережили останню війну на Землі, що далі буде тільки мирне співіснування народів й щасливе життя кожної людини), що у його творчості обов'язково наступить новий період – якісно вищий у плані художньому й масштабніший у плані тематичному, як і оновиться все суспільне життя в СРСР. Війна винесла письменника за національні межі – він побачив світ! – й на тій новій висоті він мислив масштабно і як громадянин, і як письменник. До речі, прагнення відкриття земних континентів та материків супроводжувало О.Гончара все життя: він побував всюди (крім, зрозуміло, Антарктиди) і з повним правом міг сказати в кінці свого земного шляху: "Я бачив людство. Від Португалії й до Японії, від Едмонтону й до Таїланду та островів Індонезії – все Бог щедро мені показав… І всюди (будь-якої раси) людина – прекрасна!... Хоч всюди життя її минає в постійній тяжкій боротьбі Добра зі Злом" (О.Гончар "Щоденники", т.3, стор. 474).

4. Бентежні вальдшнепи

Французький прозаїк Стендаль говорив, що "роман є дзеркалом, з яким письменник йде великою дорогою. Воно віддзеркалює то блакить небосхилу, то брудні калюжі та вибоїни". І Вчитель, і Учень (Ю.Шевельов і О.Гончар) розуміли, що нова українська література дасть високохудожні зразки творчості лише за умови усвідомлення досвіду попередніх поколінь й адекватного мистецького відгуку на виклики сьогодення. "Картагена нашої провінційності мусить бути зруйнована. Шлях до майбутнього лежить через уміння мислити… Або ми знайдемо свій ритм у нашу функційну добу, або нас не стане", – наголосить у повоєнні роки Ю.Шевельов, котрий в еміграції шукав насамперед відповіді на запитання "яким шляхом повинна рухатися вперед Україна?" Тому вони обоє звертають свої погляди на уроки, зокрема Миколи Хвильового, постать якого, немов тінь батька Гамлета, витала (й повинна витати сьогодні!) над духовною, інтелектуальною Україною, зокрема й над нашими героями, хоча вони й по-різному розуміли й сприймали його творчість, особливо трагічний фінал життя.

Саме за рік до першої зустрічі Ю.Шевельова та О.Гончара у тодішній українській столиці – Харкові, сталися події, що прямо чи опосередковано відкривають нам витоки явищ та тенденцій, котрі жорстко повернули розвиток вітчизняної культури у сусідське русло – насамперед російське, й у такий спосіб ізолювали, зокрема, українську літературу (й культуру в цілому) від світу. Всі знаємо про сталінську "залізну завісу", що на півстоліття відгородила СРСР від Європи, цивілізованого світу. Між Україною й Європою, зокрема, та завіса постала нерушимо на десятиліття раніше – 1934 року. Шевельов гостро реагував на це, висловлюючи свої думки, як кажуть, без особливої дипломатичності: прямо й відверто. Вважав, що саме такий настрій діалогу найдоречніший (гіркі ліки для якнайшвидшого оздоровлення), бо саме він виведе із заколисаної радянською дійсністю сонливої рівноваги, ініціює до рішучого переосмислення творчості, спонукатиме до катарсису (очищення).

Історія світової літератури (як і культури в цілому) знає безліч подібних діалогів, особистісних чи ідейних дискусій: Л.Толстой занадто критично сприймав театр В.Шекспіра, а до творчості самого Л.Толстого прохолодно ставився І.Тургєнєв. А.Ахматова була байдужою до прози А.Чехова… Не забуваймо про безкомпромісні дуелі (й дискутивні, й реальні) європейських поетів, осудження О.Уайльда… На вітчизнянім культурнім полі подібних "протистоянь" ще більше (найперше, Є.Маланюк – В.Сосюра, а у наші часи: Д.Павличко проти Б.Олійника тощо).

Невипадково народження шедеврів світової літератури часто супроводжувалось виникненням й здійсненням масштабних філософських чи культурологічних задумів. Трагедія "Фауст" Й.В.Гете, наприклад, створювалася паралельно з працею поета-філософа над концепцією світової літератури. На жаль, у нас немає змоги детальніше говорити про це. Але зазначимо: Й.В.Гете вважав, що ізоляція будь-якої національної літератури обов'язково веде її до неминучого духовного

занепаду. Тому повинно відбутися єднання у світовій літературі на принципах збереження самобутності. "Справжня всезагальна толерантність буде досягнута лиш тоді, коли надамо можливість кожній окремій людині та цілому народу зберегти свої особливості для того, щоб вони пам'ятали, що відмінною рисою істинних переваг є їхня причетність до вселюдського" (Й.В.Гете, 1827).

Вивчення уроків спілкування Ю.Шевельова з О.Гончаром – суттєве доповнення історії вітчизняної літератури. Саме там, на наше переконання, знаходиться відповідь на визначальні питання нашого дослідження, найперше: "Чому Ю.Шевельов залишив Україну, не переставши бути українцем й присвятив батьківщині свої наукові досягнення? Чому О.Гончар, як письменник, гостро критично (насамперед у повоєнний час) сприймаючи радянську дійсність, у своїй творчості та житті віддав належне конформізму й вимушений був дотримуватися вимог "соцреалістичних" догм, зокрема фундаментального принципу відтворювати життя не таким, яким воно є у дійсності, а таким, яким його хотіли бачити лідери й ідеологи комуністичного режиму?"

Вчитель був радикальніший від Учня: "…всі вони теж умерли 13 травня 1933 року або коло цього дня" (Ю.Шевельов. "Хвильовий без політики". 3-томник "ПОРОГИ І ЗАПОРІЖЖЯ", 1998, т.1, стор. 57). Під "всі" Ю.Шевельов мав на увазі українських письменників, котрі жили й творчо працювали на початку 30-х років минулого століття. А це Ю.Яновський, П.Тичина, М.Рильський, А.Любченко, М.Куліш, М.Бажан, О.Слісаренко, І.Сенченко… На той час більшовиками та білогвардійцями вже були знищені, зокрема, поети Василь Чумак і Григорій Чупринка, прозаїк Гнат Михайличенко. Під час громадянської війни загинув талановитий прозаїк Андрій Заливчий. Ще одна група (письменники Григорій Косинка, Дмитро Фальківський, Олекса Влизько, Кость Буревій, Іван і Тарас Крушельницькі та 22 "терористи") була розстріляна "чекістами" у Києві в грудні 1934. І лише М.Хвильовий – єдиний з українських письменників –зрозумів, що сталінські репресії неминучі. Й добровільно пішов з життя.

Документальна (або ж наближена до цього) основа нашого дослідження не допускає аргументів зі світу ірреальності. Але прагнемо зрозуміти таємниці психології людей, про яких Й.В.Гете говорив: "За посередництва поета Бог дає мистецтву правило". Обдарований талантом Художник (символ-синонім істинної творчої натури) не може жити в рамках реальної дійсності, його творча фантазія не знає кордонів. М.Хвильовий був з тих митців, хто був здатен дати новій українській літературі нове правило, життєтворне дихання. Ю.Шевельов, до речі, назвав М.Хвильового ім'ям міфологічного трагічного героя – Ікаром (прагнув досягти небових висот – Сонця, але передчасно знищив свої крила).

Ще одна заувага: саме в період написання свого визначального памфлету "Україна чи Малоросія?" Микола Хвильовий створював роман "Вальдшнепи". Так що самогубство письменника було неминучим. На сторінках світової літератури знаходимо, можливо, відгадку не лише причин фатального кроку, але й наближаємось до унікального світу М.Хвильового – блискучого новеліста. Найперше, чому з'явилася назва роману – саме "Вальдшнепи"? Наукові праці з біології відкривають витончений і загадковий світ цього аристократичного пта-

ха. Полювання на нього – не звичайна погоня за мисливським трофеєм. Це мистецтво суперництва природи й людини, у якій вальдшнеп найчастіше виходить переможцем: дуже часто він встигає стрімко впасти з неба й сховатися хуткою втечею від переслідувачів. В образі вальдшнепів М.Хвильовий бачив, очевидно, себе, але найперше своїх колег письменників, котрі, ставши "на прю" з сталінізмом, сподівалися якщо не перемогти, то обов'язково вижити, врятуватися, немов той спритний птах-інтелектуал. Хто схилив голову перед кремлівським диктатором, пішов на компроміс з собою, той врятувався. А хто жив з високо піднятою головою, той її втратив…

Вальдшнеп – птах-герой світової літератури.

У французького новеліста Гі де Мопассана є цикл оповідань "Вальдшнеп": "З ранку до вечора стріляв він швидких птахів, впадав у відчай, якщо, бувало, промахувався, і сміявся до сліз, коли вражений птах падав вниз чи раптом починав крутитися у повітрі…". У 1937 році, зібравши на Ближній дачі в Кунцево своє найближче оточення, Й.Сталін запитав гостей, що вони розуміють під поняттям "справжнє чоловіче задоволення". Вислухавши, сказав: "А на моє переконання істинне чоловіче задоволення – знищивши ворога, випити бокал чудового грузинського вина". Гості принишкли й кожний думав про себе: "Чи не стане він завтра об'єктом солодкої помсти хлібосольного тамади?" (В.Горохов "Той самий Сталін. Портрет без ретуші", 2007). Згадаємо ще один ірраціональний факт з історії світової літератури. Птах вальдшнеп дуже цікавив японського новеліста Акутагаву Рюноске. У 1920 році він написав однойменне оповідання (на японській – "Ямасігі"). В останні роки свого життя письменник звернувся до автобіографічної прози, нервово реагував на сучасний йому світ й 24 липня 1927 року покінчив з собою. Ми не претендуємо на безспірність наведених абзаців: але людське життя – павутинка, початок його й кінець – нерозгадана ніким таємниця. Чи не тому найбільше болить те, чого немає (є душа в людині чи немає, але найтяжчий камінь-біль лежить саме там – вправо від серця).

Здається, досить зрозумілим є й інше: наприклад, прізвище героя "Вальдшнепів" – Дмитро Карамазов. Демонстративне запозичення з відомого твору Ф.Достоєвського ("Брати Карамазови") теж, гадаємо, невипадкове. М.Хвильовий не міг згодитися з великодержавними світоглядними принципами провідного російського письменника, котрий лицемірно відкидав майбутнє щасливе суспільство, якщо заради цього проллється хоча б одна сльоза дитини, і разом з тим палко закликав царат йти нищівною війною на Туреччину рятувати Гроб Господній і стати гарантом православного населення Османської імперії (Катерина ІІ-га мріяла здійснити "грецький проект" – віроломно захопити Константинополь й зробити його столицею нової країни-сателіта самодержавної Росії – Новогреції. Європейські лідери, зокрема австрійський імператор Йосип ІІ-й, різко засудили ці наміри, що відкинуло загарбницький проект у небуття). М.Хвильовий пророче бачив майбутнє своїх колег-письменників, котрі пішли на компроміс-співпрацю з антиукраїнською більшовицькою владою, незалежність митців і людську гідність поміняли на фальш та пристосуванство, ставши вірними слугами правлячої партії, співцями радянського режиму.

“Вальдшнепи” – роман-пересторога, який більшість сучасних М.Хвильовому письменників проігнорували. На відміну від свого Вчителя Ю.Шевельова, його Учень О.Гончар макабричні події сталінських 30-х років глибоко зрозумів набагато пізніше. Серед його щоденникових записів є такі рядки: “З пережитого…Декотрих колег питав: чи ведеш щоденник? Хтось дає ухильну відповідь, а хто каже відверто: “Боюсь. Адже такий час… Де гарантія, що не прийдуть з обшуком?” (“Голос України”, 14.07.1998). Написано це не в часи тоталітарної диктатури, а через десятиліття по смерті кремлівського диктатора (60-ті роки ХХ століття).

“Страх управляє світом. Одні бояться втратити шматок хліба, другі – втратити багатство, треті бояться опинитися у в’язниці, четверті бояться, що їх не зрозуміють при житті, п’яті бояться бути проклятими історією, а деякі просто бояться показати людям, що вони теж люди” (“Літературна Україна”, 29.04.1993), – це вже із записників Василя Земляка, талановитого прозаїка, сучасника О.Гончара (досить назвати лише його роман “Лебедина зграя”, за яким створено відомий фільм “Вавілон ХХ”, співавтор і режисер І.Миколайчук).

Реалії радянського суспільства часів сталінізму, де панували терор, безправність, де мільйони людей для єжовсько-беріївських опричників ставали просто табірною пилюгою, дійсно були макабричними (жахливими). У 1930 році в Україні працювало 259 письменників. 1938 року їх залишилося в живих 36 (17 розстріляно, 8 покінчили життя самогубством, 175 заслано в концтабори ГУЛАГу, 16 зникло безвісти, 7 померли своєю смертю (Ю.Лавріненко. РОЗСТРІЛЯНЕ ВІДРОДЖЕННЯ. Антологія 1917-1933. Instytut literacki. Мюнхен.1959, стор. 12). Щоб не надати нашим опонентам можливості звинуватити нас у посиланні лише на зарубіжне джерело, процитуємо рядки із збірника “…З ПОРОГА СМЕРТІ…Письменники України – жертви сталінських репресій. Випуск І-й. Київ, “Радянський письменник”, 1991)”: “Сьогодні побутує чимало версій про кількість репресованих і замордованих у добу сталінщини письменників України. Різні дослідники називають різні цифри – від 97 до 500 осіб” (стор.16 названого вище видання). Ось чому українські письменники навіть у післясталінську добу – вже у період хрущовської “відлиги” – боялися бути відвертими, довіряти свої думки щоденникам. Чи не в цьому й, зокрема, причина творчої німоти більшості сучасних вітчизняних літераторів? Чи не в цьому відповідь на питання: “Чому навіть після 75-річного замовчування і нині ім’я Миколи Хвильового відоме лише незначній частині українців?” А проблеми політичного, культурного та економічного життя нашої держави, на яких він наголосив на початку 30-х років ХХ-го століття, не втратили свою актуальність й сьогодні.

“От якби можна було писати на повну котушку” – мріяв Олесь Гончар про незалежність митця від влади, політичної кон’юнктури (“Дзеркало тижня”, 18-24.08.2007). Рядки подібного змісту зустрічаються у всіх 3-х томах його щоденників. До кінця життя автор “Прапороносців” так і не зміг скинути з себе вериги самотності і що, очевидно, важливіше – пута самоцензури.

Пояснення подібної поведінки літераторів покоління О.Гончара треба шукати в уроках, що залишив по собі М.Хвильовий – людина рідкісного таланту

й рішучості. Він був здатен стати лідером української літератури, ініціювати її оновлення. Закономірно, що Метр наукового літературознавства академік Олександр Білецький називав М.Хвильового "основоположником справжньої української прози". Інший авторитетний дослідник вітчизняної літератури А.Лебідь наголосив, що мистецькі "шукання Хвильового почалися там, де урвалися шукання Коцюбинського" (закономірно, що М.Хвильовий в епіграф свого оповідання "Я (Романтика)" виніс заголовок глибоко психологічного твору М.Коцюбинського "Цвіт яблуні").

Свою серію досліджень прози, поезії та публіцистики М.Хвильового Ю.Шевельов розпочав статтею "Хвильовий без політики" (1964). Справді, визначальне в постаті новатора української прози не політика, а його творчість (хоча, зрозуміло, що можна ставити знак рівності між Хвильовим-публіцистом і Хвильовим-політиком – обидва були максималістами у визначенні своїх цілей і реалізації їх). У томі "Третя сторожа. Література. Мистецтво. Ідеології" (1991) Ю.Шевельов опублікував 50-сторінкове дослідження публіцистики М.Хвильового, суть якої можна викласти у кількох абзацах: Європа – це досвід багатьох віків… грандіозної цивілізації, Європа – Гете, Дарвіна Байрона, Ньютона, Маркса і т.д… Це доктор Фауст, коли розуміти його як допитливий людський дух; … самостійна Україна не тому, що цього хочемо ми, комуністи, а тому, що цього вимагає залізна й непоборна воля історичних законів; Росія ж самостійна держава? Самостійна! Ну, так і ми самостійна… оскільки наша література стає нарешті на свій власний шлях розвитку, остільки перед нами стоїть таке питання: на яку із світових літератур вона мусить взяти курс. У всякому разі не на російську. Це рішуче і без всяких заперечень. Не треба плутати нашого політичного союзу з літературою. Від російської літератури, від її стилів українська поезія мусить якомога швидше тікати… Справа у тому, що російська література тяжить над нами в віках, як господар становища, який привчав нашу психіку до рабського наслідування. Отже, вигодовувати на ній наше молоде мистецтво – це значить затримати його розвиток. Ідеї пролетаріату нам і без московського мистецтва відомі, навпаки, ці ідеї ми, як представники молодої нації, скоріш відчуємо, скоріш виллємо у відповідні образи…російська література є одна з найкваліфікованіших літератур – це так. Але наш шлях не через неї…Отже – смерть достоєвщині! "Дайош" культурний ренесанс!"

М.Хвильового перемогла московська візантійщина, запеклим прихильником якої був Й.Сталін. Нерівність сил у протистоянні письменник добре усвідомлював, тому й запозичив у Ф.Достоєвського (переконаного адепта візантійщини) ім'я Дмитра Карамазова, у вуста якого вклав і антишевченківські інвективи (випади), й своє розчарування у сподіваннях, що перенесений на російський грунт європейський марксизм здатен зініціювати оновлювальний рух відродження як в Росії, так й Україні. "Невже я зайвий чоловік тому, що люблю безумно Україну?" – це запитання спільне для головного героя роману "Вальдшнепи" та новели "Редактор Карк", як і для самого автора цих творів.

Вчитель Ю.Шевельов зрозумів роль і місце М.Хвильового в історії України та її культури. "Сьогодні 38 років з дня загибелі М.Хвильового. Вирішив

провести цей день тут, на безлюдді, серед розквітлих дерев і птахів. Щоб тільки їхню правдиву слухати мову", – записує О.Гончар 13.05 1971 року. 23.11 1988 О.Гончар згадує про сталінські репресії 30-х років й наголошує: "І так від 20-х років – до Григора Тютюнника і Василя Стуса" (обидва поети пішли з життя передчасно, знищені тоталітарною системою). 7.12.1988 у записах О.Гончара йдеться про "провідного критика" (якщо "провідного", то це про Л.Новиченка? В.А.), котрий у 1959 році видрукував у журналі "Вітчизна" статтю про М.Хвильового: "…коли найстрашніші роки терору були вже позаду. Жахлива стаття! "Зрадник", "націонал-ухильник", "український фашист"… Чим це пояснити? Інерцією страху? Тиск? Але ж тиснули й на мене, та ще й як! Ти ж керівник Спілки, чого уникаєш оцінок?... Член ЦК… І все ж вистояв". 5.04.1990. "Читаю Хвильового. Йому вдалося відтворити трагізм нації на тому історичному етапі. Але й найсміливіша фантазія не могла передбачити, що майбутнє народу буде ще страшнішим, набагато трагічнішим, що замість романтичних "загірних комун" буде Чорнобиль…".

Дізнавшись про самогубство О.Фадєєва, О.Гончар зауважує, що все сталось теж 13 травня, різниця лише у тому, що М.Хвильовий пішов з життя у 1933-му, а О.Фадєєв у 1956-му (т.3, стор. 318). Зрозуміло, що О.Гончар – прозаїк, а не літературознавець і не політолог – він, очевидно, шукав у творах М.Хвильового насамперед те нове, що відзначав авторитетний О.Білецький. До того ж щоденникові записи – це емоційні нотатки, де часто відсутні логіка й послідовність оцінок. "Ніколи моя душа не прийме Хвильового з його "Вальдшнепами…" (т.3, стор.487). А вже через два місяці О.Гончар зауважує: "Звичайно, всі ми грішні…Знов і знов кажу собі: треба вміти прощати. ..Але не мусимо впадати у другу крайність, недобачати того, що було насправді. Не можна, щоб той постріл відчаю, який пролунав 13 травня в будинку "Слово", заглушив, здеформував реальну правду цього суперечливого, змученого, не завжди послідовного, хоча й справді трагічного життя. Воно ж буде повчальним і для нащадків. Тож, прощаючи, пам'ятай: правда – понад усе" (т.3, стор.498).

Здається, ці рядки Олеся Терентійовича буде справедливим віднести й до нього самого. Адже головне: зрозуміти й прощати. По-християнськи. Тим більше, що пізніше автор "Прапороносців" мудро пропонував: "Всіх, всіх нас (і Яновського, і Хвильового, старших і молодших) треба видавати тільки очищено, без культівської скверни, що одразу, як луска, осипається під променем совісті, лишаючи істинне, чесне, писане незгвалтованою свідомістю…Україна має дістати від нас тільки істинне, художньо повноцінне, надиктоване душею, що має ідеалом святу свободу; тобі, Україно прийдешня, в дар від нас, змучених, справді те, чим наш дух трепетав!" (т.3, стор. 507).

5. Прапороносці (у козацьку добу – хорунжі) – ті, хто зберігає і захищає полкові знамена, бойові стяги.

"*Ніхто ще нічого не знає. Ще безтривожно ходять по місту ті, які вмиратимуть на рубежах, ітимуть в оточеннях, горітимуть у кремаційних печах концтаборів, штурмуватимуть Будапешт і Берлін…Ще все як було…Несподіваний грюкіт струсонув двері. Богдан підвівся здивовано: Хто? І, ще не почувши відповіді, кинувся до забарикадованих дверей. Запам'ятайте цю мить! Назавжди запам'ятайте цю останню свою аудиторію на третьому поверсі істфаку, де, вдершись крізь забарикадовані двері, застало вас страшне, приголомшливе слово: Війна!..*"

(О.Гончар. "Людина і зброя". К, "Український письменник", 1994, стор.12).

Перед нами емоційний, виключно особистий відгук на подію геополітичного масштабу, реакція одного з десятків мільйонів, втягнутих у криваве протистояння провідних країн-антагоністів євразійського простору (саме євразійського, адже – за виключенням Африки – основні події ІІ-ї світової війни відбувалися у Європі та Азії). До недавнього часу мало говорилося про те, що участь України у цій бійні була на два роки тривалішою, ніж для інших територій Радянського Союзу (17 вересня 1939 року війська СРСР перейшли польсько-радянський кордон й таким чином опинилися в західній Україні). Як жили, що турбувало у передвоєнні та перші дні й місяці війни наших героїв – Олеся Гончара та Юрія Шевельова? Щодо першого, то тут все зрозуміло – після успішного закінчення технікуму О.Гончар 1938 року вступив (його як відмінника прийняли без іспитів) до Харківського університету. Писав він у ті дні дуже багато. З одного боку це говорить про його творчу активність, а з другого – треба було за щось жити…

Комсомолець О.Гончар нічим (крім літературного таланту, звичайно) не виділявся серед тодішньої молоді – жив, як кажуть, турботами своєї країни, віддавав належне захопленням юності. Коли 1936 року в Іспанії спалахнула громадянська війна, юнак мріяв потрапити до лав республіканців, котрі воювали з фалангістами генерала Ф.Франко. Ю.Шевельов став доцентом університету (пам'ятаєте рядки: "і в університет викладати прийшов, може, "заради вас, Олесю", бо ж такі, мовляв, покладав на вас надії" (О.Гончар. КАТАРСИС, стор. 134). 1939 року Ю.Шевельов захистив дисертацію на здобуття ученого ступеня кандидата філологічних наук на тему "Із спостережень над мовою сучасної поезії" (на матеріалі поезії П.Тичини).

Стосунки між Вчителем та Учнем були безхмарними. Коли сьогодні дехто ставить під сумнів чи навіть заперечує вплив Ю.Шевельова на О.Гончара (мовляв, концептуальна теза "Вчитель та Учень" – хибна), то, очевидно, треба ставити питання й інакше: у якій мірі сприймав О.Гончар вплив Ю.Шевельова? І тут, здається, є підстава для роздумів. Вчитель визнав, що Учня "до літератури… впровадив не я" – тобто, не він – Ю.Шевельов. "Він надсилав свої перші оповідання Петрові Панчу, листувався з ним, і ще перед війною деякі з них були друковані в журналах" ("Я – мене – мені…", т.1, стор.171). Ще одна, здається, слушна, ремарка. Аналізуючи реакцію на публікації уривків з книги

“Бентежні вальдшнепи” у київській газеті “Голос України”, автор прийшов до висновку, що багато хто (цікаво, що й серед тих, хто знає ситуацію не за чутками) сприймає стосунки (непрості, часом гострі й емоційні, особливо з боку Учня) між Ю.Шевельовим та О.Гончарем саме як конфлікт (?!). Але хіба бувають непорозуміння між Богами? Опустимося нижче – між геніями? Ще нижче – між талановитими, видатними особистостями?

Якщо торкнутися історичних прикладів: хіба не збагатили світовий літературний літопис зіткнення поглядів, скажемо інакше – світоглядів Толстого й Тургенєва, Набокова і Чижевського, Шкловського й Кавєріна, Маланюка й Сосюри, Стуса й київських конформістів-“соцреалістів”?

Цивілізована дискусія – ознака духовного здоров’я й виняткового потенціалу розвитку літератури, як й культури в цілому. Врешті, якщо брати філософію, переконували один одного у своїй правоті Аристотель й Платон (згадаймо вражаючу фреску “Афінська школа” (Рим, 1508-11) Рафаеля. Один відстоював ідеалізм, другий – матеріалізм. Обидва увічнені в історії світу. Коли заглибимось у часі, то дійдемо до Ісуса Христа й давньогерманського верховного Бога Вотана – обидва символи самопожертви заради людства.

Ні, автор рішуче проти визначення стосунків “Шевельов-Гончар” як конфлікт, що асоціюється зі словом “сварка”, “скандал”, тобто чимось деструктивним. І ось чому. Творча особистість завжди у діалозі-полеміці (ще – дискусії) зі своїм часом, суспільством, буває й зі всім світом. Бо відкриває НОВЕ! Мабуть, найвлучніше сказав про це французький поет Г.Аполлінер: *“Поблажливі будьте, коли порівнюватимете Нас, хто прагне всюди знайти невідоме, з тими, хто був ідеалом порядку. Ми не вороги ваші, ні! Ми сповнені бажання досліджувати простір безмірний і повний загадок. Де квітуча таємниця відкривається тим, хто хоче нею володіти... Прагнемо пізнати цей світ доброти, що схований у мовчанні. Поблажливі будьте до нас! Ми ведемо постійно битву на кордоні майбутнього і безкрайнього. Будьте поблажливі до наших слабостей, наших помилок, гріхів!”* (“Руда вродливиця”, 1918, довільний переклад).

Природною умовою цих полемік-дискусій може бути лише СВОБОДА – людини, суспільства. А.Камю (французький письменник, філософ) вважав, що лише свобода дозволяє особистості виживати у сьогоднішньому світі-абсурді. До речі, формула А.Камю “мистецтво як бунт, повстання проти обмежень свободи – єдина гарантія творчості” стосується й Ю.Шевельова, й О.Гончара. Зрозуміло, у тій мірі, в якій вони бунтували-повставали. І останнє щодо вищесказаного: видатні особистості (великі!) просто не здатні на конфлікт (у звичайному розумінні). Все, що відбувається між ними, – інтелектуальна полеміка-дискусія. Крім певної пристрастності Учня, спілкування між Ю.Шевельовим та О.Гончаром, започатковане у Харкові й продовжене, вже як полеміка, пізніше через океани й материки – переконані, єдине за насиченістю змістовності у сучасній історії вітчизняної літератури явище (тим більше, що по смерті Вчителя та Учня у дискусію втягуються все більше прихильників та опонентів обох героїв нашого дослідження).

То ж наголосимо: третьокурсник О.Гончар сприйняв початок війни як тра-

гедію його народу й зголосився йти добровольцем до армії захищати свою Вітчизну (як студент він мав можливість продовжити навчання).

У Ю.Шевельова ситуація була не такою однозначною. Зауважимо, що його учень О.Гончар чомусь покинув місто (батальйон, сформований з студентів, був направлений у військові табори в Чугуїв), не завітавши до Вчителя. "Більшість хлопців зникли, не прощаючися. Особливо болюче я відчував зникнення Олеся Гончара. Уже десь у серпні чи вересні хтось мені оповідав, що бачив його на Донеччині в військовому шпиталі, де він лежав поранений. Оповідач казав мені, що Гончар був гірко розчарований своїм фронтовим досвідом і болюче нарікав на безглуздість усього, що діялося. Не знаю, чи то була правда" (Ю.Шевельов "Я – мене – мені…", т.1, стор. 280-1).

Страх за себе, свою стару матір, не покидав Ю.Шевельова й у ті напружені й непевні дні. Ще більше це почуття поглибилося, коли університетський викладач (як доцент він мав броню – звільнення від призову до армії) 17 вересня 1941 року був запрошений до НКВД (народного комісаріату внутрішніх справ, по війні – КДБ (Комітет державної безпеки), де йому запропонували співробітництво. "З самого початку війни я знав, що не хочу боронити Радянський Союз. Він був не мій і не мого народу" (Ю.Шевельов "Я – мене – мені…", т.1, стор. 12).

Прихід німців до Харкова й 469 днів життя в ньому (цей підрахунок зробив сам Ю.Шевельов ("Я – мене – мені…", т.1, стор. 297) залишили у Вчителеві відповідні спогади. До речі, як етнічний німець (фольксдойче) він міг зареєструватися й одержати, наприклад, картку для харчування, забезпечення паливом тощо. Може, напівтаємне з постійними тривогами 23-річне життя у радянському Харкові (комплекс "другої парти") привчив нашого героя "не висовуватись"? Взагалі-то уявити Ю.Шевельова – людину сугубо цивільну – у солдатській шинелі чи іншому військовому однострої, важко. Мабуть, й неможливо. Відразу згадується маловідомий факт з біографії І.Франка. 1 жовтня 1879 року поета закликали на військову службу до австрійської армії, але вже через три тижні він постав перед спеціальною військово-медичною комісією, котра звільнила його з армії "із-за цілковитої непридатності" (Л.Луців. "І.Франко – борець за національну і соціальну справедливість", Нью-Йорк, "Свобода", 1967, стор. 222).

Належить зауважити, що у Харкові влада належала військовому командуванню окупаційних військ (у Києві було навпаки: тут цивільна влада мала відносно більший вплив на міське життя) – місто голодувало й замерзало. Щоб якось вижити з немічною 75-літньою матір'ю Ю.Шевельов намагався працювати, де тільки міг: розбирав книжки в бібліотеці, навідувався до університету, аж поки його не взяли до бургомістрату. "До міської управи тепер, у липні 1942 року, я потрапив, мабуть, заходами Миколи Оглоблина….Мій обов'язок був лише один – я завідував печатками" ("Я – мене – мені…", т.1, стор. 317). Так Вчитель забезпечував собі й матері напівголодне існування. І коли у лютому 1943 року Харків був взятий радянськими військами (слобожанська столиця кілька разів переходила з рук в руки), Ю.Шевельов використав цю ситуацію, щоб зробити рішучий крок: повернутися на історичну батьківщину – до Німеч-

чини. “Прощай, Харкове… Минули двадцять вісім – двадцять вісім! – років у Харкові, роки географічної стабільності при політичній мінливості, тепер починалися інші – спроба політичної стабільності ціною мандрів…Ця політична стабільність з дуже широкими межами – будь-що, крім радянського” (“Я – мене – мені..”, т.1, стор. 342).

У Харкові Ю.Шевельов пережив різні моменти: прихід німців спочатку сприймав як визволення з полону страху (це ж Європа, натхненна літературою Гете й Гейне, музикою Баха й Вагнера, міфами нібелунгів). Він навіть склав оду про “марш німецького війська на Схід” (Ю.Шевельов. “Я – мене – мені..”, т.1, стор. 310). Слава Богу, що тоді на життєвій стежці зустрівся йому добрий чоловік М.Оглоблин (історик, літературознавець), котрий дав поету урок національної гідності, наголосивши, що харківська “Нова Україна” – газета українська і немає причин, щоб вона оспівувала чужинців. Отже, 6 лютого 1943 року Вчитель залишив Харків, щоб повернутися до нього лише майже через 6 десятиліть.

О.Гончар у ті дні знаходився у німецькому полоні: спочатку в Холодногірському концтаборі у Харкові, а потім на сільгоспроботах у держгоспі на Полтавщині. Зупинимось на воєнній долі Учня детальніше. ІІ-га світова на території колишнього СРСР тривала 1418 днів та ночей. О.Гончар провів на війні близько 1570 діб (з червня 1941 до листопада 1945). Безпосередньо на фронті майбутній автор “Прапороносців” перебував близько 1000 днів (крім періодів лікування після двох поранень). Десь 420 днів та ночей (із тих загальних 1570) минули у німецькій неволі. Скрупульозна точність цих підрахунків – не примха автора. Упевнений, що навіть той, хто пережив лише уявно щось подібне до екстремальної ситуації (а бойові дії – це постійна загроза смерті), повинен зрозуміти, що кожен день на війні був на особливому рахунку.

Скрегоче залізом округа,
Смертю повітря фурчить.
Я знаю той ступінь напруги,
Коли вже ніщо не страшить.
Святе божевілля атаки
В тобі поглинає все.
Через яри та байраки
Незнана сила несе.
Немає ні рідних, ні любих,
Нема ні жалю, ні тривог.
Байдужим стаєш до згуби,
Могутнім стаєш, як бог”
(О.Гончар “Атака”, 1942)

Отже, третьокурсник О.Гончар у червні 1941 року потрапляє до містечка Чугуєва, де проходить короткочасну (початкові навики були одержані в технікумі та університеті) військову підготовку (до речі, тут на початку століття освоював “ази” ведення бойових дій і доброволець (вольноопределяющийся)

Микола Хвильовий). Того ж місяця, вже як червоноармійці 69-го стрілецького полку Південно-Західного фронту, вчорашні студенти стали учасниками оборонних боїв за Київ. В районі річки Рось О.Гончар був вперше поранений і в липні евакуйований з госпіталем до станції Дружківка (Донбас). На фронт він повернувся у вересні. 69-й полк, що перебував у складі 97-ї стрілецької дивізії, тоді вів оборонні бої у районі Білої Церкви (97-ма дивізія, до якої полк належав, саме тоді була повністю знищена у "Київському котлі").

Рядовий О.Гончар потрапляє у 212 стрілецьку дивізію, що вела бої на Черкащині (Степанки, Вергуни, Нечаївка, Ласьки). Одержує друге поранення й евакуюється з госпіталем у сибірський Красноярськ. Пройшовши лікування, О.Гончар навчається у полковій школі 1056 стрілецького полку. З весни 1942-го до літа молодий письменник воює у 301-й стрілецькій дивізії Південно-Західного фронту. В липні цього року контужений О.Гончар потрапляє в полон: "Після розгрому під Білгородом, коли 260 тисяч нас, що тримали фронт до останнього, опинились на становищі кинутих сталінськими маршалами на розправу німецьким танковим дивізіям, і як 100 тисяч нас опинилось в Харківській тюрмі на Холодній горі, де без води, без крихти хліба ми гинули серед липневої спеки від хвороб і туги за волею, як останню надію ми кидали крізь колючий дріт записочки в натовпи змучених харків'янок, сподіваючись, що чудо "народної пошти" спрацює, і відшукає в окупаційних безвістях тих, хто нас порятує!" (О.Гончар. "Катарсис", стор. 133).

Не дай Бог, таке переживати. Харків був містом студентської юності життєлюба О.Гончара – людини вразливої, із загостреним почуттям людської гідності. І ось йому доводилось йти у колоні полонених не чужим містом, бачити співчутливі погляди з тротуарів і страждати від ганьби й безсилля. Оскільки наше дослідження насамперед публіцистичне, дозволимо трохи емоцій. Якими ж треба бути нечутливим та індиферентним до уроків старших поколінь, щоб писати про автора "Прапороносців" та "Собору" таке безглуздя: "… культ мілітарної маскулінності, найвиразніше репрезентований романом "Прапороносці" О.Гончара. На прикладі цього знакового тексту дослідниця відстежує імпульси соцреалістичної естетики, які втілилися в обожнюванні війни, насолоди від вбивства та інших культурних маркерах влади" (І.Захарчук. "Війна і слово". Луцьк, "Твердиня", 2008, стор. 20). Невігластво!

Виявляється, О.Гончар обожнював війну, одержував насолоду від вбивства (?!) тощо. Тому й виникає закономірне питання: "Чому досі немає окремого видання романів, повістей, новел та оповідань О.Гончара, об'єднаних воєнною тематикою? Може, це був би 5-томник. Може, солідний 3-томник (залежить від формату видання)?" Подібне деідеологізоване "Вибране", на наше переконання, привернуло б увагу читачів як старшого, так і зовсім юного поколінь.

Живемо у тривожному світі, й тому українські збройні сили повинні виховуватися на патріотичних творах вітчизняної літератури (лише опоненти нашої незалежності можуть нав'язувати суспільству безглузді ідеї нейтралітету. Україна, на жаль, спокон-віків була у центрі збройних конфліктів. Невипадково поет В.Симоненко писав "Україно, ти моя молитва, ти моя розпука вікова…

Громотить над світом люта битва за твоє життя, твої права" ("Лебеді материнства". К., 1981, стор.87).

Воєнна проза О.Гончара – це пізнання історії, з котрої належить робити висновки, щоб не повторювати помилок ні сьогодні, ні в майбутньому. Тим більше, що українська мілітарна проблематика – одна з найцікавіших та найдраматичніших (а то й найтрагічніших) у вітчизняному літописі. Радикальні опоненти О.Гончара закидають йому, що він, мовляв, оспівав радянську армію, яка, визволяючи Європу, принесла туди більшовицьку "диктатуру пролетаріату". Так, народам східної Європи після перемоги СРСР над гітлерівським режимом довелося більше, ніж на півстоліття, забути про свою незалежність й жити під диктатом Москви. А це означало перенесення в Болгарію, Польщу, Угорщину, Румунію та інші країни всього негативного, що було в практиці так званого "соціалістичного будівництва в окремо взятій державі". Європейські сталіністи виявилися слухняними учнями кремлівського диктатора й повторили на своїх батьківщинах і примусову колективізацію, й репресії, й мілітаризацію всього народногосподарського комплексу, що не дозволяло зробити заможним життя народів цих країн (це викликало опір: повстання в НДР (Німецькій Демократичній Республіці) у 1953 році, в Угорщині – 1956 рік, у 1968 році в Чехословаччині, в кінці 70-х у Польщі, що жорстоко придушувалось (за винятком Польщі) тією ж радянською армією, котра відіграла одну з вирішальних ролей у знищенні нацизму.

"*Чехословацькі події називають "танковим комунізмом" ("панцеркомунізмус*")" – записує О.Гончар в щоденнику 25.12 1968 року (т.2, стор. 40). Глибоко до серця сприймав письменник й пізніше події в СРСР, коли збанкрутілі кремлівські вожді почали використовувати радянську армію для розправи з власним народом. "*Не поїду на пленум! Після того, що сталось у Тбілісі, як я буду в очі грузинам дивитись? Ніби і я в чомусь винен. Військові били жінок кийками, саперними лопатками, труїли газом… До чого ми дожились! Ті ж ваші удари били не тільки по Грузії, а й по Україні, по всій нашій братерській дружбі… Кати, кати! Це таки імперія зла. Її не змінити. Це на фронті грузини проливали кров за цей Союз, за цю імперію? Щоб бачити, як їхніх дітей вбивають свої ж домашні нацисти?.. Нещасна прекрасна Грузіє, чим я можу тобі допомогти? Хіба що сльозами, що зараз душать мене…"* (т.3, стор.235).

Ось чому, щоб зрозуміти непросту добу, в якій випало жити О. Гончару, по-справжньому пізнати його творчість, належить постійно розширювати виднокіл над його визначальними творами, насамперед це стосується трилогії "Прапороносці". Це твір про армію, яка (так, була зброєю насильницького поширення більшовицьких ідей у світі) змела з лиця землі нацизм (Німеччина) і фашизм (Італія). Хочемо того чи ні, але треба відділяти тоталітарну ідеологію і її кремлівських провідників від патріотичного руху, що спалахнув з вступом СРСР у ІІ-гу світову війну, зокрема й в Україні. Тим більше, що вся територія нашої республіки в результаті відступу радянських військ до Волги потрапила під окупацію. Тому українці – воїни армії СРСР – воювали не за Сталіна, а за звільнення своєї Вітчизни, де на них чекали рідні й близькі.

По-новому сприймається нині й ідеологічна складова війни. Невипадково парламентська асамблея ОБСЄ – міжнародна організація з безпеки та співробітництва у Європі, до якої входять США, Росія, Україна (всього близько 60 держав світу), 1 липня 2009 року виступила з резолюцією "Возз'єднання розділеної Європи", в якій прирівняла сталінізм до нацизму й закликала світове співтовариство до засудження тоталітарних режимів. Після завершення ІІ-ї світової війни, коли писалась трилогія О.Гончара "Прапороносці", про подібні оцінки сталінської політики не могло бути й мови. Тому й сприймається критика опонентів письменника як кон'юнктурна, однобока, що не робить честі нікому. Тим більше, що українці у ІІ-й світовій війні були не лише у складі армії СРСР. Тисячі вихідців з України воювали на боці антигітлерівської коаліції в арміях США, Канади, Франції, Польщі, Чехословаччини, Югославії. Олесь Гончар ніколи не мріяв про військову кар'єру, надіти погони й взяти в руки зброю його примусив обов'язок захисника Вітчизни. У своїх кращих творах, присвячених ІІ-й світовій війні, – трилогії "Прапороносці" (1946-48), новелах "Модри Камень" (1946), "За мить щастя" (1964), романі "Людина і зброя" (1962) та інших – письменник правдиво (так, у частині з них з ідеологічним навантаженням, вимушеним даниною сталінській добі) відтворив події, учасниками яких були українські солдати й офіцери, хай і в радянській формі.

Багато говориться, але мало досліджується воєнна проза та поезія О.Гончара в контексті європейської та світової літератури. А коли б це зробити, думається, герої прозаїка (сам він визначав свій творчий метод як поетичний реалізм) не загубилися б серед героїв романів Е.М.Ремарка, А.Барбюса, Е.Хемінгуея, Е. Паунда, Д.Д.Пассоса, Ф.С.Фіцджеральда. На наш погляд, Шура Ясногорська та Євген Черниш з "Прапороносців" О.Гончара особливо близькі англійцю Ентоні Кларендону та його коханій австрійській дівчині Катарині, котрих війна розлучила на десятиліття, з роману Р.Олдингтона "Всі люди – вороги". "Ми хотіли воювати проти всього, що визначило наше минуле, – проти лжі і себелюбства, користі і черствості; ми ожорсто чились і не довіряли нікому, крім найближчих друзів, не вірили ні в що, крім таких ніколи не обманюючих нас сил, як небо, тютюн, дерева, хліб і земля…" (Е.М.Ремарк).

Подібні думки роїлися й в голові вчорашнього фронтовика О. Гончара. Але він повернувся на батьківщину, в якій панувала авторитарна політична система. Він повинен був вижити хоча б заради клятви, яку дав собі "Якщо лишуся живим, розповім про вас". Той, кому випадає доля стати учасником масштабного чи локального збройного конфлікту (фронтовиком), одержує на все життя уроки бойового побратимства, які, часто, різко змінюють їх біографії, стають визначальними у їхніх світоглядах. Ось чому, повторимося, воєнна тема стала провідною у творчості письменника. Оскільки у нас немає сучасного літературознавчого прочитання воєнної прози автора "Прапороносців" й читачі користуються, на жаль, частіше схоластичними опусами його "критиків", ловиш себе на думці про те, що читацька аудиторія занадто легко піддалася на однобоке трактування не лише змісту, навіть назви трилогії О.Гончара.

Недоброзичливці письменника нав'язали й продовжують накидати (осо-

бливо молоді) звужене розуміння промовистої й полісемічної назви “Прапороносці” (як відомо, 1946 року О.Гончар запропонував до друку першу частину свого масштабного твору і називалась вона “Стрілка”. Ще був варіант “Стрілка на Захід”. Вже у Києві в редакції журналу “Вітчизна” вона одержала назву “Альпи” (редагував рукопис Ю.Яновський). Друга частина майбутніх “Прапороносців” спочатку називалась “Будапешт”, в друці стала “Голубий Дунай”). “Тепер щодо назви: “Стрілка” мені не дуже подобається. Чи не порадив би ти мені щось таке… ударне?” (лист О.Гончара до свого товариша, теж бійця студентського батальйону Д.Білоуса від 4.05.1946). “Альпи” послав у “Вітчизну”, боюсь, щоб не пропали на пошті. Назва, звичайно, краща від “Стрілки”. Просто, велично і навіть символічно. Може, правда, це лише для мене це слово огорнено своєрідною трансільванською романтикою і ароматом. Я написав вже кілька нових розділів, і тому назва і з боку фактичного цілком відповідає. Вся дія зосереджується в основному

в Альпах” (лист до В.Бережного від 7.08 1946).

О.Гончар збирався написати не три повісті (що склали “Прапороносців”), а 4-ри чи 5-ть… Якщо дивитися на назву трилогії “Прапороносці” упередженим поглядом, то можна, зрозуміло, переконувати когось, що у цім слові на першому плані значення “провідники певних ідей” (за опонентами – насамперед, тоталітарних). Але прапороносець – це той, навколо кого гуртуються воїни у бою, хто єднає їх в одне ціле. У козацьку добу – хорунжий (інспектор військ, охоронець полкових прапорів та бойових стягів). І якщо сприймати трилогію О.Гончара як твір, що був покликаний спростувати кремлівський пропагандистський вирок “Украинцы – предатели. Сотрудничали с врагами на оккупированной территории” (нібито не винні у нищівних поразках перших років війни насамперед Й.Сталін та не завжди компетентне командування збройними силами СРСР), тоді прапороносці будуть сприйматися як римські аквілифери – “ті, що несуть орла”, злютовують шеренги воїнів для рішучого бою (для довідки: дослідники твердять, що в криваві 30-ті було розстріляно та засуджено близько 40 тисяч радянських генералів та офіцерів, ось чому полками та дивізіями на початку війни часто командували молоді недосвідчені капітани та майори). Герої трилогії “Прапороносців” – у більшості вихідці з України, і їх повинні були об’єднувати заради перемоги над нацизмом-гітлеризмом відповідні символи й традиції.

Так, опубліковані за життя Й.Сталіна варіанти “Прапороносців” несли на собі, як пізніше зазначав сам автор, “тоталітарний накип” (до речі, Олесь Терентійович був самокритичним – визнавав, що була офіційна комуністична цензура, але й були “грішні втручання отих потерчат, т. зв. “внутрішніх редакторів”. Катарсис (очищення) був зовсім не чужим автору “Прапороносців”, хоча загальновідомо, як занадто нервово реагував він на будь-яке критичне зауваження на адресу “своїх дітей” – творів). Талановиті книги передбачають доброзичливе їх прочитання, що не завжди спостерігається у нас. Війна між гітлерівською Німеччиною та сталінським СРСР радикально змінила не лише Європу, а цілий світ. Що ж тоді говорити про людські біографії? Сьогодні ніхто не дасть відповідь на питання про те, як склалась би доля письменника О. Гон-

чара, у чий талант віддано вірив його Вчитель Юрій Шевельов. Втягнутому у вир збройного протистояння двох антигуманних ідеологій, прозаїку пощастило вижити і його святим обов'язком стало художнє відтворення бойового шляху його друзів – товаришів по фронтовій долі.

Перегорнемо знову сторінки воєнної біографії О.Гончара. З поверненням радянської влади на Полтавщину восени 1943 року колишній військовополонений червоноармієць О.Гончар потрапляє до 190-го запасного полку 2-го Українського фронту. Після обов'язкової для воєнного часу перевірки (фільтрації) СМЕРШем (військовою контррозвідкою) він повертається на фронт – хімінструктор 76-ї хімроти 72-ї гвардійської дивізії. Від Кіровограда фронтовий шлях О.Гончара проліг через Молдавію, Угорщину до Праги – столиці Чехословаччини. Закінчив війну письменник командиром мінометної обслуги стрілецької мінометної роти 222 стрілецького полку 72-ї гвардійської дивізії. "Війну одбехав солдатом, дослужився до унтера (старший сержант), заробив три "Отваги", "Славу", "Червону Зірку" і, демобілізувавшись, знову взявся за своє: вчуся, вірніше, довчаюся" (з листа О.Гончара В.Тараненку від 3 червня 1946 року). Після закінчення Дніпропетровського університету письменник став аспірантом Інституту літератури, переселився до Києва.

А куди повели емігрантські дороги його Вчителя – Юрія Шевельова? Спочатку разом з матір'ю жив у Львові, де найрадіснішою була для нього зустріч з відомим мовознавцем В.Сімовичем. 13 березня 1944-го В.Сімович помер. Ю.Шевельов одержав запрошення до берлінського Українського наукового інституту й залишив Україну (по дорозі професор пережив кілька драматичних пригод – його (35-річного) ледь не мобілізували до німецького війська (!). В Берліні Ю.Шевельов зустрів М.Фасмера – видатного німецького мовознавця, славіста (народився в Санкт-Петербурзі, жив у Європі). Останній не був байдужим до української науки, літератури. Цей російський німець пізніше рекомендував Ю.Шевельова шведському Люндському університету, де колишній харківський професор став викладати з січня 1950 року. Зрозуміло, що ми дещо забігли наперед. Ми обов'язково повинні зупинитися на історії МУРу – "Мистецького українського руху" (творчої організації, що виникла після війни на еміграції в Німеччині й зіграла свою важливу роль у згуртуванні діаспорних інтелектуальних сил). Ю.Шевельов у цих процесах брав активну участь.

6. По різні боки "сталінської завіси"

2 січня 1950 року Ю.Шевельов прибув до Швеції й став викладачем Люндського університету. Сказати, що Вчитель О.Гончара нарешті наблизився до здійснення своєї мрії – знайти десь у світі прихисток й віддатися улюбленому заняттю – науці, очевидно, не можна. І в нейтральній Швеції Юрій Володимирович "втікав від СРСР" – вимушений був жити не під своїми прізвищами – Шнейдер чи набутим – Шевельов. Він ховався під прізвищем Ткачук, а публікації підписував як – Шерех, Шевчук. "Роки активної діяльності в Німеччині були по-своєму щасливі роки. Люди до мене горнулися. Я не горнувся ні до

кого, але жив з ними. Я спостерігав, вивчав, багато чого не розумів, але діяв…я вперше був на Заході, хоч і сторозтерзаному, і на волі… У стихійній хвилі розпорошення й мені належало посісти якесь місце, якусь ролю. Кажучи просто – дальше існування в Німеччині видавалося неможливим. Треба було вибирати, куди і як податися. Кандидатом на вибір, кращим від усіх інших, здавалася мені Америка, Сполучені Штати. Найбільше – своєю віддаленістю від Радянського Союзу, зростанням протиставленості йому. Його я просто боявся. Що завгодно, тільки не опинитися там" ("Я – мене – мені…", т.2, стор. 264).

Вчитель, незважаючи на свої прагматичність та раціоналізм, все ж був і лірриком. "16 грудня 1949 року я був на симфонічному концерті в Мюнхені. Грали Дев'яту симфонію Бетховена. Це було зворушливе прощання й добре провістя. Я виходив, піднесений, захоплений, з концерту, і в моїй голові кружляли слова "Farewell, farewell, and if forever, farewell forever" ("Прощай, прощай, і якщо назавжди, прощай назавжди").

На жаль, у нас немає можливості тут говорити про щасливі, як зауважує він сам, німецькі роки Ю.Шевельова. Але ми не можемо не зупинитися на періоді його життя, віддані МУРу (громадсько-культурницька організація "Мистецький український рух", виник у Фюрті – поблизу Нюрнберга, Німеччина, 1945). Як це завжди буває, коли збираються разом наші митці (чи політики в Україні або за її межами), стихійно виникле об'єднання (письменники І.Багряний, В.Домонтович (В.Петров), І.Костецький, Ю.Шевельов та інші) жило "весело": в атмосфері постійних дискусій та протистоянь й перманентної боротьби "за булаву". Зараз про це не будемо. А взагалі з погляду нинішнього дня МУР був вчасно народженим явищем, бо згуртував інтелектуальні сили європейської української діаспори, котра через різні причини була вимушена залишити батьківщину. По-перше, МУР провів три письменницькі з'їзди (1945, 1947, 1948) та кілька творчих конференцій, по-друге, було видано кілька збірників, альманах творів, книжки "Малої бібліотеки МУРу" тощо.

Засаднича програма МУРу декларувала прагнення його учасників розвивати українські літературу, культуру та мистецтво, виборювати їм гідне місце у світі ("МУР", збірник І. 1946, стор.3) Але найголовніше те, що об'єднання допомогло продовжити чи увійти у творче життя багатьом відомим авторам, що склали українську зарубіжну літературу: прозаїкам І.Багряному, В.Домонтовичу, Д.Гуменній, У.Самчуку, поетам О.Зуєвському, М.Оресту, В.Барці, Ю.Клену (О.Бургардту), Б.Кравцеву, Т.Осьмачці, літературознавцеві І.Костецькому та багатьом іншим (до МУРу належало понад 60 митців і літераторів). Ю.Шевельов детально розповів про діяльність МУРу в статті "Українська еміграційна література в Європі, 1945-1949"), а пізніше в дослідженні "МУР і я в МУРі. Сторінки зі спогадів. Матеріали до історії української еміграційної літератури" (вперше опубліковано 1987 року. Увійшло до книги "Третя сторожа", Балтимор – Торонто. 1991, стор.365-402).

Зініційована організація була рятівним "вікном у Європу та світ" (не забуваймо, що всі емігранти з України німецькою владою були перераховані й зареєстровані: кожному присвоїли порядковий номер – Ю.Шевельов одержав

№1509870, а його мати №1509792 – й взяли відбитки пальців). “Який вираз муки, переляку, розпачу в очах моєї матері, в схудлості її обличчя!” – фіксує своє враження Вчитель у щоденнику (“Я – мене – мені…”, т.2, стор.13). Про МУР можна розповідати й розповідати, але, здається, доцільно дати тут лише одне речення, яким мати Вчителя оцінила атмосферу, що панувала у мистецькому об’єднанні та, мабуть, і в європейській українській еміграції: “Ні, сину. України ви не збудуєте” (раніше ми вже цитували ці гіркі слова).

З цього періоду життя Ю.Шевельова для нас важливе його свідчення про Учня – О.Гончара: “Що діялося в Радянському Союзі та й спеціально в Україні, було нам майже невідоме. Ми нічого не знали про терор Кагановича в Україні… Я написав газетну статтю про “Голубий Дунай” Олеся Гончара і другу, загальнішого характеру, але це було все, що я знав. Життя на Україні я уявляв собі за передвоєнним зразком, як відбудовувалася зруйнована Україна, через які труднощі й напруги, через який терор вона проходила, ми не уявляли собі. Нас оточувала порожнеча, і ми заповнювали її ілюзіями” (“Я – мене – мені…”, т. 2. стор. 69). Отже, написав статтю, будучи обмеженим в інформації…Відгук на “Голубий Дунай” (друга книга трилогії “Прапороносці”) датується 1947 – роком виходу книги у світ. Нагадаємо читачам кілька принципових абзаців з неї: “Ми ознайомилися з першими двома книгами роману і мусимо сказати, що на нечувано зубожілому тлі сучасного українського підсовєтського письменства твір молодого прозаїка справді виділяється і своїми позитивними, і своїми негативними сторонами. Правда, тільки на цьому тлі, бо коли розглядати його на фоні сучасного світового письменства, то як позитив можуть бути відзначені кілька психологічно тонко схоплених сценок і епізодів і – більше нічого…

Олесь Гончар – письменник, безумовно, дуже обдарований і спостережливий. Він міг би сказати багато і вміє сказати. В “Голубому Дунаї” є окремі сцени, де автор підноситься до справді глибоких, свіжих і психологічно насичених характеристик (йде перелік цих сцен та характеристик. В.А.)… Але характерно: це все сцени “поза ідеологією”. Це сцени, коли в людині без гальм діє почуття… Теперішній його (О.Гончара – В.А.) роман ще раз показує з невблаганною неминучістю, що не можна служити водночас Богові й мамоні, мистецтву і забріханій пропаганді. Що совєтська система систематично губить українських письменників: одних засланням і розстрілом, інших – розтлінням і душевним розкладом, що їх наслідком буває необхідна мертвота їхніх творів. Тільки в окремих сценах можуть ці письменники піднестися до мистецьких чинників; цілості створити вони вже не можуть. Об’єктивна вартість таких творів – по-перше, в цих сценах, по-друге – в тих клаптях правди, які поза бажанням письменника ці твори все-таки відбивають. Саме з цих двох поглядів ми і характеризували тут коротко перший роман Олеся Гончара” (Ю.Шевельов. “З історії незакінченої війни”. Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2009, стор. 235, 240-2).

Оскільки Вчитель присвятив творчості Учня ще одну статтю “Здобутки і втрати української літератури (з приводу роману О.Гончара “Таврія”)”, на яку теж опираються опоненти автора “Прапороносців” та “Собору”, то є смисл об’єднати їх спільним висновком, в якому зосереджена основа критичного

сприйняття Ю.Шевельовим прози О.Гончара. Зміст його у тому, що "виказуючи талант автора, виказують тим більше головну втрату української літератури під СРСР – *втрату культури*. Це гіркі слова, страшні слова, але вони мусять бути сказані…. Шальки терезів вагаються, не сказати, здобутки чи втрати перетягнуть. Остаточно це з'ясується, коли впадуть кордони СРСР, і автори й письменники зустрінуться з справжньою літературою – чужою, неприступною їм тепер, і своєю, забороненою. Сьогодні було б однаково недоречно й шкідливо підносити Гончара як українського письменника, як недоречно було б гудити його як комуністичного пропагандиста…" (публікація 1953 року, коли Ю.Шевельов вже був професором Гарвардського університету в США. Цит. за "З історії незакінченої війни", стор. 251, 254).

Безумовно, різниця між цими двома публікаціями є: хоча б у тому, що їхній автор під час написання другої статті нарешті повернув собі своє "я" – остаточно став Шевельовим. Єднає їх визначальна думка Вчителя: О.Гончар – талановитий прозаїк, але в умовах тоталітарного комуністичного режиму, де відсутня свобода творчості і митця, як особистості, розкрити всю глибину свого таланту він не може. Антигуманний режим примушував його бути "коліщатком і гвинтиком" державної агітаційно-пропагандистської машини (основна вимога В.Лєніна, викладена ним у статті "Партійна організація і партійна література", 1905). Зрозуміло, що для прихильників "лівих -ізмів ідеї В.Лєніна – це Біблія. Але ж новий час вимагає нових ідей, а не гальванізації давно зужитих догм. Тим більше, що натхненник В.Лєніна – К.Маркс – любив слова Р.Декарта "Піддавай все сумнівам").

Все, про що ми говоримо, чудово розумів автор "Прапороносців" та "Собору" (його щоденники – яскравий тому доказ). До речі, О.Гончар добре знав про оцінку Вчителя своїх творів, – знав давно, а не в останні роки свого життя. Отже! Якщо не сприймати оцінку Вчителя емоційно (чи упереджено), то вона в своїй основі є фаховою й доброзичливою. Це перше. Друге: Ю.Шевельов аналізував, зокрема, "Голубий Дунай", перебуваючи в інформаційній ізоляції від світу, а тим більше України. В рецензії на "Таврію" Вчитель оприлюднив системний погляд не лише на прозу О.Гончара, а на творчі здобутки всієї української радянської літератури: тоталітарний режим протидіє розвитку національних культур народів СРСР. Це основне! Решта, як писав французький поет П.Верлен у вірші "Поетичне мистецтво", – література (у нашому випадку: все інше – ідеологія). Вона присутня в літературознавчих текстах Вчителя (особливо, коли він думав про свого Учня – О.Гончара), вона додавала миттєвого настрієвого забарвлення у відповіді Учня Вчителеві (навіть у так званій "Невигаданій новелі життя". "Так званій" тому, що документально – це виокремлений уривок з щоденників О.Гончара).

У полеміці Вчителя та Учня, на наш погляд, найсуттєвішим є те, що і Ю.Шевельов, і О.Гончар й по своїй смерті не залишаються поза увагою Читача. Вже своїм літературним дебютом автор "Прапороносців" привернув до себе суспільний інтерес. Публікація 1946 року новели "Модри Камень" ("Синій Камінь") була зустрінута привітанням з успіхом літературного "батька"

О.Гончара – відомого прозаїка П.Панча. Центральна партійна газета "Радянська Україна" у своїй передовій статті звинуватила письменника-фронтовика в зраді вітчизни (?!). Почуттєвий спалах радянського солдата до словацької дівчини для більшовицької "моралі" був злочинним вчинком.

Надію й життєвий оптимізм повернули О.Гончареві лише "Прапороносці" (1946-8). До речі, у післявоєнні роки в радянській літературі майже не було чогось рівнозначного "Прапороносцям" за масштабністю творчого задуму, а особливо популярністю у читацької аудиторії (щодо останнього, мільйонні тиражі трилогії О.Гончара – українською та російською мовою – говорять самі за себе). Перегорнемо сторінки хроніки подій післявоєнного часу.

Першими ластівками в літературі на воєнну тематику стали, наприклад, повість В.Гросмана "Народ бессмертен" та "Книга про бійця" О.Твардовського "Василий Теркин" (обидві 1942). 1945 року О.Фадєєв видав "Молодую гвардию" – публіцистичний твір, пізніше кілька разів переписуваний та доповнюваний щодо акцентування "провідної ролі" компартії в рухові народного опору окупантам (до речі, й О.Твардовський свою "книгу" дописав набагато пізніше). Ще були книжки Л.Леонова, О.Чаковського, Е.Казакєвича…Було ще кілька речей, котрі теж привернули увагу всесоюзної аудиторії, але читач хотів глибшого осмислення складного життєвого матеріалу, його не задовольняли герої без самобутніх характерів, захоплюючих біографій, як і часта географічна обмеженість тла подій (замість геополітичної панорами автори віддавали перевагу їх локалізації – а війна ж була світовою!). Суспільство прагло через високохудожню літературу зрозуміти сучасну їй сувору добу. Як і колись під час війни 1812 року, коли російські війська (а в їхньому складі були українські полки) дійшли до Парижа й не лише офіцери, а й рядові солдати побачили зовсім інший світ за політичним устроєм, побутом й традиціями, так і радянські військові (більшість уперше!) відкрили для себе проклятий більшовицькою пропагандою "буржуазний світ", котрий виявився не суцільно негативним. Навіть привабливим. Оцього європейського впливу на радянських солдат найбільше й боялися і кремлівський вождь, і його віддані синьо-погонні слуги (війська НКВД – Народного комісаріату внутрішніх справ, носили погони цього кольору). Тому з стрімким просуванням військ СРСР на захід – в Європу – прямопропорційно зростала активність радянських каральних органів (крім політичних "противників" тоталітарного режиму, концентраційні табори ГУЛАГу поповнювалися не лише німецькими, італійськими та іншими полоненими, але й вихідцями із західних областей України, Білорусії, балтійських республік... Потрапляли в Сибір і громадяни європейських країн, котрих звільнила від нацизму армія СРСР).

Тоталітарний режим на радянських просторах й після перемоги над нацистами та фашистами не змінював своєї антигуманної суті. Вище вже йшлося про надруковану 1946 року новелу "Модри Камень". "Мы не досмотрели, нам стыдно, что наш студент-выпускник Олесь Гончар в своей новелле "Модры Камень" проповедует измену родине", – ці безглузді (але закономірні для сталінської політичної системи) звинувачення прозвучали з вуст викладача Дніпропетровського університету якогось Сойфера.

Це було не перше суворе життєве випробування О.Гончара, але він тяжко переживав наклепницьку кампанію, ініційовану його недругами. Чи не тому вже в іншій, після "Модри Каменя", новелі "За мить щастя", кохання радянського бійця закінчилося його розстрілом своїми ж фронтовими побратимами…*"Не сміємо брати шлюб з іноземками… Такий закон. Проти любові закон? Не може бути такого закону…"* ("За мить щастя"). Сойфери мали силу ще чимало часу, навіть по смерті Й.Сталіна. Через два десятиліття вони (вже під іменами різних ватченків) знову влаштували кампанію цькування О.Гончара, вже як автора роману "Собор" (1968). "Десь Перший (перший секретар ЦК КП України П.Шелест – В.А.) нібито сказав на мою адресу: "Зламаєм! Я бачив, як він підчас розмови поблід…" (О.Гончар. "Щоденники", т.2, стор. 31).

Хто читав щоденники чи публіцистику письменників старшого – Гончаревого – покоління, не міг не звернути увагу на схожість чи тотожність думок, які відкривають потворний світ тоталітаризму. "Репресивна система завдала горя всім народам країни, але найбільша державна лють терористичної диктатури була все-таки спрямована проти України. Чим пояснити? Чому Сталін так патологічно ненавидів Україну? Боявся її? Відчував у ній затаєну непокору, бунт?.. Голодомор 1933-го я не міг простити Сталіну і на фронті… Але ж як навально, зусібіч штурмували твою свідомість легіони сталінських агітаторів (були серед них і чесні фанатики, жертви ідеї, оті, що першими підіймались в атаку" (О.Гончар. "Щоденники", т.3, стор.318, 369). Є промовисте зауваження сина А.Мікояна (один з найближчих в оточенні кремлівського диктатора) Степана Мікояна: "У Сталина было два пугала: украинский национализм и ленинградская оппозиция…" (site:1001, ("Дети Кремля" /Лариса Васильева).

Немає змоги перерахувати весь список творів – попередніх спроб художньо осмислити війну. Зрозуміло інше – чи не єдиною річчю, гідною порівняння з "Прапороносцями", була на той час повість В.Нєкрасова "В окопах Сталинграда" (1947). Цікаво, що про цю безумовно талановиту річ В.Нєкрасова (до речі, киянина) чомусь не прийнято відгукуватись критично. Але ж і в ній досить сторінок, що віддані схваленню сталінізму. І про В.Лєніна та Н.Крупську в ній йдеться, й про Й.Сталіна. Останній на сторінках повісті виступає прямо таки казковим велетнем – міфічним богатирем: про все він потурбується, за всіх один-єдиний думає, все передбачить і до перемоги доведе ("В окопах Сталінграда", М., 1990, стор.146).

У ті часи так і було – безальтернативно: або, як радив О.Довженку один придворний кон'юнктурник, віддати данину славленню кремлівського диктатора, або твої твори ніколи не дійдуть до читача. Хтось скаже: "Називаються твори В.Нєкрасова, Б.Полєвого… А як же проза В.Астаф'єва, В.Бикова, Ю.Бондарева, Г.Бакланова, Б.Васильєва? Справа у тім, що ми говоримо про перші повоєнні роки. Більшість романів й повістей В.Астаф'єва, В.Бикова та інших талановитих прозаїків з'явилися у 60 та 70-ті роки. Деякі книги прийшли до читача раніше: М.Шолохов 1956 року опублікував "Судьбу человека", 1957 з'явилися "Батальоны просят огня" Ю.Бондарєва та "Южнее главного удара" Г.Бакланова. Через два роки В.Биков видав "Журавлиный крик".

Підемо далі й відкриємо “Хроніку світової культури”: лише 1961 роком датується вихід у світ кінофільму “Нюрнбергський процес” С.Крамера, виконавець головної ролі в якому актор М.Шелл був удостоєний найвищої кінопремії “Оскар”.

Не лише Європа, весь світ тяжко приходив до тями, осмислюючи наслідки міжнародної бойні, в якій взяли участь понад 60 держав (80 відсотків населення земної кулі) й загинуло за різними даними від 50 до 70 мільйонів людей. В кінці 40-х років минулого століття, особливо художнє відтворення недавніх страшних подій, відбувалося повільно. Бо друковане Слово мало вже іншу вагу, ніж десятиліття тому. Бо всі чекали кардинальних змін у житті СРСР. Бо людство вступало у якісно нову фазу свого існування, коли проблема виживання набула іншого змісту – досягнення рівноваги між екологічними можливостями Землі й все зростаючим споживацьким егоїзмом Людства (насамперед так званого “золотого мільярду”).

Після недавньої публікації в Україні статей Вчителя (Ю.Шевельова) про творчість Учня (О.Гончара), запитань щодо їхніх взаємин не зменшилось. На наш погляд, найважливіше тепер зрозуміти, що обмін думок між ними – не приватна співбесіда. Адже перший – інтелектуал світового масштабу, другий – був і залишається однією з найвизначніших постатей української літератури 2-ї половини XX століття. Тому їхній *діалог через океан* має суспільний резонанс. Особливо вагомими є слова Ю.Шевельова про українські перспективи (есе “Над озером. Баварія”, 1947-8). Суть його насамперед у висновку “Або ми знайдемо свій ритм у нашу функційну добу, або нас не стане”. Поки що збулася перша частина пророцтва Вчителя, висловлена у статті “Здобутки і втрати української літератури” (1953): “коли впадуть кордони СРСР”. Впали!

У якійсь мірі здійснилось інше передбачення: “письменники (України – В.А.) зустрінуться з справжньою літературою” (безцензурною, створеною у світі, де відсутній тоталітарний політичний контроль). Зустрілися! І що ж? Спромоглися адекватно відповісти? Ні. Переклади української прози чи поезії – рідкісні явища для європейського читача (про світового, очевидно, говорити немає сенсу). До того ж, старше покоління вітчизняних письменників однією ногою опинилось в політиці, а другою залишилось в літературі (молоді стали в іншу позу – аполітичних чи космополітів). Ось чому все яснішою стає думка про те, що творчу спадщину О.Гончара можна об’єктивно й всебічно оцінити, лише порівнюючи її з творчістю його зарубіжних сучасників, насамперед європейських.

Не для красного слівця хочу згадати тут один епізод з європейських мандрів. В Кьольні поряд з відомим собором (найвищим у Європі) є кафе, котре любив відвідувати німецький прозаїк лауреат Нобелівської премії Г.Бьойль. Він, як і О.Гончар, учасник II-ї світової війни (зрозуміло, що воював з німецького боку). До речі, воєнні дороги унтер-офіцера Вермахту Г.Бьойля пролягли й по Україні. Більше того, його перший опублікований по війні твір – повість “Потяг прибуває вчасно” (1949) – мав початкову назву “Від Львова до Чернівців”. У тому кельнському кафе я подумки порівнював долю (й людську, й

літературну) О.Гончара й Г.Бьойля та іншого його співвітчизника – німецького Нобелівського лауреата прозаїка Г.Грасса. Порівнював і дивувався: щодо людської долі – багато спільного, щодо літературної – ще більше розбіжностей. І Г. Бьойль і Г.Грасс писали про війну так, як підказували їм їхні таланти й світогляди. Г.Бьойль 1947 р. завершив свій перший антивоєнний роман "Солдатська спадщина", потім написав "Де був, Адам?" (1951), "І не сказав жодного слова" (1953), "Дім без господаря" (1954), "Більярд у половині десятого" (1959), "Груповий портрет з дамою" (1971), інші книги (близько трьох десятків). Г.Бьойля вважали на його батьківщині совістю нації. Г.Грасс вже дебютним романом "Бляшаний барабан" (1959) завоював світову популярність. Пізніше видав роман-сповідь "З щоденника равлика" (1972), де стверджував, що "Письменник – це людина, котра пише всупереч своєму часу". Потім були "Вигадки" (1982), "Моє сторіччя" (2000), "Цибулина пам'яті" (2006) та інші книги.

О.Гончар, як радянський письменник, відтворював пережите так, як того вимагав від нього авторитарний сталінський режим. До речі, всі троє мали проблеми з сучасниками у тому відношенні, що останні не завжди розуміли й поділяли мотивацію їхніх вчинків. Наприклад, Г.Грасс після одержання Нобелівської премії признався, що 17-літнім воював у військах СС (10-та танкова дивізія Ваффен-СС, котра протистояла радянським військам на Східному фронті). Радикальні опоненти навіть вимагали від Г.Грасса повернення премії Нобеля тощо. На початку 90-х років минулого століття Г.Грасс виступав проти возз'єднання Німеччини. Словом, німецькі колеги О.Гончара вели себе так, як дозволяв їм демократичний "вільний світ". Наприклад, коли 1979 року Президент ФРН В.Шеель вирішив нагородити їх орденом "Хрест за заслуги перед Німеччиною", обидва прозаїки відмовилися від високої честі. О.Гончар приймав урядові комуністичні нагороди… Може, хоча б тому, що тільки піднімаючись на вершину тоталітарної суспільної ієрархії, він одержував можливість відстоювали право свого народу на самобутній розвиток (насамперед, захищати українську мову, національну культуру, духовність) й державну незалежність. "Слава – це теж спонука щось робити, чогось добитися для інших. До того ж це ефективна спонука", – вважав Г.Бьойль. Він же сказав слова, які у дещо іншому тексті звучали й з вуст О.Гончара: "Єдине свідоцтво особистості, котре мені ніхто не повинен виписувати і продовжувати – це мова моїх творів". Здавалось би, що може загрожувати німецькій мові? Українська ж, потрапивши у фарватер російської, потребує постійного захисту. Чим, зокрема, і займався О.Гончар – і як керівник спілки письменників, і як громадський діяч.

Воєнна тема стала для колишніх фронтовиків визначальною – для всіх трьох названих вище прозаїків. Для об'єктивності й плюралізму (множинності) оцінок поглянемо ще й у східний бік – звернемося до прози визнаного російського прозаїка-фронтовика В.Астаф'єва, котрий був палко відданим принципу окопної правди. Дилогія "Прокляті й вбиті" (опубліковано: 1-ша частина – в 1992, 2-га – в 1994) писалась тоді, коли йшла війна у пострадянських Молдавії, Таджикистані, Нагірному Карабасі, назрівав воєнний конфлікт в Абхазії. Прихід до читачів останніх глав дилогії співпав з початком війни в Чечні. "Чтобы так

написать о войне – нашей величайшей славе и печали, – надо вконец разувериться в человечестве. Видишь страшные сцены форсирования Великой реки, а за печатными знаками слышишь астафьевский крик: "Зачем!? Ради чего, ради кого принесено столько жертв? Ради сытого холеного вора, дорвавшегося до власти? Ради временщиков, обуреваемых единственной страстью – как можно быстрее и как можно толще набить свою бездонную мошну?.. Ради шпаны, королями разгуливающей по русским городам и весям? Ради того, чтобы атомной бомбой и бандитским обрезом быть пугалом всему миру?! Да будьте вы все прокляты! …Убиты…", – писав критик О.Ануфрієв, цитуючи рядки письменника. В.Астаф'єв дивився на минулу війну крізь призму сьогодення. "Ах война, война… Болеть нам ею – не переболеть, вспоминать ее – не перевспоминать!" – журився письменник (зауважимо, що мати В.Астаф'єва за походженням вінничанка).

"Від війни ліків нема!..Від війни нема ліків!" – за кілька днів до смерті записав у щоденнику О.Гончар (т.3, стор. 577). Можливо й про це говорили, зустрівшись 1988 року у Києві, фронтовики В.Астаф'єв та О.Гончар? Кожному випала своя воєнна доля і кожний писав про побачене по-своєму. В.Астаф'єв відобразив рішучий російський характер поведінки на війні, О.Гончар – український: часто м'якосердий, поблажливий… Оскільки нам треба зосереджуватися, насамперед, на творчості О.Гончара, то спробуємо зрозуміти його ситуацію, котра склалася після гучного успіху "Прапороносців", коли він, на відміну від Г.Бьойля та Г.Грасса, вимушений був братися за теми, які йому, можна так сказати, нав'язувало суспільство, точніше, влада: то треба було написати "історико-революційну", як зазначає один з критиків, дилогію – романи "Таврія" і "Перекоп", то розповісти про трудові будні соціалістичного села (повість "Микита Братусь", 1951). І хоча О.Гончар був сповнений бажання продовжувати саме воєнну тему (1960 року був написаний роман "Людина і зброя", а через 10 років – "Циклон"), він відкладав ці речі на завтра і брався за "ідеологічні замовлення". Може, вірив у свій талант і сподівався вийти з честю з наперед програшної ситуації?

Українська література XX століття, яка нині, зрозуміло, молодими поколіннями сприймається нігілістично, творилася в умовах глобального ідеологічного протистояння. "Це сьогодні все здається простим, – пише один мудрий автор з Тернополя, – але хто пережив ті роки, знає, що на волі чесним людям було не набагато легше, ніж за колючим дротом". Існував вибір: чи замовкнути, іти в ГУЛАГ, чи таки творчістю своєю якось ще живити дух знесиленої нації. Ось правда того часу. "Так, я не рвався на гулагівські нари. До того ж за мною вже були гітлерівські концтабори (в Білгороді й Харкові влітку 1942-го)… Гадаю, досвіду одних таборів на людське життя цілком досить, щоб зрозуміти, що й до чого…" (О.Гончар "Щоденники", т.3, стор.560).

7. Друга зустріч

Любі друзі, шановні вороги! – звернувся до шановного зібрання у київсько-

му Українському домі професор Ю.Шевельов, починаючи свою доповідь "У довгій черзі: проблеми реабілітації". В той же день (27.08 1990) відбулася довгоочікувана зустріч між нашими героями.

Це мій Вчитель, – радо рекомендував заокеанського гостя Олесь Терентійович. Хто міг тоді передбачити, як різко зміниться настрій Учня вже через рік, як швидко акцент у зверненні Вчителя зміститься з першої частини на другу? Взагалі, раціоналіст і прагматик Ю.Шевельов декларував, що "біографія – річ другорядна". Практично, все своє життя вони (вчені – В.А.) зосереджують на суто науковій діяльності, отож їхнє щоденне буття не перевищить цікавості дослідника щодо їхнього меню на обід. Навіть у день найбільшого відкриття" (Ю.Шевельов. "Життя і праця Василя Сімовича", "Слово", грудень 1991). Що ж до улюбленого Учня (О.Гончара) це правило діяло не завжди. Теплі почуття старшого наставника брали верх над його холодною логікою. Час був невладний над давньою приязню. Вони розлучилися у 1941 році.

"Нагода зустрітися була, зо два десятки років пізніше, коли Гончар приїхав до Нью-Йорку і виступав у Колюмбійському (так у Ю.Шевельова – В.А.) університеті, разом з Леонідом Леоновим і ще парою радянських літераторів. Я не хотів іти на той виступ, ставлячи його перед доконаним фактом моєї появи. Адже ми були по різних боках кордону, що перерізав світ навпіл, і він у радянській ієрархії стояв досить високо. Через третіх осіб я переказав йому, що я тут і був би радий з ним зустрітися. Він відповів, як мені переказали: для мене і для нього краще, щоб ми не зустрічалися. Це могло означати ситуацію політичну, а могло – суто психологічну. Я схильний радше до другого тлумачення" (Ю.Шевельов "Я – мене – мені…", т.1, стор.171).

Зупинимося тут й зауважимо, що утаємничені у перебіг тогочасних нью-йоркських подій кажуть, що зустріч між Вчителем та Учнем все ж відбулася. Переконує у цьому й нервове коливання маятника їхніх взаємин та оцінок (чи відгуків) один одного: то вони прощають все в пам'ять про незабутнє минуле, то адресують один одному емоційні випади (особливо Учень, молодший за Вчителя). Адже коли рвуть зв'язки насправді, то роблять це різко й назавжди. Здається, так…Значить, було у стосунках Вчителя та Учня щось таке, що не тільки не дозволяло їм розійтися, але й прирекло на вічну приязнь. Обоє були віруючими й жили у часи, коли слова "довіра", "надійність" й "відданість" не втратили свого святого значення й моральної ваги. Народжена у харківські 30-ті роки дружба, коли часто найголовнішим було просто вижити, не могла здевальвуватися.

Для молодих читачів пояснимо дещо з вищесказаного: О.Гончар (як і всі, хто у тоталітарні часи мав змогу побувати за кордоном) в Америці був під пильним недремним оком працівників радянських спецслужб. Відбувалися події, про які йдеться, 1960 року. Іншого разу Учень прилітав до США 1973 року як член офіційної делегації УРСР до ООН (Організації Об'єднаних Націй).

Хто бачив перші хвилини зустрічі Вчителя та Учня у київському Українському домі, той не буде сумніватися, що О.Гончар та Ю.Шевельов були налаштовані на дружнє спілкування. Але далі події розвивалися в рамках сюжету,

зміст котрого можна визначити як напружений і нелогічний. Ще до рукостискання наших героїв – напередодні, 25 серпня 1990 року О.Гончар занотовує: "Наближається відкриття І Конгресу україністів. Подія знаменна!.. завтра прилітає з Нью-Йорка Юрій Шевельов…" (Щоденники, т.3, стор. 312).

Рівно через рік – 17 вересня 1991 – з'являється протилежний за змістом запис: "Ф. (скорочення прізвища наше – В.А.) із Мюнхена надіслав мені літературні опуси Юрія Шереха (під цим псевдонімом Ю.Шевельов друкувався у 1941-56 роках – В.А.) з проханням написати до них переднє слово і дати в журнал "Дніпро" (нібито там обіцяли надрукувати). Коли я прочитав цю "Трилогію передмов", так і хотілось гукнути мюнхенському поетові: "Невже й справді, М. (скорочення імені наше – В.А.), ти вважаєш мене здатним вихваляти такі писання?" Колись я слухав лекції Шевельова, ціную його як мовознавця, але щоб залучати мене в глорифікатори цього сноба – то вибачайте… Автор грайливо так зізнається у своєму холуйстві й ще сміє повчати Андрія Малишка та мене, як і про що ми повинні були писати… Нападає на "Таврію" та "Собор", друкує свої нікчемні вірші в своїх передмовах до "Не для дітей" і ще й хоче ці снобістські вправи друкувати в Україні… Жаль, що раніше я не читав цих його писань – хіба міг би я рекомендувати його в академію?.. О, як я міг так тяжко помилитись!..".

Знову ж таки через рік (дивна рівномірність чергування дат! – В.А.) – 14 вересня 1992 – О.Гончар занотовує в щоденнику: "Із Шевельовим треба було з'ясувати стосунки…дещо інше вважав за потрібне сказати Юрію Вол(одимирови)чу (наодинці)… Він слухав мовчки. Потім, прощаючись, сказав: "Хоч ви мене оце й покритикували "за Ю.Шереха" (я йому передам), але знайте: для мене ви були і залишились у числі моїх найулюбленіших студентів…". Він дуже постарів. Згорбився, ходить з паличкою. І який самотній! Вже купив у Нью-Йорку місце на кладовищі: поруч з матір'ю. Мені його стало так жаль… Незважаючи ні на що…". Як бачимо, почуття О.Гончара роздвоєні: з одного боку він не може викинути з пам'яті роки своєї юності, освяченої дружбою з дорогим йому Ю.Шевельовим, а з другого…Вже йшлося про те, що Учень давно знав про оцінки Вчителя його творчості. Що ж змінилося на початку 90-х? Може, те, що він тепер сам перечитав надіслані з Мюнхена статті Ю.Шевельова? А може зіграла свою роль непроста ситуація, котру переживав О.Гончар в останні десятиліття свого життя? Хоч як не любив він всі (без виключення!) свої твори (що природно для більшості митців), але після розвалу комуністичної імперії рішуче піддав очищенню їх від "тоталітарного накипу" (скажемо інакше – ідеології). Що це було? Ревізія написаного чи його переосмислення? Чи нове бачення з висоти української незалежності?

"Вичитую для видавництва "Людину і зброю" і ніби ще раз переживаю долю солдатську… Звичайно, опинитись дисидентові у камері смертників і не зламатись – це героїзм, а перебути на фронті війну, день за днем, роками бути на грані між життям і смертю – хіба це минає безслідно? Минувши фронти – яким би я був? Кращим? Гіршим? Не знаю. А що фронти наклали свій карб на душу – це безперечно. І що не знівечили цю душу, як афганцям – це теж факт.

Бо воювати довелось за свободу, за Україну, за її майбуття – принаймні з такою вірою ми йшли під кулі, мерзли в окопах… Так, ми були ідеалістами, багато що уявлялось не таким, яким постало після війни, але ж це не наша вина… Брежнєвські танки душили не тільки празьку весну, душили й весну українську. А тоді ми несли її народам Європи, і то була правда" (Щоденники, т.3, стор. 490). Здається, це своєрідний епіграф до біографії О.Гончара. Мимоволі виникає порівняння його творчості з повноводною рікою, на фарватер котрої постійно тиснуть численні бокові притоки…Хотів того чи не хотів письменник (людську долю часто не вибирають, а приймають послану Богом), але судилося йому стати літописцем української участі у ІІ-й світовій війні. І довелось віддавати належне впливу тих "бокових приток" (тоталітарного режиму, правлячої партійної системи, "єдино правильного творчого методу", якому у літературному середовищі склали їдке визначення: "Социалистический реализм – это любовь к правительству, выраженная в доступной для него форме").

Війна нищівною бурею увірвалась у життя наших героїв. "В Естергомі (північна Угорщина – В.А.) ледь не половина моїх прапороносців лежать у братській могилі. Поїду вклонитись…" (Щоденники, т.2, стор.488). Очевидно, тут можна згадати єсєнінське "Большое видится на расстоянии". Постать автора "Прапороносців" та "Собору", незважаючи на офіційне визнання й минулою владою, й нинішньою, одержить адекватну оцінку лише у майбутньому. Це розуміють і його прихильники, й опоненти. "Мою позицію щодо Гончара незмінно підтримував М.В.Підгорний… Деякі навіть вимагали заарештувати Гончара. Коли я про це сказав Підгорному, він відповів: "Знаєш, Петре, нас з тобою арештують, ніякий чорт і слова не скаже. Про Гончара заговорить весь світ, та й взагалі, який ідіот виношує таку ідею" – пише у своїх спогадах колишній лідер КПУ П.Шелест ("Справжній суд історії ще попереду", К., 2003. стор. 223).

Ось чому (зовсім не претендуючи на якусь особливу думку) автор даного есе ніяк не може згодитися із зауваженнями деяких своїх однодумців щодо відкриття читачам маловідомих чи зовсім незнаних фактів біографій Ю.Шевельова та О.Гончара. Одні вважають, що полеміка "Шевельов-Гончар" – архівна справа, інші чомусь чекають якихось сенсацій, що могли б збурити громадськість. До речі, останніх достатньо у життєписах наших героїв. І вони – захоплюючий матеріал для можливих белетризованих біографій в дусі А.Моруа чи Ф.Труайя. І спогади Вчителя, й щоденники Учня – нерв доби, котрий чутливо реагував на сучасний йому світ. І жаль, що так багато тих сторінок присвячено реакції на спровоковану недругами полеміку.

17 лютого 1994 року О.Гончар робить запис, присвячений засіданню Шевченківського комітету, де, зокрема, розглядалось і питання про присудження премії імені Т.Шевченка і Ю.Шевельову: "Не пройшов (не зважаючи на страшенний тиск київських лобі) Ю.Шерех зі своєю пройнятою снобістським духом "Третьою сторожею" (Щоденники. Т.3, стор.512). І.Дзюба не брав участі у тому засіданні, але письмово проголосував за надання премії Ю.Шевельову. Таку ж позицію оприлюднили на засіданні М.Жулинський та І.Драч. Голова комітету О.Гончар знайшов порозуміння у Б.Олійника…Ю.Шевельов був удо-

стоєний Шевченківської премії вже після смерті О.Гончара – у 2000 році (іноземним членом НАНУ – Національної академії наук України, Ю.Шевельов за підтримки й академіка О.Гончара став 1991 року).

До речі, звинувачення Ю.Шевельова у колабораціонізмі (співпраці з німцями) народилось не в Україні й задовго до описуваних нами подій 1990 року. Ще у 30-ті роки радянський слідчий з НКВД (попередник більшовицької каральної структури КДБ) попередив Ю.Шевельова: "Їдьте, куди можете й хочете. Ми вас знайдемо". І таки сталось! 1962 року знайшов Вчителя в Америці не харківський слідчий, а київський професор І.Білодід (у свій час був міністром освіти УРСР). На одному із засідань Міжнародного комітету славістів він став вимагати виключити Ю.Шевельова з списку делегатів чергового з'їзду. Мотивація вимоги зводилася до звинувачення у співпраці з окупантами та належності до сепаратистської української академії – ВУАН в США. Колеги захистили Ю.Шевельова, наголосивши, що подібні звинувачення належить документально підтвердити і оскільки Ю.Шевельов є громадянином США, то паспорт він міг одержати лише пройшовши відповідну перевірку міграційних американських служб. І.Білодіда підтримав русофіл Р.Якобсон – професор слов'янських мов та літератур Гарвардського університету (США). "Ця огидна акція переслідування скінчилася слуханням в університетському суді Колумбійського університету, яке завершилося на користь Юрія Володимировича (Шевельова – В.А.). (І.Фізер "Мемуари Ю.Шевельова (Юрія Шереха): bildungs roman в автобіографічній іпостасі". Наукові записки НаУКМА, т.21, філологічні науки).

Цікавий маємо ланцюжок: 1962 року І.Білодід та Р.Якобсон атакують Ю.Шевельова, звинувачуючи його в колабораціонізмі. 1991 року Ф. надсилає О.Гончареві статті Ю.Шевельова. 2002 року "Критика" Г.Грабовича (ч.5, травень) друкує 8 сторінок антигончаревих випадів, замішаних на безлічі фактичних помилок. Оскільки 2006 року неправда була видана у перекладі польською мовою ("Ukraina: ludzie i ksiazki"), то 2007 року "Літературна Україна" (22 березня) ознайомила читачів з "технологією брехні" якоїсь Бердиховської та її "колег". "Я не маю жодних претензій до свого життя. Все було, як було…" (2002), – цими словами Вчитель (Ю.Шевельов) підводив риску під своїм земним шляхом. "…смерть не страшна. Страшні болі й передсмертні страждання", – записав у своєму щоденнику 24.10.1994 року Учень (О.Гончар). Хвороби, самотність, почуття болю й сумнівів за майбутнє України єднало обох. "О, яка ти коротка, красо весни! Замовкають солов'ї, гаснуть бузки… Так і плоть людська гасне, тільки "дух, що тіло рве до бою", ще живе.

Десь треба пояснити читачам, що загибель Кирила Заболотного (головний герой останнього роману О.Гончара "Твоя зоря" – В.А.), навіяна смертю Хаммершельда (Генеральний секретар ООН – В.А.) якого, очевидно, збили в Африці наймані терористи. "З Хаммершельдом я був знайомий, він чимось мені дуже заімпонував. А познайомив нас Роберт Фрост, американський поет, що все пильно в очі мені дивився і пояснив потім, що "по ваших очах я хочу пізнати ваш народ" (О.Гончар "Щоденники", т.3. стор. 296). Вчитель (Ю.Шевельов) так і не написав 3-й том своїх спогадів, сказавши коротко: "вже ні з ким не хочу

сваритися" (інтерв'ю з К.Лабунською від 21.05 2002). "Ярмо рабства не повинно повторитись. Не хочу вмерти рабом!" – нервово реагував О.Гончар на події в Україні часів президентства Л.Кучми (т.3, стор. 481). І Вчитель, і Учень до кінця своїх днів думали про Батьківщину, її майбутнє. Обоє були від природи вразливими й боляче реагували на спроби непрошених "навкололітературних друзів" загострити їхню інтелектуальну полеміку.

У січні 1977-го, перебуваючи у Москві, О.Гончар переніс перший інфаркт. Через 10 років у нього стався крововилив у мозок. І потім кожні два роки чергувалися то інсульт, то інфаркт… Аж до смерті 14 липня 1995 року. "…Щойно був на обстеженні (ехокардіографія), бачив на екрані якийсь грозово-темний, упереміжку з світлим, ніби над океаном, вируючий ураган… Що то за ураган? – То ваше власне серце. Овіяло чимось містичним. Хто створив і для чого – в такій мудрій доцільності? Щоб отак, без твоєї волі пульсувало роками й роками?", – записав О.Гончар у щоденнику 18.04 1987 (т.3, стор. 143). Перегорнемо сторінки останнього десятиріччя життя Учня й згадаємо отруйні уколи, котрі наносили його серцю часто не недруги, а ті, хто ховав свої лицемірні очі за маскою однодумців. "День суботній, день самотності. Ніхто не заходить в палату, і читати вже годі, настав час озирати пройдене, обмислювати своє життя. Хай там що, а доля таки була щедрою до тебе! Тисячу разів міг загинути на війні, а не загинув!... Василь Бережний і ціле сузір'я тих старших майстрів, які так прихильно привітали тебе на самім початку письменницької дороги…Панч, Яновський, Вишня, Тичина й Малишко, Бажан… Хіба ж то не вияви щедрості самої долі, яка вас – таких зовсім різних – єднала у спільному, найдорожчому. Чи є зараз серед молодих, серед нинішніх оце відчуття спільності обов'язку перед Україною, перед Матір'ю? Як передати їм, молодшим, щоб були дружнішими, щоб знаходили в собі сили переступати через амбіції, через власні самолюбства, коли йдеться про найвище, найдостойніше в житті. Як важко це дається, але ж треба, треба!" (т.3, стор. 144).

"Цей слизняк Коротич знову взявся паплюжити в "Огоньку" письменників, яких, мовляв, часто видає "Роман-газета". Потрапив до списку і я. Думаю оце, хто ж він? Чого варті були оті його клятви у вірності довіку?" (т.3, стор. 174). "Написав до секретаріату з'їзду (депутатів СРСР –В.А.) з проханням оголосити таке слово: "Фильм, который вчера нам был показан, не оставляет сомнений в том, что произошло в Тбилиси… мы, группа депутатов от Украины, выражаем свое братское сострадание народу Грузии"… Пропонували підписатись і Б.Олійнику, але він не згодився" (т.3. стор. 241). "Йде сесія Верховної Ради. Обговорюється проект закону про суверенітет республік… Боря – як він міг?..(йдеться про земляка-депутата союзного парламенту, котрий не підтримав голосування за надання незалежності колишнім республікам СРСР – В.А.). Як можна бути послушним знаряддям у брудних руках отих Лук'янових… Яка ганьба! Скільки бруду там, де має панувати чистота…" (т.3, стор.265).

"Увесь – із болю. До знемоги виснажений болем фізичним, болить душа. Втомився жити… Невже інші настали часи – часи тотального збайдужіння?" (т.3, стор.175). "Борис Нішанович" …спішно прибув із Москви, щоб змагатись

у другому турі з молодим рухівцем Головатим. Не розумію, правда, навіщо Борисові /Олійнику/ два мандати – московський і український?" (т.3, стор.284). "Що вражає в цих "лідерах нації", так це безмежний егоїзм, самозакоханість і наростаюча жорстокість… Видно жадоба влади для них сьогодні понад усе. А що Рух занедбав свою роботу, не шукає шляхів, надто ж до населення східних областей, де процес національного відродження ледь-ледь прокльовується, і що Товариство української мови зовсім занепало після перших днів ейфорії… до всього цього вони глухі. Дедалі розбухаюча амбітність, владолюбство засліплює і губить людей. А ти ж покладав на них надії! Ніяких порад не хочуть слухати. Вважають, що вхопили Бога за бороду. Справді, якщо хочеш узнати людину – дай їй владу. Облетить позолота словес і зостанеться ординарний дріб'язковий себелюбець, який навіть забуде запитати тебе про самопочуття, про здоров'я, хоч знають же, в якому ти стані і в ім'я чого – до краплини! – здоров'я своє поклав" (т.3. стор. 293-4). "Ждуть не діждуться, коли я вже ляжу в могилу" (т.3, стор.398). Навіть останній запис О.Гончара від 9 липня 1995 (за п'ять днів до смерті), друкований у 3-томнику щоденників, сповнений болю й прагнення правди.

Ю.Шевельов, який майже шість десятиліть прожив поза Батьківщиною (від 1943), теж, мов чутливий камертон, реагував на події в Україні. Більшість з них, особливо з політичного та економічного життя, його не радували. Він навіть впадав у сумніви й, наприклад, прийняв рішення щодо своєї бібліотеки, котре й досі по-різному оцінюється і його друзями, й опонентами. Значна частина його унікального зібрання книжок потрапила до університету японського міста Хоккайдо, де започатковане дослідження україністики. Зрозумілою, що багато вже втрачено. Стосується це й стосунків Ю.Шевельова та О.Гончара. У нас є можливість лише моделювати версії, щоб, зокрема, здогадатися про що вони говорили, які проблеми хвилювали Вчителя та Учня у жахливі культівські 30-ті, коли вслід за М.Хвильовим, немов упольовані вальдшнепи, зникали у пащі невситимого сталінського Молоха (ГУЛАГу) сотні тисяч письменників, науковців, педагогів, інженерів, лікарів? Невипадково Ю.Шевельов сам свідчить, що не ходив на похорони М.Хвильового ("Я не вчащав до Будинку літератури ім. Блакитного і не йшов з тими, хто проводжав тіло Хвильового на цвинтар, хоч пізніше, уже в самоті, розшукав його могилу і бачив квіти, що там лежали, а ще пізніше вже не міг її розшукати, бо її зрівняли з землею…" ("Я – мене – мені…", т.1, стор.215). Не згадує у своїх щоденникових записах про харківські сталінські роки й О.Гончар. Може, ця його обачність – результат життєвих уроків Вчителя улюбленому Учню? І про що говорили Вчитель та Учень наодинці 1992 року, ми теж вже ніколи не довідаємось… Третій том спогадів Ю.Шевельова помер, не народившись.

В Учня ситуація набагато краща: його щоденники (120 записників різного формату, початі 25 вересня 1943 року) написані й видані з ремаркою: "З цілком зрозумілих етичних міркувань довелося позначити криптонімами деякі прізвища і "прибрати" авторські аж надто різкі оцінки людей …" (Щоденники, т.1, стор.7). Очевидно, так і повинно бути, але щоденники О.Гончара – це ІСТО-

РІЯ. Саме тому, можливо, навіть опоненти краще зрозуміють долю і творчість автора “Прапороносців” та “Собору”, якщо Гончареві записи будуть відкриті повністю. Бо якщо даються оцінки Д.Павличку, І.Дзюбі, І.Драчу, В.Коротичу, Б.Олійнику, П.Загребельному, то чому замовчується сприйняття О.Гончарем інших його друзів та недругів й взагалі сучасників?

Зрозуміло, що на цей крок, очевидно, наважитися не так просто, бо й сам автор щоденників сумнівався: “Була розмова з другом-фронтовиком: як бути з партією?.. Я вступав до неї не з кон’юнктури, вступав у Трансільванських Альпах під час найтяжчих боїв, коли ми були майже оточені і коли кожен з нас добре розумів, що на ранок від нашого знекровленого батальйону навряд чи хто залишиться живим… Партія була тоді справді партією антифашистською… А тепер зректися того всього? Може. Комусь це й легко, а мені аж ніяк. Бо якими очима глянули б на мене оті мої трансільванські побратими, що навіки лягли десь у чужій землі?.. Розрив з партією – це ж розрив із усіма ними, з фронтовими друзями… Якщо ж партія виявиться нездатною перебудуватись,.. якщо й далі партія не відмовиться від імперської політики й далі нав’язуватиме нам русифікацію і не піде на те, щоб забезпечити республікам справжній, а не фіктивний суверенітет, якщо й далі робитиметься все, щоб зберегти цю прогнилу, збанкрутілу імперію – ось тоді і нам справді нічого не залишиться, як іти на розрив і шукати шляхів до Європейського дому. Тоді і я вважатиму, що маю моральне право порвати з тією суспільною силою, з якою зв’язав свою долю десь там, у Трансільванських Альпах, в ту трагічну ніч перед ще одним, може, як тоді здавалось, останнім боєм… Поки що вирішую так …Нарешті дозволено виходити з корпусу. Надворі зовсім уже весніє!.. Бачив навіть джмеля, такого раннього, – кудись погув над травою…І небо ясне, і голоси пташок привітні… Ось та партія, до якої мені хотілось би належати! До партії життя” (О.Гончар. “Щоденники”, т.3. стор. 289).

Автор “Прапороносців” та “Собору” зробив перший крок до неминучого катарсису – почав очищати від радянської ідеології свої романи та повісті. Черга за повним відкриттям Олеся Гончара, яким постав він у своїх щоденниках. І тоді письменник радянської імперії, зрозуміло, вступить в конфлікт з українським патріотом. Але з тієї безкомпромісної боротьби постане справжній образ видатного прозаїка доби тоталітарного комуністичного режиму – трагічної постаті митця, котрий не мав змоги реалізувати своє життєве призначення. Цим болем сповнені серця більшості наших талановитих письменників, котрим в умовах СРСР випадало лише два шляхи: або йти на компроміс – віддати належне вимушеному оспівуванню радянського тоталітарного режиму, або, як В.Стус, кінчати своє життя в Сибіру. “Написати б про них п’єсу “Банкроти”!.. Давав собі слово, що після 70-ти не братимусь за перо, що “Далекі вогнища” й “Океан” – це прощання, спів лебединий, а тепер ось (трохи отямився від перевиснаги крайньої, жахливої!) знову малюються задуми, і серце б’ється творчо, – ще не все я сказав тобі, красний світе!” (О.Гончар “Щоденники”, т.3, стор.168).

“… вночі наснувався ніби задум новий: “Демонстрація” – повість або роман про весну чорнобильську…” (т.3, стор. 170). “…хотілось би написати про

її (О.Россет-Смирнової. В.А.) спогади, про цю тонку жіночу проникливість, вміння оцінити, як глибоко Гоголь відчував прекрасне, його природу" (т.3, стор. 278). "Колись мене умовляли в ЦК написати твір про УПА: "Ми вам усі матеріали дамо. У нас їх – гори!". Я відмовився: "Правдиво написати не дасте, а брехати не хочу…". Зараз настав час і треба б відтворити той епос національно-визвольної боротьби, написати про Романа Шухевича та інших героїв. Візьміться, молоді!" (т.3, стор. 324-5). "На якомусь вечорі котрийсь із тих молодиків, що всюди шукають розбрату, нібито доскіпувався в доповідача: Чия творчість довше житиме: Олеся Гончара чи Григора Тютюнника? Бідна душа, ніяк не втямить, що вічність – вона велика, місця в ній вистачить усім. Була б тільки Україна та вижило б людство. Інколи, коли глянеш довкруг, така туга наляже, ніби вже ми перед Страшним Судом, в людей ніби розум відібрало за якісь гріхи…" (т.3, стор.346).

8. І в кінці…

" Андрію, а чи ми маємо вже квиток на поїзд?... На який, Юрію Володимировичу?

До Харкова... На вулиці стемніло. Бродвеєм снувало багато людей, але спускатися в підземку не хотілося. Десь там, за видноколом, був третій Харків Юрія Шереха… За три тижні Юрія Володимировича не стало". Так описав останні дні Вчителя (Ю.Шевельова) один з його прихильників (мовознавець А.Даниленко), котрий у Нью-Йорку допомагав доглядати за самотнім хворим. Вчитель жив думками про батьківщину – Україну, й з нею йшов в інший світ.

Тому зовсім не дивно, що свої незакінчені мемуари "Я – мене – мені…(і довкруги)" Ю.Шевельов присвятив "Учням, що були, самі того не знавши, вчителями". Їм – своїм наступникам, віддав він належне й на останній сторінці спогадів. Але у заключному сумному переліку улюбленців Олесь Гончар вже відсутній. Немає радості й в словах Вчителя, що його Вітчизна (відтепер Незалежна!), відкривши кордони для свого блудного сина, дала йому холодне (відсторонене, байдуже) визначення – "людина з діаспори" (т.2, стор. 294). Єдине, що могло втішати Ю.Шевельова у цій ситуації, так це те, що він не був самотнім за океаном. "Людей з діаспори" за нашими кордонами, можливо, стільки ж, скільки й в самій Україні. У всякому разі тільки в Росії вихідців з наших країв близько 20 мільйонів. В обох Америках (північній та південній) понад 5-ти…"Я – світ – світу (і довкруги)"…

Говоримо про стосунки Вчителя та Учня, а виходимо на масштабні проблеми.

Доводиться дивуватися, що за два десятиліття ні видатні наукові досягнення та відкриття, ні багатий практичний досвід (наприклад, у галузі сучасних технологій чи економіки) наших співвітчизників ("людей з діаспори") по-справжньому так і не прийшли в Україну. Досить сказати, що в "альма-матер" Ю.Шевельова та О.Гончара – Харківському університеті, студенти найчастіше або не знають, або лише "щось чули" про своїх Нобелівських ла-

уреатів І.Мечникова, С.Кузнеця, Л.Ландау, номінанта Нобелівської відзнаки М.Ковалевського. Не будемо вже нагадувати про інших вчених (харків'ян за походженням) зі світовими іменами. Невипадково на вузівських сайтах в Інтернеті Г.Квітка-Основ'яненко досі подається як "Цветок-Основяненко", оскільки ХНУ так і не став україномовним а, як сказано було колись при заснуванні Київського університету, служить насамперед справі "обрусения края" тобто Слобожанщини. Принагідно нагадаємо, що Україна, навіть не будучи незалежною, була активною учасницею світового Нобелівського руху від самого його початку: 8 лауреатів Нобеля народилися на етнічних українських землях, 23 – пов'язані з Україною родинними зв'язками. 14 українських представників номінувалися на високу міжнародну нагороду. 7 сучасних вузів України мають можливість пишатися своїми нобеліантами та номінантами. Можуть, але не поспішають це робити саме через провінційне розуміння місця України у світі, що боліло і Вчителеві (Ю.Шевельову), й Учню (О.Гончару).

Як бачимо, стосунки й полеміка між двома видатними діячами нашої науки та культури виходить далеко за рамки особистих проблем. То ж *діалог через океан* двох вальдшнепів – невипадковий епізод наших днів. Доречно згадати тут Вацлава Гавела – чи не найуспішнішого сучасного європейського політика (Президента Чехії), котрому (не без помилок!) вдалося прокласти для своєї країни рятівну дорогу з "соціалістичного табору" в об'єднану Європу. В одному зі своїх есеїв В.Гавел говорив про парадоксальний стан переможця, котрий потрапляє у полон розгубленості, одержавши омріяну Свободу. Незалежна Україна вже ось два десятиліття перебуває у подібному стані. Не здійснивши люстрації (відправивши у небуття збанкрутілу комуністичну владу, належало не допустити у нову всіх, хто був відданим ідейним колаборантом тоталітарного режиму), не виробивши справді української зовнішньої та внутрішньої політики, ми заклякли на світових роздоріжжях. Закономірно, що, наприклад, колишній посол США в Україні Дж. Метлок назвав нас "нацією нізвідки". Трагедії тут особливої немає, бо що чекати від іноземців, якщо українська історія у наших школах почала вивчатися лише з приходом Незалежності. Справа в іншому.

…За два місяці до кончини Олесь Гончар записав у щоденнику: "Мене знову цькують. Не так чужі, як свої. Це – найболючіше. Не розуміють того, що коли я вмру, поменшає світла в Україні. Тільки декотрі, далекоглядні, здатні це усвідомити. Боронитись? Не маю фізичних сил. І смерті я не боюсь. Я – повен любові" (т.3. стор.569). Ці рядки зовсім не якась амбітна самооцінка письменника – загальновідомо, що О.Гончар у житті був скромною людиною, а як митець реально оцінював написане ним. Ці слова, на наш погляд, зовсім про інше. Якщо спробувати визначити, ідеалам якої доби близька творчість О.Гончара, то, зрозуміло, що насамперед належить говорити про європейське Відродження з його культом Людини – найвищої цінності у світі, з його гуманізмом. Це й мав на увазі письменник, говорячи про світло, якого поменшає в Україні з його відходом у вічність. Невипадково О.Гончар визначав свій творчий метод як поетичний реалізм.

Полеміка "Вчитель – Учень" (Ю.Шевельов – О.Гончар) не закінчилася. Бо є

інтелектуальний спадок Вчителя й художня проза Учня – їх належить глибоко дослідити й зрозуміти.

ПУБЛІКАЦІЇ В. АБЛІЦОВА, ПРИСВЯЧЕНІ ЖИТТЮ І ТВОРЧОСТІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА ТА ЮРІЯ ШЕВЕЛЬОВА:

1. "Жити за законами правди" (інтерв'ю О.Гончара для Всесоюзного радіо у зв'язку з виходом у Москві роману "Собор". 12.06.1987). Видрукувано в книзі: Олесь Гончар. "Чим живемо. На шляхах українського Відродження". К., "Український письменник", 1992. – С. 61-5; газеті "Літературна Україна" від 18.06.1987; журналі "Радуга". – №10. – 1987.

2. Інтерв'ю Ю.Шевельова для Українського радіо. 27.08.1990.

3. "Юрій Шевельов – Дон Кіхот? Гамлет?.." "Вісті з України", №33, 1993.

4. "Олесь Гончар: "...пульсують Галактики,.. пульсує крихітне серце солов'я...". "Голос України", 1.04.1995.

5. "Юрій Шевельов: "Опонентів у мене завжди вистачало". "Молодь України", 17.10.1996.

6. "І все-таки література, і все-таки Олесь Гончар". "Голос України", 24.12.1996.

7. "Гунтер Грасс, Курт Воннегут, Олесь Гончар...". "Голос України", 22.04.1997.

8. "Ми порозуміємося". Юрій Шерех (Шевельов) "Третя сторожа". "Голос України", 13.02.1998.

9. "Його доля – виклик останній імперії" (О.Гончар). "Голос України", 20.03 і 27.03.1998.

10. "Тобі здається, ніби я вмираю, але це неправда..." (3-тя річниця смерті О.Гончара). "Голос України", 14.07.1998.

11. "Він переконав світ: "Я – є! І є моя мова" (до 90-річчя Юрія Шевельова). "Голос України", 17.12.1998.

12. "Олесь Гончар: катарсис". "Молодь України", 5.08.1999.

13. Книга "Олесь Гончар "КАТАРСИС" (упорядкування В.Абліцова). К. "Український світ", 2000.

14. "Конфлікт між Юрієм Шевельовим (Шерехом) і Олесем Гончарем". Розповідь М.Драч (з участю В.Абліцова). "Radio Svoboda", 31.05.2002.

15. "Шекспірівські пристрасті дискусій чи загумінкова впертість провінціалів". Післяювілейні нотатки, присвячені Олесеві Гончару. "Молодь України", 15.04.2003.

16. "Олесь Гончар – Юрій Шевельов: неминуча дискусія на межі тисячоліть". "Європа-Центр", №3 (серпень), 2004.

17. "Олесь Гончар: "ПРАГНІТЬ ЗАДУМІВ ГЛИБОКИХ" (до десятиліття (1997-2007) Міжнародної українo-німецької премії імені Олеся Гончара), упорядник й автор коментарів В.Абліцов. К, "КИТ", 2007.

18. "Європейськість – нове мислення, а не його примітивна імітація" (спростування дезінформації Б.Бердиховської). "Літературна Україна", 22.03.2007.

19. “Інкогніто через усе життя” (Ю.Шевельов і В.Петров). Автор В.Абліцов (псевдонім – О.Мартусь). “Державна справа”, с.162-3. №8, 2007.

20. До десятиріччя (1997-2007) Міжнародної україно-німецької літературної премії імені Олеся Гончара. “Пульсують галактики.., пульсує крихітне серце солов’я” (О.Гончар і Ю.Шевельов). Журн. “Державна справа”, с.130-5. – № 8. – 2007.

21. Віталій Абліцов “ГАЛАКТИКА “УКРАЇНА”. Українська діаспора: видатні постаті”. – К., 2007. – С. 394.

22. Юрій Шевельов і Олесь Гончар. Одних славлять, інших ігнорують, а торжествує “талановита посередність”. “Літературна Україна”, 19.02 2009.

23. Юрій Шевельов: “Батька я не знав…”. “День”, 20.04.2010.

Віталій Абліцов
(Київ)

ІВАН ДЗЮБА: У ПОШУКАХ НАРОДУ

Писати про Івана Дзюбу – справа спокуслива, але й занадто складна (тим більше – відповідальна). Це все одно, що спробувати втиснути у нарис чи інший жанр історію культурного життя України останніх п'ятдесяти років: всі визначальні зміни тут у тій чи іншій мірі пов"язані з ним. Особливо, якщо йдеться про інтелектуальний зміст подій.

З іншого боку, Іван Михайлович – постать як гармонійна й цілісна, так і не менш контроверсійна (а чи є у світі особистості, подібні дистильованій воді? Чи сказати б так – люди без недоліків? – безпомильні діячі?). Отже, імпонована читачам певна емоційність нашої оповіді обумовлена занадто нервовими підйомами й спадами життєвої стежки нашого героя: спочатку романтичний донецький інтелектуал блискавично завойовує місце в аспірантурі столичного академічного інституту, потім через непорозуміння з владою правдошукач потрапляє за грати (формальний привід: вихід у світ політологічного дослідження "Інтернаціоналізм чи русифікація?"); загострення хвороби (туберкульоз) й покаянна заява дарують нашому герою свободу й майже десятилітнє "перевиховання" у робітничому колективі відомого київського авіагіганту; Незалежність повертає І.Дзюбу до активного суспільного життя й відкриває перед ним нові перспективи – науковець стає міністром культури України у суперечливу добу президента Л.Кучми; але навіть на вершині владного олімпу доля не була прихильною до нашого героя – і він, зневірившись у псевдонародній владі, але все ж будучи переконаним, що можна вивести сучасників з пітьми розчарувань та песимізму, кидає урядовий кабінет й назавжди ховається від світу у "башті зі слонової кістки", з якої його, як бачимо, більше не здатні витягти у світ ніякі земні спокуси.

І у всі ці чи сприятливі, чи тяжкі роки Іван Михайлович каторжно й виснажливо працює, продовжуючи йти обраною ще в бентежній донецькій юності стежкою науки й просвітництва (мається на увазі не спрофанований нинішніми політичними пристосуванцями псевдонаціональний рух, а діяльність європейських просвітителів-енциклопедистів Ш.Монтескьє, Вольтера, Ж-Ж.Руссо та їхніх однодумців, котрі несли в народ знання і заклали основи законодавства та моралі сучасної Європи з їх беззаперечним пріоритетом демократичних законів держави та природних прав людини).

Чи й треба ще додавати до цього, що випало жити Іванові Дзюбі у добу, як кажуть, переходову (іронічні опоненти відразу ж скажуть: "Вся вітчизняна історія – одні переходи-перепади та зигзаги: то революції, то заколоти, то "залізний порядок" диктаторів, то вакханалія охлократії, лицемірно тракто-

вана як "торжество демократії". Проте незважаючи ні на що, наш герой, мов наївний, але затятий Діоген, із засвіченим ліхтарем серед білого дня невтомно шукає якщо не народ, то хоча б людей-однодумців…

І у зв'язку з вище сказаним мимоволі виникає запитання: "Чим же таким важливим захоплені сьогодні наші прозаїки та публіцисти, що досі немає у нас хоча б повісті чи розлогого есе, які б, видані мільйонними тиражами, відкрили українцям їхнього видатного сучасника? Скажемо вагоміше – героя нашого часу!" Адже життєпис Івана Дзюби гідний високохудожнього осмислення й відображення: є доля, є характер, є Людина. І є популярність у колах патріотичної інтелігенції, діаспорі та інтелектуальній європейській спільноті, але немає широковідомості у власному народі.

Щодо України, то тут діє одвічне євангельське "Немає пророка у своїй вітчизні"… Логіка цих вступних авторських ремарок проста й, гадаємо, зрозуміла: якщо Україна, особливо в добу Незалежності, поки що не досягла відчутних переваг самостійного буття і внаслідок цього залишається на світовому роздоріжжі, то чи можна говорити про успіхи в осягненні життєвих цілей її ідейних провідників?

Щоб продовжити аргументувати вищесказане, згадаємо характерний для нашого часу епізод із суспільного життя України: якось на одному з велелюдних зібрань (чи-то рухівському, чи конгресу інтелігенції?) Іван Дзюба, не сприйнятий розбурханим залом, вимушений був зійти з трибуни, з якої виголошував промову. Супроводжуваний емоційним галасом кількатисячної аудиторії, він побачив у першому ряді Івана Драча: ***"Іване, якщо знайдеш в Україні інший народ, покличеш мене".*** *Й пішов… З опущеними руками, немов обезкрилений птах… Тому і тритомник (а це близько 3-х тисяч сторінок) "З криниці літ" (вибране з творчої спадщини І.Дзюби), і "Спогади і роздуми на фінішній прямій" (2006-7), і підсумкове науково-публіцистичне дослідження "Тарас Шевченко. Життя і творчість" (2008) сповнені віри у цивілізоване майбутнє України, але й безрадісними настроями.*

Творча й громадянська незадоволеність відчувається фактично у кожнім нинішнім публічнім виступі вченого, коли він, вимушено взявши разячий "Ювеналів бич", ганьбить черговий вияв невігласького україножобства чи печерного безкультур"я й провінціалізму, котрими "славляться" сервілістичні оспівувачі "владарювання" насамперед чотирьох вітчизняних цезарів.

На жаль, назвавши, зокрема, книги "Україна перед Сфінксом майбутнього" (2001), "Починаймо з поваги до себе. Статті, доповіді" (2002), "Пастка. Тридцять років зі Сталіним. П"ятдесят років без Сталіна" (2003), "Шевченкофобія в сучасній Україні" (2006), "Порнократія на марші. Статті, фейлетони, памфлети" (2007), "Прокислі "щі" від Табачника. Галичанофобія – отруйне вістря україножобії" (2010), сьогодні не повториш прислів"я "Слово не стріла, а глибше ранить". Повторити-то можна, але як заперечити нинішній фатальний (у розумінні – згубний; а можна сказати й хватальний – звукова схожість тут справді зловісна) розрив між владою, національною фінансовою й культурно-освітньою елітою і народом, що стався, зокрема, внаслідок не-

хтування розвитком культури й освіти, а конкретніше: занепаду книгодруку – а значить літератури й в цілому духовності; внаслідок відсутності державної гуманітарної, у тому числі інформаційної політики, внаслідок…

Причин немало того, що Слово Івана Дзюби нині не доходить до масового читача – а отже не впливає на формування громадської думки й в цілому на соціально-психологічний стан суспільства (досить сказати, що, наприклад, тираж "Прокислих "щей"..." всього 1 тисяча примірників на 46-мільйонне населення України ?!). Так що, думки класика "суворої сатири", що не кажи, губляться в отруйному словесному мотлосі, тиражованому різними "фоліо", "интерами", "киевскими телеграфами", "2000-ми", "сегодняшими" та зграями інших провінційних піраній-рептильок, що заболотили вітчизняний інформаційний простір.

Якось причитав у видатного генетика-біохіміка вихідця в Чернівців Ервіна Чаргаффа (1905-2002) влучний вираз: "Рівень розвитку держави визначається трьома складовими: відношенням до дерев, відношенням до дітей, відношенням до рідної мови". Як мудро й лаконічно висловив американський вчений (зважте, не гуманітарій!) універсальний зміст державотворення: дбати про Вітчизну (узагальнений символ середовища, де живе людина – природи), забезпечувати своє майбутнє (діти – наше сподівання й мрії), захищати й розвивати духовність народу (мова – основа, на якій ґрунтуються освіта, культура, цивілізаційний рівень нації). Невипадково 97-річний Е.Чаргафф (до речі, зберігший у своєму серці любов до землі, на якій народився), переживши драматичні злети й катаклізми XX-го століття, в кінці своїх днів прийшов до логічного висновку: наука – не новий вид бізнесу, а невід'ємна частина загальнолюдської культури (в Україні ж сьогодні – ні законного бізнесу, ні цивілізованої культури!).

Отже, сподіваюсь, читачі зрозуміють автора, котрий запозичив мудрі тези філософії знаменитого чернівчанина, адже, здається, саме відштовхуючись від цієї триєдиності (дерева-діти-мова) є сенс перегорнути сторінки життя Івана Дзюби, 80-річний ювілей якого відзначається.

ДБАТИ ПРО ДЕРЕВА

Тобто про природу – Батьківщину, врешті – Державу.

Очевидно, мають рацію ті, хто вірить в обов'язкову залежність характеру людини від місця її народження: невипадково кажуть "степовик" чи "тайгар", "людина гір" чи "людина моря". Робітниче селище Оленівські Кар'єри (мала батьківщина Івана Дзюби, де він народився 26 липня 1931 року. Тепер це донбасівське місто Докучаєвськ) закарбувалось у пам'ять юнака двома абсолютно протилежними пейзажами.

Перший – індустріальний, урбаністичний (наслідок варварського егоїстичного використання багатих надр східноукраїнського краю): "…в 30-ті роки картина цієї місцевості виглядала фантастично: глибокою долиною текла вузенька річечка.., правий берег місцями широкий і пологий, місцями скелястий; лівий же переважно скелястий; скелі ж то тут, то там розриті "забоями", що нагаду-

ють велетенські марсіанські кратери (акцент В.А.)… У цьому було щось величне, але нас, дітей, не дуже хвилювала ця своєрідна сувора краса, – ми серед неї зростали і з нею звиклися…”.

Другий – сільський, пейзанський (з франц. – селянський) – рудимент давнього Дикого Поля: “Сад ми садили з дідусем Федором Анфимовичем… сад зростав швидко і буйно – мабуть, тому, що ми його рясно поливали, сонця ж і тепла на Донеччині вистачає. Швидко й родити почав, і таких смачних черешень, абрикосів, слив я ніколи й ніде більш не їв. Та не це головне. Головне – сад був, сказати б, територією моєї душі (В.А.). Тут під гіллястими вишнями, я спав від весни до осені... Тут усідався читати книжки й робити уроки. Тут літніми ночами бездумно дивився в зоряне небо, яке тихо манило і зроджувало тоскне почуття безмежжя. Тут я “випадав” із густої житейської щоденності в скімливу людську самоту: вийдеш пізно ввечері або серед ночі, коли всі сплять, у білизну засніженого саду і дивишся на далекий і разюче світлий місяць (а місяць ніколи не буває такий невідхильно яскравий і вимогливо-тривожний, як морозяної зими) дивишся, дивишся, дивишся, і зроджується в душі якесь безнадійне неясне поривання в безмежжя…”.

Марсіанські кратери і квітучий сад – два полюси, два світи, дві протилежності…

А від них – два світогляди, що з роками еволюціонували від вузькорегіонального провінційного (після закінчення 1953 року Донецького (тоді – Сталінського) педагогічного інституту, І.Дзюба в 1953-6 роках навчався в Києві в аспірантурі Інституту літератури імені Т.Шевченка НАНУ, де працював над дисертацією “Сатира Володимира Маяковського”, активно виступав як літературознавець на сторінках періодичних видань) до загальнонаціонального як частини європейського, світового (іншими словами І.Дзюба йшов шляхом, окресленим П.Елюаром: “від виднокола одинака до виднокола всіх”).

“…в цей час у мене вже почався злам, власне, почався він ще в інституті, а тут остаточно, коли я до Києва потрапив, відбувся той злам. Я відійшов від російської літератури, від Маяковського… Побачив, що моя справа – це українська література. Це мене більше хвилювало, більше мене приваблювало, щось рідне для себе, щось важливіше я відчув…” (інтерв’ю 1997 року в “Іван Дзюба. СПРАГА”. К., 2001).

Ознайомлення з біографією нашого героя завжди ставить його одвічних антагоністів – шовіністів-великодержавників та примітивних невігласів-україножобів у скрутне становище – “Неужели на Донбассе родился? Как же мог в руссифицированном пролетарском регионе сформироваться человек с ТАКИМИ взглядами?”. Подібні людці ціпеніють ще більше, коли їх опоненти поряд з Іваном Дзюбою ставлять імена двох поетів Василів – Стуса та Голобородька, літературознавця-дисидента Івана Світличного, котрі, народившись і сформувавшись як особистості в Донбасі, не в жорстокі сталінські, а в псевдоліберальні брєжнівські часи присвятили своє життя відстоюванню Незалежності України, самобутності її народу, розвитку її культури.

Проте нічого надзвичайного тут немає: українська присутність на тери-

торіях колишнього Дикого Поля від Дніпра до Дону глибока й споконвічна (більшість нинішніх індустріальних центрів як Донецьк, Луганськ, Маріуполь, Бахмут, Слов'янськ, Слов'яно-Сербськ та інших виникли найчастіше на місці козацьких зимівників (по сучасному сказати – фермерських господарств запорізьких паланок, що забезпечували січові полки провіантом, кіньми, зброєю й збруєю тощо). Коли 1887 року від Катеринославської губернії, кордони якої простягалися майже до Дону, царатом було своєвільно відділено Ростовський повіт і Таганрозьке градоначальство, то в залишених за нею повітах українці становили 75% людності (П.Лаврів "Історія південно-східної України", 1992). Невипадково й сьогодні український етнос переважає навіть у Донецьку, не кажучи вже про шахтарський край в цілому.

На жаль, нині ні історичні, ні сучасні аргументи не діють на егоїстичних донбаських провідників, зашорених лжепартійними інтересами та демагогічними деклараціями про якусь винятковість їхнього регіону, хоча кожен тверезо мислячий розуміє, що якщо Донбас і дає значний внесок до державних скарбниці та бюджету, то потреби краю, зокрема, у забезпеченні продовольством задовольняються лише на третину. Решту – 70% хліба, м'яса, молока та масла тощо дають промисловому краю інші області країни. Й це закономірно для збалансованого функціонування державного механізму кожної країни. Жоден з українських регіонів внаслідок історичного розвитку не може стати "самостійним островом" (для Криму, як і для Донбасу, до речі, потрібна насамперед вода. За сьогоднішніми цінами це обходилось би кримчанам, наприклад, у півтора мільярда доларів. Є такі кошти в бюджеті Криму7 Немає. Канали з дніпровською водою йдуть не на захід, а на схід. Тому й сформувався за тисячоліття єдиний український духовний та господарський світ "від Сяну до Дону" саме таким, яким він є нині. Тому й є незаперечним факт, що у становлення та розвиток індустрії Донецького краю левову частку внесла вся Україна.

Доля Донбасу болить Іванові Дзюбі. "…хочу вказати на ще одну Атлантиду, яку поглинуло XX століття, а власне, його останні десятиліття. Це – Атлантида української Донеччини… Я не претендую на те, щоб відтворити образ цієї Атлантиди – тут потрібна була б епопея! Але я хочу бодай зберегти якісь крихти спогаду про цей загублений світ…" – це з "Спогадів і роздумів на фінішній прямій", яким наш герой довірив свої найзаповітніші думки.

Якось І.Дзюба разом з однодумцями побував на "малій батьківщині". Очевидець розповідає: "…Иван Михайлович незвично для мене хвилювався, якось метушливо намагався все показати, розповісти, – він наче повернувся в далекі тридцяті минулого століття і оживлював у своїй уяві цей завжди прекрасний, барвистий світ дитячих розваг, спілкувань і переживань. Він поривався переконати мене в якійсь особливій красі темних, зловісних, як на мене, териконів, розгледіти в скелях Оленівських кар'єрів величні кам'яні амфітеатри, та я цієї краси не сприймав. А коли ми прибули на хутір Комишуваха, де колись жили його материні батьки, там я справді вразився пишними садами, зеленою оазою гаїв, розлогими нивами, пишнотрав'ям балок і врешті зрозумів, чому Іван Дзюба залюблений у свій Донецький край".

Читаєш ці емоційні рядки і мимоволі згадуєш іншого донбасівця – поета Володимира Сосюру, котрого теж мучило питання "Як передать, Донбас, твою красу і силу…". Щоб відчути (саме відчути, а не побачити) у портреті Івана Дзюби незнищенний нуртливий донбасівський дух, гадаємо, належить згадати ще одного його земляка – Артема, пам'ятниками якого так щедро усіяний наш східноукраїнський край. На високій горі у Святогорську широким кроком йде у майбутнє Федір Сергєєв (справжнє прізвище Артема). На монументі (автор – скульптор І.Кавалерідзе) лаконічний промовистий напис "Зрелище неорганизованых масс для меня невыносимо". Іван Михайлович, зрозуміло, далекий від подібного більшовицького радикалізму, бо переконаний, що шлях до правди (а для сьогоднішнього Донбасу це насамперед злагода у суспільному житті як запорука економічного благополуччя) проходить лише через освіту та культуру.

Так, Донбас сьогодні двомовний, але не в цивілізованому розумінні цього поняття, коли йдеться про глибоке знання обох мов (врешті, кожен вільний у своєму виборі, тим більше, що мудро кажуть: "Скільки мов знаєш, скільки разів ти людина"). Знову ж таки, приклад з не такого вже й далекого з історичної точки зору часу: у довоєнні роки і в Донецькій (тоді Сталінській) області, і в Луганській (тоді Ворошиловградській) областях були переважно україномовні освіта, преса, культурне життя. Автор добре розуміє, що вище сказане, очевидно, не знайде масового схвалення (чи хоча б розуміння) у земляків нашого героя – деструктивні процеси, особливо у гуманітарній сфері, немов незнищенні метастази сьогодні глибоко пронизали духовне життя краю. Тому закінчуємо цей розділ наших нотаток простим міркуванням, над яким добре було б багатьом з нас замислитися: хай прихильники ідей закріплення русифікації українського сходу та півдня спробують знайти відповіді на питання "Кого з видатних російськомовних прозаїків чи поетів (чи філософів) дали за всю свою історію Донбас чи нижнє Придніпров'я, чи той же Крим?" Сумно констатувати факт-відповідь – "Нікого". Провінційні є, а от масштабу Анни Ахматової чи Михайла Булгакова немає (навіть якщо говорити про загальноукраїнські масштаби, то, наприклад, харків'нин поет Б.Чичибабін чи київський прозаїк В.Нєкрасов посідають чільне місце в російськомовній літературі, але не перше). Бо високохудожня література не може жити без свого мовного грунту! Навіть не фахівцеві зрозуміло, що російська мова виконує у згаданих регіонах (як і в цілому в Україні) насамперед комунікативну (прагматичну спілкувальну) функцію, а не культуротворчу (не будемо вже говорити про якість володіння "великим, могучим" нашими, як вони вважають себе, російськомовними співвітчизниками). Це добре розуміли згадані А.Ахматова і М.Булгаков, ще І.Бабель, В.Гросман та інші, й тому обрали для життя Росію, де мова О.Пушкіна та М.Лєрмонтова живе природним життям, постійно розвиваючись й наснажуючись натхненними народними джерелами, чого, ясно ж, немає ні в Донбасі, ні в Криму, ні в Слобожанщині…(з огляду на вище сказане просто дивують лицемірні "плачі" апологетів "Руського мира" за якоюсь "южнорусской школой" російської літератури та "русскоязычными пластами", що нібито мають місце в українській

літературі. В Україні народилось немало майбутніх письменників світової літератури (наприклад, класик англійської прози Джозеф Конрад (Житомир), метр італійського детективу Дж.Щербаненко (Київ), нещодавня лауреатка престижної французької премії Ренодо знову ж таки киянка І.Немировська і так далі), але ніхто не пише про присутність італійської чи англійської "школи" в нашій національній прозі чи поезії, як і про присутність "української школи" в англійській чи італійській літературах).

У світі є правда, і є напівправда – третього не дано (до речі, неправда найчастіше "твориться" провінційними невдахами-політиканами).

Отже, у світі є або тургєнєвський (пушкінський, бунінський, набоковський…) "великий могучий русский язык", або новотворений маргінальний воляпюк (переносно – зіпсована мова, набір слів з різних мов) чи українсько-російський суржик (подібне спостерігається у всіх пострадянських республіках, як і у всіх колишніх колоніях світу). Високохудожня література на ущербленій мовній основі не може народитися (саме тому і В.Стус, й В.Голобородько – найвідоміші поети Донбасу (перекладені на основні мови світу) є україномовними).

Тому абсолютно закономірно, що Т.Шевченка дала світу центральна Україна, І.Котляревського – Полтавщина, І.Франка – Львівщина, В.Стефаника – Покуття, Лесю Українку – Волинь… Бо аж ніяк не випадково визначені оті кордони "від Сяну до Дону" – вони співпадають з межами духовного панування українського народу.

Тому, очевидно, як і Артему, Іванові Дзюбі "Видовище неорганізованих мас нестерпне".

Тому й зовсім близько стоять у світогляді нашого героя екологія як поняття нашого зв'язку з навколишнім середовищем та духовність – поняття змісту внутрішнього морально-психічного буття людини (може, не стоять, а протистоять, як згадані "марсіанські кратери" та вирощені на твердій донецькій землі сади?).

Тому й гнітюче болять Іванові Дзюбі ті рідні йому донецькі краї, пошрамовані "індустріалізацією" (особливо радянською), що, слава Богу, ще сусідять з рукотворними лісами Великоанадолю – дітищем незабутнього полковника корпусу лісничих Віктора фон Граффа (1820-1867).

ТУРБУВАТИСЯ ПРО МАЙБУТНЄ

Спробувати гармонійно поєднати минуле з майбутнім

Вершинним у життєписі Івана Дзюби став період, коли в пору постхрущовської "відлиги", на зміну якій прийшов брежнєвський псевдолібералізм з його нестерпним імперським космополітизмом, мислитель кинув у обличчя лідерів неосталінського тоталітарного комуністичного режиму рішуче й різке "Я звинувачую?" (майже століття тому це зробив теж письменник – Еміль Золя, рішуче ставши на захист жертви французького правосуддя, він сміливо сказав офіційному Парижу: "J'accuse" – "Я звинувачую". Е.Золя боронив честь однієї людини, а І.Дзюба – мову й культуру цілого народу). Далі були, як вже говори-

лось, арешт, “покаяння” й по них воля – спочатку обмежена, а після проголошення української Незалежності – майже повна.

Історія не знає умовностей, та все ж спробуємо змоделювати інший варіант життя І.Дзюби: юний інтелектуал (відмінник, сталінський стипендіат) з промислового (отже лояльного – пролетарського) краю за умови відданості існуючому політичному ладу міг би стати, наприклад, науковцем чи урядовим чиновником з успішною кар’єрою. Отже, мав би заможне існування обласканої владою еліти: мебльована квартира, за бажання – власний (крім службового) автомобіль, заміська дача тощо. Але наш герой з його чутливим до людського горя серцем, співчуттям до долі своєї батьківщини й народу, обрав іншу стежку (як це сталося з В.Стусом, В.Голобородьком, І. Світличним й багатьма іншими їхніми однодумцями). Долю І.Дзюби визначив єдиний рішучий крок, коли він, переконаний у своїй правоті, піднявся над часом і комуністичною системою, в якій жив, і відкрив світу трагічне сьогодення свого народу, котрий вимушений і в ХХ-му столітті існувати в умовах радянського неоколоніалізму, приречений боротися проти тотального нищення його духовності, культури, найперше мови 70-мільйонного європейського народу – спадкоємця історії та високої духовності Русі Київської.

Як тут не згадати нашу поетесу Олену Телігу (Шовгеніву), котра одного разу в емігрантському празькому колі своїх ровесників була вимушена кинути в обличчя нахабним невігласам-шовіністам, що висміювали українську мову: “Ви – хами! Та собача мова – моя мова. Мого батька і матері. І я вас більше не хочу знати!” Перегорніть життєпис Василя Стуса і знайдете подібний епізод, коли він, тоді молодий вчитель, не витерпів невігластва забродиі, що повчав його “Ты что, по-человечески не можеш говорить?”

Безкультур’я й неосвіченість не народу (у даному випадку – донеччан), а люмпенів-заброд (запрошених радянською владою до Донбасу з найдальших “есесерівських” околиць й ігноруючих не лише українські традиції та культуру, а взагалі – традиції та культуру як цивілізаційне надбання людства) закономірно запалюють очищувальні іскри опору у тих, кому дорогі й близькі батьківщина, народ, врешті майбутнє України (у цьому, зокрема, переконують нинішні протести донбасівців проти закриття навчальних закладів у краї. Проблеми Донеччини й Луганщини не в примусовій “українізації”, а в створенні сучасної освітньо-культурної мережі, яка б сприяла підвищенню загальноосвітнього та духовного рівня регіону).

Можливо, стаючи на шлях пошуку відповідей на питання, що його хвилювали, І.Дзюба і не знав слів давнього філософа Мойсея Маймоніда: “Якщо не я – то хто? Якщо не тепер – то коли? Якщо я тільки для себе – то навіщо я?” Подібно вже згаданому французькому письменнику Е.Золя, І.Дзюба у своєму науково-публіцистичному дослідженні “Інтернаціоналізм чи русифікація?” (1965) сказав про те, що всі бачили, мовчазливо засуджували, але не протестували, сервілістично згоджуючись з спланованим Кремлем вигубленням всього, що називається українським (як і білоруським чи литовським, чи грузинським…).

Філософ Маймонід жив у XII столітті, письменник Е.Золя в кінці XIX-го.

Перший філософськими працями “Дороговказ заблудлим” і “Дороговказ розгубленим”, другий своєю безкомпромісною публіцистикою (й літературною творчістю також) давали сучасникам віру в краще завтра. Цього досяг й Іван Дзюба.

Як не заперечували кремлівські та київські бонзи звинувачення, викладені в “Інтернаціоналізмі чи русифікації?” його автором, світ почув голос протесту з України. Досить сказати, що книга І.Дзюби була перекладена й видрукувана в США та Німеччині (1968), Великобританії (1968, 1970), в Італії (1971), Китаї (1972), Нідерландах (1973), Франції (1972, 1980).

В Україні ж праця потрапила до рук читачів лише 1998 року (до цього поширювалася в друкованому рукопису. До речі, за поширення її серед студентів Донецького університету був відрахований з цього вузу поет В.Голобородько й відправлений у військовий будбат (будівельний батальйон) на Далекий Схід).

І знову треба вдатися до паралелей: якщо голос Е.Золя був почутий французьким демократичним суспільством і справедливість восторжествувала, то автора “Інтернаціоналізму чи русифікації?” в тоталітарному радянському режимі чекала кара: І.Дзюба був ізольований від суспільства й звинувачений у “антирадянській діяльності”. Тому Франція сьогодні – авторитетний лідер об’єднаної Європи, а Україна – ніяк не може зійти з мертвої точки геополітичної невизначеності.

Але, як твердив інший видатний француз Віктор Гюго в “Історії одного злочину”: “Ніяким арміям не зупинити ідею, час якої настав”. Заклики письменника знайшли своє реальне втілення в історії його батьківщини – 1991 року Україна стала незалежною.

Але тут на нашого героя чекало інше випробування: виявилося, що йому не доводиться почивати на лаврах, треба невтомно працювати, щоб проголошені декларації стали змістом життя українського суспільства, не лише частини патріотичної еліти.

І ось вже понад чотири десятиліття письменник живе мов би у двох світах: над його головою залишається світити німб духовного лідера, громадянина своєї країни, який мужньо закликає світ зупинити геноцид українського народу, а з іншого боку – відроджена свобода дала можливість сформуватися суспільству, котре не менше, ніж тоталітарне минуле, потребує рішучих лідерів, від яких чекають нового слова, нових ідей.

І.Дзюба чудово розуміє, що мав рацію Д.Неру, котрий бачив ті ж проблеми, але в буднях Індії, що одержала незалежність від Великобританії. Індійський лідер прийшов до гіркого висновку: “Найбільшим антагоністом народу є його інтелігенція, вихована колонізатором” (у чому ми, на жаль, теж переконуємось, і найбільше в останні роки).

Вимушений відкласти перо, І.Дзюба в 1992-4 роках очолив Міністерство культури України, намагався на практиці здійснити і свою програму й програму консолідації національної інтелігенції заради активізації інтелектуального життя в Україні. І знову він залишився сам-на-сам в оточенні конформістської більшості, котра, немов ненаситний сервантесівський Санчо Панса в постто-

талітарну добу насамперед зайнята пошуками новітніх способів мімікрії, що дозволяють конвертувати своє "високе" становище в матеріальні блага, зовсім збайдужівши до інтересів народу.

Противник мітинговості й інших псевдосуспільних публічних виявів, письменник останнім часом не полишає своєї "башти зі слонової кістки", повністю віддавшись осмисленню української дійсності, котра прийшла після відродження державної незалежності. Висновки, до яких приходить І.Дзюба, не завжди оптимістичні. Але альтернативи у нашого героя немає – треба продовжувати свій шлях: І.Дзюба – активний учасник наукового життя України, один з керівників масштабного проекту "Енциклопедія сучасної України", був головою Комітету Національної премії України імені Т.Шевченка, Президентом Республіканської асоціації україністів, академіком-секретарем відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАНУ. Уроки життя і творчості І.Дзюби вкотре переконують, що завжди в історії будь-якої країни були й будуть видатні діячі, ідеї яких випереджають час.

ЗАХИЩАТИ ДУХОВНІСТЬ НАРОДУ

Розвивати культуру, науку, мистецтво

У словникознавстві є поняття – конкорданс (вид словника, в якому фіксується слово і всі контексти, в яких воно зустрічається). Можливо, про це думав Іван Михайлович, журячись про зникнення донбасівської української Атлантиди й творячи власний словник "дзюбізмів" – фіксація прикладів оригінальної мовної культури потомственних донеччан (автор не поділяє відвертого суму нашого героя щодо нібито відходу в минуле українського Донбасу. Все залежить від державної політики, яка здатна цивілізованими методами відродити не тільки мову. Приклад? Мова євреїв – іврит, мовчала майже півтори тисячі років. В кінці XIX століття виходець з Білорусії Е.Бен-Ієгуда (Лазар Перельман) визначив традиційні координати відродження народу: територія, держава, мова. На останній складовій він акцентував особливо: "Нам потрібна загальнонаціональна мова, котра б об'єднала нас". 1903 року був виданий малий словник мови іврит. А в 1959-му послідовники Е.Бен-Ієгуди завершили його працю – видрукували останню книгу 17-томного словника мови іврит, котра є нині однією з державних мов Ізраїлю).

М.Жулинський у передмові до "Спогадів і роздумів…" висловив побажання видати окремою книжкою "дзюбізми" – ці живі вияви мови етнодуху народу, серед якого виріс наш герой. Занотовані І.Дзюбою, сповнені світла слова-росинки нагадують пестливі доторки пензля талановитого живописця, який натхненний весною творить на полотні сонячний пейзаж.

А, може, піти далі й укласти "Словник мови І.Дзюби"? Він посів би гідне місце серед вітчизняних словників. Найкраще було б укласти конкордансний словник: слово й контекст – людина й природне середовище її буття. Астрономи склали карту зоряного неба, літературознавці й мовознавці творять карту літературного й мовного Всесвіту.

Оскільки маємо перед собою цілісну натуру, видатну постать, мислителя, то можна сказати, що бачення ним світу, українських видноколів, вся його невтомна подвижницька діяльність – це утвердження в суспільній свідомості національних пріоритетів, координатів нашого руху у майбутнє.

На жаль, у нас немає можливості зупинитися детальніше на провідних ідеях відомих у світовій науці лінгвістів (від В.Гумбольдта до, наприклад, Ю.Шевельова). А добре було б це зробити, хоча б тому, що у нас часто громадськість прислухується до невіглаських "екзерсисів" провінційних "знавців" мовних проблем, ніж до авторитетної думки компетентних фахівців.

Лише один приклад: Данте Алігієрі блискуче володів пануючою в сучасній йому освіченій Європі латинською мовою, але дійшов до закономірного висновку, що високохудожню літературу можна творити лише мовою народу (у його випадку – італійською). З під пера автора "Божественної комедії" у 1304-7 вийшов трактат "Про національну мову", де ясно сказано, що "джерело і творець мови для дитини – мати, оточення". Додамо до цього ще слова німецького романіста Г.Фрейтага, перегук з якими знаходимо у висловах багатьох наших культурних діячів: "У душі кожної людини знаходиться мініатюрний портрет її народу".

Отже, найперше рідна мати дає кожному з нас рідну мову (суспільство здатне лише нав'язати вигідний йому прагматичний засіб спілкування – мову пануючого ладу, що й спостерігаємо у нашій історії: чия влада, того й мова). Тому з одного боку ми повинні, незважаючи ні на що, завжди дбати про розвиток своєї мови, як це демонструють провідні політики та державні діячі світу. 23 березня 2006 року на самміті Євросоюзу Президент Франції залишив засідання, коли голова французької ради підприємців почав свій виступ англійською мовою. Все правильно: у Франції діють закони про захист французької мови. Минулого року міністр закордонних справ Німеччини звернувся до лідерів ЄС із закликом виявляти більшу повагу до німецької мови, бо цією мовою володіють близько 100 мільйонів жителів країн ЄС.

То чому ж не повинна захищати себе українська мова, якою нині у світі володіють понад 70 мільйонів людей. Наші мовні кордони набагато ширші державних – досить нагадати, що українська мова є третьою за поширеністю серед неофіційних мов Європейського Союзу (до речі, на такому ж рівні знаходиться й російська, сербська та хорватська мови). Серед офіційних мов тут лідирують німецька, французька та італійська. Головною мовою спілкування в Європейському Союзі, як і в світі, залишається англійська.

Отже, питання зовсім не у витвореній псевдофахівцями та нездарами-політиками якійсь ізоляції, до якої нібито кличуть І.Дзюба та його однодумці. Зрозуміло, що не можна обмежувати наше буття національними кордонами (і територіально, й особливо духовно). Але наш шлях не у нав'язуваний Україні північний "Русский мир", котрий на наших очах зменшується, немов шагренева шкіра (особливо після розпаду останньої комуністичної імперії – СРСР).

Гадаю, що для більшості читачів видатний медик М.Амосов – людина авторитетна. У своєму дослідженні "Идеология для Украины" (1997), базованому

на значному фактичному й соціологічному матеріалі, вчений запитує: “Куда идти?” І рішуче відповідає: “Только на Запад…На Россию заглядываться не стоит. Будуще ее туманно”. Над висновком М.Амосова є резон задуматися, оскільки вчений був справжнім російським патріотом.

Пануюча у світі англійська мова, вивчати яку М.Амосов переконував вивчати серйозно, вийшла на лідируючі позиції не в давні віки, а в останні півстоліття. Так, колись це було забезпечено статусом Великобританії – найбільшої імперії на Землі. Але, втрачаючи колонії, британці разом з США подбали, зокрема, про лідерство в електронній революції – 80% сучасних засобів зв’язку з’явилися як англомовні (а тепер до цього додалися ще й комп’ютери, інтернет). Тому наш шлях у цивілізоване майбутнє не в русифікації, яка в часи незалежності активізувалась (не забули?: “чия влада, того й мова”), а у розвиткові освіти та культури України, що саме й забезпечить нам вихід на європейські та світові виднокола.

Знання української мови (додамо до цього ще й опанування іншими мовами світу: само собою зрозуміло – й російською) – не егоїстичне бажання національно-патріотичної еліти, а ознака інтелектуального рівня людини, тим більше, якщо вона знаходиться у відповідальній когорті державної еліти (обіймає посаду урядового службовця чи позиціонує себе як політика тощо). Мовна політика будь-якої країни – це фактор стабільності суспільства, його сталого розвитку. Відомий український і російський мовознавець О.Потебня наголошував, що денаціоналізація безумовно веде до “дезорганізації суспільства, його аморальності”.

Ось чому Іван Дзюба, відстоюючи пріоритети української мови та культури, вслід за Т.Шевченком має повне право повторити:

Не нарікаю я на Бога,
Не нарікаю ні на кого.
Я сам себе, дурний, дурю,
Та ще й співаючи. Орю
Свій переліг – убогу ниву!
Та сію слово. Добрі жнива
Колись-то будуть...,

Ці Шевченкові рядки – епіграф до біографії нашого героя.

***

Колись Іван Дзюба вийшов у життя, щоб знайти дорогу до свого народу.

Сьогодні ситуація дзеркально протилежна: черга народу – нас всіх, знайти своїх лідерів, провідників до кращого життя, яким (як і нашому герою) над усе дорогі Україна (дерева), її майбутнє (діти), її культура й духовність (мова). Вже тому ювілей Івана Дзюби – добра нагода започаткувати традицію масштабного вшанування наших видатних сучасників. Урочистості, гадається, повинні

включати в себе, крім громадських зібрань, наукові конференції (у даному випадку не лише у Києві, але й у національних університетах Донецька, Львова, Одеси і так далі), видання пам'ятних томів, присвячених мислителям нашого часу – справжнім ідеологам українського державотворення.

І це побажання – думка не випадкова. Назрів суспільний виклик – повернутися до фундаментального дослідження І.Дзюби – "Інтернаціоналізм чи русифікація?", бо час зупинився в Україні: русифікація продовжується (навіть наступає!), а інтернаціоналізм уступив місце близькому за суттю космополітичному глобалізму – антитезі відроджувальних культуротворчих процесів – запоруки духовного розвитку кожного народу. Мова не йде про повторення пройденого, а про продовження "Інтернаціоналізму чи русифікації?" з новим змістом.

РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ

Іван Химка
*(Відділ історії і класичних студій Альбертського університету
Канадський інститут українських студій, Едмонтон)*

УКРАЇНСЬКІ ЦЕРКВИ В ПІВНІЧНІЙ АЛЬБЕРТІ (МІСЦЕВОСТІ ГАЧКИС, МЕННІНҐ, НОРД СТАР)

Підставою для цієї статті послужив аналіз роботи експедиції, виконаної в рамках проєкту "Сакральні пам'ятки: проєкт задокументування духовної спадщини" (Sanctuary: The Spiritual Heritage Documentation Project). Серед головних завдань проєкту є систематична і всебічна документація всіх українських церков у провінціях Альберта, Саскачеван і Манітоба. Проєкт фотографує не тільки зовнішній вигляд церков, але й всі образú, різьбу, вишиття, церковне начиння, меблі, церковні книги, хоругви, дзвінниці, тощо. Часто знімаються ризи та цвинтарі з надгробними пам'ятниками. Тоді всі фотографії вкладаються в пошукову базу даних, доступну для дослідників сакральної культури. Проєкт проводить і у великій мірі фінансує Програма дослідження релігії і культури Канадського інституту українських студій при Альбертському університеті. Головні дослідники проєкту – Наталя Кононенко (професор фольклору), Франсес Свиріпа (професор історії, спеціаліст із етнічної історії Канади) і Іван Химка (професор історії, спеціаліст із історії Східної Європи, директор Програми дослідження релігії і культури). Експедиція у північну Альберту в околиці Піс Ріверу відбулася 22-30 липня 2010 р. Крім головних дослідників, брали участь в експедиції: Роксолана Косів і Олеся Семчишин-Гузнер, мистецтвознавці з Національного Музею імені Андрея Шептицького у Львові; Кіт Ганн, Коль Дутчак, Міхал Млинарж і Ева Химка, досвідчені робітники проєкту; і Джоун Баєр і Шерлі Угрин, добровольці. Значну частину фондів на покриття коштів експедиції (15.000 кан. дол.) давав провінційний уряд Альберти, а саме Альбертська фундація збереження історичних пам'яток (Alberta Historical Resources Foundation). Експедиція працювала в багатьох місцевостях північної Альберти, але у цій статті йтиме мова тільки про ті три місцевості, найдальше розташовані на північ, а саме: Гачкис, Меннінґ і Норд Стар (Hotchkiss, Manning, North Star). Ці населені пункти знаходяться на північ від міста Піс Рівер. Найбільше із

них Меннінґ (населення приблизно 1700). Норд Стар є трохи менше (населення коло 1200), а Гачкис рахується як хутір.

Українці почали населяти північну Альберту при кінці 1920-их і на початку 1930-их років. Переважно вони вперше пробували своє щастя у центральній Альберті, ближче до провінційної столиці Едмонтон, або в Саскачевані, але згодом у пошуках кращої землі вони переселялися на північ. Піонери на півночі Альберти походили з Галичини (греко-католики) і Буковини (православні) та еміґрували з Європи до Першої світової війни, а також у міжвоєнний період. Щодо наших місцевостей нема багато точних відомостей про походження українського населення. Тільки надгробні пам'ятники одного подружжя подають якусь інформацію: Василь Гудима народився на Буковині в 1878 р. і приїхав до Канади в 1900 р., його дружина Магдалина народилася також на Буковині у 1888 р., і приїхала до Канади дитиною в 1899 р. Панство Гудими похоронені на цвинтарі при Російській православній церкві св. Петра й Павла. Прізвище Гудима зустрічається дуже часто серед православного населення наших місцевостей.

Українці спорудили аж п'ять церков на досліджуваній території:

1. Греко-католицька церква Успіння Пречистої Діви Марії у Норд Стар (також у документах Українська греко-католицька парохія Матери Божої, Ruthenian Greek Catholic Parish of St. Mary). Уже в 1930-их роках правили службу божу в приватних домах греко-католицькі священики о. Олінський (1932-35), о. Добко (1935-38) і о. М. Сіянчук[1]. У 1939 р. греко-католицька громада створила комітет з метою побудувати церкву. Григорій Федущак відступив землю на церкву і цвинтар[2]. Першу службу божу в церкві відправлено в 1940 р., хоча церква не була закінчена аж до 1946 р. Як і скрізь у північній Альберті, самі парафіяни виконували більшість роботи. У 1967 р. уряд почав проєктувати нову дорогу, яка мала йти там, де стояла церква. Уряд купив площу під церквою за 100 кан. дол. У середині 1970-их років парафіяни з Норд Стару радилися з греко-католицькими парафіянами з Гачкису і разом вирішили закрити обидві свої церкви і збудувати нову церкву в Меннінгу. Нову церкву закінчено і поблагословлено в 1977 р.[3] "Книга фінансових звітів" парафії в Норд Старі закінчується 1973 р., отже, правдоподібно тоді парафія припинила своє незалежне існування. Церкву, вже руїну з небезпечною підлогою, знесено і спалено в 1993 р. Вона стояла під електропроводом, то заки спалили її, треба було її усунути на бік бульдозером[4].

---

[1] *Пропам'ятна книга з нагоди золотого ювілею поселення українського народу в Канаді 1891-1941* (Йорктон: Накл. Епископського ординаріяту, 1941), 317.

[2] Інтерв'ю у Уільяма Івача (William Ewach), 28 липня 2010 р.

[3] Walter Yasinski, John Znak, Steve Kurlovich, and Alex Feduschak, "Ukrainian Catholic Church of Ascension [sic] of the North Star District," in *Saga of Battle River: We Came, We Stayed: A History of Deadwood, North Star, Manning, Notikewin, Hotchkiss and Hawk Hills Districts* (Manning: Battle River Historical Society, 1986), 656.

[4] Інтерв'ю у Уільяма Івача. Пан Івач сам зніс церкву бульдозером.

Ілюстр. 1: Знесення церкви Успіння Пречистої Діви Марії у Норд Старі.

2. Греко-католицька церква всіх святих у Гачкисі. Церкву збудовано в 1949 р., головно самими парафіянами під проводом Стефана Ясінського. Невідомий різьбяр створив чудові царські двері за 600 кан. дол. У середині 1970-их років, як вище вже сказано, парафіяни у Гачкисі і рішили разом із парафіянами з Норд Стару будувати новий храм у Меннінґу[5]. Церква і дзвінниця стоять ще до нині, але вже як руїни[6].

3. Греко-католицька церква Вознесіння в Меннінґу. Церква постала, щоб служити греко-католикам у ширшій околиці, і насамперед у Гачкисі і Норд Старі. Будівельний комітет очолив Вальтер Ясінський. Комітет був готовий почати будову восени 1975 р., але пропоновано йому вперше продати гравій під площею, де мала стояти церква, отже, будова була відложена на рік. Бетон на підвалину налито в 1976 р., а церкву збудовано парафіянами й іншими у наступному році. Владика Дмитро Ґрещук освячував церкву 28 серпня 1977 р.[7] Тоді до церкви належали 35 парафіян і священик їздив туди з міста Ґренд Прері (Grande Prairie) двічі на місяць, щоб відправити службу божу[8]. Церква залишається чинна, але править священик лише раз на місяць. Парохом є о. Роман Планчак, котрий живе в Ґренд Прері і служить там також як парох греко-католицької церкви Успіння Пресвятої Богородиці. Перед о. Романом служив у

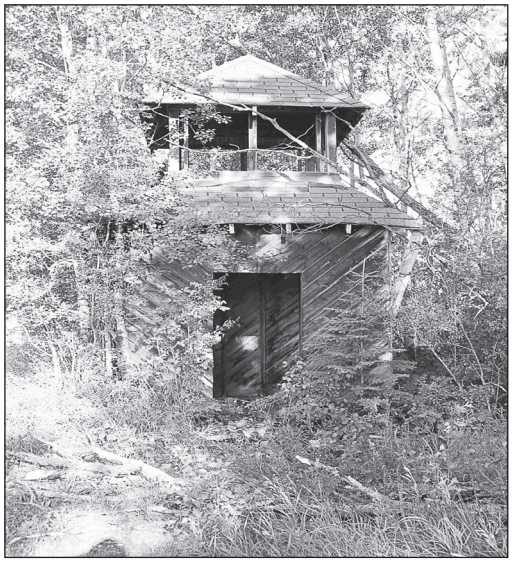
Ілюстр. 2: Церква Всіх Святих у Гачкисі.

[5] *Saga of Battle River*, 655.

[6] Гарну фотографію церкви з 1975 р. можна знайти в Orest Semchishen, *Byzantine Churches of Alberta: Photographs* (Edmonton: The Edmonton Art Gallery, no. 2.).

[7] *Saga of Battle River*, 656.

[8] Ukrainian Catholic Eparchy of Edmonton Website, “Manning.”.

Ілюстр. 3: Дзвінниця при церкві.

Ілюстр. 4: Царські двері з церкви Всіх Святих у Гачкисі (тепер у церкві Вознесіння в Меннінгу).

церкві в Меннінґу о. Тарас Крайчук з містечка Біверлодж.[9]

4. Російська православна церква св. Петра і Павла в Норд Старі. У Західній Канаді є кілька десяток церков, збудованих українськими іммігрантами, які належать юрисдикції Московського патріярхату, між ними церква у Норд Старі. Давніше такі церкви себе називали "Russo-Greek".[10] Початки православної громади в Норд Стар пов'язані з місійною діяльністю о. Євфимія Пащенка (1873-1942) у першій половині 1930-их років[11]. У 1933 р. створено комітет і зимою рубали колоди на церкву. Парафіяни будували церкву в 1934 р. під наглядом головного столяра Стефана Павлюка. У 1935 р. першу службу божу в церкві відправив о. Пащенко. Число членів парафії упродовж років коливалося від 10 до 28. Церква ще чинна, і правиться в ній біля семи разів на рік, а особливо на свято св. апостолів Петра і Павла[12].

5. Православна церква Зішестя св. Духа (Гудимів) в Гачкисі. У 1946 р. майбутні парафіяни – Василь Іфтоді і Петро, Іван і Федір Гудима – робили перші кроки у спорудженні своєї церви: рубали дерево і привезли колоди до площі, де мала стояти церква. У 1951 р. найняли столяра Серафима Костюка з місцевості Дедвуд (Deadwood), щоб проводити роботу.

[9] Інтерв'ю у Уільяма Івача.

[10] Документ інкорпорації з 25 квітня 1935 р. називає церкву "Russo Greek Orthodox-Catholic Church of North Star".

[11] О. Пащенко похований у цвинтарі російсько-православної церкви в місцевості Волинь (Volin) коло Райкрофті (Rycroft), у якій він був парохом.

[12] *Saga of Battle River, 652-53. Patriarchal Parishes of the Russian Orthodox Church in Canada. Тысячелетие крещения Руси* (Б.м.: Russian Orthodox Church History Book Committee, 1988), 78-81.

Ілюстр. 5: Церква Вознесіння в Меннінґу.

Ілюстр. 6: Церква св. Петра і Павла в Норд Старі.

Ілюстр. 7: Брама публічного цвинтаря в Гачкисі.

Першу службу в церкві відправив о. Василь Рома 24 травня 1953 р[13]. Хоча церква постала мабуть як українська греко-православна, один з родини Гудимів, який дав площу на церкву, не хотів записати церкву до Української Православної Церкви в Канаді і церква залишається до нині незалежною. Служать у церкві священики різних юрисдикцій, зокрема румунські і російські православні[14].

При більшості церков є цвинтар. Не існує вже греко-католицької церкви Успіння Пречистої Діви Марії у Норд Старі, але цвинтар, де почали ховати у 1940-их роках, ще вживається. Там поховано біля 65 людей. Також, хоча Греко-католицька церква Всіх Святих у Гачкисі уже стала руїною, на її цвинтарі ще ховають. Перші гроби датуються до 1950-их років. "Населення мале – тільки 15 осіб поховано. Греко-католицька церква Вознесіння в Меннінґу, яка постала як продовження церков у Норд Старі і Гачкисі, не має окремого цвинтаря. Обидві православні парафії мають свій цвинтар. У цвинтарі при Російській православній церкві св. Петра і Павла у Норд Старі ховають ще з 1930-их років і до сьогодні. Поховано в ньому біля 85 осіб. При церкві Гудимів у Гачкисі поховано тільки 11 осіб. Перші гроби з 1950-их років і цвинтар ще в ужитку. Греко-католицька церква в Меннінґу не має окремого цвинтаря, але парафіяни можуть користуватися греко-католицькими цвинтаря-

[13] *Saga of Battle River*, 652.

[14] Інтерв'ю у Вікі Гудима (Vicki Hudema), 24 червня 2010 р.

ми в Норд Старі і Гачкисі. Крім церковних цвинтарів є також публічний цвинтар у Гачкисі, де поховано кілька українських родин, ще з 1930-их років. У поточній мові часом називають його "православним цвинтарем", а атрибутика на брамі включає православний хрест.

Як бачимо, уже дві з п'яти українських церков, заснованих на півночі, закриті, а ті, які залишилися, мають мало парафіян. Як і багато інших українських церков у малих і сільських місцевостях, церкви на півночі є під загрозою. Певно, як українські "завойовники прерій" заснували ті церкви, вони вважали, що їхні громади з часом зростуть. Але в абсолютних числах сільське населення в Альберті ледве зростає. Динаміка вказує, що сільські місцевості складають щораз меншу пропорцію населення провінції: у 1931 р. сільське населення складало 62 відсотки всього населення Альберти, а в 2006 р. – тільки 18 відсотків.[15] Процеси асиміляції і секуляризації також впливають на зменшення числа парафіян. "Книга фінансових звітів" Греко-католицької церкви Успіння Пречистої Діви Марії у Норд Старі була ведена українською мовою до 1960 р., коли мова діловодства перейшла на англійську. Ми питали пана Вільяма Івача, який доглядає церкву в Меннінґу, чи він розмовляє українською. Він відповів, що тепер ледве вміє, бо як померла його мама, то не мав вже причини і нагоди говорити тою мовою. З пам'ятників на греко-католицькому цвинтарі в Норд Старі виходить, що його мати померла в 1982 р.

Усі п'ять церков, як і майже всі церкви у сільських місцевостях на преріях, збудовано з дерева, і, очевидно, вони можуть згоріти. Єдиний випадок, коли одна з наших церков була дуже близька до такої катастрофи, був у церкві св. Петра і Павла в Норд Старі. У квітні 2009 р. через не цілком загашену свічку спалахнув вогонь на вівтарі. Парафіяни відразу не зауважили, і тільки коли іншим разом відкрили церкву, побачили що сталося. Вогонь не надто пошкодив церкву, тільки парафіяни мали багато роботи, щоби вичистити всю сажу.

Закриття церков у нашому мікрорегіоні приводило до явища, що ми його часто зустрічали під час експедиції в околиці Піс Ріверу – "ресайклінґ" церковного умеблювання і приладдя. Греко-католицька церква в Меннінґу успадкувала вівтар і, мабуть, деякі хоругви від закритої церкви в Норд Старі, а також деякі церковні лавки[16] і чудовий іконостас із церкви в Гачкисі[17].

Хоча церкви на півночі дуже рідко мають служби під час довгої і суворої зими, треба їх і так час від часу обігрівати. З діючих церков на сьогодні православна церква Зішестя св. Духа в Гачкисі не має способу обігрівання. Але видно з труби, що висить від стелі, і з печі, що вже не працює, що церква донедавна була обігріта. Російська православна церква св. Петра і Павла в Норд Стар обладнана печею старого типу, дуже поширеного в сільських церквах на преріях, що спалює дрова. Наймолодша з наших церков, греко-католицька церква Воз-

[15] Statistics Canada, Census of Population, 1851 to 2006ю

[16] Лавки темнішого кольору ближче нартексу походять від греко-католицької церкви в Гачкисі. Інші, ясніші, ближче вівтаря походять від римо-католицької церкви, але нам не відомо з якої.

[17] Інтерв'ю у Вільяма Івача.

Ілюстр. 8: Вівтар у церкві св. Петра і Павла в Норд Старі пошкоджений вогнем у квітні 2009 р.

несіння в Меннінґу, має сучасне обігрівання – у підвалі стоїть сучасна піч, що спалює газ, а труби проводять тепло до церкви.

Загалом іконографічне оформлення церков має спільні прикмети з іншими українськими церквами сільської Альберти. Дуже поширеними є друковані образи римо-католицького походження. Такі образи були популярні на західньо-українських землях принаймні з початку XX ст. як для домашнього, так і для церковного вжитку. Характерно, що ті ж самі друковані "ікони"[18], як на канадських преріях, можна знайти і в церквах у Бразилії,[19] куди прямували українські імміґранти в той самий час, коли й до Канади. Найпопулярнішими з усіх таких друків в нашому мікрорегіоні і по всій Альберті є репродукції "Таємної вечері" да Вінчі[20]. Рідше можна натрапити на друки православного походження, але вони є, хоча виключно в православних церквах. Православна церква в Норд Старі має кілька православних друків грецького і російського походження (більшість друків усе-таки католицькі). Православна церква в Гачкис має кілька католицьких друків, а решта – православні, переважно грецькі та кілька ще російського і румунського походження. До певної міри продовжують традиції і естетику популярних друкованих образів два інші види іконографії. У православній церкві в Норд Старі на іконостасі висить лентикулярний друк (змінного образу): як дивитися справа, видно образ Розп'яття, коли зліва – Вознесін-

Ілюстр. 9: Іконостас у церкві Вознесіння в Меннінґу.

[18] Бл.п. Дагмар Райс, колишня директор музею оо. Василіян у містечку Мондер (Mundare), називала такі друки "піонерські ікони". Музей збирав такі пам'ятки.

[19] Інформація і фото від Андрія Нагачевського.

[20] В українській православній церкві св. Петра і Павла в Оновеї (Onoway), в Альберті, ми бачили аж шість репродукцій фрески да Вінчі.

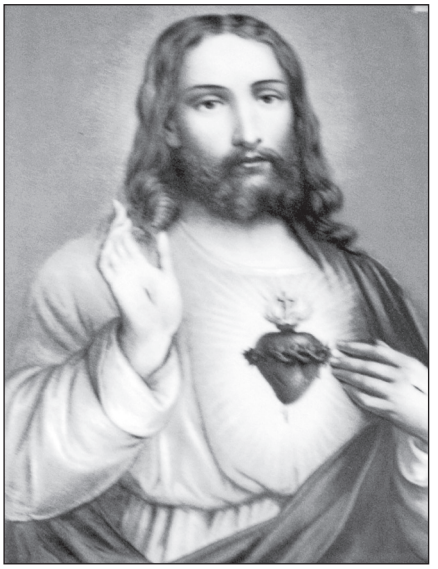
Ілюстр. 10: Де іконостас колись стояв у тепер закритій церкві Всіх Святих у Гачкисі.

Ілюстр. 11: Обігрівання в церкві св. Петра і Павла в Норд Старі.

ня.[21] Також у Норд Старі, на західній стіні нави, над входом до нартексу висить картина, мальована на чорному бархаті, Ісус падає з хрестом. Сюжет взято з римо-католицької іконографії. У Північній Америці малюнки на чорному бархаті, як також і лентикулярні друки, вважаються кітчем[22].

Є також оригінальний іконопис у наших північних церквах. Василь Залуцький, маляр, який жив у м. Едмонтоні, виконав у 1954 р. ікони Спаса і Богородиці на іконостасі і євангелистів на царських дверях для греко-католицької церкви в Гачкисі (тепер іконостас у Меннінгу). Залуцький також малював для інших церков у Альберті, напр. він малював цілий іконостас для української православної церкви в Себа Біч (Seba Beach). У російській православній церкві св. Петра і Павла у Норд Старі також висять на іконостасі оригінальні ікони Спаса і Богородиці. Їх малював російський православний священик о. Джон Борча (підпис: Rev. J. Borcha 1973). О. Борча був парохом російсько-православної церкви в Смокі Лейк (Smoky Lake), Альберта. Він

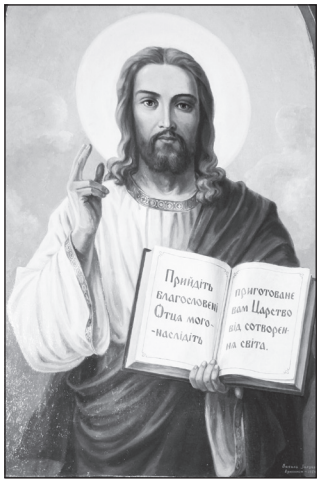
Ілюстр. 12: Друкована "ікона" римо-католицького походження з російської православної церкви в Норд Старі.

[21] Лентикулярні друки також знаходяться в греко-католицькій церкві Успіння в Кситюан (Ksituan), що також в околиці Піс Ріверу. У цій церкві, в якій іконостасу немає, два лентикулярні друки висять на протилежних стінах коло вівтаря.

[22] Ми натрапили на ще один малюнок на чорному бархаті, також в околиці Піс Ріверу – у російській православній церкві Св. Трійці у Вокінгу (Woking). Картина висить у тому самому місці, як і у Норд Старі, але представлено інший, популярніший сюжет – "Таємна вечеря" да Вінчі.

Ілюстр. 13: Богородиця з іконостасу в Меннінґу (Василь Залуцький).

Ілюстр. 14: Ісус Христос з іконостасу в Меннінґу (Василь Залуцький).

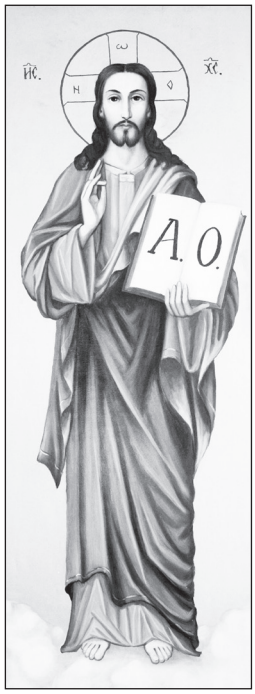
Ілюстр. 15: Богородиця з іконостасу в Норд Старі (о. Джон Борча).

також малював російської православної церкви св. Петра і Павла в Боннивилі (Bonnyville), Альберта.

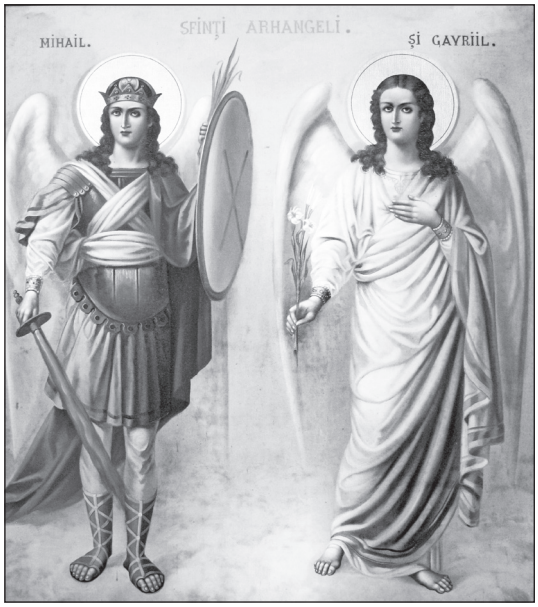
Оригінальний іконопис у православній церкві Зішестя св. Духа в Гачкисі є найцікавішим. На іконостасі є чотири оригінальні ікони (зліва): св. Іван Хреститель, Богородиця, Ісус Христос і Зішестя св. Духа. У додатку, на північній стіні близько іконостасу є ікона св. архангелів Михаїла і Гавриїла. Ці ікони мають написи румунською мовою і походять з Афону, де були мальовані в 1953 р. Це не єдиний такий випадок в околиці Піс Ріверу. Іконостас російської православної церкви св. Трійці в місцевості Спіріт Рівер (Spirit River) також мальовано на Афоні, але пізніше (1970 р.) і написи подані грецькою мовою замість румунської.

У кожній церкві ми також знайшли чудові зразки вишивки, які свідчать про продовження традиції українського жіночого ремесла і про відданість церкві з боку парафіянок. У церкві в Меннінґу ми ще знайшли літургічні книги, видані митрополитом Андреєм Шептицьким: ірмологіон (1904 р.) і служебник (1905 р.).

Місцевості, оглянуті в даній статті, відрізняються від інших поселень українців на канадських преріях тим, що вони дуже далеко посунуті на північ. Отже, населення рідше, і українські парафії

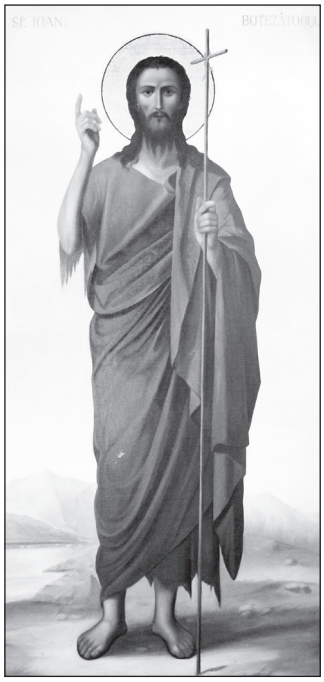

Ілюстр. 16: Ісус Христос з іконостасу в Норд Старі (о. Джон Борча).

Ілюстр. 17: Св. архангели Михаїл і Гавриїл із православної церкви в Гачкисі (афонського походження).

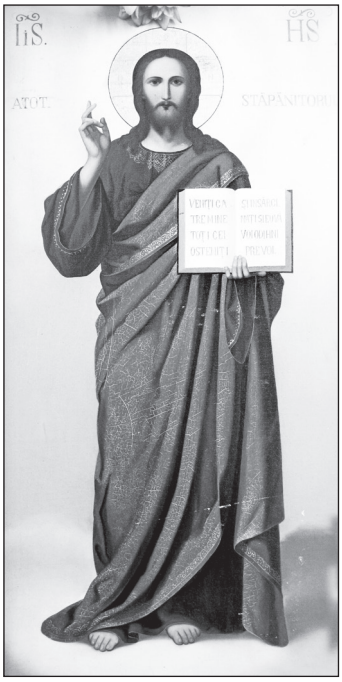
малочисельні. Уже дві церкви (греко-католицькі церкви в Норд Старі і Гачкисі) злились в одну (церкву в Меннінґу). Одна із закритих церков уже не існує, а друга стала руїною. Одна православна церква, в Гачкисі, тепер існує переважно як родинна церква з родинним цвинтарем і не має постійних зв'язків з будь-якою православною юрисдикцією. Національний характер церков доволі нечіткий. Греко-католицька церква в Меннінґу є виразно українська, але мова поза церковними відправами є виключно вже англійська. Православна церква в Норд Старі є під юрисдикцією Московського патріархату.

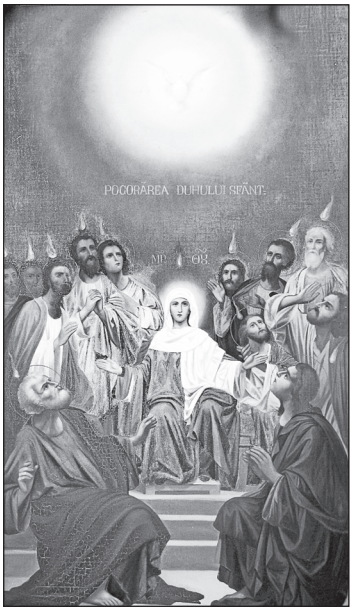
Ілюстр. 18: Іван Хреститель з іконостасу православної церкви в Гачкисі (афонського походження).

Ілюстр. 19: Богородиця з іконостасу православної церкви в Гачкисі (афонського походження).

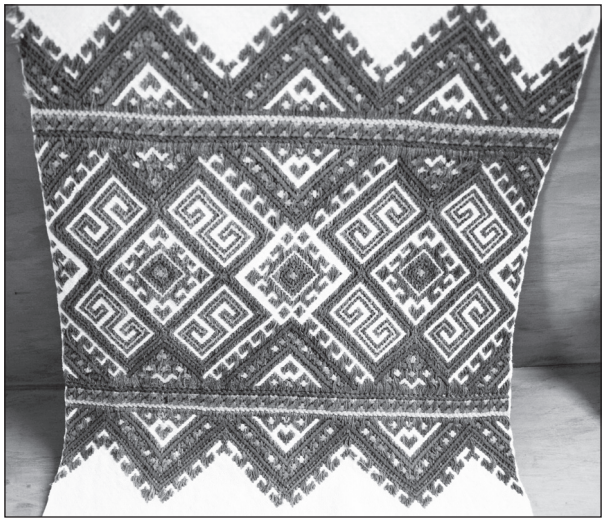
Ілюстр. 20: Ісус Христос з іконостасу православної церкви в Гачкисі (афонського походження).

Ілюстр. 21: Зішестя св. Духа з іконостасу православної церкви в Гачкисі (афонського походження).

Ілюстр. 22: Вишиття із церкви в Гачкисі.

Ілюстр. 23: Вишиття із церкви в Норд Старі.

Ілюстр. 24: Вишиття із церкви в Меннінгу.

Православна церква в Гачкисі представляє собою суміш різних церковних традицій – українська, російська, грецька і румунська.

Сакральне мистецтво у цих церквах скромне, але не без інтересу. Переважають друковані образи, головно римо-католицького походження. Є також новіші, кітчеві образи – лентикулярні друки і малюнки на чорному бархаті. Оригінальний іконопис представлено двома малярами, які працювали в Альберті, і також професійними іконописцями з центру православного монашества на Афоні. Оздоблює церкви також прекрасне вишиття.

Леонід Коровник
(Едмонтон)

ДЕНЬ МАТЕРІ НА ТЛІ ІСТОРИЧНО-БІБЛІЙНИХ ДАНИХ

Ми зараз здійснимо подорож в історично-біблійне минуле величного свята – Дня Матері. Населення України і цього року з нетерпінням спостерігало, як даленіла зима, танули сніги і зникали морози. У природі наставала зміна. Завесніла довгождана весна із соняшними днями й теплими вітрами. Повернулися з вирію дикі гуси на став, а інші птахи до соломоверхої хати, до своїх гнізд під стріхою. Лелеки ж або будують гнізда на старій вербі, на якомусь високому стовбурі, або на хаті чи клуні.

Настав місяць травень. Скрізь зелено, привітно. На ланах вруниться густа пшениця. Довкола зринає веселий пташиний спів. Святковий настрій у природи і в людей. Аж ось завітала друга неділя травня, і народ України відзначає величне свято – День Матері. Від любови, пошани і поваги дітей до матері, її обличчя освітлюється радістю, вона добріє усмішкою і, здається, розгладжуються зморшки на чолі й вона молодіє. Сини, дочки і внуки тепло спілкуються з нею, дають їй подарунки, букети квітів, як вияв щирої любови.

Гадаю, нам буде цікаво довідатися, які думки висловлюють в Україні уже на відстані років дорослі люди про матір, яка співала їм колискових і гойдала на вервечках колиску, що поскрипувала. Вона їх любила, водила вузенькою стежечкою біля селянської хати, засівала їхні душі любов'ю до Бога і людей. Згодом вела їх до школи і навчала як жити. Діти сприймали оту добру любов і ласку неньки і зберігали їх у своїх молоденьких душах подібно так, як висловився псалмоспівець про Бога: "Я в серці своїм сховав Твоє слово, щоб мені не грішити проти Тебе" – Пс. 119:11. Подорослішавши, вони упевнено вийшли на широку дорогу світу. І хоча минули роки, ось які їхні спостереження про мамів. "Усім, що досягла я в пісні, завдячую тільки своїй добрій неньці. Це ж вона навчила мене не тільки співати, але й любити нашу прекрасну пісню!" – Ніна Матвієнко, солістка державного українського народного хору ім. Григорія Верьовки. "Яка мати не співала цих легеньких, як сон, пісень над колискою дорогих дітей своїх?" – Олександер Довженко. Пізніше він писав у листі до матері: "Я дуже щасливий, мамо, що Ви в мене є десь, що Ви живі, що у Вас ще ясна пам'ять і Ви співаєте з онуком "Соловушка". Дай Вам Бог здоров'я ще поспівати подовше, щоб осталася пам'ять про Вас у онуках на все життя..." На жаль, в Україні свято День Матері стало всенародним лише 10 травня 1999 р., коли президент Леонід Кучма, указом №489/99 призначив його на другу неділю травня.

Українські поселенці в Канаді відзначили День Матері ще 1928 року. Це здійснив Союз українок Канади. В Галичині це свято святкували 1929 року. Його ініціяторами були Союз українок і письменниця Олена Кисілевська. Але Радянський Союз, захопивши Західну Україну 1939 року по річку Збруч, скасував День Матері.

Можливо, тепер у когось із читачів виникло запитання: "Коли ж на планеті Земля люди почали офіційно відзначати День Матері"? Ми не можемо сказати з певністю, коли цей процес почався, однак маємо дані про те, що в еру стародавньої Греції передвісником Дня Матері були щорічні весняні фестивалі на честь богині Реї – матері багатьох мітологічних богів.

Стародавні римляни також святкували весняний фестиваль на честь Кібели, богині родючости, "матері богів" і всього живого на землі. Те пишне святкування відоме нам ще 250 років до нашої доби і тривало від 15-18 березня включно з іграми, маскарадами, процесіями і містеріями – відправами на честь деяких богів, до яких допускалися лише посвячені.

Ушанування ж матері в Европі почалося багато пізніше. У 17-му сторіччі християни Англії почали відзначати неділю Матері у четверту неділю місяця травня в час великого посту (сорок днів перед Великоднем) на честь матері Христа. В той час багато бідних людей служили у багатих працедавців, інколи далеко від рідні. Тоді також через бідність десятирічні хлопці залишали батьків і були змушені заробляти на життя де-небудь і часто у копальнях вугілля. Десятирічні дівчата служили хатніми робітницями, ткалями або також у копальнях вугілля, де від вогкости і пилу часто хворіли. Коли ж почали відзначати День Матері, то в ту неділю працедавці давали тим дітям й іншим робітникам вихідний, щоб вони змогли відвідати свої родини і бути з ними в церкві на богослужінні. Одночасно ж постала традиція обдаровувати матерів і бабусь подарунками, квітами і особливим тортом, який називали "Simnel cake". Його виготовляли з додаванням молока, масла, білків яєць, цукру і мигдальних мелених горіхів, а зверху клали 11 кульок, виготовлених із марципана, і покривали все цукровою глазур'ю. Це надавало святкового настрою. Кульки символізували 11 апостолів, бо Юда відпав.

Америка почала вшановувати своїх матерів багато пізніше ніж Англія. 8 травня 1914 р. президент Вудро Вільсон підписав резолюцію, що призначає другу неділю травня Днем Матері. На жаль, як історія засвідчує, проминуло лише 9 років після першого офіційного Дня Матері в США, як виявилося, що той день люди перетворили на комерцію. Він став найприбутковішим у році.

Сьогодні інші країни також ушановують своїх матерів на національному рівні. Вони визнають, що мати зробила великий вклад у життя як окремої одиниці, так і всієї нації. Вони усвідомлюють, що увесь людський рід почався від однієї пари людей. Витоки цієї інформації ми знаходимо у Книзі Божій – Біблії. Ми називаємо її Божою тому, що Сам Бог дав нам її через мужів Божих, які були навчені і ведені Духом Святим. Сам Бог говорить у книзі Бут. 2:21-23, що Він узяв одне ребро в Адама і перетворив його на жінку. Тоді Адам назвав свою дружину, першу жінку і праматір усього людського роду, Єва, що означає та,

хто дає життя. Наша мати – це джерело людського роду. На ній стоїть сім'я, народ і ввесь людський рід.

Недаром у Святому Письмі жінку зображено на тій самій соціяльній площині, що й чоловіка. На жаль, у багатьох країнах Сходу, особливо там, де владу мають мусульмани (іслам), соціяльний стан жінки на такому низькому рівні, що створюється помилкове враження, ніби він такий завжди був. Але погляньмо на деякі місця Старого і Нового Завітів. Міріям пророчиця – 2 Мой.15:20. Девора пророчиця і суддя – Суд. 4:4. Діти повинні однаково шанувати як батька, так і матір – 2 Мой. 20:12. Ісус народився від жінки – Лк. 1:30-31. Баба й мати Тимофія: "Я приводжу на пам'ять собі твою нелицемірну віру, що перше була оселилася в бабі твоїй Лоіді та в твоїй матері Евнікії; певен же я, що й у тобі вона оселилась – 2 Тим. 1:5. Христос доручив Свою матір ап. Іванові – Ів.19:26-27. Великі міста називали "матерями" – Гал. 4:26. Таким чином, Духові Святому було вгодно залишити нам ці важливі дані.

Пам'ятаймо також, що Бог створив нашу матір доброю і з люблячим серцем. Нас ніхто не любить краще, ніж вона. І ось тому, що Сам Бог створив і дав її нам, Він каже нам: "Шануй свого батька і матір свою, щоб довгі були твої дні на землі, яку Господь, Бог твій, дає тобі" – 1 Мой. 20:12. Звичайно, та любов, якою Бог бажає щоб ми любили нашу матір, не властива нам у нашому впалому стані, однак ми повинні любити її усім серцем і не лише в День Матері, а щоденно, бо вона тут не довгочасна.

"Хай вам завжди мати мила
Буде скарбом дорогим:
Тож вона вам присвятила
Всю себе з життям усім".
Сармен

15 березня 2010

Пол Бродовий
(Едмонтон)

У ПОШУКУ ЗНАЧЕННЯ БІБЛІЙНОГО ПРОРОЦТВА

У попередній статті під назвою "Зустріч на переломі" я писав про участь у зібранні, в якому обговорювалися релігійні пророцтва, яке відбулося влітку 1976 року у Ванкувері, Канада, а також про те, як воно мене надихнуло зайнятися вивченням біблійних пророкувань з метою розібратися у хибному тлумаченні певного біблійного пророцтва. Мене доволі засмутило обговорення пророцтва добре відомим провідником церкви п'ятидесятників Гелом Ліндзеєм, у якому йшлося про підступний напад Радянського Союзу, на зразок битви народів Гога і Магога, на Ізраїль. Ліндзей спирався на тексти розділів 38 і 39 у Книзі Єзекіїля, у той самий час не беручи до уваги опис того самого випадку у віршах 7-10 у 20 розділі Одкровення Св. Івана Богослова. У Книзі Єзекіїля війська народів Гога і Магога рухаються з півночі, в той час як у Одкровенні воно складається з бійців із чотирьох частин світу, які прагнуть знищити усіх святих після тисячі років царювання Христа та його святих. Ліндзей не запропонував жодного тлумачення існуванню обох версій однієї і тієї ж битви. Вражає також той факт, що інтерпретація цієї битви подається перед битвою при Армагеддоні, в той час як у Одкровенні вона зображена після тисячі років правління Христа та його святих. Після закінчення цього зібрання я поставив собі за ціль самотужки розібратися та попрацювати над біблійними пророцтвами. Також чітко пам'ятаю, що у той момент сформулював для себе фундаментальне правило, яке я використовую у цій праці, а саме, що слуги Божі повинні вірити у спасіння людства.

Я постановив, що, на відміну від Хела Ліндзея, справжні віруючі повинні завжди брати до уваги існуючі характеристики різноманіття народів світу, працювати щиро задля добра і прагнути до істини. Оскільки нації, як і люди, діють в рамках своїх національних особливостей, необхідно зрозуміти їхні риси, щоби збагнути чи передбачити роль цих народів у світовому контексті. Здавалося, що Ліндзей зовсім не був стурбований цим питанням, а також надав мало уваги духовній боротьбі, яка велася між віруючими та СССР в цілому. Разом зі своїми однодумцями у вірі та згідно з невірним й дослівним тлумаченням біблійного пророцтва Ліндзей ставив собі за ціль влаштувати історію.

Мій намір щодо вивчення біблійних пророкувань мав також іншу мету – правильне розуміння способу керування націями, що спонукало мене до перегляду мого духовного життя. Я почав чітко бачити, що надмірне прагнення багатства не дозволить мені глибше зрозуміти Святого Письма. Те саме стосується й інших людей, які прагнуть оволодіти усіма земними благами. Моя духовна метаморфоза ще більше ускладнилася тим, що якось у певний момент

я хотів собі уявити, як усе функціонує у цьому світі. Я збагнув, що необхідно брати до уваги думки людей, а не тільки їхні слова та вчинки; адже саме після вивчення процесів, що відбуваються у думках людей, можливо встановити корінь проблем у світі загалом і побороти силу обману.

Моя релігійно-освітня підготовка навчила мене, що беззмістовно сперечатися з лжепророками, такими як Ліндзей, оскільки вони цілковито переконані у безпомилковості свого тлумачення пророцтва. Після певного часу роздумів мені стало зрозуміло, що не має сенсу нападати на лжевіруючих, адже вони самі дискредитують себе в очах цілого світу. Така думка народилася у мене під час пошуку способів побороти владу таких віруючих у намаганні керування світовою громадою, що може спонукати слов'ян грати роль народів Гога і Магога. Я не вірив, що слов'яни були такими біблійними народами; хоча багато християн-фундаменталістів дотримувалися такої думки. У той момент, коли їхнє пророцтво щодо народів Гога і Магога виявилося помилковим, я був переконаний, що вони нарешті дискредитуються.

Вирішивши, що неможливо захистити себе проти "оркестраторів" та їхніх маніпуляцій, я дійшов висновку, що потрібно ввести їх в оману та дозволити їм думати, що вони насправді праві й успіх неминучий. У такий спосіб, здавалося, вони вийдуть на чисту воду і покажуть своє справжнє обличчя – обличчя лжеслуг Христа. Їхньою метою було заохочення людського, а не Божого способу управління світом. Аби розмаскувати їх, потрібно дозволити їм будувати ідеальний лад в глобальному суспільстві та думати, що вони на стороні добра. Цей концепт також цінний в аналізі біблійних пророцтв, оскільки в кінці-кінців щиро праведні муситимуть активно працювати над тим, щоб лжевіруючі показали своє справжнє обличчя. Ця ідея також виявиться доречною у тлумаченні центрального пророцтва, яке було згадане у Книзі пророка Даниїла і проповіді Христа про кінець світу, яку він прочитав своїм учням під час останнього тижня свого земного життя. Христос мав таку ідею самознеславлення на думці, коли він посилався на мерзоту спустошення, що згадується в Євангелії від Матвія 24:15 і Марка 13:14. У 70 тижневій версії Даниїла (Dan. 9:24-27) це спустошення трапляється відразу після закінчення щоденного жертвоприношення, що теж описане у версії Даниїла (8:11-14). Ця стаття покаже, що щоденне жертвоприношення, описане Даниїлом, не є описом іудейського обряду жертвоприношення на священному жертовнику, а радше посилання на правдивих віруючих, які за допомогою жертвоприношень (Одкровення 12:10-11) поборюють сатану, та спроби його наступників покорити усі народи світу та започаткувати всюдисущу владу зла. Всупереч природному способу мислення людини, слуга Божий повинен утримуватися від передчасної спроби становлення ідеальної владної структури у світовій громаді. Він повинен дозволити руйнівникам тимчасово керувати людством і у такий спосіб страждати від болючого приниження та ненависті, те від чого Господь страждав, коли його розіп'яли. Він не піддався вимозі громади стати месією, котрий би постановив, що єврейський народ керівний у неіудейському світі.

Розпочавши вивчення біблійного пророцтва, я постановив собі, що будь-які

міркування та роздуми повинні супроводжуватися ретельним та об'єктивним аналізом. Звісно, необхідно сформулювати певну базу для цього аналізу, що саме і спричинило запозичення так званого "основного плану" чи програми, яку, думаю, Бог використовує заради нашого вічного спасіння. Перебіг та розвиток історії, мабуть, є частиною цієї програми. Тому я дійшов до такого висновку, що оскільки це пророцтво виникло з Богом, то мусить бути можливо інтегрувати його в історію світу загалом. Разом з ідеєю такого плану я мусив бути обачним, аби самому не стати "оркестратором" пророцтва, а навпаки досягнути такого ментального стану, у якому міг би дійти до належного вирішення питання боротьби добра і зла, що є ключовим компонентом цього ж "основного плану". Власне, розглядаючи його, можна дійти до чіткої інтерпретації біблійного пророцтва, що і надає змогу студентові біблійних пророцтв розглядати цю історію як одну із найзавершеніших розповідей про те, як Бог готує людство до вічного життя. Запозичивши таку точку зору, стає можливим дізнатися, що Господь планує досягти у наших індивідуальних життях і у суспільстві в цілому. За допомогою такого плану стає простіше вирішити, у який спосіб інтерпретувати Святе Письмо – символічно чи дослівно. Це особливо важливо, коли мова заходить про науку, і де, здавалося, Святе Письмо не йде нога в ногу з наукою чи історією. Галілей вдало підмітив, що Біблія не є надійним джерелом наукової правди. І навіть сьогодні стало очевидно, що Бог не мав наміру, аби Святе Письмо було науковою книгою, адже його основна ціль – сприяти нашому духовному удосконаленню, що у свою чергу дозволить нам узяти участь у розбудові ідеального суспільства в межах вічного царства Господнього.

Задля вічного щастя та благополуччя Бог прагне удосконалити нас діяннями Святого Духа та витворити у нас певні духовні риси, такі як спонтанність, незалежність, доброзичливість та дбайливість про інших і нашого Творця. Всі ці характеристики допоможуть нам дійти до вищого розуміння і знання задля виплекання нової свідомості у наших серцях. Здавалося, що у своїх обговореннях з тодішніми найученішими іудейськими учителями релігії Ісус мав на думці створення нової свідомості, говорячи Никодимові, що потрібно народитися ще раз, аби увійти в Царство Боже. Господь всюдисущий і на свій таємничий та неперевершений манір спричинює еволюцію людської свідомості, котра в кінці-кінців надасть нам сили дійти до удосконалення себе та вибудувати ідеальну громаду із взірцевою формою правління. Аби забезпечити нашу автономність, Бог дозволив людству самотужки розвинути наукове розуміння і сприйняття, в той же ж час надаючи необхідні засоби для духовного удосконалення. Розуміння духовних і розумових процесів, задіяних в еволюції людської свідомості, веде до глобальнішого сприйняття загальної історії і засобів, якими Бог оперує заради нашого вічного спасіння.

На додаток до еволюції людської свідомості, як зображено у світовій історії та Біблії, стає очевидно, що потрібно розглянути умонастрій, який керує діями людей у цьому світі сьогодні. Вивчення способу мислення біблійних персоналій може запропонувати зразок для оцінки мисленнєвих процесів та мотивів, якими керуються звичайні люди, а також їхні лідери в історичній драмі світу.

Саме у цих особистостях, акторах біблійної п'єси, їхніх вчинках і мотиваціях дій можна вивчити природу людини, власне, такою, якою її бачить Господь. У вибраному для цієї праці пророцтві можна побачити і позитивних, і негативних героїв, що дозволить учневі біблійного передрікання розглянути психологічні профілі акторів апокаліптичної драми, необхідних для доцільного пояснення цього моменту.

Іншим критерієм, який став очевидним з часом, була потреба тлумачення певних подій апокаліптичної драми у загальному контексті біблійного пророцтва. Не має сенсу детально розглядати певне біблійне пророцтво, не беручи спершу до уваги загального контексту, поданого у Біблії. Якщо те пророцтво справді базоване на основному плані-задумі, тоді кожне наступне передрікання є невід'ємною частиною загального пазлу, який себе проявить, як тільки всі його шматки будуть зібрані і підходитимуть один до одного. Такий підхід до пошуку деталей є найдоречніший, оскільки він перешкоджає дійти до передчасного та невиваженого пояснення Святого Письма. У пошуку гармонії та єдності не тільки у пророцтві, а й у загальній історії необхідно випрацювати розуміння способу влаштування взірцевого ладу у світі; і якщо раптом це виявиться неможливим завданням у цьому світі, то воно буде доречним у іншому.

Влаштування ідеального ладу здавалося неможливим, адже пророцтво твердило, що на короткий час перед другим пришестям Христа сили зла покорять світ. Це було одне з найважчих речей, у що треба було повірити, як тільки я розпочав свій аналіз цього письма, бо природно було би думати і вірити, що добро переможе зло. Проте Святе Письмо твердило інакше: людина неспроможна започаткувати незмінну доброту у світі. Щирі слуги Божі дійдуть до розуміння влаштування ідеального суспільства, але не зможуть цього досягти в реальності. Під час проповіді про кінець світу та кілька днів перед його розп'яттям Ісус зазначив своїм учням, що тільки Обрані не будуть введені в оману сатаною та його послідовниками (Матвій 24:24). Оскільки Обрані будуть наполегливо трудитися з Божою допомогою, щоб знайти рішення проблем світу, вони будуть здатні побороти облуду сатани. У такий спосіб їм також вдасться поставити під сумнів існуючий менталітет, котрим керований світ, і визнати усіх супротивників недієздатними.

Стало очевидно, що потрібно запропонувати загальний нарис усієї історії. По суті, це вимагало, аби я увесь час мав на увазі і початок, і кінець цієї історії, й те, що повинно було трапитися, що би виконувало роль зав'язки, як і описано у Святому Письмі, а особливо у частині про апокаліпсис. Доволі вчасно я збагнув, що, працюючи над цим нарисом, я немовби вибудовував скелет, до якого все решту було би приєднане. Я придбав аудіо-касети Нового Завіту і Книги Даниїла. Спершу протягом року я програвав їх і навіть не намагався розібратися в окремих пророцтвах. Здається, що програвав ту касету Одкровення триста чи чотириста разів, намагаючись зрозуміти її суть й постійно запитуючи практичні питання, основані на вимогах творення ідеального порядку у теперішньому світі і майбутньому також. Я прослуховував запис Книги Даниїла і запис Нового Завіту трішки рідше, але з часом збагнув, що вчення Ісуса були

ключовими для належного тлумачення цього письма, адже його учення, взірцеве життя і жертва разом з діяннями Святого Духа роблять можливим еволюцію свідомості у нас самих.

Такий підхід до непрямого пошуку вирішення проблем, а радше вичікування відповідей, які зрештою проявляться крізь раціональний аналіз, виявився доречним, бо запропонував неочікувані та досить логічні пояснення. Саме так менші шматки великого пазлу почали з'являтися і влучно вписуватися у загальну картину історії. Я проводжу аналогію того, як ці шматки апокаліптичного пазлу складаються одне до одного, з польотом орла, який повільно і граціозно кружляє над ландшафтом у пошуку жертви. Завжди маючи на думці потребу облетіти увесь ландшафт, стало можливо через певний період часу вхопитися за певну думку чи ідею, аби побачити, як саме вона вписуватиметься у загальну картину. З часом все більше і більше шматочків цього апокаліптичного пазлу ставали на свої місця, і мій політ в апокаліптичному просторі ставав спрямованішим. І саме у цей момент почав виформовуватися скелет, який дозволив мені збагнути, що Бог готував людство до вічного життя.

З розвитком мого дослідження мені стало зрозуміло, що є потреба запропонувати історичний начерк подій у цій історії. На певний момент я замислився, думаючи про Бога та його спосіб праці з людством, щоби підготувати його до вічного життя. Ці роздуми дозволили мені побачити не тільки онову для розвитку цього сценарію, а також послідовність перебігу подій у цілій історії. Я був переконаний, що Господь був автором Біблії та її головної ідеї, і що Книга Даниїла та Одкровення повинні доповнювати одна одну. Однак пізніше зрозумів, що насправді вони належать до однієї і тієї ж історії. Це означає, що вони не можуть суперечити одна одній. У процесі роботи над хронологією пророцтв у цих двох книгах я дійшов до висновку, що краще розглядати апокаліптичний пазл за допомогою правдоподібного апокаліптичного сценарію.

Оскільки концепт правдоподібного апокаліптичного сценарію потребував ретельного і раціонального обґрунтування усіх припущень щодо драматичних елементів у пророцтві, основаних на людській природі і історичному розвитку людства, його застосування виявилося досить корисним у спробі тлумачення таємниці у цьому біблійному пророцтві. Я хотів взяти за основу мого дослідження практичну базу, яка би в кінцевому результаті довела до реальних рішень, а саме створення взірцевого ладу у світі, чого усі таки прагнули, навіть не церковні громади. На відміну від християнських фундаменталістів я не ставився до цих нецерковних громад негативно. Мені було відомо, що загалом вони відкидали Бога і не покладалися на нього у своїй спробі становлення ідеальної правлячої влади у світі. Однак я думав, що щирі слуги Божі працюватимуть разом, аби досягти взірцевого ладу, який світові вкрай потрібен задля забезпечення повного сенсу життя.

Я був більше стурбований елементами та ефектами "оркестрації", здійсненої релігійними лідерами, котрих я вважав лжевіруючими, і тому почав ознайомлюватися з ідеологічною базою їхніх дій. Саме у такий спосіб я зіткнувся з ученнями диспенсаціоналізму. Диспенсаціоналізм – консервативний хрис-

тиянський євангелістський рух, який виник у Дубліні, Ірландія, у 1827 році. Послідовники диспенсаціоналізму вірять, що Біблія містить план чи проект майбутнього курсу світової історії. Також вони переконані, що їхні вчення та догмати надають їм унікальне й виняткове розуміння належної інтерпретації пророчого слова. Вони свято вірять, що Господь розділив історію людства на сім чітких епох або ер. І що ми тепер живемо наприкінці шостої ери, яка стане свідком великої зради церкви. Як щирі віруючі вони раптово покинуть цей світ саме перед Великою Скорботою, а увесь світ перетвориться на цілковиті руїни.

Саме тому диспенсаціоналісти не відчувають потреби виправляти особисте чи соціальне зло, адже їхні релігійні переконання ведуть їх до вічного покарання. Коли ми приймаємо настанови Ісуса, нам не потрібно заявляти на увесь світ, що ми врятовані, а швидше, що хочемо стати свідками тих правд, які в кінцевому результаті доведуть до духовного вдосконалення однієї особи чи громади, що в свою чергу забезпечить вічне спасіння. Диспенсаціоналісти натомість стурбовані забезпеченням так званого страхового полісу, який повинен гарантувати їм місце на небі. Такий підхід до віри, на жаль, ставить їх у небезпечне становище; адже саме з таким способом мислення вони знаходяться за волосину від лжевіруючих, яких вони самі злісно критикують.

Під час роздумів над невідворотністю великої боротьби між силами добра і зла я міркував про те, хто переможе злі сили у драмі кінця світу. Злі люди, звісно, не будуть грати згідно правил, якими користуватимуться праведні; тому вони вдаватимуться до обману, погроз, а то й вбивства, аби перебороти праведних світу цього. Варто подумати над діями праведних і їхньої боротьби проти акторів зла в апокаліптичній драмі. Повільно почало з'являтися розуміння того, як Ісус очікує щирих віруючих діяти під час кінця світу, коли увесь світ буде введений в оману і прийматиме невірні рішення задля вирішення існуючих проблем. Частина з Євангелія від Матвія 24:24 спала на думку, у якій Ісус наказує своїм учням бути пильним, бо "постануть христи неправдиві, і неправдиві пророки, і будуть чинити великі ознаки та чуда, що звели б, коли б можна і вибраних". Тільки справжні вірні послідовники Христа зможуть уникнути могутньої влади сатани у світі, яку він використовує, аби заманити в тенета тих, що не покладаються на Бога у їхньому духовному удосконаленні. Під час тієї ж самої проповіді Христос також повчав своїх учнів, що справжні віруючі будуть піддані великому горю, ненависті усіх націй і убиті за ймення його (Матвій 24:9). Ісус очікує від свої щирих послідовників того, що вони дозволять себе переслідувати і при потребі віддадуть свої життя за нього і за правду, яка є невід'ємною у розбудові царства Божого. Очевидно, що Господь вірив у необхідність великої боротьби між добром і злом.

Як вже було згадано, "вищий план" Господній потребує, аби справжні віруючі утримувалися від спроби становлення ідеального ладу до належного вирішення боротьби між цими протилежними силами, де добро беззаперечно візьме верх над злом. У Євангелії від Матвія 13:24-30 Ісус запропонував нам притчу про кукіль, кажучи наступне: "Царство Небесне подібне до чоловіка, що посіяв був добре насіння на полі. А коли люди спали, прийшов ворог його,

куколю між пшеницю насіяв та й пішов. А як виросло збіжжя та кинуло колос, тоді показався і кукіль. І прийшли господареві раби, та й кажуть йому: “Пане, чи ж не добре насіння ти сіяв на полі своїм? Звідки ж узявся кукіль?” А він їм відказав: “Чоловік супротивник накоїв оце”. А раби відказали йому: “Отож, – чи не хочеш, щоб пішли ми і його повиполювали?” Але він відказав: “Ні, – щоб, виполюючи той кукіль, ви не вирвали разом із ним і пшеницю. Залишіть, – хай разом обоє ростуть аж до жнив; а в жнива накажу я женцям: зберіть перше кукіль і його пов’яжіть у снопки, щоб їх попалити; пшеницю ж спровадьте до клуні моєї”. Ісус знав, що добро існує пліч-о-пліч зі злом, пам’ятаючи також, що його друге пришестя ознаменує духовний розквіт його щирих послідовників, що однак не може бути досягнуте без їхньої боротьби проти впливу та сили невіруючих. Щоби досягти повного розвитку нової свідомості, відбудеться страшна битва добра і зла. “Вищий план” Господній потребує того, що кожен змушений буде вирішити для себе… жити з Христом чи під владою наступників зла, керованих страшним звіром і лжепророками.

Проте, як саме ця боротьба провадитиметься? Остання притча Ісуса описана у Євангеліє від Матвія 25:31-46 є доволі важливою, оскільки зображує, як він хоче, аби його послідовники діяли, щоб досягти належного вирішення цієї боротьби. Правдиві віруючі повинні могти протистояти спокусам асоційованих з вищими посадами у суспільстві і натомість повинні утримуватися від спроб формування взірцевого уряду. Коли людство опиниться у великій кризі, буде неможливо прийняти учення та збагнути владу Обраних Богом, адже ті, які залишаться, матимуть руйнівну опозиційну силу. Однак наступники Христа повинні слідувати його прикладу та цілком довіритися йому. У “вищому плані” спасіння саме правдиві віруючі зможуть дійти до розв’язки боротьби добра і зла, вивівши лжевіруючих на чисту воду. На відміну від щирих віруючих, лжевіруючі відмовляться прийняти учення Ісуса та визнати його духовну владу. Вони не засуджуватимуть тих лідерів і тих націй, які намагаються досягти взірцевого ладу за допомогою обману та насильства задля забезпечення домінантної позиції у світовій спільноті і утвердження існуючого правлячого світового умонастрою. У такій співпраці з цими лідерами і в той самий час удаючи, що вони з Христом, вони зрадять Господа.

Щоби побороти цих лжевіруючих і володарів зла світу цього і всіх тих, які їх підтримують, справжнім та щирим віруючим доведеться пожертвувати їхньою репутацією, удачею і навіть життям. Їхня роль у плані нашого спасіння, створеного Богом, незамінна, бо з допомогою Святого Духа вони надають необхідні засоби для решти людства, щоби створити ідеальне суспільство і лад. Все це ми можемо побачити за допомогою ритуалу пожертви, який відбувається біля вівтаря. Саме завдяки цьому ритуалові Богові вдається розповсюджувати загальне розуміння його прагнення виформування певної ієрархії у своєму царстві для створення ідеального уряду.

Іудейський храм відіграє визначальну роль у розробці основних вимог до нової ментальності чи свідомості, що дозволять людству зрештою влаштувати ідеальний суспільний лад і збудувати ідеальну державу. Бог уже довго, сказати

б, таємно працює над тим, щоб вселити людству нове розуміння, яке неможливо передати йому безпосередньо. Храм зі своїми трьома основними частинами показує шлях до основоположного розуміння, що є абсолютно визначальним для укладення життєздатного і корисного державного ладу в межах царства Божого. Коли символічне значення цих трьох частин в кінці-кінців стане явним, воно проникне у найглибші закутки людської свідомості.

Виявити ці три основні частини будівлі храму дуже легко: це Святая Святих, Святилище і Притвор. Кожна з цих частин відіграє певну роль у створенні нового розуміння чи ментальності, необхідних для влаштування державного ладу у царстві Божому. Святая Святих містить Ковчег Заповіту, який символізує те, що Бог надав людству спосіб правильно зрозуміти, як досягти життєздатного, сповненого сенсом існування. Також Ковчег Заповіту буде місцем Божої влади, звідки Він правитиме на своєму троні. Як і в іудейському храмі, у Святую Святих ніколи не заходять люди чи навіть священики, окрім Первосвященика, лише раз у рік, трон Господній навіки залишиться неприступним для людства за винятком двадцяти чотирьох старців (Одкровення Св. Івана Богослова 4:4). Будь-яке серйозне намагання кинути виклик Богові буде стерте із людського розуму, і Бог врешті віднайде спокій від постійної боротьби, яку змушений був вести, щоб подолати заколотницький дух, що побутував у людських серцях і думках протягом століть.

В той час, як Святая Святих символізує Божий трон, Святилище означає постійний дім Святих, які завжди проживатимуть у Новому Єрусалимі. Храм із цими двома частинами таким чином символізує Новий Єрусалим, що стане домом Святих, які належатимуть до однієї із семи церков, описаних в Одкровеннях Св. Івана Богослова (1:11-3:22). У Святилищі іудейського храму ці сім церков відображені в менорі, тобто семистовбурному світильнику. В Одкровенні 1:12-13 Христос зображений посеред семи золотих свічок, які символічно мають бути одним цілим, як менора. Якщо ми приймаємо за факт те, що Біблія містить у собі "вищий план" нашого порятунку, автором якого є Бог, і що біблійна розповідь є безперервно єдиною, то цілком логічно припустити, що навіть до того, як Мойсей збудував скинію (намет), Бог уже мав на думці створення семи церков.

Як же пояснити існування семи церков і їхню роль у Божому творінні вічного царства? Кожна із семи церков отримує особисто адресованого листа від Христа, а саме в цих семи листах знаходимо ключ до розуміння ролі, що її повинні відіграти церкви у Божій "програмі" порятунку людства. Використовуючи ймовірний апокаліптичний сценарій, що базується на загальній біблійній розповіді, можна вивчити листи в контексті не лише Книги Одкровення, але й цілої розповіді. Спершу необхідно встановити, до кого вони звернені, оскільки цей момент є критичним для правильної інтерпретації. Більшість біблійних вчених поділяють претеристську інтерпретацію листів, яка припускає, що їх слід було трактувати і відповідно до них діяти сімом церквам, які у них згадані. Такий підхід робить ці листи здебільшого недоречними, ба навіть по суті безглуздими, якщо розглядати їх у ширшому контексті всієї розповіді. Інша інтер-

претація, якій надають переваги консервативні християни і диспенсіоналісти, є послідовно-історична. Вона розділяє історію церкви на сім відносних часових періодів. Ця інтерпретаціє є алогічною і навіть антиінтелектуальною, оскільки ще ніколи за всю історію жодна церковна група не припустила, що листа було адресовано конкретно їй і що відповідно треба зважати на застереження, викладені у відповідно їм адресованих листах. Це, у свою чергу, приводить до необхідності з'ясувати, чи листи мали отримати остаточну інтерпретацію лише перед Кінцем Світу, власне, перед початком Великої Скорботи. Якщо визнати, що всі сім церков існують одночасно у час Кінця Світу, то цю інтерпретацію можна назвати сучасно-історичною, і вона природно надається до того, щоб стати частиною ймовірного апокаліптичного сценарію.

Приймаючи засновок, що всі сім церков існуватимуть у час Кінця Світу і що кожна з них збереже свою особливу географічну релігійно-визначену юрисдикцію, видається можливим розділити усю світову спільноту на сім чітких окремих спільнот. Вивчення листів показує, що кожна церква мусить наполегливо працювати для забезпечення у своїй юрисдикції прийняття тих правд і запровадження тих практик, які є ключовими для створення ідеального суспільного і державного ладу у рамках такого світового поділу. Змістовний аналіз характеристик кожної церкви, а також проблем, що їх вони мусять подолати, аби слухняно виконувати Господні застереження, дозволяє виокремити особливості кожного конкретного міста. Після встановлення цих особливостей міст можна утворити шаблон, використовуючи сім церков разом із їхніми відповідними містами, а потім застосувати його для зіставлення ознак теперішніх церков і їхнього світобачення із тими, що відображатимуться у вищезгаданому шаблоні.

Цей аналіз семи листів базується на припущенні, висловленому на початку статті щодо біблійного пророцтва, згідно з яким пророцтво на якомусь етапі Божої програми нашого вічного порятунку мусить кінець-кінцем інтегруватися у світову історію. Хоч людство і намагається себе переконати, що повністю контролює перебіг подій, Бог усвідомлює, що ми не здатні бути володарями своєї долі, та незважаючи на це, дозволяє нам помилково припускати, що ми ними таки є. Він працює з людством над тим, щоб дати нам можливість стати автономними, спонтанними особистостями з правом морального вибору. Однак ми зовсім неспроможні досягти правильного розуміння і ще більше неспроможні зробити моральний вибір. Відтак людство абсолютно приречене, якщо Бог як наш небесний Отець не працював би з кожним із нас індивідуально і водночас зі всіма разом, готуючи нас до вічності. Не знищуючи нашу свободу волі і вибору, Бог за допомогою своїх Вибраних приведе людство до духовної довершеності, що дозволить йому втілити ідею повноцінного існування у світі.

У цій роботі не вдасться розглянути і пояснити ту роль, яку слуги Господні відіграватимуть в апокаліптичній драмі, аби нарешті людство прийняло владу Бога. Перед тим, як розпочати стисле обговорення їхньої (слуг Божих) пожертви і того, як вона приведе до мерзоти спустошення, глибше підтвердження поняття семи світових частин можна вивести, розглянувши образність апокаліптичного видіння. У Книзі Одкровення (5:6) Ісус зображений як заколений

агнець із сімома рогами і сімома очима, що є сімома Духами Божими, посланими на землю. Дуже імовірно, що кожний дух відповідає за конкретну частину світу, за її розвиток і добробут. Ще більше підтвердження поняття семи частин світу знаходимо, застановляючись над тим, чи сім голів звіра, який завойовує світ, також не є часом посиланням до семи частин світу. Звір – це конкретна особа, як рівно ж і конкретна нація, яка із лжепророком створює світову конфедерацію семи частин світу із десятьма визначними лідерами. Звір і лжепророк змушені будуть розпочати тотальний наступ проти Вибраних у марному намаганні знищити їхню владу і вплив на світову спільноту. Завдяки покорі посланню із семи листів Вибрані до середини часу Великої Скорботи вже зможуть підготувати людство до негайного або остаточного прийняття нової ментальності, необхідної для побудови ідеального суспільства у Царстві Божому.

Ця велика перемога досягнеться через щоденну пожертву, в силу якої Справжні Віруючі чи Вибрані, як раніше зазначалося, утримаються від активної участі в державотворенні і більшості громадських справ у світі. Їм треба буде так вчинити, щоб не скомпрометувати своє ефективне свідчення правди. Через це опозиція прозиватиме їх антисоціальними і стверджуватиме, що вони становлять загрозу добробуту спільноти і держави. Уникаючи участі у світовому громадському житті, але водночас виявляючи сміливість у свідченні правди і її глибоке розуміння, а також своїми виступами проти лиходіїв, вони здобудуть високий авторитет у часи великого збентеження і безладу у світі. Оскільки боротьба між добром і злом посилюватиметься, їхнє свідчення божої правди і відданість Господові матимуть відчутний вплив на людські думки і серця. Силою Духа Святого вони розкриють своє володіння великою мудрістю і знанням, такими світові необхідними для вирішення надзвичайно трудних проблем, що ще більше ускладнюються через людське навмисне неуцтво і опір праведності.

Хоч багато із Вибраних отримають похвалу і визнання, вони все ж відмовляться дозволити собі повноцінно входити у суспільство, бо будуть усвідомлювати, як і усвідомлював це Христос, що світ не хоче прийняти правди, необхідної для спасіння. Ісус продемонстрував розуміння правди і праведності, коли фарисеї привели до нього жінку, спійману у перелюбі, а він відповів на їхнє запитання, що з нею робити, проігнорувавши їх і продовжуючи писати на піску. Зрештою, коли упевнився, що його відповідь досягне максимального ефекту і спростувати її буде неможливо, він промовив: “Хто з вас без гріха, нехай першим на неї той каменем кине!” (Іван 8:7), після чого він нахилився знову додолу і продовжив писати на піску. Нахилившись вдруге, він створив ситуацію, у якій ті, що звинувачували жінку, мусіли спершу вирішити між собою, хто повинен першим кинути каменем. Оскільки ніхто не хотів кидати першим, жінка залишилася на самоті з Ісусом. Він сказав їй, що не осуджував би її теж, але попросив більше не грішити. Далі читаємо, що невдовзі після цього випадку багато іудеїв повірили в Ісуса, але Ісус відповів їм просто, що вони насправді хотіли його убити, бо він говорив їм правду, яку почув від Бога (Іван 8:40). В той час, як Ісус продовжував докоряти іудеям, вони настільки обурилися, що готові були каменувати його, але він сховався від них і пішов з храму

(Іван 8:59). Усвідомлюючи, що правда його вчення мала проникнути у людську свідомість, Ісус був вимушений виявити іудеям, що вони не досягли духовного вдосконалення, необхідного для створення ідеального суспільства. Ісус відмовився дозволити людям увірувати в себе передчасно, бо знав, що нову свідомість можна створити лише через пожертву.

За останні два тисячоліття вчення і показове життя Ісуса стали відомими світові і лягли в основу створення нової свідомості. Ця нова свідомість повністю розвинеться у людей через щоденну пожертву його вірних прихильників. Одним із основних аспектів щоденної пожертви є відмова брати меча для захисту правди, пошуку її прийняття, засудження тих, хто схвалює його використання для наживи чи досягнення влади над іншими. Радше ніж братися за меч, справжні віруючі мають брати хрест, який вони покликані нести, і відмовлятися від меча, бо попереджається, що всі, хто мечем убивають, від меча ж і падуть (Одкровення Св. Івана Богослова 13:10). Імперіалістичний світоглядний спосіб мислення із його претензіями на мир настільки глибоко укорінився у людській душі, що навіть сьогодні попри розвиток цивілізації і демократії людство все ж надмірно прив'язане до імперіалістичного мислення щодо улаштування світової системи. Це стає ще очевиднішим, коли побачимо, що навіть попри добрі наміри світових лідерів не можемо від такого мислення відмежуватися. Сполучені Штати Америки як єдина сьогодні у світі супердержава зберігає замасковану імперську ментальність, що не провіщає нічого доброго на майбутнє в той час, як ця нація вже завдала великої шкоди світовій спільноті і, видається, неодмінно продовжуватиме йти цим шляхом у майбутньому. Прикриваючись боротьбою проти зла, вона насправді підриває суверенітет інших націй і робить їх менш здатними до самоврядування. Це робиться для того, аби забезпечити американське панування у світових справах і зробити всі інші нації залежними від Америки. Приголомшує те, що найбільш християнська нація у світі поводиться на світовій арені у такий імперський спосіб.

Американці стали жертвою мілітаризму, що вийшов з під контролю, яким би мала його стримувати церква у рамках нації. Церква не змогла приборкати цю фатальну гріховну хворобу, і це не провіщає нічого доброго ані Америці, ані світовій спільноті загалом. Тенденція вдаватися до силового рішення подолання безпорядку у світі без зважання на корінь проблем приведе зрештою до ескалації психологічної, соціальної і політичної напруги серед людей і націй, що у свою чергу спричинить вибух і загрожуватиме самому існуванню людства. Коли люди із великою владою діють у ірраціональний і черствий спосіб протягом довгого часу, а для пригноблених у економічному і політичному плані неможливо досягнути жодного покращення, тоді і опресори, і пригноблені піддадуться фанатизмові у цих відчайдушних умовах, що можуть привести до божевілля. Христос провіщав такий сценарій у своєму баченні Кінця Світу, коли сказав, що якщо б ці дні не скоротити, то жодна людина не виживе, але задля Вибраних ці дні вкоротяться (Матвій 24:22). Христос описував, що станеться зі світовою спільнотою під час останньої половини Великої Скорботи, по якій наступить час Мерзоти Спустошення.

Мерзота Спустошення наступає, коли справді злі люди цього світу змушені будуть розпочати тотальну спробу знищити нову свідомість, яку запровадив Христос, представивши її людям через вірні свідчення Вибраних. Це велика боротьба зі знищення нової свідомості, і всі ті, хто увібрав її у себе, підуть під знаменом звіра і лжепророка. Лжепророк надасть справжній розум для духовної боротьби проти Святих і нової свідомості. Він описаний у першому, другому і четвертому пророчих видіннях Даниїла (9:26), але не у третьому. Третє видіння було дуже неправильно проінтерпретоване через багато припущень, що володар, який знищить місто і святилище, як описано у Даниїла 9:26, буде Антихристом. Однак це неможливо, якщо зважати на ймовірний апокаліптичний сценарій в інтерпретації третього видіння. Помилкова не тільки ідентичність особи, яка насправді є одним зі свідків, описаних в одинадцятій главі Книги Одкровення, але також помилкове і розуміння Мерзоти Спустошення.

Мерзотою Спустошення не може бути осквернення перебудованого іудейського храму, бо фізичне втручання у храм матиме незначний ефект (а, можливо, й не матиме ефекту взагалі) на боротьбу між ментальностями Сатани і Бога за владу над людством. У великій схемі Божої програми нашого порятунку осквернення перебудованого іудейського храму абсолютно недоречне і нелогічне у плані боротьби за набуття нової свідомості. Євангелісти-фундаменталісти надають велике значення потенційному осквернению земного храму Антихристом. Однак дослідження Ісусового розуміння мерзоти спустошення показує, що йому йшлося про невидимий вічний храм, що його Бог створює у нашій свідомості. Коли обманом звір і лжепророк використовують військову силу для знищення будь-якої опозиції у світовій спільноті, щоб у такий спосіб почати правити світом за людським розумінням, вони створюють мерзоту спустошення. Вони намагатимуться замінити роль, відведену Вибраним у Божій ієрархії управління його вічним царством, і таким чином увійдуть у Святилище невидимого храму Господнього. Книга Одкровення 21:22 показує, що не буде власне реального храму у божественному місті, бо всемогутній Господь Бог і Ягня і є тим храмом. Христос пророкував, що, якщо іудеї знищать храм, він його зведе знову за три дні. За ці слова його засудили на смерть. Насправді ж він намагався пояснити їм, що саме він є шляхом до створення нової ментальності, яка необхідна для створення ідеального світового порядку. Він навіть провістив, що у разі смерті воскресне із мертвих, щоб далі продовжувати Божу програму впровадження нової ментальності у світ.

Зараз я хотів би завершити свою статтю обговоренням теми, що, власне, привела мене до вивчення біблійного пророцтва – битви народів Гога і Магога. Це одна з важливих подій у Божій програмі нашої спокути і майже напевне відбувається після тисячі років панування Христа і його Святих, що її часто називають як міленіум. Застановляючись над цією останньою битвою у пророцтві, бентежно усвідомити, що Сатана зможе обдурити людей ще один, останній раз навіть після того, як вони зазнали під час міленіуму чудове правління Христа і його Святих. Знову ж завдяки ймовірному апокаліптичному сценарію видається можливим досягнути раціонального пояснення необхідності битви

народів Гога і Магога, яка вперше описується у книзі пророка Єзекіїля (38, 39), а згодом у Книзі Одкровення (20:7-10). З аналізу пророцтва про Гога і Магога в Єзекіїля можна вивести, що пророк не усвідомлює тисячі років правління Христа і Святих (Книга Одкровення Св. Івана Богослова 20:4), що відбувається між Битвою Армагеддону і Битвою народів Гога і Магога. Тепер можна припустити, що Єзекіїль, власне, бачить сценарій часів кінця світу, у якому ці дві незвичайні події здаються однією битвою, що не розділена тисячею років. Для тих віруючих, які приймають Новий Завіт і всю загальну розповідь, яка із того випливає, сама Битва народів Гога і Магога може мати місце після тисячі років, описаних в Одкровеннях 20:4. В кінці тисячолітнього панування Христа і його вірних послідовників Сатану буде відпущено ще раз, щоб він обманув людей. Він створить ситуацію, у якій начебто світовим націям не потрібно залежати від Вибраних (семи церков) у правильному самоврядуванні, бо вони нібито з його (Сатани) допомогою зможуть управляти собою без духовної допомоги Вибраних. Йому успішно вдасться обдурити більшість націй, і він продовжить нападати на святих у Святій Землі. На відміну від Єзекіїля, згідно з яким Гог і Магог приходять із півночі, щоб напасти на Богом вибраних людей, в Одкровеннях армія Гога і Магога збирається із чотирьох сторін світу. Як і в Єзекіїля, вони будуть знищені небесним вогнем.

Змістовне пояснення необхідності битви народів Гога і Магога стає очевидним, якщо уважно подумати про вимоги до встановлення ідеального державного ладу у вічному царстві Господньому. Для того щоб переконатися, що сама ідея бунту назавжди викоренена із сердець і думок усіх, хто житиме у новій землі, створеній Богом для людей світу цього, Богові буде необхідно ще раз перевірити правильне функціонування нової свідомості, дозволивши людям бути обманутими востаннє. Сатану буде відпущено востаннє обдурити людей, щоб Бог продемонстрував їм, що вони зобов'язані ніколи більше навіть не зважати на сам помисел бунту у вічному царстві божому. Бог дозволить Сатані спокусити людей повірити, що вони можуть управляти самі собою без допомоги Святих у створенні суспільного і державного ладу. Армії Гога і Магога насправді ж будуть відтворювати той самий сценарій, що призвів до Мерзоти Спустошення. Проте цього разу Богові не треба буде дозволяти знищувати Святих, як він це зробив минулого разу. Людство на той час вже зазнає жахливого недієвого урядування звіра і лжепророка, і наслідки їхнього панування назавжди увійдуть у людську свідомість. Таким чином їхнє знищення Богом у незвичайний спосіб буде абсолютно виправданим, бо викорінить з людських сердець і думок ідею бунту. Так мир запанує назавжди у новому небесному царстві. Ворота Нового Єрусалиму залишаться постійно відчиненими (Одкровення 21:25) для людей, щоб вони змогли радо увійти у небесне місто і святкувати разом зі своїм Творцем і Спасителем чудовий порятунок, який став можливим для них через підготування у цьому світі до вічного життя у небесному царстві.

Переклад із англійської надано автором
Жовтень 2011

Галя Цар, Тарас Подільський
(Едмонтон)

АНСАМБЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ПІСНІ І ТАНЦЮ "ВЕРХОВИНА" ПРИ СПІЛЦІ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ (СУМ) В ЕДМОНТОНІ

Із часу свого заснування осередки Організацій українського визвольного фронту (ОУВФ) на терені Едмонтону завжди присвячують велику частину своєї громадської праці на здобутки свого народу. Це діється головно завдяки співпраці між культурно-освітніми галузями всіх складових організацій ОУВФ, що з'єдналися під одним дахом Дому української молоді в Едмонтоні.

Українське мистецтво в минулому плекалося такими одиницями, як Капеля бандуристок СУМ і вокальний ансамбль "Троянди" під керуванням проф. С. Яременка. Довгими роками драматичний гурток також уміло вів працю в ділянці драматургії. Але з усіх мистецьких ансамблів не лише Визвольного фронту, а й усієї української громади в Едмонтоні, ансамбль "Верховина" є однією з найтриваліших культурних одиниць. У наступних рядках коротко згадано кілька сторінок її "книги буття."

У 1959 році заснувався жіночий хор Об'єднання жінок ліги визволення України (ОЖ ЛВУ) під назвою "Верховина" в числі 26 хористок. Організатором і головою хору була пані Тетяна Федорів, яка протягом довгих років спричинилася до великої міри до успішних виступів хору на високомистецьким рівні. Першим диригентом був п. Михайло Соханівський, знаний актор і соліст, який диригував 5 років. За словами диригента, "основним завданням хору було не тільки пописуватися гарним словом, але й плекати українську пісню, збагачувати постійно свій різноманітний репертуар і вдосконалювати свій мистецький рівень співу, збагачувати своїми виступами мистецькі програми різних імрез, притягати у свої ряди молодь, щоби водночас виховати в ній любов до української пісні та забезпечити тяглість існування хору." 24 квітня 1960 р. відбувся перший виступ "Верховини" на Великоднім концерті ОЖ ЛВУ.

Починаючи з 1964 р., 12 років диригував хором відомий музика, педагог і композитор проф. Сергій Яременко, за якого хор розвинувся ще численніше і придбав пребагатий репертуар до сотні пісень. Жіночий хор "Верховина"

придбав три роди відповідних строїв і видав довгограйну платівку під назвою "Шумить далека Верховина" з нагоди свого 10-ліття.

За перших 17 років свого існування жіночий хор співав не лише в Едмонтоні, а й роз'їжджав по провінції Альберта і поза нею, даруючи слухачам чудові мелодійні пісні, а своїми гуцульськими й іншими строями чарував їхні очі.

У 1971 р. хор "Верховина" став власністю ОЖ ЛВУ і Спілки української молоді з уваги на те, що в хорі переважали вже молоденькі хористки, переважно членкині СУМ. Це матері передали частину свого надбання своїм дітям. Диригентом і далі був проф. Сергій Яременко.

Найсильніша культурна одиниця – це та, яка сподівається, що з часом прийде потреба пристосуватись до нових вимог громади і підступає до тих змін без фундаментальних криз у своїй будові й своїх мистецьких цілях. Тому, коли у 1976 р. виринула потреба, щоб хор був переорганізований з жіночого на мішаний та щоб прийшла молода зміна, це з відсутністю значних проблем відбулося. Новим диригентом стала панна Тереса Вавринчук (Парада), працюючи над новим репертуаром з великим хистом і захопленням.

У 1977 р. диригентуру хором перебрала панна Ірина Тхорик, яка інтенсивно взялася до праці над переписуванням нот, підготовленням та переведенням проб. Заступницею диригента й акомпаніятором хору стала панна Ксеня Дацьків. Обі панни довгі роки працювали з хором, кожного року удосконалюючи своє мистецьке знання музики участю в українських хорових семінаріях під керівництвом відомого маєстра п.п. Володимира Колесника.

У відповідь на зацікавлення й мистецький потенціял 14 молоденьких СУМівців, 1974 р. заснувався гурток танцюристів, що згодом прийняв ім'я "Дунай." Після двох років інтенсивних проб і тяжкої праці у вересні 1976 р. "Дунай" почав значно рости й розвиватися під інструкторством пані Евеліни Пюш. Завдяки присвяті цих двох осіб, "Дунай" присвоїв рідний мистецький характер і танцювально-технічні засоби, якими користується навіть і сьогодні.

Після виїзду Р. Манастирського й Е. Пюш до Вінніпеґу, у 1978 р. з "Дунаєм" почали працювати пани Іван Іщенко та Іван Пиклик. Та недовго прийшлося "Дунаю" працювати без жіночої керівничої руки. Згодом на місце п. Пиклика прийшла панна Мерелин Муха (Тавсент), а після неї в 1979 р. Катерина Дущак взялася до співпраці з п. Іщенком над розвитком і танцювальними здібностями цього молодесенького ансамблю. Досвід членів "Дунаю" найкраще показався на конкурсі танцювальних груп при фестивалі Писанки в містечку Веґревіль, що в Альберті, де "Дунай" здобув кілька найвищих нагород у різних танцювальних категоріях.

Найновіша сторінка в історії цих двох едмонтонських ансамблів ОУВФ – це їхнє з'єднання в один ансамбль "Верховина" – хористів та танцюристів, яких тоді було приблизно 85. Згідно з ухвалою осередку СУМ на місці, ансамбль створив свою власну управу під головуванням п. Романа Британа. Ансамбль "Верховина" виступав як цілість, коли лише було можливо. У 1980-их роках відбув виступи з повним концертом у місцевостях Летбридж, Калґарі, Саскатун і Вінніпеґ, де залі завжди були заповнені публікою, що з задоволенням верталася домів після концертів та бравурних оплесків. Були також виступи по менших містечках Альберти.

Хор "Верховина" (1967) – диригент Сергій Яременко

Ансамбль української пісні і танцю "Верховина" (1999)

Ансамбль української пісні і танцю "Верховина" в ролі інтернованих українських канадців під час Першої світової війни (2009)

Ансамбль української пісні і танцю "Верховина" (2009)

У співпраці з пані Т. Федорів "Верховина" мабуть найбільше своєї слави здобула в ділянці монтажу-інсценізації, інкорпоруючи драму, пісню й танець у відзначуванні таких барвистих народних свят, як Івана Купала та Обжинки. Сам хор часто виступав на громадських святах Едмонтонщини, реґулярно вітаючи членів ОУВФ на річному Щедрому Вечері колядою й віншуванням. Танцюристи "Дунаю" під інструкторством п. Юрія Хруника й панни Делорес Вацко ніколи не пропускали нагоди виступати перед своєю публікою на річній Маланці СУМ. Також на замовлення збагачували різного роду фестивалі й конференції в Едмонтоні й околиці.

1984 р. ансамбль "Верховина" з великим захопленням відзначив 25-ліття хору й 10-ліття танцювального гуртка. У червні хор відспівав Божественну Літургію в українській католицькій церкві св. Великомученика, Побідоносця й Чудотворця Юрія в Едмонтоні. У Домі української молоді зорганізовано величавий бенкет-баль. Хор також записав нову платівку пісень зі свого репертуару. А в червні та липні відбув своє ювілейне концертове турне по місцевостях Альберти (Калґарі, Летбридж, Едмонтон) та східньої Канади (Оттава, Монреаль, Торонто) й США (Нью-Йорк).

У часах коли майбутнє українського народу було напевне в ярмі жорстокого ворога і коли на еміґрації молодь виховувалася в оточенні індивідуалізму, приємно було бачити, що коли члени "Верховини" й "Дунаю" плекають своє мистецтво, вони відчувають і вирощують внутрішнє зерно стародавнього народу, який стає свобідним при кожнім виступі. Недаремно існує українська приповідка "Заспівай мені пісню народу, а я скажу тобі, чи має він свободу."

Протягом наступних п'яти років хор продовжує рости й розвиватись у талановитих руках пані Ірини Шмигельської (крім однорічного професійного відпочинку, коли панна Ксеня Дацьків (тепер Федина), довголітня акомпаніяторка та помічниця дириґента, перебрала дириґування). У мистецькому проводі "Дунаю" відбулася зміна 1988 р., коли керівництво перебрали Шерил Маденська та Михайло Орисюк.

Улітку 1989 р. з нагоди своїх ювілеїв – 30-ліття хору та 15-ліття "Дунаю" – ансамбль відбув турне під назвою "Чари" до Сан-Франциско, Сан-Дієго, Лос-Анджелесу та Дізнейленду. Це турне було присвячене спів-основникові та першій голові хору сл. пам'яті пані Тетяні Федорів. Акомпаніяторка хору під час ювілейного року була Ірина Тарнавська. Заключний ювілейний виступ відбувся в Едмонтоні у вересні того ж року.

Зрозуміло, що після величавих ювілейних святкувань інтесивність праці мистецьких одиниць зменшується, але не спиняється. Хор та танцюристи виступили на різних імпрезах та концертах, влаштованих іншими організаціями та мистецькими одиницями. "Дунаєм" 1990 р. почали керувати пані Ким Нагачевська та пан Даґ Рачинський.

Щоб як слід відмітити століття українського поселення в Канаді, у 1991 р. ансамбль виступив у Сейнт-Альберті та Летбріджі (Альберта) з концертом під назвою "Пошана минувшині, сьогоденню та майбутньому." У 1992 р. д-р Андрій Нагачевський вступив у склад керівництва "Дунаю". Подружжя Нагачев-

ських навчало танцюристів танців, які злучали тисячолітні елементи української хореографії з елементами, які виробились між танцюристами в Канаді за 100 років нашого поселення в цій країні.

У 1993 р. школа танців розпочала своє існування при ансамблі "Верховина". Її першими інструкторами стали колишні члени "Дунаю" Мішель Байдужа, Керол Плікан-Кирк та Євген Гірняк. Ця школа по сьогоднішній день дає солідний вишкіл сотням українських танцюристів.

35-ліття хору та 20-ліття "Дунаю" ансамбль відмітив у 1994 р. новим турне – спершу по альбертських містечках Кемровз і Сейнт-Пол, а потім у США на Елленвільському фестивалі в Нью-Йорку, Філядельфії та Чікаґо. На закінчення цих святкувань ансамбль чарував едмонтонську публіку своїм прекрасним виступом у Сейнт-Альберті. В ювілейній програмі – "Причинна" – нова інсценізація зворушливого шедевра Шевченка. Після ювілейних святкувань диригування хору перебрали пані Галина Лазурко, яка по сьогоднішній день віддано та професійно працює з цим співочим колективом.

У 1995 р. ансамбль виступив з "Причинною" в Келовні (Британська Колумбія) та в Калґарі (Альберта). У 1996 р. виступ на українському фестивалі в парку Бродмор Лейк у Шервуд Парку, Альберта. Того ж року ансамбль відвідав з концертом місто Сан-Дієго в Каліфорнії (США) з мистецькими точками Західньої України, а саме Гуцульщини, Закарпаття та Буковини, та традиційним привітом із хлібом та сіллю. Також у 1996 р. керівництво "Дунаю" перебрали Лариса Бентінґ та Стівен Романо. У 1997 р. ансамбль поставив музичну виставу "Буковинське весілля", яку було записано на відеоплівку. У цій виставі ансамбль уміло та цікаво інсценізував стародавні традиції, пов'язані з українським весіллям, шляхом музики, пісні та танцю. Протягом 1997 р. "Дунай" займався під інструкторством Брента МекЮвана та Лоррейни Ченасик, а потім Тані Гишки.

1999 рік був роком відмічення 40-ліття хору, яким почав керувати з Танею Гошко Тарас Ванівський. Ці ювілеї ансамбль відсвяткував під гаслом "Розширюємо наше коріння" поїздкою до штату Парана в Бразилії, по альбертських містечках Гренд Прері, Вермільйон і Ред Дір, а також величавим виступом перед численною публікою в Едмонтоні. Тема цього енергійного та високоякісного виступу – "Ярмарок".

Після турне 1999 р. хор та танцюристи продовжували виступати, як разом так і окремо, на таких фестивалях, як "Весна" в Саскатуні та у Фом Лейку і Принц-Альберті (Саскачеван).

Музична вистава-вечеря під назвою "Музична тканина для душі" відбулася в 2003 р. У 2004 р. хор співав на Маланці в Джаспері (Альберта), а влітку того ж року ансамбль виступив на українському фестивалі "Писанка" у Вегрівілі.

Під гаслом "Ритми душі" відбулося відмічення 45-ліття хору та 30-ліття "Дунаю" в 2004 р. Починаючи ювілейним турне до Сан-Гозе та Тамаріндо (Коста Ріка) та закінчуючи в театрі ім. Горовіца при Альбертському університеті в Едмонтоні, ансамблеві знову вдалося здивувати публіку своїм професійним та досконалим виступом під диригентурою пані Галини Лазурко та інструкторством Тані та Павла Гишків.

Пізніше, в 2005 р., ансамбль виступив із “Ритмами душі” у Верноні та Келовні (Британська Колумбія). У 2006 р. хор Верховина виступив на фестивалі української спадщини в Йонкерсі, Нью-Йорку.

Також 2006 р. Тамара Татух та Клейтон Старко стали мистецькими керівниками “Дунаю”. У 2007 р. на місце Клейтона прийшов Шон Овчар, а в 2009 р. до “Дунаю” повернувся Тарас Ванівський, який і до тепер виконує ролю мистецького керівника.

До 2008 р. ансамбль підготував нову музичну виставу-вечерю під назвою “Святкування. Вечір культури та кольору”.

Протягом довгих років своєї мистецької праці ансамбль відбув чимало подорожей по Канаді, США та інших країнах світу. Та, мабуть, найемоційнішою подорожжю для цих талановитих артистів була подорож до Східньої Європи в 2009 р. з нагоди 50-ліття хору та 35-ліття “Дунаю”. В Україні ансамбль щиро та тепло вітала численна публіка Львова, Ужгороду та Мукачева, де колектив виступив з музичною виставою “Лист”, присвяченою трьом хвилям імігрaції в Канаду. Ансамбль також виступив у Польщі на лемківському фестивалі “Ватра” і Бані Луці в Боснії-Герцоґовині. У листопаді того ж року ансамбль виступив з “Листом” в Ювілейній авдиторії в Едмонтоні.

Хоча величаві ювілейні святкування ансамблю відбуваються, звичайно, щоп’ять років, його члени віддано та невтомно працюють щотижня, приходячи на проби-репетиції та беручи участь у таких громадських імпрезах, як Свято Покрови, Шевченківський концерт, свято Державности та Маланка. Хор також вивчив і співає в церкві Святу Літургію А. Гнатишина в ті неділі, коли СУМ зорганізовано приходить до церкви, а також шлюби і панахиди.

В ансамблі “Верховина” репрезентований широкий спектр української громади, включаючи новоприбулих іммігрантів та українців-канадців четвертого покоління. Це поєднання співаків та танцюристів дозволяє ансамблю української пісні та танцю “Верховина” ставити цікаві творчі виступи, роблячи колектив одним з найбільш унікальних мистецьких груп Канади.

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР

Наталія Гриців
(Едмонтон)

"А МИ ТУЮ ЧЕРВОНУ КАЛИНУ ПІДІЙМЕМО..."

РОЗПОВІДЬ ПРО ЕДМОНТОНСЬКІ АМАТОРСЬКІ КОЛЕКТИВИ ЧЕТВЕРТОЇ ХВИЛІ ЕМІГРАЦІЇ З УКРАЇНИ В КАНАДУ

І. Народні театри на Україні – передумова виникнення аматорського театрального руху.

Здатність і природнє бажання творчості живе у душі кожної людини та являється невід'ємною і життєво важливою складовою частиною добробуту особистості. Музично обдаровані – співаки, танцюристи та музиканти; умільці в багаточисельних народних ремеслах – різьблярі, гаптувальниці і вишивальниці; талановиті майстри слова – декламатори, гумористи та актори – українці мають своє неповторне обличчя в сфері як народного образотворчого, так і аматорського сценічного мистецтва. Якщо говорити про театр, то самодіяльне театральне мистецтво в нашому краї завжди напувало цілющою водою свого мистецтва професійні колективи. Я не боюся стверджувати, що мало не кожне українське село чи місто, виробниче підприємиство чи навчальний заклад в 1970-90 -х роках мало діючий колектив художньої самодіяльності, де всі бажаючі через різноманітні сценічні жанри, і дуже часто через аматорське театральне слово, дарували світові своє трактування класичних літературних творів та своє унікальне бачення традиційних українських святкувань. Щоб надати своїм міркуванням більшої сили та обгрунтуваності, наведу декілька цитат з різних статей та публікацій.

"Театральна мистецька діяльність з'являється в Україні дуже рано. Віктор Проскуряков доводить, що ще задовго до скоморохів, зображених на фресках XI сторіччя у Софії Київській, Україна знала пратеатральні мистецькі явища. Давні городища мали спеціально облаштовані місцевості, де публіка могла не лише спостерігати обряди й ритуали, магічні дії, ігри та свята, але й брати в них участь. (Проскуряков, В. Архітектура українського театру. Простір і дія. – Львів: видавництво Національного університету "Львівська політехніка", видавництво "Срібне слово", 2004. – С. 37-58.)

“У XVIII ст. виникають аматорські театри при поміщицьких резиденціях... Український аматорський театр бере початок з 1794 р. ... В 1882 р. єлисаветградці створили першу професійну театральну трупу. Біля її джерел стояла група драматургів та акторів, за котрою міцно закріпилося визначення корифеї українського театру. Це – Марко Кропивницький і брати та сестри Тобілевичі, найвидатніша українська актриса Марія Заньковецька, драматург Михайло Старицький, Ганна Затиркевич та ін.

Ця трупа і її філії об’їздили майже всю Україну, пробуджуючи в масах любов до батьківщини та рідного слова. Успіх був неймовірним! ... вже через кілька років на Україні діяло понад 30 мандрівних театрів, постало багато самодіяльних колективів, котрі своєю невтомною працею підносили рівень національної свідомості, зберігали любов до рідної культури. (Історія *України*. Мицик Ю. А., Бажан О. Г.)

ІІ. Четверта хвиля еміграції. Українські аматорські колективи 2000-х років в Едмонтоні.

Еміграція з України в Канаду в 1990-2000-х, складаючись в основному з людей освічених, принесла з собою на “нову” землю досвід професійної роботи, високий рівень освіти, широкий світогляд, а також і громадську активність. Їм притаманні професіоналізм, працьовитість, бажання вивчити економічні закони, життя та традиції Канади, а наряду з тим – і українських громадських організацій. Вони порівняно швидко одержали необхідну освіту в канадських учбових закладах, вивчили англійську мову і або влаштувалися на роботу, або розпочали свої бізнеси і успішно влилися в канадську систему виробництва чи послуг. Ті, хто мав до того цікавість і бажання, почали шукати зв’язків з існуючими українськими організаціями, надіючись на співпрацю з однодумцями,

щоб, як писав Тарас Григорович Шевченко, "... і чужого научатись, й свого не цуратись".

Всім добре відомо, що українці віддавна славилися добросовісними робітниками, багаточисленною інтелігенцією і культурними традиціями з високими моральними цінностями та розвинутим, щирим почуттям національної гордості. За своїм складом четверта хвиля еміграції – це переважно українська інтелігенція: вчителі, лікарі, інженери, актори, музиканти, співаки, науковці, висококваліфіковані спеціалісти робочих, аграрних, будівельних та технологічних професій. Сфера активності нової еміграції з України до Канади в основному направлена на фінансове забезпечення та моральну підтримку рідних на Україні, на підприємництво в Канаді та українсько-канадське підприємництво, співпраця з існуючими або створення нових українських громадських організацій чи творчих колективів за інтересами. Важливо також розуміти необхідність орієнтації новоприбулої з України молоді в напрямку пошани і бажання розвивати свою національну культуру – через молодіжні програми та молодіжні організації.

Перед тим, як я розпочну свою розповідь про наші мистецькі програми та про наших акторів-аматорів, я хочу пригадати тих людей, котрі були і залишаються для мене і для моїх друзів джерелом наснаги, творчого настрою, знань, зразком до наслідування і досвідченими вчителями. Це перш за все Анна Звоздецька. Хто коли-небудь у житті зустрівся з нею у якомусь проекті, знає, що вона володіє абсолютним даром спілкування, глибокою життєвою мудрістю, величезним досвідом громадської праці, добрим серцем і має безмежний запас ідей, знань та матеріалів на всі можливі теми з української культури, українських традицій і звичаїв. Євген та Христя Звоздецькі, Наталка Фарина-Кіт, Ліона Бриджес, Василина Гулуцан, Олена Гарасимів, Оксана Енслен, Оля Логвиненко, Христя Чейс, Ярослав Балан, Розалія Фарина, Катруся Гобден і багато інших з відділу Союзу українок та громади Культурного центру при Катедрі Св. Івана. Валентина Доброліж, музикантка і вчителька музики, дружина відомого художника Вадима Доброліжа, – втілення духовності і елегантності, зрощеної на висотах і схилах Андріївського узвозу в Києві та вишколеної в найпрестижніших українських столичних учбових закладах. Стефанія Геврик, Мирослав та Люба Куць, Наталка Коваль, Маруся Гошко – всі вони користуються величезною повагою членів і організацій дому УНО. Емелі Лінкевич, Надя Цинцар, Надія Шрам, Роман Британ, Іванка Шевчук, Ілля і Лідія Семчишин, Ігор Брода, Біл Дячук, Марко Левицький, Маруся та Роман Петришині – ці імена відомі всім. Кожен з них в той чи інший час підтримував наші проекти, без них – нічого б не відбулося. Всіх імен не перерахувати, але щиросердечне вам усім спасибі, що дбаєте за наше, українське.

Хочу також висловити вдячність всім членам і управам організацій Союзу українок Канади та УНО та їх головам: Олена Гарасимів-Верхомин і Донна Ковлишин (Союз українок); Юрій Йопик (УНО) – за фінансову підтримку, надання залу для репетицій та сцени нашим виставам під час заходів цих організацій. Наша особлива подяка професорові Українсько-канадського фольклор-

ного центру ім. Петра та Дорис Кулів Альбертського університету п. Наталці Кононенко. Це завдяки їй нам вдалося спланувати та здійснити наш найгарніший та найуспішніший проект – святкування Івана Купала на Селі спадщини української культури 1 липня 2010 року.

Багаточисельна еміграція з України в Канаду в 1990-2000 роках спричинила виникнення кількох осередків активної сценічної та музичної орієнтації. При відділі Українського національного об'єднання в Едмонтоні працював драматичний гурток під керівництвом Лесі Петрів (в той час активної членки відділу Організації українок Канади (ОУК) в Едмонтоні). Активну участь у гуртку брали Роман Петрів, Андрій Шимановка, Оля Цибульська, Оля та Томко Миц, Лілія Суха, Стефанія Геврик – довголітня членка ОУК з багаторічним досвідом роботи на мистецькій ниві Канади – та інші члени УНО і ОУК. Вони проводили поетичні вечори, традиційні українські святкування, вечори гумору. Я була присутня на одній з їхніх програм – цікавому, гарному вечорі, присвяченому творам Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, Ольги Кобилянської та Олександра Довженка.

Приблизно в цей же час, працювала в Культурному центрі при Катедрі Св. Івана інша аматорська мистецька група, котру підтримував відділ Союзу українок при Катедрі Св. Івана, де культурно-освітніми програмами завідували в минулому голова Крайової управи Союзу українок Канади Анна Звоздецька та я, Наталя Гриців. Ми також проводили різноманітні мистецькі програми, культурні заходи, наприклад "Музичні Кафе" для молоді та юнацтва, де регулярно представлялися десять найкращих сучасних українських пісень – переможниць українських хіт-парадів, з наступною дискотекою для молоді. До нашої творчої групи новоприбулих з України входили Наталя та Віка Петраш, Наталя, Володя та Ірина Гриців, Світлана, Алла та Валерій Семенко, Галя та Іван Шевчук, Роман і Віра Михайляк та Оля Юрків. Ця група проектом у співпраці з відділом Союзу українок при Катедрі Св. Івана голосно заявила про себе 23 лютого 2002 року театралізованим культурно-мистецьким вечором "Чарівна Буковина". В той час і започаткувалися наше знайомство та творча співпраця з такими відомими лідерами української громади в Едмонтоні, як Євген та Христя Звоздецькі, Анна Звоздецька, Валентина Доброліж, Василина Гулуцан, Ярослав Балан, Роман Британ, Олена Гарасимів, сестри Катерина Гобден та Розалія Фарина, Оксана Енслен та багато-багато інших. Від них ми, новоприбулі, вчилися та черпали охоту до активної діяльності на початку нашого перебування в Канаді.

На той час ми – групи з УНО і Культурного центру – працювали незалежно один від одного. Не пам'ятаю вже як то сталося, але запросили мене і мою подругу Олю Юрків до УНО на Різдвяне прийняття, де нам запропонували виконати під час мистецької програми діалог "Баби Параски і баби Палажки", котрий Оля написала для нас за твором Івана Нечуя-Левицького. Ми зустрілися, розговорилися і незадовго після того вже готували нашу першу виставу спільними силами. Це були "Вишивані вечорниці", які ми поставили в залі УНО.

Перед "Вечорницями": Іван Цибульський, Ірина Гриців, Даша Кульчицька, Саша Семенко, Володя та Наталя Гриців, Оля Юрків, Світлана Трофимук та Лілія Суха. Фото Петра Гриціва.

Вистава "Вишивані вечорниці" об'єднала тогочасних названих вище членів з обох груп, а також Любу Качмар, Василя Зінчука, Василя Федька, Світлану Трофимук, Дашу Кульчицьку та інших. Вечорниці були добре зустрінуті глядачами, але що найбільше нас того вечора здружило – це українська пісня. Того вечора ми співали, напевно, не менше двох годин. Поспівавши на славу, ми потоваришували, і донині більшість із нас продовжує приймати участь в театралізованих святкуваннях та виставах.

Досить швидко, наша аматорська група стала відомою в Едмонтоні. Природно, постало питання про ім'я групи. Обрали ми це ім'я в нижньому залі УНО якогось дня під час репетиції до Різдвяних свят і Маланки 2003 року. Дискутували багато, кожен вигукував своє. Були і "Заграва", і "Зарево", "Сяйво" і "Перевесло", багато різних імен пропонувалося – щось, щоб показувало зоряну суть народного мистецтва з одного боку, і наш творчий зв'язок один з одним – з другого. Я тоді обрала душею "Сузір'я", всі присутні уподобали це ім'я також, бо було у ньому те, що ми в той час почували. Один з вигуків був жартівливим: "так як ми всі зірки сцени – то Сузір'я нам підходить". Протягом років нас по-різному називають у пресі і в переписці. Можна побачити такі назви: Ukrainian drama theatre, драматичний ансамбль, літературно-драматичний театр, драматичний гурток і багато інших варіантів. Напевно, це залежало від репертуару того чи іншого року і від тогочасних акторів також. Ми ж, теперішні актори "Сузір'я", називаємо себе Самодіяльним українським драматичним театром – як називали себе перші народні українські театри, включаючи Михайла Старицького, Марка Кропивницького та Миколу Лисенка, і як називають себе сучасні численні колективи такого типу у світі.

Найулюбленішими виставами в УНО були в той час і залишаються донині святкування зустрічі Нового року за старим стилем – "Маланки". Особли-

во цікавою вдалася нам одна з них – коли ми переглянули привезене мною з України, просто чарівне відео "Ніч перед Різдвом" – модерну інтерпретацію одноіменного твору Миколи Гоголя, за участю відомих сучасних естрадних виконавців, зокрема Ані Лорак та Олега Скрипки. Переглянувши відео багато разів, ми заразилися їхнім натхненням і, маючи вже багато молоді на той час, новоприбулих з України в більшості, поставили "Маланку", котра перенесла наші вистави на якісно новий рівень. Починаючи з 2004 року і донині, роль веселої, винахідливої Маланочки майже щороку виконував Володя Гриців. Свою першу роль Маласі він зіграв в 2004 році з Василем Сашею Семенками.

Ми ще довгенько працювали, ставлячи вистави в обох залах: в залі УНО і в залі Культурного центру при Катедрі Св. Івана. Часом разом, часом – кожна група окремо. Наприклад, 1 листопада 2002 року в солярії Культурного центру провели спільно Осінній маскарад, а 16 березня 2003 року під керівництвом Лесі Петрів поставили в УНО вечір творчості Ліни Костенко, що проходив під назвою "Крізь роки і печалі". 1 жовтня 2004 р. поставили в Культурному центрі "Сорочинський ярмарок" Миколи Гоголя. Це був другий вечір із серії вечорів про регіони України. Восени, в листопаді 2004 року, цю виставу ми в скороченому варіанті повторили на сцені залу УНО. То був гарний час, наповнений творчим пошуком.

Коли в 2006 році п. Леся Петрів, отримавши інший роботомісткий проект, вирішила залишити "Сузір'я", стати керівником запропонували мені. Я погодилася стати керівником "Сузір'я" в УНО при умові, що відвідування зборів та інші організаційні справи візьме на себе хтось інший, а я буду писати сценарії і ставити вистави – тобто буду займатися виключно постановкою вистав, як я робила це в Культурному центрі. Але доля розпорядилася по-своєму.

З того часу центр нашої активності перемістився до УНО. Правда, ми ніколи не припиняли співпраці з відділом Союзу українок, і в 2007 році ми з Вірою та Романом Михайляк брали участь у підготовці в Культурному центрі гуцульського вечора "Аркан", продовжуючи розпочатий "Буковинським вечором" та "Сорочинським ярмарком" цикл вечорів про регіони України. Пізніше, в червні 2009 року, ми також ставили в Культурному центрі "Мавку" за поемою Лесі Українки "Лісова пісня".

На фото вгорі: відкриття вечора "Сорочинський ярмарок" за мотивами однойменного твору Миколи Гоголя. В ролі Миколи Гоголя – Михась Цьона. Презентацію про творчість письменника Миколи Гоголя проводить Лілія Суха. Фото Романа Петріва.

“Сузір’я” 2006–2011-х років. Створення відділу МУНО в Едмонтоні

Я стала керівником “Сузір’я” в вересні 2006 року. З того часу всі мої творчі зусилля були направлені на працю в нових умовах і на новому місці. Мені було непросто в цій ролі, але все склалося добре, так як мені допомагало багато людей: поряд були діти – Володя, Ірина та чоловік Петро, колеги та друзі – Алла, Валерій та Світлана Семенко, Роман і Віра Михайляк. Віра Михайляк працювала зі мною пліч-о-пліч і допомогла всесторонньо і в усьому. 18 жовтня ми прийняли участь у святковому концерті з нагоди 150-річчя Івана Франка постановкою уривку з однієї з найказковіших повістей – повісті Івана Франка “Захар Беркут”. А вже через місяць, 18 листопада того ж року ми підготували ретро-вечір – вечір ретро-музики, одягу тих часів і ретро танців 30-х–70-х років. Так як в цей час склад театру був молодіжний, а старшого віку актори пригадали свою молодість і також активно включилися до підготовки, цей захід послужив веселим початком театрального сезону. Музикою завідував Валерій Семенко. Він був музичним пульсом нашого вечора.

Вагомою частиною програми вечора були також танці і танцюристи. Це означало – багато молоді. Вчили танцювати Розалія Фарина – союзанка, наша давня приятелька з Культурного центру при Катедрі Св. Івана, та Володя Гриців – ті, хто займався бальними танцями в минулому. Колекції одягу нам надали для демонстрації Валентина Доброліж, Розалія Фарина та Катруся Гобден з Культурного центру. Ще пам’ятаючи танці в студентські роки, з танцювальними порадами допомагали Наталя Гриців з Вірою Михайляк. В ті дні осені 2006 року заклалася основа колективу, котрий тепер так добре знають в нашому місті та поза його межами, і котрий послужив колискою кільком новим сучасним українським колективам і організаціям в Едмонтоні.

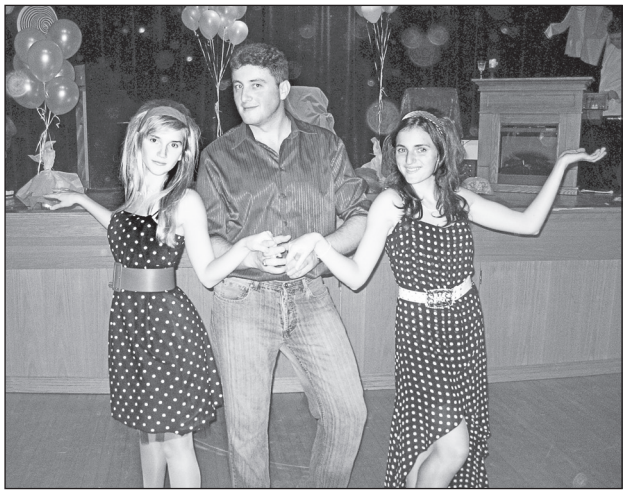

В процесі підготовки до ретро-вечора. Зліва направо: Валерій Семенко, Наталя Гриців, Роман і Віра Михайляк. Фото Володі Гриціва.

Відразу після успішного ретро-вечора розпочалася активна підготовка до зимових традиційних свят: Різдвяна коляда, Новий Рік, Маланка і Вертеп, котрі в той час займали (та й донині займають) одне із чільних місць у праці театру при УНО. В процесі праці над проектами дуже швидко стало ясно, що мені необхідно відвідувати збори УНО, де обговорювалося планування наших вистав. Нас також поросили брати участь в розпродажі квитків. Так як наш колектив був молодим і працьовитим,

ми також почали допомагати членам УНО з накриттям столів та прибиранням залу після забав. Так незамітно праця в театрі почала займати майже весь мій вільний час, набувши тої інтенсивності, без котрої нічого гарного не народжується, але з іншого боку – котра мала би бути непритаманна добровільній праці, волонтерству. В той час я зрозуміла, що є дві форми аматорської діяльності: форма статична, котра включає періодичні мистецькі заходи людей, що зібралися на одноразовий виступ, і форма динамічна – коли є більш-менш стабільний колектив, котрий невпинно росте і розвивається. Я не знала, що вибрати, і вирішила що воно само якось з часом визначиться.

По закінченню Маланки і коляди в 2007 році ми почали готуватися до поетичного вечора поета Яра Славутича "Розстріляна Муза", котрий ми провели спільно з музичною формацією "РЕ-мінор" 24 лютого 2007 року. На вечорі був присутній і сам поет – професор Яр Славутич, а також його друзі, колеги і шанувальники. Поетичні вечори-зустрічі дотепер залишаються для нас одним з важливих способів вивчення поетичної спадщини нашого народу.

Під час репетиції танцю Jitterbu: Мар'яна Михайляк, Володя Гриців та Соломія Цісар, котрі через 2 роки, в 2008 р., очолять відновлений в Едмонтоні відділ Молоді українського національного об'єднання (МУНО), зайнявши в управі посади фінансиста, голови відділу та секретаря, відповідно.

Дуже цікавою сторінкою життя "Сузір'я" стали **поетичні творчі зустрічі з мистецькими колективами з України,** які стали можливими завдяки співпраці з Канадським інститутом українських студій і особисто з професором Богданом Клідом. Це йому ми завдячуємо незабутніми для нас зустрічами з учасниками українсько-німецької трупи, котра поставила в Едмонтоні двомовну виставу "Ромео і Джульєти" в 2007 році, з унікальними музикантами – кобзарями Тарасом Фединським та Юрієм Компаніченком 1 лютого 2009 року, та з керівником першого на Україні незалежного неприбуткового театру "Арабески" Наталею Цимбал – 30 квітня 2010. Кожна така зустріч була збагаченням досвіду і джерелом наснаги на майбутнє для всіх наших акторів.

Шукаючи свою дорогу до праць класиків української літератури, ми звернулися до творчості Лесі Українки. Ранньою весною 2007 року ми взялися за розробку теми "Мавки" за мотивами драми-феєрії Лесі Українки "Лісова пісня". Я підготувала сценарій перших двох дій. "Лісова пісня" – твір водночас і простий і непростий. Він вимагав взаєморозуміння між акторами, довіри до партнера,

фантастичних декорацій і костюмів, особливого творчого піднесення і особливо запам'ятовування багатьох сторінок тексту поезії, де не було місця для імпровізації і треба було просто все добре пам'ятати. Праця була клопіткою. В цей час наші репетиції проводилися вже щотижня, ми читали і розбирали тексти у всіх деталях. Я зрозуміла, що ми незамітно обрали динамічну форму аматорської діяльності, тобто ми стали стабільним за складом колективом, котрий невпинно росте і розвивається. Ми почали проводити репетиції на природі, почали готувати костюми і регулярно проводити фотосесії коло озера, в полі між деревами, щоб відчути те "...озеро, і ліс, і очерет" Лесі Українки. І це спрацювало. Через деякий час молоді актори вже читали поезію напам'ять, без помилок. Ми продовжували походи на природу з фотосесіями і послідуючим переглядом і обговоренням фото і основних сцен вистави: вліті, і восени, і на початку зими – в такий спосіб переживаючи усі пори року Мавчиного життя. Діалоги ставали живими і природніми. 26 жовтня 2007 року на святкуванні 75-ліття УНО ми вже змогли продемонструвати відривки з майбутньої вистави невеликим виступом в УНО.

На фотомонтажі Валерія Семенка: за трибуною в першому ряді по центру – поет Яр Славутич, його колега Леонід Коровник – зліва, справа – ведуча вечора і керівник "Сузір'я" Наталя Гриців, внизу справа – художник і мистецтвознавець Степан Мельниченко. Музична формація "РЕ-мінор" і читці "Сузір'я" стоять і сидять у центрі.

З приходом зими в 2007-2008 роках ми вперше підготували репертуар, котрий включав у себе повний перелік програм зимових святкувань: в цьому році ми підготували сценарій традиційного українського вертепу, мали гарну і багату Коляду з віншуваннями, в той же час підготували цікаву програму сучасного святкування Нового Року 31 грудня, ну і звичайно – "Маланки". Зауважу, що підготовка до "Маланки" і Нового Року завжди проходить дуже весело і в гарному настрої.

Ми виступали з Різдвяним привітанням і Колядою на радіо, ходили з Вертепом та Колядою протягом свят на запрошення жителів Едмонтону, а також – в його околицях. Цікавим був досвід виступу нашого колективу з вертепом на Селі української спадщини під час Йорданського освячення води в 2008 році. Того дня Мар'яна Михайляк і

Соломія Цісар, в своїх яскравих вінках і хустках, опинилися на першій сторінці “Edmonton Journal” у статті під заголовком “Heavenly sight”.

Відразу після святкування Різдва та Нового Року ми знову повернулися до теми Лесі Українки і “Мавки”. Прем’єра “Мавки” відбулася 16 лютого 2008 року, неповним місяцем пізніше від “Маланки-2008”. Годинна вистава пролетіла як мить, зал відчував кожен момент вистави – створився той унікальний контакт акторів з глядачами, що був ознакою успіху нашої вистави. Ролі виконувалися без суфлера. Актори говорили словами своїх героїв, жили життям лісових духів, Мавок, Русалок та Лукаша – сільського хлопця, котрий не знав, що робити зі своєю любов’ю до неземної Мавки. Це була перша вистава, котра була повністю поезією, де не може бути фальші, де мова має бути плинною, вільною – майже як пісня... Це вимагає певного рівня підготовки і в плані тексту, і в плані гри: немайстерно виконану поезію глядач сприймати не буде. У виставі, як і раніше, використовувалося художнє слово в єднанні з музикою і танцем, що стало улюбленим стилем нашої акторської групи. Ми використали в виставі музику скрипаля-віртуоза Василя Попадюка. І надалі так склалося, що його музика знайшла своє місце в наших виставах, а незабаром він особисто почав приймати участь у наших програмах. У постановці, через нічні сцени з запаленими свічами-світлячками, ми також використали магію світла. “Лісова пісня” впевнено прозвучала у стінах залу УНО. З нашого досвіду ми вже знали, що глядач жваво відкликається на елементи розважальної програми під час забав, котрі, звичайно, являються продовженням програми після театральної вистави. Цей момент ми почали використовувати, щоб створити щось своє: щось українське, водночас традиційне, але разом з тим – і сучасне, притаманне

На фото зліва – підготовка до Маланки і Нового року.
На фото зліва направо: козаки Роман Михайляк, Федір Цісар та Андрій Шимановка під опікою кумасі Світлани Семенко готуються до сцени з ворожкою Солохою.
На фото справа: молодь готується до бал-маскараду (Володя Гриців з Мар’яною Михайляк та Маріанною Сех).
Фото Наталії Гриців.

нашому часові. На цей раз, в час, коли всі якраз повернулися з відпусток у Мексиці, ми в нашій програмі під час забави розіграли тему серенад "Козацькими серенадами", зобразивши дівчат і хлопців, що прийшли з польових робіт і вирішили порозважатися: дівчата на балконі, а хлопці з залу поставили невеличку жартівливу інтермедію "Ти ж мене підманула". Нам допомагали співати співаки з музичної формації "РЕ мінор". Вистава "Мавки" була дуже успішною, і коли випала така нагода, ми з радістю повторили її у Культурному центрі при Катедрі Св. Івана на запрошення відділу Союзу українок. Наш зв'язок з Культурним центром залишався стійким і дружнім.

До цього моменту наш акторський колектив, пройшовши свій еволюційний шлях, уже був здатний не лише виконувати ролі у виставі, виготовляти декорації та костюми власноручно, а й робити дизайн рекламних афіш, квитків на виставу, почав приймати участь у їх росповсюдженні. Виділилася група, котра займалася підбором, установкою і налаштуванням звукової системи, підтримкою інтернет-сторінки і електронних архівів. Наші актори почали писати дописи в пресу, робити рекламні інтерв'ю на радіо. Так, на перший погляд, непомітно наша мистецька група почала шлях інтенсивного росту, розвиваючись у галузях, необхідних для підготовки і постановки вистави, як говорили на Україні, "під ключ": від розробки сценарію і до моменту закриття вхідних дверей після того як останній глядач покинув зал. Ми вчилися один в одного, і вчили один одного. Цей унікальний шлях мистецького росту колективу почав набувати чітко окресленої форми. І будучи математиком за фахом, мені було дуже цікаво оформити його у піфагорійський трикутник десяти точок (Тетрактус), що має древню історію, оточений міфами і історичними довідками і представляє своїми рівнями і змістом процес еволюційного розвитку. В нашім випадку наш Тетрактус – це модель формування і аматорського колективу. Я назвала нашу модель "Калиновим тетрактусом" ("Kalyna tetractys"), відобразивши цим його українську калинову суть. Дотепер я продовжую працювати над його описанням та перетворенням у цифровий формат. Більше про це можна прочитати на сторінках www.artsoflife.ca.

Оскільки едмонтонський відділ УНО, його члени і управа підтримували нашу групу фінансово, ми в свою чергу старалися додати до історії УНО доброї слави на теренах розвитку української культури і мистецтва.

У напруженій щоденній праці будувалися нові творчі плани. Квитки на наші вистави продавалися швидко і жваво. Молодь тісно згуртувалася, і наступного після прем'єри "Мавки" тижня, 22 лютого 2008 року, в Едмонтоні відновив свою роботу Едмонтонський відділ Молоді українського національного об'єднання. Головою відділу було обрано Володю Гриціва, фінансистом – Мар'яну Михайляк, а секретарем – Соломію Цісар.

Після створення відділу МУНО робота "Сузір'я" і МУНО була нерозривно пов'язана. Стало зрозуміло, що, напевно, в такий самий спосіб створювалися в минулому відділи українських організацій: з творчості, з мистецтва, дружби та успіху. В той час події стали розвиватися стрімкіше. Наталя Гриців і Віра Михайляк були присутніми на численних зборах і прийняттях, пов'язаних зі

створенням відділу МУНО. Наприклад, коли до Едмонтону 14 травня приїхала молодь з Торонт, проводилися театральні ігри, ставили невеличкі сцени, представили кілька діалогів з нових вистав, демонстрували відео та фото. 18 травня МУНівці приймали присягу.

24 травня 2008 року відділ МУНО організував свій перший захід – Весняний бал, програмою котрого був концерт юних талантів. На сцені виступали юні читці, поети, музиканти, співаки Едмонтону – школярі, студентська молодь. Відкрили вечір голова відділу МУНО Володя Гриців та Мар'яна Михайляк, котра як фінансист відділу вміла завжди балансувати точність роботи з цифрами з акторським талантом. Власні поезії протягом програми прочитала Іра Гриців, у виконанні юного гітариста Ростислава Сороки прозвучали іспанська народна мелодія "Canary jag" та "Rondo" Ferdinando Carulli. На фортеп'яно грали Лілія Пантелюк та Соломія Цісар. Чудово прозвучав співочий дует Соломії Цісар з мамою Любою. "Танець маленьких лебедів" у виконанні хлопців з МУНО викликав бурхливі оплески. Концерт, зібравши під дахом МУНО багато молоді Едмонтону, був закликом до молоді зустрічатися, об'єднуватися для спільних веселих мистецьких програм. Через рік, 30 травня 2009, МУНО організувало ще один чудовий конкурс – конкурс танцю. Це міг бути танець будь-якого стилю. МУНО на той час уже був відділом міцнішим фінансово, бо бажання до праці мали і працювати вміли – не лінувалися, виділивши $1,000 на нагороди за 1-3 місця. Переможці конкурсу – Христина Чумак і Діяна Байдала стали партнерами нашого самодіяльного колективу на довгий час і охоче приймають участь у наших багатьох програмах дотепер.

В такий спосіб аматорський театр приваблював до УНО таланти, а вони з часом ставали членами організацій УНО. Так свого часу багато акторів приєдналося до Організації українок Канади, а МУНО Едмонтону повністю складалося з акторів "Сузір'я", і кожний новий захід поступово збільшував кількість членів організацій УНО.

Продовжуючи щотижня проводити репетиції, в 2008 році ми підготували перший варіант традиційного українського святкування середини літа – Івана Купала. Місцем для свята вибрали озеро з лікувальними водами Маленьке Маніту (Little Manitou) в Саскачевані, і в співпраці з місцевими жителями та правлінням містечка на березі озера провели святкування 29 червня 2008 року. Задовго до того, навесні, я декілька разів навідувалася до місцевого офісу і узгодила справу з дозволом на місце виступу на центральному пляжі та дозвіл розкласти там купальський вогонь. Зробивши заміри центрального пляжу озера, я згодом збудувала план "сцени", на котрій були нанесені всі елементи декорацій та точки виконання традиційних ритуалів, танців та діалогів.

Репетиції інколи затягувалися на 5-7 годин. В цій інтенсивній, терпеливій праці народжувалася та остання якість, котрої нам бракувало – ми ставали мандрівним театром. Це непросто вміти перенести себе на нове місце з костюмами, планом вистави, акторами з їхніми усіма людськими потребами. Потрібно було привезти акторів, поселити їх – цьому треба було навчитися. Проект фінансово забезпечив відділ УНО в Едмонтоні, за що їм величезне спасибі, але решту му-

сили зробити самі – навчитися поставити відповідну звукову систему на березі озера, членам нашого театру потрібно було навчитися пристосовуватися до нового місця і співпрацювати з місцевими колективами, котрі дуже швидко появилися, особливо після мого інтерв'ю в місцевій газеті. Наш виступ відкривала місцева група, котра у свій спосіб святкувала середину літа. Вони презентували оркестр ударних інструментів різного типу і називали себе drummers. Цей спільний виступ уперше вивів нас на вершину нашого калинового трикутника Піфагора – зв'язок з іншими колективами самодіяльного мистецтва для спільного проекту – традиційного українського святкування середини літа – Івана Купала. Так ми почали вчитися подорожувати зі своїми виставами, що віднайшло в моїй душі спомин наших пересувних концертів з групою виконавців у часи навчання в університеті в Чернівцях.

Ми не переставали "розмножуватися", тобто в нашім колективі продовжували народжуватися нові групи. На святкування Івана Купала ми поїхали з вокально-інструментальним ансамблем "Зорепад", котрий розпочав свою сценічну історію при УНО і дебютував в день прем'єри нашої "Мавки" 16 лютого. На святкуванні Івана Купала вони грали під відкритим небом, і босоногі українські дівчата та хлопці танцювали далеко за північ на теплому піску – довго після того, як червоно скотилося за горизонт спекотне сонце середини літа і над цілющої води озером в зорянім небі простяглися білі перисті хмари.

На свято на озері Маніту ми прибули повним складом: УНО і всі братні організації. До програми ми вперше запросили сопрано солістку Світлану Сех. Нам вдалося зібрати майже всіх, хто працював з нами з 2000 року. Виконувала соло, співала купальські пісні Юля Мартишук, її сестра Оксана завідувала нашим циганським табором, Люба Цісар переодягла доню Роксолану в Циганочку, а її син Павлик був нашим Жучком. Дівчата з МУНО продемонстрували основні купальські ритуали. Цього разу ми вперше ставили виставу двоам мовами: англійською й українською. Ми запозичили цей досвід з двомовної постановки українсько-німецької вистави "Ромео і Джульєти" у виконанні інтернаціональної трупи, з котрою ми завдяки п. Богданові Кліду мали радість провести вечір обміну досвідом.

Доки ми готували і святкували призабуте в Канаді одне з найпопулярніших сучасних святкувань літа, ми з Вірою вже працювали над новим проектом – веселою комедією "За двома зайцями" класика української літератури і театролюба Михайла Старицького, і 22 листопада 2008 поставили її на сцені УНО. Оскільки час вистави випав на час, коли ми вже традиційно готували ретро-вечор, цей вечір став вечором українського ретро. До програми, як я вже сказала, ми включили тему "За двома зайцями".

Наша традиційна сучасна інтерпретація "стародавньої теми" на цей наз була тема Львова. Ми до програми долучили власного написання "Кав'ярню пана Юзя і пані Зосі". Всі квитки знов продалися "на ура". В час підготовки до свята яскраво проявився талант Ірини Климків, учительки Курсів українознавства імені Івана Франка.

З Іриною, Танею Адамик та Лілією Сухою мене доля звела в 2007 році, коли

я разом з ними працювала на Курсах, викладаючи українську мову та літературу. Мені з дитинства вчителі пророчили педагогічну кар'єру, але життя обернулося так, що я недовго пропрацювала вчителькою, віддавши перевагу комп'ютерним технологіям. Коли ж я потрапила на Курси українознавства тут в Едмонтоні, мені випало велике щастя працювати в чудовому колективі під директорством Лілії Сухої. В той час я мала нагоду в повну силу насолодитися моєю любов'ю до праці з дітьми та пристрастю до української мови і літератури у співпраці з прекрасними колегами-вчителями.

Таня, Лілія й Ірина також давно беруть участь у "Сузір'ї", а цього разу Ірина ще й діалоги підібрала і підготувала, була такою винахідливою в створенні свого костюма, що ми всі захотіли її наслідувати. На наступному фото: Ірина Климків та Федір Цісар у ролях пані Стефці та пана Юзя зі Львова.

Новий 2009 рік був водоспадом подій та різноманітних програм.

Все, як звичайно, розпочалося вертепом, колядою і Маланкою.

За ними в лютому послідували: 1 лютого – зустріч з унікальними музикантами-кобзарями Тарасом Фединським та Юрієм Компаніченком.

13 лютого свято Валентина, 21 лютого – "Річниця-вечорниця" – програма і забава з нагоди першої річниці відділу МУНО.

30 травня – Весняний бал і конкурс молодіжного танцю.

27 липня – Івана Купала на озері Маніту.

28-30 липня – подорож з програмою Івана Купала до Торонто та Онтаріо. Цей раз ми мали 4 виступи протягом тижня. Один з них (уперше в нашій практиці) був спільною постановкою Івана Купала групами делегатів Крайової Конференції МУНО.

Наша група, провівши кілька репетицій з місцевими акторами, навчилася розподіляти власних акторів у такий спосіб, щоби могти відновити і провести виставу з новим складом. З того літа ми навчилися невеликою групою на виїзді за участю місцевих аматорів проводити святкування після 1-2 репетицій. Ця невелика група, звичайно, включає музичного оператора, ведучих, інструкторів танців, костюмерів, фотографа і відеооператора, художнього керівника, якщо є – солістів, і кожен з них – паралельно актор, котрий може виконати будь-яку з потрібних ролей.

На сцені фестивалю Днів спадщини – голова відділу МУНО в Едмонтоні та Голова крайової управи МУНО Володимир Гриців, Христина Нич (між дівчат у центрі) та члени управи МУНО Едмонтону і крайової управи МУНО: секретар Соломія Цісар і фінансист Мар'яна Михайляк (зліва і справа відповідно).

Наш мистецько – театральний сезон продовжився не менш активно восени та взимку цього року:

24 жовтня – 75-ліття МУНО, бенкет. Започаткування проекту створення аматорського відеофільму "У неділю рано зілля копала" за мотивами однойменної повісті Ольги Кобилянської.

12 грудня – відкриття зимових Різдвяних свят концертом коляд, де молодь з відділів МУНО та СУМК в Едмонтоні та учні Курсів українознавства ім. Івана Франка засвітили Різдвяну ялинку та спільною колядою відкрили сезон.

24 грудня і 9 січня – коляда в домах Едмонтону.

В січні – "Маланка" та виступ на балу Штрауса, котрий щорічно проводиться австрійською громадою як добродійна акція для навчання талановитої молоді в музичниххх закладах Європи. Наші молоді пари були запрошені туди для виконання вальсу та полонезу.

В 2009 році нам вдалося досягти активності та частоти проведення мистецьких програм, котрі були притаманними попереднім хвилям еміграції, щотижня або кожні 2 тижні. Ми всі знаємо з архівних документів, що в минулому культурні програми перших хвиль еміграції з України проводилися щотижня і що в той час митці їздили одні до одних дуже часто і брали участь у спільних програмах.

Характерна риса аматорських колективів – це нестабільність складу. З найрізноманітніших причин будь-хто може не прийти на репетицію чи на виставу в день виступу. З одного боку, усе відбувається на добровільних началах, ніхто не одержує зарплатні, а з другого боку, коли продані квитки і публіка в залі, – шоу мусить відбутися. Цей факт був і залишається для мене, та й, думаю, для всіх інших – основним фактором стресу. Як людина розумію, що кожен завжди має право вибору, може передумати брати участь у виставі і, скажімо, поїхати на озеро ловити рибу. З другого боку, як керівник театру, я, звичайно, маю з тим великий клопіт. Чого я тільки не перепробувала, аби це ставалося рідше! З роками я, здається, знайшла вихід з положення. Почала укладати з акторами спочатку усну, а згодом і письмову угоду – там було детально написано, що і коли буде відбуватися, як усе буде проходити, і досвід показав, що з таким підходом і з поясненням розривало угоду дуже небагато люде, і то – в критичних ситуаціях, коли по-іншому не можна було.

Незадовго ми створили вокальний ансамбль "Рідна пісня" і запросили Світлану Сех бути нашим музичним керівником та проводити з нами репетиції. Це вже був третій новостворений колектив після створення МУНО і вокально-інструментального ансамблю "Зорепад". В ансамблі "Рідна пісня" зараз співають Наталя Гриців, Лілія Суха, Тетяна Адамик, Ірина Климків та Світлана Семенко. Ми інколи співаємо разом з дівчатами: Іра Гриців, Валя Олійник, Маріанна Сех, Мар'яна Михайляк, Христина Піх, Аня Лагода. Взагалі-то у мене був задум мати молодіжний та дорослий склад ансамблю, а репертуар складати так, щоби були пісні, котрі ми при потребі можемо виконувати разом. Наш репертуар добре вписується в традиційні українські святкування, такі як обжинки, веснянки, Купала, коляда, весілля та інші. Ми також плануємо поповнити свій репертуар но-

вими сучасними українськими піснями. Нещодавно, 13 травня цього року, ми приймали участь у культурній програмі на запрошення Українсько-канадського фольклорного центру імені Петра та Дорис Кулів Альбертського університету.

В 2010 році ми поставили Івана Купала в екомузеї "Села спадщини української культури". Це – наш найбільший і найуспішніший проект. Над плануванням його працював комітет у складі зацікавлених акторів, мистецтвознавців та фольклористів: Наталя Кононенко, Петро Головай, Анна Звоздецька, Честер Куць, молодь з відділу МУНО, голови відділів УНО та ОУК (Організації українок Канади). Проект був спільним зусиллям багатьох українських організацій та спонсорів. І вся детальна інформація разом із фотографіями та відеоматеріалами знаходиться на інтернет-сторінці www.ArtsofLife.ca. На закінчення лише додам, що частиною Купальського проекту є створення 20-хвилинного аматорського відео та репертуарного збірника про Івана Купала, до котрого ввійдуть детальна інформація про свято Івана Купала, сценарій – план нашої програми, рекламні матеріали, аудіозаписи, які були використані у виставі, купальські пісні, фото костюмів та дидактичні матеріали для уроків культури на тему Івана Купала в українських двомовних школах. Цей репертуарний збірник, укомплектований фото- відео- і аудіо- матеріалами, послужить чудовим посібником для всіх, хто захоче ознайомитися з цим святом, та для аматорських колективів на зразок нашого.

Не можу не скористатися нагодою і подякувати тим, хто підтримував нашу програму порадою, участю та фінансово. Додаю список усіх наших партнерів і спонсорів. Проект був виконаний едмонтонським відділом Молоді українського національного об'єднання та Arts of Life Studio – студією сценічних мистецтв "Калиновий Тетрактус". Подяка від нас щира усім партнерам і спонсорам:

Після повернення до Едмонтону, в перших числах серпня, молодь виступила в українській програмі під час святкування Heritage days в парку Гавриляка.

Alberta Council for the Ukrainian Arts
Alberta Ukrainian Commemorative Society
Bishop Budka Charitable Society
Europa Travel
League of Ukrainian Canadians, Edmonton Branch
Peter and Doris Kule Centre for Ukrainian and Canadian Folklore
The U.N.F. Foundation
Ukrainian Canadian Benevolent Society of Edmonton
Ukrainian Canadian *Foundation* of Taras *Shevchenko*
Ukrainian Catholic Brotherhood of Canada, Edmonton eparchy
Ukrainian Cultural Heritage Village
Ukrainian National Youth Federation of Canada Edmonton Branch
Ukrainian Women's Association of Canada, St. John's branch
Ukrainian Women's Organization of Canada Edmonton Branch

Проект на Селі був більш ніж купальським святом. Програми розпочалися рано-вранці. Все розпочалося з демонстрації і відтворення основних купальських ритуалів, виготовлення декорацій, навчання пісень, ігор, танців та ін.:

– купальські пісні

– купальські ігри та танці: довга лоза, кривий танець, хороводи, ворожіння на вінках

– жіночі головні убори: вінки зі свіжих квітів і трав, вінки зі штучних квітів – для дівчат і русалок; пов'язування хусток – для заміжніх жінок

– купальські символи: виготовлення, прикрашення і традиційні ритуали навколо Купала, Марени та Купальського деревця.

На додаток ми включили до програми традиційні передкупальські роботи в українських домівках, використавши для цього хати, поле та городи Села спадщини української культури. Ми зіграли сцену принесення дарів полю та городам (щоб польові русалки оберігали їх від граду та засухи), детально вивчили господарські роботи, притаманні цьому часові літа. Оскільки в Україні традиційні свята часто несуть в собі елементи циганського життя (цигани кочували по Україні і охоче приєднувалися до забав та свят), то ми і циганський табір включили до програми. Крім того, скориставшись порадою п. Кононенко, протягом дня ми провели купальські ігри для дітей. Наша купальська програма включала, думаю, всі основні елементи Купальського святкування: ляльки Марена і Купало, вінкоплетення, хороводи, ворожіння на вінках (фортунка та пускання вінків на воду), ритуали навколо Марени і Купала та Купальського деревця, Купальський вогонь та стрибання дівчат і хлопців через нього – щоб освятити своє кохання, танці навколо вогню. Опівночі ожили лісові духи, Мавки і Русалки говорили словами "Лісової пісні" Лесі Українки. Опівночі "розцвіла" квітка папороті, і хлопці борються з лісовими духами, намагаючись украсти її для своєї коханої. Мавки і русалки розправляються з багатьма... лише найсильнішому і найсміливішому вдається вкрасти квітку... Всі дії відбувалися під

Учасниці ансамблю "Рідна пісня": Ірина Климків, Наталя Гриців, Валя Олійник та Світлана Семенко після концертної програми під час конференції Асоціації Фольклористів Канади в Едмонтоні. Зліва професор Петро Головай, третя зліва – професор Наталя Кононеко (Українсько-канадський фольклорний центр ім. Петра та Дорис Кулів Альбертського університету.

спів солістів та ансамблю "Рідна пісня".

Всього в програмі було задіяно з нашого боку 83 учасники. Почесними гостями були Василь Попадюк – скрипаль-віртуоз, Світлана Сех – солістка сопрано, та Люба Білаш – співачка та виконавець власних пісень. Василь Попадюк, крім участі в Купальській програмі, підготував також півгодинний концерт.

Адміністрація та працівники Українського села, особливо Шерлі Гаук, координатор програм, та Арнольд Грандт, діючий директор, надали нам усю необхідну допомогу. Вони прислухалися до кожного нашого побажання, все завжди було вчасно, з усмішкою і товариською порадою та допомогою. Крім приємних спогадів про успішний проект, ми винесли з тієї літньої програми неоціненний досвід праці в великому колективі та співпраці з чисельними організаціями.

В 2011 році під час українського фестивалю "Писанка" у Вегревілі ми знов із задоволенням провели Івана Купала, розпочавши день вінкоплетенням та плетенням купальських поясів з трав. У цьому році ми вперше наблизили наш показ Івана Купала до нашої кінцевої мети – відновити це святкування в Альберті в його первісній формі – не як показ того, що і як має відбуватися, а як народне гуляння. На цей раз ми ще не ставили собі за мету зробити повне святкування,

але думаю, що ми зробимо це в майбутньому. Писанка дуже добре підходить для початку цієї нової цікавої традиції у своїй програмі, отже, фестиваль відбувається саме в час, наближений до 7 липня – дати Івана Купала за українським календарем. Маю надію, що Купальські вогні едмонтонської молоді, котрі вони розпалюють протягом уже п'яти років, спричинять включення цієї традиції в програму фестивалю в Веґревілі.

Цьогорічне свято Івана Купала було зустріччю зі старими друзями і знайомством з новими. Ми робили програму сумісно з танцюристами веґревільських українських танцювальних шкіл "Сопілка" та "Промінь".

Найприємнішим моментом усіх наших репетицій з новими учасниками для мене є той час, коли включається музика і дівчата та хлопці, котрі ніколи раніше не бачили один одного, беруться за руки і ведуть Кривий танець. Згодом вони відтворять усі інші багаточисельні елементи ритуалу, але те перше ще розімкнуте коло, котре рухається то за сонцем, то проти сонця, обертається і загортається у вигнуту підкову, аж доки нарешті руки ведучої ряду і замикаючого з'єднаються, залишається для мене моментом народження дива.

На закінчення згадаю про нашу подорож до Боснії та України. В 2009 році, в час святкування 75-ліття МУНО, виникла ідея особливого ювілейного проекту. Маючи багато відеофільмів з попередніх вистав та виступів, ми вирішили поліпшити їхню якість, записавши діалоги в горах України і таким чином відредактувавши старі і дописавши нові відео, випустити гарний аматорський фільм. Більшість купальських діалогів під час нашої інтерпретації купальського свята побудована на творах Лесі Українки і Ольги Кобилянської. Збираючись у подорож в українські Карпати, ми завдяки чудовій і щасливій для нас випадковості налагодили контакти із внуком Ольги Кобилянської Олегом Панчуком і провели з ним змістовне інтерв'ю на каналі телебачення "Буковина". Ми також мали унікальну можливість у співпраці з місцевими аматорами України записати відео в селах і на полонинах Карпат. Телестудія Чернівецького телебачення запропонувала нам послуги свого відеооператора. По дорозі на Україну ми заїхали на святкування 100-ліття української парафії в Козерці, Боснія. Цей проект в Боснії став можливим завдяки підтримці Товариства ім. єпископа Будки. Члени управи і голова, пан Василь Дячук, і його дружина Олі дуже зацікавилися нашим проектом і, вважаючи, що зустріч молоді з Едмонтону з місцевою молоддю має велике значення, не помилилися. Виступ танцюристів місцевої групи "Козак" та молоді з Едмонтону дуже сподобався глядачам. Там, у Козерці, наша молодь з танцюристами місцевого колективу показала гостям свята елементи святкування Івана Купала. Наші дівчата і хлопці ще раз продемонстрували свій талант, товариськість, уміння працювати в колективі, знання своїх традицій і повагу до традицій інших народів. Дружня допомога родини Іллі та Лідії Семчишин зробила цю подоріж незабутньою для нас. Ми через півсвіту провезли свої вишиті сорочки і кольорові купальські вінки. І всюди їм знайшлося місце під сонцем. Це для нас багато значить.

Наша група потратила на проект в Європі добрих два тижні. Ми подоружували в Україну за власні кошти, але я ні разу не пошкодувала за втраченими

часом і коштами і не чула нарікань ні від кого. Всі наші актори і наші партнери в Україні більшість часу ходили одягнені в національні костюми: і на Чернівецькому телебаченні, і в транспорті, і по дорозі на інтерв'ю, і по дорозі на зйомки. Це пробуджувало цікавість і живий інтерес у віддалених куточках Карпатських гір, куди ми добралися в пошукові не зміненого часом давнього гуцульського духу, пейзажів і будов того далекого часу, що присутній у творах Ольги Кобилянської. Ми йшли стежками, де мало хто ходить, селами, куди мало коли завітає якийсь мистецький колектив, і думалося, що може то не випадково нас доля туди привела, може, то необхідно тим селам і тим селянам, щоб народний самодіяльний театр, як у часи Михайла Старицького, приїздив до них з виставами. Аби своїм чистої душі словом розвіював туман тієї русифікації і негативізму, що нав'язується в очі підростаючому поколінню з багатьох телевізійних каналів.

Минуло літо, і ми з гарними відео повернулися до Едмонтону, зі спогадами про ті гори і про небо над ними, що склалися у віршовані рядки:

Три дороги на три боки,
Купол неба на колі гір.
В ньому губляться дзвінко й високо
Міліони пісень та зір.
Там смереки ловлять за коси
І смолою в літо течуть.
Там вітрами пісні носить
І з водою пісні п'ють.
В різнобарвних пелюсток квітів,
Трав зелених гірських полонин
Я навчилась радість любити
Й цінувать неповторність хвилин.
В трьох джерелах купаються зорі,
Три ріки витікають з них.
До Дністра, аж у Чорне море,
Плине пісня зірок золотих.

(Вірш "Пісні та зорі" Наталії Гриців)

Ми записали кілька діалогів у Виженці Косівського району та на приватній полонині родини Тараса Рогів в Надвірнянському районі Івано-Франківської області. Пан Тарас, його мама, пані Марія, та сестра, Наталя Лавринович охоче відгукнулися на нашу пропозицію і погодилися взяти участь у нашому проекті. В нашому відеофільмі вони зіграли ролі батьків Гриця. А Ольга та Олександр Мельники з Івано-Франківська дозволили зняти сцени Настки у своєму домі, збудованому в традиційному карпатському стилі з тесаного бруса і без жодного цвяха, зігравши роль Насткиних тата і мами. Місцевий природолюб і поет Василь Зеленчук допомагав нам з транспортом, і в його дерев'яній хатині над рікою ми знімали сцену Гриця і Настки, а неподалік коло ріки палили вогонь, навколо котрого розповідалися карпатські легенди, котрі лягли в основу сцена-

Кривий танець навколо Купальського деревця, Марени і Купала. Мар'яна Михайляк і Володя Гриців замикають Купальське коло.

рію нашого фільму.

2011 рік для нашого колективу розпочався звично і розмірено. Все протягом цього року відбувається по-іншому, спокійніше і чіткіше. Очевидно, що досвід років дає про себе знати. Адже в складі нашої театральної групи 2011 актори з досвідом більше десяти років: Лілія і Остап Соха, Світлана Семенко, Володя і Іра Гриців, Маріанна Сех і Мар'яна Михайляк, Наталя Гриців, Лілія Суха, Оля і Томко Миц – всі вони були на сцені Едмонтону в 2000–2002 роках. Свій талант і вміння щиро дарують Ірина Климків і Таня Адамик. Надя Космина, котра приєдналася до "Сузір'я" кількома роками пізніше, вже також володіє всіми навиками, котрі складають мистецький доробок колективу. До нас порівняно недавно приєдналися кілька талановитих, патріотично настроєних, обдарованих дівчат та хлопців з України: Аня Лагода, Валя Олійник, Алекс Богданович, Віктор Сухий та інші. З таким складом працювати приємно і легко: коли актор любить свою справу і переживає за неї, знає що від нього вимагається, усвідомлює відповідальність взятої ролі – все складається ніби само собою. Творчий пошук веде наш колектив від зими до зими, від літа до літа... Влітку цього року, коли ми готувалися до виступу на фестивалі "Писанка" у Вегревілі, ми знов поїхали на природу, в гори, до ріки, бо то від неї, матінки-природи, наш народ завжди черпав натхнення.

Не приховуватиму, що протягом багатьох років досить активної праці не обійшлося і без непорозумінь. Актори – люди емоційні, напруга під час великих програм висока. З багаторічного досвіду я винесла розуміння тих пропис-

них якостей, котрими мусить оволодіти кожна людина, котра планує займатися громадською роботою: любов до людей, бачення перспективи, пристрасть у веденні справ, терпеливість і працьовитість. Поряд з усіма статутами в організаціях не завадило би мати щось типу обіцянки: "я приєднуюся до цієї групи людей, з котрими планую співпрацювати в злагоді, наполегливо і терпеливо, не переслідуючи особистих цілей (фінансових чи будь-яких інших), не переслідуючи колег з особистих амбіцій, і обіцяю, що не руйнуватиму результатів колективної праці, а буду працювати чесно на благо розвитку української культури, мови, і традицій...". Ще одна моя таємниця, котрою хочу поділитися, полягає в тому, що всі люди різні, і те, що подобається одни, може не подобатися іншим. Тому світ є таким, як він є – кольоровим, змінним, у вічному русі. Тому не дивлячись ні на що, треба думати добрі думки, говорити лише добрі слова і робити добрі справи. А решта працею здолається.

Те, що творчий процес підготовки та постановки вистави чи традиційного святкування в аматорському колективі є непростою справо, відомо всім. Це праця, котра вимагає не лише вкладення власних коштів, особистого часу, постійного і глибокого розуміння від членів родини, відповідного колективу працьовитих і терпеливих людей, які не шукають особистої вигоди і нагород, а й сприятливої обстановки, доброзичливості і взаєморозуміння. Хто робив це – знає про що йдеться. Так само загальновідомим є факт, що праця в колективі помножує потенціал кожного учасника, про що легше сказати словами Джозефа Діспензи: "...Forming a group of like-minded people to engage some humanitarian effort, for instance, magnifies the effect of the effort, at the same time amplifying our essential connection to one another. Since we are facets of the One, anything we undertake together moves everything upward exponentially for everyone..."

Минуло багато років з того часу, як я стала керівником "Сузір'я". За цей час

Під час зйомок відеофільму на полонині "Плоска" на Івано-Франківщині

через колектив пройшло дуже багато молоді. Одні прийшли і пішли, а інші залишилися на довгі роки. Вони уже вміють і знають дуже багато. Вони виросли в чесних, відвертих, духовно- сильних людей, і тепер питання полягає лише в

Лариса Цимбалюк Челядин. Після гопака

Лариса Цимбалюк Челядин. Привіт

Лариса Цимбалюк Челядин.
Тканина нації

Валерій Семенко.
Літні квіти, 2011, акрилик

Валерій Семенко.
В соборі, 2010, акрилик

Валерій Семенко.
Буковинський типаж, 2011, акрилик

Валерій Семенко.
Старий Шкрібляк, 1994, гуаш

Валерій Семенко.
Польові квіти,
2009, акварель

Валерій Семенко. Осінній натюрморт, 2011, акрилик

Валерій Семенко.
Троїсті музики, 1996, гуаш

Валерій Семенко.
Кугутчик, 1997, акварель

Валерій Семенко.
Битва червоних оленів,
1998, гуаш

Ірина Карпенко. Lady Winter – «Наша Маланка небом блукала, Бога шукала...»

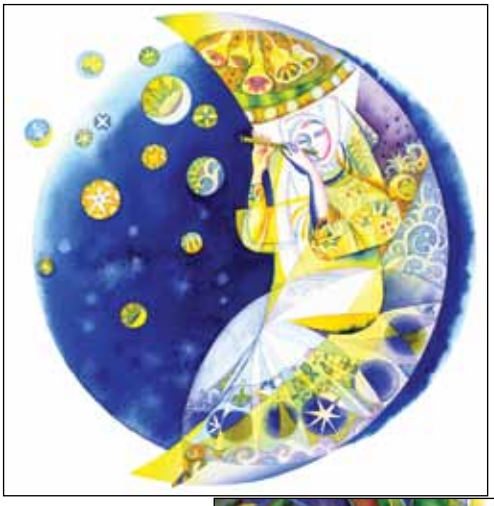
Ірина Карпенко. Dream – «Ходить сон біля вікон»

Ірина Карпенко.
Magic Leaf – «Паде додолу листя золоте»

Ірина Карпенко. Totem Meditations – «Тотемні роздуми»

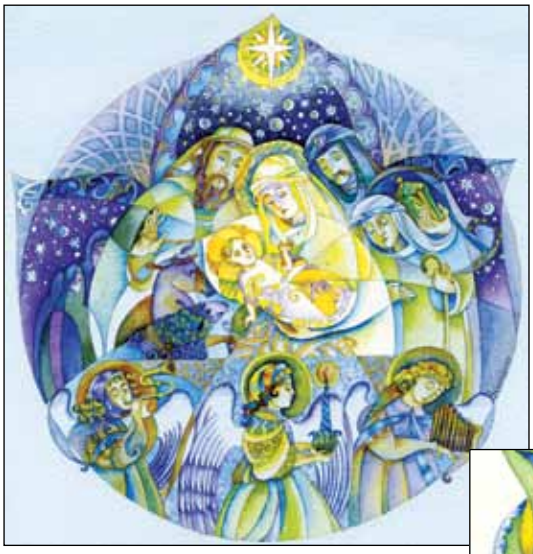
Ірина Карпенко. Sky Music – "Зоряна соната"

Ірина Карпенко. Main Ukrainian Celebrations – "Український народний календар"

Ірина Карпенко. Ukrainian Alphabet – «Ой жучку, мій жучку, подай білу ручку»

Ірина Карпенко.
Christmas – «Свята ніч, тиха ніч»

Ірина Карпенко.
Chicken –
«Вже Великдень недалечко...»

Ірина Карпенко.
Christmas Eve –
«Сніг приліг на поріг»

Святкування сторіччя Пласту, Едмонтонська станиця, 2011
(фото Андрія Шиманівки)

Танцювальний гурток "Дунай" (1990)

50-ліття ансамблю «Верховина» – гастролі по Україні (Ужгород, 2009)

Активіст Петро Саварин з дружиною Ольгою та Прем'єр Альберти Едвард Стельмах з дружиною

Прем'єр Альберти Едвард Стельмах із танцювальною групою «Черемош»

Актори театру «Сузір'я» та Петро Саварин на вечорі пам'яті Яру Славутичу

Під час презентації нових публікацій Видавництва КІУСу (л–п):
Франк Сисин, Сергій Плохій і Зенон Когут (жовтень 2011).

Студенти Альбертського університету з однолітками
із Львівського університету

Студенти розкопують залишки садиби Мазепи (2010)

Марія Фішер-Слиж відзначає свою філантропічну діяльність презентацією нового тому Грушевського в Торонті, підготовленого Центром досліджень історії України ім. Петра Яцика при КІУСі (директор Франк Сисин – справа).

Під час презентації книги «Champions of Philanthropy: Peter and Doris Kule and their Endowments» в Альбертському університеті, 2 листопада 2010

Презентація довідника «Архівна україніка в Канаді» у Провінційному архіві Альберти 8 червня 2010 (л–п): Ірина Єндзьовська, Зенон Когут, Ірина Матяш (упорядник), Богдан Клід, Радомир Білаш, Андрій Нагачевський, Богдан Медвідський, Надя Цинцар

Зустріч «Сузір'я» з мистецтвознавцем Мирославом Куцем (в центрі за столом). Зліва від нього: Віра Михайляк. Стоять: Роман і Мар'яна Михайляк, Наталя і Володя Гриців, Леся Шевчук, Соломія Цісар, Христина Нич, Назар Порицький, Маріанна Сех, Ліля і Остап Соха, Оля Цибульська та Люба Цісар. Сидять на сіні: Роксолана Цісар, Лілія Суха з сином Назаром та Павло Цісар.

«Сорочинський ярмарок». В ролях Оля Миц (стоїть), Віра Михайляк, Валерій та Світлана Семенки і Роман Михайляк. На фото справа: Ліля Суха, Наталя і Володя Гриців

«За двома зайцями». В ролях – молодь МУНО, актори «Сузір'я». Голохвастий – Стас Павленко

Івана Купала 2010. Фото Якова Гейна, Марка Левицького і Петра Гриціва

Івана Купала 2010. Фото Якова Гейна, Марка Левицького і Петра Грищіва

Мандолінний ансамбль Св. Миколая.
Фото 1980 р. Задній ряд: Оля Зенюк, Павлина Ожеховська, Оля Мельничук, Марія Левчук. Передній ряд: Аліса Муха, о. Микола Дядьо, Тома Панилик

Мандолінний ансамбль Св. Миколая. Фото 2010 р.

тому, де вони знайдуть той колектив, ту сприятливу обстановку сприяння молодому талантові та пошани до добре зробленої справи. Нині мені особисто хотілося б, щоб хтось із нашої молоді взяв на себе ініціативу керівництва театром, кожен з них уже готовий і вміє все необхідне робити. Мені б тоді був час більше співати, повернутися до писання віршів, котрі я так любила складати, коли в мене було більше вільного часу. Віршем, написаним в 1998 році, я і закінчу свою розповідь. Тоді, давно, приїхавши на чужу землю, я написала цю "Обіцянку", а тепер з усмішкою думаю собі, що, напевно, дотримала даного тоді слова...

Я обіцяю світові любов,
Поезії – світанок, праці – день.
Коханню – надвечір'я і розмов прекрасну музику,
Й слова моїх пісень.
Я обіцяю світові любов,
Душі – свободу, віру – небесам.
Дорогам – вільні кроки без оков
І ріки, повні вод, життя мостам.

Зі своїх спогадів та з використанням архівів сина, Володимира Гриціва, підготувала Наталя Гриців.

Едмонтон
Липень-серпень 2011 року.

Творча група молоді під час планування Івана Купала-2011: Маріанна Сех, Аня Климків, Володя Гриців і Мар'яна Михайляк – стоять; Володя і Аня Лагода та Надя Космина – сидять. Фото Наталі Гриців.

УКРАЇНСЬКА МУЗИКА

Лаврентій Пшик
(Едмонтон)

КОРОТКА ІСТОРІЯ МАНДОЛІННОГО АНСАМБЛЮ СВ. МИКОЛАЯ

У вересні 1979 року на запрошення пок. всечеснійшого отця Миколи Дядя, пароха едмонтонської парафії Св. Миколая УГКЦ, восьмеро осіб прийшли до церковного будинку з метою навчитися грати на мандоліні. О. Дядьо на таблиці начеркнув п'ять ліній – це позначало п'ять ліній музичного ставу. Тоді він начеркнув чотири лінії – це чотири струни мандоліни. Ось так спіткнула доля вісім музикантів-гравців на мандоліні, перших членів мандолінного ансамблю при парафії Св. Миколая – Софію та Келлі Гунчак, Шеллі Качман, Мері Левчук, Олесю Муху, Павліну Ожеховську, Тому Панилика і Влодка Вандзюру.

Під терпеливим наглядом о. Дядя покращалися вміння цих гравців, та у 1981 вони спромоглися вперше виступити перед публікою, а саме, під час парафіяльного дійства церкви Св. Миколая. При цьому музиканти навчилися, як то дуже важливо правильно настроїти інструменти!

Завдяки поширенню вістки про існування ансамблю, число його членів збільшилося. Чимала кількість осіб, котрі в дитинстві навчилися грати на мандоліні, тепер повіднаходили свої інструменти, натягнули нові струни, настроїли їх та приєдналися до ансамблю.

Під ласкавим керівництвом о. Дядя ансамбль виступав на багатьох імпрезах, як-от на фестивалях українських колядок та шевченківських концертах. Поступово зросла слава ансамблю, його запрошували на багато прийнять, концертів, інколи виступали разом із парафіяльним хором церкви Св. Миколая та з численними різноманітними солістами.

Після того, як д-р Ернест Канасевич приєднався до ансамблю, репетиції і виступи стали легші. Це тому, що д-р Канасевич, будучи також блискучим мандолінистом, узяв усі рукописи партитур групи та переписав на комп'ютері. Згодом завдяки його зусиллям було видано три професійної якості збірки української, багатокультурної та різдвяної музики, легкої до засвоєння. Далі у 1990 році пан Лаврентій Пшик вступив до ансамблю і своєю грою на контрабасі додав нового виміру до його звучання.

Улюблений диригент та натхненник мандолінного ансамблю о. Дядьо відійшов у вічність 1995 року. На пошану покійного, владика Мирон (Дацюк) дозволив, щоби мандолінний ансамбль заграв у Катедрі Св. Йосафата після відслуження парастасу. Це була рідкісна подія, коли в українському храмі зазвучали музичні інструменти під час відправи.

З упокоїнням о. Дядя мандолінний ансамбль зазнав величезну втрату. В наступних місяцях декілька осіб чергувалися в ролі керівника групи, а згодом, восени 1996 року, підняв паличку диригента пан Лаврентій. Дійсно, саме отець Дядьо не раз висловлював надію, що Лаврентій стане його наступником як керівник групи. А дружина Лаврентія Маріанна також вступила до ансамблю і замінила свого чоловіка на контрабасі.

Під керівництвом Лаврентія Пшика Мандолінний ансамбль Св. Миколая зріс не тільки чисельно, а й якісно. Запрошувалися й приєднувалися до групи не тілкьки самостійні гравці, а й також члени інших музичних груп. Пан Лаврентій скомпонував понад 60 оригінальних творів і створив більш ніж 120 нових обробок, збагативши репертуар ансамблю. Вони виступали 20-30 раз на рік, у старечих домах, сеньйорських домах опіки та гуртожитках, а також гастролювали у державному парку м. Джаспер під час новорічної забави-Маланки, на головній сцені едмонтонського міського багатокультурного фестивалю та на різноманітних українських фестивалях у провінційному історико-культурному заповіднику "Село спадщини української культури" та фестивалі "Писанка" у м. Веґревіль. Крім того, на спеціяльне запрошення мандолінний ансамбль поїхав до м. Калґарі виступити під час фестивалю різдвяних колядок та був учасником спеціяльних заходів, влаштованих благодійним "Ротарійним клюбом", німецько-канадським культурним товариством та католицькою благодійною організацією "Лицарі Колюмба".

Заходами мандолінного ансамблю було видано три записи на компакт-дисках: "Музична мозаїка" з народною музикою української та інших культур, "Різдвяна мозаїка" з українськими та іншими різдвяними колядками та піснями, і "Музика "мандо" з українськими та іншими оригінальними піснями, в т. ч. вокальними та, очевидно, інструментальними.

Мандолінний ансамбль Св. Миколая особливо пишається двома проєктами, розробленими, спонсорованими та режисованими Лаврентієм Пшиком. Уже декілька років поспіль ансамбль презентує програму під заголовком "Музичні роздуми до Посту". Автор цієї програми – Лаврентій Пшик. Програма зосереджувалася на темі "Миру", включала читання з Святої Євангелії, відповідні коментарі та музику у виконанні ансамблю та мішаного камерного хору. Під час великопосного сезону вдалося цю програму презентувати у декотрих церквах та навіть у школах, підпорядкованих міській католицькій освітній раді. Усі свідки та слухачі цієї великопосної програми відчували емоційне та духовне піднесення.

Фото 1999 р.

Лаврентій Пшик диригує

Наступний проєкт отримав назву “Струни крізь випробування до успіху”. У цій програмі музика, спів та фотографії переплітаються у представленні історії українських іммігрантів у східній Альберті, їхній побут, страждання, ролю музики в їхньому житті. Вперше виступили з цією програмою в 2007 році у відділі “Авґустана” Альбертського університету у м. Кемроуз, далі під час фестивалю “Писанка” у м. Веґревіль у 2009 та 2010 роках та в культурному центрі при парафії Св. Василія у м. Едмонтон в 2011 році. Режисер-продюсер цієї постановки – Лаврентій Пшик, за допомогою д-р Ґлиніс Гуд, котра зібрала фотографії з архівів університету та від членів ансамблю; і пані Ді Патрикин, котра уклала комп’ютеризовану презентацію візуальних зображень на підставі сценарію, написаного Л. Пшиком.

Зі скромних початків вісьмох музикантів та кілька штрихів на чорній дошці мандолінний ансамбль зріс і сьогодні налічує 34 членів, з котрих два є з найперших – Мері Левчук та Олеся Муха.

Небагато членів відійшло за ці роки з ріжних причин – чи то зайнялися іншими справами, чи то уже стан здоров’я не дозволив. Серед них: Ольга Андерсон, Павліна Ожеховська, Том Панилик, Ольга Мельничук, Винстон Вутуні, Ольга Міллер, Славко Коломийчук, Тед Кіцько. З жалем також згадуємо тих дорогих членів, котрі уже пішли на вічний спочинок: о. Микола Дядьо, Ернест Канасевич, Том Гнатюк, Дорис Рудяк, Микола Боднар, Віктор Байрак, Евген Міхальсон, Василь Нецик та Марійка Пасула.

Ми вдячні, що на їх місце приступили нові члени грати у нашій групі. Усі, хто в який-небудь спосіб причетний до діяльности нашого ансамблю, відчувають дружбу, родинну близькість, дбайливість один про одного.

Місія нашого ансамблю включає в себе неписане поняття служби. На підставі біблійного прислів’я “Кожному дано завдання служити” розроблено місію ансамблю в трьох частинах:

1) отримати задоволення від товариства і від музикотворення

2) покращити свої музичні вміння та розширити репертурар ансамблю

3) пропагувати нашу музику посеред різноманітної публіки.

З надією молимося, щоби Мандолінний ансамбль Св. Миколая продовжив свою діяльність ще на багато років у службі кожному з його членів та загальній громаді на виконання своєї поставленої місії.

Члени Мандолінного ансамблю Св. Миколая вдячні Лаврентієві та Маріанні за ті численні роки, котрі вони віддали задля своєї мандолінної рідні. Усі члени ансамблю завдячують один одному за ту беззастережну відданість, цілеспрямовані зусилля, обдаровані таланти та дружні зв’язки, що скріплювали існування мандолінного ансамблю уже понад 30 років.

Тарас Філенко
(Пітсбург)

ІНТЕРВ'Ю З ЛІЛЕЄЮ ВОЛЯНСЬКОЮ

Моя співпраця з Лілеєю Волянською продовжується більше двадцяти років. Якщо взяти до уваги, що цей період позначений історичними змінами в українському соціально-політичному житті, національній культурі, мистецтві та музиці, то значення праці і осягнень на мистецькій ниві набуває особливого значення. Саме під таким кутом можна розглядати величезну роботу, яку осягнула Лілея Волянська – співачка, педагог, диригент, літературний редактор, художниця. По суті, вона продовжила розвиток української традиції ренесансного типу, що побутувала на терені України в минулому столітті, коли діячі національної культури проявляли себе в різних аспектах культурного життя.

Творче спрямування Лілеї весь час було позначене українською тематикою. Вона була одна з перших в багатьох напрямках розвитку української музики: працювала над першим циклом записів концертів Бортнянського в Канаді, була першою канадською співачкою, яка записала твори Лисенка в Україні. Вона була перша, хто зробив легальні записи в Україні творів американських композиторів на одному диску, вона була відкривачем для українського слухача великої низки творів композиторів української діаспори, вона була ініціатором багатьох музичних, музикознавчих та педагогічних проектів, перед якими можна поставити слово "вперше".

Чи не ідеалізм, притаманній її натурі, спонукав Лілею Волянську піти на ризик і розпочати багато мистецьких проектів, кінцевий результат яких ніколи не був визначеним наперед? Що примусило її знехтувати стабільною кар'єрою в Канаді і шукати нових шляхів для утвердження та розвитку української культури та мистецьких ідеалів взагалі? На такі філософські питання краще ніж вона сама, мабуть, не відповість ніхто. Через те я вирішив провести інтерв'ю з Лілеєю Волянською особисто.

Т. В. Що спонукало тебе посвятити життя українській музиці?

Л. В. Насамперед мабуть треба сказати, що родинне оточення мало на мене величезний вплив. Мої батьки були посвячені справі розвитку української культури в різних аспектах. Мій батько, лікар Олег Волянський, завжди підтримував національні традиції в родині, був багаторічним диригентом хору, працював для української громади. А моя мати Людмила Волянська була редактором газети "Свобода", активною політично-культурною діячкою. До речі, мала прекрасний голос та виступала в драматичних та оперних постановках творів українських композиторів. Взагалі, дивлячись на все моє творче життя,

бачу, яку величезну ролю відіграла підтримка спочатку моїх батьків, а тепер моїх донь Лади й Ніни.

Мабуть через це родинне посвячення, я вирішила відвідати Україну ще до проголошення незалежності. І я потрапила саме в той час, коли звершився цей злам і та хвиля подій емоційно піднесла і, можливо, визначила мій подальший мистецький шлях. Я пригадую той день, коли 16 липня 1990 року, ідучи разом із секретарем Просвіти ім. Тараса Шевченка в Києві по Майдану Незалежності (в той час площі Жовтневої революції), ми влились в лави демонстрантів, які щойно одержали звістку про проголошення суверенітету України. Люди почали спонтанно співати гімн "Ще не вмерла Україна" – почали але після трьох рядків спинились, бо не знали ні подальшої мелодії, ані слів. І тоді мене винесли на підвищення, щоб я співала гімн, який був заборонений всі ці 80 років і за виконання якого люди відбували покарання в таборах Сибіру. І коли я згодом дізналась, що я вперше публічно проспівала весь твір, який пізніше був проголошений гімном України, це було величезне емоційне враження, яке не забувається ніколи. Натовп збільшувався, і раптом тисячі людей на єдиному емоційному злеті підхопили ті пісні, яких вони майже не знали, такі як "Не пора, не пора," "Чуєш, брате мій" та інші. На другий день я співала перед тисячами людей, що прийшли на мітинг біля Київської міської ради, і я бачила сльози на очах людей, що вперше почули гімн, а за ним стрілецькі пісні, пісні, що співали під час аизольних змагань. Це був унікальний час, про який кожний митець може тільки мріяти.

Т. В. Я знаю, що твоя популярність в Україні була величезна, ти одержала багато запрошень на виступи, записи. Що найбільше запало в пам'ять від того часу?

Л. В. Справді, мене почали запрошувати виступати по Державному радіо та телебаченню, я співала в великій кількості концерти в різних містах України – від найбільших концертних залів столиці до камерних виступів в музеях Тараса Шевченка, Миколи Лисенка. Запам'ятались виступи перед молоддю. В 1991 р. одержала запрошення на стажування в Київській консерваторії, і саме тоді мене запросили виступати в Київському академічному театрі опери та балету, де я виконувала провідні партії в операх "Наймичка" (роль Катрі) Михайла Вериківського, "Запорожець за Дунаєм" (роль Оксани) Семена Гулака-Артемовського, а в 1992 році протягом всього концертного сезону п'ять разів виконувала роль Наталки в опері "Наталка Полтавка" за М. Лисенком. До речі, я вперше зробила сольний диск для сопрано виключно із творів основоположника української музики до 150-річчя від дня народження Лисенка, в який ввійшли записи з його опер "Тарас Бульба", "Наталка Полтавка", "Ноктюрн", "Чорноморці" в супроводі Симфонічного оркестру Державної телерадіокомпанії, диригент Іван Гамкало. В другій половині диску романси та обробки народних пісень я записала в твоїм супроводі фортепіано.

Т. В. Я знаю, що до цього диску Лисенкових творів ти мала також записи, зроблені в Канаді?

Л. В. Так, я б сказала, що взагалі моя оперна кар'єра почалась від виконання і записів творів Лисенка. Провідна роль в опері "Наталка Полтавка" була виконана мною ще у 1984 році у постановці Володимира Колесника. Згодом брала участь як солістка у записах духовних концертів Бортнянського, записаних вперше в Торонто за підтримки фундації "Тисячоліття України" (Ukraine Millennium Foundation) у 1985-1987 роках.

Взагалі я присвятила багато часу і зусиль до популяризації маловідомих творів українських композиторів. Мене часто запрошували на прем'єрне виконання ще в Канаді – у "Літургії Тисячоліття" Юрія Фіали, ораторії "Неофіти" Мар'яна Кузана. Згодом, в Україні я була першою виконавицею деяких творів однієї з найбільш відомих композиторок України Лесі Дичко, романсів Губи, Мейтуса, Фільц, Михайла Чембержі. До речі, я представила його пісню "Ластівка" вперше в палаці "Україна", і цей твір згодом був визначений, як найкращий музичний твір року. Я також намагалась популяризувати твори молодих, тоді ще маловідомих українських композиторів, Особлива творча дружба мене повязує із В. Степурко.

Т. В. Справді захоплює багатогранність твоїх музичних проектів як в Канаді, так і чисельних концертних турне по Україні.

Л. В. Чому тільки там? Я намагаюсь популяризувати українську музику скрізь, різними формами та засобами. Не багато людей знає, що ще на початку 1990-х років я взяла участь в соло-турне в Польщі та Росії і саме з метою поширення української музики. В Москві запам'ятався виступ в концертному залі колишнього собору, де я виконала в майже двогодинній програмі виключно твори українських композиторів-класиків та сучасних митців.

Т. В. А щось оригінальне запам'яталось із польських гастролей? Я знаю, що твоя родина по стороні батька походить з Перемишля, чи не тому ти мала турне в Польщі?

Л. В. Не тільки через це. Мене запросили брати участь у міжнародному фестивалі духовної музики, і я вирішила скористатись із такої нагоди, щоб представити українську духовну музику композиторів діаспори, оскільки тоді не було духовних творів сучасних українських композиторів. Але насправді, польська публіка приймала концерти з величезним захопленням. А відносно чогось незвичайного, то запав у пам'ять концерт із духовних творів американських та українських композиторів діаспори, що я виконала в підземній каплиці в соляній шахті Велічка, де навіть статуї святих та канделябри на стелі були зроблені із солі. Так глибоко, зауважили шанувальники після концерту, українська музика ще в Польщі не звучала.

Т. В. Але повернемось до України. Поміж камерними концертами, записами та оперними виступами, чи ти брала участь у мистецьких біенале або конкурсах?

Л. В. Відносно конкурсів, то тільки тоді, коли запропоновану мною пісню "Ластівка" визначили кращою в цьому жанрі. В біеналі не співала, але брала участь у кількох престижних фестивалях, які відбувались у різних містах України. В 1991 році мала сольний концерт в залі Львівської філармонії, це був перший фестиваль "Віртуози", який, до речі, відсвяткував в цьому році 20-річний ювілей. Той перший фестиваль був присвячений творчості невідомих на терені України композиторів, які працювали поза її межами. Публіка сприйняла ті малознані твори з величезним захопленням. Можливо, це і спонукало мене зробити ще одни сольний диск із записами комозиторів, які жили в Канаді, Англії, Франції, Америці. Цей диск був записаний через рік і був представлений в 1993 році. До нього ввійшли твори композиторів, які до того ніколи не звучали в Україні, – Лариси Кузьменко, Ігоря Соневицького, Миколи Фоменко, Василя Шутя, Стефанії Туркевич-Лук'янович, Федора Якименко, Лева Волянського та Федора Євсевського. Зацікавлення цією музикою було таке велике, що деякі твори були перекладені для оркестру і записані мною на цьому диску в супроводі Народного оркестру Державної телерадіокомпанії України (дириґент Валерій Варакута).

Т. В. Мені здається, що твоя просвітницька діяльність і справа популяризації невідомих сторінок української музики стало, образно говорячи, твоїм творчим кредо, чи не так?

Л. В. Я думаю, що вся гарна музика, незалежно від культурної приналежності, жанрового різновиду або стилю, має бути представлена на концертній естраді. Можливо через це, коли я відчула, що українська публіка зацікавлена також рідко виконуваною тоді американською музикою, я спробувала заповнити цю прогалину. Вибрала найбільш відомі твори, які стилістично визначили напрямок розвитку американської музики на початку двадцятого століття, – спірічуелс, як основний архетип американського фольклору, твори Д. Гершвіна, Дж. Маккю та інших композиторів. Я так і назвала цей диск "Американське ретро".

Т. В. Я знаю, що твій батько Олег провадив хором, мати Людмила брала участь в оперних виставах, сестра Богданна очолює багато років хоровий ансамбль "Промінь", брат Лев пише музику. Здається, що ти поєднала в собі всі родинні таланти. І помимо виконавства, приділяєш багато часу хору, викладанню та громадській роботі.

Л. В. Хорова культура завжди була ознакою української музики. Від поліфонії українських композиторів Веделя, Бортнянського, Березовського до дітургій Фіали і Дичко – ця сфера національної духовної музики завжди була основопо-

ложна в моїй музично-викладацькій роботі. Ще в Україні я тісно співпрацювала із членами Спілки композиторів, Музичного товариства. До речі, під егідою Музичного товариства я провадила більшість своїх концертів, започаткувала контакти з митцями цієї організації майже від перших концертів в Україні. Пригадую, що мій самий перший виступ у Києві відбувся у 1990 році в переповненому залі Будинку вчителя, колишньому приміщенні Центральної Ради. До речі, біля цього будинку згодом встановили пам'ятник першому президенту незалежної України Михайлу Грушевському. Тоді я сприйняла ті овації та зливу квітів, як данину моїй родині, що була репресована в Києві наприкінці 1920-х років. Мого діда Івана Шарого, який завідував в той час Київським будинком учених, заарештували в 1929 році, а через три місяці, на самому початку 1930 р., він був розстріляний. Він був філологом за фахом, українським патріотом за духом. Ще студентом він боровся під Крутами, та написав першу статтю про цю трагічну битву, де поліг цвіт української студентської молоді.

Мені говорили, що для української публіки тоді це були також унікальні концерти. Не тільки тому, що я була перша співачка з Канади, яка виступала в Україні, а ще й тому, що я виконувала твори, які ще майже вчора були забороненими. За їх виконання людей саджали в тюрми. І ці концерти були також політичним актом, що спонукав до утвердження щойно вибореної незалежності. Вже тоді я намагалась сполучити українські та канадські музичні організації.

Т. В. Чи можеш пригадати якісь наслідки такої співпраці?

Л. В. Одним із великих проектів стала публікація монументального твору – книги-альбому про творчість Миколи Лисенка, кола його сучасників, про культурну, національну ідентичність та політику в Україні 19-го століття. Це англомовне енциклопедичне видання, "The World of Mykola Lysenko" (Світ Миколи Лисенка), вийшло друком в Україні за рахунок і при підтримці канадської фундації "Тисячоліття України". Посвячення цій роботі, що забрало кілька років, вважаю даниною пам'яті великому композитору. Мені було приємно працювати з тобою та твоєю матірю Тамарою Булат над англійською редакцією вашого твору. В останні двадцять років були також інші цікаві проекти, пов'язані з виданням релігійно-фольклорних збірників для репертуару в едмонтонських українських двомовних школах, наприклад Song of the Soul.

Т. В. Я знаю, що в твоєму репертуарі твори багатьох жанрів: від оперного до джазу, від афро-американських спірічуелсів до релігійних творів сучасних композиорів. Багатогранність твоєї творчої палітри подиву гідна. Але все ж таки музика якого стилю або історичного періоду тобі ближче всього?

Л. В. Я мушу сказати, що з віком приходить певна мудрість. Чим ближче людське життя до кінця, тим ближче ми до Бога. І хоча в українсьому репертуарі багато партесних концертів та сольних творів, але найближче твори Бортнянського. Його так легко співати, така легкість, просто підносить вгору,

де, за словами Херувимської Пісні, ми покидаємо життєву печаль. Мені зараз найбільше відповідає прекрасна релігійна музика, твори різних жанрів – від солоспівів Ігоря Соневицького до партесної музики українських композиторів періоду барокко та класицизму.

Т. В. Переглядяючи рецензії на твої концерти, статті в довідниках та енциклопедії, я зауважив, що твоє життя не тільки у виконавстві та викладанні, але й у величезній громадській роботі та благодійній діяльності.

Л. В. Я думаю, що за своєю природою справжній митець є філантроп, особливо в галузі української культури, незалежно від державної приналежності. Справді, я зараз приділяю цьому дуже багато часу – останні роки очолюю фундацію "Тисячоліття України". До речі, ми спонсорували не тільки видання про Миколу Лисенка, але й запис дисків із творами Якова Степового, працюємо над виданням збірника "Композитори української діяспори", долучились до багатьох проектів по підтримці творчості композиторів України. Тепер, завершивши свою тридцятилітню виховничу діяльність при українській двомовній програмі навчання, працюю як диригент дитячих хорів, викдадаю вокал братам-василіянам, впроваджую проекти, що популяризують українські творчі сили, всіляко сприяю налагодженню міжнародних справ, пов'язаних з українською музикою. І сподіваюсь, що внесок, який зробили культурні та музичні діячі, які працюють у Північній Америці, ввійде як вагома складова частина розвитку української кільтури в світі.

Лілея Волянська в ролі Марії фон Трапп під час репетиції оперети "Саунд оф Мюзик" у коледжі Мерімаунт Мангаттан, Нью-Йорк, 1967

Лілея Волянська художниця перед своїм стінописом "Лісова пісня" в ресторані "Троянда", Едмонтон, 1976

Л.Волянська отримує диплом від маестра Колесника після закінчення курсів хорової диригентури, Едмонтон, 1980

Лілея Волянська в ролі Наталки в опері "Наталка Полтавка" постановки Володимира Колесника в Торонто 1984

Лілея Волянська солістка при запису арій Миколи Лисенка з Українським державним симфонічним оркестром, диригент Іван Гамкало, звукорежисер Леопід Бильчинський, Київ, 1992

Північноамериканське турне імені Миколи Лисенка: зліва Петро Саварин – громадський діяч, Лілея Волянська – солістка, д-р Тамара Булат – головний доповідач, Марія Дитиняк – голова Українського музичного товариства Альберти, Богдан Конвей – голова фундації "Тисячоліття України", Едмонтон, 1996

Л.Волянська солістка на конференції учителів музики, Едмонтон, 1999

Л.Волянська диригент дитячого хору Св. Матея з Української двомовної програми під час виступу в легіслятурі Альберти, Едмонтон, 2001

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Інна Нагорна
(Рівне)

КАНАДСЬКИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ УЛАСА САМЧУКА

Пошуково-дослідницька робота Літературного музею Уласа Самчука в Рівному дотична насамперед обширів України років Другої світової війни, зокрема Волині. І це закономірно. Адже письменник тут народився, тут збігли роки його дитинства і юності, навчання в школі та гімназії, тут відбуяла пора його найподвижницької праці – редакторство в часописі "Волинь". І хоч більшу частину життя Улас Самчук перебував за межами України, але думками і мріями був з нею завжди.

"... Можна пережити роки і роки, війни і революції, переїхати континенти, перечитати гори книг, пізнати вулиці й перевулки Парижу, але такі назви, як Дермань, Романів, Обичі, Жолобки, Тилявка, всі ті немощені шляхи, всі урочища і займиська сидітимуть у твоїй душі, як гострі цвяхи, і вимагатимуть данини".

Ці слова народилися в Уласа Самчука і лягли на папір у далекій Канаді, на землі мирній, затишній, благополучній, зі стабільними і прогнозованими цінностями – на так званій ТВЕРДІЙ землі. Вони яскраво свідчать про те, що друга батьківщина (а в Канаді Самчук прожив майже сорок років) для письменника так і залишиться тільки другою.

Улас Самчук розумів, що за океаном потребують робочих рук, а не письменника- українця, який пише українською мовою. Однак іншого виходу для таких, як він, не було. Отож, 3 жовтня 1948 року на кораблі "Генерал Стюарт" Улас Самчук і його дружина Тетяна причалили до берегів Канади. А вже через два дні Самчуки приїхали в Торонто, де й мешкали до останніх днів свого життя і де знайшли вічний спочинок.

Про перші свої зустрічі в Торонто письменник згадує не раз. Він особливо був зворушений щирими братськими вітаннями, обіймами. Коли авто під'їхало до домівки Данилюка, який зустрів Самчуків, то переселенців оточили люди, які вітали великого письменника і публіциста, твори якого вони читали і любили. У Данилюка Самчуки замешкали тимчасово. Пізніше тривалий час жили в домі інженера Євгена Пастернака.

Облаштування у Торонто давалось нелегко. Насамперед виникло питання помешкання і працевлаштування. Дружина Тетяна пішла працювати на фабрику, а Улас Олексійович засів писати другий том "Осту". Перший том епопеї під назвою "Морозів хутір" з'явився друком у Регенсбурзі буквально напередодні відбуття Самчуків до Канади. Другий же том під назвою "Темнота" побачив світ у 1957 р. в Українській Вільній Академії Наук, що в Нью-Йорку.

Перебуваючи на канадській землі, Улас Самчук чимало праці доклав до перевидання своїх творів, насамперед "Волинь" та роману "Марія". Так, у Торонто 1952 року вийшла третім виданням перша частина "Волині", а згодом і інші два томи трилогії. У тому ж 1952 році в Буенос-Айресі побачило світ третє видання "Марії".

Прибувши до Канади, Улас Самчук намагався встановити контакт із земляками. Насамперед налагодив добрі стосунки з тими українцями Торонто і Вінніпегу, які до нього ставилися прихильно. У Торонто це були подружжя Пастернаків, Шумовських, Соколиків та інші. У.Самчук у різні роки листувався з ними, підтримував особисті контакти, нерідко вони сім'ями виїздили на відпочинок, що зафіксовано на багатьох фотознімках. Наприкінці 40-х років XX ст. У.Самчук активно розпочав роботу над новим романом "Чого не гоїть огонь". Роман вийшов друком у 1959 р. у Нью-Йорку.

Після переїзду до Канади У.Самчук остаточно відійшов від безпосередньої політичної діяльності. Відстоювання своєї політичної платформи він здійснював переважно пером публіциста. Для поширення власних поглядів письменник намагався знайти організаційне підґрунтя. Тож на початку 1950 року він зробив спробу відновити діяльність МУРу, що діяв під його орудою три роки у Німеччині. Дану мету переслідували статті Уласа Самчука "МУР і мурівство". Однак, розпорошення колишніх членів МУРу по різних країнах Європи і Америки, яке відбулось у кінці 1940-х років, не дало змоги відновити діяльність організації.

Улас Самчук хотів консолідувати творчі сили і тому виношував план створення у Нью-Йорку українського літературно-мистецького клубу, на основі якого у 1954 році і виникла Організація українських письменників "Слово". Зазначимо, що статут ОУП "Слово" був прийнятий 1 січня 1957 р., а з'їзд пройшов 6-7 грудня 1958 р. у Нью-Йорку. Улас Самчук був одним з найактивніших членів організації і брав участь у роботі всіх шести з'їздів, які відбулися за його життя. На першому з'їзді ОУП "Слово" (1958 р.) Улас Самчук визначив роль "Слова" як наступника МУРу, що діяв під його орудою у Німеччині. На другому з'їзді він виступив на симпозіумі "Традиції і новаторство". У доповіді на III з'їзді зробив жанровий огляд літератури між двома війнами. З 1962 по 1987 роки Улас Самчук входив до редакційної колегії 11 збірників "Слово", які видавалися ОУП. Отож, протягом багатьох років наш видатний земляк віддавав знання, досвід, енергію на зміцнення і утвердження цієї письменницької організації на американському континенті.

В кінці 1940-их–початку 50-их років Улас Самчук помістив ряд актуальних статтей у нью-йоркській "Свободі". Згодом у 1953 році редактор Антін Драган

назвав У.Самчука серед тих, що "дали великий і вартісний вклад у розбудову "Свободи".

Улас Самчук налагодив співпрацю з рядом українських громадських організацій. Одночасно здійснює поїздки Америкою і Європою. Зокрема, у 1953 році Улас Самчук об'їхав з відчитами значну частину Канади, побувавши у Содбурі, Вінніпезі, Вегревілі, Мирнамі, Едмонтоні, Калгарі, Ванкувері, Монреалі, Оттаві, Віндзорі. В листопаді 1965 року письменник виступав перед православними українцями в Чикаго.

У 1962 році У.Самчук увійшов до комісії-журі конкурсу проектів пам'ятника Шевченку у Вашингтоні. Комісія нараховувала 11 чоловік. 14 липня 1962 року вона прийняла рішення на користь проекту Леоніда Молодожанина. Відкриття пам'ятника відбулося 27 червня 1964 року. Багатий матеріал про події 1960-х років містить книга У.Самчука "Слідами піонерів". Книга написана у 1967-1968 роках, а видана у 1975 році.

Тривалий час У. Самчук працював над збором матеріалів про капелу бандуристів імені Т.Шевченка, якою керував Григорій Китастий – добре знайомий письменникові ще з часів Рівного і Києва. І в 1976 році вийшла оригінальна книга "Живі струни" з підзаголовком "Бандура і бандуристи".

Особливо пам'ятним для Уласа Самчука став 1980-й рік – рік його 75-ліття та 55-ліття творчої праці на літературній ниві. Його вітали з усіх усюд шанувальники-читачі. У вінок цих привітань вплелося і подання редакції російськомовного журналу "Современник" на здобуття У.Самчуком Нобелівської премії. На жаль, Нобелівським лауреатом український письменник не став, і поважних причин було дві: відсутність гідних перекладних видань та відсутність... держави УКРАЇНИ. І все ж саме факт висунення Самчука на Нобелівську премію багато про що свідчить.

У 1982 році вийшов друком роман "Втеча від себе". Він – заключна частина трилогії "Ост". А ще він – вагома і ефектна крапка творчої діяльності письменника.

Наприкінці 70-х років Улас Олексійович почав відчувати, що приопадає в силі. Роки важких випробувань, які випали на його долю, давали про себе знати. Незважаючи на болі, все ж виходить на люди, бере участь у роботі письменницької організації "Слово" у Торонто.

А 9 липня 1987 року, на 83-у році життя, письменника не стало.

Сумом віє від слів його довголітнього друга і соратника у літературному житті Юрія Шевельова: "Самчук кінчив свої дні занедбаний, упосліджений, забутий. Він сподівався малого – вижити на заробіток пером".

Похований Улас Самчук на Українському цвинтарі Святого Володимира в Оквілі, Онтаріо. Через рік, завдяки старанням його друзів, у Торонто було відкрито музей-архів Уласа Самчука.

Протягом усіх своїх еміграційних років Улас Самчук залишався насамперед сином Волині. Тому в колі його друзів бачимо талановитих волиняків-письменників Оксану Лятуринську, Олексу Стефановича, Галину Журбу, Олексія Сацюка, Івана Огієнка, Олексу Гай-Головка. Тому бачимо його постійно причет-

ним до всіх добрих справ Інституту дослідів Волині та товариства “Волинь”. До речі, до 25-річного ювілею цих двох поважних організацій у Вінніпезі (25 травня 1977 року) святкову доповідь виголошував саме Улас Самчук. Вона так і називалася – “Волинь незабутня”.

До відома: перший номер журналу “Погорина”, що його видає Рівненська письменницька організація, вмістила і оте ювілейне слово Уласа Самчука, і початок його роману “На твердій землі”.

У 2006 році, коли в Рівному розпочалася робота над створенням експозиції Літературного музею Уласа Самчука, до нас завітали гості з Канади – подружжя Оксана та Ярослав Соколики. Вони є офіційними розпорядниками спадщини письменника. Подружжя подарувало багато цікавих фотографій із особистого архіву У.Самчука. Тож ми в майбутньому плануємо видати фотоальбом, в якому знімки розповідатимуть про канадський період життя Уласа Самчука та про другу батьківщину письменника.

Інна Нагорна
(завідувач музею)

ЛІТЕРАТУРНИЙ МУЗЕЙ УЛАСА САМЧУКА В РІВНОМУ

Літературний музей Уласа Самчука в Рівному відкрито 20 лютого 2007 року – в 102-річницю з дня народження письменника. Розмістився він у залах Будинку вчених по вулиці Симона Петлюри, 17, і є відділом Рівненського краєзнавчого музею.

Новостворений музей має свої особливості, якими вирізняється з-поміж подібних закладів. По-перше, його експозиція, висвітлюючи головні творчі здобутки Уласа Самчука, зосереджує увагу на впливі особистості письменника на весь український літературний процес XX століття. По-друге, експозиція відкриває глядачеві те гроно ще й досі належно не поцінованих письменників, яке, власне, і несло у світ справжнє українське художнє слово, продовжуючи традиції Т.Шевченка, І.Франка, Лесі Українки. По-третє, музей сфокусовує увагу на рівненському періоді життя і діяльності Уласа Самчука, зримо відтворюючи літературну, культурну та духовну палітру краю в його найпереломніші та найдраматичніші роки і дні. А ще – про літературу та її творців, про час і його провідних діячів музейна експозиція розповідає виключно словами самого Уласа Самчука.

“Звідки тече та річка” – таку назву має перший розділ експозиції, де розповідається про дитячі та юнацькі роки письменника, навчання, становлення характеру та його перші кроки в літературі.

Улас Олексійович Самчук народився 20 лютого 1905 року в знаменитому селі Дермань на Рівненщині. У тому самому Дермані, який освячено слідами духовних подвижників Мелетія Смотрицького, Даміана Наливайка, князів Острозьких, першодрукаря Івана Федорова, перекладача Бориса Тена. У тому Дермані, де діють герої епопеї Уласа Самчука “Волинь” та незакінченого роману “Дермань”, представлених у експозиції. Експонати розповідають, як майбутній письменник здобував освіту в Тилявецькій та Дерманській школах, українській приватній гімназії у Крем”янці, як саме гімназистом розпочав він свою літературну діяльність, опублікувавши 1926 року в українському ілюстрованому журналі “Наша бесіда”, який виходив у Варшаві, своє перше оповідання “На старих стежках”. І хоч Улас Самчук так і не встиг скласти випускних екзаменів у гімназії, бо 7 березня 1927 року був мобілізований до польського війська, однак ті гімназійні роки він талановито відтворив у романі “Юність Василя Шеремети”, два томи першого видання якого експонуються у вітрині.

23 серпня 1927 року Улас Самчук покинув розташування своєї військової

частини і перейшов польсько-німецький кордон. Відтоді розпочалася його перша еміграція, яка тривала до 1941 року.

Серед письменників "празької школи"

Другий розділ експозиції знайомить із найпліднішим періодом творчості Уласа Самчука, що випав на час його перебування в Празі. Тоді творилися і видавалися вершинні полотна письменника: трилогія "Волинь", романи "Марія", "Гори говорять", "Кулак", збірки оповідань "Розбита богиня" та "Віднайдений рай". Глядач має можливість побачити більшість першодруків цих книг.

В експозиції представлено гроно провідних майстрів української літератури, серед яких утверджувався і міцнів талант Уласа Самчука. Тут бачимо Олександра Олеся і Євгена Маланюка, Олену Телігу і Олега Ольжича, Леоніда Мосендза і Юрія Клена, Олексу Стефановича, Юрія Липу, Оксану Лятуринську. Саме ця громада творців українського художнього слова пізніше ввійшла в літературознавство під назвою "празька школа". Вона була тим вогнищем, якого не змогла погасити більшовицька сила, що затопила Україну.

Долучившись до такого добірного товариства, Улас Самчук гігантськими кроками рвонувся у Велику Літературу і порівняно досить скоро став її правофланговим. Улас Самчук:

"У житті кожної людини є час і місце, що творять вісь її буття. У моєму житті таким місцем була Прага і час у ній прожитий... Тут я визрів як письменник, тут появилися основні мої писання, тут формувалися мої ілюзії, мої фатаморгани, мої суперечності. Тут я пізнав певне число людей моєї мови, з якими судилося ділити долю і недолю мого життя".

На білому і вороному

Опівдні 16 липня 1941 року Улас Самчук разом з Оленою Телігою нелегально перейшли кордон, що пролягав по річці Сян, і опинилися в Україні. Далі шлях стелився йому – до Рівного, їй – до Києва. Музейна експозиція зосереджує особливу увагу саме на рівненському періоді життя і діяльності письменника.

Газети, журнали, книги, фотографії, листівки, особисті речі відтворюють атмосферу часу, вводять відвідувачів у коло друзів та сподвижників Уласа Самчука. Серед них – отаман Тарас Бульба-Боровець, недавній посол до польського сейму Степан Скрипник, міський голова Полікарп Бульба, художник Ніл Хасевич, театральний діяч Анатолій Демо-Довгопільський та інші. За їх сприяння, а нерідко й за безпосередньої участі організовувалося в Рівному видавництво та творилася газета "Волинь", перше число якої вийшло у світ дванадцятитисячним накладом уже 1 вересня 1941 року. А незабаром у видавництві першою ластівкою стала Самчукова "Марія", з авторською передмовою – 15 тисяч примірників цієї книги розійшлися буквально за лічені тижні. А на кінець 1941 року разовий наклад газети "Волинь" сягнув 60 тисяч примірників, що давало змогу налагоджувати живий контакт з українськими патріотами навіть у найвіддаленіших куточках краю.

Експозиція розповідає, як довкола газети "Волинь" гуртувалися патріотично налаштовані творчі сили – журналісти, письменники, артисти, який вплив мало друковане слово на широку громадскість, зокрема на просвітян. Сам Улас Самчук у той час писав матеріали буквально у кожне число газети, часто виступав з доповідями на зібраннях, щодня приймав численних відвідувачів.

Окремими сторінками стала співпраця з групою митців із Київської кіностудії на чолі з видатним режисером і скульптором Іваном Кавалерідзе та з відомою українською письменницею Оленою Телігою. І прочитати ці сторінки відвідувачам музею допомагають експоновані численні фото та ужиткові речі.

У свій рівненський період Улас Самчук особливу увагу приділяв згуртуванню українських літераторів. Тож на тогочасних фотографіях бачимо його поруч з волиняками Олексою Сацюком, Герасем Соколенком та Миколою Болкуном, то з Віктором Петровим у Кременчуці, то з Євгеном Маланюком та Аркадієм Любченком у Львові, а в листах на його ім"я знаходимо імена Оксани Лятуринської, Дмитра Донцова, Тодося Осьмачки та інших поважних майстрів пера.

Та найпоказовішими експонатами цього музейного розділу є речі з колишнього рівненського помешкання Уласа Самчука, яке він винаймав у будинкові Мучинських по вул. Топольовій, 21. Це і письмовий стіл, і стільці, сервант, ліжко, рушники та ікони, чорнильниця і пенал, чайний сервіз тощо. Найбільшу ж увагу відвідувачів викликає старовинне фортепіано, яке звучало під час зібрань митців і на якому любила грати незабутня Олена Теліга, що деякий час квартирувала у Мучинських.

До речі, господар будинку Дмитро Мучинський дбайливо зберігав Самчукові речі протягом кількох десятиліть, а, помираючи, заповів доньці Зої берегти їх до слушного часу. І ось тепер за сприяння обласної організації Української народної партії вони опинилися в експозиції музею.

Робота головного редактора "Волині" була не тільки тяжкою, а й небезпечною. Так, після виходу в газеті за 20 березня 1942 року статті "Так було – так буде" Уласа Самчука заарештували і ув'язнили. Тільки з допомогою друзів йому вдалося уникнути розстрілу і вийти на волю, але вже без права бути редактором газети.

Про своє перебування в Рівному протягом 1941 – 1943 років Улас Самчук захоплююче розповів у книжках споминів його вражень "На білому коні" і "На коні вороному", які представлено в експозиції на видному місці.

П'ять по дванадцятій

Експонати цього розділу розповідають про літературний і громадський подвиг Уласа Самчука, здійснений ним у часи вселюдських потрясінь, коли рушилися держави і були гнані цілі народи.

Опинившись на еміграції, Улас Самчук разом з кількома однодумцями у 1945 році створив організацію українських письменників поза межами Батьківщини – Мистецький український рух (МУР). На першому з'їзді головою МУРу одностайно було обрано Уласа Самчука, йому було вручено членський квиток за №1, який нині експонується в нашому музеї поряд з іншими тогочасними

документами .Стараннями МУРу тільки за перші три роки виходило кілька десятків українських газет і журналів, побачили світ близько сотні книг і брошур загальною кількістю до мільйона примірників.

У розбурханому морі тодішньої дійсності МУР відігравав роль рятувального човна для видатних майстрів української літератури і культури, які змушені були емігрувати. МУР не тільки об'єднав їх і допоміг не загинути фізично, а й згуртував духовно, націлив на творення великого мистецтва. Завдяки діяльності МУРу і насамперед Уласа Самчука, українська література не тільки не змаліла і не розчинилася в еміграційному потоці, а явила світові чимало творів, які стали справді епохальними. Так, за добрий десяток років до "Архіпелагу ГУЛАГу" О.Солженіцина, який було відзначено Нобелівською премією, світові уже розповіли про те ж саме книги Івана Багряного "Сад Гетсиманський", Докії Гуменної "Діти чумацького шляху" та Тодося Осьмачки "План до двору".

Про ті роки Улас Самчук розповів у книгах "П'ять по дванадцятій" та "Планета ДІ-ПІ", представлених в експозиції.

На твердій землі

3 жовтня 1948 року Улас Самчук з дружиною прибули до Канади, де в місті Торонто мешкали до останніх днів свого життя і де знайшли вічний спочинок.

Про облаштування в Торонто, налагодження стосунків з українськими емігрантами, роботу над другою і третьою частинами епопеї "Ост" та книгами "Чого не гоїть огонь", "Живі струни", "На твердій землі", про участь у створенні Об'єднання українських письменників в еміграції "Слово" розповідають експонати п'ятого розділу, серед яких численні фото з особистого архіву Уласа Самчука, передані нашому музею розпорядниками спадщини письменника Оксаною та Ярославом Соколиками.

Однак протягом усіх своїх еміграційних років Улас Самчук залишався насамперед сином Волині. Тому в колі його друзів бачимо талановитих письменників-волиняків Оксану Лятуринську, Івана Огієнка, Олексу Гай-Головка та інших. Тому бачимо його постійно причетним до всіх добрих справ Інституту дослідів Волині та товариства "Волинь". До речі, до 25-річного ювілею цих двох поважних організацій у Вінніпезі святкову доповідь виголошував саме Улас Самчук. Вона так і називалася – "Волинь незабутня".

Представлені в експозиції документи розповідають про найпомітнішу подію у житті письменника – відзначення у 1980 році його 75 літнього ювілею та 55-ліття творчої праці на літературній ниві, коли його вітали з усіх усюд шанувальники-читачі. У вінок тих привітань вплелося і подання редакції журналу "Современник" на здобуття Уласом Самчуком Нобелівської премії. На жаль, Нобелівським лауреатом український письменник не став, і поважних причин для цього було дві: відсутність гідних перекладних видань та відсутність держави України.

9 липня 1987 року письменника не стало. Через рік у Канаді було відкрито музей-архів Уласа Самчука, експонати якого згодом було перевезено в Україну. Окремі з цих експонатів представлено й в експозиції нашого музею.

Повернення

Тільки зі здобуттям Україною незалежності ім'я Уласа Самчука почало повертатися на рідні пороги. Його твори друкуються в газетах і журналах, виходять окремими книгами, залучаються до шкільних програм. Зокрема, на Рівненщині знаменитий земляк пошановується з 1991 року: із 20 вересня було відновлено випуск часопису "Волинь", а 2 листопада патріоти-пластуни, прочитавши роман "Марія", назвали іменем Уласа Самчука свій пластовий курінь. Про це розповідають експонати шостого, заключного розділу музейної експозиції.

Відвідувачі бачать фотознімки меморіальних дощок, установлених у Рівному та Дермані, збірники "Волинські дороги Уласа Самчука" та "Улас Самчук", видані рівненською письменницькою організацією, матеріали літературних вечорів, наукових конференцій, творчих зустрічей, присвячених Уласові Самчуку. На світлинах сцени з вистави "Сльози Божої Матері", поставленої облмуздрамтеатром за романом "Марія"; пам'ятники письменникові в Рівному та Здолбунові. А ще на вітринах – перевидані книги Самчука, праці науковців за його творами, розповіді про щорічне літературно-мистецьке свято "Дерманський світильник", новостворений журнал рівненських письменників "Погорина" та "Хрестоматія", обкладинки яких прикрашає скульптурний образ Уласа Самчука.

Сьогодні у Літературному музеї тісно від цікавих, оригінальних експонатів. Але куди більше експонатів ще чекає на своє право зайняти місце в нашому музеї. Так, тільки нещодавно розпорядники спадщини Уласа Самчука подружжя Оксана і Ярослав Соколики привезли з Канади і передали музеєві кілька сотень фотознімків та документів із особистого архіву письменника. Тож ми віримо в неодмінне розширення нашої музейної експозиції, яка покликана наочно стверджувати духовне багатство і культурні традиції рідного краю.

За три роки роботи працівниками музею було видано тринадцять книг: путівник "Літературний музей Уласа Самчука", книгу спогадів про Уласа Самчука "Неблудний син Великої Волині", книгу Інни Нагорної "У дні винятково часу" (Просвітницько-духовна та культурна діяльність Уласа Самчука в рівненський період його життя і творчості (1941-1943роки), Антона Кучерука, Олени Теліги "Вітрами й сонцем Бог мій шлях намітив", Ніла Хасевича "Найживіша галузь мистецтва", Анатоля Демо-Довгопільського "Живе слово – рухом, звуком, барвою", Олекси Стефановича "Похитнулися міри й виміри", Михайла Носаля "Волинські скарби – лікарські рослини", Олексія Сацюка "В тяжку родився ти годину", Інни Нагорної "Перевезена через скитання", Леоніда Мосендза "Волинський рік", Авеніра Коломийця "Жити так, щоб не гасла жадоба краси". Книга "У дні винятково часу" є початком своєрідної бібліотечки Літературного музею Уласа Самчука в Рівному число №1. Ми плануємо і надалі видавати спогади про видатного письменника-земляка Уласа Самчука, які приходять на адресу музею, а також продовжувати видання книг із серії бібліотечки "Літературний музей Уласа Самчука в Рівному" про видатних людей, які співпрацювали з Уласом Самчуком.

У Літературному музеї Уласа Самчука започаткувалася своєрідна традиція: у дні пам'ятних дат, пов'язаних із життям та діяльністю видатних письменників–волиняків, проводиться так звана "Свіча пам'яті". У залі збирається творча інтелігенція та просвітяни обласного центру, встановлюється прикрашений квітами портрет ювіляра, при ньому – книги, запалена свіча і хлібина, яку освячують викладачі Рівненської духовної семінарії. Присутні діляться спогадами про письменника, своїми думками з приводу його творчості тощо. Звучать твори у виконанні артистів чи просто шанувальників літератури. А потім освячена хлібина розламується між присутніми, щоб кожен причастився і таким чином поєднався духом із тим, чию пам'ять вшановують. Саме так вшановували у музеї, крім Уласа Самчука, ще й Олексу Стефановича, Валер'яна Поліщука, Бориса Тена, отамана Тараса Бульбу-Боровця, Олександра Богачука, Грицька Чубая. Подібні заходи плануємо проводити і надалі.

Літературний музей Уласа Самчука працює з 10.00 до 18.00 год. Вихідні: середа, неділя. Адреса музею: 33028, м. Рівне, вул. Симона Петлюри, 17.

Петро Кралюк
(перший проректор Національного університету "Острозька академія")

ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ УЛАСА САМЧУКА

Одним з найвидатніших українських прозаїків ХХ ст. вважається Улас Самчук (1905-1987). Він є автором епічних романів-трилогій "Волинь" та "Ост", низки інших прозових великоформатних творів. Хоча стилістично ці твори далеко не досконалі і викликають певний скепсис у літературознавців, однак їхня сила в проникливій спостережливості автора, а також у своєрідній ідейності, філософії, котрі червоною ниткою проходять через ці твори.

Народився У.Самчук у селі Дермань неподалік від Острога. Це село, незважаючи на різні перипетії, продовжувало зберігати сильні культурні традиції, що в своїй основі були українськими. Тут продовжував існувати один з найбільших монастирів Волині – Свято-Троїцький, що мав велику бібліотеку. У Дермані пройшли дитячі роки письменника. Коли йому було вісім років, батьки переїхали в село Тилявку, неподалік містечка Шумськ, оскільки тут могли відносно дешево придбати землю. Тилявка, щоправда, поступалася Дермані в плані культурному. Однак майбутній письменник не поривав зв'язків з Дерманню, тут жили його родичі, сюди він часто навідувався, навіть певний час навчався в цьому селі.

Батьки У.Самчука належали до заможних селян. Правда, ця заможність далася їм важкою працею. Письменник став співцем селянськості (особливо це стосувалося його епічних творів). Однак він був далеким від ідеалізації села. Вважав, що село має стати на шлях модернізації, не відмовляючись від своїх культурних традицій.

Середню освіту здобував у Кременецькій приватній українській гімназії. Тоді, а також перед тим, у часи громадянської війни, зазнав впливу більшовицької пропаганди. Навіть хотів емігрувати в СРСР, сподіваючись здобути там вищу освіту й стати радянським письменником. Але був затриманий при спробі нелегально перейти кордон.

У 1927 р., перебуваючи на службі в польській армії, втік до Німеччини. Оселився в Бреслау (Вроцлаві), де прожив близько двох років. Тут почався його шлях кшталтування як "людини Європи". У Бреслау він мав змогу не лише ознайомитися з досягненнями західноєвропейської цивілізації, а й зайнятися своєю освітою. Зокрема, вивчав німецьку класичну філософію. Кумиром У.Самчука стає Е.Кант. На цього філософа він часто покликається в своїх роботах.

З 1929 по 1941 рр. У.Самчук жив у Чехословаччині, де продовжив здобувати освіту. Там він зблизився з представниками української еміграції і остаточно перейшов на позиції українського націоналізму. Співпрацював з донцовським "Літературно-науковим вісником". У 30-их роках У.Самчук стає знаним як письменник завдяки трилогії "Волинь", романам "Марія", "Кулак" та інших творів.

За часів німецької окупації 1941-1944 рр. повертається в Україну, на свою

рідну Волинь. Маючи тісні контакти з українським націоналістичним підпіллям, все-таки вирішує діяти легально, сподіваючись, що така діяльність стане корисною для українського народу. У Рівному видає газету "Волинь", багато подорожує Україною, виступає в різних її містах з лекціями та читанням своїх творів. Звісно, в даному випадку У.Самчуку доводилося йти на співпрацю з окупантами. Однак на перше місце в своїй діяльності письменник ставив інтереси української нації. На цьому ґрунті в нього не раз виникали непорозуміння з німецькою владою. Письменник навіть був заарештований. Його могли розстріляти, як і багатьох Самчукових однодумців-соратників.

Після закінчення Другої світової війни У.Самчук опиняється в таборі для переміщених осіб на території Західної Німеччини. Тут він стає організатором українського культурного життя, зокрема такої організації, як "Мистецький український рух" (МУР). У 1948 р. емігрує до Канади. Там продовжує активно працювати як письменник і публіцист. Хоча розуміє, що його творчість, відірвана від рідної землі, є певним чином ущербною. Помер у далекій Канаді. На його надмогильній плиті, поряд з іменем та датами життя, була викарбувана назва трилогії "Волинь" і її першої частини "Куди тече ця річка"[1].

Художню літературу У.Самчук трактував як "популярну філософію". Так, виступаючи на першому з'їзді МУРу, він, обґрунтовуючи завдання українських письменників, говорив: "…гадаю, що ми повинні передусім казати про речі мовою людей і щойно пізніше мовою богів. Хочемо говорити не як філософи, а як звичайні учителі"[2]. Ці слова можна зрозуміти в тому сенсі, що філософи й літератори говорять про одні й ті самі речі. Однак перші "мовою богів", тобто мовою вищою, елітарною. У той час як письменники використовують "просту мову", мову людей.

Однак це, на думку У.Самчука, не позбавляє письменника необхідності філософського осмислення й навіть філософствування в своїх творах. Він трактує власні епічні твори як виклад певних філософських ідей. Письменник виходив з тієї засади, що життя – це співгра його елементів, дуже часто взаємно протилежних[3]. Водночас У.Самчук вважав, що "боротьба є справжнім феноменом життя". І вона "мусить бути керована не лише сліпим інстинктом як анархія діяння, а також свідомою волею, як організована функція". "Приблизно в засязі такого ідейного наставлення, – писав У.Самчук, – я будував свої творчі задуми, їх типаж і їх філософію. Перша книга моєї трилогії "Волинь" має вимовну назву "Куди тече та річка". Річка долі, річка пізнання, річка життя. І хотілося сказати це устами самого життя, устами дітей, устами матері, батька, устами неба, землі, птахів, звірят. Друга книга має назву "Війна і революція", тобто боротьба і ствердження себе на планеті, а третя – це "Батько і Син", інакше продовження роду людського. А все це разом "Волинь", тобто земля предків, історія, місце на планеті, любов серця, містика душі і частина народу, загрожена чужим загарбником…"[4].

---

[1] Про У.Самчука див.: Жив'юк А. Між Сциллою політики і Харибдою творчості. Громадсько-політичний портрет Уласа Самчука. – Рівне, 2004; Чернихівський Г. Улас Самчук: сторінки біографії. – Тернопіль, 2005.

[2] Самчук У. Роздуми про літературу. – Рівне, 2005. – С.9.

[3] Там само. – С. 60.

[4] Самчук У. Роздуми про літературу. – Рівне, 2005. – С.61.

Приблизно в такому ж філософському ключі трактує У.Самчук і свою "пізню" трилогію "Ост". Цікаво, що перша частина цього епічного твору іменується "Морозів хутір". Хутір стає "символом діючих ділових, господарсько активних людей", однак "розбитих і не зорієнтованих національно, соціально і політично". У певному сенсі це – символ України ХХ ст. Такий підхід ніби дає підстави бачити в особі У.Самчука продовжувача "хутірної філософії". Насправді, це не так. Письменник не ідеалізує ні хутір, ні село. Хоча саме сільське (хутірське) життя серед природи є йому симпатичне.

У.Самчук виставляє значні претензії до української літератури, в т.ч. до її класиків. На його думку, в ній необхідно "звернутися до психології і філософії"[5]. Біда української літератури – в її слабкій філософічності, а також у звеличенні сумнівного етичного ідеалу "принижених та ображених". "…література українською мовою, – за його словами, – вражала також певною однобічністю понять філософських проблем свого простору. По-перше – вона була висловлена переважно мовою поезії з її ліричною, дуже чуттєвою концепцією дійсності, у якій все зводилося до одного фокусу емоцій, болю, співчуття, жалю, скарги і нарікань… З такого сенсуального наставлення витворився культ малих та вбогих з погордою до всього, що велике і багате, і тим створено дуже тенденційну концепцію добра і зла… Цей поділ соціальних чеснот перетворився в основну заповідь моральних засад чи не всієї літератури українською мовою, плекаючи в засаді нехіть і відразу до людини творчого і будучого типу. Відчуття поневолення возведено в чесноту добра, а тому що об'єктом цього стану було село, з нього витворено також своєрідний ідеал добра у протиставленні до міста, де, очевидно, зосереджено квінтесенцію зла…"[6].

Загалом У.Самчука можна вважати прихильником "прогресивного націоналізму", зорієнтованого не на традиції, а на досягнення світової культури. Це мав бути дієвий, динамічний націоналізм, що допоміг би українському народові подолати відсталість і вийти на передові рубежі в Європі та світі. Правда, сам У.Самчук вважав, що його філософія не вписується ні в які ідеологічно окреслені доктрини, в т.ч. й націоналізм. З цього приводу він писав: "Визначити ідейні спрямування цих моїх міркувань загальними, стандартними термінами, як націоналізм, соціалізм, реалізм чи романтизм а чи навіть ідеалізм, було б не дуже точно. Мушу признатися, що, як-то казав Сковорода, "от юних дней я не знал любви" до таких же названих, визначених понять, як доктрини одного певного визначеного ґатунку. Мені завжди здавалося, що життя не має точно визначених категорій людської поведінки і що кожний людьми видуманий "ізм", байдуже якого забарвлення, буде лишень частиною, а не цілістю вимог і потреб життя людини"[7]. Такий підхід визначався світоглядними орієнтирами письменника. Зокрема, він зазначав: "Мені здавалося, що в природі Божій і людській є така величезна шкала відмінностей, що вибирати з них лише якусь одну, як єдино незаперечну, було б супротивно тій самій природі Божій і нерозумно приро-

[5] Самчук У. Роздуми про літературу. – Рівне, 2005. – С.56.
[6] Там само. – С.54.
[7] Там само. – С. 59.

ді людській”[8]. Тому У.Самчук воліє поєднувати доктрини, робити з них “коктейль”: “Консерватизм плюс прогрес, націоналізм плюс соціалізм, реалізм плюс романтизм, матеріалізм плюс ідеалізм – разом це формула, це синтез, рівновага, баланс плюса і мінуса, а також і добра і зла”[9].

Можна навіть говорити про “постмодернізм” У.Самчука. Письменник ладний визнати, що кожна доктрина по-своєму є істинною – правда, лише частково. Однак він проти того, щоб робити доктринам вівтарі, а тим більше вбивати за них “людей іншої віри”[10]. Звідси ідеологічна терпимість письменника.

Філософські погляди У.Самчука значною мірою визначалися його поглядами на людину. Як видно з вищесказаного, він розглядав її в різних аспектах. Однак це не значить, що при характеристиці людини У.Самчук не виділяв якихось пріоритетів. Дискутуючи з письменниками соціалістичного спрямування, зазначав, що поділ “бідний-багатий далеко не все”, це лиш “вузенький” і “далеко не суттєвий фрагмент однієї великої цілості людського Я”. “Людина, – зазначає У.Самчук, – є дійсно твір також соціальний, але передусім є твір Божий, з дуже численними, складними завданнями і прикметами. Людина не лишень є бідна чи багата матеріально, вона може бути також бідна чи багата духовно, фізично, біологічно. І не лише соціальний клімат впливає на її формування, а й географічний, а також, і то в першу чергу, саме той, що його звемо духовним. Наша свідомість щойно тоді себе виправдає, коли вона буде обіймати усі ті складні процеси взаємовідношень процесів людських, які виповнюють універс живої і неживої природи”[11].

Перебуваючи в багатоманітному світі, де йде гра різних елементів, людина опиняється в круговерті боротьби. Власне, боротьба – то життя: “…ніщо інше, як війна, характеризує суть життя. Боротьба – це перша передумова життя взагалі”[12]. Проте поняття боротьби трактується письменником дуже широко. Власне, боротьба – це дієвість. До того ж дієвість розумна, що дає можливість людині утверджувати себе на землі. У.Самчук пише: “…треба одного: свідомої, розумної, ініціативної людини. Так. Людини і більше нічого. Нам іноді кажуть: немає капіталу, тяжкі обставини. Вимовки. Капітал є річ, яка не падає з неба. Капітал здобувається. Умови ніде не бувають легкі”[13].

У контексті такого розуміння боротьби цікавим видаються міркування У.Самчука про героїзм: “Дійсним героїзмом життя є витримати і перемогти у всіх обставинах. Без огляду на те, як і де вони складаються. Дійсним героїзмом є передусім холодно і речемо зважувати події, належно їх оцінювати й відповідно до цієї оцінки діяти, інакше кажучи, дійсним героїзмом є не стратити тієї основної риси, якою є наша внутрішня рівновага”[14]. Власне, письменник веде мову не про емоційний героїзм, а про героїзм розумний.

---

[8] Самчук У. Роздуми про літературу. – Рівне, 2005. – С. 59.

[9] Там само. – С.60.

[10] Там само.

[11] Там само. – С. 57.

[12] Документ доби. Публіцистика Уласа Самчука 1941-1943 років. – Рівне, 2008. – С.73.

[13] Там само. – С.64.

[14] Там само. – С.73.

Однак не лише дієва, розумно-героїчна людина є ідеалом У.Самчука. Ця людина має мати ще такі важливі характеристики, як почуття гідності й національну свідомість. Власне, ці риси характеризують європейця: "Почувати себе людиною, – пише У.Самчук, – почувати себе тим, як ще колись казали, першим творінням Найбільшого Творця, почувати себе свідомим у всіх своїх вчинках та поступуваннях – ось основна заповідь людини-європейця. Зламати цю заповідь – значить зламати самих себе, це значить стратити основний стрижень буття, це значить перекреслити своє моральне обличчя"[15]. Щодо національної свідомості, то це, на думку У.Самчука, "…перша передумова широкої свідомої і творчої чинності взагалі… Денаціоналізована людина не може бути сильною, не може мати міцного морального хребта, не може бути повним характером…"[16].

Власне, У.Самчук осмислює людину як представника національної спільноти: "…кожна особистість – це лише звено великого національного ланцюга, яка, будучи сама собою, не уявляє ніякої вартості"[17]. Маса, що не має національної свідомості, це – "чернь, …безлика, без'язика юрба" [18].

У своїх міркуваннях про національно свідому людину У.Самчук був далекий від консерватизму й показового патріотизму, чим часто грішили українські політичні та культурні діячі. У цьому сенсі дуже цікавими є роздуми письменника про село й місто. Ведучи мову про консерватизм українських селян, він оцінює його позитивно в тому сенсі, що той допомагає утримувати народні традиції на селі. Але з іншого боку, консерватизм веде до господарської й побутової відсталості. "Наше господарське знаряддя часто-густо зовсім примітивне, – пише У.Самчук. – Мало машин, мало моторової сили. Наша худоба – рогата й тяглова – переважно поганої раси, погано плекана… Наші сільські дороги й вулиці, як правило, суцільні багна, чи рови, по яких у певну добу року тяжко пройти. Гігієнічні умови нашого села винятково мізерні"[19].

У.Самчук настоює: село треба змінити, модернізувати, європеїзувати. Однак це далеко ще не все. Якщо українці хочуть стати повноцінною нацією, то мають "завоювати міста": "Передусім мусимо завоювати і психологічно освоїти наше місто.. Місто – це розум народу, і той розум мусить бути наш"[20].

Письменник, до речі, критично ставиться до репрезентації образів села й міста в українській літературі. Ця репрезентація, на його думку, не є конструктивною. "…в уяві українського поета, – зазначає він, – тільки село є місцем, "де серце відпочине", бо воно "наше", а місто-город "німецьке, або турецьке, а може, то московське"… Однак тут маємо діло не з категоріями чужого чи свого, а з самим духовним наставленням, етичним мірилом і моральною вартістю. Це вислів ідеалу, за яким має формуватися моє Его, Я, а тим самим моє соціальне, політичне і господарське кредо, тобто вірування. Загально це вислів філософської концепції нашої людини"[21].

---

[15] Документ доби. Публіцистика Уласа Самчука 1941-1943 років. – Рівне, 2008. – – С.78.
[16] Там само. – С.79.
[17] Там само. – С. 59.
[18] Там само. – С.79.
[19] Там само. – С.86.
[20] Там само. – С.49.
[21] Там само. – С.55.

Як бачимо, позиція У.Самчука щодо опозиції село-місто помітно відрізнялася від них уявлень, що існували в українській літературі й українській культурі. Навіть сьогодні його міркування про "завоювання" українцями міст видаються актуальними.

Ще одним аспектом, де виявляються антропологічні погляди У.Самчука, є його критика більшовицької доктрини. Як уже зазначалося, письменник пережив "спокусу комунізму", знаходячись певний час під впливом цієї ідеології. Він критикує більшовиків передусім за те, що вони "одномірно" розуміють людину, не приймаючи життя як гру елементів. "Лихо комунізму, – вказував У.Самчук, – не в тому, що він існує в "Капіталі" Маркса і мавзолеї Леніна на Червоній площі Москви, а в тому, що його ісповідники переконані, що це виключність і разом з тим спасальні рецепти на всі людські недомагання. І саме в цьому їх слабкість, їх неспроможність і їх вбогість. Заперечуючи інакомислячих, вони тим самим заперечують і самих себе, бо відкидають співгру творчих елементів цілості життя. Вони не бачать мети життя взагалі, бо вони звели його до мізерії, п'ятирічок, жилплощі, а в разі відчаю – до кулі в потилицю. Терор заміняє їм віру, бо без терору вони не вірять, що їх ідеали здібні перемогти. А хто і як довго захоче вірити в терор?"[22].

Більшовицька практика, на думку письменника, робить людину "безликою", "знеособленою" істотою, яка не має розвинутого почуття гідності. Не дивно, що більшовики зорієнтовані на показну гігантоманію, яка ігнорує елементарні життєві потреби людини. "Конкретна большевицька сатрапія, – вважав У.Самчук, – постійно, систематично і майже цілево творила сама для себе замкнений круг певної культурно-цивілізаційної дійсності, і та дійсність ніяк не була Европою, але й вона не була і Азією. Пів-Європа, пів-Азія… Роздвоєний психологічний комплекс і така сама його життєва практика… Снага "догнати і перегнать", снага здвигати піраміди, китайські мури… Снага показовості, без конкретної уяви про життєву мудрість, ефективність… Не було там дійсного бажання ліпше і доцільніше жити. А коли було, то затемнювалось безліччю дивовижних забобонів, яких завданням було знівечити найкращі початки. Не було там тієї найбільшої мудрості, яка характеризує європейця, що все, що робиться, мусить робитися розумно і цілево. Іноді видається дивним: нащо творити гіганти, коли все населення країни не має найдрібніших речей, найзвичайнішого побуту…"[23]. Гігантоманія, до речі, мала свій виражений антропологічний аспект. Її завданням було "оголомшити" й "розтрощити" людину, щоб та відчувала свою нікчемність перед "великими твореннями".

Отже, У.Самчук намагався осмислити актуальні проблеми українства, ті виклики, з якими українцям довелося зустрітися в XX ст. І часто робив він це в плані філософському, використовуючи напрацювання переважно німецьких мислителів. Першочерговою для нього була антропологічна проблематика, через призму якої він часто намагався розглядати суспільні питання.

---

[22] Самчук У. Роздуми про літературу. – Рівне, 2005. – С.61.

[23] Документ доби. Публіцистика Уласа Самчука 1941-1943 років. – Рівне, 2008. – С.51-52.

Галина Вокальчук, Алла Матчук
(Рівненський державний гуманітарний університет)

АВТОРСЬКИЙ НОВОТВІР ЯК ІДЕНТИФІКАТОР ПІДТЕКСТУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

(на матеріалі поезії Яра Славутича)

В останні три десятиріччя у мовознавчій науці значно посилився інтерес до вивчення закономірностей і специфіки індивідуально-авторської мовотворчості, передусім – словотворчості. Мовотворчість витлумачують як креативну психолінгвальну діяльність особистості – носія мови і представника певного соціуму, спрямовану на об'єктивне або / і суб'єктивне відбиття фрагментів пізнаваної дійсності в естетизованих мовних знаках, що є складниками індивідуальної мовно-поетичної картини світу, зазвичай національно детермінованої. Словотворчість – це процес свідомого конструювання мовною особистістю номінативних одиниць – авторських лексичних новотворів (далі – АЛН) за узуальними чи оказіональними деривaційними моделями. Саме всебічному дослідженню АЛН, які перебувають на периферії мовної системи, однак за сприятливих інтра- й екстралінгвальних умов здатні набувати статусу узуальних лексичних одиниць, останнім часом приділяють значну увагу науковці [4, с. 1].

Багатогранна оригінальна мовотворчість письменників української діаспори, зокрема патріарха сучасної української поезії Яра Славутича, неодноразово ставала об'єктом спеціальних лінгвістичних та лінгвопоетичних студій (праці Ю. Бойка, В. Сварога, Б. Чопика, В. Барки, А. Гумецької, В. Державина, Н. Сологуб, В. Калашника, Л. Селіверстової, Т. Полякової та ін.). Поза увагою фахівців не залишилася самобутня й плідна словотворча практика Яра Славутича, результатом якої є численні лексичні інновації, що нерідко містять національно-культурний компонент мовної семантики, віддзеркалюючи не лише індивідуальне світосприйняття письменника, але й характерні ознаки національного менталітету (отже, й особливості української мовної картини світу), у високохудожній формі вербалізують найактуальніші для суспільства в певний період його існування фрагменти позамовної дійсності, заповнюють наявну в конкретному комунікативному акті мовно-естетичну лакуну. У результаті дослідження авторської неологічної лексики понад 400 українських поетів XX ст. [3] та подальшого уточнення одержаних результатів (над цим цілеспрямовано працюють із 2007 р. неографічні лабораторії Рівненщини – "Острозький неограф" Національного університету "Острозька академія" та "NEOLEX-Рівне" Рівненського державного гуманітарного університету; науковий керівник – проф. Г. Вокальчук), виявлено, що найбільшу кількість інновацій створили: В. Барка (понад 1300 АЛН [1]), В. Стус (понад 1130 АЛН [10]), П. Тичина (близько 1100

АЛН [7]), А. Малишко (850 АЛН), М. Семенко (825 АЛН) [3]. Уточнення потребують статистичні дані щодо неологічної практики Яра Славутича. У праці "Мовний портрет Яра Славутича" Н. Сологуб відзначила, що в реєстрі новотворів поета, які Б. Чопик назвав *славутичизмами*, нараховується їх близько сотні. Однак складений цей реєстр був у середині 70-х років XX ст. "Отож за минулі від того роки цей реєстр повинен бути значно розширений. Наступні збірки віршів поета свідчать про це однозначно" [11, с. 46–47]. За нашими підрахунками, здійсненими впродовж 2004–2009 років, у поезії Яра Славутича було засвідчено понад 200 АЛН [3], однак за даними В. Калашника, лише в поемі "Моя доба", над якою поет працював понад два десятиліття, нараховується більше ніж 200 інновацій [6, с. 212]. Тож привабливою перспективою подальших досліджень словотворчості визнаного майстра слова є всебічне вивчення його оригінальних номінативних одиниць і – згодом – укладання повного словника його новотворів (перша спроба в цьому напрямі здійснена наприкінці минулого століття [11]).

Загальновідомо, що новотвори зазвичай є високоекспресивними складниками контексту. Нерідко вони виконують образотворчі й текстотвірні функції, на чому постійно акцентують увагу дослідники. Наразі здійснимо спробу аналізу АЛН як своєрідних ідентифікаторів підтексту художнього твору. Із цього погляду авторські номінативні одиниці в українській неології системно майже не досліджувалися, що також закономірно накреслює нові перспективи лінгвопоетичних і неологічних студій у зазначеному напрямі.

Художній твір – явище багатогранне й неоднозначне. Г.-Ґ. Ґадамер зауважував, що "твір мистецтва мовить про щось, і те, як про це повідомляється, – певного роду відкриття, тобто підняття завіси над чимось прихованим" [5, с. 13]. Мистецтво, у тім числі й словесне, за М. Метерлінком, завжди веде з реципієнтом "другий діалог", тобто автор безпосередньо інформує читача далеко не про все, часто залишаючи не проявленим значний смисловий шар, який у літературознавстві позначають переважно термінами "підтекст" або "прихований смисл". Існують і образні назви цього феномена: "закутана" думка (В. Бєлінський), "вищий зміст" (Леся Українка), "підводна течія" (В. Немирович-Данченко), "розмитий текст" (Ф. Ґарсія Лорка), "підводна частина айсберга" (Е. Гемінґвей), "струмінь під текстом" (А. Макаренко) тощо.

Сутність підтексту як літературного феномена, на наш погляд, найточніше визначив В. Брюховецький, описавши його як прихований внутрішній смисл висловлювання, що випливає зі співвідношення прямих словесних значень із контекстом ситуацій [2, с. 340]. Оскільки підтекст – це додаткова інформація, то цілком логічним уважаємо визначення поняття "підтекст" через поняття "смисл", що витлумачується як "ідея, інформація, ідеальний зміст" [8, т. 2, с. 379].

Особливість прояву підтекстової інформації в літературному творі характеризується використанням принципу семантичної двоплановості, коли основне смислове навантаження перекладено на другий план висловлювання, який виникає на основі здатності мовних одиниць виражати, окрім основного значення, додаткові смислові, стилістичні, емоційно-експресивні відтінки, викликати різні асоціації, зумовлені взаємодією з іншими мовними одиницями в структурі тексту

[8; т. 2, с. 215]. Відповідно виокремлюються такі різновиди підтексту: логічний та емоційний (за інформаційною сутністю), вербальний та невербальний (за способом об'єктивації), простий і складний (за складністю прояву), глибинний та поверхневий (за ступенем труднощів розуміння), за характером інтелектуальної та емоційної активності читача – підтекст-силогізм, підтекст-здогад, підтекст-аналогія, підтекст-асоціація. Усі види підтексту є різними гранями цілісного явища, при цьому, так би мовити, фундаментальними є логічний та емоційний.

Логічним є такий різновид прихованого смислу, що виникає внаслідок довільного чи мимовільного співвідношення текстуальних суджень, мотивів, зображених у творі подій, ситуацій, образів, світоглядних позицій персонажів, автора та ін., що є передумовою виникнення силогізму, нових суджень у формі здогаду чи вірогідних інтуїтивних припущень. Форми об'єктивації логічного підтексту різноманітні. Найпоширенішими є різного роду співвідношення, протиріччя, прямі та непрямі натяки, недомовки, замовчування, багатозначності, описові звороти.

Сутність емоційного підтексту виявляється як приховування справжніх емоцій персонажа, як загальний емоційний заряд твору, як непряме вираження авторського ставлення до зображеного за допомогою тропів. Емоційний підтекст найчастіше виражається у вигляді асоціацій, метафори, порівняння, епітета, іронії, сатири, психологізму, синестезії.

Одним із виразних засобів створення додаткового смислу у творі є АЛН, що нерідко слугують народженню логічного підтексту, коли функціонують як частина одного з текстуальних суджень, та емоційного підтексту, якщо стають джерелом асоціацій.

Новотвори в ролі ідентифікатора прихованого смислу досить поширені в поезії Яра Славутича. Індивідуальне словотворення є важливою ознакою стилю поета. Оскільки неабияку роль у творенні слова відіграє його внутрішня форма, то ознака, покладена в її основу, визначає переносність значення та містить у собі оцінність. Письменник використовує внутрішню форму слова як художній засіб, що дозволяє йому увиразнити слово, підкреслити його незвичність [11, с. 45]. Сам Яр Славутич зазначав: "У процесі творчости я шукаю того найвідповіднішого, найточнішого, найкращого слова, яке надається до висловлення ідеї.., шукаю слово, що звучить мелодійно, дає зоровий образ… Так появляються слова – слухняні виконавці волі автора. Хочу підкреслити, що я маю усталену відразу до збитих, заяложених слів у віршах. Такі слова не діють, бо вже не мають заряду енергії – вони виснажені" [Цит. за: 11, с. 46].

АЛН Яра Славутича виразно презентують свої підтекстотворчі можливості. У багатьох поезіях завдяки новоствореним словам з'являється додатковий, непрямо виражений смисл. Звернемо увагу на такий вірш:

Зорало душу примхами життя
І, наче боронами, зволочило.
Парує пар займисто, міцнокрило,
Готовий вийти з темного буття.

Засій і жди небесного пиття,
Щоб зерно в серце корінці пустило.
Багатострільно зарунiться било –
У колос викинуть рясні звиття.

Що ж вийде з того? Пишна паляниця?
Черствінь закальця? Диво проясниться,
Коли поставлять на столи томи.

І ти, сіва́чу, поборовши змори,
На суд появишся перед людьми,
Що пишуть присуд, вірний і суворий (1982 р.) [9, с. 329].

У вірші АЛН *багатострільно* є джерелом поверхневого та глибинного підтексту. Про наявність поверхневого підтексту зазначає Н. Сологуб, підкреслюючи, що він народжується на встановленні "паралелізму, аналогії між природною для українців хліборобською працею, найважливішою в житті, і працею поетичною". Цьому слугує, на думку дослідниці, переосмислення українцями слова з тематичної групи найменувань військових понять "стріла" ("стрілка") й використання його для позначення трубчастого стебла злакових рослин та цибулі (*било́, би′ло*) [11, с. 49]. Однак слід зазначити, що аналізований АЛН спонукає читача до виявлення "подвійної" аналогії й стимулює прояв іще глибшого смислу тексту: поет сприймається як воїн, борець за інтереси народу, для якого і творить. Таке трактування образу поета традиційне в українській літературі.

Джерелом логічного підтексту служить АЛН *круглосподий* у вірші "Стокгольм". АЛН разом із назвою твору є тими текстуальними судженнями, на основі яких народжується новий умовисновок: поет оспівує не тільки чарівний суворий край, але і його морську вікову славу. Саме опис звитяги вікінгів і виявляється на другому плані тексту завдяки вживанню виразного в семантичному плані АЛН, що викликає в читача зоровий образ специфічної форми кораблів вікінгів:

Лягли знаки на хмарних небозводах –
Гінка окраса визрілого тла,
Якому Доля славу прирекла
На кораблях метких і круглосподих. [9, с. 226]

Логічний підтекст формує АЛН *ризодранець* у вірші "Грабіжник", до якого подано епіграф: *"Знайдено саркофаг Юрія Долгорукого"* (З преси)". У процесі зіставлення змісту епіграфа з АЛН стає зрозумілим, про якого саме грабіжника йдеться у творі – *"байстрюка, блудливого сина князів"* [9, с. 339].

Джерелом натяку на сутність діянь персонажа вірша "Сатана" є семантика АЛН *світочад*, яка увиразнюється завдяки вживанню іншого АЛН, ужитого в наступному рядку:

Твій час минув, поріддя <u>світочаду</u>!
Запраглу звади – <u>злободавчу</u> владу –
Богопосланець гордо поборов… [9, с. 127].

Обидва АЛН на рівні підтексту увиразнюють негативну оцінку темної сторони людського буття.

У поезії Яра Славутича презентований також емоційний підтекст, зініційований результатами його словотворчості. Зазвичай, АЛН непрямо виражають ставлення митця до об'єкта художнього зображення. Так, мотивувальним словом однокореневих номінативних одиниць *надхненно* й *духовійний* є полісемічне слово *дух*, із-поміж багатьох значень якого зокрема є: 1) *"те саме, що повітря"*, 2) *"суть, істинний смисл; зміст чого-небудь"* [СУМ, т. 2, с. 443–444]. Відтак, завдяки зазначеним словам і особливо АЛН автор передає піднесене ставлення до Батьківщини як найдорожчої цінності людини:

…Мою палку звитягу, як осонь,
Надхненно кличе на шляхи славутні,
Перемагаючи світів печаль,
Херсонським хмелем <u>духовійна</u> даль. [9, с. 115]

Новотвір *біловидо* (вірш "Хата") прямо асоціюється зі словом *миловидий (миловидний) – "який має приємні, привабливі риси обличчя"* [12, т. 4, с. 705] і формує додаткове позитивно-емоційне тло поезії, де описано білу хатину, яка нагадала авторові Україну:

Спинивши авто, я зайшов у хату,
Що <u>біловидо</u> стала між ялин,
Ясну з кулів покрівлю небагату
Спускаючи понад вербовий тин. [9, с. 197]

Так само підсилюють (на глибинному рівні тексту вірша "Кавуни") трепетне ставлення поета до України АЛН *картинописець* та *рябокорий* (прямі асоціації до слів *іконописець* та *білокорий*), котрі, своєю чергою, вибудовують додатковий ряд асоціацій: кавун – баштан – Південна Україна – невимовна краса:

Присохлу ключку вибирає дід, –
Налитий сонцем, <u>рябокорий</u> плід,
Немов його створив <u>картинописець</u>. [9, с. 25]

Високоекспресивним самоозначенням є АЛН Яра Славутича *полум'яр,* використаний в одній із октав поеми "Моя доба", де автор презентує власну позицію патріота України:

Прощай, квітчаста, Обиточна балко,
*Де кучерявився **яр**,*
З якого я, роздумуючи палко,
*Не раз виходив, мов колись **лугар**!*

Великий Луг думки голубив змалку –
І я буяв, невгасний полум'яр, –
І майбуття поєднував з минулим,
Що майже всім здавалося незбулим. [9, с. 160].

У наведеному контексті АЛН римується з використаними в попередніх рядках словами *яр, лугар*. Послідовне вживання одно-, дво- і трискладового слів *яр, лугар*, *полум'яр* акцентує увагу читача на тричі повторюваному звуковому сегменті *яр (-ар),* інтонаційно сильна позиція якого наприкінці рядків (І. Ковтунова) забезпечує і смисловий акцент на уживаних у такій позиції слів. Кульмінацією, або найвищою емоційною, експресивною та смисловою точкою (вершиною) ланцюга *яр, лугар*, *полум'яр* є останнє слово – АЛН, що завершує ланцюг таких асоціацій: 1) *яр* – "глибока довга западина (перев. з крутими або прямовисними схилами), що утворилася внаслідок розмиву пухких осадових порід тимчасовими потоками" [12, т. 11, с. 647]; як відомо зокрема з народнопісенних текстів, у ярах переховувалися народні месники, запорожці, повстанці; 2) *лугар* – застаріле слово зі значенням "Той, хто переховується в лузі", пор.: *лугарювати* – "бути лугарем" [12, т. 4, с. 552]. Згадка в контексті поеми *Великого Лугу* – назви в XVI–XVII ст. дніпровських плавнів, де знаходилися володіння Запорозької Січі, – асоціативно підтримується уживаним вище словом *яр;* 3) *полум'яр* – АЛН, на думку Н. Сологуб, є суфіксальним утворенням [11, с. 77]. На наш погляд, АЛН виник унаслідок поєднання (накладання) слів *полум'я* та *яр*, причому в структурі новотвору семантика сегмента *-яр* стає більш ускладненою: морфема асоціюється вже не тільки і не стільки з ландшафтним поняттям, а з рідко вживаним розмовним словом *яр* – "Те саме, що **лю́тість**", або ж із діалектним *яр* – "ярина", або ж із поетизмом *яр* – "весна" [12, т. 11, с. 647]. Отже, АЛН *полум'яр* відзначається неодноплановим змістом, додаткові смисли новотвору розкриваються в процесі глибокого лінгвокультурологічного аналізу. *Полум'яр* – той, хто самовіддано бореться за свій народ, його волю і *"майбуття.., Що майже всім здавалося незбулим"*. Показово, що Яр Славутич уживав аналізований АЛН не лише в значенні "особа", але й для позначення соматичного поняття, пор: *І грає серце – буйний полум'яр!* Окрім того, один із віршів поет підписав *"полум'Яр Славутич"* [11, с. 77], створивши в такий спосіб оригінальний графосемантизм. Уводячи АЛН у різні контексти, поет апробовував життєздатність створеного ним потужного в емоційно-експресивному й семантичному відношенні слова, розкрив і увиразнив нові грані його змістового потенціалу.

Давня історія України віддзеркалюється в АЛН *прапрадідний* [9, с. 166]. Повага до величної духовної місії України у слов'янському світі – такий емоційний підтекст вносить у контекст вірша зазначене слово.

Завдяки індивідуально-авторському словотворенню Яр Славутич вміє формувати й негативний емоційний підтекст. Так, у вірші "Шухевич" АЛН *кривдоносний*, використаний у функції епітета й увиразнений словом *московський*, має негативну конотацію й передає ставлення автора до Москви:

Це був не сон. Гримів похід стодзвонний
І скоро знову загримить похід.
Пліч-о-пліч підуть бойові колони
На кривдоносний і московський схід. [9, с. 294]

Поєднання емоційного й логічного підтексту ілюструє вірш "Бр-р-р!". Негативну оцінку персонажа вірша значною мірою посилює АЛН *вождюк* [9, с. 370]. На глибинному рівні АЛН звертає увагу читача на оцінне ставлення Яра Славутича до діяльності Брежнєва як керівника СРСР. Натяк на прізвище тогочасного лідера країни (логічний підтекст) міститься й у заголовку твору, де вигукове слово виразної негативної конотації співзвучне з початковими літерами антропоніма.

Отже, у результаті неологічних експериментів Яр Славутич створював нові самобутні слова, здатні не лише оригінально, експресивно позначати фрагменти довкілля, але й бути дієвим засобом ідентифікації прихованих смислів та емоцій у поетичних текстах.

Література:

1. Адах Н. А. Авторські лексичні новотвори Василя Барки (семантико-деривaційний та лексикографічний аспекти) / Н. А. Адах; за ред. Г. М. Вокальчук. – Рівне : Видавництво Олега Зеня, 2007. – 136 с.
2. Брюховецкий В. С. Подтекст // Украинская Советская Энциклопедия. – 2-е изд. – К., 1994. – Т. 8. – С. 340.
3. Вокальчук Г. М. Словотворчість українських поетів ХХ століття: [монографія] / Г. М. Вокальчук; відп. ред. С.Я. Єрмоленко. – Острог: НаУ "Острозька академія", 2008. – 536 с.
4. Вокальчук Г. М. Оказіональні лексичні новотвори в українській поезії ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Г. М. Вокальчук – К., 2009. – 38 с.
5. Ґадамер Ганс-Ґеорґ. Герменевтика і поетика // Вибрані твори. Перекл. з нім. – К.: Юніверс, 2001. – 288 с.
6. Калашник В. С. Поетичний словотвір Яра Славутича (на матеріалі поеми "Моя доба") // Харківський збірник : До 85-річчя Яра Славутича [Упор. Л. Селіверстова]. – Харків, 2003. – С. 211-214.
7. Кирилюк О. Словник авторських лексичних новотворів Павла Тичини / За ред. С. Я. Єрмоленко, Г. М. Вокальчук // Мовотворчість Павла Тичини у дзеркалі третього тисячоліття [зб. наук. праць; відп. ред. Г. М. Вокальчук]. – Острог, 2011. – С. 181-263. (Лексикографічна серія "Українська індивідуально-авторська неографія"; вип. 5).
8. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т. 2 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – К.: ВЦ "Академія", 2007. – 608 с.
9. Славутич Яр. Поезії та поеми. Повне видання (1937-2004). – Едмонтон: Славута, 2004. – 656 с.
10. Словотворчість шістдесятників. Василь Стус. Ігор Калинець. Іван Світличний. Григорій Чубай [зб. наук. праць; відп. ред. Г. М. Вокальчук]. – Острог: Вид-во НаУОА, 2010. – 492 с. (Лексикографічна серія "Українська індивідуально-авторська неографія"; вип. 4).
11. Сологуб Н. Мовний портрет Яра Славутича. – К.: Дніпро; Вінніпег: Укр. Вільна Акад. Наук, 1999. – 152 с.
12. СУМ – Словник української мови: В 11 т. – К.: Наук. думка, 1970-1980.

Ольга Івасюк, Олександр Огуй
(Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)

ДЕКОДУВАННЯ ІКОНІЧНОСТІ КАНАДСЬКОЇ ПОЕЗІЇ ЯК ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА

"Є щось святотатницьке в перекладі.
Ну переклади троянду – матіолою.
Граціозність Венери – Попелюшкою голою.
Запахів несумісність – вся в перекладі!"
[4: 349]

Останнім часом, незважаючи на численні розвідки 1960-1980-х рр. [1;3; 5; 10; 23; 24], змістовий компонент віршового перекладу, а особливо його метафоризаційні аспекти, залишаються поза межами об'єктивного аналізу через синтетичну складність об'єкту спостережень. Тому закономірним стає бажання об'єктивувати процес літературного перекладу, сприяти його максимальній відповідності оригіналу, встановити об'єктивні критерії цієї відповідності та користуватися ними для визначення ступеня перекладної адекватності.

Якщо деякі спроби "вивірити музику вірша алгеброю цифри" для відтворення формального компоненту перекладу уже проводилися [8] (Гачечиладзе, Івасюк), то змістовий компонент перекладу залишався (через ту ж синтетичну складність об'єкту спостережень) поза межами формалізованого аналізу. Ось тому в основі пропонованої статті лежать розробки теоретико-практичних основ для об'єктивного вивчення змістових компонентів віршового твору на основі врахування його тематичних особливостей та категорії епідигматики, що робиться вперше.

Як відомо, головне завдання перекладу зводиться до мовного (у т.ч. і лексико-стилістичного) відтворення специфічно укладеної інформації, якій у художньому (особливо у віршовому) тексті відповідають певні образи [див. 1: 43-45; 3; 5; 9: 31-40; 17: 48-57; 23: 31-42; 24: 7-8], що звично мають безпосередню кореляцію з предметами та явищами оточуючого світу. Сама інформація, вміщена у словах національної мови, яка, історично склавшись, відображає багатовіковий досвід спілкування певного етномовного колективу при пізнанні ними довколишньої дійсності [7: 74], натяково фіксує певні риси цього образу, не вичерпуючись у індивідуальному вжитку. На противагу словам, часто позбавленим конкретного змісту (наприклад, і, але, узагальнити тощо), образ загалом виступає такою структурою, де узагальнено-значимий та конкретний змісти знаходяться поруч та нібито є носіями один одного [3]. Компонуючи цей образ із елементів вторинної (мовної) сфери, поет/перекладач "бере його

не відповідно дійсності, а довільно" [12: 323], згідно з авторським баченням та необхідними мовними засобами і способами.

Визначимо тематичні особливості образів на основі 22 віршових творів Маргот Осборн [29], талановитої канадської поетеси 1950–1990-х рр., які вперше переклала українською мовою О.Я.Івасюк. За своїм тематичним спрямуванням аналізовані твори репрезентують: поетичні замальовки; загальні роздуми чи медитації; абстрактний образ-узагальнення; конкретний образ-узагальнення (у т.ч. антропоморфного характеру), що здебільшого допускає можливість вживання метафор. Поетичні замальовки, мов зорові світлини, присвячено здебільшого оптичному зображенню живої природи комплексного характеру: газелі "біля лісового струмка", дерева "повного птахів" чи "безлистих дерев". Ці конкретні замальовки (особливо антропоморфного характеру) створюють певні аналогії. Поезія "The Child" (Дитятко) дозволяє завдяки вживанню означеного артикля паралель із відомим дитятком – Христом. У "Recognition" (Прозріння) йдеться, наприклад, про прозріння Томи, "тягар безвір'я" якого зник, коли той побачив воскреслого Ісуса. Загальні роздуми репрезентують вірші, в яких конкретні образні дії, пожвавлені поетичною лексикою та декількома різнотипними метафорами, служать для вираження поєднаних абстрактних міркувань ("Через роки"; "Пізно... пізно"). Вірші з конкретним образом-узагальненням будуються, як правило, на розгортанні якоїсь однієї метафори: "білий кіт зими" у вірші "Грудень" чи "місяць" у поезії "Journey" (Небесна подорож). Для цього типу віршів властива синестезія відчуттів, коли Рай ("Рай такий великий...") наближається до читача через словесно виражені запахи та тактильні відчуття. На противагу роздумам, абстрактні образи-узагальнення характеризують лише ключову абстракцію – "День нинішній", до якого ми заглядаємо "через плече минулого" (див. "Краса стара", "Шукач" тощо). Зупинимося детальніше на перекладі цих поезій, враховуючи їх складний концептуальний світ.

Власне, переклад цих та інших поезій ґрунтується на наступних категоріях: засоби перекладу (які бувають лексикографічними та авторськими), способи перекладу (синтагматичні, парадигматичні та епідигматичні: логічний розвиток понять, цілісне перетворення тексту) та особливо відтворення інформації. Ці "спроби слово в інше вбгати" [4: 349] знаходять своє вираження в образі, який для поетичного тексту здебільшого ґрунтується на розгортанні однієї чи декількох згорнутих метафор. За зіставним дослідженням поетичних творів в основі метафори лежать певні наочні та водночас стереотипні концепти: вихідні словопоняття оточуючого світу (вода, ріка; вогонь, свічка; повітря, зоря, сонце тощо), які складають, на нашу думку, своєрідну мовно-образну картину світу (МОКС) кожного поета. Ці стереотипні концепти реалізуються через ланцюжок тематичних слів, що репрезентують змістово-фактуальну інформацію, та ключове слово, яке містить ще й змістово-підтекстову інформацію [13: 95-100]. За рівнем узагальнення ці концепти можуть бути абстраговано-конкретними (типу річка), абстрактно-соціоантропоморфними (час, кохання) [пор. 10: 70] та ще, на нашу думку, особистісно-антропоморфними, містячи алюзії на сукупний образ якоїсь особистості (Плюшкін; Отелло; Гамлет). За своєю структурою

образи розділяються як ціле та часткове на макро- та мікрообрази, які можуть бути домінантними та субдомінантними [1: 43-45; 23: 31-42; 24: 7-8]. Макрообраз – типу руйнівного Часу – реалізується, наприклад, у сонетах Шекспіра через цілісну сукупність декількох мікрообразних структур, таких як: образи згасаючого дня, зів'ялої фіалки, посріблених срібною сивиною чорних кучерів, безлистих дерев і навіть літа – з колючою білою бородою, пов'язаного в снопи і кинутого на похоронні дроги [23: 36].

Повна каталогізація цих концептів, незважаючи на всю їх актуальність та певні доробки (в тому числі й авторів даного дослідження), на жаль, ще не стала надбанням перекладознавства. Наприклад, лише побіжне ознайомлення із творчістю Маргот Осборн [29] показує переважання таких простих концептів, як зірка, місяць, дерева, а також таких абстрактних концептів як краса, всесвіт та любов. Саме вони відображають релігійний світогляд авторки та її сприйняття цінностей навколишнього світу, що охоплюють прагнення людини до краси, гармонії у всесвіті, які насамперед втілені у любові до Бога та його творінь (людини, природи, тощо). Ці концепти лежать в основі перекладених образів (вираженням яких є конкретні слова, що перебувають у "вирі" семантичних відносин). Слід відзначити, що вони мають свій епідигматичний вияв у тлумачних та перекладних словниках.

Епідигматика (термін Д.М.Шмельова) (що лежить на перехрещенні осей синтагматики та парадигматики, виділеними ще Ф.де Соссюром) проявляє себе як третій, об'ємний рівень виміру змістових відношень у тексті. Якщо синтагматика (лінійні поєднання елементів на основі законів сполучуваності: неозорим – небом – пропливає – місяць – наче – білий – корабель [29: 30]) та парадигматика (відношення чергування при заповненні такої синтагматичної позиції як, наприклад, переміщення: пропливає, пливе під вітрилами, пересувається), максимально наближені до плану вираження, піддаються певній формалізації, то епідигматика (як внутрішньоструктурні відношення в семантиці слова) допускає розмаїття суб'єктивних версій її інтерпретації для кожного конкретного випадку, що суттєво ускладнює можливість її об'єктивної формалізації [19: 28-72]. Прикладом опису такої епідигматики може бути слово пропливає, що показує: процес руху – (відносно нешвидкий; з допоміжними засобами*: вітрилами),* а також ракурс дії та її місце*: на рівній водяній поверхні – повз*).

Узагальнюючи наявні дослідження епідигматики (І.В.Арнольд, О.Д.Огуй, Д.М.Шмельов та ін.), можна відзначити, що епідигматичні відношення проявляються в семантичній системі (за традиційними підходами, у структурі) слова. Семантична система слова складає, за авторською інтерпретацією концепції І.В.Арнольд [2: 69], сукупність декількох лексико-семантичних варіантів (ЛСВ), поєднаних між собою відношеннями семантичної деривації (похідності). ЛСВ становить собою єдність плану вираження (звучання/ написання) та значення (семеми). Структура кожного значення (семеми) охоплює необмежену кількість сем (специфічно структурованих мовою її складових різних ступенів абстракції, що не мають кореляції в плані вираження). Серед них звично виділяють денотатативні (класеми, архісеми, узуальні та оказійні), конототивні (експресивні,

локально-етнокультурні) та визначальні для поєднання слова з іншими словами структурні семи, межі між якими, за когнітивно-психолінгвістичними дослідами [19: 118-128], не є достатньо чіткими. Загалом семему можна образно уявити як своєрідний "пакунок сем", у якій головні, обов'язкові та сильні семи складають ядро значення (семеми), а слабкі, факультативні та слабкі – її периферію [19: 39-42; 20: 117]. У мовленні (чи це мовний акт, чи поетичний текст) комплекси сем витягують із "пакунку", причому активно може використовуватися й периферійний зміст. Якщо "розпаковуються" ядерні семи основного значення, то отримаємо його пряме використання.

Розглянемо, наприклад, слово Місяць як "небесне світило". За своєю синтагматикою Місяць може повільно рухатися по небу. М.Осборн, переосмислюючи образ місяця, уявляє його відроги вітрилами, тобто звертається до периферійного змісту. Тому Місяць у творчій інтерпретації М. Осборн, актуалізуючи факультативні семи, що стають основою для метафоричного перенесення, не просто з'являється на небі, а, внаслідок логічного розвитку понять, "пливе під вітрилами" (*is sailing*). Периферійний зміст слова плисти особливо прагматично-образно підкреслює повільність цього руху на водній поверхні. При відтворенні віршового тексту довелося пожертвувати надлишковим "під вітрилами" для збереження динамічного плину всього рядка (тим більше, що компенсація з'явиться в наступному рядку: надима щоночі він вітрила...). Не менш важливою є і неперекладена інформація, яку треба донести до читача. У цитованому прикладі (неозорим небом пропливає місяць наче білий корабель) метафора ґрунтується на місці дії: замість на рівній водяній поверхні образно імплікується у навколоземнім просторі), чим і створюється поетичний образ.

Якщо об'єднати різні аспекти значення, то виникає голістичний (цілісний) образ багатовимірного значення [19: 30-35], який при перекладі має охопити інформацію про: а) понятійну семантику: незліченну кількість відображених ознак дійсності, лексикографічно структурованих як семеми та семи, тобто як окремі значення слова та компоненти їх тлумачення (у нашому прикладі з Місяцем указівка на тип пересування); б) семантичну синтактику: сукупність синтагматичних зв'язків поєднання (Місяць пропливає) та парадигматичних особливостей чергування слова в реченні/тексті, що ґрунтується на явищі синонімії: пропливає – пливе – пересувається); в) синтаксичну прагматику: правила вживання слова в різних комунікативних ситуаціях тощо, що допускає натякове розуміння неозорого неба як безмежного житейського океану. Такий цілісний (голістичний) підхід, при якому поєднуються всі три семіотичні процеси (відображення, мовна система та прагматики), дає змогу по-новому (як теоретично, так і практично) розглянути реалізацію значення в лексичному складі мови та способи його перекладу, що ґрунтуються на епідигматиці.

Зазначимо, однак, що варіанти типових синтагматичних конструкцій та парадигматичних чергувань синонімів, які пропонуються в перекладних словниках (семантична синтактика), зумовлені комунікативними правилами вживання слів (синтаксична прагматика), у віршовому тексті можуть зазнати кардинальних змін для створення нового чи незвичного висвітлення відомого образу, що

складає сутність віршування та труднощі перекладу. В основі цих змін лежать потреби автора/ перекладача, який через виділення необхідної семи (понятійна семантика) досягає прагматичних установок тексту. Описова каталогізація цих сем має стати для перекладознавства актуальним завданням на майбутнє – нині навіть для сучасної лексикології, що оперує стандартними описовими системами для неекспресивної базової лексики (примітиви А.Вєжбіцької, множники Ю.Д.Апресяна та Ю.М.Караулова), це завдання непосильне – семантика слова в поетичній мові невичерпна.

Особливо велике навантаження лежить на відтворенні імпліцитно закладеної інформації, яку виражають у поетичному тексті досліджені Р.П.Зорівчак [6; 7] етнонаціональні фразеологізми та реалії. Проблеми їх аналізу та способи відтворення імпліцитної інформації блискуче ілюструє Р.П. Зорівчак [7: 80-81] на прикладі новели В.Стефаника "Кленові листки" та пісні Джона Віра, де згадуються *Maple leaf*, тобто ті ж "кленові листки". Кленові листки, що є символом Канади для англомовного світу, виступають для українця символом розлуки і сирітства. Поза сумнівом, при перекладі, як слушно зазначає дослідниця, йдеться не про віднайдення знаку для відповідного денотата, а про знаки знаків, тобто про складні знаки з двоступеневим розшифруванням [7: 81]. Використання способів для їх відтворення (транскрипція, гіперонімічне перейменування; дескриптивна перифраза; комбінована реномінація; калькування; уподібнення; ситуативний відповідник) можуть розкрити натяковий зміст у контексті при оптимальному їх використанні перекладачем.

Інші епідигматичні проблеми перекладу, що базуються на попередніх каталогізаціях, стосуються в першу чергу відтворення образів та метафор (метафоризації), що лежать у їх основі, на чому зупинимося детальніше далі. Метафоризація (як тип художнього мислення при індивідуальному творенні нового смислу чи образу: саван смутку) стала предметом особливого зацікавлення як для вітчизняного (М.Дудченко, І.Козлов, О.О.Чередниченко та П.О.Бех) [10; 24], так і для зарубіжного перекладознавства (R. van den Broeck; J. Lackoff; P. Newmark; U.Kjar; A.Pisarska; N.Hofman, P.Ricoeur et al.) [14; 22; 26; 27; 28]. У лінгвістичному відношенні цим терміном можна позначити епідигматичний предикативний процес, що служить для творення переносних значень слова із основного значення на основі емотивно-індивідуальної видозміни його синтагматико-парадигматичних характеристик. Метафоризація ґрунтується на творчо-когнітивній здатності мовців знаходити певні аналогові індивідуальні паралелі за подібністю між незнайомим (екзотичним) та знайомим, часто за рахунок нових нетрадиційних синтагм, які через алегорії посилюють емоційну напругу. Творення яскравих образів в художньому мовленні виражає мовно-позамовну символічну оцінку всесвіту через мовно-образну картину світу (МОКС) [14: 170; 22: 107, 115]. Оптимальна передача метафор при відтворенні МОКС автора постає завданням перекладу.

За класифікацією метафор Р. ван ден Брока [26], що використовується в перекладознавстві, виділяють 1) лексичні метафори, образи яких стерлися, а семеми фіксуються окремо в шпальті словника (*grasp "*схопити; зрозуміти*"*),

2) конвенційні, закріплені в літературному процесі (типу *the sun rose* сонце зійшло), та 3) індивідуальні, авторські метафори (*the world is a silver penny*).

Ряд конвенційних та індивідуальних метафор, будучи лише раз згаданим, перебуває в поетичному творі начебто в згорнутому вигляді, а інші метафори розгортаються, коли поряд з ключовим з'являються уточнюючі його тематичні слова. Зміст кожної розгорнутої метафори (РМ) складається не лише зі значень слів-образів – їх зіткнення одне з одним і з словами тематичного ряду породжує нечітко окреслені нюанси та натяки – "семантичні обертони" (Б.А.Ларин), які нами сприймаються, проте не мають своїх знаків в мовленні, а синергетично утворюються із взаємодії сукупності слів. Експресивний заряд, що міститься в РМ робить її яскраво маркованим елементом не тільки на змістовому, а й на структурно-композиційному рівні твору. Л.І.Косогова [11: 53-58] розрізняє 4 типи метафор – зачинний, кінцевий, наскрізний та рамковий (за її термінологією: зачинный, концовочный, сквозной, обрамлюющий), відзначаючи, що найчастіше РМ зустрічаються в психологічно сильних позиціях тексту – на його початку чи в кінці.

Звернення до поетичних творів М.Осборн показує велику роль заголовку, що в ряді випадків (20 %) виконує роль зачинної РМ. В.Кухаренко свого часу слушно зазначала, що "заголовок створює певну проспекцію для читача про перспективу дальшого текстового розгортання і, кінець кінцем, означує увесь текст, дає йому ім'я", виражаючи цим у стисненій формі основну його ідею та відіграючи важливу роль у створенні цілісності тексту [за: 7: 81]. Оптимальне відтворення заголовку вимагало не лише нового словотвору "Skywriting: Небопис", а й уточнення чи логічного розвитку понять для оптимального сприйняття тексту читачем: "Identity: Неповторність", "Today: День нинішній"; "Journey: Небесна подорож"; "Prairie impression: Посеред прерій" тощо.

За перекладознавчими розвідками П.Ньюмарк та І.А.Мандзак [28: 88-89; 16: 125-126], літературні метафори груп 2 та 3, межі між якими досить відносні, можна відтворити чотирма основними способами, які позначають, на нашу думку, не оптимальними термінами, а саме: (1) точним перекладом, (2) субституцією, (3) парафразою та (4) компенсацією.

(1) Точний переклад (*sensu stricto*) за допомогою метафоричного відповідника (аналога) застосовуємо тоді, коли образ вихідної метафори (ВМ) повністю передається засобами перекладної мови (ПМ: M.Frisch: *und das Schweigen wucherte, ein Schweigen, das schlimmer war als ein Zank* = engl. *And the silence proliferated, a silence that was worse than quarrelling* = укр. *і мовчання розросталося, мовчання, що було гірше за сварку*). Цей спосіб можна було б назвати аналоговим. Наведемо ще декілька прикладів використання метафоричного аналога при перекладі поезії М.Осборн українською мовою. Так, розгорнуту метафору *Draw out the nectar from each moment bittersweet* перекладено "Пиймо ж нектар із кожної миті гірко-солодкої" [21: 18-19]. Таким же способом вдалося передати ще декілька розгорнутих метафор *Why do we gaze, yearning / over the shoulder of the past?* – "Чому ж заглядаємо з тугою через плече минулого?" [21: 18-19]; *That old squaw Winter/ huddled in a white blanket/ is dreaming under the stars// Even the dancing*

North Lights/ do not wake her. – "Стара бабуся Зима/ загорнулася в білу ковдру/ і спить собі під зорями.// Навіть танці Північного Сяйва/ не можуть її розбудити" [21: 44-45]. Водночас, метафору *The poet is a universe alone* відтворено аналоговим порівнянням "Поет неначе всесвіт одинокий" [21: 8-9].

(2) Субституція полягає в заміні образу ВМ типовим образом цільової мови (звичним для відтворення реалій) або ж іншим синонімічним образом, упровадженим перекладачем унаслідок застосування логічного розвитку понять. Наведемо як типовий зразок субституції реалій приклад із перекладу вірша М.Осборн: *The world is a silver penny* = "Цей світ немов срібний гріш" [29:16; 21: 48]). Заміна англомовної реалії пенні "penny" (в основі якої лежав увігнутий брактеат X ст., схожий на сковорідку *pan*), українською реалією гріш (до лат. *grossus* "товстий"), що позначало срібну монету XIУ-XУIII ст., популярну на Україні, повністю виправдана – сприйняття читача більше не "зачіпається" через реалію.

У перекладі цієї ж поезії застосовано ще одну субституцію, коли оригінальний образ *a lusterless bowl/ that curves above my head* замінено образом тьмяного купола, "що здіймається... над головою" [21: 48-49]. Таким же шляхом логічного розвитку поняття подано в перекладі інших поезій М.Осборн субституції наступних образів: *green leaves are* ***leaning in*** – "зелені листочки заглядають всередину" [21: 36-37]; *they hung upon* ***the inner ear*** – "в душі вони бринять" [21: 50-51]; *the* ***rhythms*** *die* – "гине пісня" [21: 50-51], тощо.

(3) Парафраза полягає у відтворенні метафори необразними засобами ПМ (*the Chinooks of March* (досл. індіан. Березневі пронизливі вітри) = березень [29:21; 29: 44-45]), тобто відбувається спрощення образу, часто зумовлене потребами римування чи строфіки. Таке явище, що призводить до втрати метафор, на жаль, спостерігається і в перекладі наступних образів: *leaves lifting* ***and laughing*** – "шелест листя" [21: 28-29]; *A* ***whispered lyric*** *taunts my tongue* – "нові пісні уже складаю" [21: 50-51]; *a* ***blue****-sky puddle* – "неба калюжа" [21: 40-41] тощо.

(4) Компенсація полягає в тому, що неметафоричний елемент оригіналу замінюється метафорою в перекладі, компенсуючи ймовірні спрощення у попередніх частинах тексту (*the grass* ***grows sharply greener*** *while the dun* ***Furrows*** *prepare the annual surprise* = і трави через снігові віконця зеленим дивом вибухнуть у світ [29: 27; 21: 33])**,** тобто спостерігається надмірне декорування оригіналу, яке слугує для компенсації часткової втрати інших, суміжних образів. Така компенсація деякою мірою виступає у певних межах перекладацькою субституцією. Наступним зразком застосування цього способу може бути переклад рядків поезії М.Осборн, де описується краса рідного їй Саскачевану: *heavy heads rustling together* – "дзвін достиглих колосків" [21: 28-29]. Це особливо стосується образу незавершеного будинку в поезії М.Осборн "Unfinished House"; *Tomorrow it will be roofed in,/ secluded, sealed* – "Завтра зведуть дах/ і він своїм штемпелем відокремить людей від усього довкілля" [21 :50-51], тощо.

Аналізуючи випадки вживання цих варіантів перекладу, варто згадати тонке спостереження Н.Любімова [15: 150-151], що гарний перекладач відчуває міру, тобто і не "пригладжує автора", і не придумує нового, якщо це не витікає із

суті твору. Неврахування цих аспектів, що можуть траплятися і в цих авторських перекладах, призведе до вихолощення перекладеного твору і станеться те, про що писав талановитий російський поет М.Заблоцький: “Ей не хватало быть лучистой,// ей не хватало быть везде, ей жизни не хватало// чистой дистиллированной воде ”.

Вживання відповідних способів перекладу має загалом певну специфіку. На думку Р.ван ден Брока [26] та У.Кьєр [27], якщо метафора не містить етнонаціонального компонента, то найлегше перекласти в художньому відношенні авторські, дещо складніше – конвенційні і досить складно – лексичні метафори. Підставою для цього є те, що хоча останні звично мають певні лексикографічні відповідники, проте внутрішні форми, на яких будується гра слів, можуть не збігатися (*a silver penny* = срібний гріш (до англ. *pan* “сковорода” та лат. *grossus* “товстий”). Дослідження У.Кьєр [27: 254-258], проведене на матеріалі 1600 німецько-датських прикладів, переконливо засвідчили, що переклад зберігає лише 2/3 метафор оригіналу, тобто перекладач у третині випадків застосовує парафразу (спосіб 3). Найчастіше при перекладі метафор використовується спосіб 1 (50%), менше спосіб 2 (18%) та 4 (від 3% до 9%). Вживання метафор при перекладі, за цим же дослідженням, значною мірою залежить від самого перекладача. Проведене нами дослідження на матеріалі перекладів М.Осборн підтвердило правдивість цих тверджень. Це має своє пояснення – переклад коротких (переважно одно- та двоскладових) англійських слів довшими українськими вимагає певною мірою спрощення структури вірша для збереження його строфіки та ритмомелодики (РМД), унаслідок чого повторні плеонастичні образи доводиться принагідно (за умови, що вони повторюються) відкидати.

Перифразовуючи відомий вислів (Р.Фрост), що повноцінно перекласти поезію неможливо, але й неможливо відмовитися від цієї мети, відзначимо, що це особливо стосується формалізованого аналізу, коли комплексно проаналізувати переклад у всіх аспектах неможливо, проте ми, як науковці, не хочемо відмовитися від цієї мрії. На нашу думку, попри всю складність предмету видається за можливе формалізувати й дослідження образу. Як відомо, за операціональним лексикографічним розумінням (Ю.Караулов; М.Д.Капатрук), семемі відповідає рубрика тлумачного словника, а семі – кожне слово з цієї рубрики. Враховуючи ієрархію кожного семантичного компонента в семантичній системі слова, основні типи метафор піддаються моделюванню, а образи – певним описам, визначення яких має стати предметом наступних пошуків.

Важливим, на нашу думку, видається і врахування кількісних показників для цілісного перетворення тексту. Це стосується не лише відтворення необхідної кількості метафор (як ключових слів), а й оптимальної кількості слів тематичного ряду, що уточнюють образ. Оптимальність може визначатися за їх ступенем семантичного навантаження, що піддається вимірюванню за допомогою коефіцієнта смислового навантаження [18]. Розвиток формалізованої процедури стає актуальним завданням перекладознавства.

Як бачимо, звернення до епідигматичного аспекту дозволяє чіткіше збагнути механізм образотворчого процесу, проте завданням майбутнього залиша-

ється повніша формалізація як проведення, так і оцінки поетичного перекладу. Епідигматичні проблеми перекладу можна у перспективі подолати через: а) формалізовану каталогізацію стереотипних концептів (шляхом опису тематичних рядів та ключових слів); б) формалізовану категоризацію описових сем; а) формалізовану каталогізацію етнонаціональних фразеологізмів та реалій; а) формалізовану категоризацію метафор тощо. Інші перекладознавчі проблеми епідигматичного ґатунку: переклад полісемантів/ омонімів, гри слів (каламбурів) та поетичний переклад з цілісними трансформаціями, де можна якнайповніше простежити емерджентність (взаємодію) всіх цих трьох семантичних процесів, формалізоване вимірювання адекватності перекладу доцільно розглянути в наступних роботах.

Література:

1. Алексеев В.В. Интерпретация стихотворения в свете поэтического перевода // Теория и практика перевода. – Вып.12. – 1985. – С.42-48.
2. Арнольд И.В. Семантическая структура слова в современном английском языке // Уч. Зап./ Ленингр. ГПИ им. А.И.Герцена. – Ленинград, 1966. – Т.295. – С.3-192.
3. Гей Н.К. Знак и образ // Контекст 1973. – М.: Наука, 1974. – С.281-305.
4. Драч І. Розмова з другом – перекладачем // Драч І. Духовний меч. Літ.-критич. Статті та есе. – К.: Рад.письменник, 1983. – С.349.
5. Зорівчак Р.П. Словесний образ у художньому перекладі // "Хай слово мовлене інакше…": Статті з теорії, критики та історії художнього перекладу. – К., 1982. – С.51-65.
6. Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія (на матеріалі перекладів творів української літератури англійською мовою). – Л.: Вид-во Львів. ун-ту, 1983. – 175 с.
7. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози). – Львів: ЛДУ, 1989. – 215 с.
8. Івасюк О.Я. Відтворення ритмомелодійних особливостей оригіналу як засіб репрезентації його змісту (на матеріалі перекладів сучасної англомовної поезії українською мовою): Дис... канд. філол.наук. – К., 1994. -241 с.
9. Клименко І.Т. Словесний образ як художня форма зображення літературного персонажу // Проблема методу, жанру і стилю в українській літературі: Зб.наук.пр. – Дніпропетровськ, 1979. – С.31-40.
10. Козлов И.А. Авторская метафора в поэтическом переводе // Теорія і практика перекладу: Укр.наук.зб. – К: Вища шк., 1993. – С.67-75.
11. Косогова Л.И. Развернутая метафора как структурный элемент текста // Современные методы изучения и преподавания иностранных языков: Сб.науч.тр. – М.: МГУ, 1987. – С.52-58.
12. Кундзіч О.Л. Слово і реальний образ // Кундзіч О.Л. Слово і образ: Літ.-крит. статті. – К.: Рад. письменник, 1966. – С.316-330.
13. Кухаренко В.А. Семантическая структура ключевых и тематических слов целого художественного текста // Лексическое значение в системе языка и в тексте: Сб.науч.тр. – Волгоград, 1985. – С.95-105.
14. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем // Язык и моделирование социальных взаимодействий: Сб.науч.тр. – М.: Прогресс, 1987. – С.126-172.
15. Любимов Н.М. Перевод – искусство // Перевод – средство взаимного сближения народов: Сб.статей. – М., 1987. – С.95-158.
16. Мандзак І.А. Переклад французьких інтрафразових метафор // Теория и практика перевода. – К: Вища шк., 1988. – С.123-129.

17. Мезенин С.М. Образность как лингвистическая категорія // Вопросы языкознания. – 1983. – №6. – С.48-57.

18. Микитюк І.М., Огуй О.Д. Одиниці вторинної номінації в елементах композиції художнього твору: коефіцієнт смислового навантаження // Наукові записки / Тернопільський держ. педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка. Серія: Мовознавство. – Тернопіль, 2002. – Вип.2. – С.99-104.

19. Огуй О.Д. Полісемія в синхронії, діахронії та панхронії. – Чернівці: Золоті литаври, 1998. – 350 с.

20. Огуй О.Д. Лексичні проблеми перекладу. – Чернівці: Рута, 2004. – 120 с. (у друці)

21. Осборн М. Саскачеван та інші краї / Пер.О.Івасюк. – Чернівці: Рута, 2000. – 54 с.

22. Рікер П. Метафора і символ // Альманах перекладацької майстерності. – Т.2, кн.2: Наукові переклади. – Львів-Дрогобич: КОЛО, 2002. – С.97-121.

23. Ткаченко С.І. Деталь і ціле у поетичному перекладі сонетів Шекспіра // Теория и практика перевода. – Вып.12. – 1985. – С.31-42.

24. Чередниченко А.И., Бех П.А. Лингвистические проблемы воссоздания образа в поэтическом переводе: Тексты лекций. – К.: Вища шк., 1980. – 67 с.

25. Шмелев Д.Н. Очерки по семасиологии русского языка. – М.: Просв., 1964. – 220 с.

26. Broeck, R.van. The limits of Translability Exemplified by Metaphor Translation // Even-Zohar I., Toury G. (Eds.), Translation Theory and Intercultural Relations. – Tel Aviv, 1981. – 210 p.

27. Koller W. Einfьhrung in die Ьbersetzungswissenschaft. – 4.Aufl. – Heidelberg; Wiesbaden: Quelle Meyer, 1992. – 341 S.

28. Newmark P. Approaches to translation. – Oxford; New York: LTMS, 1981. – 188 p.

29. Osborn M. Saskatchewan and other places.–Victoria, Br.Columbia: Marlowe House, 1990.–140 p.

Валерій Полковський
(Сейнт Альберт)

ПОГЛЯД З КАНАДИ НА СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС

РЕЦЕНЗІЇ

Економічна ліра: Літературно-мистецький альманах ТДЕУ / Упорядкування В. Барна. – Тернопіль: Терно граф, 2006. – 244 с.

Цей альманах присвячений 40-річчю утворення Тернопільського державного (тепер – національного) економічного університету. Представлені твори студентів, викладачів, співробітників, випускників університету. "Економічна ліра" відкривається зверненням Віктора Ющенка, найвідомішого випускника. Інтерв'ю з ректором університету Сергієм Юрієм провів Володимир Барна.

20 перших сторінок (13-33) займає поезія Володимира Вихруща. Справжнім поціновувачам української поезії немає необхідності детально представляти професора Вихруща. Любов'ю до України пронизаний кожен рядок його творів. Чи то "Святий вечір", чи то "Христос родився"... Вихрущ нагадує:

Найвища посада –
Людиною бути,
Щоб добрі лишати
Сліди на землі. (с. 18)

Серед "Катренів", які просякнуті народною мудрістю, мені найбільше до вподоби припав оцей:

На свій рід не треба нарікати,
У нащадках сам себе відкрий.
Хочеш краще свій характер знати?
Він такий, як у твоїх дітей. (с. 21)

"Сонце материнського обличчя" закінчується словами:

О, коли б нам вас повернула доля,
Ціну ми, мамо, знали б вам тепер. (с. 28)

Коли говорить справжня поезія, як кажуть, ні добавити, ні відняти...

Цікаві роздуми Богдана Андрушківа, хоч деякі з них занадто очевидні. Хочеться нагадати українським політикам: "Політика, що будується без Біблії і віри в Христа й Господа Бога, рано чи пізно перетвориться в блудницю" (с. 37).

Оптимізмом і вірою в щасливе майбутнє України пронизана поезія Івана Яремчука. Поет роздумує над прожитими роками (”Літа мої”, “Зупиніться, літа”), непередаваною красотою рідного краю (”Волинські озера”, “Осінь у Гермаківському лісі”, “Хмільник мій, чудовий краю”).

Певні мотиви і ритми поезії Богдана Лепкого підхоплені та розвинені в рядках Марії Патей-Братасюк (вірш ”У Різдвяну ніч”). Поетеса порушує нагальну на сьогодні тему заробітчанства і поневіряння в чужих країнах (вірш ”Чужинка”). Вічній і такій унікально неповторній темі кохання присвячено поезії ”Тобі”, “Не збулося”, “Не чаклунка”, ”Втрата”.

Тема кохання переважає і в поезії Анатолія Фурмана. До неї звертаються Василь Дерій та Ярослав Николайчук.

Роман Гром’як роздумує над творчістю Володимира Вихруща. А далі представлена поезія його сина, Анатолія Вихруща, який звертається до образу батька, порушуючи вічну тему батьківсько-синівських взаємин, вічності батькового наслідда:

Вчора ми поховали Батька,
Поховали його зболене тіло.
А душа лелекою злетіла,
Бо не можна поховати Батька (с. 108)

Вірш ”Смерть у Львові”, присвячений пам’яті композитора Ігоря Білозіра, розпочинається рядками:

У центрі Львова
Пісню вбивали (с. 110)

Поет звертається також і до релігійної проблематики.

Легкістю та музикальністю позначена поезія Тетяни Маріаш.

З трьох представлених етюдів/замальовок Богдана Мельничука найбільше вражає етюд ”Розчавлені вишні”.

Над жіночою долею роздумує Олена Сидорович, віднаходячи тільки притаманні їй слова і рядки.

Поряд із вищепрорецензованою творчістю професорів, викладачів, працівників і співробітників, представлена також літературна творчість випускників, серед яких відзначимо Марію Гуменюк, Анну Павлик, Івана Потія, Віру Паронову, Олега Топольницького.

Молодечим азартом і запалом позначена літературна творчість студентів – Оксани Дружків, Регіни Божонок, Іванни Данилюк, Тетяни Житкевич, Галини Мартинюк, Андрія Звіробоя та Марічки Дерій. Поезія ця особливо зацікавить юного читача.

У рубриці ”Мистецька вітальня” подано інтерв’ю із керівником народного Театру пісні ”Літопис” університету композитором Русланом Іщуком.

Представлена також добірка творів поетів України і Росії, які відвідували університет в різні часи (Іван Драч, Борис Демків, Левко Крупа, Роман Кудлик,

Георгій Петрук-Попик, Оксана Сенатович, Мирослава Іванців, Марія Влад, Михайло Левицький, Володимир Барна, Валерій Хатюшин, Станіслав Реп'ях, Микола Федунець, Віктор Баранов, Степан Пушик, Іван Сварник, Василь Кравчук, Любов Голота, Володимир Захожий та деякі інші).

Любителі поезії, гадаю, ознайомляться з цим альманахом.

Галябарда Степан. Кохайте жінку: Поезії. – Тернопіль: Видавництво Астон, 2008. – 336 с.

Рідко коли рецензія пишеться у Новорічну ніч. Роздумую про роль жінки у нашому чоловічому житті, читаючи чудовий том поезій Степана Галябарди. Жінки як натхнення, професійного порадника, джерела любові, нестримного руху вперед ...

Програмовим у збірці є вірш "Кохайте жінку", який відкриває перший розділ під однойменною назвою:

Жінці потрібно красиво
В щасті весь вік прожить.
Славлю і юну, і сиву -
Боже, спини цю мить! (с. 11)

Іноді у нас поняття "поет-пісняр" сприймається не цілком серйозно. Деякі з цих поетів пишуть поверхово, віддаючи перевагу примітивному ритму ("піонерському барабанному бою") та такій же думці. Поезія Степана Галябарди зовсім іншого ґатунку. Саме глибиною думки, тонким емоційним піднесенням вирізняється вона. Поет роздумує над високим покликом дружини, мами, дочки ... Ці жінки служать надійною опорою чоловічого буття у буремному вирі сьогодення. А чоловікові залишається тільки бути рицарем, як у стародавні часи, і не зрадити цю самовіддану любов, кохання, щиру відвертість.

"Серцю не накажеш", як кажуть в народі. Кохання залишається єдиним на все життя:

Тихо душа віджурилася,
Наче сумна весна.
Інша любов засвітилася,
Тільки ти в серці – одна (с. 17, "Спогад")

Витоки поезії та любові, натхнення, енергії Степана Галябарди – з рідної землі, її сільської глибинки, простоти та душевності тамтешніх людей. Недарма він так цінує свою сільську родину, рідне і загадково-чарівне Тернопілля. Всю складність життя можна звести і до простої формули:

Життя – це тільки кохання двох (с. 22, "Минає все")

Поезія Степана Галябарди має чудову властивість інколи бути іронічною та самоіронічною ("Я захворів", с. 25, "Душі так хочеться", с. 47, "Пробачте,

мадам”, с. 52“”, “Очі”, с. 53, “Я п’ю горілку не щодня”, с. 80, “А я свекрусі не покорюся”, сс. 84-85, “Тези”, с. 95, “Я стомилась від вас, мужики”, с. 130).

Деякі слова/поняття з поезії Степана Галябарди навіки закарбувалися в нашу пам’ять (див., наприклад, ”Перевал”, с. 45). Наспівуючи рядки з пісні, нечасто задумуємося, хто її автор. Адже за кожною чудовою піснею стоять потужні пісенні рядки, за якими ховається оголена душа автора. Пізніше ці пісні линуть в наші душі, достукуючись до них. Поезія слугує тут першоосновою.

Вірші Степана Галябарди можуть бути відверто сексуальними, вплетені в довершену поетичну форму (див., напр., ”Очі”, с. 49, “Романс Казанови”, с. 50).

Краса жінки манить автора, він намагається пізнати/осягнути цю красу, виходячи з максими:

Бо некрасивих в нас жінок нема (с. 52, ”Пробачте, мадам”)

Поет не спрощує поняття ”кохання”. Воно наздоганяє як одинаків, так і одружених (”Пізнє кохання”, сс. 67-68).

Степан Галябарда часто пише від імені жінки, а це надскладне завдання. Чоловікові зрозуміти жінку архіважливо, але не просто.

Поет оспівує вічність кохання, його унікальну незбагненність та неповторність:

Кожен день у світі змінюється мода,
Тільки мода на кохання не мине (с. 98, ”Мода, мода ...”)

Чому ми кохаємо ту чи іншу людину? Кохання – хімічна, емоційна чи інтелектуальна формула? Поет наголошує:

Я непрочитана сторінка,
Я ідеал усіх століть.
Я – жінка, я висока жінка,
Ви це збагніть, ви це збагніть (с. 99, ”Мона Ліза”)

Добре, що пісня не дала полинути в небуття/безвість наступним рядкам:

Зачекай, зачекай, ти не все ще мені розповіла,
Чом печаль, як вуаль, на твоєму обличчі лежить?
Я кохаю тебе, тільки ти ще не зрозуміла,
Як без тебе тепер, як без тебе тепер мені жить? (с. 150, ”Осінні вітражі”)

Вкарбовуються навіки в мізки чудові рядки поезії ”Несу свій хрест”:

Несу свій хрест через літа,
Через жалі і пересуди.
Ти все забув десь у світах,
Я – не забуду (с. 151)

Може є ще хтось у нас, хто не знає чудової поезії ”Шікідим” (сс. 168-169)?

Другий розділ збірки – ”... І любіть Україну”. В написаному 23 листопада 2004 року вірші ”Палахкочуть серця на майданах століть” поет чітко і недвозначно заявляє про свою позицію:

На майдані моя Україна стоїть
І тримає в руках помаранчеву мрію (с. 181)

А скільки сьогоднішніх гнучкошиєнків змінили свою позицію, підло і цинічно зрадивши ”помаранчеву мрію”? “Тисячолітня Україна” (с. 182) дає нам усім право на здійснення цієї мрії.

А наступною йде ”Яворина”, присвячена пам’’яті незабутнього Назарія Яремчука:

Я любив вас усіх. Та найбільше любив Україну,
Певно в цьому і є та найважча провина моя (с. 183)

Поет намагається розібратися в першовитоках української ситуації:
Й не маємо в батькопроданстві міри,
Нам зиск Іуди жити не дає (с. 189, ”Був час. І є?”)

Степан Галябарда вірить у силу і міць українського народу, унікальну потугу її регіонів (”Новий день над Україною”, сс. 224-225). ”Стрілецький романс” поета вже давно став народним.

Поет оспівує вічну любов до своєї матері (”Мамо, богородице моя”). Вірш “Повертайся, сину” (с. 296) заторкує болючу для нас усіх тему від’їзду талановитої української молоді за кордон, болісного розриву поколінь.

Третій розділ збірки – шоу-вистава ”Я – Роксолана”.

Закінчується збірка півторасторінковою біографією ”Про автора”.

Дві передмови до цієї книги написали Сергій Юрій, ректор Тернопільського національного економічного університету, та Віктор Набруско, колишній президент Національної радіокомпанії України. Доречно вміщені ”Світлини моєї душі”.

Особисто я отримав задоволення від прочитання цієї збірки. Гадаю, отримає його і потенційний читач.

Гордон Олександр. Сто віршів ніжності. – Львів: Видавництво Олександра Гордона, 2007. – 104 с.

Хто не жив у Львові, не до кінця зрозуміє та відчує магічність та невловимість цього міста. Його кав’ярень, бруківок, архітектури ...

В цьому місті зароджується неповторне кохання, а з ним і ніжність в усіх її проявах. Ніжність як жертовність, ніжність як тиша ...

Щира та відверта поезія не є “датською” (написаною до якоїсь чергової величної дати), вона не пишеться на замовлення:

Бо я писав без приводу і дати ....
І просто так – від надміру кохання (с. 3)

Невловимі прояви ніжності, які намагається піймати та матеріалізувати для нас Олесь Гордон, охоплюють темпоральну тяглість (хоч одночасно ці прояви і є позачасовими):

Ця ніжність виросла у снах,
І ми давно б її забули,
Якби не сонячне минуле
Та присмак літа на устах ...
....
І тільки вітер справжніх днів
Кочує долею поволі ...
Минуле прагне до любові,
Майбутнє – мучиться у ній! (с. 4)

Ніжність не зникає. Проявлена бодай би один раз, вона залишається і однозначно робить світ кращим. Будучи нематеріальною річчю, ніжність намагається достукатися до сердець сьогоднішнього вкрай зматеріалізованого людства.

В поезії О. Гордон намагається творити естетику краси та щастя. Він прагне збалансувати світ (в тому числі і світ літератури, який шалено та невмолимо падає в темінь "чорнушності" та гнійності, п'яно інтоксикованого застою та тягуче-безпробудного багна).

Оспіване тисячоліттями кохання кожного разу повертається непізнаною гранню та новою образністю:

Кохання, наче пісня.
І помах крил ... (с. 7)

Недарма в народі кажуть, що закохана людина "літає". Перед нею падають бар'єри та зникають перешкоди, окрилена, вона здатна на прояви незрівнянного почуття. Внутрішня пульсація краси та ніжності робить нас усіх людяніші-ми та повертає до витоків/першоджерел добра та благородства. Благородства вчинків, дій, задумів ...

Поезія О. Гордона фонетично неповторна та незрівнянна. Її не можна наслідувати та скопіювати:

*Так дихає весна – **п**'янка і **п'**яна ...*
*А **с**лово – **п**оцілунок **с**ерця.*
*Не **п**риходи, як **с**муток неба тане,*
*І на **с**лова не **с**ердься ...* (с. 8)

Олесь Гордон не був би самим собою, якби не ”самоіронізував”, вплітаючи у легкість граційність та ніжність почуття:

Ти така чудова,
Наче ніжна киця.
Зірка вечорова
І мені – цариця! (с. 10)

Кохання дає право на легку іронію та дружній сміх. Закохані колись у Львові в поезії О. Гордона віднаходять своє кохання, проживають його заново:

Ми знову відшукалися у Львові,
І нам тепер замало солов'їв.
Це не весна запрагла вселюбові, –
Це ми так щиро прагнули її! (с. 11)

Цинік та скептик можуть не повірити у це. Але ж поезія не для них! Вона для людей жертовних, високого польоту думки та мрії, людей не зашорених та не закомплексованих, а вільних, розкутих, сильних.

Для кохання важливі як звук, так і тиша. І тільки двоє закоханих віднаходять свою гармонію:

А там – бруківка пахне сміхом
Твоїх веселих каблучків.
І вітер – тихий, тихий, тихий -
Шепоче музикою слів (с. 12)

Перечитайте ”Стрийський парк”. Інтригую вас рядками:

Здається, ось-ось – і почне зорепад
Світити в очах незбагненних пророків (с. 13)

В поезії О. Гордона відчувається романтика поезії 20-х років минулого століття:

Може, хтось віднайде в берегах променистих
Інтуїцію серця – свободу для згуб (с. 14)

У Львові таємниче переплелися та гармонійно поєдналися польськість та австрійськість, єврейськість та європейськість. Український дух та аура цього міста зачаровують поета:

Ніким ще не відкрита ця сумна країна,
Це генне таїнство злиття і боротьби
Народів, днів, імперій, чину ....
Ці неоспівані печалі ворожби! (с. 17)

На станції Кохання реальними персонажами/ліричними героями виступають ніж, очі, лиця ...Вони оживлені та дійові:

Ніч була тільки простором ...
Очі – снами зіниць.
Так кружляють поступом
Спогади наших лиць (с. 25)

Щось подібне знаходимо у вірші, надрукованому в одній із попередніх збірок О. Гордона:

*Скроня до скроні – р**а**зом*
*Будем тепер раз**о**м*
Хтось назове екстазом
Подихи наших скронь

Але така подібність тільки радує. Поет має свій неповторний індивідуальний почерк, потенційний читач наперед очікує високого рівня його поезії.

Гордонова поезія ніжності – це ”діалог очей” (с. 31).

Тиша ніжності та спраглості оманлива. Під покровом ночі вона мутує та оживає:

Ніч ... Ніжна тиша берегів.
Сумна самотність.
Вщухає буря почуттів.
Уста німотно –
Знімають шал нічний ...

Ніч ... Спрагла тиша почуттів
Виходить знову з берегів (с. 33*)*

У його поезії фантасмагорійно поєдналися л-фонетичність, кохання, місто:

Твоя засмага, літерами лита,
Диктує поцілунки літочислень.
Латентний Львів купається у літі,
Ми ж тут леліємо почуття та мисли (с. 43)

У вічно дискутоване та дискусійне поняття поезії Олесь Гордон привносить своє поетичне визначення:

Поезія – дар перемир’я
У дні, коли прийде весна.
Поезія – мить осяйна,
Розтиражоване довір’я (с. 59)

З таким визначенням можуть не погодитися літературознавці та професійні критики. Але ж поезія живе за своїми власними законами, і саме поети намагаються дати їй первинне визначення.

Кохана людина для коханого/коханої заміняє собою все. І ця замінність піднімає кохання на незбагненну висоту, вивищує над цинізмом і ницістю, прагматизмом плебейського існування:

Ти була в моїх устах натхненням,
Сонцем подарованого дня,
Піснею небес і одкровенням,
Келихом солодкого вина (с. 62)

Поет не був би справжнім поетом, якби не витворив свою неповторно невловиму ілюзорність:

Люблю цілувати твій сум,
Устами рости інтимність (с. 64)

Кохання неможливе без Львова, як і Львів без кохання. Їх сіамська поєднаність основана на справжніх попередніх коханнях цього міста:

Тобі здається: навіть вічний Львів
Не порятується від сенсу
Зникомих зустрічей, прощань і слів,
Подвоєних коханням серпня (с. 65)

В поезії О. Гордона одухотворені явища та сили природи випромінюють оптимізм, закликають до вагантівської жаги та наповненості життя:

О, як втомилася блакить!
Як прагне поцілунків вільний вітер!
Життя від подиху до подиху кипить
Палким коханням, тишею освідчень! (с. 67)

Багато сьогоднішніх поетів захопилися грою ради самої гри, жонглюючи словами, позбавили їх будь-якого сенсу та відірвали від життя. Заслуга та сильна сторона Гордонової поезії в тому, що поезія і життя нерозривно пов'язані:

Як перекласти почуття
На мову слів і неба?
Знайти поезію життя –
Обов'язок поета (с. 73)

Порівняння О. Гордона поетично своєрідні та унікальні:

Красивіш за тебе тільки небо,
А рідніш за небо – тільки ти! (с. 90)

Поети не повинні писати погано. "Поезія – дочка великої Еллади" (с. 98) – нагадує О. Гордон. Він підкреслює:

Не ейфорія карнавалу, буфонади,
Не безпросвітний відчайдушний балаган –
Лише доспілі грона з втраченого саду
Врятують слово від німотних ран (с. 98)

Ви хочете стати ніжнішими? Читайте поезію Олеся Гордона. Good luck! [Хай вам щастить!], як кажуть англомовні.

Івасюк Ольга. *Теорія і практика віршового перекладу (На матеріалі творів Маргот Осборн та їх українських перекладів).* – Чернівці: Рута, 2006. – 124 с.

В передмові до цього навчального посібника Оксана Дзера наголошує: "Тішить, що переклади поезій М. Осборн, майстерно зроблені О. Івасюк, відзначаються адекватністю на усіх домінантних рівнях – на рівні ритмомелодики, образності і глибокого філософського змісту" (с. 3).

Кожен переклад є унікальним та неповторним, несе в собі відбиток творчого потенціалу перекладача, його/її інтелекту, тактильного чуття та нюансів обидвох мов. Ольга Івасюк невтомно популяризує творчість канадської письменниці та поетеси Маргот Осборн (1902–2006) в Україні.

Відкриває розділ "*Минути межу часу хочу ...*" (творча біографія Маргот Осборн: нотатки упорядників)" поезія When December Comes / *Коли прийде зима*. Думки про тлінність/плинність життя передані українською чітко, мелодично, з неповторним колоритом. Рідко коли віршова поезія не втрачає в перекладі (згадаймо, принаймні, не зовсім вдалі намагання перекласти англійською поезію Тараса Шевченка), але це саме той випадок. Такий переклад хочеться читати, і він легко запам'ятовується. Він передає неповторний дух Маргот Осборн, її розуміння життя і філософське ставлення до нього ("*оці скарби, що їх навік втрачаю,// у вічності я знову здобуваю",* с. 7).

У розділі "Віршові ритми Саскачевану та особливості їх відтворення (нотатки перекладача)" Ольга Івасюк говорить про "домінантність ритмомелодики у поетичних концепціях поетеси" (с. 12). Вона намагається провести паралелі з поезією Лесі Українки та Ліни Костенко. Основну увагу перекладач звертає на "збереження духу" оригіналу і його ритмічної та строфічної організації" (с. 13).

У розділі "Гармонія і алгебра вірша: Критерії повноцінності відтворення структури вірша як перекладацька проблема" Ольга Івасюк розглядає термін "гармонія" в якості критерія повноцінності перекладу. "Отже, під гармонією

в контексті віршового твору слід розуміти не механічне поєднання змістових та формальних елементів, а їх тісний взаємозв'язок" – наголошує вона (с. 15).

У четвертому розділі "Запахів несумісність – вся в перекладі": Проблеми відтворення образу", написаному спільно з Олександром Огуєм, розглядаються епідігматичні проблеми перекладу, зокрема метафоризація, яка відтворюється 1) точним перекладом, 2) субституцією, 3) парафразою та 4) компенсацією.

У п'ятому розділі "Віршовий килим, що ткався ціле століття (презентація добірки)" Ольга Івасюк та Олександр Огуй підкреслюють: "Творчість самої поетеси – це також віршовий килим, що ткався майже ціле століття, і кожним віршем передає неповторний візерунок її світобачення та життєвого досвіду" (с. 33).

Шостий розділ – "Алгоритм перекладознавчого аналізу віршів".

Сьомий розділ, укладений Олександром Огуєм, – "Список рекомендованої літератури (для перекладознавчого аналізу)".

Посібник ілюстровано чудовими малюнками, включно з титульною сторінкою (художниці Ірина Банар та Юлія Калитчук).

Восьмий розділ – добірка поезій Маргот Осборн Eternity View / *З погляду вічності.*

Чи буває, що переклади звучать сильніше оригіналу? Читаючи This Tender Shining / *Це світло лагідне,* складається таке враження. Ольга Івасюк власне віднайшла тут ту гармонію, про яку вона говорила в теоретичній частині (якщо бути лаконічним). Поезію канадської авторки вона перепускає через українську жіночу душу. Кінцеві рядки звучать метафорично/образно/своєрідно:

Мов жовте листя, біль мій облетить
І сяйво лагідне побачу через мить (с. 43)

Наступні переклади не опускають планку досконалості, якості, гармонії. Гармонія власне відтворення оригіналу перекладачем не підлягає сумніву.

Пам'ять дитинства залишається навіки з нами:

Я не згадаю вже, куди в той день
Ходили ми незнаними стежками.
Та полум'я тендітних орхідей
Спалахує у пам'яті зірками
("Коли мені було шість років", с. 50).

Чи не пригадуємо ми мимоволі Шевченкове "Мені тринадцятий минало"? Справжня поезія не дублює одна одну, її циклічність висвітлює неповторність світосприйняття:

Краса стара; й червневі ночі
Уже не раз бриніли аж до рання.
Усе було, усе старе як світ,
І юні тільки ми разом з коханням
("Краса стара", с. 60).

Тяга до філософської медитативності Маргот Осборн якнайкраще передана в перекладі Ольги Івасюк:

І поміж дюнами і морем
Ми, загорнувшись в кокон ночі,
Минаєм темне узбережжя –
Минути межу часу хочем
(”На краю Атлантики”, с. 62).

Поклик додому неповторно відтворений у поетично витонченому вірші/поезії ”Саскачеван”. Завдання перед перекладачем було архіскладне, і впоралася вона з ним блискуче. “Саскачеван” заговорив українською вільно, плинно, могутньо, всотавши в себе, мабуть, міць його українських поселенців.

Вірш Identity (с. 68) українською відтворено як ”Неповторність”. Власне такою неповторною є і вся поезія Маргот Осборн та її переклади Ольгою Івасюк.

У своїх перекладах авторка увібрала в себе найкращі традиції української перекладацької школи, школи Максима Рильського, Григорія Кочура, Миколи Лукаша. Канадська (англомовна) поезія Маргот Осборн заговорила українською розкуто, ”летюче” (див., напр., ”Біля лісового струмка”, с. 75).

Поезія Journey українською відтворена як ”Небесна подорож” (с. 78). Вірш абсолютно метафоричний, але без часто звичного пафосу, надриву та надміру.

Релігійна поезія Маргот Осборн передана також адекватно та творчо.

У своєму програмному вірші The Seeker / *Шукач* Осборн торкається долі/місії поета в сьогоднішньому розбурханому вирі життя:

Поет – неначе всесвіт одинокий,
Що вирина із людства метушні,
Де зрячі і сліпі, згубивши спокій,
На порох стоптують скарби земні (с. 104)

Дев’ятий розділ складає “Додаток” (9.1. – Літературна спадщина Маргот Осборн [ксерокопії титульних сторінок її збірок], 9.2. – Ноти [складені дочкою Маргот Лорел Осборн на деякі поезії її мами]). Наступним йде Зміст. Потім – подяки Ольги Івасюк певним особам за їх допомогу при підготовці та виданні цієї книги. Завершується книга короткою (але інформативною) довідкою про Ольгу Івасюк.

Гадаєте, який наклад мала би мати книга такого ґатунку та рівня? Тільки не 300 примірників (і то завдяки спонсорській підтримці Лорел Осборн). Коли ж навчимося шанувати доморощені таланти?

Цей навчальний посібник рекомендується усім шанувальникам української словесності (вчителям, викладачам, перекладачам, лінгвістам, літераторам), усім тим, кому небайдуже українське слово, яким можна відтворити/передати найкращі зразки світової поезії. Українські читачі мають чудову нагоду познайомитися ближче з канадською поезією.

Літературна Рівненщина. Антологія: до 20-річчя обласної організації письменників/ Упорядники О. Євтушок, В. Климентовська, Л. Рибенко; передмова А. Криловця. – Рівне: ВАТ "Рівненська друкарня", 2005. – 532 с.

У "Слові до читача" автор передмови Анатолій Криловець намагається пов'язати творчість членів Національної спілки письменників України із творчим надбанням їх відомих земляків-попередників (Бориса Тена, Уласа Самчука, Олекси Стефановича, Григорія Чубая). Він подає стислу, але чітку хронологію розвитку Рівненської письменницької організації.

Збірка відкривається поетичним доробком Степана Бабія. А першим віршем іде "Ріка у відблиску очей" (з посвятою Горині). Річці, над якою пройшли моє дитинство і юність. Вірш датований 1984 роком. Абсолютно можу погодитися з автором щодо рядків:

Бурлиш потужна, в повені невпинна,
Невтримана в зелених берегах (с. 6)

Саме такою була наша Горинь в 84-ому, але не тепер. Знесилена і в багатьох місцях пересохла, важко їй буде повернутися до попереднього стану, та і зусиль ніяких, щоб зробити це, не видно.

Поет озивається на болі та катаклізми часу (Чорнобильська трагедія, придушена Празька весна). Проймає вірш "Гурби-журби... Щось тут на горбах". Степан Бабій майстерно орудує також іронічно-саркастичним пером (цикл "Старість – не радість").

Звертаю особливу увагу потенційного читача на вірші Василя Басараби "Калина", "Провалля". Написані 2001 р., рядки з останнього дуже актуально, на жаль, звучать і донині:

А вчорашні охоронці
Подалися в оборонці.
Глянеш, дехто вже й не проти
Стать затятим патріотом (с. 29)

Справжня поезія у Миколи Берези:

Задаремно волати і струни ламати.
Ви прислухайтесь, як жита
Не навчилися криком себе вихваляти.
А без них же – нема життя! (с. 33)

Вічній темі присвячена "Елегія української книги". Не хотілося б, але змушений погодитися із наступними рядками:

Де там! Лишається в розпачі тільки зітхнути:
Холодно, мовонько! Вимерзнеш геть? Та невже?!
... Гетьманів погляд зорить на ... Михайлівський хутір,
Кінь по-московськи, здається ось-ось заірже (с. 36)

Поет висміює лакованість української дійсності, спотворення реальності гнучкошиєнками:

Міністр мав приїхати-таки ...
Що ж, гість є гість ...
До ранку підмітали,
Усе під світлий колір фарбували:
Паркани,
прохідну,
людські думки ... (с. 38)

Щемна і зворушлива низка віршів, присвячених матері.

Відзначимо потужну поезію Олександра Богачука (зокрема, представлений ”Крик попелу”). Деякі вірші з цієї антології стали піснями (”Троянди на перо-ні”, “Тиша навкруги”, “Димить туман”, “Тихо падає цвіт”, ”Моя родина – Украї-на”, “Встань, козацька славо!”).

По-новому відкрив я для себе поезію Бориса Боровця. Раджу читачам насо-лодитися його наступними речами: ”Таких нас в юності багато... ”, “Ах, про-бачте, пані гарна і статечна ...”, “Коли відцвітає жінка, стає на землі тривожно ...”. Глибина думки, рима, енергетика, семантична міць нерозривно поєднані.

Добротна проза Петра Велесика (особливо запам’ятовується його ”Приво-ротне зілля”). Філософськими роздумами позначені вірші ”Білка” та “Сенс не-стерпного польоту”. Дійсно, рідке поєднання кваліфікованої прози та поезії в українській літературі сьогодення.

Унікальною ліричністю пронизані вірші Анни Войнарович (Лимич) ”Я не можу без тебе. На обрії наших бажань ...”, “Вночі дощі, а вдень – яскраве сонце ...”, “Я Вашу душу сумом не спалю ...”, “Мені б давно від погляду згоріти …”. По-хорошому відчувається вплив лірики Івана Франка.

Злободенно звучить сатира та гумор Володимира Грабоуса:

В державі незалежній без хули
Живе привільно нечисть клята.
Є серед неї – Барани й Осли! (с. 110)

А хто із нас не зустрічав подібної картини:

“*Що вмієте робить?” –*
Ослисько проревів.
“Та я ... – Верблюд
Скромненько відповів, –
Умію ближніх обплювати”(с. 118)

У віці Христа в січні 1991 р. відійшов у вічність неповторний поет Михайло Дубов. А його поезію варто б і у сучасні хрестоматії включати:

Безсмертників огнище біле
Не гасне в холодній імлі ...
Горбочки, могилки, могили –
Криваві нариви землі (с. 155)

Нелегкою була доля і в Юрія Загорського (Залети), про що ми дізнаємося з короткої біографічної довідки, вміщеної перед творчим доробком автора (арешт, ув'язнення і заслання). Але поезія його випромінює світло, радість, надію на краще майбуття:

В душі надія стигне, терпне.
Така глибінь, така яса!
По білім світі ходить серпень.
Сміються сині небеса (с. 197)

Високого рівня майстерності досяг він і в прозі, про що свідчить оповідання "А в полі багато квітів …" Відчувається вплив Григора Тютюнника, який був редактором першої книги оповідань Загорського "Хто витримає спеку" (1969 р.).

Немає особливої потреби представляти Олександра Ірванця, який помалу, але впевнено, здобуває міжнародне визнання (про що свідчить, зокрема, кількість його творів перекладених англійською мовою останнім часом та опублікованих на Заході).

Юна, але по-дорослому впевнено віршує Вікторія Каневська. Поезія її органічно поєднує в собі інтелект і громадянську позицію (а до того ж ще і знання історії самої поезії):

Хто нам вернуть нашу мрію подужа?
Бо обіцяють лиш хліб і горілку.
Ах, подивіться мерщій у калюжу, –
Може, там ваша валяється зірка? (с. 227)

Використання жаргонної лексики допомагає створити певний образ:

Режисером і вченим не станеш ніколи,
Тож в психушку звернутися точно не гріх ...
Схаменися, пацан! Не з твоєї я школи
І уже стопудово не з кукол твоїх (с. 232)

Цікаві також представлені в антології гумористичні твори та вірші для дітей, які написав Микола Кащук.

Поезії Анатолія Криловця притаманні точність, небагатослівність, ліризм:

Прискає приском рана –
Пекло і рай любові.
... Писано лист, кохана,
Краплею крові (с. 288)

Багатогранний поетичний талант Леоніда Куліша-Зінькова представлений в антології однією із його сторін – поезією для юних читачів.

Чудова обізнаність з мистецтвом (і малярством, зокрема), історією посилює поетичне слово Людмили Литвинчук, а голос серця, емоції – поезію Наталії Левчун. Литвинчук намагається віднайти причину наших проблем та негараздів:

Будуємо храми, а ВІРИ нема.
Радієм, що вільні, – насправді ж – у путах ...
Розпуста землею бреде, як чума.
І заповідь Божа сьогодні забута (с. 316)

З представлених поезій Світлани Мейти (Гуменюк) виділяються "Маринарка" і "Горина". Її поезії властива язичницька потужність і незбагненність.

В "Живиці" Святослава Праска відчувається вплив Гончаревого "Собору".

Зрілу та чуттєву поезію представили Любов та Микола Пшеничні.

З прози відзначимо "Довідку" та "Час істини" Івана Сидорчика.

Через гумористично-сатиричну призму розглядають проблеми країни Ростислав Солоневський та Михайло Степанюк.

Антологія знайшла свого зацікавленого читача в Канаді. А в Україні?

Петренко Микола. Лицарі пера і чарки. – Львів: В-во "СПОЛОМ", 2000. – 192 с.

Ця книга Миколи Петренка могла появитися тільки у вільній Україні. Не дозволила б тогочасна імперія показати іншу, неофіційну сторону літературного процесу (і тому більш цікаву саме своєю неофіційністю). Адже якихось 20-25 літ тому письменники поголовно мали творити за вказівками, постановами, рекомендаціями партії.

Але проживаючи у Львові у ті застійні часи, ми знали, що є ще інша правда, "правдива правда". Не могли письменники мати тільки фасад, безликий та одинаковий. В людських жилах нуртувала кров і збиралися митці не тільки на наради та з'їзди. Ось власне книга Миколи Петренка присвячена зображенню цього другого, "несанкціонованого партією" життя. Вона заворожує нас правдивістю та своєю неповторністю, бокаччівською веселістю та дотепністю, щирим гумором та незлобивою посмішкою. Автор допускає нас в коло львівської мистецької/письменницької богеми післясталінської відлиги та застійного періоду.

Через іронічні, іноді веселі штрихи показано як ретушувалася дійсність, спотворювалася інформація, пригнічувався талант (с. 9, епізод з Тимошем Одудьком).

Кожен епізод – своєрідна мікроповість із завершеним сюжетом і, як сказали б тепер, "суперовими" персонажами. Запам'ятовується сценка з тодішнім громадським харчуванням (*гербата з цитриною/чай с лімоном).*

Наскільки серйозним є автор ось в цьому твердженні: "Але ми всі знаємо, що наш світ котиться до погибелі, і цьому немає ради" (с. 11), залишається тільки гадати.

Цікава теорія щодо одруження, розвинута академіком Соболєвим, про яку розповідає автор і якій слідували та й продовжують слідувати деякі представники академічного світу та богеми.

Петренко вносить неповторні штрихи до опису епохи. Маленькі деталі, помічені автором, іноді говорять більше, ніж багатосторінкові описи. З великим запізненням Україна знайомиться з творами представників еміграції. Але цікаво ж знати про особисті якості, риси цих письменників і поетів. Опис про Тодося Осьмачку "Східний експрес. Львівська пересадка" незрівнянний. Неповторна умілість автора помітити в малому велике, точно "вмонтувати" в епізод фразу чи репліку певного героя. Осьмачка про кагебістів: "Вони настирні в прагненні крові. І ми мусимо остерігатися, бо руки в них довгі і жорстокі …" (с. 16). Насичений інформацією і позначений теплотою нарис "Один із авторів "Веселого Львова" " (про Дмитра Нитченка). Вражає опис зустрічі з рідною сестрою з Австралії після 48 років розлуки.

Але найбільше і найщиріше про колег по ремеслу – Ростислава Братуня, Володимира Лучука, Петра Козланюка, Ірину Вільде, Василя Колодія, Романа Іваничука, Григорія Тютюнника, Григора Тютюнника, скульпторів – Теодозію Бриж, Емануїла Миська, акторів Олександра Гринька, Федора Стригуна… Всіх не перелічити. Дійсно унікальне життя судилося прожити. Калейдоскоп вражень вибудувався в чітко структуровану оповідь. Оповідь без повчань і нотацій, без такого звиклого останнім часом самолюбування. Жанр спогадів стає все популярнішим в сучасній українській літературі. Що свідчить про її європейськість і нормальний рівень. Гадаю інші львівські (і не тільки) літератори поділяться своїми спогадами та враженнями про таке цікаве двадцяте століття, століття, яке на наших очах вже стало історією. А молодь розпочала вже новий літопис, літопис століття 21-го, незвіданого і цим привабливого…

Пухонська Оксана. *Крізь вени Всесвіту: Поезія.* – Тернопіль: Лібра Терра, 2008. – 100 с.

Передмову до книги студентки Острозької академії написав Ігор Павлюк, викладач одного з курсів спеціальності "Літературна творчість". Автор передмови підмічає органічне язичесько-християнське поєднання витоків її поезії, глибоку закоріненість в рідну землю, глобальну рвійність та незнищенність духу, "амазонськість" натури та вміле володіння технікою віршування.

Поезія О. Пухонської – геометрично вивірена та розрахована. Вже у першому вірші "Стогне вітер століть, наче кров ..." імпульсивно б'ється ритм справжньої поезії, який читач відчуває майже фізично:

Плачуть ангели ті, що у пазухах світ носили,
Не діждавшись ні раю,
Ні воскресу,
Ні журби (с. 13)

В її віршах (без перебільшення!) звучить генна пам'ять нації, розшифровується її генний код. Оксанин світ – це світ незайманої природи, де все можливо

(неземна закоханість, космічна відданість, безсмертність вітру та синів). Авторка не боїться експериментального пошуку, сміливо змінивши популярний іменник на прислівник:

Вечірнє небо висить на яблуні ....
Так батьківщинно отут мені (с. 18)

Поезія її не по-юнацьки доросла і максималістська, всотуючи різку непередбачуваність долі/фатуму:

То буває таке – коли друзі стають ворогами
Наче лезо до горла – така тобі кожна мить (с. 20)

Вірш зависає запитанням: ”А чи можна було по-іншому? А чи потрібно було ось-так?”

Прислівники, здається, у неї відіграють специфічно-неологічну роль:

Нервом відчую даль,
Козацько мені до болю ... (с. 21)

Не кожен може черпати наснагу в простоті існування, коли ця простота аж ніяк не примітивізм і проминальність. Чи вміємо ми ”учитися жити”? (с. 22).

Космічність її поезії приземлено реальна, це не химера чи фантазія/фантом:

Цілує вітер космос, як волосся,
Як струни пісню справжню і живу ... (с. 23)

Поезія О. Пухонської легко запам’ятовується, створюючи при цьому миттєвий образ:

Хай людство хворіє на себе комфортно й модно,
А я лікуватиму душу дощем простим (с. 25)

Непередбачуване поєднання слів не звучить претензійно або амбіційно:

Розбираюсь в собі ... і дощем зашиваю рани ...
Обриваються струни,
Гітарно мовчить ріка ... (с. 26)

Ахматовсько-цвєтаєвським відлунням западають в душу рядки ”*Церковним дзвоном плакала душа*” (с. 29). Дивовижна українськість її поезії одночасно зачаровує і вражає, в час гіркої смути і руїни закликає ”по-запорозьки” зібратися і не відступати, йти вперед і перемагати.

Молода особа підмічає і виводить унікально свою вічну формулу любові:

Завтра люди нові ..., світи,
Другий космос, і другий ... друга ...
Я – не я, ми ... і ти – не ти,
Тільки та ж віковічна туга.
Нам болить полинова кров
Недопитим теплом і чаєм ...
А буває таки любов,
Хай на мить, але все ж буває (с. 30)

Пропущений через серце заряд любові-поезії розродиться неперевершеними рядками, увібравши в одинному випадку досвід багатьох, хто любив і був любимим. Оксанина поезія наповнена філософськими роздумами та узагальненнями:

Стане час поміж нами, мов довге терпке причастя ...
Ми ж солоні, як море ...
Як море, без берегів ... (с. 32)

Жонглювання частинномовністю (зміною частин мови) створює неповторний колорит і відчуття:

Космосом нам неосяжнітимуть літа ... (с. 34)

Спроектоване материнство вбивчо невідворотнє і, на жаль, сумне:

А знаєш, сумно, що колись так віддано
Моїми будуть не твої сини ... (с. 35)

Неологічна дієслівність звучить природньо і ритмічно:
Відосінніли ми ...

Відостанніли ми ...

Відкрилатіли ми ... (с. 38)

Іноді її поезія наповнена відвертою сексуальністю:

Вкравши в долі останню
оргазмно-екстазну мить (с. 45)

Сучасна українська поезія позбавляється псевдоцнотливості, вона тільки виграє від оголеності та відкритості почуттів та бажань:

Зір павутинні вени
Струнами стануть ночі ...
Знаєш, а не даремно
Ти мене хочеш ... (с. 47)

Хто з останніх українських поетів так відверто-вміло писав? Насолоджуйтесь:

В келихах трохи винно,
Місяць – крилатий вершник ...
Солод терпких конвульсій
Паралізує небо ... (с. 47)

А хіба вам забудуться ці рядки:

Стогне стервозно тиша,
Наче свята повія ... (с. 47)

Навіть Оксанині ”Бонапертовентури” (с. 53) вписуються в контекст віршу природньо і ґрунтовно.

Деякі її рядки звучать по-сосюринськи завзято і оптимістично, без зайвого пафосу та надривності:

Тоді ще ніч була така прозора,
Незаймана,
Неспівано-свята ... (с. 56)

Оксана не зловживає модними тепер жаргонізмами, але іноді вони незамінні:

І воскреснути болем ...
І мертво ловити ”кайф” (с. 61)

Знову ж рідко хто вміє так вдало оперувати прислівниками:
І голубино спокій відструнів
У душу ойорданено далеку (с. 68)

Листопадово струни впадуть у пожовклі трави ...
(с. 93)

Дніпро, сива Русь, Перун з Дажбогом вплітаються в її поезію щиро і без натуги, так ніби завжди там перебували.

Полинність відтворюється в поезії в різних частинах мови (*полин, полиново, полиновий тощо*).

Прикметник *гострий* звучить набатно і неповторно:

Гострі, гострі, як бритва, останні чиїсь слова,
Що поріжуть струну,
А чи серце поріжуть.
Вище
Піднімається вічно-нестримна, космічна сумна трава
(с. 95)

Образність досягається гострими порівняннями:

Ніжність, гостра, як бритва,
Душу мені поріже (с. 47)

Згадується Телігине ”*Тобі подарую зброю – цілунок гострий, як ніж*”.

Важко позмагатися в риториці з Ігорем Павлюком, який пише: ”Це передмова до книжки молодої, сильно красивої ”закосичено-ставної української дівки” Оксани Пухонської “Крізь вени Всесвіту”...” (с. 3). Прочитайте книгу юної Клеопатри української поезії.

Заокруглюючись, робимо короткий висновок: надзвичайно потужна книга юного обдарування.

Сурмяк-Козаренко Олена. Гола, боса і в вінку. – Тернопіль: Джура, 2010. – 176 с.

Спочатку інтригує сам жанр твору – ”політичний стриптиз”. А зі звороту книги дізнаємося, що ”... політика – це та ж проституція ...”

Здавалося, що рамки гри окреслені та нічого нового вже неможливо добавити. “Інна мовчала. Вона давно зрозуміла, що в цій державі все абсолютно замішане на політиці” (с. 16).

Інна – вчителька у школі мистецтв, яка не має коштів, щоб повезти своїх обдарованих дітей на завершальну стадію Міжнародного конкурсу. Сюжет нанизується на прості (майже банальні) речі: ”Бо партій розвелось, вибачте, як гною” (сс. 30-31). А далі ще гірше:

“– Угадав. Я вступила в партію.

– А чому не в лайно?” (с. 42).

Інна займається виборчою кампанією однієї із партій. Бідність, безправ’я та інші проблеми не цікавлять партійних вождів. “От проголосують за нас, прийдемо до влади – і тоді будемо щось робити” – відповідає один із них (с. 115). Сурмяк-Козаренко уміло описує природу, ідилію взаємовідносин Інни та її коханого Ореста як контрапункт/протиріччя з партійною суєтою та метушнею. Спроби розбудови партії конвульсивні, нечіткі, дисгармонійні. Партійні зусилля Інни люди сприймають своєрідно: ”... просто весь район гудить, що ти всіх на ноги підняла, у велику політику вдарилась” (с. 120). І як апогей марності зусиль головної героїні звучить: “ ... нащо воно тобі?” (с. 120). Коханий намагається відвернути її, достукатися до її серця: ”Ти не можеш зрозуміти, що ми живемо в час, де кожен сам за себе” (с. 124). Коли Інна намагається влаштувати хвору дитину в санаторій, старий лікар-єврей зауважує: “Ти ба, і навіть серед політиків зустрічаються люди!..” (с. 127).

Володя, один з організаторів виборчої кампанії в районі, зауважує: ”У мене враження, що ми доводимо країну “до ручки”. Так далі не може бути” (с. 132). Оце авторове ”до ручки” якнайкраще передає сьогоднішню ситуацію в Україні. І коли Інну відсторонюють від керівництва виборчим штабом у регіоні (після важкої, але плідної праці), вона починає усвідомлювати прірву партійних хи-

тросплетінь та підступності, де потреби виборця для вождів – на останньому місці. І ще коли Інна втрачає свідомість, секретарка приймальної їй зауважує: ”Не можна так близько все брати до серця. Це всього лише політика” (с. 155).

Після всіх махінацій та маніпуляцій, коли Інна навіть не попадає до списку кандидатів в депутати до районної та міської рад, приходить одкровення: ”Життя показало, що все, абсолютно все продається і купується, і найдешевше коштує людська совість!” (с. 175).

Питання залишається відкритим. Якщо цю країну вже не змінять політики (а це очевидно), то хто її змінить?

Вольвач Павло. Тривання подорожі. Поезія. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2007. – 80 с.

Цікаво рецензувати книгу поета, яка відкривається рядками: ”Ну і що, що десь там є Америка ...” (с. 3), людині, котра в тій Північній Америці [Канаді – В. П.] проживає.

Не дивлячись на претензійно-ускладнену післямову Олександра Хоменка про збірку Павла Вольвача (зворот книги), поезія його є органічно простою і глибокодумною. Саме Жмеринка (а не десь там Америка) має стати сенсом існування та буття красивої дівчинки, якщо хочемо тут жити красиво і будувати свій український Діснейленд. Використання опозиції/контрапункту оправдане і допомагає миттєво створити неповторний і своєрідно чарівний образ.

Ця опозиція присутня і в наступному вірші (“руки почорнілі”– ”біла горілочка”, с. 4).

Краще за Вольвача не скажеш про політичну дилему та двовекторність України (особливо напередодні чергових галасливих і здебільшого беззмістовних виборів):

І ляга на голоси і кроки,
Біля ратуш і костелів біля,
На камінну на луску Європи
Давнє дике східне божевілля (с. 4)

Україна ніби приречена на довге і безпробудне ”східне божевілля”. Поети краще за політиків визначають діагноз нашої задавненої хвороби. І формулюють її ємко і лаконічно.

Віртуозне жонглювання мовою по-вольвачівськи унікальне:

Де часто пруха йде поету
І тріщина йде по торцю (с. 11)

Багато сучасних поетів намагаються вкраплювати жаргонізми/сленг в свою поезію, але часто роблять це нековирно і явно видно звідки стирчать вуха.

А хіба можна краще за Вольвача сказати:

Й душі людської лухомань (с. 11)

Поета хочеться просто цитувати (і коментувати немає бажання):

коли дзвонить найкраща жінка у світі
чиї очі
в які я падав
не дають мені впасти в пекло
І ніхто мене тут не бачить
крім неї й Бога (с. 13)

Навіть використання вульгарної лексики в певних випадках оправдане:

Що лишається як є, коли врешті, промовивши "бля ...",
Відійдемо кудись, по-новому стискаючись в атом.
Аскетичність тюрми обрізатиме часу гілля,
галки чорно летітимуть над елеватор (с. 24)

Деякі з виразів П. Вольвача могли б стати народними:

Оце б додому – та немає дому (с. 27)

Незважаючи на біль втрат і розчарувань, поезія Вольвача оптимістична і наповнена по вінця життєвою енергетикою та снагою.

Ускладнений образ все ж таки випромінюється і світиться простотою:

Синіми туманними ножами
Музика тремтить тобі услід (с. 32)

Для поезії Вольвача важлива кожна буковка, кожен наголос. Він творить свою поезію, як майстер будує хату.

Словотворчість Вольвача плавна і граційно [полюбляю я це слово в своїх рецензіях – В. П.] легка:

А поки що сонячний сік або сок
Забризкує нас і бездонний "совок" (с. 58)

Видно у нього особливе чуття (як кажуть зараз "чуйка") на вдалі прикметники. Підібрати краще слово для "совка" як "бездонний" просто неможливо.

Для творення колоритного образу П. Вольвач не проходить повз і діаспорної лексики:

Колян, Толян – такий ось крупний "плян" (с. 62)

При потребі наголос зміщується, і це жодним чином не впливає на риму:

*Напевно з Польщ**і** йдуть похилі дощ**і*** (с. 65*)*

Навіть прямі запозичення з іноземної (англійської) мови не випадають:

Іде хтось ... А світ жуючи чуїнгам –
Безпечний – не дивиться вслід ... (с. 65)

Як зараз досліджують неологізми поетів 20-х–30-х років минулого століття, так колись досліджуватимуть неологізми П. Вольвача (“разуразки”, с. 66, наприклад).

Фатум в його поезії органічно поєднується з оптимізмом та надією:

Іду собі надумую надії
під долю, що придумана давно (с. 70)

Оптимістом необхідно бути навіть за несприятливих умов.

Новизна у Вольвача поєднана з традиційністю, циклічністю природи та філософським плином часу:

Що нового? Зима, як зима.
Сніг. Дими над горбами димлять ... (с. 74)

Оновлений час принесе і оновлену надію. Найближчим часом:

Ще заблиснуть часи – воскресать,
А на чверть – вже ціяї весни (с. 74)

В поезії Павла Вольвача поетично переплелися потужне інтелектуальне начало, глибока філософськість та одночасно семантична простота виразу думки, свідченням чого і є дана збірка.

Наталія Ковальова
(Альбертський університет)

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА ТА ЛІТЕРАТУРНА КРИТИКА В КІБЕР-ПРОСТОРІ

У критичній статті "ВАВИЛОН.LINGO.COM", яка потрапила до збірки шкіців, колажів та есеїв під назвою "Флешка" (оригінальне видання, за яким слідували "Флешка-2gb" і "Флешка №3"), Юрій Іздрик роздумує над питанням високих технологій та інтернету і їхніх впливів на стан та розвиток літератури і літературної критики в Україні, цілковито заперечуючи думку щодо читацької неактивності, "скавуління" української літератури та читача як "бездуховного споживача": скавуліти вона [література], може, й скавулить, мабуть, до більшого не доробилася, а от твердити, ніби люди все менше читають, може хіба сліпоглухонімий сторож сільської бібліотеки. Такого буму читання й писання, як нині, людство навряд чи знало раніше. Інша справа, що оце читання/писання має нетрадиційну орієнтацію, безпосередньо пов'язане з високими технологіями та із дивовижними метаморфозами, що відбуваються з різними мовами та з мовою як такою загалом [80].

Нетрадиційна орієнтація сучасної літератури, зокрема української, яка на сьогодні сприймається як належна й необхідна (й у всіх, без винятку, країнах Східної Європи), кілька років тому, на думку Іздрика, потребувала неабиякого цензурування, а радше, якоїсь програми, яка би сама все вичитувала і готувала дайджест або "текстово-візуальний колаж" зредагованих новин [98]. Однак його теперішні "інтернетні" спостереження, скажімо, в "ЖЖ" ("Живому Журналі" або "Live Journal") дивують відсутністю читацької агресії, роздратування чи злості.

Отож, сучасний "споживач" електронної літератури еволюціонував від "online свідка", реакція якого на кібер-свободу була цілком неадекватною, проявляючись в першу чергу в мовленнєвих метаморфозах (сленг/арго), до "online учасника", що дозволило виробити відповідну лінгвістичну поведінку та етикет і у такий спосіб викорінити зародки "інтернетного" невігластва. Все це не без нагляду представників старшого покоління літераторів (80-ків і 90-ків, рідше 2000-ків), які здебільшого виступають редакторами, співредакторами, модераторами, а також учасниками літературних дискусій на літсайтах, порталах та блоґах. Кібер-свобода інтернет-простору, який, на думку Іздрика, був оригінально "зросійщеним" [83], набирає власних українських обертів на пострадянському просторі. Звісно, складно говорити про той чи інший простір, коли маємо справу з Інтернетом, який не характеризується ані географічними кордонами, які доволі аморфні й неконтрольовані, ані лінгвістично-стилістичними нормами. Розглядаючи, однак, сучасну літературу і критику та їхнє відображення на пострадянському інтернет-просторі, необхідно пам'ятати, що у тій чи

іншій мірі мова йде про культуру і мистецтво, що твориться гібридно: на межі літератур, культур та віртуальних реальностей. Цю тему і спробую розгляну-ти на прикладі наступних літературних сайтів і порталів: "Потяг 76", "Молода Література", "Ї", "ЛітАкцент", "Друг Читача" та "Буквоїд". Деякі з них також виходять традиційним друком. Для прикладу, "Потяг-76" раз у рік виходить одним номером, у якому відібране, як зазначає Андрухович, "The best of the best". А часопис "Ї" цілковито дублюється у друкованій версії.

Найбільшої уваги таки заслуговує центральноєвропейський часопис "Потяг 76", вперше запропонований читачеві у своїй електронній версій у 2006 році, однак базований на друкованому виданні, яке виходить з 2002 року, все більше і більше адаптуючись до "інтернетного" видання, редакторами якого є Юрій Андрухович, Олександр Бойченко, Дмитро Потєхін та Олена Шкварок. Вони себе називають "локомотивом" часопису. Назва видання – не випадкова і цілком змістовна. Як зазначено редакторами у "довідці" про цей часопис, назва … нагадує про відомий з 60-х років швидкий міжнародний потяг, який у найкращі свої часи курсував за сполученням Ґданськ (Польща) – Варна (Болгарія), тобто від Балтійського узбережжя до Чорноморського, значну частину свого шляху долаючи територією України... Згодом цей самий потяг виникав під назвами Варшава – Варна, Варшава – Констанца, Варшава – Бухарест, у 80-ті й 90-ті роки минулого століття зредукований до Чернівці – Перемишль. З 15 листопада 2002 р. курсує цим сполученням лише раз на два дні, поступово перетворюючись у "внутрішньо український потяг" між Чернівцями та Львовом [аб. 2].

На думку авторів часопису, територіальне обмеження курсу потяга "Ґданськ–Варна" асоціюється з обмеженнями накладеними на Україну, головно політичними (Євросоюз, Шенген тощо), які ізолюють її від центральноєвропейських сусідів, відображаючись у культурній "неєвропейськості". Отож, головним завданням "локомотиву", до якого зовсім не випадково увійшов політичний аналітик та директор Групи європейської стратегії, а за освітою "міжнародник", Потєхін, було визначення курсу літературного "Потяга 76". І таким курсом, як помітно з назви, стала Центральна Європа, звідси – центральноєвропейський часопис. Отож, часопис є "засобом пересування крізь усі споруджені та споруджувані на нашому континенті та в цілому у світі "залізні завіси" [аб. 4], які (як склалося історично) Україні доводиться долати спокон віків. Незважаючи на соціо-політичні причини формування видання, воно ставить собі за мету огляд найкращих зразків сучасної літератури і літературної критики, не тільки України, а й інших європейських країн: Польщі, Німеччини, Франції, Чехії, Хорватії, Сербії, Іспанії, а також Болгарії, Білорусії та Росії. Рубрики часопису, кожній з яких виділений окремий вагон потяга, включають прозу, поезію, есеїстику, "нон-фікшин", інтерв'ю/діалоги, класику, драми і дискусії про книжковий процес. Загалом нараховується 9 вагонів без локомотиву та спецвагону. Особливістю прозової рубрики є публікація уривків з нових, раніше не опублікованих прозових творів, над якими автори продовжують працювати, таким чином наперед інтригуючи читача, або й інші речі, які з'явилися тільки чи вперше на сайті "Потяга 76". Скажімо, "Любов і Я" Тані Малярчук була опублікована

вперше тут, так само як і її "Я і моя священна корова". Частими дописувачами також є Ірена Карпа, Юрій Іздрик, Сергій Гарагуля, Сергій Жадан, Юрій Винничук, Софія Андрухович, Олег Криштопа, Світлана Пиркало, Андрій Бондар та багато інших відомих і менш відомих українських літераторів, чия прозова творчість пропонується читачеві разом з творчими доробками інших європейських письменників, твори яких, звісно, перекладені українською. Те саме стосується і вагону поезії, у якому вірші молодшого покоління поетів, наприклад Дмитра Лазуткіна, Леся Белея, Галини Крук, Остапа Сливинського та інших, поміщена не тільки разом з поезією Юрія Андруховича чи Віктора Неборака, а й з кращими представниками різних поетичних поколінь європейських літератур. Ціллю авторів та редакторів літературного сайту, мабуть, не є спроба уподібнити сучасну українську літературу до літератур Європи, а радше розширити її горизонти та започаткувати літературний обмін, який дозволить відкрити Україну Заходові. Адже як твердять редактори часопису, "саме вона [Україна] потребує… прориву за межі "внутрішньо української" статнації через ламання усталених стереотипів та культурну експансію" [аб. 4].

Отож, слідуючи таким принципам, у 2006 році "Потяг 76" узяв курс на Польщу, у прямому значенні, що за підтримки посольства Республіки Польща в Україні вилилося в окреме число видання під назвою "Спецрейс. Потяг до Польщі". Головним редактором і перекладачем цього видання був Олександр Бойченко, адже усі тексти, котрі там розмістилися, були підібрані та перекладені ним з польської. На презентації цього видання постало питання "Чому саме до Польщі?", на яке Бойченко запропонував ґрунтовну відповідь, що і стала вступом до цього числа: бо я люблю Польщу… Я не люблю Росії. Навіть "странною" любов'ю вже не люблю... Аж раптом тут, у Польщі, я запитав себе: ро со? Тобто пощо там, у Росії, живуть прекрасні люди і вмирають геніальні письменники..., якщо над їхніми життями і смертями, над їхніми Харламовими й Ульяновими перманентно ширяє дух якихось крихітн[их]-цахес[ів]...? Одне з найросійськіших слів: дух. Точніше, Дух. Або й ДУХ. І похідні. Наприклад, "духовность"... Понад усе я ненавиджу всепроникну і всюдисущу російську духовність: через те і втікаю подалі від неї своїм потягом… Tak jest: у Польщі духовності менше[1] [аб. 5-7].

Все це нагадує літературне гасло Миколи Хвильового "Геть від Москви", згідно з яким українські письменники повинні були взяти курс на Європу, "не ту, що гниє... а Європу Ґете, Дарвіна, Байрона, Ньютона, Маркса і т. д." [Луцький Юрій, "Літературна політика в Радянській Україні" 51]. Літературний курс Бойченка на Польщу за допомогою друкованого видання та його електронної версії не може зрівнятися з ідейністю гасла Хвильового, однак також має у собі чітке літературне і політичне забарвлення. У своєму вступі Бойченко також зазначає, що, "доїхавши" до Польщі, себто опрацювавши безліч літературних творів та поспілкувавшись з відомими польськими критиками та публіцистами, наприклад із такими як Павел Дунін-Вонсович, Даріуш Новацький та Мацей

[1] Ґрунтовний уривок зі вступу, у якому Бойченко тлумачить своє розуміння російської духовності, доступний у статті-огляді Тараса Хімчака "Презентація "Потяга 76". "Спецрейс. Потяг до Польщі", розміщеній на сайті арт журналу "Azh".

Урбановський, його запевнили, що у теперішній Польщі літератури нема: "десять років тому була, а тепер – суцільний книжковий ринок… Ну, а про літературу легендарного міжвоєнного Двадцятиліття краще взагалі не заїкатися, бо на її тлі – вважає Мацей Урбановський – сучасна виглядає просто катастрофічно: тоді були пафос і пристрасть, сьогодні – байдужість і політкоректність" [аб. 10-11]. Схожої думки дотримується Віктор Єрофеєв про стан сучасної російської літератури, яка характеризується в першу чергу хаосом, а не літературністю: "після одноманітності радянської літератури ми маємо приємне розмаїття хаосу. Молоді вважають, що старі вже закінчилися. Старі вважають, що молоді ще не почалися. Одне слово, російської літератури сьогодні не існує. Письменники залишилися без літератури... Що ж тоді Росія привозить до Європи, відповім, що письменники привозять себе" [2]. Отож, як бачимо, нарікання сучасних критиків на сучасних письменників та книжковий процес притаманне не тільки Україні, а й Росій та Польщі, на яку Бойченко взяв літературний курс. Проте найцікавішим моментом у цій орієнтації чи не орієнтації на літератури країн Європи, мабуть, було інтерв'ю з Даніелем Одією (сучасним польським письменником, автором книги "Тартак"), у якому він емоційно й впевнено заявляє, що "Центральна Європа без України – це каліка", бо саме завдяки Україні Захід краще може збагнути особливість Центральної Європи [аб. 24], у якому Україна повинна виступити "медіатором" взаємного порозуміння. Однак, можливо, контраст між Україною (територіально країною Східної Європи) та Західною Європою необхідний обом для розуміння власної літературної, культурної та політичної позиції у Європі. Як би Україна не боролася проти ролі "Орієнту" насадженої на неї "Окцидентом", історично Російською імперією, яка згодом переросла у Радянський Союз і частково теперішньою Західною Європою, важко побороти образ "іншого", необхідного країнам Центральної та Західної Європи для власної ідентифікації. Розглядаючи всі ці питання, не вагаючись, можна дійти висновку, що літературно-перекладацький проект Бойченка в рамках часопису "Потяг 76" може також трактуватися політично саме через літературну спробу подолання кордонів ЄС або розширення літературних кордонів України на Захід, що виявилося цілком можливим у кібер-просторі.

Проте найпрогресивнішим у питаннях проєвропейської/прозахідної орієнтації України таки є незалежний культурологічний часопис "Ї", видання громадської організації під цією ж назвою. Він виходить у Львові з 1989 року. На електронній сторінці часопису навіть розроблена окрема рубрика, присвячена інтеграції з ЄС і НАТО, підкатегоріями якої є "Прикордонна співпраця та механізми її регулювання", "Україна-НАТО", "Міграція. Імміграція. Статус іммігрантів", "Європейська перспектива України" тощо. Окрім загальновідомих та обговорюваних питань браку європейськості Україною, "Ї" також виокремлює контроверсійні історичні питання, дискутовані в інших електронних та друкованих джерелах. Серед них, звісно, питання історичної ролі Бандери, обговореної Олександром Мотилем, або актуальне нині питання катастрофи під Смоленськом та її наслідків, розглянуте Тарасом Возняком, засновником та головним редактором часопису. У цьому часописі політичні теми співіснують з літературними, запропо-

нованими не тільки апологетами сучасної української літератури, а й молодшим поколінням критиків, письменників і поетів. Саме тому як відгалуження "Ї" існує "Ї-молодий", що, як правило, виходить раз на рік, і у якому з'являються прозові, поетичні, літературно-критичні та культурологічні спроби молодих літераторів та культурологів. Наприклад, в "Еротиці" за 2004 разом з текстом Назара Гончара "Їбетка", Іздрика "Боро плюс" та Ігора Бондара-Терещенка "Жінка як те" були опубліковані "Ангелоїдка. Смерть. Аналізатор" Галини Крук, "Без мужика" Євгенії Кононенко та "Феєрія для себе. Вічність" Ірисі Ликович. Отож, помітно і неозброєним оком, що представники різних літературних поколінь досить вдало співпрацюють разом у рамках літературно-культурних видань чи будь-яких інших проектів. Інакше Іздрика би не величали "плекатором юних авторів і авториць" [Автори числа, "Ї-молодий"] – найімовірніше завдяки його літературному журналові "Четвер", у якому він працює головним редактором. Однак на сьогодні активно до редакційної справи долучилася Софія Андрухович, якій Іздрик делегував свій обов'язок підбору текстів для друку. Отож, якщо у сфері літератури порівнювати співпрацю поколінь сьогодні та, скажімо, на початку XX сторіччя, то на сьогодні помітним стає брак більш жорсткої позиційної полеміки (на кшталт Франка і Вороного) з боку обох поколінь. Не тільки Іздрик є "плекатором" молодих авторів, а й Віктор Неборак, Юрій Андрухович, Тарас Прохасько. Вони активно популяризують літературну творчість молодшого покоління. Беруть активну участь у літературних подіях на зразок "Антоничівських читань" у книгарні "Є" минулого року до 100-річчя Богдана-Ігоря Антонича, проекту "Один на один", у якому читала вірші і короткі оповідання представниця молодшого покоління поетів Мар'яна Максим'як разом з Тарасом Прохаським, або проекту "Поетичний ринг", у якому в поетичному бою змагаються поети, так званий різновид творчого "слему". Власне результати усіх цих подій відображаються передовсім у новинах на літературних сайтах та порталах. Ці новини, так як і події, як правило, не потрапляють на великий екран, тому залишаються відомими тільки певній зацікавленій групі людей, літературним гурманам, які й формують читацьку аудиторію цих літературних сайтів.

Як помітно з огляду часопису "Потяг 76" та незалежного культурологічного часопису "Ї", центром багатьох обговорень є не тільки літературний процес та залучення молодшого покоління до формування сучасної української літератури, а й українська книга, книжковий процес та книжковий ринок, які безпосередньо дотичні до формування літературного процесу в Україні. Саме тому неодмінну увагу привертає книжковий ресурс "Друг читача", ціллю якого є промоція в мережі інтернету української книги за допомогою рецензій, анонсів літературних подій та огляду літературного процесу в цілому. Особливістю цього літературного сайту є наголос власне на історії української книги, яка, як відомо, упродовж сторіч не може похизуватися теплими стосунками з владою. Нещодавно редактори сайту запропонували читачеві екскурс в історію української книги у статті "Влада та українська книжка. Історія стосунків", що покриває період від 1627 року ("указ царя московського Олексія Михайловича, яким звелено книги українського друку зібрати і на пожежах спалити

із суворою забороною будь-коли в майбутньому купувати [їх]") до 2004 року, "запровадження урядом незалежної України податків на видання вітчизняних книжок" [2, 24]. Якщо через указ 1627 року у Москві було спалено книги історичної цінності: "Учительське євангеліє" Транквіліона-Ставровецького та "Катехизис" Лаврентія Зизанія Тустановського, то результатом введення оподаткування на друк української книги у 2004 році було припинення видання вітчизняної книги на шість місяців. Загалом усі дати наведені у цій статті забарвлені ущемленням розвитку української книги, а тому й літератури: 1863 рік – Валуєвський циркуляр, 1894 рік – заборона ввезення українських книг з-за кордону, 1914 рік – указ царя Ніколая II про заборону української преси, 1914 рік – спалення бібліотеки Наукового товариства ім. Т. Шевченка, а також заборона української преси в Галичині й на Буковині та багато інших прикладів спроби знищення української видавничої справи [11, 16, 23].

Окрім історії, автори сайту також цікавляться теперішнім та майбутнім української книги, ставлячи собі за мету відображення труднощів видавничої справи та створення "інтернетної" прозорості щодо стосунків книги і літератури з владою на сьогодні. Для прикладу, у рубриці "Друг видавця" з'явився опублікований указ президента України про певні заходи щодо збереження культурної і літературної спадщини, а зокрема популяризації класичної української літератури, згідно з яким вимагалося "опрацювати питання щодо забезпечення підготовки та видання творів класиків української літератури, видання повних зібрань творів і літературних архівів українських письменників-класиків, а також щодо започаткування випуску серійних видань "Літературний архів української класичної літератури", "Архіви репресованих письменників-класиків", "Епістолярна спадщина українських класиків". У цьому указі також ішла мова про фінансування вищезгаданих літературних проектів. Здавалося, що сучасний літературний процес, а радше, його учасники, себто літератори та видавці, повинні залишатися асоціальними та аполітичними, але на прикладі "Потягу 76", "Ї" та "Друга читача" помітно, що їхня політична заангажованість, безпосередня чи опосередкована, – неминуча. Якщо постать сучасного письменника/поета доволі різнобічна, то продукт його творчості виключно літературний, доказом чого є рубрики "Дегустація", "Рецензії" та "Книжковий гороскоп" електронного книжкового ресурсу "Друг читача", у яких пропонуються рецензії та короткі критичні статті на нові книги. Окрім рубрики "Аналітика", де час від часу публікуються статті наукового типу, наприклад стаття Дмитра Горбачова "Авангардизм XX століття і Шевченко"[2] про Шевченка як попередника футуризму, сюрреалізму і дадаїзму, літературна критика, у традиційному її розумінні зводиться до літературно-критичного коментаря. На оцінку читачеві "дегустаційними" дозами пропонуються нові книги: від художніх книг Оксани Забужко "Музей покинутих секретів" та Надії Степули "Сім дощів" до літературознавчих, наприклад Василя Ґабора "Українські літературні школи та групи 60-90-х рр. XX ст.".

[2] Ця стаття також вийшла друком у літературному журналі "Сучасність", № 8 за 2009 рік, розмістившись на 16 сторінках номеру, з 102 по 118, що, зрештою, не повинно засвідчувати її науковість.

В обговоренні книжкового та літературного процесу, принаймні його відображення на літературних сайтах, постає питання читацької аудиторії. Отже, хто читач і споживач швидкоплинної літературної інформації, засвоєння якої відбувається тільки на "дегустаційному" рівні? У рубриці "Друг видавця" редактори сайту зрезюмували інформацію круглого столу про книжку та інтернет, у якому взяли участь редактори близько 30 літературних та книжкових сайтів. Серед них, звичайно, були представлені "Друг читача", "Потяг 76" та "Молода Література", "Гоголівська Академія", "ЛітАкцент", "Буквоїд", які також будуть розглянуті у цій роботі, та багато інших. Коротко підсумовуючи їхню зустріч, варто зазначити, що основним читачем є цільова аудиторія видавців та книготоргівців. У жодному разі вони не є конкурентами, адже читацькі аудиторії цих сайтів перетинаються. Однак якщо брати до уваги кількість відвідувачів на тиждень, то "Мистецька сторінка", "Гоголівська академія", "АртВертеп" та самвидав "Поетичні майстерні" користуються найбільшою популярністю серед загальної читацької аудиторії. Варто зазначити, що "Поетичні майстерні" або "АртВертеп" зовсім іншого типу літературні сайти, редакторами та модераторами яких не є представники літературного процесу в Україні. Як правило, це самі ж читачі-відвідувачі сайту, які виробили собі статус модераторів. На відміну від "Потягу 76", "Ї" чи "Друга читача", вони популярні серед громадськості, оскільки будь-хто може спробувати себе у поезії, прозі, короткій есеїстиці, опублікувати свої твори, виставити їх на загальне обговорення, а рідше осуд, порівняти свої літературні таланти з іншими дописувачами тощо. Одним словом, варіантів – безліч. І як виявилося, маємо справу з доволі поетичною нацією, адже окрім сайту "Поетичні майстерні" є ще "Поезія.org", "Портал української поезії", "Літературний форум", "Гоголівська академія" та інші.

Заснований на початку 2005 року проект "Гоголівська академія" ("Гак") як лабораторія чи майстерня для молодих поетів, письменників та критиків став популярним серед читачів, адже, як зазначають автори, цей проект існує у двох напрямках: як літературний сайт, "територія, цілком придатна для вільної самореалізації усіх бажаючих" і як альманах, "селективний друкований орган, ідейне й естетське утворення, мета якого відібрати найцікавіше і впорядкувати його якнайкраще, а потім представити широкому загалу зацікавлених читачів" ["Про нас" аб. 3-4]. Доволі схожим але дещо офіційнішим та краще модерованішим за "Гак" та інші, є молодіжний портал "Молода література", так зване місце зустрічі поетів та прозаїків. Малоймовірно, що назва має щось спільне з минулими "Молодою Польщею" чи "Молодою Музою". Отож, портал "Молода література" досить інтуїтивний у користуванні, адже не хизується вигаданими і завуальованими рубриками, основними серед яких є "Поезія", "Проза", "Літкритика", "Драматургія", "Інтерв'ю" і "Класика". У цій роботі вже було згадано, що читацькі аудиторії літературних сайтів і порталів перетинаються. Однак таке можна сказати і про добре написані, а головне якісні літературно-критичні статті, які мігрують у межах інтернет-простору, з одного сайту на інший. Як правило, така "міграція" відбувається у перші кілька днів відразу після оригінальної публікації в мережі. Така доля спіткала і статтю Олега Гірника

“Укрсучліт і майбутнє “проти всіх”. Уперше вона була опублікована 14 квітня минулого року на інформаційному сайті “Zaxid.net”, а вже наступного дня вийшла у рубриці “Літкритика” на порталі “Молода література”. Отже, не тільки поширення інформації є доволі швидким та малозатратним, а й популяризація автора та пропагування його текстів значно ефективніші.

Та найцікавішим, мабуть, у статті Гірника є не лише погляд на сучасну українську літературу, в тому числі і літераторів, та її стосунки з владою, а радше те, у який спосіб літературні та політичні площини перетинаються. Якщо, на думку автора, у нещодавньому передвиборчому процесі “укрсучлітівці” були осторонь, то Забужко з’явилась на телебаченні у політичному шоу “Шустер Live” і не тільки закликала голосувати “проти всіх”, а й представляла тих, хто так голосуватиме [аб. 2]. Варто розтлумачити, що тут також мова йде, як твердить Гірник, про “комедійно-гламурн[ого] персонаж[а] яремчанського колгоспника” Васю Противсіх, який цілковито висміяв ідею такого голосування на виборах та ще й розпорошив голоси. “Проте голос проти всіх – це єдиний сегмент, який має перспективу розвитку після виборів, і він лунатиме щораз потужніше. “Проти всіх” – це логіка протесту, і вона, за відповідних в суспільстві умов, завше має шанс перерости в ідею конструктивних перетворень”, – зазначає Гірник [аб. 4]. Андрухович також не залишився осторонь. Його реакція на останні вибори доволі незвична, адже він вважає, що саме перемога Віктора Януковича, яка без сумніву призведе до того, що “проросійська лінія влади буде активною й агресивною”, змобілізує учасників літературного процесу і стимулюватиме їх до “цікавих нових явищ” [аб. 4]. Незважаючи на голосні заяви і заклики, сам Андрухович, як пише польський фантаст Станіслав Лем у есе “Лід і окріп”, “відійшов у постмодернізм… який допомагає йому не писати про те, що діється сьогодні в Україні” [аб. 7], окрім, звісно, давно написаної (здебільшого автобіографічної) “Московіади”. Гірник також посилається на Забужко та її “Музей покинутих секретів”, у якому авторка з огидою і злістю ставиться до “народних пациків”, себто народних депутатів, у яких “бідні українські письменники” випрошують гроші на друк своїх текстів. “За будь-яку ціну стати незалежним від “народних пациків”, що далеко ховають свої реальні дипломи із “сільськогосподарських технікумів” і виставляють напоказ “проффесорські” номінації із віртуальних вишів – мета бідних українських письменників, передусім молодих, що не встигли в часи СРСР-у “вчленитись” у Спілку письменників і забезпечити мінімальний доступ до державних дотацій”, – так у своїй статті про становище українських письменників в рамках сучасної української літератури цитує Гірник Забужко. Обдумуючи стосунки представників різних літературних поколінь на сьогодні, можна дійти до висновку, що на літературному плато не існує жодної конкуренції та заздрощів, адже і молодші, і старші представники літературного процесу в Україні – цілковито самодостатні. Однак, що справді наявне, то це співчуття та біль за українську недалекоглядність, бо, згідно з Гірником, у Європі на українських письменників “із специфічними українськими [політичними?] проблемами” ніхто не чекає [аб. 1]. Та й, зрештою, не чекатиме.

Здавалося, що у теперішньому літературному процесі кожен має своє за-

служене місце, і не має критеріїв, згідно з якими той чи інший літературний текст допускався би до читача, вважався літературно адекватним чи потрапляв на полиці книгарень. Проте певні літературні тексти популярніші за інші. Про іншу "правду життя" та про соцреалізм, однак не як літературний напрямок, а власне життєву правду, пише Василь Крап'юк у статті "Тепер так не пишуть" про "Річку снів і яви" Олександра Смоляка. Ця стаття теж дублюється на кількох літературних сайтах: "Молодій літературі" та літературному проекті "Буквоїд". Оповідь або так звані "пізні записки" кількох десятиріч хронологічно увібрали кілька передвоєнних років, час війни і близько 25 років "колгоспних реалій" [аб. 7]. Навіть якщо автор книги усвідомлює стильову недоречність оповіді "Річки снів і яви", адже вона написана "без зайвих ускладнень і навантажень. Без романтизації, героїзації..." [аб. 8], Крап'юк, розуміючи важливість такого історичного проекту, доносить її принаймні до читача кількох літературних сайтів. Адже "як би хто хвацько не крутився у сучасному літературному процесі, то не знатиме його імені. Бо нема там його. Чи нема йому місця?", – зазначає Крап'юк [аб. 9]. Якщо у традиційному літературному процесі для того чи іншого автора важко виділити окреме місце, у якому він би ніс свою літературну нішу, то в "інтернетному" просторі літературні можливості та перспективи – необмежені. Отож, завдяки коротенькому оглядові твору Смоляка Крап'юком в мережі інтернету виникла ще одна постать раніше незнаного літератора, який, як виявилося, окрім "Річки снів і яви", видав книги "Ноша" (1981), "Брат з братом" (1988), "У часи не-Батиєві" (2004) [аб. 4]. Як помітно з прикладів статей Гірника та Крап'юка, позитивом передруку чи віддруку, а то й традиційного копіювання з посиланням на оригінальне джерело є прагнення інтелектуально мобілізувати читачів, надаючи їм для роздумів готову та попередньо оброблену інформацію, яка у більшості випадків достовірна і перевірена, адже дописувачами є не тільки любителі літератрно-критичної думки, а й самі критики, письменники і поети, які разом з читацькою аудиторією долучаються до формування літературного процесу в Україні.

Найбільшою перевагою літературного проекту "Буквоїд" є ґрунтовний огляд не тільки минулих літературних подій, а й тих які відбудуться у найближчі тижні. Усі вони подані у першій рубриці сайту "Події". Таким ресурсом не можуть похизуватися ані "Потяг 76", ані "Ї". Наприклад, окрім коротенького огляду про презентацію Емми Андієвської, котра відбулася 15 квітня минулого року в одній з книгарень "Є" Києва, тут також поміщено 40-хвилинний аудіододаток[3] з

[3] Альтернативою традиційним аудіо-файлам, які час від часу з'являються на різних літературних сайтах із записом останніх презентацій і читань, став український "подкастинг". Згідно з Efandy, автором статті "Огляд українських подкастів" для Zaxid.net-у, це явище виникло на Заході у 2004 році, а в Україні такий бум відбудеться тільки цього року [аб. 2]. Автор статті поділяє усі подкасти, розміщені в мережі Інтернет на вузькоспеціалізовані, такі як літературний подкаст "кабі.net", де можна прослухати інтерв'ю з відомими літераторами Марією Ревакович, Галиною Пагутяк, Наталкою Білоцерківець, Ірен Роздобудько, Танею Малярчук, Віктором Небораком, Ігорем Калинцем та ін., і подкасти розраховані на широку аудиторію, наприклад, "Занурення" від інтернет-журналу "Azh" або музичний подкаст від "Дзиги", у якому дублюються записи "кабінетних" зустрічей та пропонуються інформаційні випуски про різних джазових виконавців.

читанням віршів та періодом питання-відповіді про мовну проблему та історію мови, мистецтво, поезію і видавничий процес. Модерував презентацію Віктор Неборак. Автори сайту назвали цю подію "Емма Андієвська про поезію, час і про себе". Влучніша назва була би "Емма Андієвська про поезію, мову і гроші", але не про називання та оформлення йдеться, а про відображення найновіших, найактуальніших і "найлітературніших" подій в Україні. Іншою цікавою подією є презентація збірки віршів трьох поетів Сергія Жадана, Ігоря Сіда та Андрія Полякова під назвою "Кордон", яка відбулася у Харкові того ж місяці у книгарні "Є". Як зазначається у рекламі презентації, "книга поєднує в собі поетичні практики, пов'язані з досвідом проживання в умовах внутрішньої транзитності. Кордон як метафора, як спосіб лінгвістичного та геопоетичного переходу на суміжні території дозволяє розширити межі сприйняття та взаєморозуміння" ["Події", Сергій Жадан та Ігор Сід презентують "Кордон" аб. 2]. Однак сучасні поети і письменники долають не тільки кордони власних внутрішніх станів, а й кордони інтернет-простору, у чому їм може допомогти Сергій Руденко, керівник літературного проекту "Буквоїд", пропонуючи 2-годинний майстер-клас про 5 способів "просування" письменника в інтернеті. У програмі майстер-класу зазначено, що Руденко говоритиме про роль і місце письменника у всесвітній мережі, способи ефективного представлення творчості в інтернеті та соціальні мережі. Доволі амбітно Руденко заявляє, що після його семінару, який звісно не є безкоштовний, слухачі, себто молоді письменники та поети, зможуть "скоротити шлях від автора до читача". У сферу послуг Руденка та його колег "Розумної ресторації", у якій пропонуються й інші семінари, тренінги та лекції українською або російською мовами, належить також популяризація дитячої літератури, уроки написання доброго літературного тексту та багато іншого, мовляв, без цього не можна виробити доброго літературного смаку та навичок.

Іншої думки щодо способу розвитку літературних уподобань та розширення літературних кордонів редактори видання "ЛітАкцент" Володимир Панченко, Ірина Троскот, Наталка Якубчак і Галина Романенко, які, залучивши до співпраці біля 200 активних учасників літературного процесу в Україні, забезпечили "ЛітАкцентові" добре ім'я, мабуть, одне з кращих серед українських літературних сайтів в мережі інтернет. Тому недаремно "ЛітАкцент" зветься виданням, а не літературним проектом, як інші. Усі автори-дописувачі не тільки активно долучаються до літературного процесу в Україні, а й формують його, змінюючи його рух в тому чи іншому напрямку. Читацькій аудиторії залишається тільки споглядати за змінами і, можливо, час від часу не погоджуватися з їхніми рішеннями та висловлювати своє незадоволення у відведеному на те місці – в коментарях, які існують у кожній рубриці. Окрім більшості людей вже згаданих у цій роботі, серед авторів є також Дмитро Дроздовський, літературний редактор "Всесвіту", Ярослав Поліщук, Богдана Матіяш, Тамара Гундорова, Людмила Таран, Анна Біла, Світлана Богдан, Максим Стріха, Леонід Плющ та багато-багато інших. Представники різних поколінь разом співпрацюють та співіснують у рамках цього видання, що чітко визначені і таким чином забезпечують достовірність та високу якість літературної інформації і новин. Як редактори видання твердять

у рубриці “Про нас”, “найбільше уваги ми приділятимемо постатям і творам помітним, хоча не будемо оминати й “каламуть” літературного потоку. Чіпатимемо й авторитети, особливо “дуті”. Тому готуйтеся до зустрічі з думками дискусійними, гострими” [аб. 2]. Саме цієї гостроти та каламуті й бракує традиційним друкованим виданням.

Мабуть, таке можна сказати про мало чи не кожен літературний сайт чи портал, який ставить собі за мету популяризацію української літератури, головно сучасної, в мережі інтернет та поза її межами. Оскільки новітні технології стали частиною щоденної рутини кожного, межі кібер-простору дублюються з кордонами реальності, в рамках яких оригінально творилася література. На сьогодні інтернет функціонує як засіб швидкої передачі інформації. Література та критика продукуються і поширюються блискавично. Однак чи не деформується наше розуміння літературної якості? І взагалі, що на сьогодні вважаємо літературним відліком? І де початок та кінець літературного простору? Він безперервний, адже дублює сам себе з сайту на сайт, утворюючи безперервність як літературної, так і критичної думки. Формована гібридно, на межі мов і культур, вона нейтралізується і стає проектом кожного і усіх одночасно. Мовні та культурні кордони стираються бажанням літературної самоідентифікації.

Бібліографія

1. Бойченко Олександр. Європа без України – це каліка. Інтерв’ю з Даніелем Одією // Центральноєвропейський часопис “Потяг 76”. 16 квітня 2010. http://www.potyah76.org.ua/potyah/?t=179.

2. Іздрик Юрій. Флешка. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2007. – 148 с. – Флешка-2gb. – К.: Граніт-Т, 2009. – 248 с.

3. Єрофєєв Віктор. Письменники без літератури // Центральноєвропейський часопис “Потяг 76”. 16 квітня 2010. <http://www.potyah76.org.ua/potyah/?t=129>.

4. Крап’юк Василь. Тепер так не пишуть // Молодіжний портал “Молода література”. 14 квітня 2010. 18 квітня 2010. < http://literatura.org.ua/228.html>.

5. Луцький Юрій. Літературна політика в Радянській Україні. – К.: Гелікон, 2000. – 242 с.

6. Гірник Олег. “Укрсучліт і майбутнє “проти всіх” // Молодіжний портал “Молода література”. 15 квітня 2010. 18 квітня 2010. <http://literatura.org.ua/content-137.html>.

7. Саїд Едвард В. Орієнталізм / Пер. з англ. В. Шовкун. – К.: Видавництво Соломії Павличко “Основи”, 2001. – 511 с.

8. Хімчак Тарас. Презентація “Потяга 76”. “Спецрейс. Потяг до Польщі” // Azh. Арт журнал. 20 вересня 2006. 15 квітня 2010. <http://www.azh.com.ua/literatura.php?subaction=showfull&id=1163894153&archive=&start_from=&ucat=2&>.

9. Efandy. Огляд українських подкастів // Zaxid.net. 22 січня 2010. 19 квітня 2010. < http://www.zaxid.net/article/57390/ >.

10. Опрацьовані літературні інтернет-сайти:

11. Центральноєвропейський часопис “Потяг 76” http://www.potyah76.org.ua/

12. Літературне видання “ЛітАкцент” http://litakcent.com/

13. Незалежний культурологічний часопис “Ї” http://www.ji-magazine.lviv.ua/index.htm

14. Літературний проект “Друг читача” http://vsiknygy.net.ua/

15. Літературний проект “Буквоїд” http://www.bukvoid.com.ua/

16. Молодіжний портал “Молода література” http://literatura.org.ua/

Анатолій Криловець

ЕКЗИСТЕНЦІЙНЕ

Валерієві Полковському,
доктору філософії Альбертського
університету (Канада),
моєму гарному знайомцеві й землякові

– Послушайте! – Еще меня любите
За то, что я умру.

М. Цветаева

А до Києва від Оттави,
Як із вирію журавлю.
Надгоринський запах отави
В Сейнт-Альберті тепер ловлю.

І стає на душі євшанно,
Й України я не виню.
Віддають у цім світі шану
Не людині – її званню.

Журавлі мої і лелеки,
Біль канадський, вкраїнський щем…
Рідний Томахів так далеко,
І під серцем чогось пече.

То цвєтаєвське призабуте
Смутком світлим мене бере.
Ви любіть одне одного, люди,
Хоч за те, що кожен помре.

20 грудня 2009 року

Леонід Коровник

ПОЕЗІЇ

СВЯТИЙ ВЕЧІР

Святий вечір гряде урочисто,
У хатах миготять каганці,
А зірки засіяли барвисто,
Виграють, мов брилянтів намисто,
Що блищать на небеснім лиці.

Ця краса виглядає осанно –
Народилася, мовби у сні,
Хтось трудився над нею старанно
І тому доокола рахманно,
Як спокійно на серці й мені.

Мов застиг час у тиші глибокій.
Люди, подих тамуйте, мовчіть –
Он листок не здригне жовтобокий,
Бо із неба гряде Божий спокій –
Дверці душ ви Йому відчиніть.

В них Господь позасвічує свічі –
Буде ясно, немовби удень,
Ви ж Йому подивіться у вічі
І тоді, уже з першої стрічі, –
Подарує вервечку пісень.

Тож у вашій новітній хатині
Святий вечір теж буде святий,
Бо, мов янголи Божі, віднині
Ви народженій Божій Дитині
Заспіваєте гимн неземний.

3 серпня 2007

РІЗДВО – НЕБЕСНИЙ БЛАГОДАТІ ЧАС

Усе периною сніжок покрив
І цятки зелені ніде немає.
Красу, яку улітку я любив,
Зима у скатертину пеленає.

Мороз розмалював обличчя шиб,
Хоч маляра руки мені не видно.
Довкілля спить, лиш чую любий скрип
Мого пера – сичеві це обидно.

В хатах погасли свічі й каганці.
Ніщо вже не тривожить серця плеса.
Не чути ні птахів, ані вівці,
Мов вічности спинилися колеса.

Усе принишкло, не зашарудить –
Душа вслухається в священну тишу...
Думки торкають зоряну блакить
І я тамую подих, ледве дишу.

В цю ніч з'єднався зі створінням Бог.
Явив Себе ув образі людини.
Принизив сам Себе, зазнав тривог,
Хоча у Нього не було провини.

Його Марія в стайні сповила.
Поцілувала. В ясла положила.
Ім'ям Ісус-Спаситель нарекла,
Бо лиш Його спасе нас правди сила.

Різдво – небесний благодаті час,
Та чи його вітає Україна?
У двері серця ніжно стука Спас –
Чи у покорі схилимо коліна?

16 грудня 2006

МАТЕРИНСЬКІ ВОРОТА

Народилась дитина у світ –
Ще маленька, безмовна, тендітна,
Така ніжна, як проліску цвіт,
Може геній, багатообітна?
Як із бруньки зростуть пелюстки,
Наберуться енергії сонця,
Затріпочуть зелені листки,
Винограду появляться гронця,
Так дитя чує неньки слова,
Її серце йому гріє душу
І любов в нього перелива,
Мов дощі йдуть на землю у сушу.
Проминули уже місяці
І хлоп'я ходить денно травою,
Його ваблять шпаки, горобці,
Воно радістю мріє живою.
Аж уперше іде до воріт,
В'юнко в'ється вузенька стежина,
А за ними дороги у світ –
Океани і неба вершина.
Тож росте, як степів орленя,
І щодня випробовує крила,
Хоч не раз зустрічає пеня,
Розпускає, мов човен, вітрила.
Вже немало пройшло зим і літ,
Наш юнак на ланах звідав роси,
Завжди мріяв злетіти в зеніт,
Але жито ще клав у покоси.
Та змужнів, ніби степу орел,
Астронавтом він став, здійснив мрії,
Воду пив із прозорих джерел,
Клав на Бога свої всі надії.
Хоч давно відлетів юні цвіт,
Ковилою волосся сивіє,
Не забув серця мами й воріт –
Та любов душу тішить і гріє.

28 березня 2009

МАМО, НИЗЬКИЙ ВАМ УКЛІН

В’юнко в’ється вузенька стежина
Від хатини в город до верби,
А обабіч квітує жоржина,
Жовті рожі й кислаті дуби.

Хрипко скрипнула хвіртка старенька.
Заскрипів поблизу журавель.
Йде до річки з полотнами ненька –
Соловей заспівав ніжну трель.

Сонце білить на травах полотна.
Даленіє ясна голубінь.
Всім піклується мати турботна –
Ув очах засвітилась іскрінь.

У світлицю заходить хутенько.
В неї голос, мов струни бандур.
Вона голову хилить низенько –
Вишиває рушник без зажур.

І на гладі, як сніг, полотнини
Палахкочуть барвисті вогні:
І троянди червоні, й шипшини,
Чорнобривці – так любі мені.

Може, долю нову Україні
Вишива на тритисячний вік,
Де зростуть молоді героїні –
Ощасливлять країну навік.

За любов і недоспані ночі,
Прийми, мамо, низенький уклін.
Нехай щастям засвітяться очі,
Як на сонці яскравий рубін.

6 січня 2006

ЯРОВІ СЛАВУТИЧУ

О, степи на сяйному Херсонні!
Мрійносонна ясна голубінь.
Половіють лани на осонні,
А в церквах повно вдячних молінь.

Вмить насунули з півночі хмари –
І людей, і держави ловці,
Що ведуть себе гірш, ніж татари,
Людозлобні кремлівські гінці.

І буланий гривань, на якому
Гриць по хуторі буйно літав,
Не вернувся, сердега, додому –
У колгоспі навіки пропав.

Розійшлися дороги народу...
Дехто в серці носив гострий щем,
А Славутич, здобувши свободу,
Став філологом – дум сівачем.

І щоденно в напрузі, в задумі,
Лине розум до горніх орбіт.
Радосердно він діє, не в сумі,
Бо наука – у всесвіт політ.

Готував і промови, і книги –
Голосити про голодомор,
Україну звільнити з кормиги,
До ООН не добрався б терор.

Знай, Америко й вільна Европо!
Йде мислитель і правди трибун, –
Не обман хитруна-мізантропа,
Мов роз'ярений, гнівний Перун.

Чуйне серце, невтомне, вогнисте,
Просвітило когорти людей.
Не забудь його подвигу, Христе,
Яр Славутич – немов Прометей!

21 листопада 2004 – день виборів в Україні.

УКРАЇНСЬКІ МАЛЯРІ В ЗАХІДНІЙ КАНАДІ

Світлана Герегова
(Чернівці)

ТВОРЧИЙ ВНЕСОК МИТЦІВ БУКОВИНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В КАНАДІ У СКАРБНИЦЮ СВІТОВОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Мистецтво – універсальне і не знає вузьких меж Батьківщини, проте мистець – син нації, а її переживання та страждання не можуть бути йому чужі (Баттістіні)

Для України, яка йде по шляху формування національної держави, вкрай важливо зберегти власну культурну ідентичність і ефективно вести інтеркультурний діалог. Тут доцільно навести слова Івана Дзюби, який, вказуючи на взаємозалежність та глибоку "взаємопроникненість" політичної, соціальної, економічної і культурної сфер розвитку суспільства, акцентує увагу на тому, що "майбутнє України вирішуватиметься саме у сфері культури". Адже, "саме в культурі, насамперед у духовній культурі, дістають остаточну "санкцію", як і гарантію історичного тривання, національна суб'єктність, національна ідентичність, національний розвиток". Лише здобутки культури здатні зберігати свою актуальність для всіх поколінь людства і таким чином брати участь у постійному відтворенні образу людства[1]. Тільки в системі національної держави нація здатна зберегти свій образ, відкрити його всьому світові та забезпечити свободу творчого самовдосконалення людини.

Складний процес відродження національної культури, що триває у нашій державі й до нині, передбачає, серед інших напрямів діяльності науковців, пошук документів, "віднайдення" інформації про діяльність митців української діаспори, визначення їх ролі у створенні образу українства за кордоном. Великий пласт української культури, створений українською діаспорою, не був

[1] Дзюба І. Українська культура як майбутнє нації // Біблія і культура: Збірник наукових статей. Вип. 3. – Чернівці: Рута, 2001. – С. 9-10.

включений до вивчення і використання тим народом, для якого ця культура творилася у першу чергу. З ідеологічних міркувань влада комуністів створила між українцями на Батьківщині і українцями в діаспорі глибоку прірву.

Займатись дослідженням проблем української еміграції вітчизняні науковці отримали можливість лише на початку 90-х років XX століття. Після падіння так званої "залізної завіси", вони отримали доступ до раніше заборонених архівних матеріалів, що дало можливість їм проводити неупереджене дослідження на основі об'єктивного аналізу джерел. Незважаючи на певну розробку проблематики, пов'язаної з діяльністю українських емігрантів у різних сферах соціально-економічного, політичного та культурного життя за кордоном[2], звернення до питань внеску українських митців у культурний розвиток країн їх перебування для нас видається надзвичайно цікавим.

Варто зазначити, що завдяки толерантному ставленню канадського уряду до українців і згуртованості української діаспори в Канаді, представники української творчої еліти, які опинилась в цій країні, не загубились в чужоземному середовищі, а мали можливість творчо розвиватись. Тож наша мета: крізь призму життя й діяльності українських митців – наших краян, які в силу певних обставин опинились за кордоном, зокрема у Канаді, проаналізувати їх творчі здобутки, що збагатили скарбницю не лише національної, а й світової культурної спадщини. Мистецтво кожного з них, незважаючи на певну асиміляцію української культури в умовах засилля масової культури, без сумніву, сприяло і продовжує сприяти, збереженню кращих традицій українства та згуртуванню української спільноти за кордоном.

У цьому контексті особи художників світового рівня Василя Курилика і Миколи Бідняка та їх творчість представляють значний інтерес для дослідників, який підсилюється тим, що будучи "корінними" канадськими українцями, і, незважаючи на віддаленість від української землі, кожен з них, пам'ятаючи про своє родинне коріння, впроваджували у свою мистецьку тематику елементи національної культури.

У долі цих митців було чимало спільного: обидва народились у Канаді в родинах буковинських емігрантів з різницею у три роки (В. Курилик у 1927, а М. Бідняк у 1930 р.). У кожного з них були важкі долі, які ускладнювались серйозними проблемами зі здоров'ям, проте вони стали видатними митцями світового рівня. Обидва прославили себе творами на релігійну тематику, що стали шедеврами світового мистецтва. І кожен з них своїм мистецтвом сприяв інтеграції української культури у світову.

Обидва були громадянами Канади, проте В. Курилик у цій країні знайшов і свій останній притулок: помер у 1977 р. у досить молодому віці. Художник М. Бідняк, хоча більша частина його творчого життя пройшла в Канаді, по-

[2] Зарубіжні українці. Довідник / Кер. авт. кол. С.Ю.Лазебник/. – К.: Вид-во "Україна", 1991. – 525 с.; Історія української еміграції: Навч. посібник / За ред. Лановика Б. – К.: Вища шк., 1997. – 520 с.; Лановик Б. та ін. Внесок української еміграції в розвиток національної та світової культури / М. Траф'як, Р. Матейко, З. Матисякевич. – Тернопіль, 2000. – 410 с.; Трощинський В. П., Шевченко А. А. Українці в світі. – К.: Альтернативи, 1999. – 352 с. тощо.

вернувся в Україну, де й **помер** у 2000 р. Загалом М. Бідняк прожив майже на тридцять років більше, а для людського життя це надзвичайно багато. Тим більше, що останні десятиліття його життя пройшли у вирі подій бурхливого періоду другої половини XX століття, які мали "особливий" вплив на подальшу долю людей, насамперед українського суспільства.

Микола Бідняк отримав можливість повернутися в Україну наприкінці свого життя, що стало можливим завдяки демократичним процесам, які відбувалися у радянському суспільстві в кінці 80-х років. Проголошення незалежності України сприяло позитивному ставленню й до тих представників української діаспори, які силою обставин опинились за кордоном, але мріяли повернутись на батьківщину. До їх числа належав і М. Бідняк, який у 1990 р. переїхав до Львова та розпочав роботу в **Львівській академії мистецтв. Він зумів створити власну школу** і навіть став **лауреатом Національної премії ім. Шевченка.** Проте якщо небайдужі до мистецтва львів'яни знають цю унікальну творчу людину, то на Буковині, звідки походить його родинне коріння, він майже невідомий.

Щодо В. Курилика, то йому вдалося лише "побачити" й "відчути" землю своїх батьків (с. Борівці на Буковині) під час короткотривалого перебування в Україні у числі делегації митців з Канади. Тут варто зауважити, що Курилика вважають "своїм художником" у Канаді, проте він завжди наголошував на своєму буковинському корінні.

Без сумніву, українці можуть пишатися визнанням мистецького таланту В. Курилика та М. Бідняка у світі, але про художників та його творчість мають знати більше і на їх історичній батьківщині! "Маловідомість" у краю, куди сягає їхнє коріння, найбільше поєднує долі митців й підсилює важливість дослідження їх життя й діяльності з метою популяризації в Україні і особливо в рідному буковинському краї. Тим більше, що чимало творів з їхньої мистецької спадщини нині знаходяться все ж за кордоном і "чекають" свого повернення на батьківщину.

Завданням дослідників є донесення імені художників до широкого загалу українців та популяризація їх мистецької спадщини. Якщо в Україні про Бідняка, завдяки його життєдіяльності у Львові, ще можна знайти певні відомості у публіцистичній літературі, то роботи, присвячені життю й творчості художника В. Курилика, які побачили світ в Україні, на жаль, відсутні. Зустрічаються лише окремі згадки в публіцистиці та літературі довідкового характеру. Так, у довіднику "Зарубіжні українці" міститься лише одне речення щодо канадського українця В. Курилика: "Художник Василь Курилик – один з тих, хто приніс канадському мистецтву світову славу"[3]. Скупі свідчення (декілька речень) про творчі здобутки митця містяться у навчальному посібнику "Українська культура і сучасність"[4] тощо.

Дійсно, ім'я художника В. Курилика (William Kurelek) та його творчість високо поціновані у Канаді: його картини з композиції "Український піонер" не

[3] Зарубіжні українці. Довідник / Кер. авт. кол. С. Ю. Лазебник /. – К.: Вид-во "Україна", 1991. – С. 54.

[4] Українська культура: історія і сучасність. Навчальний посібник /За ред. С.О. Черепанової. – Львів: Світ, 1994. – С. 409.

лише прикрашають стіни канадського парламенту, а й використані для історичної серії марок з нагоди 100-ліття масового поселення українців у Канаді. Його знаменита серія картин "Страсті Христові (до Євангелія від Св. Матвія)" протягом тривалого часу становила основу Української галереї, спеціально збудованої для експонування цих картин, на околиці надзвичайно популярного в туристичному плані містечка Ніагара Фолз, де поблизу знаходиться найбільша гордість канадців – Ніагарський водоспад. Тепер вона іменується як "Ніагарська мистецька галерея і музей". Тут зберігається чимала частина творчого спадку одного з найвідоміших канадських художників В. Курилика. Крім цього, у Канаді створено декілька документальних фільмів, присвячених творчості митця. Чимало книжок, які ілюстровані репродукціями творів Курилика, стали "бестселлерами" у Канаді й США, а пізніше – в Європі.

Для дослідження надзвичайну цінність представляють книги-альбоми, які побачили світ у Канаді й були передані Музею буковинської діаспори, що знаходиться у Чернівцях. Це видання англо-французько-українською мовою: "Kurelek William. The passion of Christ according to St. Matthew" (Курилик Вільям. "Страсті Христові (до Євангелія від Св. Матвія)" з передмовою самого В. Курилика[5] та "Kurelek William. The Ukrainian pioneer ("Курилик Вільям. Український піонер", з передмовою М. Колянківського"[6], де вміщені роботи, які принесли художнику світову славу. Вміщені у виданнях репродукції дають можливість проаналізувати їх суть, висловити свою думку щодо творчого задуму художника та ідейного спрямування мистецьких творів.

Василь (Вільям) Курилик народився 3 березня 1927 р. у багатодітній емігранській родині. Його батько – Дмитро Курилик (1904 р.н.) був родом із буковинського села Борівці, емігрував до Канади у 1924 р. Мати – Марія Гуцуляк, народилася у 1906 р. уже в пров. Альберта (Канада), куди перебралися з Буковини у 1896 р. її батьки, які фактично стали представниками першої хвилі переселенського руху (з останньої чверті XIX ст. до початку Першої світової війни – С.Г.) У 1934 р. родина Куриликів купила ферму біля Вінніпегу, пров. Манітоба, де пройшло дитинство майбутнього художника. Навчався у Вінніпезі, а в 1949 р. отримав ступінь бакалавра гуманітарних наук у Манітобському університеті. Василь любив малювати, створюючи картини-спогади про дитинство, життя його родини на фермі та сільський побут.

На початку 1950-х років наступив період хронічної депресії та "дошкульного болю очей", від якої В. Курилик навіть лікувався у психіатричній лікарні, перебуваючи деякий час в Англії. Саме там у художника народився новий і несподіваний для нього проект – ілюструвати Святе Письмо[7].

У 1960 р. відбулась його перша велика публічна виставка в галереї Ава Айзака у Торонто. У березні 1970 р. у приміщенні інституту св. Володимира (То-

[5] Kurelek William. The passion of Christ according to St. Matthew / ПередмоваВ. Курилика. – Niagara Falls Art Galleri and Museum. – Niagara Falls. – Ont., 1975.

[6] KurelekWilliam. TheUkrainianpioneer / Передмова М. Колянківського. – NiagaraFall sArtGalleriandMuseum. – NiagaraFalls. – Ont., 1980.

[7] KurelekWilliam. TheUkrainianpioneer / Передмова М. Колянківського. – NiagaraFall sArtGalleriandMuseum. – NiagaraFalls. – Ont., 1980.

ронто) вперше було представлено роботи художника із назвою "Страсті Христові (до Євангелія від Св. Матвія)": 160 творів, переважно сіро-чорної гами, над якими автор працював на Святій землі понад шість років у всіх тих місцевостях, на тих дорогах, якими ходив Ісус Христос згідно з Новим завітом Св. Матвія. Часто його вважають дивним. За твердженням д-ра Доналда Де Марко (університет Ватерлу), який написав післямову до видання "Страсті Христові", "Курилик не є анормальним, як дехто вважає, він просто є митцем, який, як і Моцарт, приносить світло з іншого світу… Він сам був пересвідчений понад усякий сумнів, що мистецька творчість його життя є Божим велінням", але це дійсно так[8].

Родина відомих колекціонерів Колянківських, що мешкала у Торонто, придбала всі 160 робіт, розмістивши їх у своїй приватній галереї у Ніагара Фолз, що була відкрита 19 червня 1971 р. На жаль, сьогодні із ста шістдесяти воістину унікальних творів Василя Курилика, кажуть, залишилося менш ніж половина. Згідно з заповітом Колянківських, картини, як і сам музей, було передано Раді директорів. Якою буде подальша доля цих картин – покаже час. Нині ж, як це не парадоксально, псуються сховані у підвалі унікальні твори мистецтва – картини із серії "Страсті Христові".

У 1970 р. В. Курилику у числі інших українських митців і любителів мистецтва з Канади і США вдалося вперше відвідати рідну українську землю і насамперед те єдине місце на землі, звідки бере початок давнє джерело його роду – с. Борівці на Буковині[9]. Митець був вражений красою гірського краю. Одразу після повернення до Канади, Курилик звернувся до посольства СРСР в Оттаві з проханням дозволити йому перебування в Україні протягом шести тижнів, але отримати відповідний дозвіл у тогочасних умовах було надзвичайно важко.

Поїздка на рідну землю допомогла В. Курилику в його майстерності передати дух українського народу у задуманій ним композиції про реалії життя перших представників заокеанської еміграції. Велика композиція на шести панелях із спеціальної фанери ("плайвуду"): водночас історичних, культурних релігійних, що має назву "Український піонер", стала унікальним явищем у мистецтві і була представлена у колекції Курилика в Ніагарській мистецькій галереї.

Всього лише місяць знадобився художнику для створення великої композиції із шести картин. Він малював "у своєму студіо при 175 Балзам евенью в Торонто", використовуючи, крім фрескової, змішану техніку ("міксед мідія"). 21 листопада 1971 р. художник власноруч прибив картини до стіни у головній залі музею в Ніагарі Фолз. "Все те стукання молотком, коментарі мистця під час роботи, а також пояснення до малюнків були записані на магнітофонну стрічку". До речі, ці матеріали були використані при створенні 15-хвилинного фільму "Українські піонери" (Торонто, компанія "Фільм-Артс").[10] Після перегляду цього фільму В. Курилик вирішив доопрацювати деякі деталі композиції,

[8] Kurelek William. The passion of Christ according to St. Matthew / Передмова В. Курилика. – Niagara Falls Art Galleri and Museum. – Niagara Falls. – Ont., 1975. – P. 182-183.

[9] KurelekWilliam. TheUkrainianpioneer. – NiagaraFalls. – Ont., 1980. – C.14-15.

[10] KurelekWilliam. TheUkrainianpioneer. – NiagaraFalls. – Ont., 1980. – C.16.

що й було виконане ним і його учнями 27-28 квітня 1976 р. Як відомо, фотографії попереднього виконання картин зберігаються у архіві музею. У альбомі "Kurelek William. The Ukrainian pioneer" (1980)[11], який побачив світ уже після смерті художника, розміщені фотографії вже доопрацьованих картин.

3 листопада 1977 р. художника Василя Курилика не стало.

Дослідження мистецької спадщини В. Курилика переконує нас у тому, що художник з буковинським корінням приніс світову славу не лише країні, в якій народився і де відбувалась його творча діяльність. Без сумніву, серії картин "Страсті Христові (до Євангелія від Св. Матвія)" та "Український піонер" і багато інших робіт В. Курилика увійшли до світової мистецької спадщини.

Як уже зазначалось, і нині інтер'єр канадського парламенту прикрашають чотири панно В. Курилика із серії "Український піонер", які показують творчу енергію селян, що перетворили колишні хащі на родючі землі, та символізують внесок українських переселенців у суспільне і культурне життя Канади. Саме вони висунули перед українським суспільством у Канаді ідею – стати на свої власні ноги у кожній ділянці і творити своє власне життя своїми власними силами[12].

Так само "творив своє власне життя своїми власними силами у Канаді" художник Микола Бідняк, який народився 1 лютого 1930 р. у м. Торонто. Чотирирічним хлопчиною повернувся з батьками (до речі, мати була фінкою за походженням) на Буковину, в с. Ленківці. У 1940 р., з приходом радянської влади, сім'я подалася до Німеччини, аби уникнути вислання у Сибір. Вибух міни 1945 р. у Німеччині позбавив 15-літнього підлітка обох рук, що, здавалося, назавжди поставило хрест на його мрії стати художником. Та, долаючи труднощі, він здійснив неможливе і навчився малювати, затискаючи пензель вустами. Це стало порятунком для М. Бідняка: як протидія зневірі у житті через особисту трагедію.

Далі доля знову звела його з Канадою, де він і здобув професійну мистецьку освіту. Завдяки підтримці доброчинця П. Зварича він отримав освіту в Провінційному інституті технології та мистецтва у Калгарі (1950-1954 рр.) та Онтарійському коледжі мистецтва в Торонто (1956-1958 рр.)[13]. Як художник, малюючий вустами та ногами, він багато працював у галузі живопису, графіки, іконопису, книжкової ілюстрації, декоративно-прикладного мистецтва. Став членом Спілки образотворчих мистецтв (УСОМ), 1964-го – членом Всесвітньої Асоціації художників, які малюють вустами та ногами (центр якої знаходився у Ліхтенштейні). У Канаді митець створив сотні художніх полотен, графічних творів, розписи церков. Вони виконані в модерному стилі, проте насичені українськими традиціями, що виражені персоніфікованими символами героїчної давньої історії чи її новітньої доби.

Виконані ним твори мистецтва: акварелі, натюрморти, портрети, іконопис, з обов'язковими елементами модерну, навіть якось "космічного", утверджують

[11] KurelekWilliam. TheUkrainianpioneer / Передмова М. Колянківського. – NiagaraFal lsArtGalleriandMuseum. – NiagaraFalls. – Ont., 1980.

[12] Стечишин Юліан. Ідея перемогла // Ювілейний альманах для відзначення 50-літньої праці "Українського голосу". 1910-1960 – Вінніпег, 1960. – С.34-35.

[13] Герасимова Г.П. Бідняк Микола Петрович // Енциклопедія історії України: У 10 т. – Т. 1 / Редкол.: В.А.Смолій (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2003. – С. 270.

вічні цінності в реальних сюжетах української історії, підносячи до світових масштабів звучання голосу наших предків. У деяких картинах М.Бідняка, зокрема "Гайдамаки", а також у монументальному трактуванні таких робіт, "Святий Володимир" і "Князь Данило Галицький", "Княгиня Ольга" і "Святослав-завойовник" (полотна розміром у кілька метрів), "Козак Мамай", "Довбуш", "Бій під Крутами", "І. Мазепа", "Кардинал Й. Сліпий", "Митрополит А. Шептицький", "Іван Огієнко", "Т. Шевченко", "І. Франко" та ін., знайшла відображення героїчна історія України.

Сакральна тема у творчості Миколи Бідняка – це особливий вияв емоційно-естетичних аспектів у духовності за допомогою пензля. Митець шукав свій напрямок на основі Святого Письма, переказів церковних отців Заходу і Сходу. Творив, поступово все більше переймаючись релігійним малярством. Він розписав іконостаси для храмів Канади у містах Калгарі (1954), Оттаві (1965). Для української церкви Преображення у м. Кітченер, (1979) намалював вісімнадцять візантійських ікон. В Оттаві, що за 50 км від Торонто, крім усього, М. Бідняк створив дві великі композиції (4 х 6 м) історичної тематики – "Хрещення Русі" та "Коронація князя Данила Галицького"[14]. Ці його шедеври зайняли своє почесне місце у світовій мистецькій спадщині.

Любов до України допомогла художнику повернутися через багато років життя у Канаді на рідну землю. Цьому сприяла його дружина Марія Майчик зі Львова, яка у 1990 р. круто змінила його життя. Останній десяток літ став неначе підсумком того, що встиг зробити талановитий український маляр (знадобилося б кілька томів, аби вмістити перелік усього його доробку). В своє останнє десятиліття він створив такі шедеври як "Ангел над Львовом", "Чорнобильська Богоматір", художньо оформив видання "Василь Стус. Поезія".

Як член Міжнародної асоціації художників, які малюють вустами та ногами, мистець виставлявся у більш як 10 країнах Європи та Америки, а з 1991 р. – в Україні. Перша виставка в Україні відбулася у Львові 2 березня 1991 р. в Національному музеї у Львові ім. Андрея Шептицького. Виставка у Києві стала сенсацією (1994). У 1992 р. М. Бідняк увійшов до Національної спілки художників України (Львівське відділення) та став професором Львівської академії мистецтв.

У 1995 р. він став лауреатом Національної премії України ім. Тараса Шевченка. Йому було вручено державну нагороду – орден князя Ярослава Мудрого V ступеня – за серію історичних картин і портретів "Князь Данило Галицький", "Гетьман Іван Мазепа", "Довбуш", "Битва під Крутами" та за цикл творів з іконопису[15].

Отже, шлях М. Бідняка до України був складним і тривалим. Але його варто було пройти, щоб на батьківську землю повернувся один з її талановитих, знаних у світі синів. Помер Бідняк Микола Петрович 28 грудня 2000 р. у Львові, похований на Личаківському кладовищі. Уже після його смерті побачила світ

[14] Нагірняк Зоряна. Уособлення духовного лету // Гомін України. – 2007. – 28 січ.

[15] Від благословення Папи Римського до Премії ім. Т. Шевченка // Дзвін. – 1995. – № 4.

книга-альбом "Микола Бідняк"[16], автором ідеї, концепції, розробки, макетування, художньо-мистецького оформлення книги та есе була дружина художника Марія Майчик. Вона була надрукована у 2008 р. у державному видавництві України "Мистецтво" і стала гідним внеском у скарбницю української та світової мистецтвознавчої спадщини.

Без творчого доробку М. Бідняка важко уявити сучасне українське мистецтво. Мистець працював творчо в малярстві, графіці, у релігійному станковому та монументальному мистецтві. За життя здобув численні відзнаки і нагороди на міжнародних виставках у Канаді, США, Франції, Іспанії, Бельгії, серед яких: бронзова медаль (Париж), почесна відзнака Нью-Йоркського університету (США), Апостольське Благословення Папи Римського Павла VI (Ватикан).

Без сумніву, всі твори Бідняка мають велику мистецьку вартість і є надбанням людства. Вони зберігаються у музейних збірках та приватних колекціях світу, а тепер і України (Києва, Канева, Львова, Чернівців, Яремчі). До речі, Національному художньому музею України художник подарував свій улюблений шедевр – знамениту "Чорнобильську Богоматір".

Отже, два десятиліття різниці у житті й діяльності канадських митців з буковинським корінням дали можливість одному із них, а саме М. Бідняку хоча би наприкінці життя реалізуватися у незалежній Україні, у той час як В. Курилик лише мріяв про повернення на рідну землю… Проте, у творчій спадщині обох митців на різних етапах їх життєдіяльності яскраво простежується любов до України. Кожен з них, крізь призму власного розуміння краси рідної української землі, її народу, її історії, зробив неоціненний внесок у підняття української національної культури на найвищі вершини світової. Без сумніву, ними створені справжні шедеври, які увійшли у скарбницю не лише українського, але й світового мистецтва.

Література:

1. Kurelek William. The passion of Christ according to St. Matthew / Передмова В. Курилика. – Niagara Falls Art Galleri and Museum. – Niagara Falls. – Ont., 1975. – 192 Pg.

2. Kurelek William. The Ukrainian pioneer / Передмова М. Колянківського. – Niagara Falls Art Galleri and Museum. – Niagara Falls. – Ont., 1980. – 75 Pg.

3. Бідняк Микола Петрович / Упоряд. М. Г.Лабінський // Шевченківські Лауреати. 1962-2001: Енциклопедичний довідник . – К., 2001. – С. 45-46.

4. Бідняк Микола. Живопис. Графіка / Авт.-упоряд.: М. Бідняк, Т. Майчик, О. Майчик, – К., 2008. – 608 с.

5. Від благословення Папи Римського до Премії ім. Т. Шевченка // Дзвін. – 1995. – № 4.

6. Внесок української еміграції в розвиток національної та світової культури / М. Траф'як, Р. Матейко, З. Матисякевич. – Тернопіль, 2000. – 410 с.;

7. Гординський С. Українські художники в Канаді // Всесвіт. – 1991. – №11. – С.68-70.

8. Герасимова Г.П. Бідняк Микола Петрович // Енциклопедія історії України: У 10 т. – Т. 1 / Редкол.: В.А.Смолій (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2003. – С. 270-271.

[16] Бідняк Микола. Живопис. Графіка / Авт.-упоряд.: М. Бідняк, Т. Майчик, О. Майчик, – К., 2008. – 608 с.

9. Герегова С. Збереження національної ідентичності у мистецькій творчості Василя Курилика // Друга міжнародна науково-практична конференція “Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. Українська діаспора у світовій цивілізації”. Тези доповідей. Львів, 18-20 червня 2008 р. – Львів: Полігр. центр вид-ва національного університету “Львівська політехніка”, 2008. – С.97-98.

10. Дзюба І. Українська культура як майбутнє нації // Біблія і культура: Збірник наукових статей. Вип.3. – Чернівці: Рута, 2001. – С. 9-10.

11. Зарубіжні українці. Довідник / Кер.авт.кол. С.Ю. Лазебник. – К.: Вид-во “Україна”, 1991. – 525 с.

12. Зубанич Ф. Світ Бідняка // Вітчизна. – 1991. – № 6.

13. Історія української еміграції: Навч. посібник / За ред. Лановика Б. – К.: Вища шк., 1997. – 520 с.; Лановик Б. та ін.

14. Колянківський М. Василь Курилик – літописець українських поселенців // Всесвіт. – №11. – С.65-67.

15. Курилик Василь // Богайчук М.А. Література і мистецтво Буковини в іменах: Словник-довідник. – Чернівці: Букрек, 2005. – С.144-145.

16. Марунчак М. Історія українців Канади. – Вінніпег: Накладом Української Вільної Академії Наук в Канаді, 1968. – Т.1. – 467 с.

17. Нагірняк Зоряна. Уособлення духовного лету // Гомін України. – 2007. – 28 січня.

18. Присталенко Н. Василь Курилик, митець Канади й України // Українська культура. – 1997. – № 3. – С.20-21.

19. Стечишин Юліан. Ідея перемогла // Ювілейний альманах для відзначення 50-літньої праці “Українського голосу”. 1910-1960 – Вінніпег, 1960. – С.34-35.

20. Трощинський В.П., Шевченко А.А. Українці в світі // Україна крізь віки. – Т. 15. – К.: Вид. дім “Альтернативи”, 1999. – 352 с.

21. Українська культура: історія і сучасність. Навчальний посібник. За ред. С.О. Черепанової. – Львів: Світ, 1994. – С.409.

Юліан Стечишин (вихідець з Галичини) – один із засновників (1927), багаторічний голова (1940-1942, 1952-1958) і почесний голова (з 1958) Союзу українських самостійників (СУС). Один з організаторів Комітету українців Канади (КУК).

МАЛЯР ЛАРИСА ЦИМБАЛЮК ЧЕЛЯДИН

ABOUT THE ARTIST...

Larisa Sembaliuk Cheladyn, was born in Edmonton, and having graduated with a Bachelor of Fine Arts Degree in Art & Design from the University of Alberta, has become an accomplished Canadian artist.

As a painter, Larisa's preferred medium is water colour. The bold and colourful work she produces, demonstrates a unique artistic style that has enabled her to enjoy a busy professional life. She dedicates herself to creating commissioned works as well as producing theme based collections. Major travelling collections include: *Flowers of the Americas (1996) Flowers of the Bible (2000),* and *Celebrating Women(2005).*

Larisa's latest collection *Dance Me...* represents a new creative direction that embraces an exciting collaboration between herself and other artists from our cultural community, particularly choreographers, dancers and animators. The amazing energy and imagery provided by Leonard Cohen has added a unique vibrancy to Larisa's paintings, breathing them to life from new, innovative perspectives.

Larisa is also known for her illustration of children's books and educational text. *Painting Stories- Having Fun with Language,* a retrospective exhibit of her illustrations from the 1980's was the feature exhibit for 2 consecutive years (2008-09) at the Ukrainian Cultural Heritage Village. Her children's book illustrations for Kazka Productions and Arnold Publishing have been in classrooms all over the world for nearly 30 years.

The impact of Larisa's art has reached deeply into the community. Dramatic imagery, combining reflections of relevant historical moments, environmental beauty and sensitivity, cultural influences and identities with poignant social statements, has brought her international attention and acclaim. Her works can be found in collections across Canada, throughout South America, Australia and Europe.

Recognizing Larisa's sensitivity to art and education, The King's University College has included Larisa on the Arts Faculty as a sessional instructor, sharing her illustration knowledge with students since 2009. Larisa has also participated as an artist in residence not only within the Edmonton School systems but also in Winnipeg and Saskatoon.

Major Solo Exhibitions and Collections

An Ensemble of Colour – Created especially for the 40th Anniversary of the Cheremosh Ukrainian Dance Company – unveiled October 2010.

120 Anniversary of Pioneers to Canada (2011) – Featuring 4 new pieces commissioned by the Friends of the Ukrainian Cultural Heritage Village.

Dance Me… This collection is inspired by the works of Leonard Cohen. It was unveiled at the International Leonard Cohen Festival in July 2008. The collection features 8 watercolour paintings and 5 animated short films which were featured in a dance performance collaboration.

Paintings Stories – A retrospective of Larisa's book illustrations created for Kazka Production Inc. in the 1980's. The exhibit is hosted by Alberta Historic sites and is one display at the Ukrainian Cultural Heritage Village April 2008 – December 2009

On-Line Exhibition – 49 floral studies – cyberspace event – artbylarisa.com\originals November 2007

Sing-A-Long Adventures – A compilation of Larisa's book illustrations

Ukrainian Museum of Canada, Saskatoon, Sask Aug 2005-Jan 2006

Oseredok Museum & Cultural Centre, Winnipeg. MB April – June 2003

Celebrating Women – A collection of 25 paintings – "Celebrating Women" was a national touring exhibition initiated by the National Council of Women of Canada (NCWC). It was unveiled in Ottawa in October 2004 and toured across Canada, from Victoria to Halifax in 2004-05.

Baba's Garden – Larisa's collection of 20 paintings was hosted at the Ukrainian Cultural Heritage Village in 2002. It was co-sponsored by Alberta Historic Sites and CBC Radio. The project was a reflection on the ties early pioneers had with the food and flowers they grew in their hard-earned gardens.

Flowers of the Bible – a Canadian Millennium Partnership Project featured 25 of Larisa's paintings and toured Canada in 2000-01. This exhibit was viewed by over 250,000 people and raised funds of over $400,000 for various projects such as the Rainbow Society, Breast Cancer Research and many senior and youth programs across Canada.

Blossoms of Colour – Victoria, BC Sept 1997

A Collection of Colours – Geneva Botanical Gardens, Geneva Switzerland, May 1997

Flowers of the Americas – This collection of paintings achieved international acclaim in 1995 – 96. The exhibit travelled across Canada, South America and through to Europe. Proceeds from the sales were directed to World Wildlife International (WWF), and Larisa was joined in Geneva by HRH Prince Philip Duke of Edinburgh, who participated in the celebrations and recognized Larisa for her work.

Festival of Poppies – Winnipeg, Pantages Theatre Foyer Gallery, April 1994

Wildflowers – Edmonton, Walterdale Theatre Foyer Gallery, Jan. 1994

Festival of Poppies – Solo Show – Edmonton, Tucker Amphitheatre, Mar 1993

Edmonton Art Club – Group Show – Edmonton Art Gallery, 1992

Education

BFA – Art & Design ('81) University of Alberta

Continuing Education – Watercolour Classes

Edmonton Art Gallery – a variety of classes between 1964 and 1994

Strathcona Composite High School ('76)

Awards

"University of Alberta – Alumni Honours Award – 2010"

In September of 2010 Larisa was honoured by the University of Alberta for her contribution to the community.

"Woman of Vision – May 2005"

Global TV honoured Larisa for her outstanding achievements in the community by naming her the Woman of Vision for May 2005.

"City of Edmonton Salute to Excellence Arts Achievement Award"- 2002

In 2002 Larisa was acknowledged by the City of Edmonton for her contribution to the community and was named recipient of the **"City of Edmonton Salute to Excellence Arts Achievement Award".**

Children's Book Illustrations

Larisa's children's book illustrations are known to tens of thousands of children in Ukrainian/English Bilingual education throughout Canada, the US, England, Australia, and in Ukraine. She has illustrated 5 "Canadian Best Sellers" (having sold more than 8,000 copies each) for the publisher Kazka Productions Ltd.. ***The Mosquito's Wedding, Snow Folks, Spring Serenade, The Enchanted Christmas Tree,*** and ***Sing-a-long Treasures*** continue to be used as supplementary reading for bilingual English/Ukrainian instruction.

School Text Illustrations

Many elementary and junior high students in Alberta and Ontario are familiar with Larisa's illustrations. ***Ordinary People in Canada's Past***, ***Ordinary People in Alberta's Past***, ***A Quebec Experience*** and ***Brazil*** were illustrated in part by Larisa and published by Arnold Publishing Ltd, as recommended reading for the Social Studies curriculum in both provinces.

Lectures & Workshops

Larisa has lectured and taught in various schools and institutions including:

Grant McEwan University – Kyiv Konnections guest speaker 2010

The King's University College – Sessional Instructor – Illustration (2007-present)

Edmonton Public Schools – Artist in residence

Edmonton Catholic Schools – Artist in Residence

Saskatoon Catholic Schools – Artist in Residence

Winnipeg Public Schools – Artist in Residence

University of Los Andes (Merida, Venezuela)

Jardin Botanique du Geneve (Geneva, Switzerland)

Glenrose Rehabilitation Hospital (Edmonton, AB)

Ukrainian Cultural Heritage Village, Alberta Historic Sites (Edmonton, AB)

Oseredok Museum and Cultural Centre (Winnipeg, MB)

Victoria School for Visual and Performing Arts (Edmonton, AB)

St. Martin's School (Edmonton, AB) – Artist in Residence Spring 2004

Delwood School (Edmonton, AB)

Major Collections (selected works)

International:

Buckingham Palace (London, England)
Canadian Embassy (Caracas, Venezuela)
Canadian Embassy (Kiev, Ukraine)
Korean Embassy (Montevideo, Uruguay)
Gutzwiller & Sons Banquiers (Basel, Switzerland)
Smithsonian Institute (Washington DC, USA)
His Beatitude Patriarch Bartholomew (Athens, Greece)

Canadian:

Edmonton Catholic School Board
Ukrainian Embassy (Ottawa)
Carpathia Credit Union (Winnipeg)
Hauptman Hart Cherkawsky (Edmonton)
The Salvation Army Agape Hospice (Calgary)
Imperial Oil Canada (Calgary)
Shevchenko Foundation (Winnipeg)

Community Involvement

Kule Centre for Ukrainian & Canadain Folklore University of Alberta – Board Member Vinok Worldance Folkloric Ensemble – Board Member

Charitable Contributions

Larisa values the importance of sharing her artistic skills and knowledge with the community. When planning an exhibition, Larisa incorporates charitable donations as part of the project objective. Contributions to date have included funds forwarded to the World Wildlife Fund International, the Salvation Army Agape Hospice in Calgary, the Glenrose Hospital in Edmonton, The University of Alberta Osvita Medical Program, The Rainbow Society of Alberta, The Ukrainian Cultural Heritage Village, the FreeWill Players – River City Shakespeare Festival in Edmonton, and the Walterdale Theatre in Edmonton.

МАЛЯР ВАЛЕРІЙ СЕМЕНКО

Народився Валерій Семенко 25 грудня 1961 року в мальовничому місті Чернівці на Буковині біля знаменитих мурів резиденції буковинських митрополитів – тепер корпусів Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича.

Десь там, у тихих затишних вуличках, у чарівному ботанічному саду біля Резиденції, в зеленому садочку батьківської хати він увібрав у себе зіркасту долю митця, а з нею й щиру прихильність до музики і мистецтва слова.

Здається, начебто сама природа Буковини у стані пробудження, розквіту і оновлення нагородила його талантом відчувати і відтворювати невмирущу красу, запалила в душі потужну творчу енергію, подарувала невтомну працездатність. Скільки себе памятає митець, він завжди малював. Ще в дитячому садочку якось на уроці малювання вихователька взяла його роботу як узірець показати дітям, як треба малювати.

Чернівецька художня школа, в якій у 1975-1979 роках навчався Валерій, стала можливо тією колискою, де викарбовувався талант митця. З вдячністю він згадує роки навчання в школі, чудових вчителів та незабутню творчу атмосферу. Незабаром Валерія забирають на трьохрічну службу на Балтійський флот. Доля кидала його в різні куточки світу, де він поповнював свій творчий доробок новими враженнями та незбагненними почуттями побаченого.

Після закінчення служби, Валерій Семенко поступив на факультет книжкової графіки Української поліграфічної академії ім. Івана Федорова у Львові. Роки навчання, чудовий педагогічний колектив та його друзі-однокурсники залишили у митця незабутні враження на все його життя. Лекції по композиції та мистецтву шрифта, захоплення книжковою ілюстрацією та стародруками стануть надалі невід'ємною частиною творчого доробку Валерія. Після закінчення академії працював художнім редактором у поліграфічному об'єднанні "Лев Толстой" в Тулі, а з 1994 року керівником рекламної агенції телерадіо компанії НБМ у Чернівцях. Слід також згадати співпрацю з такими видавцями, як "Буковинська реклама" та газета "Доба".

Валерій зараз проживає зі своєю сім'єю в Канаді в місті Едмонтон, де так само працює в сфері видавництва та рекламних послуг. Завдяки значній кількості українських організацій, він має можливість практикувати своє мистецтво в поліграфії та цифровому друці на своїй рідній мові. За роки співпраці з Конгресом українців Канади, Шевченківською фундацією, Українським національним об'єднанням, Українським музеєм-архівом Канади, Лігою українських католицьких жінок Канади, Спілкою української молоді, Українсько-канадським благодійним товариством Едмонтону та іншими українськими організаціями Едмонтону Валерій може зробити окрему експозицію тільки з поліграфічних видань, таких як книжки, брошури, буклети, плакати, летючки, квитки і таке інше.

Перша мистецька виставка Валерія відбулася в Українському музеї-архіві в Едмонтоні в 1995 році. Щороку він брав участь у різних фестивалях, що проводилися в Калгарі, Реджайні, Саскатуні та інших містах. Мав персональну виставку в Українському музеї Канади в Саскатуні в 1996 році. На 20 річницю Альбертської ради українського мистецтва Валерія запросили мати персональну виставку в консерваторії "Муттарт" в Едмонтоні в 2006 році.

Програма "The Art & Design in Public Places Program" у співпраці з товариством "The Downtown Business Association" на площі Сера Вінстона Черчіля в Едмонтоні урочисто відкрили виставку "Banners Project", в якій узяли участь митці різних національностей. Одну з робіт Валерія було вибрано для цієї багаторічної виставки просто неба. Цифрова копія була гальванізована на алюмінієву поверхню і тепер є частиною загального дизайну площі.

Щорічно в липні на White Avenue в Едмонтоні проходить показ візуального мистецтва. Це стало чудовою нагодою для всіх митців тримати себе у формі. Шанувальники мистецтва вже знають про український куточок біля крамниці Chapters, де показують свої твори Ірина Карпенко, Оксана Мовчан та Валерій Семенко.

Кожної весни на запрошення Fort Edmonton Park Валерій робить бажаючим майстер-класи, демонструє зроблене і водночас має нагоду продавати свої твори.

З 2009 року Валерій та Ірина Карпенко відкрили мистецьку студію "Барви". Ця школа для дорослих та дітей базується на європейській методиці викладання. Міжнаціональний студентський склад привносить унікальний характер цій студії.

У своїх графічних композиціях та живописних полотнах Валерій переносить свій світ любові до історичного минулого України, її культури та спадщини. Живопис митця репрезентує життєствердний та емоційний стан його душі. Майстерне володіння кольором та стилем письма є його невід'ємною частиною. Залежно від теми та характеру замовлення Валерій полюбляє оточувати себе музикою. Це може бути музика класичного барокко, сучасна обробка класики, Ambient, португальське Fado, іспанське Flamenco, гуцульські награвання або музика Буковини. Минуле та сучасне, наш світ його очима – для тих, хто буде милуватися творами наших днів у майбутньому.

МАЛЯР ІРИНА КАРПЕНКО

Ірина Карпенко – сучасний український канадський художник. В минулому киянка, останні роки мешкає й творить на теренах Альберти, яку вважає своєю другою батьківщиною.

Народилась Ірина Карпенко 22 березня 1965 року в мальовничому місті Києві, історичному та культурному центі України. Її невтримне захоплення малюванням виявилось іще в ранньому дитинстві. Вихователі дитячого садочку підтримали маленьку художницю, влаштувавши їй першу виставку. В школі всі знали, що Іра гарно малює, тому на перерві збиралась черга "замовників", в більшості дівчат, з проханням намалювати принцесу.

Але спрвжнє захоплення мистецтвом прийшло під час навчання в дитячій вечірній художній школі, де Ірина мала нагоду спробувати себе в таких напрямках образотворчого мистецтва, як малюнок, живопис, композиція, скульптура та історія мистецтва. Ця подорож у дивовижний світ фантазії назавжди змінила життя майбутньої художниці.

Дитинство та творчий зріст Ірини Карпенко припали на часи "подвійних стандартів", коли в суспільстві не вважалось доречним висловлювати особисту точку зору, а в школі треба було відповідати шаблонними фразами. Щоб не втратити себе в атмосфері суцільної нещирості, Ірина все більше й більше заглиблюється в мистецтво. В 1984 році вона закінчує Київський художньо-промисловий технікум з відзнакою, а 1992 року – Київський державний художній інститут (зараз Національна академія образотворчого мистецтва та архітектури), графічний факультет, майстерню професора Тимофія Лящука.

Іще студенткою Ірина цікавиться естампом. Вона працює в техніці ліногравюри, гравюри на дереві та картоні, літографії. Але особливе захоплення молодої художниці викликає офорт, складна середньовічна друкарська техніка, піднесена на сучасний мистецький рівень. Обожнюючи багатогранність та невичерпні можливості офорту, Ірина експериментує з такими його видами, як твердий та м'який лак, відкриті травлення, акватинта, суха голка, резерваж.

Іще під час навчання Ірина бере активну участь у міжнародних виставках та конкурсах, стає активним членом молодіжного гурту художників Liga Artists, а з 1993 року – Спілки художників України. Її активна виставкова діяльність включає постійні експозиції в галереях "Творчість", "Art East", "Неф", а також, виставку "Апокриф" у Музеї книги Києво-Печерської Лаври у травні 1994 року.

У пошуках авторської художньої техніки молода мисткиня пробує поєднати акрилик, гуаш, туш та паперову аплікацію. Її творам цього періоду притаманна особлива атмосфера й дещо дитяча беспосередність. Містичні образи сплавляються у вишукане мереживо. Мозаїчність, примхлива гра форм та ліній, надзвичайна деталізованість графічних полотен працюють на підсвідоме сприйняття міфологічних образів, якими Ірина насичує свої роботи.

У 1996 році художні полотна Ірини приносять їй друге місце на Третьому Всеукраїнському бієнале плакату. Того ж року Ірина Карпенко стає лауреатом

мистецького конкурсу присвяченого п'ятидесятиріччю Організації об'єднаних націй.

Згодом для Ірини починається активний період книжкової ілюстрації. Її акварельні композиції з'являються на сторінках дитячих журанлів "Барвінок" та "Соняшник". Художниця ілюструє книжки для таких українських видавництв, як Мистецтво, Грайлик, Довіра та Командор. Як графік Ірина також працює у сфері плакату.

Наприкінці 90-тих та на початку 2000-х років Ірина Карпенко виладає малюнок, живопис та композицію в Слов'янському центрі мистецтва. Вона складає учбові програми та методичні посібники з різних художніх дисциплін.

Невдоволеня ситуацією в країні та відсутність самореалізації примушує багатьох українців шукати кращої долі за кордоном. Разом з чоловіком та дочкою наприкінці 2003-го року Ірина Карпенко іммігрує до Канади й оселяється в Едмонтоні.

Лишаючи позаду перші важкі кроки подолання мовного та культурного бар'єрів, Ірина відновлює свою творчу діяльність на альбертійській землі, беручи участь у таких мистецьких подіях, як виставки образотворчого мистецтва "Український мистецький ярмарок" та "Українські художники", великодній фестиваль "Мозаїки" та інші. Ірина стає активним учасником фестивалю "Писанка" у Вегревілі, для якого пізніше робить дизайн медалі. Художниця також успішно експонує свої мистецькі твори як член малярської гільдії міста Сейнт-Альберт.

Ірина Карпенко є незмінним учасником літніх художніх фестивалів під відкритим небом "Art Walk", а також мистецьких акцій за підтримки "Global Gallery". У 2006–2008 роках художниця має експозиції своїх творів у салонах та галереях "Cosafina", "Modaboho" та Front Gallery. В числі шістьох альбертійських художників Ірина бере участь у виставці "Ukrainian Art & Soul Exhibition" в TU Gallery на прикінці 2009 року. Три з її робіт відібрано для постійної експозиції на центральній площі міста в рамках програми "Art and Design in Public Places" за сприяння "Downtown Business Association".

На початку 2007 року Ірина Карпенко разом з іншим талановитим митцем з України, Валерієм Семенком, започатковує дитячу художню студію "Барви". У викладанні Ірина знаходить невичерпне джерело надхнення. Студенти вивчають основи малюнку та живопису експериментуючи з аквареллю, акриликом, пастеллю, розписом на склі та енкаустікою. Під керівництвом викладачів учні художньої студії виконують безліч цікавих проектів, серед яких ілюстрації до українських народних казок та монументальний розпис центального холу школи Jean Vanier в містечку Шервуд Парк.

До творчого доробку мисткині входять проекти, виконані на замовлення Канадського інституту українських студій при університеті Альберти, серед яких оформлення та ілюстрації до книги "Перша зірка" та дизайн різдвяних листівкок. З надзвичайним піднесенням художниця виконує проекти для Української канадської фундації ім. Тараса Шевченка у Вінніпезі та Українсько-канадського архіву-музею Альберти в Едмонтоні.

Як член Альбертської ради українського мистецтва (ACUA), Ірина має нагоду долучитись до мистецьких акцій та проектів цієї організації. Разом з чоловіком, Олексієм Карпенком, Ірина розробляє нову символіку та логотип цієї організації. Сімейний тандем художників виконує багато інших проектів, серед яких корпоративний стиль до спектаклю "The Letter" Ансамблю української пісні та танцю "Верховина", а також дизайн компакт-диску хору Верховина.

Своє натхнення Ірина Карпенко черпає з усього: природи, архітектури, історії, релігії, філософії. Велика кількість мистецьких творів художниці навіяна мотивами українських пісень, казок та поезій. В них поєднується реальність та фантазія, сучасність переплітається з легендами. Інші роботи Ірини відображують внутрішній стан художниці, де спогади дитинства нашаровуються на враження від прочитаної книги або цікавй епізод, вихоплений з буденного життя. Декоративна виразність та містична сакральність художніх образів гармонійно переплітаються у кропіткий, деталізований, коштовний килим наче зітканий з дрібненьких часточок душі майстрині.

Балансуючи між графікою та живописом, Ірина Карпенко має свою унікальну і водночас делікатну мистецьку стратегію. Експериментуючи з багатьма художніми техніками, вона віддає перевагу акварелі та акрилику, з одного боку, та класичному офорту, з іншого. Поєднати всі ці техніки в одному творі їй дозволяє розпис на склі – нещодавно відктитий Іриною вид малярства. "Скляний живопис" дозволяє майстрині збагатити свою палітру новим спектром технічних прийомів та засобів. Винахідливо поєднуючи острівці мерехтливої поверхні золота й срібла, оздобленої орнаментикою витонченого малюнку, художниця несподівано перетворює скляну поверхню на примхливий світ необмеженої фантазії. До багатогранності кольорових відтінків та мінливого сяйва пігментів художниця додає лагідну гру лінії, штриха та світотіні.

2010 року Ірина Карпенко отримала нагороду "City of Edmonton Cultural Diversity in the Arts Award". Роботи Ірини можна побачити в українській книгарні міста Едмонтон та в Українському музеї Канади в Саскатуні. Художні твори Ірини зберігаються у приватних колекціях шанувальників малярства в Україні, Чехії, Угорщині, Німеччині, Англії, Канаді, США та у багатьох інших країнах світу.

ЗВ'ЯЗОК ІЗ УКРАЇНОЮ

Богдан Клід
(Канадський інститут українських студій, Едмонтон)

ПЕРШІ СВІДЧЕННЯ ПРО ГОЛОДОМОР: РОЗПОВІДЬ ЖІНКИ З ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ, ЯКА ПОСЕЛИЛАСЬ В АЛЬБЕРТІ

Голод 1932–33 років в Україні, спричинений цілеспрямованим політичним курсом та злочинними рішеннями радянського керівництва, був історичною подією катастрофічного значення не тільки в межах Радянського Союзу, але й у світовому масштабі. Незважаючи на це, аж до 1980-х років порівняно мало інформації про Голодомор було надруковано в пресі чи в наукових виданнях Північної Америки та Західньої Европи[1]. Лише заходи, які відбулися у 1980-х рр., як-от відзначення 50-ї річниці Голодомору в 1983 р., заснування в 1986 р. Комісії Конґресу США з питань голоду в Україні та вихід у світ того ж року основоположної праці про голод Роберта Конквеста[2], привернули увагу наукової та ширшої громадськости, зокрема в Північній Америці, до цього злочину та людської трагедії величезних пропорцій. Брак належної уваги журналістів та науковців західнього світу до проблеми голоду можна пояснити здебільшого тим, що радянський уряд тримав під жорстким контролем власні засоби масової інформації, де голод навіть не обговорювався, та його кампаніями прикривання "димовими заслонами" й дезінформації на Заході; співучастю у радянському прикриванні деяких західніх журналістів і письменників; мовчанкою урядів західніх держав, хоча в їхніх руках була значна інформація про голод у той сам час, коли він посилювався в Україні.

Невелика кількість авторитетних праць про голод англійською мовою, зокрема в науковій літературі, які вийшли друком до 1980 років, дали до деякої міри поштовх українським еміґраційним колам для публікування свідчень очевидців, в яких подавалися докази самих потерпілих, що ці страшні події справ-

[1] Однією з перших наукових статтей про голод англійською мовою була така праця: Dana G. Dalrymple, "The Soviet Famine of 1932-34," *Soviet Studies*, vol. 15, no. 3 (January 1964), pp. 250-284.

[2] Robert Conquest, *The Harvest of Sorrow: Soviet Collectivization and the Terror–Famine* (Oxford: Oxford University Press, 1986).

ді відбувалися[3]. Українська громадськість поза межами України, особливо в Північній Америці, очолила зусилля зі збору та опублікування цих свідчень, однією з цілей яких було спонукати ширшу дискусію про голод[4]. Ці свідчення стали вагомим доказом у намірах висвітлити перед ширшими колами публіки, серед урядовців та науковців той факт, що цей голод, спричинений Кремлем, дійсно таки мав місце.

Свідчення очевидців, які вважаються більш вірогідними й акуратними, подають більше подробиць – і таким чином, вони цінніші, особливо, якщо їх дають дорослі особи невдовзі після того, як вони пережили події, про які вони говорять. Одне з найперших свідчень, опублікованих у Північній Америці (у формі інтерв'ю), дала на початку вересня 1933 р. працівникам редакції газети "Український голос"[5] Марія Жук із південної України, яка щойно була іммігрувала в Канаду і була у Вінніпезі зі своїми двома дітьми по дорозі до селища Консорт в провінції Альберта, неподалік якого її чоловік Іван мав фарму[6].

Свідчення Марії Жук цінне під багатьма оглядами: воно вказує на штучний характер голоду та його причин (дії радянських властей, які послали працівників забрати все збіжжя у селян); воно зображує цинічну та злочинну суть співробітників радянських секретних служб, які знали, що їхні дії спричинять голодування населення; воно також підтверджує, що в деяких місцях Радянського Союзу, наприклад у Москві, було досить їжі. Більш важливо, її свідчення дає змогу поставити основне запитаня: який режим дозволить своїм громадянам дійти до такого стану відчаю, при якому людоїдство стане звичайним явищем?

Тому що свідчення Марії Жук були визнані важливими доказами, вони були використані керівництвом Української національної ради Канади (яку можна вважати попередницею Конґресу українців Канади) для підготовки "Бюлетня No. 1", в якому повідомлялось канадців та решту світу про голод в Україні[7]. Разом з листами, в яких закликалось допомогти жертвам голоду, цей бюлетень був надісланий провідниками Української національної ради Канади на адреси британського прем'єр-міністра Рамзея МакДоналда та інших політиків. Мате-

[3] Одна з першихпублікаційсвідченьочевидцівангліськоюмовою – це: S. O. Pidhainy, ed., *The Black Deeds of the Kremlin: A White Book*, vol. 1. (Toronto: Ukrainian Association of the Victims of Russian Communist Terror, 1953), і vol. 2 (Detroit: Democratic Organizations of Ukrainians Formerly Persecuted by the Soviet Regime, 1955).

[4] Див. Frank E. Sysyn, "The Ukrainian Famine of 1932-3: The Role of the Ukrainian Diaspora in Research and Public Discusssion," Leon Chorbajian and George Shirinian, eds., *Studies in Comparative Genocide* (London and New York: MacMillan and St. Martin's Press, 1999), pp. 182-215.

[5] Газета "Український голос" (Вінніпеґ, Манітоба) у той час був неофіційним органом Української Православної Церкви в Канаді.

[6] Опубліковане під назвою "Жінка з України оповідає про голод і людоїдство". "Український голос", 13 вересня 1933, стор 1,5.

[7] Факсимільнийвідбиток *"Bulletin No. 1"* з'явився у праці Михайла Марунчака "Нація в боротьбі за своє існування 1932 і 1933 в Україні і діяспорі" (Вінніпеґ: Українська Вільна Академія Наук в Канаді, 1985), стор. 126-128. Текст був надрукований у: Marco Carynnyk, Lubomyr Y. Luciuk, and Bohdan Kordan, eds., *The Foreign Office and the Famine: British Documents on Ukraine and the Great Famine of 1932-1933* (Vestal, New York: The Limestone Press, 1988), стор. 340-343.

ріали з цього "Бюлетня No. 1", здебільшого свідчення Марії Жук, послужили також основою для короткої статті про голод, яка з'явилася в газеті "*Edmonton Journal"*.[8]

Свідчення Марія Жук подаються нижче із затриманням мови оригіналу.[9]

Повний текст публікації:

ЖІНКА З УКРАЇНИ ОПОВІДАЄ ПРО ГОЛОД І ЛЮДОЇДСТВО.

До Івана Жука, фармера в Консорті, Алта. приїхала його жінка з України з Першомайської округи недалеко від Одеси. Переїзджаючи через Вінніпеґ, вона задержалася на пару днів і при тій нагоді запровадили її добрі люде до редакції "Українського Голосу". Нема що казати, що цікаво було побачити сю жінку, як яку людину з другого світа. Убога її одіж свідчила, що не з гараздів вона виїхала. Розмову з нею найкраще буде передати питаннями і відповідями.

– Коли ви виїхали з дому?

– 5 серпня.

– Як жилося людям на Україні на ту пору?

– Страшний голод. Люде гинули з голоду, як мухи.

– Чи богато у вас умерло з голоду?

– На 25 верств в один бік і на 25 верств в другий бік, скільки я могла довідатися, лишилася при життю яка четвертина населення, три четверті вимерли.

– Чи люде терплять голод спокійно, чи бунтуються?

– Куди їм бунтуватися, і що бунтом зроблять? Терплять, бо вже всяку надію втратили. Ходять, як сліпі, і де смерть захопить, там падають. На трупів, що лежать по улицях, ніхто й не звертає уваги. Переступить його, або обійде і плентається дальше. Від часу до часу збирають іх і закопують разом у спільних ямах. Закопують по 70 і більше людей разом.

– Чи не чули ви що про випадки людоїдства?

– Чому ні. То звичайна річ. Бувають випадки, що мати голодує з дітьми, а як вже бачить, що діти гинуть, то добиває їх і зїдає. Або йдеш улицею і видиш трупа. Оглянешся, що ніхто не видить, вріжеш кусень мяса і спечеш або звариш.

– Через що-ж у вас голод? Через посуху, неврожай, чи не сієте нічого?

– Врожай є, сіємо і садимо, але як що вродиться, то все від нас забирають і відвозять в Москву. Був добрий врожай і сего літа, але що? Прислали машини, усе скосили, помолотили і ані зерна не лишили. Усе вивезли. Люде плакали, просили: "Що ми будемо їсти?" Але чекісти сміялися і відповідали: "Ви собі щось найдете". До яких способів вже не беруться люде, аби для себе якесь зерно сховати. Ховають у волосся, ховають в устах, під язиком, але й то відшукують і відбирають.

– Чи не краще жиється тим, що в колгоспах жиють?

– Зразу було їм краще, але тепер і від них усе відбирають. Я сама була в

[8] Див. "Starving Parents Eat Own Children", *Edmonton Journal*, October 10, 1933, стор. 15.

[9] Автор дякує Орестові Мартиновичу за подання дати публікації випуску газети "Український голос" та Галині Клід за переклад вступу українською мовою.

колгоспі, а коли не загинула досі і могла виїхати, то тільки тому, що чоловік з Канади присилав гроші і я могла купити дещо в Торґсіні.[10]

– Чи не сподіються люде чогось ліпшого в будуччині?

– Сподівалися колись, але год за годом минає і все хуже та хуже. А тепер вже край прийшов. Вже ніхто нічого не сподіється, тільки кождий ожидає смерти. Навіть урядовці не знають, що то далі буде, і тільки раменами здвигають. А деякі говорять людям: "Бунтуйтеся, то й ми з вами підемо". А люде відповідають: "Бунтуйтеся ви вперед".

– Ви їхали до Канади куди? Через Румунію?

– Ні, не можна. Треба їхати через Москву.

– А як живуть люде в Москві? Як в Московщині? Чи там також голод?

– Ні, там голоду нема. Там всего є досить. Коли я приїхала до Москви, я могла там купити всего, що хотіла, на базарі, – і хліба і мяса і ярини.

– А кілько коштував вас паспорт на виїзд до Канади?

– 283 доляри.

– Рублі, чи доляри?

– Ні, таки доляри, американські доляри. Чоловік мусів з Канади прислати. Як би хтось хотів заробити собі на дорогу, то ніколи не заробив би. Бачите отсі патинки на моїх ногах. Коштували мене вторік 90 рублів. Треба три місяці працювати, аби їх купити.

– Коли забирають від вас збіжжа, зерно, хліба не маєте, то може позволяють вам плекати худобу? Корови, коні, кури, свині?

– Усе люди з голоду поїли. Як є ще де коняка, або корова, то стережуть її як найдорощого скарбу. Люде виловлюють миші на полі і ті їдять як найбільші присмаки. А котів і собак давно поїли. Декуди в колгоспах плекають свині, але їх стережуть чекісти і якщо котра вже виросте, то зараз її забирають і відвозять. Люде вже позабували смак свинячого мяса.

Жінка увійшла до редакції несподівано і ніхто не був приготований, що саме її питати. Як би не те, то можна-б було більше почути. Зрештою і вона спішилася, бо мала відїзджати.

Чоловік, що припровадив її, говорив, що почувши, що вона оповідає, запровадив її до Робітничого Дому, аби вона сказала дещо редакторам "УРВістей", але там ніхто не хотів з нею говорити, аж остаточно один запровадив її до якоїсь маленької кімнати і там хвильку з нею розмовляв.[11]

---

[10] Мережа крамниць "Всесоюзного объединения по торговле с иностранцами" обслуговувала іноземців та радянських громадян за валюту. Це був спосіб викачування валюти та цінностей від голодуючих селян.

[11] Газета "Українські робітничі вісті" (Вінніпеґ) був органом Товариства "УкраїнськийРобітничо-ФармерськийДім", що було прокомуністичною організацією в Канаді.

Роман Петришин
(Університет ім. Ґранта МакЮена)

КОМЕНТАРІ СТОСОВНО СИСТЕМИ ОСВІТИ НА УКРАЇНІ

З п'ятнадцятирічного досвіду Українського центру засобів та розвитку (УЦЗР)

П'ятнадцятирічний досвід участі в проектах між Канадою та Україною дає мені змогу виявити особливості співпраці з людьми, які працюють в галузі вищої освіти в Україні. Я також зверну увагу на деякі уроки стосовно того, як працювати ефективно в цьому середовищі. Сподіваюся, що після виступу ми проведемо дискусію, щоб зрозуміти чи збігаються наші погляди на освіту в Україні та канадсько-українську співпрацю.

Не дивлячись на ряд труднощів та викликів, які я обговорюватиму в цій презентації, я б хотів відмітити, що система освіти на рівні уряду, академій, університетів та шкіл в Україні показала певну внутрішню спроможність до самовдосконалення. Як і в будь-якій системі, в українській освіті є люди з баченням того, як покращити методи викладання, навчання, та адміністрування. Хоча, звичайно, так само багато (якщо не більше) й тих, хто шукає стабільності та підтримує вже існуючу систему. Необхідно зауважити, що політичне, економічне та соціальне середовище в Україні сприяло наступним покращенням в освітній системі:

Будучи єдиною державною мовою, українська мова набула престижу та функціональності в освітній системі (Bilaniuk[1]; Polese[2]). У порівнянні з УРСР, збільшилася кількість шкіл та вищих навчальних закладів, які ведуть викладання українською;

Ринкова економіка висуває свої вимоги до колишньої радянської структури освіти. Ці вимоги підпорядковуються потребам зростаючої ринкової економіки, а не потребам старої радянської воєнної та планової економіки (Astakhova[3]; Zhilaev[4]);

Дистанційне навчання та найсучасніші комп'ютерні технології є сьогодні

[1] Polese, Abel. "The formal and the informal: exploring 'Ukrainian' education in Ukraine, scenes from Odessa." Comparative Education v. 46 no1, p. 47-62, Feb 2010.

[2] Bilaniuk, Laada and Melnyk, Svitlana "A Tense and Shifting Balance: Bilingualism and Education in Ukraine. "International Journal of Bilingual Education and Bilingualism v. 11 n. 3-4, p. 340-372, 2008.

[3] Astakhova, V.I. "On the development of Private Higher Education in Ukraine" Russian Education and Society v. 39 n. 5, p.73-83, May 1997.

[4] Zhilaev, I. "The Development of the System of Tuition Charging Education in Ukraine" Russian Education and Society v .47 n.4, p.74-87, 2005.

невід'ємною частиною української системи освіти, яка користується здобутками заходу (Kravets[5]);

Українська освіта рухається в напрямку європейської інтеграції, не дивлячись на опір (наприклад, дії Міністра освіти Д. Табачника) та економічні проблеми.

З іншого боку, фінансова криза та не вирішене питання подвійності і суперечливих точок зору в українському суспільстві та політиці (поміж помаранчевими та блакитними) стало на заваді модернізації української освіти – процес просувався повільно та нерівномірно. Це призвело до виникнення ряду питань, які потребують вирішення:

1) Радянська система ієрархії та привілеїв в академічному світі впливає та заважає нововведенням.

2) Провідні професіонали зі знаннями та навичками залишають викладацьку практику на користь краще оплачуваних робіт. Якість нового покоління викладачів не є еквівалентною їхнім попередникам. Якість освіти в цілому погіршується. В Україні є понад 300 (триста) університетів – більше ніж в будь-якій європейській країні. Профтехучилища перейменували себе на коледжі.

3) Традиційний наголос на дидактичних та механічних методах навчання стоїть на перешкоді застосування методів критичної педагогіки.

4) Радянський розподіл між викладанням в університетах та науковими дослідженнями в академіях все ще має місце і перешкоджає розвитку обох.

5) Сучасна українська система має два різні системи здобуття наукових ступенів (західну та радянську), що збиває з пантелику. Система не сприяє визнанню іноземних наукових ступенів.

6) Через недофінансування сфери освіти, стимулювання нових досліджень та нових наукових співробітників та аспірантів являється проблематичним. Це веде до корупційної діяльності та відтоку інтелектуалів за кордон. Існує суттєва прогалина між науковими дослідженнями (навіть прикладними) та бізнесово-економічними потребами суспільства та держави.

Історичний контекст. У 1987 р. в Університеті ім. Ґранта МакЮена (на той момент – коледж) було створено Український центр засобів та розвитку. УЦЗР було створено таким чином, що він доповнював, але й вирізнявся з-поміж існуючих українознавчих програм Альбертського університету (АУ), який був і залишається національним/міжнародним лідером у галузі українознавства. УЦЗР має дві характерні риси:

1) особлива, відмінна від АУ, методика роботи;

2) пошук та розробка нових тем, які не були опрацьовані в АУ.

Українознавчі студії в Альбертському університеті були засновані в 1950-х рр. через традиційний механізм пропонування навчальних курсів, на які існував студентський попит[6]. Предмети викладаються спеціалістами, які також

[5] Kravets,Valery and Kucharenko, Volodymyr; Suk, Olexander "Distance Education in Ukraine – Experience and Perspectives" Lifelong Learning in Europe v.7, n.2, p.114-119, 2002.

[6] Modern Languages and Cultural Studies, University of Alberta http://www.humanities.ualberta.ca/MLCS/ukrainian.htm

відповідальні за проводення наукових досліджень (часто – теоретичних). Кошти розподіляються у відповідності з наступною схемою: якщо знижується студентський попит, викладачі звільняються на семестр і курс в університеті не пропонується. Таким чином, викладачі Альбертського університету викладають і проводять наукові дослідження в таких сферах, як *українська мова та лінгвістика*, *українська література*, *фольклор* та *історія*.

У 1970-х рр. вищезгадана традиційна схема в АУ була доповнена другою схемою — державне спонсорування для наукових досліджень та публіцистичної діяльності (наприклад, *Канадський інститут українських студій*[7]). Хоч працівники КІУСу могли та насправді викладали, але певна кількість персоналу займаються лише науковими дослідженнями та друкують свої праці. Викладання, наукові дослідження та видавництво переважно визнають пріоритетом своєї діяльності академічні дисципліни та потреби студентів, а не потреби української спільноти в Канаді або Україні.

Використовуючи альтернативну схему, на даний момент університет ім. Ґрента МакЮена не пропонує жодних курсів з українознавства і не зосереджує увагу на дослідженнях/публікаціях, присвячених українській тематиці. Зрозуміло, співробітники мають академічне підґрунтя в певній дисципліні, а також можуть викладати та публікують праці, але їх оцінювання здійснюється за іншими критеріями. Персонал центру відповідає за пошук та створення проектів, корисних суспільству через процеси розвитку громади в українській спільноті в Канаді та в Україні.

УЦЗР було створено на підставі фонду добровільних пожертв. УЦЗР фінансово не залежить ані від числа студентів-слухачів навчальних дисциплін, ані від кількості публікацій. Натомість він керується потребами й залежить від доступних людських та фінансових ресурсів для створення тривалих освітніх проектів, які служать на користь визначеній цільовій аудиторії. Праця в УЦЗР також вимагає загальноакадемічних навичок по впровадженню результатів наукових досліджень інтердисциплінарно, щоб придумати, а потім реалізувати фінансово самодостатні та життєздатні проекти, які впливають на суспільне життя освітніми важелями. УЦЗР оцінюється відповідно до того, наскільки його проекту вдалося створити довготривалі результати й покращити життя людей.

Робота персоналу оцінюється відповідно до довгострокових переваг, створених завдяки проектам, направленим на користь України та української громади в Канаді, а також на користь університету ім. МакЮена. Така нова модель роботи призвела до створення тривалих проектів у галузях *охорони здоров'я* (медсестринство), *агропромислового комплексу*, *бізнесу* та *освіти*. Таким чином, університет ім МакЮена розширив науковий фокус українознавчих наук за рахунок ряду дисциплін. Разом університет ім. МакЮена та Альбертський університет в Канаді продемонстрували ширший спектр напрацювань у галузі українознавства, ніж будь-яка інша країна поза межами України. Базуючись

[7] Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta http://www.ualberta.ca/CIUS/

на ряді канадських проектів УЦЗР в Україні за останні п'ятнадцять років, я хотів би зробити п'ять коментарів про освіту в Україні з точки зору канадця.

1. Пострадянська ієрархічна структура, її система прийняття рішень і престиж ускладнюють інновації в освітянській галузі.

Освіта громадян була першочерговою ціллю для СРСР і добре фінансувалася державою. Освіта була державним пріоритетом у модернізації суспільства. На жаль, радянська революція принесла в суспільство консерватизм, а сталінській період – бюрократію, так само й освітня система стала інтровертною та ізольованою від світових стандартів.

Масова освіта на селі була низької якості, в той час, як елітна освіта у містах була створена в більшій кількості інституцій, кожна зі зростаючою вузькою спеціалізацією та фокусом. З появою нових поколінь, особисті заслуги в освіті стали пов'язаними із родинними інтересами, а потім й освітніми кланами, які створювали ніші спеціалізацій та надмірно велику кількість закладів і центрів позашкільної освіти, кожен з яких "харчувався" з державного бюджету. Я певен, ви знаєте, що сьогодні на Україні кілька сотень університетів 3-го та 4-го рівнів акредитації (плюс ще сотні коледжів та технікумів 1-го та 2-го рівнів), у той час як у 1991 р. існувало лише *шість* установ із назвою "університет".

Коли Україна стала незалежною, через економічне та ідеологічне банкрутство СРСР, країна просто змінила символіку – без зміни політичного керівництва або політичної культури. Міністерство науки та освіти оголосило, що від нині воно буде підтримувати політику "Національної освіти", але люди, які були за це відповідальні, лише продовжили працювати за радянським зразком. Наприклад, коли УЦЗР почав працювати в галузі освіти, ми встановили, що уряд України створив українські академії точних наук та медицини, щоб замінити радянські, але також і додали ще нові (наприклад, правознавчу та педагогічну галузі). Новий уряд України продовжив структурувати національну систему освіти, імітуючи радянську систему, але замінюючи комуністичну ідеологію національною. Колишні радянські академії, члени та асоційовані члени продовжили функціювати так, як у минулому.

Що ж собою являють ці пострадянські академії в Україні? Академії є самопризначувані національні елітарні установи, які отримують фінансування за поради національному уряду стосовно політики та за виконання поради спеціалізованих дослідницьких проектів, ціль яких просувати знання та застосування нових програм. Академії обирають членів за рекомендацією існуючих членів із правом голосу. Вони домовляються щодо фінансування від уряду та розподіляють його між установами, якими розпоряджаються та контролюють академіки й відповідні члени. Академії володіють власністю й мають спеціальні ресурси (як пожиттєва заробітна платня, дослідницькі дотації, курорти, машини із шофером і т.д.) і займають важливу роль у порадах міністерствам, а також у направленні урядової політики. Академії контролюють дослідницький процес та публікації своїх центрів і установ, кар'єру аспірантів. В результаті члени академій мають престиж, який підносить їх вище звичайних докторів

наук, кандидатів та викладачів. Академії, таким чином, мають більший престиж і ресурси, аніж пересічні університети.

Українські академії самі оцінюють свою роботу і не є підзвітними за якість цієї роботи ні перед якими зовнішніми оцінювачами. Оскільки вони не контролюються згідно з критеріями міжнародної діяльності, але в той же час мають значне фінансування від українського уряду, то їх закономірними тенденціями є:

– приймати інтелектуальний рівень, стандарти й активну діяльність своїх членів як стандарти для всієї освітньої системи України;

– обирати лідерів академії серед старших людей-політиків, а не інноваторів у певних галузях;

– надавати перевагу друзям, одноліткам та членам кланів при прийнятті в члени академії;

– не отримувати міжнародні гранти, не дотримуватись міжнародних стандартів публікацій, не робити інших дій, які кидають виклик / зменшують їхню існуючу привілейовану роль;

– не слідувати практиці академічної свободи через спільні дебати або на публічних виступах з міжнародними колегами;

Природа цієї системи така, що необхідно знати "підводні камені" та "приховані течії", щоб підвести власну поведінку у відповідність до очікувань та стандартів тих людей, які контролюють ресурси та майбутнє життя людей. Українці, які приїжджають у Канаду, роблять коментарі подібні до наступних:

"Коли я приїхав вперше в Канаду, мені було дивно, що вчителі і професори в Канаді дуже дружелюбно ставляться до студентів, немає зверхності, вони бачать в учнях і студентах особистість." Необхідно також "хвалити", що ви можете прослідкувати в міжособистісному спілкуванні на публічних заходах, таких як бенкети. Підлеглі мають демонстративно показувати, що вони визнають престиж людей вищих за званням. У разі, якщо вони цього не роблять, покарання буде застосовано. "Деканові самому противно, але так треба, інакше можуть бути проблеми у молодих із захистом в Києві, якщо пошанування буде недостатнє"

"Весною 2010 р. було засідання, де серед виступаючих була професор, яка привела багато аргументів на доказ того, що Україна не готова до інклюзивної освіти, бо ми навіть не маємо досвіду інтегрування дітей компактними групами в загальні школи. За нею виступила проректор і дуже нетолерантно розкритикувала ті зауваження і застереження інших виступаючих, які не співпадали з її власними думками. В кінці вона рішила: "Тут немає місця для дискусій. В нас тепер впровадження: міністр видав наказ, а наша справа не обговорювати і критикувати, а виконувати. Міністр знає, що треба робити." (міністром був І.Вакарчук). Ми були просто шоковані такою позицією, де жодний натяк на альтернативну думку не проходить. Виступати тут з ідеями чи думками, що не співпадають з думками начальства, дуже небезпечно".

Ця система поваги перед посадою, а не досягнення, має коріння в пострадянській українській системі. Західний стиль, коли старший академік викладає студентам-початківцям, або сидіння поруч із пересічними викладача-

ми та студентами, коли останні називають академіка по імені (без прізвища або по-батькові), або прийняття до уваги коментаря та признання, що академік міг припуститися помилки, або що хтось знає краще – не є загальноприйнятним в Україні й може бути сприйняте, як втрата авторитету або слабкість.

2. Передаючи знання виключно через метод механічного повторення, без використання випробованих методів педагогіки, приведених у відповідність до методів самонавчання цифрового століття, українські студенти (віз-а-ві західні студенти) мають складніше становище, що заважає інновації.

Важливий компонент вертикальної інтеграції пострадянської освітньої системи – роль Міністерства науки та освіти в ухваленні програм навчання на кожному рівні освіти. Право викладачів додавати до місцевого змісту навчання, хоч і збільшено до 25%, але досі залишає Міністерство науки та освіти відповідальним за більшість того, чому навчають. Педагогіка того, як треба викладати, залишається у сфері безпосередніх інтересів вищих навчальних закладів, які готують викладачів для шкіл. Але студенти ВНЗ зі спеціалізацією у змістовних дисциплінах (наприклад біологи, хіміки і т.д.) залишаються недостатньо підготовленими з педагогіки у звичайних університетах і отримують всього кілька десятків годин тренування перед своїм власним першим заняттям. Зміни відбуваються повільно, бо політичні й економічні лідери ще досі не певні стосовно суті суспільства, яке вони будують. За відсутності чіткого бачення, традиції і культура ієрархічної української системи залишаються відчутними.

На Заході освіта все більше й більше означає надання можливостей індивіду для максималізації навичок функціювати незалежно. Західна методика рухається в напрямку від підготовки людей для роботи "на фабриці". Зараз вона робить наголос на підготовці студентів для їх власного наукового пошуку, на застосуванні критичної думки, на роботі в дослідницьких групах та на тому, як впоратися із завданнями автономно з викладачем, який скоріше медіатор, аніж лектор. Протилежна ситуація спостерігається в Україні. На студентів досить дивляться як на порожні ємності, в які лектори мають вливати слова. Метод механічного навчання через дидактичне викладання досі залишається домінуючою формою викладання (хоч трапляються зміни). Відсутність ресурсів для навчання через нестачу коштів і застарілі бібліотеки заглушають волю студентів та викладачів вчитися на новий манер та впроваджувати нові способи викладання. Українські студенти отримують багато інформації і запам'ятовують її, але вони знаходять себе в ситуації, коли вони нездатні розпочати власний дослід, сформулювати власні питання та вести індивідуальне дослідження.

"Існуюча система душить ініціативу, ентузіазм, віру у власні сили, подавлює свіжі ідеї і думки, бо не можна "вистрибувати" з протореної дороги".

Часто, коли українські студенти приїжджають до Північної Америки, вони мають перевчатися здобувати знання на західний манер. Замість того, щоб ставитися до викладача як до беззаперечного, вони мусять вчитися спілкуватись в більш особистісний спосіб. Замість того, щоб запам'ятовувати лекції, вони му-

сять вчитися виконувати домашні завдання та перевіряти адекватність матеріалу поданого в класі. Замість того, щоб приймати інформацію на віру, українські студенти повинні вчитися писати роботи та іспити в новий, критичний спосіб.

Таке розуміння індивідуальної, горизонтальної освіти та взаємної поваги між викладачем та студентом має коріння в ринковій економіці та електронній добі. Українська система освіти під час цієї ери мусить напружитися, щоб навчати людей відповідно до технологічних цінностей ринкової економіки. Українська пострадянська система була сконструйована в соціалістично-орієнтованій економіці, яка виробила ряд доктрин щодо світової економіки, але яка виявилась сьогодні неефективною. Університети мають отримати автономію, владу й бюджети, щоб створювати власні програми, змагатися за студентів, заробляти прибуток та діяти в горизонтальній площині в своєму власному оточенні, а не виключно отримувати вказівки згори, із централізованого Міністерства науки та освіти.

Сміливі експерименти, такі як ВНЗ західного зразка, наприклад Національний університет "Києво-Могилянська академія" та Український католицький університет, демонструють, що самоврядування в українських ВНЗ може вдало працювати. Ці два університети ввели внутрішню систему кредитів за учбові дисципліни та активно просувають західні освітні стандарти, такі як анонімні екзамени, покарання за плагіат, стипендії за успішне навчання та досягнення. Потрібно більше подібних закладів, щоб система в Україні перейняла західні цінності та практики.

3. Зменшення фінансування в освітній системі України веде викладачів до корупційних практик. Для того, щоб отримати гроші, викладачі насамперед переслідують власні інтереси , а тільки потім професійні обов'язки.

Фінансова криза СРСР серйозно вразила всіх державних працівників у пострадянському суспільстві, зменшилась їхня купівельна спроможність, а також їх класова позиція[8]. Багато людей, особливо молодь, відповіли тим, що вони пішли на престижні роботи та професії, де обертається готівка, і свої послуги приватизували на те, що зараз називається "бізнес" (напр., радше юриспруденція, аніж біологія). Багато талановитих людей, які за радянської доби працювали в освіті, вирішили залишити цю галузь. В результаті спостерігається значний занепад стандартів в освітній галузі в порівнянні з радянською добою.

Ті люди, які залишились у державному секторі, вирішували свої фінансові проблеми за рахунок приватизації своїх послуг, які перед тим пропонувалися українській громадськості безкоштовно. Наприклад, це сталося в медицині, про яку конституція та багато законів свідчать, що вона мусить бути безкоштовною (тобто за рахунок держави). На практиці необхідно заплатити лікареві, якщо ви хочете, щоб він займався вами, а не проходив повз вас, як неплато-

[8] Hare, Paul G. ed. Structure and Financing of Higher education in Russia, Ukraine and the EU. Higher Education policy Series 41.Chapter 6. Savchuk, Vladymir; Luzik, Peter; Gal, ivan; Oparin, Valery. Higher Education in Ukraine: Structure and Financing.

спроможного пацієнта. Подібно й в освітньому секторі: викладачі та керівники приватизували всі послуги, необхідні суспільству під своєю владою (тобто взяли під свою відповідальність). Багато було написано та сказано про це, тому вистачить кілька прикладів:

– викладачі ледве-ледве працюють в аудиторії, а потім пропонують послуги як приватні тьютори (репетитори);

– оцінки на вступних іспитах до університету можуть бути покращені за гроші[9];

– за оцінку на іспиті можна домовитись із викладачем заздалегідь;

– аспіранти можуть платити під час кожного етапу роботи над дисертацією. Можна навіть купити весь процес докторату, взагалі не працюючи самостійно. За гроші ви можете:

– вступити до аспірантури

– здобути гарантований залік з навчальної дисципліни

– отримати дисертацію, написану професором для вас

– домовитись із екзаменаційною комісією стосовно захисту

– бути завіреними в отриманні ступеня.

Така система абсолютного підпорядкування аспірантів і молодих учених професорам і академікам породжує зневіру у власні сили у молодих, впевненість, що без постійних хабарів неможливо пробитися. Звичайно, все це залишає глибоку рану на сучасному поколінні університетських студентів, чиї наукові ступені підпали корупції. (Наприклад, Україна вже має президента із фіктивним званням "проффесор.") Ймовірно, країна також пожне врожай в наступному поколінні, коли люди без справжніх академічних навичок просунуться по службі й матимуть владу формувати навчальні плани та програми для населення.

4. Процес відокремлення університетів від науково-дослідницьких академій є як виснажливим, так і невартим.

У Північній Америці викладання та наукові дослідження інтегровано в єдину вищу освітню систему. Звичайно, існують спеціалізовані дослідницькі установи, які не викладають. Зазвичай, однак, у бідніших країнах вважається, що викладачі університетів мають займатися дослідженнями, щоб підтримувати знання на належному рівні у своїх галузях та щоб ділитися знаннями з аспірантами. І те і інше мотивує нове покоління студентів і сприяє інноваціям у наукових дослідженнях. Як це було в СРСР, функцію дослідження (наприклад академії) в пострадянській Україні відділено від викладацької практики. Академії (наприклад, юридична, медична, педагогічна) фінансуються окремо й напряму урядом, так що формально є менше способів, яким забезпечується діалог викладання із дослідженнями в університетах. Таким чином, нові дослідження не популяризуються серед викладачів, з іншого боку, можливості викладачів як дослідників не використовуються у повній мірі. Пострадянська

[9] Osipian, Ararat L. "Political Graft and Education Corruption in Ukraine: Compliance, Collusion and Control" in Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization V 16, n. 4 , Fall 2008 p. 323-344.

система – менш ефективна в плані відпрацювання грошей, витрачених на дослідження в порівнянні з північноамериканською.

Це розділення між науковими дослідженнями та викладанням задає тон у всій системі освіти, навіть на рівні шкіл. Наприклад, обмін новим знанням не відбувається поміж установами, поміж викладацьким складом, навіть учасники дослідження не мають доступу до знань. Дослідники вважають, що викладачі не цікавляться результатами і не мають компетенції, щоб зрозуміти результати досліджень. В результаті сучасні методи не можуть бути застосовані в пострадянських освітніх закладах тому, що вони функціонують за іншою схемою. Їх основне завдання — виживання в бюрократичних та політичних маневруваннях, а не досягнення студентами розкриття індивідуального потенціалу.

Наприклад, пересічний студент не має стимулу вивчати західну дослідницьку традицію, яка вважається доступною лише кільком обраним. Пересічні українські студенти мають труднощі із доступом до інтернету, а також із читанням та письмом західними мовами. Більшість студентів мають проблеми із доступом до західних грантів, можливостей навчання за кордоном і навіть із доступом до електронних наукових журналів. Я можу підтвердити, що Альбертська міжнародна стипендія доступна різним університетам в Україні, але мало таких, що чули про неї. Відсутність грантів вселяє зневіру у власні сили. На даний час мало студентів вірять, що можна отримати грант "без блату", або що не треба буде платити. Наприклад, коли перші наші отримувачі грантів з Інституту спеціальної педагогіки приїхали в 2006 р., то запитували в Канаді, ніби жартома, кому і скільки треба зробити "подяку" із своїх грантових 5 тисяч. Навіть менша кількість вважає, що вони можуть подавати заявку самостійно й здобути таку стипендію, не заплативши українському "воротареві".

5) Україна ще не вирішила проблему визнання іноземних ступенів.

Надструктурні проблеми лежать в основі безуспішних намагань модернізувати систему навчання. Українські академії не досягають рівня європейських чи північноамериканських по оригінальності досліджень чи інтелектуальному лідерству. Очевидно, що Україна знаходиться між Росією і Європою і поки що не має достатньо політичної волі змінити систему. Наприклад, жоден з університетів в Україні не ввійшов до списку 500 найкращих університетів світу. Міністр Табачник нещодавно сказав, що тільки 2 українських університети майже готові підписати документи, та що він повний надії. Але навіть університет ім. Шевченка займає 1346 позицію, НаУКМА на 2055 позиції у списку, що включає 8000 університетів світу, складеного Іспанською науково-дослідною організацією CSIC[10].

У 2005 році Україна підписала Болонську умову інтегрувати університетські навчальні дисципліни в Україні за кредитною системою європейських університетів. Моментум був початий урядом Ющенка, але не був закінчений. Здатність українського уряду працювати з українськими університетами, щоб

[10] Frances Cairncross "Ukraine's universities failing their students, as world knows" Kyiv Post http:www.kyivpost.com/news/opinion/op_ed/detail/63475/

досягти цієї мети, не мала успіху. Процес виявився занадто складним для українських університетів, і значні дебати залишаються у вищій школі та адаптації до європейських стандартів, які вважаються за рівнем нижче ніж в Україні. На сьогоднішній день університети в Україні все ще не повністю інтегровані з університетами у Європі.

Все більша кількість студентів, які отримали ступені за кордоном, зіштовхуються із труднощами визнання цих ступенів в Україні. Це не в інтересах української ієрархії та системі академічного престижу мати за кордоном науковців, які роблять виклик старій гвардії. Також це не вигідно українським академікам у фінансовому плані, коли ці молоді люди повертаються із західними стандартами і методами й переривають статус кво старих академіків в Україні. Але це може бути зроблено. Все більше і більше людей отримує акредитації, висилаючи документи до Вищої атестаційної комісії. Процедура включає в себе написання автореферату або короткий зміст українською мовою в академічному стилі та заповнення бюрократичних аплікацийних форм. Не зрозуміло, як їх оцінюють, так як часто-густо українські академіки не знають природи деяких західних дисциплін, нових наукових методів, спеціалізованих електронних журналів і можливо неспроможні читати іноземними мовами, як того вимагається. Я знаю, що викладачі Українського католицького університету, які отримали наукові ступені за кордоном, пропускають свої документи через цю систему і стають кваліфікованими ВАКом, щоб викладати в Україні.

Але не все так погано. На початку своєї доповіді я зауважив, що існує багато прикладів позитивних змін в українській системі освіти. Ось три приклади успішного досвіду УЦЗР в Україні:

а) Міністерство охорони здоров'я прийняло канадські Стандарти та норми з утворення програми рівня бакалаврату в медсестринстві, яка сьогодні викладається в 7 медичних університетах. Нещодавно ми дізналися, що Міністерство впровадило рівень магістра і що перші випускники вже отримали дипломи у Житомирі. В Україні створена ступенева медсестринська освіта: І ступінь – дипломована медична сестра – термін навчання 3 роки (на базі повної загальної середньої освіти – 11 класів), та 4 роки (на базі базової загальної середньої освіти – 9 класів); ІІ ступінь – медична сестра-бакалавр – 1 та 2 роки навчання у ВМНЗ ІІ-ІV рівнів акредитації; ІІІ ступінь – медична сестра-магістр – 2 роки навчання в інститутах медсестринства, медичних університетах та академіях[11].

б) З 1997 року програма з бізнес-менеджменту університету ім. МакЮена викладається як 900 годинна частка з 1500 годин української програми в Міжнародному інституті бізнесу в Києві. Канадські стандарти перевірені, і ми знаємо з досвіду, що українці навчаються по тій же програмі, що пропонується у Школі бізнесу в МакЮені, що в Едмонтоні. На сьогоднішній день більше як 300 студентів закінчили програму та 50 відбули практику на підприємствах в Едмонтоні.

[11] Чернишенко, Т., Наконечна, Д., Петришин, Р. "Вплив канадсько-українського співробітництва на реформування медсестринської освіти та розвиток медсестринства України." Представлено на ХХІІ конгресі світової федерації українських медичних асоціацій. Львів, 2010.

в) Більше 10 років УЦЗР тісно працював з педагогічним інститутом над визнанням української жестової мови як природної мови та мови викладання в інтернатах та звичайних школах. Сьогодні існує науково-дослідна група в Інституті спеціальної педагогіки, яка документує жестову мову та готує матеріали для викладання. Міністерство науки та освіти України оголосило, що українська жестова мова може бути вжита для викладання як для глухих студентів, так і для тих, що чують. Жестова мова стала частиною навчальної програми для всіх шкіл для глухих в Україні, по Україні створено багато громадських організацій батьків, учителів та інших зацікавлених людей.

Цей аналіз та практичні досліди через проекти УЦЗР підказують, що в принципі система освіти в Україні може бути змінена таким чином, щоб відображати західні академічні традиції та досвід. Одночасно я вважаю, що є сенс визначити успішні, перевірені досвідом стратегії плідної співпраці західних установ з українськими викладачами та дослідниками. Я залишаю уряду України вирішення п'яти нищезгаданих викликів.

1. Звернути найбільше уваги та інвестиції на українських освітян/дослідників/академіків, віком до 40-45 років. Їм було 20-25 років в час визнання української незалежності в 1991. У них є новий досвід, вони все ще молоді для впровадження змін та мають знання для подолання мовних та матеріальних бар'єрів заради введення західних методик в українських освітніх установах. Позитивним було б, якби українські викладачі з університетів залучались до офіційного опонування дисертацій у канадських університетах чи принаймні дозволити їм під час стажування в канадському університеті надати право бути присутнім на захисті магістерських чи докторських робіт. Таке залучення дало б можливість залучити чи навчити українських науковців до високих, посправжньому наукових, а не бюрократичних процедур захисту наукових робіт.

2. Бути партнерами з українцями нарівні і навчати таких колег західним методикам досліджень, написання наукових праць, стандартам публікації та майстерності написання робіт для отримання грантів. Як тільки вони щось опублікують у західній періодичній пресі та почуватимуться зручно, беручи участь у західних конференціях, вони не повернуться до українських стандартів, не будуть вірити в престиж пострадянської системи чи навчати студентів за старими методами.

3. Сконцентрувати зусилля на одній установі. УЦЗР сприяли понад 25 кандидатам із ІСП приїхати на практику/навчання до Едмонтону більш як на 10-річний період. Оскільки в ІСП працює менше 60 спеціалістів, то 25 з них представляють значне число, що може вплинути на розвиток Інституту в цілому.

4. В Україні слід створити грантову організацію для молодих науковців спільно із західними колегами. Всі аплікації мають розглядатися кількома експертами (українськими і західними) анонімно. Важливо дбати про пошук талантів, але також і про те, щоб ці таланти повертались в Україну після закінчення навчання або досліджень.

5. Найняти українських емігрантів для керівництва програмами з Україною після того, як вони попрацювали деякий час на Заході. Вони мають навички та досвід для того, щоб займати вищі посади в Україні та при цьому отримувати переваги від закордонних роботодавців.

Тетяна Чернишенко,
(головний спеціаліст Управління освіти і науки Міністерства охорони здоров'я України, кандидат наук з державного управління, заслужений працівник освіти України)
Джеральдіна Наконечна,
(кандидат наук, колишній декан факультету охорони здоров'я та громадських наук, Університет ім. Ґранта МакЮена)
Роман Петришин,
(кандидат наук, директор Українського центру засобів та розвитку, Університет ім. Ґранта МакЮена)

ВПЛИВ КАНАДСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА НА РЕФОРМУВАННЯ МЕДСЕСТРИНСЬКОЇ ОСВІТИ ТА РОЗВИТОК МЕДСЕСТРИНСТВА УКРАЇНИ

Виголошено на XIII конференції Світової федерації українських лікарських товариств
3 жовтня 2010

Останні два десятиліття в Канаді і всьому західному світі характеризувались "вибухом знань" у всіх сферах суспільства. Це трапилось і з професією медсестринства. Університет ім. Ґранта МакЮена визнав необхідність підготовки випускників, в тому числі медсестер, готових до викликів сучасного життя та роботи у глобалізованому світі.

Канада, яка була першою західною країною, що визнала Україну як незалежну державу, розпочала довгострокову стратегію і визначила найбільш пріоритетні напрямки реформування медичної освіти. Завдяки канадсько-українській програмі співробітництва одним із багатьох проектів було визначено медсестринський проект, який впроваджувався з 1994 по 1998 роки. Співпраця в рамках згаданого проекту забезпечила початок реформування медсестринської освіти в Україні: була запроваджена триступенева медична освіта, здійснено перехід від медичної моделі підготовки спеціалістів до медсестринської, створено нові стандарти та нова система підвищення кваліфікації, здійснено реформування мережі вищих навчальних закладів, розроблена нова система державного контролю, а також створена Асоціація медичних сестер України. Таким чином, було забезпечено поступовий розвиток медсестринської професії як окремої і незалежної професії в галузі охорони здоров'я України.

Реалізація проекту розпочалася у 1994 році під керівництвом з канадської сторони : Джеральдін Наконечної – декана факультету охорони здоров'я та

громадських наук, Романа Петришина – директора Українського центру засобів та розвитку університету імені Ґранта МакЮена, з української сторони: Юрія Вороненка (начальника) та Тетяни Чернишенко (заступника начальника) Головного управління освіти і науки Міністерства охорони здоров'я України.

Основною метою зазначеного проекту було забезпечення вивчення українськими спеціалістами канадського досвіду у підготовці медичних сестер, ознайомлення з діяльністю канадських асоціацій медичних сестер на федеральному та провінційному рівнях.

Найпершою і головною подією в реалізації зазначеного проекту насамперед слід відзначити проведення у Канаді конференції "Канадська стратегія освіти для спеціалістів охорони здоров'я в Україні". Саме на цій конференції було визначено пріоритети проекту: перш за все потрібно навчити тих спеціалістів, які здатні опанувати досвід і передати його іншим, і тому було взято вірний курс на підготовку саме українських провідних викладачів, які б у подальшому забезпечили реформування медсестринської освіти в Україні. За кошти канадської сторони і під керівництвом Джералдіни Наконечної пройшли стажування в Канаді українські спеціалісти з різних областей та навчальних закладів України. До цього також були долучені і українські медичні сестри, які вивчали досвід медсестринських асоціацій в Едмонтоні (Альберта) та Оттаві.

Через рік, у 1995 році, перша в Україні Національна конференція з питань розвитку медсестринства України відбулася у Чернівецькому медичному інституті (нині Буковинський державний медичний університет). Саме в роботі цієї конференції брали участь представники владних структур – управлінь охорони здоров'я всіх областей України, керівники вищих навчальних медичних закладів, які готують лікарів і медичних сестер, медичні сестри – представники медичних сестер всіх регіонів. Конференція проходила з міжнародною участю, в її роботі брали участь провідні канадські спеціалісти. Саме на цій конференції українською стороною було прийнято рішення щодо запровадження вищої медсестринської освіти, здійснення переходу від медичної до медсестринської моделі підготовки медичних сестер, створення асоціації медичних сестер.

У 1998 році Україну в рамках проекту приїхали канадські фахівці Тамара Зуєвська і Бонні Цвек і прочитали курс лекцій з історії розвитку медсестринства та світових медсестринських теорій для українських викладачів медичних училищ і коледжів. Під керівництвом Джералдіни Наконечної, Вероніка Їжак переклала українською мовою двадцять вісім навчальних канадських модулів для всіх ста восьми медичних училищ і коледжів України, і це стало справжнім проривом в започаткуванні підготовки медичних сестер на основі медсестринської моделі. Адже за радянських часів підготовка медичних сестер здійснювалася на основі саме медичної моделі.

Для українських вищих медичних навчальних закладів було направлено сотні канадських книг з різних медсестринських дисциплін.

Міністерством охорони здоров'я України в 1998 році були введені нові навчальні плани з спеціальності "Сестринська справа", створені на основі медсестринської моделі підготовки медичної сестри з переліком нових навчальних

дисциплін: основи педагогіки; основи психології; ріст та розвиток людини; медсестринська етика та деонтологія; мистецтво викладання; історія медсестринства і медицини; психічне здоров'я; обстеження та визначення стану здоров'я пацієнта; та багатьох інших.

Враховуючи необхідність розширення можливостей підготовки медичних сестер за програмою бакалаврату, було здійснено розвиток мережі вищих медичних навчальних закладів з реорганізацією найбільш потужних медичних училищ до статусу медичних коледжів, а реформування медсестринської освіти в Україні вплинуло на формування мережі вищих медичних навчальних закладів І-ІІІ рівнів акредитації. У даний час мережа вищих медичних навчальних закладів, які здійснюють підготовку медичних сестер, об'єднує: 44 медичні училища, 69 медичних коледжів, 7 факультетів (відділень) медичних університетів (академій) та 2 інститути медсестринства. За останні роки в Україні відкрито 2 інститути медсестринства: Житомирський інститут медсестринства та Інститут медсестринства Тернопільського державного медичного університету імені І.Я. Горбачевського.

Міністерством охорони здоров'я України була створена Програма розвитку медсестринства України на 2005–2010 роки, основна мета якої є формування умов для підвищення ефективності і значимості медичних сестер в наданні медичної допомоги всім верствам населення, які її потребують.

В Україні створена ступенева медсестринська освіта:

І ступінь *– дипломована медична сестра – термін навчання 3 роки (на базі повної загальної середньої освіти – 11 класів), та 4 роки (на базі базової загальної середньої освіти – 9 класів);*

ІІ ступінь *– медична сестра-бакалавр – 1 та 2 роки навчання у ВМНЗ ІІ-ІV рівнів акредитації;*

ІІІ ступінь – *медична сестра-магістр – 2 роки навчання в інститутах медсестринства, медичних університетах та академіях*.

В 2010 році в Україні відбувся перший випуск медичних сестер-магістрів у Житомирському інституті медсестринства. В реформуванні медсестринської освіти це є надзвичайною подією, адже це вже дає можливість формувати викладачів сестринської справи, клінічного медсестринства із числа самих медичних сестер-магістрів.

З метою проведення діагностичної оцінки якості підготовки випускників зі спеціальності "Сестринська справа" Міністерством охорони здоров'я України разом з Центром тестування створено і впроваджено державний інтегрований ліцензійний іспит з спеціальності "Сестринська справа".

Центром тестування, створеному при МОЗ України, разом з медичними училищами і коледжами розроблено структуру змісту ліцензійного інтегрованого екзамену – "Крок М – Сестринська справа" (150 тестових завдань), яка містить складові:

– основи сестринської справи
– медсестринство в терапії
– медсестринство в хірургії –

– медсестринство в акушерстві та гінекології
– медсестринство в педіатрії
– невідкладні стани

Міністерством охорони здоров'я України постійно проводиться відповідна робота зі створення тестових завдань із спеціальності "Сестринської справи" та їх відкритості для усіх вищих медичних навчальних закладів.

Вивчення канадського досвіду та запровадження в Україні державної діагностичної оцінки якості підготовки фахівців із спеціальності "Сестринська справа" дозволяє Міністерству охорони здоров'я України **здійснювати контроль** за підготовкою майбутніх медичних сестер, виявляти проблемні питання якості навчального процесу з окремих напрямів медсестринської освіти та приймати відповідні рішення щодо покращення підготовки фахівців із спеціальності "Сестринська справа".

Розвиток ступеневої медсестринської освіти безумовно впливає на кадрові зміни в медсестринстві. Міністерством охорони здоров'я України у 2007-2008 роках введено нові посади для медичних сестер: заступника головного лікаря з медсестринства та медичної сестри-координатора, на посади яких призначаються тільки медичні сестри-бакалаври.

За участі канадських партнерів Джеральдіни Наконечної та Ольги Роман в 1997 р. при підтримці і сприянні Міністерства охорони здоров'я України було створено Асоціацію медичних сестер України. В даний час Асоціація медичних сестер України є найбільш потужною громадською організацією, яка об'єднує понад 145 тисяч медичних сестер України. Завдяки спільним зусиллям Міністерства охорони здоров'я та Асоціації медичних сестер в Україні проводяться з'їзди, конгреси, конференції, наради, професійні конкурси з різних питань розвитку медсестринства. Так, починаючи з 1997 року, щороку в Україні, 12 травня в День народження Флоренс Найтінгейл проводяться національні конференції, присвячені Міжнародному дню медичних сестер, Всеукраїнські конкурси професійної майстерності медичних сестер.

За ініціативи Асоціації медичних сестер України викладачами Черкаського базового медичного коледжу були розроблені стандарти медсестринської допомоги та догляду за пацієнтом, які затверджені Міністерством охорони здоров'я України, розроблено та прийнято Етичний кодекс медичної сестри України, створена Координаційна рада з питань розвитку медсестринства України при Міністерстві охорони здоров'я України.

Створення та основні етапи розвитку професійних медсестринських об'єднань засвідчують необхідність їх розбудови як у кількісному відношенні, так і в удосконаленні програми їх діяльності та більш широкому залученні до участі медичних сестер в розробці відповідних законодавчо-нормативних актів щодо подальшого розвитку медсестринства України.

Внаслідок канадсько-українського співробітництва з питань розвитку медсестринства протягом останніх років в Україні здійснюються позитивні зрушення:

1. Запроваджена ступенева медсестринська освіта, яка передбачає підготов-

ку медичних сестер на рівнях дипломованої медичної сестри, медичної сестри-бакалавра, медичної сестри-магістра;

2. Здійснено перехід від медичної моделі підготовки медичних сестер до медсестринської;

3. Створено на основі медсестринської моделі нові стандарти освіти медичних сестер на рівнях дипломованої медсестри, медичної сестри-бакалавра, медичної сестри-магістра;

4. Створено навчально-методичне забезпечення (державною мовою) підготовки медичних сестер, відповідно до медсестринської моделі;

5. Створена нова система підвищення кваліфікації викладачів із спеціальності "сестринська справа ";

6. Здійснено реформування мережі вищих медичних навчальних закладів: найпотужніші за наявною матеріально-технічною та клінічною базами медичні училища отримали статус медичних коледжів, інститутів медсестринства, і цей процес продовжується; створено медсестринські факультети (відділення) в структурі медичних університетів та академій;

7. Створена нова система державного контролю якості підготовки медичних сестер в Україні — ліцензійні інтегровані іспити із спеціальності "Сестринська справа ", відповідно до якої розроблено структуру ліцензійного інтегрованого іспиту, і його запроваджено у всіх вищих медичних навчальних закладах, незалежно від форми власності та підпорядкування;

8. За сприянням Міністерства охорони здоров'я України створена Асоціація медичних сестер України, яка об'єднує понад 145 тисяч медичних сестер.

Завдяки впливу канадсько-українського співробітництва на реформування медсестринської освіти в Україні та на розвиток медсестринства забезпечено поступовий розвиток медсестринської професії як окремої і незалежної професії в галузі охорони здоров'я України.

Світлана Мельник
(Едмонтон)
Степан Черничко
(Берегове)

ОСВІТА МОВНИХ МЕНШИН УКРАЇНИ

Етнічний склад населення

Найбільш повні дані про національний та мовний склад населення України можна почерпнути з національного перепису, що відбувався у 2001 році. За переписом, у країні мешкають представники 130 національностей. Безперечно, ця цифра дає лише загальне уявлення про національний склад, бо насамперед слід звернути увагу на чисельність тієї чи іншої громади.

Українці та росіяни разом складають 95,1% всього населення України, проте 99,33% формують представники 22 національностей (Таблиця 1). Як свідчать дані Таблиці 1, до незалежності України чисельність російського населення постійно зростала, а українського, навпаки, зменшувалася. Однак на час, коли проводився перепис, становище докорінно змінилося: кількість українців зросла, а росіян – зменшилася. Така ж ситуація спостерігається і з іншими національними меншинами, виняток становлять лише окремі національні громади (румуни, цигани, гагаузи тощо). Значне скорочення чисельності єврейського населення можна пояснити масовою еміграцією: 400 тис. євреїв виїхали з України протягом 1989–1996 років (Котигоренко 2003). Особлива ситуація склалася з кримськими татарами, кількість яких значно зросла за часів незалежності. Представники цього етносу були звинувачені у колабораціонізмі з нацистами і зазнали масової депортації. За часів Радянського Союзу значна частина кримських татар була депортована до Середньої Азії, а повернулася звідти вже за незалежної України (Котигоренко 2003, Нахманович 2004: 101–102). Відсоток циганського населення також збільшився. На думку дослідників, значна частина циган повертається до своєї етнічної приналежності, яку раніше заперечували (Ємець–Дяченко 1993: 9). Реальна кількість циган може бути навіть вищою, ніж зафіксовано переписом, і становити 200 тис. проти зареєстрованих 47 тис.[1]

Важливим показником внутрішніх процесів у етнічних спільнотах України є мовна характеристика і рівень мовної стійкості. 67,53% населення України вважає українську своєю рідною мовою, 29,59% віддає перевагу російській. Дані перепису свідчать про те, що етнічна самоідентифікація не завжди збігається з лінгвістичною. Так, 14,77% етнічних українців вважає своєю рідною мовою російську. Така ж ситуація простежується у білорусів (62,46%), болгар (30,34%), євреїв (82,98%) та греків (88,47%). Натомість українська є рідною мовою для 70,96% поляків, 21,1% циган, 22,1% німців тощо.

[1] Вісник етнополітики № 6, 2004, 27 травня – 1 червня.

Таблиця № 1
Національний склад населення України (1959–2001)
Джерело: http://www.uncpd.kiev.ua/ucipr/ukr/stat/census/01/01.pdf

	1959		1970		1979		1989		2001	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Всього	41869046	100	47126517	100	49609333	100	51452034	100	48240902	100
Українці	32158493	76,81	35283857	74,87	36488951	73,55	37419053	72,73	37541693	77,82
Росіяни	7090813	16,94	9126331	19,37	10471602	21,11	11355582	22,07	8334141	17,28
Білоруси	290890	0,69	385847	0,82	406098	0,82	440045	0,86	275763	0,57
Молдовани	241650	0,58	265902	0,56	293576	0,59	324525	0,63	258619	0,54
Кримські татари	немає даних	–	3554	0,01	6636	0,01	46807	0,09	248193	0,51
Болгари	219409	0,52	234390	0,50	238217	0,48	233800	0,45	204574	0,42
Угорці	149229	0,36	157731	0,33	164373	0,33	163111	0,32	156566	0,32
Румуни	100863	0,24	112141	0,24	121795	0,25	134825	0,26	150989	0,31
Поляки	363297	0,87	295107	0,63	258309	0,52	219179	0,43	144130	0,30
Євреї	840311	2,01	775993	1,65	632610	1,28	486326	0,95	103591	0,21
Вірмени	28024	0,07	33439	0,07	38646	0,08	54200	0,11	99894	0,21

Греки	104359	0,25	106909	0,23	104091	0,21	98594	0,19	91548	0,19
Татари	61527	0,15	72658	0,15	83906	0,17	86875	0,17	73304	0,15
Цигани	22515	0,05	30091	0,06	34411	0,07	47917	0,09	47587	0,10
Азербайджанці	6680	0,02	10769	0,02	17235	0,03	36961	0,07	45176	0,09
Грузини	11574	0,03	14650	0,03	16301	0,03	23540	0,05	34199	0,07
Німці	23243	0,06	29871	0,06	34139	0,07	37849	0,07	33302	0,07
Гагаузи	23530	0,06	26464	0,06	29398	0,06	31967	0,06	31923	0,07
Корейці	1341	0,00	4480	0,01	6061	0,01	8689	0,02	12711	0,03
Узбеки	8472	0,02	10563	0,02	9862	0,02	20333	0,04	12353	0,03
Чуваші	8925	0,02	13610	0,03	16456	0,03	20395	0,04	10593	0,02
Словаки	13991	0,03	10204	0,02	8744	0,02	7943	0,02	6397	0,01
Інші	99910	0,24	121956	0,26	127916	0,26	153518	0,30	323656	0,67

Як показує Рисунок № 1, етнічна приналежність громад України не завжди збігається з рідною мовою. Високий рівень мовної стійкості спостерігаємо насамперед у росіян, угорців, кримських татар, румунів, українців, гагаузів та молдован. Ці показники цілком відмінні для етнічних громад євреїв, білорусів, поляків, греків, німців тощо, які засвідчують значний рівень мовної асиміляції.

Проаналізувавши дані переписів населення 1989 та 2001 років щодо співвідношення національності та рідної мови, бачимо, що мовна асиміляція характерна практично для всіх етномовних груп України, у тому числі й українців. Тільки серед румунів спостерігається тенденція до мовної ревіталізації (Таблиця 2).

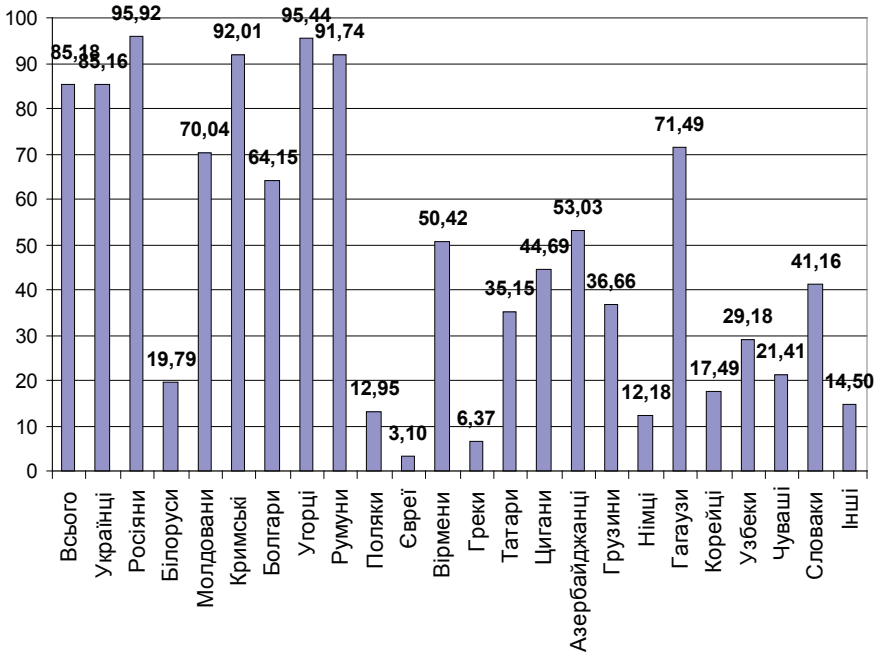

Рисунок № 1

Розподіл населення найбільш численних національностей України, які вважають рідною мовою мову своєї національності (за даними перепису населення 2001 року)
Джерело: http://www.uncpd.kiev.ua/ucipr/ukr/stat/census/01/03.pdf

За даними перепису 2001 року, щодо національного та мовного розподілу населення України можемо зауважити такі тенденції:

1) відсоток громадян української національності значно перевищує відсоток тих, хто вважає українську рідною мовою;

2) відсоток громадян з російською рідною мовою значно перевищує відсоток тих, хто вважає себе росіянином за національністю;

3) етнічна різноманітність України більша, ніж мовна, оскільки деякі національні та етнічні меншини вважають своєю рідною мовою російську або (не часто) українську.

Таблиця № 2

Динаміка мовної асиміляція національностей України між 1989 та 2001 роками (за даними переписів населення 1989 та 2001 років)[2]

	З них вважають рідною мовою мову своєї національності (у %)		**Різниця між даними 1989 та 2001 рр. (у %)**
	1989 р.	**2001 р.**	
Українці	87,72	85,16	-2,56

[2] Складено на основі Левенець та інші (2008: 649–650) і http://www.uncpd.kiev.ua/ucipr/ukr/stat/census/01/03.pdf

Росіяни	98,39	95,92	-2,47
Білоруси	35,50	19,79	-15,71
Молдовани	77,97	70,04	-7,93
Кримські татари	92,58	92,01	-0,57
Болгари	69,54	64,15	-5,39
Угорці	95,65	95,44	-0,21
Румуни	62,28	91,74	29,46
Поляки	12,55	12,95	0,4
Євреї	7,12	3,1	-4,02
Греки	18,53	6,37	-12,16
Татари	48,91	35,15	-13,76
Цигани	58,59	44,69	-13,9
Азербайджанці	72,43	53,03	-19,4
Німці	23,19	12,18	-11,01
Гагаузи	79,46	71,49	-7,97
Всього	87,85	85,18	-2,67

Представники національних меншин України, окрім своєї мови, володіють ще й російською та/або українською, отже можна зробити висновок, що де-факто меншини є двомовними або і тримовними (Таблиця 3).

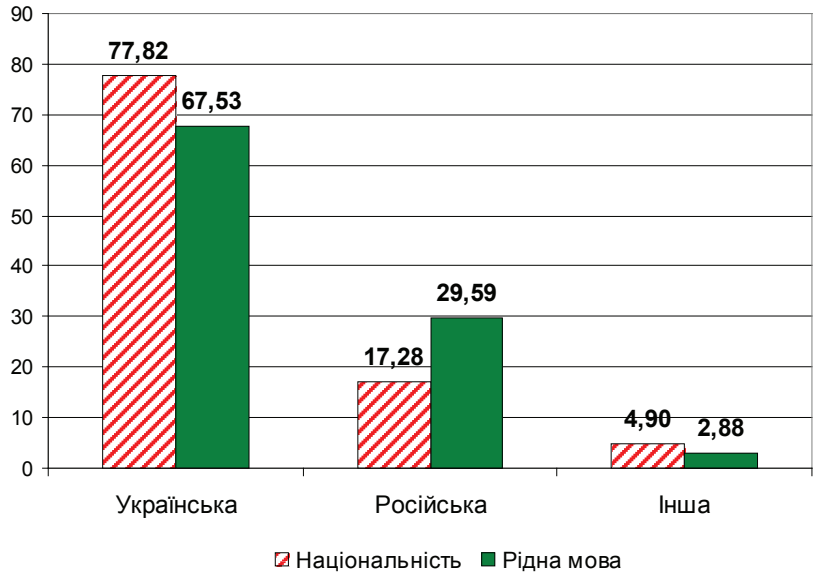

Рисунок №2
Населення України за національністю та рідною мовою (2001)

Таблиця № 3

Розподіл населення окремих національностей України за іншими мовами, крім рідної, якими вільно володіють (за даними перепису населення 2001 року)

Джерело: http://www.uncpd.kiev.ua/uciprr/ukr/stat/census/01/05.pdf

	Всього, осіб	Крім рідної, вільно володіють мовами					
		Своєї національності		Українською		Російською	
		Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Всього	48240902	4818864	9,99	5426189	11,25	17177470	35,61
Українці	37541693	4371191	11,64	–	–	16256473	43,30
Росіяни	8334141	246911	2,96	4569313	54,83	–	–
Білоруси	275763	32865	11,92	129231	46,86	64448	23,37
Молдовани	258619	22820	8,82	103395	39,98	138264	53,46
Кримські татари	248193	7146	2,88	48566	19,57	198092	79,81
Болгари	204574	24319	11,89	76011	37,16	121430	59,36
Угорці	156566	3289	2,10	71493	45,66	48061	30,70
Румуни	150989	4128	2,73	56914	37,69	66387	43,97
Поляки	144130	21094	14,64	34069	23,64	56301	39,06
Євреї	103591	4666	4,50	66043	63,75	12792	12,35

Вірмени	99894		14196		14,21		44120		44,17		44474		44,52							
Греки	91548		15636		17,08		48274		52,73		8313		9,08							
Татари	73304		10952		14,94		30932		42,20		25335		34,56							
Цигани	47587		4189		8,80		18886		39,69		15993		33,61							
Азербайджанці	45176		5603		12,40		16832		37,26		21389		47,35							
Грузини	34199		4269		12,48		16123		47,14		10882		31,82							
Німці	33302		6264		18,81		15277		45,87		6716		20,17							
Гагаузи	31923		1974		6,18		7479		23,43		20923		65,54							
Корейці	12711		1515		11,92		4424		34,80		2458		19,34							
Узбеки	12353		1261		10,21		4602		37,25		4880		39,50							
Чуваші	10593		1365		12,89		4118		38,87		2452		23,15							
Словаки	6397		1370		21,42		3379		52,82		1946		30,42							
Інші	323656		11841		3,66		56708		17,52		49461		15,28							

Регіональний розподіл національних меншин України також не є однорідним.

Українці становлять абсолютну більшість на всій території держави, окрім АРК та Севастополя (24,3% та 22,4% відповідно). Етнічні росіяни становлять найчисельнішу національну меншину в усіх регіонах України, за винятком Закарпатської та Чернівецької областей. У Закарпатській кількісно переважають угорці та румуни, а у Чернівецькій – румуни та молдовани. Слід також згадати і про русинів, які проживають у Закарпатській області. Русини є окремим етносом у Словаччині, Угорщині, Румунії та колишній Югославії, однак в Україні

їх визначають як псевдоменшину (Євтух та ін. 2003: 92), хоча вони й продовжують боротьбу за офіційне визнання. Етнічно строкатий Крим є територією компактного проживання караїмів і кримчаків, представників корінних етносів України. Загальна чисельність караїмів, за даними перепису 2001 року, складала 1 тис. 196 осіб, 24 з яких визнали караїмську своєю рідною мовою. 406 представників кримчацького етносу нараховується в Україні, і тільки 21 кримчак визнає рідною мовою кримчацьку.

Соціолінгвістична ситуація

Сучасна соціолінгвістична ситуація України характеризується кількома чинниками, які тією чи іншою мірою визначають мовну картину держави:

– історичні передумови, які довгий час впливали на формування етнонаціонального складу України;

– мовне законодавство та законодавство, що регулює етнонаціональну політику у державі;

– чисельність тієї чи іншої меншини, її соціально-демографічний склад;

– ареал поширення та територія заселення (компактне чи дисперсне проживання, міська чи сільська місцевість) національностей України;

– внутрішня потреба меншини підтримувати свою національну культуру та етнічну самобутність, мовна стійкість та мовний зсув у іншомовному оточенні, етнічне відродження тощо.

Київський міжнародний інститут соціології (далі – КМІС) у 1991–2003 роках провів 77 загальноукраїнських соціологічних опитувань (близько 173 інтерв'ю). Якщо брати за основу результати соціологічного дослідження КМІС, то розподіл на мовні групи буде таким (Хмелько 2004; див. ще Рисунок 3):

– україномовне населення,

– російськомовне,

– суржикомовне,

– іншомовне.

Основною ознакою мовної ситуації в Україні є масовий асиметричний українсько-російський білінгвізм (Масенко 2004). Асиметричний, оскільки етнічні українці володіють обома мовами і у переважній більшості можуть вільно переходити з однієї на іншу, тоді як етнічні росіяни віддають перевагу російській мові. Асиметричність має не тільки демографічний, а й регіональний характер. Ця ситуація чітко простежується, наприклад, у Криму, де росіяни складають більшість населення, та у Луганській і Донецькій областях, де вони охоплюють майже 40%. Масовість українсько-російського білінгвізму виявляється й у тому, що значна частина українців втратила мовну стійкість і в середовищі як українців, так і представників етнічних меншин (білорусів, євреїв, греків, німців) спостерігається мовний зсув у бік російської мови і мовна асиміляція.

Нинішню мовну ситуацію, на думку Лариси Масенко (2004), характеризує конфлікт між двома літературними мовами – українською та російською. Насправді цей конфлікт нагнітається окремими особами, у тому числі політиками, які за допомогою мови хочуть реалізувати свої немовні наміри.

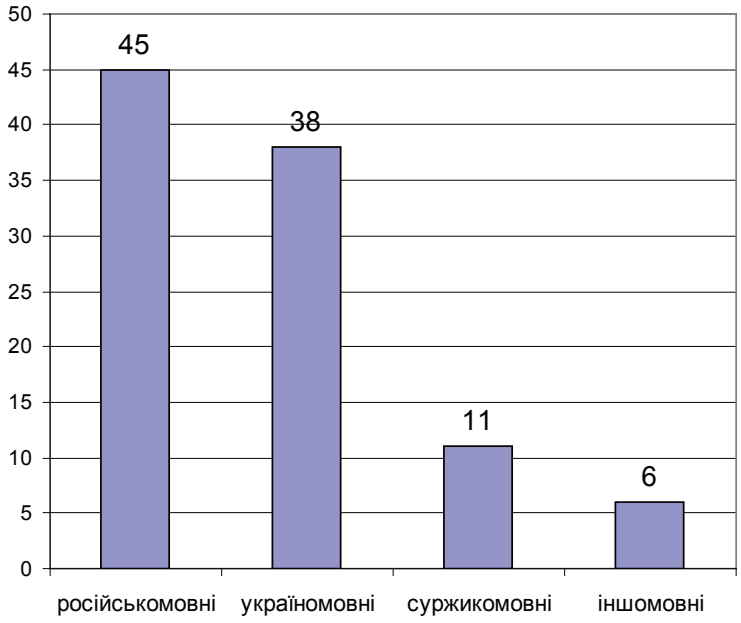
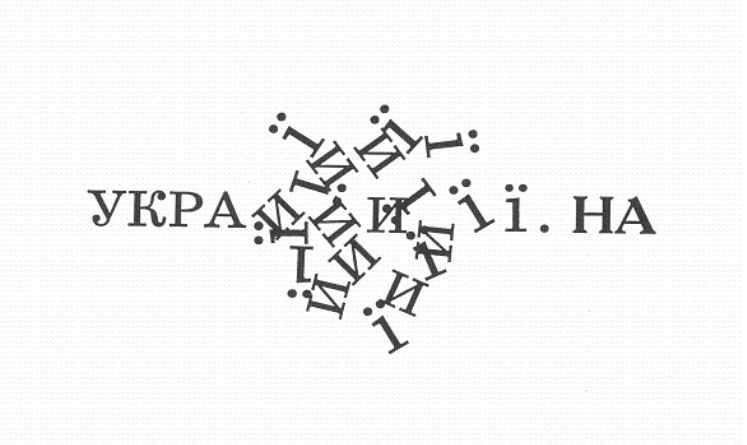

Рисунок № 3
Розподіл дорослого населення України у 2003 році за мовними групами (за даними КМІС, див. Хмелько 2004; у %)

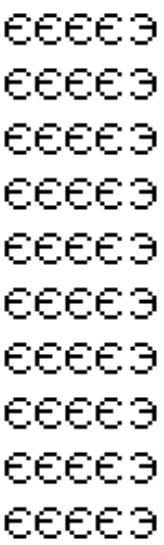
Ситуація конфліктності двох мов знаходить своєрідний вияв у візуальних мініатюрах Миколи Сороки. Перша мініатюра має назву "Ще не вмерла Україна": слова з версії національного гімну викликають у автора мовні алюзії і відображаються у формі хаотичної боротьби української та російської літер. Хто переможе?

У другій мініатюрі знову ж таки фігурують дві літери, українська та російська, які є дзеркальним відображенням, а промовиста ідіома "п'ята колона" не потребує коментарів.

Якщо вибір мови спілкування свідчить про відносне переважання російської, то опитування щодо упровадження двох державних мов показує результат превалювання української як єдиної державної мови у країні. З усіх варіантів статусу мов найбільшою підтримкою серед населення України користується нинішній. Ситуацію, за якої українська має бути єдиною державною, а всім громадянам гарантується право на розвиток і вільне спілкування мовою, якою вони бажають, схвалило майже 54% громадян. Натомість за надання російській мові статусу державної цілком схвально висловилося тільки 31 % громадян (Вишняк 2008: 144).

Мініатюра № 1. "Ще не вмерла Україна"

Мініатюра № 2. П'ята колона

Тенденції освітньої політики

Головними правовими документами, що забезпечують освітні права національних меншин, є Закон про мови (1989), закон "Про національні меншини в Україні" (1992) та Конституція України (1996).

Стаття 53 Конституції проголошує "право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства" громадянам, які належать до національних меншин. У статті 6 Закону України "Про національні меншини" "держава гарантує всім національним меншинам права на національно-культурну

автономію: користування і навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови в державних навчальних закладах або через національні культурні товариства, розвиток національних культурних традицій, використання національної символіки, відзначення національних свят, сповідування своєї релігії, задоволення потреб у літературі, мистецтві, засобах масової інформації, створення національних культурних і навчальних закладів та будь-яку іншу діяльність, що не суперечить чинному законодавству".

Стаття 25 Закону про мови забезпечує вільний вибір мови навчання, "гарантує кожній дитині право на виховання і одержання освіти національною мовою".

Мова – одна з вагомих ознак національної та культурної ідентичності, і збереження мови, її вивчення, підтримка та розвиток є підтримкою своєї етнокультури, своєї самобутності у світі. Законодавство України гарантує представникам національних меншин право на навчання рідною мовою та/або вивчення рідної мови, рівні можливості для доступу до освіти. Право мовного вибору у навчальному процесі мають батьки (або особи, які їх заміняють) та їхні діти. Мережа навчальних закладів формується відповідно до освітніх запитів, національного складу регіону; на вибір мови впливають компактність чи розпорошеність населення, наявність колективної волі підтримувати свою культуру, а іноді навіть упередження, що існують у суспільстві.

Можливості вивчення рідної мови реалізуються у різних формах. Якщо аналізувати дошкільну та середню шкільну освіту, то це насамперед:

– дошкільні навчальні заклади, які забезпечують вивчення рідної мови;

– одномовні школи, де мова національної меншини є основною мовою викладання, а державна мова та іноземна мова (подекуди дві) – окремими навчальними предметами;

–українські школи, де мова національної меншини та іноземна мова є окремими навчальними предметами;

– двомовні і тримовні школи, які передбачають класи з різними мовами викладання (на практиці форма роботи у таких класах збігається з двома попередніми);

– факультативне вивчення мови національної меншини як окремого предмета у школах з українською мовою навчання;

– недільні школи, мовні курси та факультативне вивчення рідної мови при культурних центрах;

– представники національних меншин мають можливість навчатися у школах, де мова навчання – державна мова, а мова меншини зовсім не вивчається.

В Україні функціонують дошкільні навчальні заклади, у яких виховання дітей проводиться не тільки державною, а й мовами національних меншин (Таблиця 4).

Таблиця № 4
Дошкільні навчальні заклади у 2008/2009 навчальному році
Джерело: Третя доповідь (2009: 46–47)

Мови виховання	Кількість закладів	Кількість дітей, які виховуються цією мовою
українська	11 909	966 600
російська	983	164 027
угорська	70	3 168
румунська	39	2 094
молдовська	16	992
кримськотатарська*	-	439
польська*	-	94
німецька*	-	20
заклади з кількома мовами виховання	904	-

* Окремі групи в дошкільних навчальних закладах.

Інформацію про мови навчання та чисельність учнів у школах України у 2008/2009 навчальному році подають наступні таблиці.

Таблиця № 5
Розподіл загальноосвітніх шкіл за мовами навчання
у 2008/2009 навчальному році
Джерело: Третя доповідь (2009)

Мова навчання	Кількість шкіл	У %
українська	16909	84,36
російська	1199	5,98
румунська	89	0,44
угорська	66	0,33
молдовська	6	0,03
кримськотатарська	15	0,07
польська	5	0,02
школи з кількома мовами навчання	1755	8,76
всього	20044	100

Таблиця № 6
Розподіл учнів України за мовами навчання (2008/2009 н.р.)
Джерело: Третя доповідь (2009: 82)

Мова навчання	Кількість учнів, що навчаються цією мовою	У %
українською	3624183	81,140
російською	791594	17,723
румунською	21671	0,485
молдовською	4756	0,106
угорською	16768	0,375
кримськотатарською	5644	0,126
польською	1389	0,031
болгарською	80	0,002
словацькою	79	0,002
німецькою	6	0,000
англійською	402	0,009
всього	4466572	100

Як окремий предмет у 2008/2009 н.р. вивчалися такі мови (Третя доповідь 2009: 47):

– російська (1 292 518 учнів);
– українська (829 601 учень);
– кримськотатарська (17 725 учнів);
– болгарська (9 592 учні);
– польська (6 889 учнів);
– молдовська (1 590 учнів);
– єврейська (1 292 учні);
– угорська (1 337 учнів);
– гагаузька (1 400 учнів);
– румунська (683 учні);
– словацька (224 учні);
– новогрецька (3 073 учні);
– німецька (78 учнів);
– корейська (166 учнів)
– естонська (27 учнів).

Факультативно вивчалися чеська, ромська, вірменська та караїмська мови. При національно-культурних товариствах діють недільні школи для вивчення мови, історії, культури етнічних спільнот, функціонує 90 культурно-освітніх центрів, в яких вивчаються азербайджанська, білоруська, болгарська, вірменська, єврейська, караїмська, корейська, кримчацька, молдовська, німецька, новогрецька, польська, ромська, татарська, чеська мови (Третя доповідь 2009: 48).

Як свідчать статистичні дані, у 2008/2009 навчальному році більшість учнів займалися у школах з українською мовою викладання (81,1%). 17,7% учнів навчалися російською мовою, 1,2% – іншими мовами. Згідно з даними Таблиці 6, переважна частина школярів навчалася українською мовою. Значна частина російськомовного та іншомовного населення навчається нерідною мовою. У школах України як мова навчання, окрім української та російської, представлені лише такі мови національних меншин, як румунська, молдовська, угорська, кримськотатарська, польська, словацька, болгарська та німецька мови.

Закономірно, що в Україні у навчальному процесі домінує українська мова як мова титульної нації. За часів незалежності кількість українських шкіл зросла (Рисунок 4). Це є як наслідком планомірної освітньої політики держави, так і виявом намірів українців, які прагнуть забезпечити рідній мові належний статус. Так, у 1990/1991 навчальному році функціонувало 15316 українських шкіл (73,5%), де навчалось 3060.4 тис. учнів (44,7%), та 4303 російські школи (20,6%), де навчалось 2791.7 тис. учнів (40,7%). У 2008/2009 навчальному році 81% учнів навчався державною і 18% – російською мовою.

Рисунок № 4
Динаміка розвитку відсотка учнів загальноосвітніх навчальних закладів України за українською та російською мовами навчання

Якщо зіставити статистичні дані перепису населення щодо кількості представників національної меншини та кількості національних шкіл, то можна побачити, що румуни (151 тис.) та угорці (156 тис.) поступаються білорусам (275,8), молдованам (258), кримським татарам (248) та навіть болгарам (204) за кількістю населення, але випереджають за показниками національних шкіл. Це можна пояснити впливом різних чинників. Безперечно, важливим елементом є рівень етнічної згуртованості і налаштованість громади на збереження своїх традицій, що не завжди збігається з простою етнічною самоідентифікацією. Наступний важливий показник – рівень мовної асиміляції. До вагомих чинників слід віднести також

тісні контакти і близькість із країною походження. Білоруси та поляки посідають значне становище в українському суспільстві за кількістю населення, однак їхня освітня система нерозвинена. Значна кількість білорусів обирає школи з російською мовою викладання. А поляки – з українською. На рівень мовної асиміляції білорусів України значною мірою впливає і той факт, що у самій Білорусі білоруська мова має дуже слабкі позиції (див., наприклад, Giger–Sloboda 2008). Ось чому, незважаючи на чисельність представників білоруської громади, вони не мають своїх рідномовних шкіл та навіть і факультативів рідної мови.

Молдовська національна меншина за даними перепису населення не виявляє мовної асиміляції: 70% визнали молдовську своєю рідною мовою. Однак динаміка освіти молдовською мовою показує дещо інші результати. Так, у 1994/1995 навчальному році в Одеській області функціонувало 11 загальноосвітніх шкіл із молдовською мовою викладання (7087 учнів) та 7 змішаних російсько-молдовських шкіл (3146 учнів) (Євтух та ін. 2004). У 2005/2006 навчальному році налічувалося 8 молдовських шкіл (3127 учнів) та 7 змішаних (2802 учні). Такі показники можуть свідчити як про асиміляцію серед молодших поколінь, так і про те, що під час перепису населення молдовська мова визначалась носіями як мова етнічної приналежності, а не повсякденного спілкування, і це було б цікаво простежити за допомогою соціолінгвістичного дослідження.

Значна за чисельністю і болгарська громада. 64% визнали болгарську своєю рідною мовою, однак болгарська не надто поширена в освіті. На сьогодні функціонують дві українсько-болгарські школи, і болгарську мову як предмет вивчають близько десяти тисяч учнів. У подальшому існування освіти болгарською мовою визначатимуть значна віддаленість від країни походження та проживання в російськомовному оточенні, з одного боку, та процеси національно-культурного відродження громади, з другого.

Безперечно, найбільший вияв етнічної згуртованості та мовної стійкості виявляють угорська та румунська меншини, і значним показником цієї стійкості є національні школи, що мають подальші потужні перспективи розвитку. Саме у цих громадах значний відсоток населення спілкується рідною мовою.

Статистика є важливою складовою аналізу освіти в Україні, оскільки показує загальну динаміку освітніх процесів. Однак вона не відтворює тих проблем, які на сьогодні постають перед національними школами. Тому статистичні дані потребують аналізу та зіставлення з конкретними умовами. Якщо проаналізувати статистику за останні кілька років, то можна помітити загальне незначне зменшення кількості учнів майже у всіх школах України. Це пояснюється демографічними особливостями, зокрема зменшенням загальної чисельності українського населення.

Особливої уваги потребує ситуація з вивченням мов автохтонних етносів України, і тут простежуються такі тенденції: істотне зменшення учнів, які вивчають кримськотатарську мову, і посутнє збільшення учнів, які опановують гагаузьку мову. У 2003/2004 навчальному році у 14 кримськотатарських школах навчалося 4 151 учнів, а у 2005/2006 навчальному році їхня кількість скоротилася до 3 472, тобто зменшилася на 16% (Пилипенко 2004). У 2008/2009

навчальному році тільки 2 119 учнів навчалися цією мовою в одномовних кримськотатарських школах (Третя доповідь 2009). Кримськотатарська спільнота виявляє значний ступінь етнічної згуртованості і солідарності. Виникає суперечність між таким етнічним ренесансом та позитивним фактором компактного проживання в Криму, з одного боку, та зниженням показників вивчення кримськотатарської мови, з другого. Це наштовхує на думку, що, очевидно, у Криму не склалися сприятливі умови для кримськотатарської освіти.

Позитивні тенденції простежуються в гагаузькій громаді, яка виявляє відчуття сильної етнічної згуртованості. Вивчення гагаузької мови підтримується тісними контактами з гагаузькою спільнотою Молдови, але не тільки. Найбільшим досягненням гагаузької етнічної меншини є те, що сама громада прагне вивчати свою мову і докладає до цього значних зусиль. Так, у 2003/2004 навчальному році гагаузьку мову як предмет у середній школі вивчали 85 учнів, у 2008/2009 навчальному році кількість охочих зросла і становила вже 1400 учнів. Жодна інша етнічна меншина в Україні не виявляє такої динаміки. Її можна пояснити насамперед внутрішньою необхідністю спільноти відроджувати і підтримувати свої традиції. Така кількість бажаючих вивчати гагаузьку мову свідчить, що наступним закономірним кроком має стати відкриття гагаузької школи.

Ситуація з вивченням мови гагаузів та кримських татар істотно відрізняється від ситуації караїмів і кримчаків. Принципова відмінність полягає у тому, що завдання перших етнічних груп зосереджено насамперед на підтримці та розвитку мови, тоді як завдання інших двох груп полягає у відновленні і збереженні своєї мови. З цією метою підготовлено до друку навчальний посібник з кримчацької мови, створено рукопис українсько-російсько-караїмського словника (його видання гальмується відсутністю коштів), приватним коштом опубліковано навчально-методичний посібник "21 урок караїмської мови". Кілька років поспіль у Тракаї (Литва), де мешкає громада караїмів, діють літні курси караїмської мови.

Зусилля караїмів і кримчаків щодо відродження рідної культури гальмуються відсутністю державних гарантій та державної програми підтримки мов та етносів, що опинилися на межі зникнення. У Законі "Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов та мов меншин" серед 13 мов, що потребують захисту, ці дві мови навіть не згадуються, що неодноразово привертало увагу вчених.

Підсумки

В Україні проживають різні народи та національності, які формують її мовне та етнічне розмаїття. Українська – єдина державна мова в країні, водночас Конституція та закони України гарантують розвиток та вільне функціонування мов інших етносів.

Законодавство України щодо регулювання прав національних меншин загалом відповідає міжнародним стандартам. Конституція України, Закон про мови та Закон "Про національні меншини" забороняють дискримінацію за на-

ціональними, мовними, расовими чи релігійними ознаками. Україна бере на себе значні зобов'язання щодо освіти мовами національних меншин.

Конституція і закони забезпечують право громадян на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови. 81% учнів загальноосвітніх навчальних закладів навчається українською мовою, 17% – російською, і лише 1% – іншими мовами. Можливість навчання рідною мовою на практиці забезпечується тільки для російської, угорської, румунської, молдовської, кримськотатарської, польської, болгарської та словацької національних меншин. Однак мережа і структура освітньої системи мовами національних меншин неповна: практично немає дошкільних навчальних закладів мовами виховання меншин, відсутня професійно-технічна освіта рідною мовою національних меншин. У вищій освіті, окрім російської, майже не використовуються мови національних меншин.

Сподіваємося, владні структури України усвідомлять значення її культурного, національного, релігійного і мовного розмаїття і спрямують свої зусилля на збереження полікультурних цінностей нашого суспільства.

Використана література:

1. Вишняк О. 2008. Ставлення українських громадян до питання про статус мов у державі// Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом, 144–156. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України.

2. Євтух В., Трощинський В., Галушко К. 2003. Етносоціологія: терміни та поняття. Київ: Видавництво УАННП "Фенікс".

3. Ємець Г. – Дяченко Б. 1993. Циганське населення Закарпаття. Ужгород: Видавництво "Карпати".

4. Котигоренко В. 2003. Тенденції в етнічній та етномовній динаміці населення України у 1959-2001 рр. (за матеріалами переписів) // Людина і політика. – 2003. – №2. – С. 12–24.

5. Левенець Ю. та ін. 2008. Закарпаття в етнополітичному вимірі. – Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України.

6. Масенко Л. 2004. Мова і суспільство: постколоніальний вимір. – Київ: КМ Академія.

7. Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом. – К., 2008.

8. Нахманович В. 2004. Динаміка етнонаціональних процесів в Україні і завдання державної етнополітики // Актуальні питання вітчизняної етнополітики: шляхи модернізації, врахування міжнародного досвіду, 91-107. Київ: Український незалежний центр політичних досліджень.

9. Пилипенко Т. 2004. Реалізація освітніх потреб представників національних меншин в Україні: стан, проблеми, перспективи // Актуальні питання вітчизняної етнополітики: шляхи модернізації, врахування міжнародного досвіду, 53–89. Київ: Український незалежний центр політичних досліджень.

10. Третя доповідь України про виконання Рамкової конвенції Ради Європи про захист прав національних меншин. 2009. Київ.

11. Хмелько В. 2004. Лінгвоетнічна структура України: регіональні особливості і тенденції змін за роки незалежності. http://www.kiis.com.ua/txt/pdf/ing-ethn.pdf

12. Giger M., Sloboda M. 2008. Language management and language problems in Belarus: education and beyond // International journal of bilingual education and bilingualism. Vol.11, Isues 3–4.

13. Soroka M. 1994. Ukraine still lives on. Visual poems. Aphorisms. Poetical painting. London.

Михайло Саварин
(Едмонтон)

ІНТЕРВ'Ю ЗІ СТЕПАНОМ ХМАРОЮ
(Літо 1990)

Степан Хмара. Після повернення з ув'язнення (повернувся я додому 19 лютого 87-го року), так би мовити, тижнів кілька розглянувся навколо. Звичайно, атмосфера була гнітюча в той час ще, зокрема в моєму місті Червонограді, сумно. Треба було відразу починати щось робити. Починалося з того, щоб якось організувати актив громадський. Плани були і політичного характеру. В Червонограді була досить сильна, невелика, але сильна католицька громада, але вона була в глибокому підпіллі. Треба було людей помаленьку піднімати, бо тоді ще проблема була, коли я підняв питання, щоб збирати підписи з домаганнями легалізації і реєстрації громади...

Михайло Саварин. Громади якої?

Х. Греко-Католицької, то це все-таки ще важко було зібрати. Дуже важко було зібрати спочатку.

С. А Ви були в комітеті захисту?

Х. Я вступив у комітет захисту.

С. То було в серпні?

Х. Так. Ще був Йосип Тереля. Відразу ще ми тут з Йосипом Терелею працювали трохи, потім він поїхав. Треба було започатковувати якісь структури. У Києві появився культурологічний клуб, відразу теж включився в нього. До речі, один з виступів у жовтні (досить таки радикальний був виступ проти Постишева, то було століття з дня його народження) викликав бурхливу реакцію зі сторони КГБ, і публікації появилися і т.д. Якщо би зараз про це говорити, то смішно було б, але тоді це було щось страшне. Я відповідно теж реагував своїми публіцистичними статтями, досить багато написано було. А потім появився Чорновіл, взявся за поновлення "Українського вісника", у серпні, запропонував мені ввійти у редколегію Я відмовився з причин тих, що не зовсім був погоджений з його платформою, викладеною ним у листі до Горбачова. Там знову ж таки, я сказав це В'ячеславу, знову ж таки якась нечітка оцінка Леніна. Я стояв на тих позиціях, які я висловив ще в своїх працях у першій половині сімдесятих років, зокрема у Віснику 7-8.

С. 65-го року.

Х. Де я різко негативно сказав, що, якщо я ввійду в склад редколегії, можна буде думати, що я розділяю програми чи настанови, які викладені у зверенні до Горбачова. А це був би крок назад моєї політичної платформи. Але співпрацювали весь час, постійно, і потім уже у 88-му році спочатку створили ми Комітет захисту політв'язнів, потім і Комітет захисту Греко-Католицької Церкви. Так паралельно йшло... Люди боялися. І то фактично організовували всі ті структури політв'язні, які щойно вийшли з нар. А дальше – дальше більше, проводили ми кілька зустрічей з представниками національно-демократичних рухів Прибалтики і Закавказзя. Потім, коли вже в липні 88-го року оформилася, переоформилася, скажімо так, Група Гельсінська, в Українську Гельсінську спілку, почалися спонтанні мітинги. Пам'ятаю, якось ми сиділи з Михайлом Горинем, говорили: "Ех, якби нам людей вивести на вулиці". Це було за місяць до мітингу. Нам потрібна трибуна. Тому що трибуни нема, нема можливості спілкуватися з широкою масою народу. Доступу до засобів масової інформації нема, примітивним способом статті розмножувати – це не той шлях. І тут раптом спонтанно виникли ті мітинги, і це стало, так би мовити, традицією. Я вважав дуже важливим працювати по лінії захисту Греко-Католицької Церкви. Я ту лінію відстоюю і зараз, вважаю, що мусимо наводнити, так би мовити, суспільність літературою, щоб люди мали якісь елементарні знання з історії тої церкви. А вона переплітається з загальною історією України, бо це процес нерозривний. Є такий у мене історичний нарис, "Україна в промінні Христового світла".

С. А де то публікувалося?

Х. Був самвидав.

С. І то було під рамцями УГС?

Х. Ні, це просто моя власна ініціатива, і то якраз поскільки був рік тисячоліття хрещення. І так воно склалося, що треба було займатися всім по лінії захисту Греко-Католицької Церкви і по лінії захисту політв'язнів, і у рамцях УГС. Тобто наш той невеличкий актив політв'язнів помаленьку почав нарощувати сили, люди потрошечку пішли, правда дуже обережно. Найбільш відважні почали творити осередки по областях, потім загальноукраїнська структура була створена...

С. Коли розгорнулися осередки УГС?

Х. Осередки УГС почали розгортатися відразу після того, як 7 липня 1988 року було заявлено про створення УГС і опублікований статут і декларація Української Гельсінської спілки. Де в нас були люди? Скажімо, в Києві, в Харкові, тобто там, де були ті старі політв'язні, що стали тими зернинами, навколо

яких розширювалася організація. З грудня 88-го вже такі бурхливі були підготовки до цього, зокрема на Львівщині. Тут ще треба сказати таку річ: після тих мітингів, які стали у Львові масовим явищем, якраз влада пішла на політичну провокацію, заарештувавши Івана Макара. Сміливі у нього такі виступи були, вони цього дуже боялися. Відразу ми кинулися захищати його, бо це була проба сил: хто кого. Проти нього звинувачення висувалися досить серйозні, вони хотіли його заховати в тюрму.

С. І посадили?

Х. Його посадили і він до суду три місяці сидів, а мала бути стаття до трьох років. І ми кинули все на захист Івана Макара, бо якби їм вдалася розправа над Іваном Макарем, це був би удар по всьому рухові громадсько-політичному, який щойно зароджувався. Ви знаєте, як ми виходили на міжнародну арену і організацію мітингів, і навіть на жовтневу так звану демонстрацію, присвячену комуністичній більшовицькій революції. Ми вийшли з дружиною в Червонограді, і це зробили досить конспіративно, щоб донести плакат, і влилися в ту демонстрацію з плакатом "Свободу Івану Макару". Нам вдалося метрів 100 пронести, майже до самої трибуни, потім, правда, відняла його міліція. Це було 7 листопада. Потім пішла активна підготовка до десятого грудня.

С. А мітинги завмерли, була міліція, розганяли псами...

Х. Мітинги все-таки не завмерли.

С. Бо деякі кажуть, що завмерли, що перестрашили людей.

Х. Кого перестрашили, кого ні, але все-таки вони йшли, не було закону, не було указу до 28 липня 88 року. А хвиля мітингів почала наростати, вони не могли розправлятися, і був прийнятий такий жандармський указ, який суперечить і конституції, і міжнародним правовим актам, і загальній Декларації прав людини.

С. Який це був час?

Х. 28 липня 88 року було. "Про правила проведення мітингів, демонстрацій, вуличних процесій". І, звичайно, на заявки влада відмовляла майже стопроцентно. Але виникали мітинги. Наприклад, ще до прийняття цього указу вже був назначений мітинг на 4 серпня 88 року у Львові. Це був перший погром. Біля університету вони почали бити і собак нацьковували на людей. Потім ішла масова підготовка до мітингу 10 грудня. Влада знала, що я активно займаюся, що я є одним з організаторів мітингу у Львові 10 грудня, і 3 грудня проти мене сфабрикували звинувачення і заарештували, адміністративний арешт на 15 діб. Потім після нового року розпочалася передвиборча кампанія, мене спробува-

ли висунути, я написав передвиборчу програму до виборів народних депутатів СРСР.

С. Як вдалася та кампанія захисту Української Греко-Католицької Церкви?

Х. У 88-му році організовувалися урочисті богослужіння, присвячені якраз тисячоліттю. Я пам'ятаю одне з перших святкувань було в Біличах, на Самбірщині, прямо в лісі, бо там була чудотворна капличка. Потім було в Зарваниці велике святкування, мабуть, тисяч тридцять зібралося, а то й більше.

С. Коли то було?

Х. У 88-му році це було, мабуть 25 червня, якщо не помиляюся. Я теж там виступав, за що був оштрафований пізніше. Тих святкувань було багато, в різних місцях. Але в Зарваниці то було таке величаве. Це вже виходили відкрито, церква виходила з катакомб і щораз більше про себе заявляла.

С. А отаких більших виступів, як зарваницький, не було. Чи були?

Х. Бачте, мітингів було багато, вони були різні, по різних місцях. Найбільш масовий в Зарваниці. А потім початок січня 89-го року.

С. Підготовка на вибори.

Х. Так, всесоюзні вибори, і це перші вибори планувалися. У мене попросили згоди висунути мою кандидатуру. Тоді ще все-таки не стільки активізоване було населення, висунутись десь на підприємстві можливості не було. Але ми створили ініціативну групу для проведення виборів по місцю проживання, бо це передбачалося законом. Спроба висунення коштувала мені знов 15 діб.

С. На якій базі вас заарештували?

Х. За організацію несанкціонованого зборища. Потім була бурхлива весна, у Львові відбувалися передвиборчі мітинги, які були спровоковані тим, що не захотіли зареєструвати Івана Драча. І у Львові цілий тиждень, якраз великодній тиждень, проходили мітинги. Потім важливий був мітинг екологічний 29 квітня 89-го року. Він був знаменитий тим, що вперше на такому великому мітингу десь було не менше 30 тисяч, було три українських жовто-блакитних прапори. Тобто з цього мітингу починається де-факто використання українського прапора. Мені довелося на цьому мітингу виступати, я зупинився на екологічній характеристиці, на причинах політичного характеру, сказав, що причина в тому, що ми є безправною колонією, і розглянув шляхи виходу з тої екологічної катастрофи. Я сказав, що без незалежної української держави екологічну проблему неможливо вирішити. Імперський уряд не бажає покращити стано-

вище, полегшити страждання тих людей, які попали під дію тої чорнобильської катастрофи, оскільки нібито у нього немає грошей. Але натомість гроші знаходяться для фінансування маріонетки в Кабулі і терориста Фіделя Кастро. Який шлях побудови в нас держави? Це активізація громадськості, політична боротьба. Але для цього потрібно більш активно виступати. Для того, щоб ми мали успіх на виборах, замало, щоб приходили 20 тисяч, 30 тисяч, треба, щоб приходило 200-300 тисяч. І закінчив таким гаслом "Хай живе незалежна українська демократична держава". За цей виступ мене викликали в прокуратуру, просто попереджали, тим більше, що я вже неодноразово притягався до адміністративної відповідальності. Арешти були по 15 діб, і вже не пам'ятаю скільки штрафів. Мене попередили, що притягнуть до кримінальної відповідальності, застосують статтю 11, а це переслідування за політичні погляди фактично, порушення громадського порядку, заклик до політичної непокори. Я вже всіх формулювань не пам'ятаю, кара досить сувора була, тим більше ми колишні політв'язні, нереабілітовані, то це нам грозило досить серйозно. Причому цю статтю 11, коли вона ще не була ухвалена Верховною Радою, начальник міліції мені показав, він вклеїв у Кримінальний кодекс ту статтю, ще не прийняту. Я заявив, що я проти тої статті, не признаю її, що мої вчинки підганяли під ту статтю, і я її не сприймаю. І мало того, що я не буду підпорядковуватися, я буду проводити агітацію і докладати всіх зусиль, щоб вона не була прийнята. Закінчилося тим, що оштрафували мене на тисячу карбованців. Це було 5 травня 89-го року, і мене було поставлено під адміністративний нагляд, тобто фактично домашній арешт, я не мав права появлятися ні в центрі міста, ні покидати Червоноград. Мені оголосили постанову, що я на 10 місяців підлягаю адміністративному нагляду, тобто я не мав права покидати взагалі квартиру з 9 год. вечора до 7 год. ранку. Я не мав права появлятися на центральній площі міста Червонограда, я не мав права появлятися у селищах Гірники і Соснівка, я не мав права виїжджати з Червонограда без дозволу міліції, і я повинен був по понеділках відмічатися в міліції. Я заявив начальнику міліції міста Червоноград підполковнику Полякову, що я не збираюся ні одного дня жоден пункт виконувати. Три порушення оцього нагляду давали право порушити кримінальну справу. Я сказав, що їм всього треба буде три дні, щоб таку справу порушити, бо я не збираюся ту постанову виконувати. І тут же вночі я поїхав до Києва, і через два дні якраз у Биківні, у горезвісній Биківні, де закатовано сотні тисяч жертв НКВД, я виступив на мітингу. Будучи під тим наглядом, це було злісне порушення. Людей, мабуть, тисяч 5 було тоді. Мене викликали в суд, я вже не з'являвся, сказав, що я не буду з'являтися. Більше того, буду чинити фізичний опір, якщо за мною приїдуть, що тільки силою мене можуть доставити. Кілька днів ходили за мною, потім приїхали в поліклініку забирати, я працював в поліклінці, було 13 травня. Я сказав, що я не підпорядковуюсь, і заступник начальника міліції, який приїхав за мною, вийшов з себе, почав мене ображати: "Ах ти бандіт, прєступнік, нєгодяй, сволочь". І то щось треба було сказати у відповідь, там люди хотіли накинутись на нього, я спинив, кажу: "Не треба, цього робити не слід", спитав, чи всі чули. І я плюнув йому в обличчя, кажучи що це єдиний

засіб, яким я можу захистити свою честь після такого брутального хамства. Мені нічого не залишалося, як втекти. Вони не знали, що я втечу. Вони чекали, що коли я буду виходити з поліклініки, мене схоплять, заступник начальника міліції погрожував "Ми тєбє рьобра посчітаєм...". Я вирішив, що це вони виконають, і втік, переховувався три дні і сказав дружині, що не збираюсь бути на нелегальному становищі, це мене не влаштовує. І не влаштовує, щоб мене взагалі-то там тримали в КПЗ весь час. А тим більше це було напередодні відкриття першого з'їзду народних депутатів СРСР. Я вирішив їхати до Москви. Приїхав до Москви, там якраз ще була група наших єпископів, що приїхали на прийом у Президію Верховної Ради СРСР, щоб добиватися права на легалізацію, зустрілись ми там з ними ...

С. Коли це було?

Х. Це було в травні 89-го року. І я вирішив, що треба влаштувати акцію протесту, ланцюгову голодівку організувати в Москві. Чому саме в Москві? Тому що це є імперський центр, туристи там проходять. Буде з'їзд народних депутатів, це приверне увагу міжнародної громадськості до з'їзду, і щоб ми на цілий світ заявили про нашу проблему, проблему Української Греко-Католицької Церкви. Але ще до цього там проходила конференція під гаслом "Свобода пересування для всіх". Мені вдалося там виступити на тій конференції, я там коротенько нарисував ситуацію на Україні і виступив на захист кримських татар. Оскільки це тематика така була, і малося на увазі індивідуальне пересування, а тут цілому народу не дозволяли, я виступив на захист кримських татар – це викликало резонанс. Телефоную додому. Дружина каже, що вже розклеїли оголошення, що за мною вже оголошено всесоюзний розшук, ніби я переховуюся. То я продиктував заяву на ім'я начальника міліції міста Червоноград полковника Полякова, де подав свою адресу, телефон і т. д., щоб показати, що я не збираюсь перебувати на нелегальному становищі. Я вирішив організовувати акцію протесту. І по телефону через активістів УКЦ зв'язався і закликав, щоб люди їхали. Перша група приїхала, і вирішили ми проводити це на Арбаті, в самому центрі Москви. Вперше розпочалася голодівка о 3 годині 21 травня 89-го року. О третій годині ми вийшли з плакатами, вимагаючи реабілітацію, легалізацію Української Греко-Католицької Церкви, ну і так далі. Цілий ряд гасел. Тут вже приїхала з понеділка наша група з Червонограда, і потім вже така ротація йшла, та вахта йшла постійно, півроку воно тривало. Підготовили ми, ви знаєте, цілий ряд документів на ім'я з'їзду народних депутатів, звернення до Паризької конференції і звернення до канцлера Коля, бо ви знаєте, тоді Горбачов з візитом їхав. Потім звернення до президента Франції Міттерана теж було відправлено через французське посольство, люб'язно відкликнулись французькі дипломати на це, відправили дипломатичною поштою. Дійсно, президент Франції ставив це питання перед Горбачовим, потім дипломати говорили, що Горбачов на це не дав жодної відповіді, промовчав.

С. Ви там цілий час були?

Х. Так, півроку. Голодівка, вахта тягнулася півроку, я був трошки менше ніж півроку. Постійно я був три місяці, а потів вже з перервами, бо їздив в Україну, потім назад в Москву, тобто непостійно.

С. Не арештували?

Х. Ні, хоч приїжджали, погрожували, але не забрали, боялися. 27 серпня був великий мітинг, присвячений релігійній тематиці, я там теж виступав. Ну, і потім восени пішла підготовка до прийняття закону про вибори, широку кампанію розгорнули, бо закон передбачався дуже реакційний...

С. Але ще до того інцидент 1 жовтня ...

Х. До 1 жовтня ще 17 вересня був грандіозний похід ...

С. Як організували?

Х. Ну як, через актив, заклики до людей, греко-католиків і т.д.

С. Хто то організував? УГС ?

Х. УГС і комітет захисту УГКЦ. Це був грандіозний похід. Ви бачили, знімалося багато, багато було журналістів, кореспондентів, закордонних також. Моя донька Соломійка в цій хаті давала інтерв'ю якраз напередодні 16 вересня, CBS. Зрозуміло, що влада бачила таку сильну активність і думала, як же все-таки нанести удар, викликати страх, і вони готували провокацію 1 жовтня. За три дні до 1 жовтня до Львова були скликані загони міліції з усіх районів і навіть з інших областей. Тобто вони готувалися досить організовано, і 1 жовтня цей погром відбувся. 1 жовтня якраз ми були в Києві, в нас було засідання виконавчого комітету УГС, і тільки приїхали, ми відразу влаштували мітинг і закликали до двогодинного страйку протесту, 2 жовтня, 3 жовтня, власне.

С. Скільки людей там було на мітингу?

Х. Тисячі дві.... Закликали до двогодинного страйку третього числа, але як його організувати? Ми закликали всіх людей, хто кого знає, попередити сусідів, знайомих, по телефону.

С. Так, дві тисячі людей змогли щось зробити.

Х. Так. І у Львові це вже був відчутний страйк двогодинний. Перший страйк. А 4 числа був організований страйковий комітет. Мою кандидитуру одну з

перших запропонували, щоб обрати головою, я не захотів. Така була тактика, головою обрали Фурмана, я перший заступник. Преса зустріла надзвичайно агресивно створення цього страйкового комітету, атаки в пресі пішли страшні, використовували деструктивні сили в Русі, які теж

атакували страйковий комітет. Але 27 жовтня нам вдалося організувати вже серйозний одноденний страйк. У Львові страйкували десь біля 40 підприємств, іще по районах страйкували, причому організований він був теж швидко, один день на підготовку. Тобто ми показали, що ми є сила, яка може підняти людей на організований такий спротив, розумієте?

С. Двогодинний страйк підняв більше ніж 40 підприємств?

Х. Так, але ж то двогодинний, то більш символічно так, знаєте.

С. А як влада відповіла на цей страйк?

Х. Вони фактично ніяк не відповіли на цей страйк. Вони сказали, що там комісія є. Та комісія фактично нічого не зробила. Але вже після страйку 27 числа приїхала комісія з депутатів Верховної Ради, яка зробила висновок, що не співпадав з тими висновками, які робило МВД і прокуратура, бо вони звинувачували нас у провокації.

С. А я чув, що Рада Руху була проти страйку 27?

Х. Рада Руху була проти і робила все, щоб його не було. Після того ми заявили, що Львівський страйковий комітет не визнає указу про мітинги і демонстрації і буде сам санкціонувати свої мітинги і проводити тоді, коли вважатиме за потрібне. І після того ми давали такі заявки, в яких просто інформували про ці мітинги. І ми проводили свої мітинги тільки біля Університету імені Івана Франка, принципово на тому місці, де був перший мітинг у Львові. Вони там не давали, не санкціонували мітинг, вони хотіли десь біля стадіону і так дальше, тобто вони хотіли десь винести той мітинг дальше від людей. І ми провели цілий ряд, серії мітингів ...

С. Великих? Скільки там людей було?

Х. Було і по 30 тисяч, і по 10, і по 50. Різне було. Наприклад, 30 жовтня був мітинг, де ми підбивали підсумки розслідування громадської комісії по першому жовтня. Потім були організовані мітинги по обговоренню проекту закону про вибори, і почалася підготовка до виборів, до висування кандидатів. Ми проводили мітинги, причому Львівський страйковий комітет прийняв резолюцію відразу ж, як тільки було оголошено, що 4 грудня почнеться висування кандидатів. Ми до цього заздалегідь підготували резолюції, в якій попередили владу, що якщо будуть спроби перешкодити висуванню кандидатів, Львівський

страйковий комітет вдасться до рішучих протестів, аж до політичного страйку. Всі документи в усі урядові інстанції в Київ вислали і в низку партійних організацій, попередили. Відповіді не було, але ми ставили їх до відома, що так не пройде. Такі рішучі виступи і попередження спричинили до того, що у нас при висуненні кандидатів не було особливих труднощів. Вони змушені були змиритися, чого не було в інших областях.

С. Як Рада Руху відгукнулась вашому явному успіху і після 27 жовтня, і після страйку?

Х. Рада Руху, я би сказав не вся Рада, частина крайової Ради Руху, особливо президія, негативно відгукувалися. Вони казали, що ми ідемо на конфронтацію, можемо спровокувати військовий стан і так дальше. Вони завжди повторювали цю пропагандистську офіційну версію, що якщо будуть такі екстремістські виступи, то це може спричинити військовий стан.

С. А ви не вірили?

Х. Ми знали, що це абсурд, і тільки таким шляхом можна досягти успіху на виборах.

По-перше, не було жодних підстав для військового стану У нас мітинги проходили досить дисципліновано, організовано, не так просто ввести військовий стан. У нас ніхто нікому на ногу не наступив, не те що були якісь порушення громадського порядку. До речі, після цього і міліція вже примирилася, і почали якось так м'якнути вже, нас розуміти і – рахуватися. Наприклад, на сторінках преси вже перестали вживати лайливі образливі вислови, вже рахувалися зі словами. Ми заставили поважати нас, ми їх примусили до цього. Потім були висування кандидатів, реєстрація. Перед реєстрацією Львівський страйковий комітет виступив з заявою, що якщо хоч один кандидат з демократичного блоку не буде зареєстрований, то ми знову організуємо протест, аж до політичного страйку, і реєстрація, як правило, пройшла успішно.

С. Коли то було?

Х. То було в січні. Навіть такий випадок був, що в Сокалі спочатку спробували не зареєструвати Ярослава Кендзьора, члена УГС, який став народним депутатом. І коли там пригрозили, що, мовляв, ми звернемося до Львівського страйкового комітету, на другий день окружна виборча комісія зробила перерву і на другий день на засіданні зареєструвала його, потім на виборах він уже став депутатом. Я вибрав собі індустріальний округ міста Львова. Чому? Я розумів, що проти мене будуть сильні атаки, і я йшов там, де є сильні робітничі колективи: великі підприємства, вся електронна промисловість, конвеєрний завод, заводи "Електрон", їх там ціла низка, "Автонавантажувач". Тобто такий робітничий клас організований, де вже були страйкоми. І вони, звичайно, розуміли, що якщо мене там не зареєструвати, то де-де, а там страйк можливий, тим

більше якщо йде заступник голови страйкому. Вони знали, що я всі документи підготовив і просто не посміли.

С. А в Червонограді Ви реєструвались також?

Х. В Червонограді також. Всього мене висунуло 18 підприємств.
Так, 18 підприємств, великі заводи. 8 в Червонограді, 8 у Львові.

С. То ви могли і там, і там реєструватись?

Х. Я міг і там, і там. І в Червонограді у мене абсолютно ніяких проблем не було, але я вибрав Львів для того, щоб брати якнайактивнішу участь у передвиборчій кампанії саме у місті Львові.

С. А хто були ваші рухівські опоненти в Червонограді?

Х. Там не було в мене опонентів. Чому? Тому що я не реєструвався. Там було від нас висунуто 2 кандидати, представник ТУМу був, Богдан Козярський...
Там у нас непорозумінь не було, тим більше, що я сказав, що я там реєструватись не буду. А чому я висувався від багатьох підприємств у Червонограді? Я вам поясню. Щоб не дати змогу партапарату висунутись на підприємствах. На 4 шахтах і на 4 найбільших підприємствах Червонограду.

С. І мали тільки одного кандидата висувати? На Верховну Раду?

Х. Так. Тоді ми їх вибили фактично з трудових колективів.

С. А вони могли балотуватись інакше?

Х. Могли, але це зовсім не те. Одна справа, коли висуває завод, а інша справа – десь на бюро, на конференції партійній.

С. І вони висунули своїх кандидатів?

Х. Ну, наприклад, перший секретар міськкому партії висунув себе в школі-інтернаті.

С. А в Червонограді хто вирішив стати? Хто ішов з партії?

Х. Та там було кілька кандидатур.

С. Але вони були з комуністичної партії, з апарату?

Х. Так. Правда, по Червонограду я залишився в одному з округів Львівської

обласної ради, тому що я депутат Львівської обласної ради і Верховної Ради. Ну, от чому так висувалися? Звичайно, ми ж перед тим не розраховували на такий успіх. Завжди як? Привикли розраховувати на найгірше, а вийшло так, що пройшов і там, і там, ну і одночасно брав участь у виборчій кампанії і в Червонограді, але основна увага – це, звичайно, був Львів. Тут і виступи на підприємствах, і в вузах, і на мітингах боротьба йшла шалена, надзвичайно напружена. Я ніколи не забуду 27 лютого. Коли в сквері на Левандіївці дві години проливний дощ лив, я промок до нитки, а люди стояли. Це мене настільки вразило, я ніколи не забуду.

С. Скільки людей?

Х. Кілька сот людей під проливним дощем, постійно лив дощ. І люди стояли, люди слухали, люди задавали питання. З таким народом! Люди хотіли знати. Бо звичайно, боротись було важко, в них було все, засоби масової інформації, а в нас того не було, а в нас що? Я всього-на-всього 500 листівок із своїми програмами і виступами надрукував. По закону окружна виборча комісія забезпечує певний тираж виборчих листівок, але я відмовився, бо вони там порушували той текст, який я подавав.

С.Чому УГС перемінилася в партію?

Х. Фактично Українська Гельсінська спілка виконувала вже роль партії, і назва, і спілка, знаєте, не відповідала всім вимогам. Це трошечки могло дезорієнтирувати, це відставало від тих політичних процесів, які йшли, і від тої ролі, яку фактично УГС виконувала вже як політична організація з чітко проголошеними програмними принципами.

С. А на наступних виборах що ви думаєте робити? Як висувати кандидатів, щоб забезпечити демократичний фронт... ?

Х. Я сподіваюсь, що на вибори не прийдеться нам чекати 5 років. Я не вірю в те, що ця Верховна Рада проіснує 5 років. Я не допускаю цього. А коли будуть вибори, я не знаю. Чи механізми, чи склад Верховної Ради буде змінено шляхом відкликання, чи, можливо, розпуску Верховної Ради, не знаю – це вже саме життя підкаже. Але факт є, що цей склад мусить бути змінений, враховуючи ті процеси політизації, які швидко відбуваються в суспільності, на Україні. Власне кажучи, вони дозволяють робити такі висновки...

С. А як забезпечити демократичному фронту перемогу без тої компетиції між демократичними кандидатами?...

Х. Я вам хочу сказати, що як би там не було, але це не такий вже і великий термін після з'їзду, на якому була утворена Українська республіканська партія.

Це засвідчує велику зацікавленість до УРП, велику зацікавленість різних кіл суспільності, зокрема інтелігенції. Люди до нас ідуть. І будуть іти. І якщо ми заторкнемо проблему партії, то я тут трошки хотів би зупинитися як заступник, який відає і кадровими питаннями. Я не відстоюю точку зору деяких наших партійців про те, що партія повинна бути масовою. Я не бачу доцільності перетворення її у масову, я виступаю за якісний ріст партії. Впливу вона буде домагатися не кількістю своїх членів, а якістю і поставленою активною роботою серед населення, особливо серед трудових колективів. Особливо.

С. Чи Чорновіл має стосунки з вами?

Х. Ні. В нього є своєрідна позиція. Тим більше, що тепер він зайняв посаду голови Львівської обласної ради, і вони прийняли таку рекомендацію: не рекомендувати керівництву ради знаходитись у будь якій партії. Чорновіл сказав так "Якщо я перестану бути головою, тоді звичайно...". Хоча він не сказав так точно, він дещо виступив з

критикою статуту нашої партії, я з ним не погоджуюсь. Він вважає, що цей статут може занадто суворий... Я вважаю, що дисципліна в партії повинна бути, ми живемо ще поки що в недемократичній країні, не в правовій державі. І якщо відкрити широко двері доступу будь-кому в партію, то я прекрасно розумію ту страшну небезпеку, яка може бути в такому випадку. Апарат партійний, КГБ розуміють, що в такій фронтальній атаці вони вже не зможуть перемогти Українську республіканську партію, не зможуть їй перешкодити розвиватися, і, безперечно, вони досить серйозно відносяться, рахують нас як серйозну силу.

Михайло Саварин
(Едмонтон)

ІНТЕРВ'Ю З ЧЛЕНАМИ СТУДЕНТСЬКОГО БРАТСТВА
(Літо 1990)

Інтерв'ю 1

Михайло Саварин: Ми говорили про організацію Студентського братства як такої конфедерації братств. Коли ті клітини, чи ті філії зачалися перед тою конфедерацією, тобто які дати їх започаткування?

Студент 1: Перше було в університеті...

М.: На україністиці?

С. Так, потім було утворено в політехнічному, і практично всі нові люди, які приходили, організовувалися навколо тих двох громад, навіть якщо вони вчилися у медичному інституті чи в зооветеринарному.

М. Хто були головуючі там, хто були засновники цих двох громад?

С. Там ще не було такого конкретного головуючого, була ініціативна група.

М. Вони конкретні акції не проводили?

С. Ще ні, але були організовані страйки, коли йшли мітинги за Драча.

М. Тобто до створення самого Студентського братства як конфедерації цих різних студентських громад вони робили свої конкретні акції. Які вони були, які ви пригадуєте?

С. Можливо, на журналістиці вони почали з самого початку з військової кафедри. Це тоді не набуло такого розголосу, хоча були зібрані підписи і надіслані в Міністерство освіти до Москви, але з того нічого не вийшло, бо у нас ще були замалі сили. Після того братство працювало у дискусійному клубі, де обговорювалися проблеми утворення Народного фронту України на зразок прибалтійських. Тоді ще Народного руху не було.

М. То було у вісімдесят восьмому році?

С. Так. І практично то була група аматорів, які збиралися і обговорювали свої питання, то ще не була правдива організація. Вони займалися видавництвом часопису "Віко", журналісти разом з філологами.

М. Як ви назвали?

С. Часопис "Віко". Два примірники, перший і другий, є в Інституті українських студій в Альберті. Перший привіз Скрипник, і другий привезли ми. Зараз вийшов вже шостий номер.

М. Шостий номер? То він ще існує, "Віко", і то видає хто?

С. Студентське братство, міське.

М. Міське. Чиє якісь інші органи Студентського братства?

С. Є. Відбулася конференція, збори ініціативних громад у кожному інституті, які спочатку працювали спільно, а після того ми утворили автономну організацію. Тобто ті ініціативні громади після конференції повинні були утворити організації студентського братства у себе в інститутах.

М. Чи є орган, тобто журнал якийсь?

С. Так, є журнал "Братство".

М. Називається "Братство". З самого початку виясніть, які різні журнали були голосом студентського братства? Ви сказали, спочатку був "Віко".

С. Так, був часопис "Віко".

М. То є шість чисел. Так?

С. Так. Сім. Я думаю, що більше є, десь вісім.

М. Вони далі претендують, що вони є голосом Студентського братства?

С. Вони далі видаються як видання Студентського братства Львова. Крім часопису "Віко", видавали журналісти ще свою стінну газету. То були стінні газети Товариства української мови. Потім вийшла перша газета міського братства.

М. Коли?

С. Перший номер з'явився восени 1989 року, в листопаді.

М. Добре, і скільки то чисел є?

С. Зараз вже вийшло вісім.

М. Вісім? І сім “Віко”?

С. Про “Віко” я навіть не знаю, зараз вони вже може нові приготували.

М. Цікаво знати, чому і ті, і ті продовжуються, тобто паралельні до того самого Студентського братства Львова?

С. Бо взагалі працюють одні і ті самі люди. Тільки “Братство” – то є газета, а “Віко” – то є часопис.

М. А, розумію, більшого формату.

С. Більшого формату, 180-200 сторінок. А випускають практично ті самі люди.

М. Тобто, фактично в братстві є політичні позиції вияснені. А “Віко” то що? Якщо 180 сторінок, то не є все політика. Що то є?

С. Ми друкуємо студентську поезію, яка до цих пір не виходила, Стуса, Калинця, Миколу Руденка.

М. Тобто такий літературний часопис?

С. Так, літературний, праці Костомарова, праці про студентський рух на Галичині, праці з історії, з літератури, з мистецтва, такий культурно-мистецький часопис.

М. А вже “Братство” – то вже є більш про політику братства?

С. То така незалежна львівська газета, вони практично всі політизовані.

М. Але самого братства?

С. Так.
М. То є два основні органи, нема більше.

С. Ні, є, ще зараз виходить газета “Грюндік”, незалежна газета при Студентському братстві політехніки, буде виходити зараз нова газета університетського братства.

М. А “Грюндік”, то скільки вже є чисел?

С. Там вийшло чотири числа, здається.

М. Хто видає її, як вона різниться від, скажімо, “Братства”?

С. Це більш гумористична і сатирична газета, там вони дають трохи інформації про свою діяльність. А решта то політична сатира, карикатури, анекдоти.

М. Ще одно, скажімо, є “Нова доба”, є також “Лев”, є різні інші організації Як ставиться Студентське братство до “Лева”?

С. Позитивно, ми з самого початку співпрацювали з ними.

М. Як різняться, може так сказати?

С. “Товариство Лева” – то громадська організація, яка займається в більшості етнографією, а Студентське братство – то є громадсько-політична організація, яка займається більше студентськими питаннями.

М. А як ставиться братство до “Спадщини”?

С. Також позитивно, ми співпрацюємо майже з усіма організаціями, що є у Львові.

М. А “Спадщина” як різниться від вас, від “Лева”?

С. Спадщина спочатку утворилася як осередок, це була внутрішня структура “Товариства Лева”, вона тільки недавно вийшла як окрема організація зі своїм статутом. Не тому, що там був розкол, а тому що так легше було працювати. Вона просто займається конкретною роботою.

М. А “Лев”?

С. “Лев” також, але “Лев” має ширшу ділянку своєї роботи. Це і організація свят, і фольклор, і походи, і захист навколишнього середовища, і всілякі заходи. Вони мають дуже багато такої роботи, а ці займаються не те що конкретною роботою, у них вужча ділянка роботи.

М. Яка їхня ділянка?

С. В основному це відновлення історичної пам’яті народу, сама назва організації “Спадщина” свідчить про це. Це робота серед своїх членів і робота

з населенням, донесення інформації про Українських січових стрільців, про Українську повстанську армію.

М. Скільки є перехресть, тобто люди і в братстві, і в "Леві", і в "Спадщині"? Чи є такі перехрестя?

С. Є такі перехрестя.

М. Тобто люди і в одній, і в другій, і в третій?

С. Так.

М. А крім комсомольської, яка ще сильна?

С. Вона практично не працює.

М. Ще які є?

С. Є Спілка незалежної української молоді, яка є чисто політичною організацією.

М. Чисто політичною в якому сенсі?

С. Щоб вам було легше зрозуміти, це організація на зразок Союзу української молоді, який діє на еміграції. Вони взяли статут і визнали, що коли організовувалася спілка, то саму структуру організації, її завдання вони взяли з СУМ.

М. Коли вони заснувалися?

С. Влітку 1989 року.

М. І їхні органи?

С. СНУМ

М. Називається СНУМ? І є ще якісь, які ми оминули, організації молоді?

С. В університеті є секція молодих істориків і секція молодих економістів, існують студентські наукові гуртки. Є Пласт.

М. Коли він організувався? Не організувався, а відродився?

С. Є кілька етапів відродження. Перший пластовий табір був улітку цього року.

М. А минулого року?

С. 1989 року його розігнали. Потім був створений Пласт "Товариства Лева" за ініціативи академіка Юхновського. Створення Пласту як організації вишколу, щоб перед тим вони пройшли якусь школу. Були організовані лекції, зібралося 20-30 чоловік, і Пласт був зареєстрований. Недавно вони мали похід у Карпати. Зараз буде видаватися незалежна газета при Студентському братстві університету, і вже вийшла перша така гумористична газета студентського братства фізичного факультету – називається "Фарбований лис". Ми зробили її на зразок "Лиса Микити", що видається Едуардом Козаком в Детройті. Про стосунки Студентського братства і Руху я би сказав, що вони дуже тісні, особливо між Студентським братством у вузах і координаційною радою Руху в вузах. То є фактично організації, які працюють паралельно і спільно, тільки вони працюють більше серед викладачів, а ми студентська організація. Хоча є багато студентів, які створюють осередки Руху саме студентські і не належать до Студентського братства.

М. Чи це не є розпорошення студентських сил чи взагалі сил молоді?

С. Я би не сказав, що наявність багатьох організацій, членів багатьох організацій, "Лева", Руху, СНУМу, Пласту, Братства, Товариства української мови, є розпорошенням сил. Усі ці організації співпрацюють разом для одної спільної мети. І навіть може є така в деякій мірі здорова конкуренція. То тільки допомагає співпраці і роботі. То було би зле, якби була тільки якась одна організація. Ми вже раз таке мали.

М. Добре, є ще щось?

С. Один із принципів, який був записаний в перші рядки нашого статуту, це виховання нового покоління української інтелігенції. Ми спочатку вдарилися в політику і тільки зараз починаємо підходити до того рівня, щоб упроваджувати цей пункт програми в наші дії.

Інтерв'ю 2

Студент 2. В той самий момент, коли ми підписувалися за державність української мови, наскільки я пам'ятаю, проходили збори студентів на підтримку цієї акції. Всі ми були на імпрезі в гуртожитку. Ми сиділи на задній лаві. І сидить патронат наш, декан Макарчук, декан філологічного, ще хтось з профкому, ще хтось. І обговорення цього питання виливається у те, що державна мова непотрібна. Ленін казав, що державної мови не треба, і взагалі треба впливати на свідомість людей, які мають розуміти потребу мови, і тільки коли вони зрозуміють, вони будуть її вживати. Ці розмови тривали півгодини, потім мені десь слово надали, я запелював до двох деканів, сказав, що державна мова необхідна, перерахував позиції, по яких вона може бути. Другий декан десь там

сказав, що я говорив щось страшне, ну, не страшне, а не дуже поміркване. Але зараз це все сприймається як належне, рік уже ні в кого це не викликає сумніву, але тоді нас було тільки четверо.

Я особисто задавав питання, як мав розмову з Макарчуком, чому на історичному факультеті вивчаємо історію України лише два з половиною роки, в той час коли історію, так звану історію СРСР, вивчаємо протягом п'яти років. Він сказав, що така програма. Але я пояснював, що ми вивчаємо не історію СРСР, бо історія СРСР почалася з 1922 року, ми вивчаємо історію Росії. А для чого нам, українцям, які навчаються у Львові, вивчати історію Росії? Перш за все ми повинні вивчити історію України. І в той час, коли з історії СРСР (скажемо так званої "історії Росії") ми складаємо чотири іспити, кожного року складаємо іспит, з історії України лише один іспит. Лише один раз перевіряємо свої знання з історії України. В той час коли з історії Росії ми складаємо чотири рази і провіряємо свої знання. В той час декан був трохи шокований, здивований, чому так стається, але він сказав, що то не є компетенція деканату, то є компетенція вищих органів. І через те ми на цьому рівні студентському почали задумуватися над тим, чи не потрібно нам створювати якісь організації, які би могли впливати на адміністрацію вузів, які би могли міняти ті програми. Бо нас цікавить власне питання вивчення історії України, припустимо, питання політології, питання ліквідації марксистсько-ленінської філософії.

...Ми робили якісь практичні акції, на ті акції сходилися люди і уже ішов здвиг. Нам було трошечки легше, ми були молодшими, і нам це імпонувало. То була певна популярність і то теж було певним чинником, здвигом. Але якщо повернутися до Вашого питання, що власне особисто людину двигало, то я думаю, що певний рівень свідомості, який зберігся у багатьох. Я знаю тих людей, це десь внутрішня потреба, наприклад, як тобі щось недобре, мало того, що ти повинен говорити, ти повинен щось зробити.

П. Михайло: Чи можу я коротенько запитати ще одне питання? Моє питання стосується властиво парадоксу, який існує у вашому суспільстві, який я спостерігав ще сьогодні навіть. Все ж таки демократичний блок не виграв вибори. Ще одна річ. Не є дуже вияв відваги, щоб іти і проголосувати секретно за когось з демократичного блоку. То все ж таки не є публічний виступ. Публічного виступу більшість українського народу не виконала. Тобто той страх, той рабський дух, чи як би пояснити ще якось?

То є більше, ніж пасивність. То, що я зауважив сьогодні у пана Вакарчука, депутата Вакарчука, що прийшли і просто (яке слово би їх схарактеризувало?) пригнобленість. Пригноблений нарід приходить і розплакується емоційно, без ніякої льогіки, без ніякого хребта і самоповаги. Приходить і на колінах розплакується перед депутатом "Поможіть мені". Я бачив, як плакали люди перед ним сьогодні. І то рабство існує у більшості цього народу далі. Я хочу кинути це спостереження між вами. Ви такі оптимісти, ви виступаєте публічно, поясніть мені це. Я ще тільки скажу, що ті, що приїжджають в Канаду, далі обстоюють думку, що це є безнадійство, розумієте, безнадійство.

Студент 3: Я, напевно, хочу сказати про те, що спочатку все-таки отой Народний рух (Народний фронт, як він спочатку хотів називатися, як він називався, і збиралися підписи за Народний фронт) – це також є один з етапів, він був запозичений від народів Прибалтики, від тих Прибалтійських рухів. Це був час, коли масово стала ширитися література з Прибалтики. Це були програми Народного фронту, це були їхні різні заклики, особливо те, що стосується Саюдісу. І щось таке почало зароджуватися також і серед українців. Ну, я б не сказав, що це особливо було серед українців, оскільки до них належали такі як Дуднєва, Патрикеєв, Фрідман. Це були перші люди, які фактично загорілися тою ідеєю, і вони створили перший такий осередок, можна сказати, комітет Народного фронту. Та було багато різних людей, але вони вже пробували виробляти якусь програму майбутніх дій, що і як вони будуть робити.

І в основному вони прийняли на себе удар. Це саме ті перші. Потім уже ту ідею підхопили Іван Драч та інші кращі політики, які стояли вище, і та ідея почала розгортатися. Тоді називали і інші різні такі фактори, що Україна дуже мало мала свою державність, що вона знаходиться на такому стику географічному, що український народ ніколи не був паном, але я би про то не хотів би говорити, оскільки таку саму тенденцію можна помітити і в Росії. Та ідея того батюшки-царя, що хтось може зробити за когось, що то сам народ не може того зробити, народ сприймає то тільки чисто візуально. Глибинного якогось процесу, на мою думку, нема. Це можна прослідкувати навіть на масовому захопленні символікою. Можемо спостерігати масове ходіння з прапорами, те, що може народ сприйняти, це якісь танці, пісні, якісь великі культурні імпрези, де можна покричати, можна висловити свою думку і щось сказати.

М. То більш емоційно, ніж фільософічно, ідеологічно. Так, і це відображає рівень тої маси української. А українська інтелігенція – це була б якась трошки біда, якби вона весь час ішла на поводу тієї маси. Ви говорили про те, що, наприклад, в Австралії існує Пласт, і вони раз на місяць ходять до церкви в своїх строях. Це необхідно їм було, щоб зберегти своє українське в тих умовах. Але ми маємо бути тою державою, маємо бути українським центром, який має продукувати щось, який не має діяти тільки на те, щоб себе зберегти. І оте захоплення формою – то є вкрай шкідливо. Велика проблема – це виховання української інтелігенції. Ми дискутуємо, дуже багато наші історики пишуть про те, що стосується нашої історії української. Вона написана в умовах Радянського Союзу, і не висвітлено питання, що стосується української інтелігенції. Чи була вона сформована, чи ні? От наприклад, якщо до того ти говорив про польську інтелігенцію і про ту парламентську діяльність українську, то вже на 30-ті роки кількість українських гімназій і кількість української інтелігенції значно зростає. Потім ті депортації, ті масові репресії і так само еміграція позбавляють український народ тої передової частини, через яку він міг акумулювати вищі ідеї, які приходили б і які поширювалися б серед народу. І то мені здається є один із таких факторів, який відображає сучасний стан. Це дуже важко, тут є багато проблем навіть на рахунок формування української нації. У нас зараз на

Закарпатті існує проблема, що ті русини, які називають себе русинами, фактично є українцями. Розумієте, той процес, який довів до 18-го року, до творення української держави на західноукраїнських землях, він був перерваний, не тільки перевaний, а законсервований. І те, що зараз відбувається, це фактично є продовження, але воно йде дуже форсовано. А формування інтелігенції, тої передової частини, не може йти форсовано.

Студент 4: Я хотіла насамперед додати те, що ми захотіли піти шляхом народів Прибалтики, але при цьому не врахували багатьох аспектів. І зараз ми зупинилися перед таким фактом, що народи Прибалтики, перейшовши рівень національної свідомості, вже ступили на рівень національної дії. А ми ж поки що ідемо по тій сходинці національної свідомості, і перехід до національної дії в нас дуже і дуже сповільнений, просто навіть з'являються зараз побоювання, що ми настільки увійдемо в ту мітингово-ейфорійну хвилю емоцій, власне хвилю свідомості, що нам потім буде важко зробити перехід до якоїсь дуже конкретної дії, і ми якраз зараз стоїмо перед таким питанням.

Студент 5: Щодо того, що ми йдемо по шляху прибалтів, мені видається, що ми не берем з нього. То природний процес розвитку кожної нації тоталітарного режиму. Я не думаю, що вони подібні. Не треба забувати, що ми самі робимо. Це одне. Тепер друге. Щодо генотипу. А згадайте, якби то був український генотип, я сумніваюся, що ті українці, які приїхали навіть по першій, по другій хвилі в Америку чи в Австралію, піднялися би з колін і стали би на той рівень, який вони зараз мають, бо то було генотипово рабство. Рабство є наслідок. Значить, це є вже потім, воно виживається з поколінь, як наживається, так і виживається. Згадайте ту кількість мільйонів жертв, яка впала, вибито було інтелігенцію, мозок, вбито генокод, але він відродиться. І власне такий мій, можливо, оптимізм, але я вірю, це відомо в історії. Шістсот років була Шотландія і відродилася, отже, я думаю, що це буде.

Михайло Саварин
(Едмонтон)

ІНТЕРВ'Ю З ІВАНОМ ГЕЛЕМ
(Літо 1990)

Іван Гель: У селі Зарваниця Тернопільської области, де чудотворна Матір Божа, біля двох з половиною тисяч людей після виходу з підпілля Української Греко-Католицької Церкви відправили Святу Літургію. Це було у 1987 році.

Михайло Саварин: Які перешкоди чинили їм?

Г. Люди ще були страшенно залякані, ще не було ніякої організації, були лише єпископ Василик, отці Микола і Григорій Сімкайло, отець Іван Сеньків, Володимир Вітишин.

С. Були якісь репресії?

Г. Людей розганяла міліція, але найбільше страждали священики, їх штрафували, в тому числі і єпископа Василика. Це була перша по суті така величезна відправа, вони йшли вночі до самої Зарваниці, в лісі молилися цілу ніч і відправляли молебень, а зранку підійшли туди і відправили святу літургію. Там урощище велике, річка поруч, і те місце, де стояла каплиця і де була криничка. Все це було зруйноване. Але люди там помолилися, їх під кінець почали розганяти, але постраждали лише священики, людей тоді не арештували, не штрафували і не судили на 15 діб. То було напередодні офіційного виходу з підпілля, перед серпнем. А офіційний документ з'явився четвертого або шостого серпня.

С. Чи той документ був опублікований де-небудь?

Г. Він був опублікований у "Хроніці Греко-Католицької Церкви", але я не знаю, чи його на заході публікували. Тут він не був опублікований, крім самвидавських матеріалів. До цього документа ще додавалися "Умови виходу Української Греко-Католицької Церкви з підпілля", але то був документ альтернативної форми, і його не приймав ніхто всерйоз, бо розуміли, що такі речі не можна публікувати. Той документ був дуже гострий і рішучий. І коли пожвавився рух, всі ми розуміли, що наближається 1988 рік, тисячоліття хрещення України. І треба було активізувати життя нашої церкви і попробувати чогось досягнути у зв'язку з тисячоліттям. На той час нічого з-за кордону, крім радіо "Свобода", ми не знали і не отримували. Але без сумніву, кожна розумна

людина усвідомлювала важливіть тої дати. Люди почали шукати можливості якось це відсвяткувати. До мене звернулися єпископ Василик, отець Михайло Гаврилів з проханням, щоб я очолив комітет.

С. В той час вже майже два роки існувала ця гласність і перестройка, по союзних газетах ніби щось писалося про цю відлигу, яка мала відбуватися. Чи ви відчули це в сенсі відходу страху, чи ви думали, що будете сидіти за це?

Г. Більшість так думала, але ми почали видавати "Український вісник". Чорновіл в наступному році написав відкритий лист Горбачову. Я вам скажу, де той документ апробовувався. 17 липня у мене день народження, і у 1987 році було п'ятдесятиліття. Приїхав Горинь до мене на село, бо мене не прописували, а я працював пастухом. Приїхав Горинь, приїхав Чорновіл, і ми, сидячи у нашій стодолі, у липні з 16 на 17 читали цей відкритий лист, давали свої коментарі. Чорновіл відразу ж його і правив, коментував, потім ми святкували моє п'ятдесятиліття. Зібралося дуже багато людей, десь напевно зі сто чоловік, все це було у мене на селі. І тоді власне ми з листом ознайомилися, там була навіть згадка про ОУН УПА. Це теж був, так би мовити, пробний камінець, як вони на це будуть реагувати. Той лист спочатку ходив окремим виданням, потім був опублікований в "Українському віснику", і тоді якраз точилися розмови про нашу церкву. І Михайло Горинь, знаючи, що я глибоко віруюча людина з дитинства (Ми з ним сиділи перший термін і дискутували цю тему. Чому дискутували? Бо в таборі були люди, які казали, що нам хоч з самим сатаною, аби лиш збудувати Україну, а я рішуче виступав, що тільки з Господом Богом. Є Бог – є Україна, а не Україна є Богом. Такий мій лозунг, помимо того, що для мене ці поняття майже нерозривні і священні, але Бог є Бог, а Україна є Україна. Я казав, лише з Божою поміччю ми зможемо збудувати нашу державу). І Михайло, знаючи ті дискусії, характер тих дискусій (а дискусії були часом дуже гострі, запальні, бо ми ще тоді були молоді), дуже наполягав, щоб я очолив той комітет. Я дуже впирався, по-перше, не було ніякої перспективи мені перебратися до Львова, мама була дуже хвора, і в той же час я розумів складність цього завдання. А я вже мав насиджене місце, тобто був відповідальним секретарем вісника, ця робота мені подобалася, і я з задоволенням працював. Але ситуація так складалася, що комусь треба було очолити той комітет, і всі ці розмови набрали гостроти, коли Лев Тимофеєв організував міжнародний форум, конференцію з прав людини. І туди на цю конференцію були запрошені Михайло Горинь, Чорновіл і я. Ми розподілили, хто в якій сфері буде виступати. Вийшло так, що мені випала церква, оскільки я був найкращий спеціаліст, хоч, звичайно, не були ми спеціалістами в тій сфері, але церквою я цікавився давно. І якщо ви читали "Грані культури", то ця книжка була написана в 1977 році. Вже тоді я писав про потребу легалізації і відновлення і Української Греко-Католицької Церкви, і відновлення Української автокефальної. Я розумів значення цього. А потім треба було написати статтю про це, то я написав "Українська католицька церква: катакомби і альтернативи". І вперше в цій статті вимагалося скасуван-

ня рішень собору 1946 року і ставилося питання про неправомірність і самого скликання собору, про створення реальних умов, тобто прийняття відповідних нормативних актів для повернення із вимушеного вигнання. Це мала бути моя доповідь, але тоді трьох нас зняли з поїзда під приводом того, що ми веземо начебто наркотики, обшукали і затримали, а поїзд пішов. І тоді я вже їхав як голова Комітету захисту УГКЦ, а ще в листопаді В'ячеслав Чорновіл сказав, що виводить мене з редакції "Українського вісника". Комітет на той час існував в особі отця Григорія Будзинського, отця Михайла Гавриліва, пані Стефи Січко. І мені, звичайно, доводилося його організовувати.

С. Гаврилів тоді ще був в Російській православній?

Г. Ні, Гаврилів давно, з 1978 року в УГКЦ. Він відправив святу літургію, сказав, що він греко-католицький священик І він був підпільним греко-католицьким священиком, став монахом-василіянином, але своєї парохії у нього не було.

С. А де отець Гаврилів зараз?

Г. Зараз він у Римі, а він є настоятелем Гошівського монастиря. Гошівський монастир належить УГКЦ.

С. А де всі семеро єпископів тепер?

Г. Не сім, уже десять єпископів: митрополит Володимир (Стернюк), єпископ Филимон (Курчаба), єпископ Луцький, єпископ Софрон (Дмитерко), його помічник єпископ Василик, єпископ, помічник митрополита Володимира Юліан (Вороновський), єпископ Михайло Сабрига, крім цього, три єпископи на Закарпатті – єпископ Іван (Семедій), єпископ Іван (Маргітич) і єпископ Йосиф Головач.

С. І вони зараз у Римі?

Г. Зараз усі вони поїхали до Риму, крім, здається, Сабриги. Будуть не менше десяти днів, бо Іван Павло II скликає по суті синод українських єпископів.

З моєю статтею "Українська католицька церква: катакомби і перспективи" я їхав до Москви. І мав з нею виступити, це мала бути моя доповідь про стан УГКЦ, але нас зняли з поїзда. Протягом трьох днів, поки йшов конгрес з прав людини, за нами безнастанно стежили, і ходило по два-три кагебісти, які особливо чомусь пильнували мене. Може знаючи мій нестримний характер, відверто ходили і один раз аварію ледь не зробили. Це було у Львові, вони не дали нам поїхати, нас протримали, поки поїзд не пішов, а потім попередили, що якщо ми поїдемо, то ми будем все одно зняті з поїзда під іншим будь-яким приводом. Це було 8 грудня, 9 і 10 стежило КГБ за нами, а 10 грудня я оголо-

сив голодівку, бо це був день прав людини і я постійно намагався виїхати у Москву, аби щось зробити. Ми намагалися втекти на машині, вони намагалися нас утримати в полі зору. І коли ми проскочили і набрали швидкість, кагебісти проскочили на червоне світло, ледь їх не збила машина. І я тоді сказав своїм друзям, що не будемо більше ганятися, бо це може привести до аварії. Це було десь 13-14 грудня. Я припинив голодівку, а потім 15 або 16 відбулося засідання комітету. Ми вирішили, що треба влаштувати прес-конференцію, і передати ці матеріали за кордон. Після цього засідання була надрукована стаття, може у двадцяти примірниках. Стаття ця подобалася людям, і вона вже фігурувала не як моя особиста стаття, а як офіційний документ комітету захисту.

С. Це було десь 20 грудня, їхала делегація в Москву, і 1543 підписи ви привезли.

Г. Це був перший прорив, бо прес-конференція нам вдалася, ми мали десь біля десяти журналістів, журналісти зацікавилися нами. Я не знаю, в якій пресі було повністю опубліковано, але це був по суті перший прорив у Європу. Потім відразу в січні ми привезли ще дві з половиною тисячі підписів, знову була прес-конференція. Все це мало дуже важливе значення для розвитку нашої активності, і ми почали збирати підписи і проводити великі богослужіння.

С. Тоді ви папі вислали також запрошення на міленіум.

Г. Тоді ми вислали запрошення і в той же час звернення до всіх урядів і церков із закликом не призначати офіційні делегації в Москву на святкування тисячоліття хрещення України. Це був лютий-березень 1988 року. Потім навесні приїхав сюди з Канади Орест Рудік і отець Келлегер, після цього приїхали, здається, представники російського посольства і французького посольства – одним словом, зацікавлення нашою церквою росло.

С. Які знов перешкоди чинилися вам у відгук на вихід з підпілля і організацію вашого комітету.

Г. Комітет я реформував і розширював. Увійшов відомий правозахисник Степан Хмара в комітет, увійшов отець Ярослав Лесів, Кобрин був, я запросив отця Зеленюха, згодом пані Олю Горинь. Ми почали видавати журнал "Християнський голос", все це мало колосальний вплив. У першу чергу я почав запрошувати молодих відважних священиків, тоді появилися отець Михайло Волошин, отець Микола Куць, отець Микола Костюк, отець Іван Білик, і ми всюди організовували богослужіння. Нас зупиняли постійно. Посадили Василя Кобрина, а священиків штрафували, особливо Петра Зеленюха постійно штрафували на 50 карбованців за кожну відправу святої літургії, отця Михайла Гавриліва теж переслідували, відбирали книжки. Тоді в КГБ уповноважені в справах релігії, зокрема Решетило і Герц, постійно займалися облавами, на-

скакували на людей, де відправлялася свята літургія, і залякували, вривалися в хату, де молилися, розганяли людей.

С. Я маю інформацію, що у 1987 році були десь 42 такі наруги, включно з тим, що вислали Михайла Гавриліва в Чорнобильську околицю.

Г. Дуже добре, що ви згадали це. За активність отця Михайла Гавриліва призвали на перепідготовку до війська і відправили в Чорнобиль. Він звідтіля написав три листи, я їх передав на "Свободу". Не знаю, чи вони дійшли, але здається, що якийсь один із них був навіть трансльований. Ця інформація передавалася, я дзвонив у Москву, їздив у Москву. Мене постійно цькували, називали, що я інформатор "Свободи", бо в Москві можна було прямо контактувати зі "Свободою", а тут ще було щось неймовірне. І нас цькували в газетах, викликали в КГБ, двічі мене насильно схопили кагебісти, скрутили руки, посадили в машину і відвезли в управління КГБ, де старші офіцери читали мені мораль, шантажували і погрожували, що кожен крок мій зафіксований, що вони знають усі мої виступи, і в найближчий час я буду заарештований і засуджений за антирадянську діяльність. Помимо того ми відчували якось і інтуїтивно, і за допомогою аналізу політичної ситуації, що вони не наважаться нас уже арештовувати і принаймні давати такі жорстокі великі терміни, як вони це робили в 1972 році.

С. Як ви то відчули? Ви все ж таки думали про то?

Г. Економічна ситуація була складною. Ще в 1977 році я писав, що ситуація з економікою ускладнюється. В той же час розвиток науки і техніки, науково-технічний прогрес пішли так далеко, що зараз потрібна уже інтелігентська праця, електроніка, кібернетика, точність створення нових технологічних ліній, на яких працюють роботи. Все це вимагало чіткої організації, тонкощів у роботі, програмування цих електронних роботів. І тому тоталітарний режим вже не в змозі буде арештовувати і проводити тотальні репресії, як він міг собі дозволити в 30-х роках і 40-х, бо примусова кріпацька праця тут їм нічого не дасть. Це перше. Друге, що рівень авторитету совєтської тоталітарної системи був настільки вже низький і настільки вивчений, що вони мусили робити якісь кроки, аби себе чимось виправдати. І Горбачов почав перебудову. Це добре, що в Росії знаходиться такий діяч, який у критичний момент може сказати про це і на повний голос. І це природно, бо це панівна імперська нація. У них з'явився Андрій Сахаров. У нас на такому рівні всі ці речі не проводилися, було багато нас, але на такому високому рівні ніхто не стояв, щоб люди з офіційного кола стали правозахисниками. Такого у нас не було, були спроби "фронди", відомий письменник Олесь Гончар, робив щось і Павличко там, і всі інші. Але це було ледь-ледь помітно, а такої особистості, як Сахаров, Україна не мала. Григоренко – постать не менш яскрава, але він був за кордоном. Там за кордоном був ще і Солженіцин, російський письменник, а тут був Сахаров, і він мав величезний

авторитет. Такий самий чоловік з'явився в тоталітарній системі Горбачов, якому вистачило мужності іти на цю перебудову і проводити реформи.

С. А він почав у 1985 р., вже публікувалися речі того року.

Г. Публікувалися, але то була словесна перебудова, то була по суті демагогія, прощупування ґрунту, моральне розкладання тих сил і насичення інформацією суспільства. Тому якщо в Росії чи Прибалтиці, де менше нації були обезкровлені, це якось швидше прищепилося, то в нас в Україні ці процеси йшли дуже важко. По-перше, що керівництво завжди страшенно реакційне, такі як Щербицький чи Валентина Шевченко, чи кагебісти львівські. І в той же час нація наскільки обезкровлена, що ми дуже важко піднімаємося з колін.

С. Якщо вони вирішили в 1985 році, що будуть рухатися до цієї мети, демократизації і гласності, і якщо це є справді командно-адміністративна система, як ви пояснете, що всі ешелони адміністрації затримували застійну позицію, а самий вершок ніби оголошував щось нове. То є парадокс.

Г. Парадокс, але можливо і не парадокс. У Росії такі речі споконвіків ішли зверху, тільки ленінський переворот по суті був знизу, а згадаймо петровські реформи.

С. Я знаю, але вони ніколи нічого властиво не довели.

Г. І зараз вони ще не довели. Горбачов, який почав перебудову, її по суті зараз гальмує, тому що ті процеси набрали небажаного для нього наслідку, і його звинувачують у цьому.

С. Який наслідок?

Г. Народне відродження, національне відродження, розпад імперії, а для них це найжахливіше.

С. А вони думали, що національне поняття вимерло взагалі через репресії?

Г. Так, я переконаний навіть у тому, і через репресії, і через брежнєвську пропаганду "єдіного совєтського народа". Вони настільки були упоєні і переконані отією своєю демагогією, що по суті стали жертвою цієї демагогії. Вони самі себе переконали в тому, що національне питання – це анахронізм, який не буде існувати.

С. І раптом воно відродилося.

Г. І в тому і вічність національного внутрішнього "я", внутрішнього поклику, ідентичності всіх народів, в тому числі самого російського, бо російська

нетерпимість до інших народів вилилася в пам'яті. Вони екстраполювалися в іншу площину, і то був теж шовінізм, великодержавний шовінізм, але іншого характеру. Те, що проповідував Брежнєв, вилилося в зовсім інше, невизнання взагалі нації, пріоритет російського "я", російської нації над усіма іншими вилилися в пам'ять. Але дуже характерним і показовим є те, що перебудова на околицях поневолених народів почалася не з соціального пробудження, як цього хотів Горбачов, і не з демократизації таких процесів, як, скажімо, права людини, а з відродження національної самосвідомості і прагнення до державності. І ми бачимо це в Прибалтиці, на Закавказзі і в Україні, і ці процеси такі динамічні, що їх не спинити, вони подібні до чуда. Ще рік назад я сидів у тюрмі за організацію богослужіння, а сьогодні я займаю офіційний пост. І це динаміка тих процесів така, і така сама вона на сході. Навіть ті, хто по-російськи ще говорить, питають "Когда же будет самостоятельная Украина?"

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО 5

ПРИВІТАННЯ

ПРИВІТАННЯ ВІД ПОСЛА УКРАЇНИ В КАНАДІ 7
ПРИВІТАННЯ ВІД ПРЕМ'ЄРА АЛЬБЕРТИ
ЕДВАРДА СТЕЛЬМАХА 8

НЕКРОЛОГИ

ВАЛЕРІЯН ДМИТРОВИЧ РЕВУЦЬКИЙ 10
ОЛЕКСАНДЕР МАЛИЦЬКИЙ 12
ЯР СЛАВУТИЧ 14

Петро Саварин
СЛАВУТИЧ – СЛАВА ЕДМОНТОНУ
І УКРАЇНСЬКОЇ ДІЯСПОРИ 15

УКРАЇНСЬКІ МЕЦЕНАТИ

Наталія Кононенко
ПЕТРО І ДОРИС КУЛІ 22

У ВИРІ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ

Іванна Іванівна Макух-Федоркова
КАНАДСЬКА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ 32

Юлія Гладун
УЧАСТЬ УКРАЇНЦІВ У СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ КАНАДИ 39

Богдан Гарасимів
НЕВДАЧА ЧИ НЕЩАСТЯ, АБО ЧОМУ ПРЕМ'ЄР АЛЬБЕРТИ
ЕД СТЕЛЬМАХ ПОДАВ У ВІДСТАВКУ? 46

Зоня Кейван
УКРАЇНСЬКЕ СЕЛИЩЕ ІМ. ШЕПТИЦЬКОГО 55

НАУКА Й ОСВІТА

Оля Миц
РІДНА ШКОЛА – ДОРОГОЦІННИЙ СКАРБ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ 58

Зенон Когут
ВИКОНАННЯ НАШОГО МАНДАТУ: ЗВІТ ДИРЕКТОРА
КАНАДСЬКОГО ІНСТИТУТУ УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ 62

Сергій Ціпко
ІНІЦІАТИВА З ДОСЛІДЖЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ 83

Віталій Шиян
НОВІ ІНІЦІЯТИВИ МЕТОДИЧНОГО ЦЕНТРУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 91

Алла Атаманенко
УКРАЇНСЬКА ІСТОРИЧНА НАУКА В КАНАДІ:
ІНСТИТУЦІЙНА СТРУКТУРА 96

Андрій Нагачевський
ФОЛЬКЛОР УКРАЇНЦІВ КАНАДИ У ДОСЛІДЖЕННЯХ АСПІРАНТІВ
КАНАДСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ 103

Микола Ів. Сорока
АЛЬБЕРТСЬКЕ ТОВАРИСТВО СПРИЯННЯ УКРАЇНСЬКИМ СТУДІЯМ..... 113

Надя Цинцар
АРХІВ ПЛАСТОВОЇ СТАНИЦІ В ЕДМОНТОНІ 120

ПОЧЕСНІ ДОКТОРАТИ АЛЬБЕРТСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Віталій Абліцов
БЕНТЕЖНІ ВАЛЬДШНЕПИ 139

Віталій Абліцов
ІВАН ДЗЮБА: У ПОШУКАХ НАРОДУ 189

РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ

Іван Химка
УКРАЇНСЬКІ ЦЕРКВИ В ПІВНІЧНІЙ АЛЬБЕРТІ
(МІСЦЕВОСТІ ГАЧКИС, МЕННІНҐ, НОРД СТАР) 202

Леонід Коровник
ДЕНЬ МАТЕРІ НА ТЛІ
ІСТОРИЧНО-БІБЛІЙНИХ ДАНИХ 214

Пол Бродовий
У ПОШУКУ ЗНАЧЕННЯ БІБЛІЙНОГО ПРОРОЦТВА 217

УКРАЇНСЬКИЙ ТАНОК

Галя Цар, Тарас Подільський
АНСАМБЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ПІСНІ І ТАНЦЮ “ВЕРХОВИНА”
ПРИ СПІЛЦІ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ (СУМ) В ЕДМОНТОНІ 230

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР

Наталія Гриців
“А МИ ТУЮ ЧЕРВОНУ КАЛИНУ ПІДІЙМЕМО...” 237

УКРАЇНСЬКА МУЗИКА

Лаврентій Пшик
КОРОТКА ІСТОРІЯ МАНДОЛІННОГО
АНСАМБЛЮ СВ. МИКОЛАЯ 260

Тарас Філенко
ІНТЕРВ'Ю З ЛІЛЕЄЮ ВОЛЯНСЬКОЮ 264

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Інна Нагорна
КАНАДСЬКИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ
І ТВОРЧОСТІ УЛАСА САМЧУКА 274

Інна Нагорна
ЛІТЕРАТУРНИЙ МУЗЕЙ
УЛАСА САМЧУКА В РІВНОМУ 278

Петро Кралюк
ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ УЛАСА САМЧУКА 284

Галина Вокальчук, Алла Матчук
АВТОРСЬКИЙ НОВОТВІР ЯК ІДЕНТИФІКАТОР ПІДТЕКСТУ
ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ 290

Ольга Івасюк, Олександр Огуй
ДЕКОДУВАННЯ ІКОНІЧНОСТІ КАНАДСЬКОЇ ПОЕЗІЇ
ЯК ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА 297

Валерій Полковський
ПОГЛЯД З КАНАДИ НА СУЧАСНИЙ
УКРАЇНСЬКИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС 307

Наталія Ковальова
СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА
ТА ЛІТЕРАТУРНА КРИТИКА В КІБЕР-ПРОСТОРІ 331

Анатолій Криловець
ЕКЗИСТЕНЦІЙНЕ 342

Леонід Коровник
ПОЕЗІЇ 343

УКРАЇНСЬКІ МАЛЯРІ В ЗАХІДНІЙ КАНАДІ

Світлана Герегова (Чернівці)
ТВОРЧИЙ ВНЕСОК МИТЦІВ БУКОВИНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В КАНАДІ
У СКАРБНИЦЮ СВІТОВОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ 348
МАЛЯР ЛАРИСА ЦИМБАЛЮК-ЧЕЛЯДИН 357
МАЛЯР ВАЛЕРІЙ СЕМЕНКО 361

МАЛЯР ІРИНА КАРПЕНКО 363

ЗВ'ЯЗОК ІЗ УКРАЇНОЮ

Богдан Клід
ПЕРШІ СВІДЧЕННЯ ПРО ГОЛОДОМОР:
РОЗПОВІДЬ ЖІНКИ З ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ,
ЯКА ПОСЕЛИЛАСЬ В АЛЬБЕРТІ 366

Роман Петришин
КОМЕНТАРІ СТОСОВНО СИСТЕМИ ОСВІТИ НА УКРАЇНІ 370

Тетяна Чернишенко, Джеральдіна Наконечна, Роман Петришин
ВПЛИВ КАНАДСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
НА РЕФОРМУВАННЯ МЕДСЕСТРИНСЬКОЇ ОСВІТИ
ТА РОЗВИТОК МЕДСЕСТРИНСТВА УКРАЇНИ 381

Світлана Мельник, Степан Черничко
ОСВІТА МОВНИХ МЕНШИН УКРАЇНИ 386

Михайло Саварин
ІНТЕРВ'Ю ЗІ СТЕПАНОМ ХМАРОЮ 403

Михайло Саварин
ІНТЕРВ'Ю З ЧЛЕНАМИ СТУДЕНТСЬКОГО БРАТСТВА 415

Михайло Саварин
ІНТЕРВ'Ю З ІВАНОМ ГЕЛЕМ 424

Наукове видання

ЗАХІДНЬОКАНАДСЬКИЙ ЗБІРНИК

Частина 6

Редактори: *Валерій Полковський, Микола Ів. Сорока*

Технічний редактор *Роман Свинарчук*

Комп'ютерна верстка *Наталії Крушинської*

Підписано до друку
Формат 480х660/8. Папір офсетний. Друк офсет ний.
Гарнітура “TimesNewRomanC”.
Наклад 750 прим.

Видавництво Національного університету “Острозька академія”
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво про державну реєстрацію
РВ №1 від 8 серпня 2000 року.